کتب خطی

فارسی وعربی وترکی

فهرست
کتابخانه مجلس شورای ملی

تألیف

عبدالحسین حائری

جلد دهم از انتشارات کتابخانه

(بخش چهارم)

تهران ـ فروردین ۱۳۵۲

چاپخانه مجلس شورای ملی

بنام خدا

فهرست حاضر که اینک با یاری خداوند تقدیم میگردد ، چهارمین بخش از مجلد دهم فهرست نسخ خطی (فارسی ،عربی و ترکی) کتابخانه مجلس شورای ملی است .

در مجلد ۱۰ (روی‌برهم) ۱۲۲۰ نسخه کتاب و مجموعه رسائل فهرست‌شده و بدلیل همین حجم زیاد و نیز بدلیل اهمیت خاص و نفاست مجموعه تنکابنی - که‌دربخش ٤ یادشده- تألیف و چاپ اجزاء این مجلد با تعویق و کندی انجام گرفت خاصه بخش حاضر که همراه با تهیه و چاپ آن ، مجلد ۱۹ فهرست (= طب وریاضیات) به پایان‌رسیدومجلد ۲۱ (ویژهٔ کتابهائی اهدائی نصرةالدوله فیروز ونجم‌الدوله) زیرچاپ قرار گرفت وچند جزء ازآب ازچاپ‌درآمد .

اعتراف میکنم این کندی‌وتأخیرموجب دشواری‌هایی گردید که باتوجهات وتشویقات مقام ریاست مجلس شورای ملی **آقای مهندس عبدالله‌ریاضی** (که پیوسته‌تنها پشتیبان‌ادامه این فهرست بوده‌وهستند) همه دشواریها به‌آسانی گرایید .

دراینجا مناسب است درباره تاریخچه مجموعه تنکابنی اشاره‌ای‌شود .

میرزاطاهر تنکابنی که یکی ازنفیس‌ترین گنجینه‌های این کتابخانه به‌نام او است ازاساتید بانام فلسفه درقرن اخیر است وسالها درمدرسه‌عالی سپهسالار و مدرسه قنبرعلی‌خان (تهران) بتدریس شعب فلسفه می‌پرداخته وجمعی کثیر از حضورش(درمجلس درس وبیرون از درس) استفاده میبرده‌اند .

تنکابنی علاوه برمقام علمی درامور اجتماعی نیز مردی‌روشن‌فکر وفعال بوده ودر دوره اول وسوم‌وچهارم‌قانونگزاری‌به نمایندگی‌مجلس‌انتخاب گردید ودرسال ۱۳۳۴ به‌هنگام جنگ جهانی نخستین که‌عده‌ای ازنمایندگان مجلس و مشروطه خواهان بقصد جهاد از تهران خارج شدند، او نیز ازطرف ملیون به‌بروجرد اعزام‌وازآنجاباعده‌ای دیگر ازملیون به‌موصل‌رهسپارگردید (۱) ودر ۱۳۳۶ قمری به‌ایران بازگشت (۲).

میرزا طاهر از خاندان اهل‌فضل‌بوده ودر مجموعه کتابهای او دفتری است شامل دو رساله از سیدکاظم رشتی و شیخ احمد احسائی به خط پدرش فرج‌الله بن آقاکل محمد کلارستاقی. فرج‌الله، این دفتر را وقف کرده و در ذیل هر دو رساله تذکر میدهد که این نسخه را برای شادی روح پدرش بسال ۱۲۵۹ در قریه بالوردنور نوشته مرحوم تنکابنی در ۱۲۴۲ (خورشیدی) متولد شد و در ۱۳۳۰ درگذشت وفرزند برومندش مرحوم زیرا ابوالفضل براساس ابراز تمایل زبانی پدر که آن را همچون وصیت محترم‌میشمرد، کتابخانه‌نفیس گران‌بهای اورا(که‌شه که‌دارای ۳۶۳ نسخه‌خطی‌بود) در برابربهایی به‌غایت‌اندك به‌کتابخانه مجلس واگذارکرد

کتابخانه مجلس به پاس مرتبت دانش وفضیلت پدر ونیت والای پسر، کتابخانه تنکابنی را(مانند مجموعه‌های اهدائی) ردقفسه‌های ویژه جای‌داد و حراست ازآن راهمچون‌پربهاترین گنجینه به‌عهده گرفت بنابراین مناسب‌می‌بود

---

۱ - در پاره‌ای از یادداشتهای تنکابنی از سفر موصل یاد شده است (دیده شود فهرست‌حاضر ص ۱۹۷۰)

۲ - برای‌آگاهی از زندگی سیاسی‌وادوار نمایندگی‌تنکابنی ازکتاب شرح‌حال رجال ایران درقرن ۱۲-۱۴ تالیف‌نامدار (مهدی) واسناد موجود درمجلس استفاده شده‌است.

۳- پاره‌ای از مطالب تاریخچه انتقال‌کتابهای تنکابنی به‌کتابخانه مجلس مستند به اطلاعاتی است که آقای محیط طباطبائی بانهایت لطف و بزرگواری در اختیار نگارنده گذارده‌اند. صمیمانه از ایشان متشکرم.

به‌سنت این کتابخانه در مورد مجموعه‌های خطی اهدائی، برای مجموعه‌تنکابنی نیز فهرستی جداگانه تهیه شود

این نگارنده پس از کسب اجازه از مقام ریاست مجلس بخش حاضر را به‌معرفی نسخ نفیس تنکابنی را که تعداد آن به استثناءِ ۷۰ نسخه‌معرفی شده در فهرست ۵-۹ و بخشهای ۱-۳ جلد ۱۰ به ۳۰۰ میرسید) اختصاص دادو شماره‌های خاص کتابخانه تنکابنی را درپایان‌نسخه شناسی قیدکرد زیرا که نسخ مجموعه تنکابنی‌دربسیاری‌ازمقالات وفهارس ومآخذ با همان‌شماره‌اختصاصی یادشده .

میرزا طاهر تنکابنی دارای‌آثارعلمی دقیق ومحققانه ایست که‌بیشتر آنهارا به‌صورت‌حاشیه‌ویادداشت‌درلابلاو کنار صفحات کتابهای کتابخانه‌خودنوشته‌و به بیشتر آنها در فهرست حاضر وفهرست ۵ اشاره شد واین‌نگارنده فهرست کامل ومرتبی ازاین آثارفراهم آورده که به‌خواست خداوند منتشرخواهد کرد .

جای اینست که از چاپخانه محترم مجلس وزحمات همکاران پرحوصله وصبور این مؤسسه‌قدردانی نمایم.

ونیز آقای سید حسن ناصر آبادی (۲) که‌در تهیه فیش‌های فهرست‌اعلام و آقای ابوالفضل شریف (۲) که در نوشتن بعضی از قسمتها بانگارنده‌همکاری داشته‌اند سپاس‌گزاری میکنم .

۱ـ این دوستان عزیز وهمکاران گرامی سابق ، اکنون (بـه ترتیب) عهده‌دار ، اداره تدارکات وچاپخانه مجلس‌اند وامیدوارم موفق باشند .

بخش چهارم

ازفهرست نسخ خطی مجلس‌شورای‌ملی
مجلد دهم

۱ـ مراحل السالکین (۲ـ۲۴۵ دفتر) **(فارسی)**

از مجذوب علیشاه (حاج محمد جعفر) قراگزلو همدانی کبودر آهنگی .

مجلس ۶: مشار :

آغاز: حمد وسپاس معبودی را سزاست .

پایان: بعبارته ذکر نمودند وهی‌هذاوهوالعلی‌الاعلی

۲ـ اجازه‌نامه (ص۲۳۷ـ۲۴۵ دفتر) **(فارسی)**

اجازه‌نامه دستگیری سالکان است از نورعلی‌شاه دکنی نعمةاللهی برای مجذوب‌علیشاه (مؤلف مراحل‌السالکین) و آقارضا . نورعلیشاه در این اجازه‌نامه خودرا «نورعلی بن فیض‌علی نعمةاللهی» معرفی کرده‌است .

آغاز: بسمله الحمد لله لمن ارشدناللحمد .. امابعد چون بی وجود ذی‌جود کامل‌مکمل در هر جزوی از اجزاءِ زمان ..

پایان: لاریبی را برچهره خود کشانید والله‌الموفق والمعین .

۳ـ ارشادنامه (ص۲۴۵ـ۲۴۷ دفتر) **(فارسی)**

نامه‌ایست (ظاهراً از سلطان‌علیشاه) دربارهٔ نظرعلیشاه‌وحسنعلیشاه‌ودرآن‌قید شده که درویشان بایستی اوامر حسنعلیشاه را اطاعت کنند و دنباله این نامه از دفتر افتاده‌است .

آغاز: بسمله راه‌نوردان طریق فقروفنا وجرعه‌نوشان رحیق ثبات و بقاءِ فرزندان ارجمند رشادت‌پناه ..

پایان‌موجود: تادست تصرف از ایشان کوتاه‌است بجهة اتمام حجت‌فرزند مشارالیه را بجهة تربیت (کامهٔ اخیر نشان صفحه بعد است که درنسخه‌نیست)

[٣٧٠٦ - مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمدرضا گورکانی مورخ ١٢٧٤ ﻫ .
تاریخ کتابت و رقم کاتب درصفحه ٢٣٦ وپس‌ازپایان اجازه نامه نوشته شده شماره ٣ فاقد پایان است عنوانها بشنگرف پشت‌صفحه اول یادداشت مورخ١٣٠٨ ازفرزندکاتب‌دیده‌میشود .
قطع رقعی ١١ X ١٧ سانتیمتر . جلدتیماجزردیك‌لا . صفحات ٢٤٨ سطور ١٢ . کاغذ فرنگی . شماره‌ثبت‌قدیم ٢٥٩٦١-جدید٧٤٢١ تنکابنی ١٩٣.

١-معانی‌حروف (ص٢-١١٣دفتر) (عربی)

منظومه‌ایست از بتیوشی احسائی واو آنرا در احساء (بحرین) بسال ١١٩١ (کلمهٔ احسن‌الختام) برای‌احمد بن عبدالله ساخته است . این منظومه که از لغات عامیانه‌بحرین‌خالی‌نیست در٥ باب‌است-بدین ترتیب :

باب اول - احادی - یك حرفی ها .

باب دوم - ثنایی - دوحرفی‌ها ،

باب سوم - ثلاثیات - سه حرفی‌ها .

باب‌چهارم - رباعیات - چهار حرفی‌ها .

باب‌پنجم - خماسی - پنج‌حرفی‌ها .

سراینده در پایان منظومه توضیح داده که مطالب منظومه را از کتابهای نحویان خاصه جنی‌الدانی مرادی (بدرالدین‌مرادی حسن‌بن‌قاسم متوفی ٧٤٩) و مغنی‌ابن‌هشام فراهم‌آورده‌وجنی‌الدانی‌نیز (بنوشته‌حاج‌خلیفه) دارای‌مقدمه و پنج فصل و٥باب‌است درحروف احادی تا خماسی‌ومأخذ آن‌نیزمغنی‌ابن‌هشام‌است .

مرحوم تنکابنی‌برپشت‌برگ‌اول این‌رساله‌نوشته که«پس‌از استقراء بتیوشی مؤلف منظومه‌رانشناخته است» .

در ابیات آغاز منظومه گوید«برای‌رعایت اختصارغالباً معانی‌معروف‌حروف را نیاورده . شواهدرا از اشعار خویش‌آورده باتلمیح بمأخذ .

آغاز:

احمد ربی حالة الضـراء   حمدی له فـی حالةالسراء

... و بعد فاعلم اننی‌حدانی — شوق لنظم احرف المعانی

...وقدجمعت‌جل‌تلك‌الاحرف — من مجمع علیه والمختلف

من الاحادی الی الخماسی — مرتبا و ما اتی سـداسی

مصرحا بالخلف والترجیح — مبالغافی الکشف والتوضیح

پایان :

فهما کهـا کفایة المعانی — فی حفظه لا حرف‌المعانی

جنبتها من‌الکلام الحوشی — ناظمها المفتقـر البتیوشی

... نظمتها فی بلدالاحساء — لازال محمیا من‌الباساء

ابیاتها محکمـة رصینـه — مجموعها لـؤلؤة ثمیـنه

و حین من‌الله بالاتـمام — ارختهـا باحسن الختام

... ممن له الحسنی‌الاله‌عمت — و فیهم کل المرایا تمت

۲ـ **ذات‌الشفاء**ـ منظومه(ص۱۱۵-۱۷۳دفتر) **(عربی)**

از شمس‌الدین ابوالخیر محمدبن محمد جزری (م-۸۳۳) . مؤلف مقدمه جزریه [۱] درقرائت .

این‌منظومه دارای ۵۱۶بیت‌دربحر‌رجز ودرسیرت‌پیغمبر وخلفاءپیغمبر(ص) است وجزری آنرا بنام سلطان‌محمدحاکم شیرازنوشته .

نسخه‌ای ناقص از این منظومه دردفتر شماره ...این کتاب شناسانده‌نشده - دارالکتب قاهره (چاپ ۱۹۳۰) ٥ : ۱۸٦ مجلس ۱۰ : ایضاح المکنون ۱:۵۳۹بروکلمان ذیل ۲ : ۲۷٤ اعلام زرکلی چاپ تازه ۷ : ۲۷٤ فهرست برلین (اهلوارث) شمارهٔ۹٦۹۲_۹٦۹۳ .

آغاز :

قال محمد هو ابن‌الجزری — الحمد للمهیمن المقتدر

۱- نام‌منظومه جزری درقرائت ، دراین‌فهرست دوبارشاطبیه آمده واین‌سهوازجانب خود **این‌نویسنده‌است وبدین‌وسیله پوزش‌خطا میخواهد.**

والشکر لله علی ماقد هدی	من نظم سیرة‌النبی المصطفی
نظمتها فی غایة اختصار	مرتجلا لعـل فی‌النهـار
برسم سلطان‌الوری محمد	صاحب شیرازالرضی‌المؤید
سمیتها تفالا ذات‌الشفـا	فی سیرة النبی ثم الخلفا

پایان :

ابیاتها خمس مئین الا (۱)	عشرین بیتا قدعلت محلا
والحمدلله علی‌التمام	ثم‌صلوته مع‌السلام
علی‌النبی‌المصطفی المختار	وآله‌وصحبه‌الاخیار

۳ ـ مناجاة منظوم (ص۱۷۰ـ ۱۷۳دفتر) **(عربی)**

از مناجات خمسه عشر منسوب به‌امام‌سجاد (علی‌بن‌الحسیـن بن‌علی‌بـن ابیطالب ع) باقافیه عین نسخه‌ناقص‌است .

آغاز: لك‌الحمد یاذالجود والمجدوالعلی .

٤ ـ بیست باب (ص۱۷۵ـ۲۱۹دفتر) **(فارسی)**

از خواجه‌نصیرطوسی در اسطرلاب .

مجلس۱۰:٤۲٤و۷٦۸ ، سپهسالار ۲۷۰:۳ الاسطرلاب گورگیس‌عواد : ۱٦۰ ذریعه۱۸۷:۳ ، احوال و آثار خواجه از مدرس رضوی : ۲۳۹ فهرست نسخه های خطی فارسی از احمد منزوی ۲٤٤:۱ .

آغاز و پایان مطابق نسخ پیشین

۵ ـ قصیدهٔ لامیه (ص۲۲٤ـ۲۲۸دفتر) **(عربی)**

از محیی‌الدین عبدالقادر گیلانی صوفی است ملقب‌به بازاشهب درتفاخرات صوفیانه‌وشطحیات .

۱ـ چنـانکه ملاحظه میشود جزری خودتصریح دارد که این‌منظومه دارای٤۸۰ بیت‌است بنابراین نسخه‌ما دارای ابیاتی است که افزوده دیگران است چنانکه نسخه‌دارالکتب‌قاهره(بنوشته فهرست) دارای‌حدود٦۰۰ بیت‌است.

درذیل هر بیت،دوبیت فارسی در ترجمه‌آن‌نوشته شده (مگر سه‌بیت آخر قصیده) .

ابیات ترجمه فارسی،مثنوی (بروزن مثنوی‌مولوی) است‌وسراینده آن‌نام خودرا نیاورده .

در دانشگاه نسخه‌ای از این قصیده (بدون ترجمه) با شمارهٔ ۴۲۴۳/۲۹ موجود است .

فهرست دانشگاه شمارهٔ ۴۲۴۳/۲۹

آغاز:

سقانی‌الحب کاسات الوصال — فقلت لخمرتی نحوی تعال

سعت‌ومشت لنحوی فی کؤس — فهمت بسکرتی بین‌الموالی

ترجمهٔ بیت دوم این دوبیت است :

پس شدم زان باده مست و بیخبر

مستی من کرد یاران را خبر

از درون خم شراب با صفا

جلوه گر شد در میان کاسها

پایان :

و عبدالقادر المشهور اسمی — وجدی صاحب‌العین الکمال

۶ـ قصیدهٔ لامیه (ص۲۲۰ـ۲۴۲دفتر) **(عربی)**

معلقه معروف امرؤالقیس بن حجر کندی است (همانکه زوزنی وتبریزی آنراشرح کرده‌اند) .

کاتب‌قصیده درذیل آن‌رقم کرده‌است :

قد انتهی هذه‌القصیده .. بیدالفقیر..جاراللّه‌بن هادی در۱۲۶۳... بجهت قبله گاهی‌ام محمدزمان‌بیک‌قلمی گردید .

۷ ـ قصیدهٔ میمیه (ص۲۴۳ـ۲۴۶دفتر) (عربی)

از قصائد منسوب به امیرالمؤمنین‌علی (ع) است با این مطلع :

عجباللمحب کیف ینام .

۸ـ قصیدهٔ طنطرانیه (ص۲۲۶ـ۲۵۱ دفتر) (عربی)

= قصیدة رجعیه از معین‌الدین ابونصر احمدبن عبدالرزاق طنطرانی‌درمدح نظام‌الملك طوسی .

رجوع‌شود به‌فهرست مجلس ۹: ۶۱۱ـ۶۱۲دانشگاه ۲:۲۳۸وشمارهٔ۲/۴۱۰۳ فهرست‌دارالکتب قاهره (چاپ ۱۹۶۲) ۲:۵۷

آغاز: یاخلی‌البال قدبلبلت بالبال بال.

۹ـ قصیده یائیه ونونیه (ص۲۵۲ـ۲۵۴دفتر) (عربی)

دوقصیده از دیوان‌مجنون که گردآوردیدهٔ ابوبکراصم‌است .

۱۰ ـ قصیدهٔلامیه(ص۲۵۴ـ۲۵۵دفتر) (عربی)

قصیده‌ایست از جامی (نام جامی بالای قصیده باقرمز نوشته شده)

آغاز: تزودمن‌الدنیاتری العمرراحلا .

۱۱ ـ قصیدهٔلامیه (ص۲۵۵ـ۲۵۷دفتر) (عربی)

منسوب به امام شافعی با این‌مطلع :

ذنوبی مثل اعداد الرمال فهب لی توبة یا ذاالجلال

[۳۷۰۷ ـ مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نسخ شکسته ونستعلیق محمود و جارالله‌بن‌هادی دارای تاریخهای مختلف‌از ۱۲۴۳ـ۱۲۵۴ ه شمارهٔ۴ (بیست‌باب) شکسته نستعلیق برخی ازعنوانها بشنگرف پشت‌برگ اول‌یادداشتی ازمیرزاطاهر تنکابنی در باره‌ارجوزه شماره‌یکم وگوینده آن دیده میشود شماره‌سوم ناقص‌است .

قطع‌رقعی ۱۱×۱۶سانتیمتر. جلد تیماج مشکی‌یك‌لا. صفحات ۲۵۸ سطور ۶کاغذ فرنگی. شماره ثبت‌قدیم ۲۵۹۶۳ جدید ۷۳۲۲ تنکابنی۱۹۵

شرح الموجز **(عربی)**

از نفیس بن عوض طبیب (م-٨٤١) بر الموجز علاءالدین علی بن ابی الحزم قرشی معروف به ابن النفس (م-٦٧٧) . برهان الدین نفیس این شرح را در سمرقند بنام الغ بیك ساخته و دیباچه کتاب رابنام او نوشته. این دیباچه در برخی از نسخه‌ها وجود ندارد .

فهرست دانشگاه ٧٨٥:٤ مجلس ٢ : ٢٩٨ ـ ٢٩٩ .

آغاز دیباچه: توجهنا الی جنابك الاقدس یامن الیه ترجع الامور .

آغاز شرح : بسمله قال الشیخ الامام الحبر الکامل علاءالدین علی بن ابی الحزم القرشی المتطبب صیغة تفعل هیهنا للمبالغه.

پایان: قال و بلغنی ان قوما اختصروا علیها وحدها فما توافی آخر الامر والله اعلم واحکم بالصواب. رقم کاتب چنین است «تم هذا الکتاب... یوم الاربعاء الثانی شهر شوال لسنة اربع و سبعین وسبعمائه علی ید اقل عبادالله... شمس الدین بن کمال الدین

[۳۷۰۸]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق شمس الدین بن کمال الـدین مورخ ۹۷۴ه درذیل نسخه و پشت برگ اول تملك محمد جعفر حسینی طبیب پسر میرزا محمدعلی حسینی طبیب دیده میشود و بر سه صفحه بعداز پایان چند نسخه پزشکی نوشته شده و بالای عبارت متن خط قرمز کشیده شده‌است کنار چند برگ اول و آخر وصالی شده درچند برگ اثر رطوبت دیده میشود .

قطع خشتی ۱۳/۵ × ۱۸ جلد تیماج مشکی با ترنج و نیم ترنج دارای گل و بوته و بلبل برجسته صفحات ۷۳۲ سطور ۲۵ کاغذ سمرقندی. شماره ثبت قدیم ۲۵۹۵۶. جدید ۷۳۲۳ تنکابنی : ۱۹۶

الانوار الجلالیه **(عربی)**

از شرف الدین ابوعبدالله مقداد سیوری حلی (م ـ ٨٢٦) شرح فصول نصیریه (بر ترجمه عربی فصول بقلم رکن الدین گرگانی) .

فاضل مقداد در ٨٦٨ از تألیف این شرح فراغت یافته نسخه‌ای کهن از این شرح بشمارهٔ ١/٣١٦٦ در این کتابخانه هست ودر صفحه ٧٥١ همین فهرست بتفصیل دربارهٔ

این کتاب سخن رفته است

آثار واحوال خواجه از مدرس رضوی : ۲۵۰ و همین فهرست: ۷۵۱و۸٤۸ .

آغاز: سبحانك اللهم واجب الوجود.

پایان: ولنقطع الکلام لله حامدین... ومن الخطاء مستغفرین وکان الفراغ منها یوم الجمعه تاسع عشر شعبان المبارك من سنة ثمان وستین وثمانمایه

[۳۷۰۹]

نسخه‌ایست بخط نسخ محمد بن محمد از قرن ۹ (مگر ۲۴ برگ اول که تازه‌تر است) عنوانها بشنگرف برسه صفحه اضافی پایان نسخه دعائی منقول ازحضرت جعفر صادق (ع) نوشته شده است .

قطع رقعی ۱۸/۵×۱۳/۵ سانتیمتر. جلد تیماج قرمز روشن دورمنگنه (بدون مقوا) صفحات (با برگهای اضافی آخر) ۷۷۶ سطور ۲۵ کاغذ سمرقندی، (برگهای تازه ترکی) شماره ثبت قدیم ۲۵۹۵۸ جدید ۷۳۲۴ . تنکابنی: ۱۹۷

حاشیة معالم (عربی)

ازمولی صالح بن احمد مازندرانی (م-۱۰۸۱) برمعالم (اصول) ابومنصور حسن بن زین الدین عاملی (م-۱۰۱۱) .

این حاشیه چاپ شده است .

دانشگاه ٥: ۱٦۷٤ وشمارهٔ ۱٤۳۲ ذریعهٔ ٦: ۲۰۷ مجلس ۱۰: ۱۱۸۷

آغاز: نحمدك اللهم یامن خلقنا ولم نك شیئا مذکورا... امابعد فیقول المفتقر.. محمد صالح بن احمد .

پایان: ونظم هذه القصص منه تعالی لامنهم .

کاتب درذیل نسخه چنین رقم کرده است :

قدفرغ من تحریر هذه الرساله ... منقولا من نسخة... منقوله من خط المصنف حسن بن ملا محمد حسین جیلانی . سنهٔ ۱۱۲٤ .

[۳۷۱۰]

نسخه‌ایست بخط نسخ حسن فرزند ملامحمدحسین جیلانی مورخ ۱۱۲۴ هو (بنوشته کاتب) با یك واسطه از نسخه خط مصنف نقل‌شده .

درپایان نسخه گواهی مقابله بخط شکسته نستعلیق نوشته‌شده پشت برگ اول چندمهر و تملك دیده‌میشود برگ اول وآخر مندرس است.

قطع رقعی ۱۲ × ۱۸/۵ سانتیمتر جلد تیماج قرمزمندرس بدون مقوا سجاف عطف تیماج قهوه‌ای صفحات ۲۲۴ سطور ۲۴ کاغذ اصفهانی شکری شماره ثبت قدیم ۲۵۹۵۷ جدید ۷۳۲۵ تنکابنی ۱۹۸

منهاج الاحتیاط **(فارسی)**

ازسلیم بن ملاسلیمان گیلانی تنکابنی درمسئلهٔ احتیاط . وی این رساله رابه بدرخواست زنی ازخاندان سلطنت که نامش را دردیباچه باالقاب فراوان یاد کرده وآنرا درنسخه حاضر سیاه کرده‌اند ساخته‌درسه‌فصل وخاتمه وفهرست کتاب راخود درآغازچنین آورده است:

فصل اول ـ درنقل بعضی ازآیات و احادیث درباب احتیاط .

فصل دوم ـ دربیان اینکه عمل به مقتضی احتیاط واجب است یانه .

فصل سوم ـ دراینکه احتیاط بانبودن ترجیح است یابا وجود ترجیح .

خاتمه ـ دربیان غرض احتیاط کننده .

آغاز: بسمله الحمدلله الذی جعل الاحتیاط سبیلا للمتقین... امابعد چنین گوید... سلیم بن ملاسلیمان الجیلانی التنکابنی... که چون از سرادق منعت و سراپردهٔ عظمت فرمان لازم‌الاذعان صادرشده بود از بندگان عتبه‌علیه... ناموس العالمین ... شاهزاده زمان وفخردوران... خلدالله ایام عزها .

[۳۷۱۱]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۳ دارای سرلوح مرصع ومذهب صفحات بمجدول بزرو لاجوردوشنگرف عنوانها بشنگرف برگها متن‌وحاشیه.

قطع رقعی ۱۲×۱۸ سانتیمتر. جلد تیماج یشمی‌حاشیه قرمزصفحات ۱۰۶ سطور ۹ کاغذ اصفهانی متن‌نخودی تیره‌وحاشیه روشن شماره‌ثبت قدیم ۲۵۹۸۰ جدید ۷۳۲۶ . تنکابنی ۱۹۹

۱ـ هدایةالطالبین (ص ۲ ـ ۱۴۰ دفتر) **(فارسی)**

از حاج ملاهادی سبزواری (م ـ ۱۲۸۹) در نبوت و امامت در دیباچه از ناصر الدین شاه واعتمادالدوله میرزا آقاخان نوری‌نام برده .

این‌رساله دردوباب است وهر باب دارای چندفصل وهرفصل درچند هدایه وچاپ شده است.

مجلس۲ : ۴۹۳ دانشگاه۳ : ٦۳۸ .

آغاز: سپاس ایزدی راکه آنجا کـه او موجود است هیچ موجودی را وجود نیست . . .

پایان: پس‌اواست قائم بذاته بقول‌مطلق ... قدفرغت من‌تألیف‌الرساله.‌سنة اربعه وسبعین بعدالماتین بعدالالف من‌الهجره ۱۲۷٤

۲ـ طرح‌الکونین (ص ۱۴۱ ـ ۱۸۳ دفتر) **(عربی)**

از صدرالمتالهین محمدبن‌ابراهیم شیرازی (م‌ـ۱۰۵۰) درهشت فصل .

مجلس ۲۱۸:۵ رضوی ۳۱۲:٤ و۳٤٦ یادنامه مولی‌صدرا: ۱۱۰

آغاز: بسم‌الله رب‌الاخره والاولـی و مبداء الوجود والمنتهی... وبعد فقد سالت یااخی .

پایان: ولیکن هذا آخر ماقصدنافی هذه‌الرساله اظهاره وکشفنا عن‌اسراره حامدین‌لله‌مستغفرین ...وآله‌اجمعین .

۳ـ اجوبةالمسائل‌النصیریه (ص ۱۷۳ـ۱۸۲ دفتر) **(عربی)**

پاسخ صدرالمتالهین به‌سؤالات‌خواجه نصیرطوسی ازشمس‌الدین عبدالحمید ابن‌عیسی خسروشاهی (۵۸۰ـ ٦۵٦) شمس‌الدین خسروشاهی به سؤالات خواجه

پاسخ نداده‌ومولی صدرا نخست متن‌نامه‌وسه‌سؤال خواجه را نقل کرده و سپس به پاسخ سؤالات پرداخته است

سید احمدبن زین‌العابدین عاملی نیزاسؤله‌نصیریه را پاسخ گفته ونسخهٔ‌آن دردانشگاه (فهرست ۳:۱۸۹) موجود است .

این‌سؤال و جواب صدرادر کنار مبدء و معاد بچاپ رسیده

یادنامه:۱۰۸ آثار واحوال خواجه ازمدرس رضوی‌دانشگاهٔ ۳:۱۷۹

آغاز: الحمد لمنورالنفوس بانوارالایمان .

پایان: بین‌القبیلتین فرق‌من‌وجوه تبینت فی موضعها .

۴ ـ اجوبة المسائل (ص۱۷۲ـ۲۸۰دفتر) **(عربی)**

پاسخ صدرالمتالهین است به‌۳ سؤال فلسفی درباب‌نفس‌ازمظفرحسین‌کاشانی مسئله‌ها این‌است :

۱ـ دربارهٔ علم‌نفس به نیروهای خود .

۲ـ نیروها و اعضاء بدن که تابع مزاج‌اند چگونه آنها را مسخر و خوادم نفس میتوان دانست .

۳ـ تحولات شگفت انگیزاجسام‌نباتی‌وحیوانی راچگونه میتوان ازتاثیرات نفوس حیوانی و نباتی دانست .

۴ـ تبدل طبیعه در نطفه وتخم بابقاء قوه فاعلی دلیل آنست‌که منطبع در ماده نیست .

۵ـ بقاء نفوس انسانی جدا ازماده‌مستلزم‌آنست‌که اکمل ازنفس‌کلی ونفوس فلکی باشد . صدرا پاسخ سؤال پنجم را به‌تفصیل داده است .

در ذیل نسخه حاضرفقره‌ایست در باب حدوث نفس که ظاهراً ازملاصدرا ومتعلق به‌قسمتی ازیك‌سؤال دیگر همین مظفرحسین است

دانشگاهٔ ۳ : ۱۷۹

آغاز: یارب کل عقل و نفس و غایه کل حیوة وحرکه وحس... فقدسالنی بعض اجلة الاخوان وافاضل الاقران عن مسائل عویصه... اعلم ان النفس الانسانیه .

پایان: وهذا الذی اومانا الیه لمعه یسیره مما آنست به من جانب الطور الایمن و تمامها تطلب من الاصل... و بیده مقالید الفصل والوصل .

آغاز قسمت اضافی: قوله دام فضله ظاهر الحدیث النبوی. خلق الارواح قبل الاجساد... ان النفس لیست حادثه بحدوث البدن .

پایان: هذا ما تیسر لنا الان فی کشف هذه المسائل علی سبیل الاستعجال مع تضیق المجال... وتمام القول فیها محتاج الی صحبة طویله لعل الله... یجمع بیننا انه ولی الاجابه والیه الانابه .

۵ ـ **المظاهر الالهیه** (ص۲۰۹ـ۲۶۰ دفتر) **(عربی)**

از مولی صدرا دارای یك مقدمه ودوفن ویك خاتمه در اسرار مبدأ و معاد بادرج شواهد قرآنی .

این کتاب درحاشیه مبدأ ومعادونیز اخیراً باتصحیح وتعلیق سیدجلال الدین آشتیانی چاپ شده است .

یادنامه : ۱۱۸ مشار:۶۲۰ فهرست رضوی ٣٥٢:٤ دانشگاه ۳ : ۳۵۹

آغاز: سبحانك یامفیض الجود و الوجود .

پایان: من اسرار المبدء والمعاد وهولکل قوم هاد .

[۳۷۱۲ مجموعه]

نسخه ایست بخط نسخ شکسته ونستعلیق شمارهٔ یکم بقلم نسخ محمد سبزواری وبقیه شکسته نستعلیق میرزا اسماعیل بن میرزا معصوم تفرشی و بترتیب مورخ ۱۲۷۵ ـ ۱۲۸۷ ه عنوانها و خط بالای بعضی جملات شنگرف در شماره یکم. صفحات ۴۱ تاآخر دفتر به چلیپا برطیق فهرستی که برپشت برگ اول دفتر برای رساله های موجود دردفتر نوشته

شده‌پس ازرساله مظاهر درآخر دفتر صورت مباحثهٔ یکی ازشاهزادگان قاجارباحاج محمد کریمخان قاجار بوده اماا کنون دردفتر نیست ، قسمت داخلی عطف دفتر نیز نشان میدهد که اوراقی از آن جدا شده است

قطع رقعی ۱۰/۵ × ۱۶/۵ سانتیمر ' جلد ؛ تیماج عنابی ، صفحات ؛ ۱۶۰ ، سطور ؛ ۲۳و۱۴ ،کاغذ ؛ فرنگی ، شماره ثبت قدیم ؛ ۲۵۹۷۸ ، جدید ؛ ۷۳۲۸ ، تنکابنی : ۲۰۰

اصول علم فیزیك (فارسی)

ازعلیخان مهندس مدرس دارالفنون وتوپخانه.وی‌خود ازجمله محصلان دارالفنون است که در زمان سلطنت ناصر الدینشاه قاجاروزارت علم وصنایع اعتضاد السلطنه برای تحصیل وتکمیل علوم ریاضی ونظامی به فرنگ فرستاده شده‌اند درآغاز این کتاب پس ازسر گذشت کوتاه خود تشکرنامه‌ای نوشته و بترتیب ازمعلمان‌مدرسه دارالفنون، اعتضادالسلطنه،مخبرالدوله وزیر وتلگراف، جعفر قلیخان سرتیپ‌مهندس ورئیس دارالفنون‌وازمیرزا عبدالغفار نجم‌الملك‌معلم علوم ریاضی ، ازمیرزا محمدکاظم معلم طبیعی ، محمد حسین خان سرتیپ ناظم دارالفنون ومیرزا علیخان قاجارمعلم‌طب مجانی مدرسه وازمعلمان خارجی مدرسه تشکر کرده است وسپس قبل ازآغاز درمطلب،مأخذهای‌تألیف این کتاب رانوشته استاین کتاب چاپ شده‌است .

ذریعه ۲ ؛ . ۲ فهرست مشار ؛ ۱۲۰ دانشگا ١٥٥ ؛ ٤٠٨٦ (شمارهٔ ٥٠١٤)

آغاز دیباچه: ازاین قوه واحده که گاهی ازاو حرکت احداث میگردد و گهی حرارت خاص شود .

آغاز کتاب بسمله اصول علم فیزیك مقدمه از تعریفات فیزیك علمی است که‌درآن بحث میشود ازخواص عمومی اجسام .

پایان: جمع الوان ورنگ سفید عبارت است ازاجتماع تمام الوان اسپکتر

[۳۷۱۳]

نسخه ایست بخط نستعلیق‌محمدتقی‌ابن محمدکاظم‌مورخ ۱۳۰۰ـ ه عنوانها بخط نسخ

وبشنگرف درمتن وحاشیه اشکالی باقلم سیاه ترسیم شده است پس ازپایان سه‌صفحه غلط‌نامه است بسیار روشن وباشیوه‌ای تازه ،

قطع رقعی ۱۱ × ۱۸ سانتیمتر ، جلد ؛ تیماج عنابی ، صفحات ؛ ۴۶۲ ، سطور ؛ ۱۴ ،کاغذ فرنگی ، شماره ثبت قدیم ۲۵۹۷۱ ، جدید ۷۳۲۹ ، تنکابنی ۲۰۴

۱ـ حاشیهٔ انوارالتنزیل (ص ۲ ـ ۳۳۴ دفتر) **(عربی)**

ازشیخ بهائی الدین محمد عاملی (م ـ ۱۰۳۹) برتفسیر قاضی بیضاوی همین فهرست‌ص۱۵۳۸.

۲ـ وجیزه (ص ۳۳۷ ـ ۴۱۲ دفتر) **(عربی)**

ازمولی محمد باقر مجلسی در رجال ، مجلسی دراین وجیزه از مجاهل یاد نکرده وآنرا درراه سفرخراسان در۱۰۸۶ نوشته است

مصفی المقال ۹۳ مجلس۱۰ : ۸۲۸- ۹۲۹ (بنام رجال مجلسی)

آغاز: الحمدلله‌الذی رفع‌منازل‌الرجال... امابعدفیقول ... محمدبن محمد التقی المدعو بباقر .

پایان: الیعقوبی هو داود بن علی وبهذا ختمناالرساله ... سنة ست و ثمانین بعدالالف من‌الهجره

[۳۷۱۴ - مجموعه]

نسخه ایست بخط نسخ بدیع‌الزمان بن‌محمد شفیع دامغانی مؤذن مورخ ۱۱۳۳ ـ ﻫ عنوانها بشنگرف است شماره دوم‌بخط همین‌کاتب وبقلمی دیگراست ،کناربرخی ازبرگها وصالی شده وبرخی‌از صفحات محشی است ،

قطع رقعی ۱۲۵ × ۱۸ سانتیمتر جلد ؛ تیماج عنابی ، صفحات ؛ ۴۱۴ ، سطور ؛ ۱۴ ـ ۱۶ ،کاغذ ؛ اصفهانی ، شماره ثبت قدیم ؛ ۲۵۹۷۶ . جدید ۷۳۲۸ ، تنکابنی۲۰۳

لوامع الاشراق فی‌مکارم‌الاخلاق **(فارسی)**

ازملاجلال دوانی (م ـ ۹۰۷) که بنام اوزون حسن بیك بهادر خان دارای یك مقدمه وسه لامع هریك دارای چندلمعه.این کتاب بچاپ رسیده است .

فهرست مجلس ۲ ۳۴۳و۱۰ : ۹۶۸ دانشگاه ۳ : ۰ : ۶

[۳۷۱۵]

نسخه ایست بخط نستعلیق قرن ۱۲ ه دارای سرلوح مرصع ومذهب صفحات مجدول بزرو لاجورد نسخه‌فاقد پایان است حاشیه بالای برگها به‌جوهر آلوده شده برگ اول‌مندرس ووصالی شده است ،

پایان موجود : یکی نقطهٔ دائرهٔ خلافت و یکی واسطهٔ قلادهٔ سلطنت ووزارت است .

قطع رقعی باریك ۱۰/۵ × ۱۸/۵ سانتیمتر ، جلد ، تیماج قهوه‌ای باترنج و کنگره صفحات ۳۸۸ ، سطور ، ۱۴ ، کاغذ سمرقندی ضخیم ، شماره ثبت قدیم ، ۲۵۹۷۴ ، جدید ، ۷۳۳۰ ، تنکابنی ۲۰۷

جذوات **(فارسی)**

ازمیر داماد سیدمحمدباقر حسینی استرآبادی درحل مسئلهٔ«عدم احتراق جسد موسی (ع) درحال احتراق کوه» . شاه‌عباس نامه‌ای به‌خامهٔ مظفرعلی(یاعلیا) دانشمند همزمان‌داماد(۱) به‌اومینویسدحاکی‌ازاینکه‌مسئلهٔ مزبوررا دانشمندان دیار هند پاسخ گفته‌اندامـا پاسخ آنـان مورد پسند افاضل عصرمـا واقع نشده ، شاه‌عباس دراین‌نامه ازمیر خواسته است تابه‌این مسئله پاسخ گوید ومیر درامتثال فرمان پادشاه صفوی این کتاب رادرحل آن‌مسئله‌نگاشته‌دردوازده‌جذوه وهرجذوه دارای چندلحاقه وفلذه‌ولامعه وتکمله است.جذوه ۱۲دارای‌یك تکمله و۲۸ میقات است (حروف الفبا برمبنای علم حروف) در جذوه ۱۱ از حساب و اسرار اعداد و در جذوه ۱۲ ازاسرار عـدد و حروف سخن گفته . دامـاد در این کتاب از اثبات حدوث دهری سخن‌آورد و گوید ارسطو نیز در رسائل (حروف) خود در مافوق طبیعت صـاحب این مشرب است ،

۱ ــ این دانشمند همان شاگرد شیخ‌بهائی ونویسندهٔ سرگذشت و نیز وحاشیه‌برادبمین اوست مظفرحسین کاشانی (ازسـادات منزوی‌کاشان) نیزبا میرداماد معاصر بوده وبـااو مکاتبات دارد

وی جذوات را پس ازالافق‌المبین وایقاظات وقبسات نوشته ودرآن ازتفسیر آیة الکرسی از خفری ،انموذج العلوم وبعضی ازافاضل مقلدین و از قبس‌الانوار یـاد کرده است

ذریعه ٥ : ۹۲فهرست دانشگاه ۳ : ۲۲۳

آغاز:

عینان عینان لم یکتبهما قلم   فی کل عین من العینین عینان

پایان موجود : وعرش الکمال معراج اقصی‌المراتب عقل‌مستفاد انسان‌ربانی

[۳۷۱۶]

نسخه ایست بخط نسخ قرن ۱۳ ه عنوانها بشنگرف درآغاز وپس ازپایان نسخه چند برگ سفید است ،

قطع خشتی ۱۵ × ۲۲ سانتیمتر ، جلد تیماج عنابی پر رنگ ، صفحات ، ۱۶۶ سطور . ۱۷، کاغذ فرنگی شکری، شماره ثبت قدیم ۲۵۹۸۳جدید ۷۳۳۱، تنکابنی۲۱۰

نهج البلاغه (عربی)

گردآورندهٔ سیدشریف رضی (م ـ ٤٥٦) است‌ونسخه حـاضر شامل بخش خطبه‌ها ونامه هاست .

دانشگاه ۲ ۲۹۵مجلس ٤ : ۱۰۲ و۱۰ : ۱۲۴۳

آغاز: امابعد حمدالله الذی جعل الحمد ثمنا

پایان: وذلك فی‌رجب سنة اربعمائه والحمدلله

[۳۷۱۷]

نسخه‌ایست بخط نسخ‌قرن ۱۲ـه کتیبه‌صفحه‌اول سفیدعنوانهاوخط بالای برخی‌ازجملات بشنگرف صفحات دارای حاشیه‌های وسیع‌است‌وتفسیر لغات مشکل‌کتاب برآنها بخط نستعلیق نوشته شده‌درپشت برگ‌اول تملك‌ومهربیضی بزرك عبدالکریم‌بن‌محمدهادی حسینی مرعشی

قطع رحلی‌کوچك ۱۹ × ۲۷ سانتیمتر جلد تیماج مشکی صفحات۵۲۰ سطور ۱۲ کاغذ اصفهانی شکری‌آهار مهره ضخیم شماره ثبت قدیم۲۵۹۸۲ جدید ۷۳۳۲ تنکابنی۲۰۹

۱ ـ اثنی‌عشریه حجیه (ص۱ ـ ۳۵ دفتر)

ازشیخ بهائی عاملی نسخه حاضر آغاز رساله را ندارد وحواشی از مؤلف بر کنار صفحات هست

مجلس ۱۰ : ۷۳۵ ذریعه ۱:۱۱۵

آغاز موجود :اومابحکمه فان انکره الزوج قدم قول من یشهد لهالحال اوالبینه .

پایان: نسخه مانند شماره ... ودر کنار رقم‌کاتب «بلغ بعون‌الله» ودرذیل آن دو بیت ازحرفی دیده میشود در پشت این برگ تعلیقه‌ای بر یکی از فقرات اثنی عشریهٔصلوتیه (شماره ۲ دفتر) بخط‌کاتب آن رساله نوشته شده .

۲ ـ اثناعشریه‌صلوتیه (ص۳۸ ـ ۸۸دفتر)

از شیخ بهائی. براین رساله حاشیه‌های بسیاراز مؤلف بر کنار صفحات وبر برگهای‌الصاقی بین‌برگها نوشته شده .

رجوع شود به فهرست مجلس۴:۵۹وهمین فهرست:۷۳۴

آغاز وپایان مانند شماده ...

برصفحه بعد قاعده‌ای ازقواعد علامه وفهرست کتابهای (که نام مالك آنرا درصدر فهرست سیاه کرده‌اند) نوشته شده .

۳ ـ اثناعشریه صومیه (ص۹۰ـ۳۵دفتر)

از شیخ بهائی. بر کنارصفحات این‌نسخه حاشیه‌هایی ازمؤلف‌بخط‌کاتب واز شیخ‌مفلح‌صمیری‌دیده‌میشود .

مجلس ۴:۶۱همین فهرست :۷۳۴

درذیل این‌نسخه نوشته‌ای است درباره فلك‌نهم با رمز«ح‌س رحمه‌الله» بخط کاتب .

٤ ـ وجیزه (ص۱۱۸ ـ ۱۳۰دفتر)

از شیخ‌بهاء الدین‌عاملی در درایةالحدیث .

این رساله چاپ شده است .

مجلس۱۰: ۷۳٦ ذریعه ۹: ۵۵ و ۱٤: ۱٦۹ـ۱٦۹ مشار عربی : ۹۸٦

آغاز: الحمدلله‌علی نعمائه‌المتواتره .

پایان: والفوز بسعادةاختتامه انه سمیع مجیب(پس‌از وجیزه‌دوبرگ‌اضافی است که برآنها ابیاتی ازنادم گیلانی،حزنی صفاهـانی ، میرزاخانی غزنی ، شیخ ابوسعید وچند ونوشته دیکر هست) .

٥ ـ اثنی‌عشریه طهارتیه (ص۳٤ـ۱۷۳دفتر)

ازشیخ بهائی حواشی مؤلف کناربیشترصفحات‌رسـاله‌رافراگرفته

رجوع‌شود به‌ص ۷۳٤و۱۱٤٦ همین فهرست ونیزفهرست٤: ٦۱

پس‌ازپایان این‌رساله چندبرگ‌اضافی‌است‌وبریك صفحه‌فقراتی‌از کشکول بهائی بقلم‌کاتب نسخه وچندبیت، فارسی‌ازملهمی تبریزی‌به‌خط دیگرديده میشود. بریك‌برگ دیگر ابیاتی از گیلانی ، مولانا ضمیری ، میرزا معصوم ، فغفور ، شیخ‌فیضی ، صائبا، شیدا وتعلیم وبر یك صفحهٔ دیگرتعلیقاتی بر چند فقره ازاثنی عشریه صومیه ، بخط کاتب دفتر دیده میشود .

٦ ـ حاشیهٔ‌اثنی‌عشریه (ص۱۸۰ ـ ۲٤۹دفتر)

حاشیه ازشیخ‌بهـاءالدین عاملی بررسالهٔ اثنی‌عشریه شیخ‌ابومنصورحسن بن زین‌الدین عاملی (م ـ ۱۰۱۱).شیخ‌حسن‌صاحب معالم رساله اثنی‌عشریه را درنماز و بیان مقدمات نماز در دوازده فصل نگاشته .که دو فصل اول آن در طهارات ونجاسات و بقیه در احکام صلوة است و نسخه‌ای‌ازاین‌حاشیه درمشهد (شماره۶۰۲

. . خط نسخ علی بن احمد نبطی مورخ۱۰۱۲) و دو نسخه دیگر آنرا صاحب ذریعه در نجف دیده‌اند شیخ بهاءالدین عاملی پس از آنکه اثناعشریهٔ صلوتیه خود را نوشته. بهنگامیکه گوشهٔ عزلت گزیده بود (درسال۱۰۱۲) بتألیف این حاشیه (یا شرح) میپردازد و در آن از حبل المتین خودیاد کرده است .

ذریعه۱:۱۱۶–۱۱۷و۶: ۱۳۱۱:۶۰–۶۲و۶۰دانشگاه۵:۱۸۷۰رضوی۵:۴۰۵ .

آغاز: الحمدلله علی افضاله ... هذا ایها الاخوان ماسالتموه من تعلیق حواش وجیزه علی الرساله الشهیر بالاثناعشریه...قوله ویجب للصلوة الواجبه .

پایان: ولنختم الکلام علی هذا فان عندذکر الصالحین تنزل الرحمه ..اقلامنا مقصوره علی الجریان بمافیه رضاك.فرغت من تعلیق هذه الحواش علی الرساله الاثنی عشریه فی ایام العزله المبارك البهیه سنه الف واثنی عشرمن هجره سیدالبریه

۷ـ کریه (ص۲۵۱ـ۲۷۵ دفتر) .

ازشیخ بهاءالدین عاملی درمقاییس کر .

رجوع شود بهمین فهرست : ۸۹۹ و ج ۹:۳۵۹ ـ ۳۶۰ ذریعه۱۷ : ۲۸۸ .

۸ـ سمت القبله (ص۲۷۶ـ۲۸۲ دفتر) **(عربی)**

= دائرهٔ هندیه ازابوالخیر تقی الدین (محمد) فارسی (قرن۱۰ـه) مؤلف حل التقویم (شماره۲/۱۰۶مجموعهٔ خویی) وطلیعة العلوم (شمارهٔ۱۳۸۵)

وی دراین رساله درباره تعیین قبله ازروی دائره هندیه سخن میگوید .

صاحب ذریعهٔ این رساله را بنام دائره هندیه یاد کند و گوید نسخه ای ازآن مورخ ۱۰۰۹ دیده‌اند دررساله‌ای فارس بنام سمت القبله جداگانه ازاین یاد کرده‌اند ونسخه‌ای ازآنرا نیزدرکتابخانه خوانساری نجف دیده‌اند .

ذریعهٔ ۱۲ : ۲۳۰و۸ : ۱۹ .

آغاز: الحمدلله رب العالمین اما بعد یقول الفقیر ابوالخیر بن محمدتقی الفارسی لایخفی علی اولی النهی ان معرفة سمت القبله ممکن بوجوه کثیره .

پایان: فمعرفة السمت فیه بارصاد الحوادث الفلکیه کالخسوفات القمریه ممکن علی ما اشار الیه المحققون .

[۳۷۱۸]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمد تقی بن محمد علی شماره یکم بخط محمد صالح بن حسن قماری مورخ ۱۰۷۵ ه‍ عنوانها و اشکال هندسی بشنگرف صفحات محشی شماره یکم فاقد آغاز کتاب است .

قطع خشتی ۱۳/۵ × ۲۰ سانتیمتر . جلد: تیماج مشکی صفحات ۲۸۶. سطور: ۱۵ . کاغذ اصفهانی. شماره ثبت قدیم ۲۵۹۸۵. جدید ۷۳۳۳. تنکابنی: ۲۱۱

الزهرة البارقه (عربی)

از حجة الاسلام سید محمد باقر شفتی (م - ۱۲۶۰) کتابیست تحقیقی و مبسوط در بارهٔ حقیقت و مجاز و تمام مباحث متعلق بآن دارای یك مقدمه و چند باب و خاتمه (مباحث اصولی بسیار در این کتاب درج شده)

مقدمه در ماهیة حقیقه و مجاز (مقدمه مبسوط است و در آن از وضع و مباحث متناسب آن بسیار سخن گفته) .

باب اول - تحقیق در علاقات بین معنی حقیقی و مجازی .

باب دوم - امارات و علامات حقیقت این باب دارای چند فصل است .

باب سوم - تحقیق واسطه بین حقیقه و مجاز و تعارض احوال .

باب چهارم - اقسام حقیقه و مجاز. دراین باب مباحث صحیح واعم و حقیقت شرعیه و صحیح و فاسد و مباحث بسیار اصول وادبی است .

در چند نسخه‌ای که در این کتابخانه هست ، تا اینجا بیشتر نیست و این نگارنده نسخه چاپی را هم ندیده است .(۱)

۱- بنوشتهٔ صاحب ذریعه این کتاب بامر حاج محمد مهدی کلباسی پس از درگذشت مؤلف چاپ شده اما این نگارنده نسخه چاپی را ندید ودرفهرست مشار نیز یاد نشده .

شفتی در این کتاب از شیخ محمد تقی اصفهانی صاحب حاشیه معالم باعنوان استاد محقق یاد میکند .

ذریعهٔ ۱۲: ۷۳ مجلس ٤ : ۱۰۹ .

آغاز: الحمدلله الذی تنزهت عن مجازیة العقول ،

پایان: فاتضح الحال و ارتفع الاشکال بمعونة الله المتعال .

[۳۷۱۹]

نسخه ایست بخط قرن ۱۳ هـ عنوانها بشنگرف در کنار حاشیه چند برگ اول آثار سوختگی دیده میشود، بر پشت برگ اول محمدحسین کاشی شاگرد مؤلف چنین نوشته است :

« این نسخه را چندی گم کردم تا اینکه سیداستاد مؤلف پیغام دادند که این کتاب که در ملك تو بود یکی از طلاب در بازار اصفهان از زنی به بهای دو ریال خریده من پس از دریافت پیغام بوسیله سیداستاد نسخه رابار دیگر خریدم»

یادداشت علی برغانی که نخست نسخه را از زن اصفهانی خریده زیر یادداشت فوق دیده میشود

قطع جیبی ۱۴/۵ × ۲۱ سانتیمتر. جلد، تیماجی عنابی. صفحات ۳۱۶
سطور: ۲۲ . کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۲۵۹۸۶. جدید ۷۳۳۴
مکاسی ۲۲۱ تنکابنی ۲۱۲

۱- تحلیة الارواح بحقایق الانجاح (ص ۲-۹٤ دفتر) (عربی)

از کمال الدین عبدالرزاق کاشانی (م ۷۳۰) در حاشیهٔ پشت برگ اول نسخه کهن حاضر، باخط کهن حنائی رنگ نوشته« کتاب تحلیة الارواح . من افادات المولی افضل المتأخرین ملك العلماء العارفین کمال الملة والدین عبدالرزاق ادام الله افاداته» بنابرین نسخه ازعصر مؤلف است . بروکلمان ودیگر مراجع، تألیفی به این نام برای عبدالرزاق کاشی یادنکرده‌اند .

این کتاب در فلسفه (عرفانی) شامل طبیعی والهی وریاضی است و مؤلف در دیباچه آن گوید «تألیفات متأخرین فلاسفه دارای فوائد ومباحث لطیف و فراوان است اما سراسر

ردایرادات واعتراضات‌وطرح شبهات‌وتشکیکات‌است‌واین‌شیوه‌هرچندبرای‌تکمیل واستوارساختن فکر سودمنداست، امامایهٔ‌تشویش عقاید ومورث فساد بسیاراست مطالب فلسفه را ازاین زوائد ومشکلات جداساختم ودراین کتاب گرد آوردم و راههای دشواررا آسان ساختم»،

تحلیةالارواح دارای یك‌مقدمه است ودو قسم وخاتمه‌وفهرست موضوعات آنها این‌است :

مقدمه ـ درامور عامه‌شامل هفت مبحث:

مبحث اول دروجود وعدم ـ (دراین مبحث نخست‌تعریف وجود سپس یك اصل دراثبات وجودذهنی ویك«مقدمه» در خیر بودن وجود وپس ازآن یك«اصل» وسه‌مسئله درباره عدم‌است)

مبحث دوم‌ـ درماهیة(شامل‌شش مسئله ویك‌فرع)

مبحث سوم ـ وحدة و کثرة (دراین‌مبحث پنج‌مسئله است)

مبحث چهارم ـ دروجوب‌و امکان وامتناع(شامل چهار مسئله‌ویك‌فائده)

مبحث پنجم‌ـ درحدوث وقدم .

مبحث‌ششم ـ درعلل ومعلولات (دارای دومسئله ویك‌مقدمه)

مبحث هفتم ـ تقسیم‌موجود ومایتعلق به

قسم اول‌ـ طبیعی. این‌بخش درپنج مقصد است :

مقصد اول ـ احکام‌عمومی جسم درسه‌فصل: تعریف موضوع‌جسم ـ عوارض ذاتی جسم ـجهة

مقصددوم‌ـ مباحث‌حرکت دارای پنج فصل : ۱ـ اثبات و تعریف حرکت ۲ـ مبدأحرکت ۳ـ اقسام‌حرکت ٤ـ احوال‌حرکت ٥ـ زمان

مقصدسوم‌ـ فلکیات دارای نه‌فصل ۱ـ احکام فلك‌محدد ۲ـ اثبات محرکات افلاك ۳ـ احکام‌دیگر افلاك ٤ـ احوال‌ومتعلقات فلکها ٥ـ هیئت(کیفیت) فلك

شمس ٦ ـ هیئت فلك‌های قمر ٧ ـ هیئت ووضع افلاك عطارد٨ـ زهره ٩ـ هیئت دیگر افلاك .

مقصد چهارم ـ درعنصریات دارای پنج فصل : ١ـ عناصر اربعه ٢ـ احـوال مساکن (جایهای زندگی درزمین) ٣ـ آثارعلوی وسفلی ٤ـ مزاج، ٥ کوهها وکانها

مقصد پنجم ـ نفوس دارای سه فصل :

١ـ نفس نباتی ٢ـ نفس حیوانی ٣ـ نفس انسانی.

قسم دوم ـ در الهیات (دارای خطبه ودیباچه‌ای جداگانه) این بخش نیز دارای مقدمه وچند مقصد است.

مقدمه ـ تقاسیم نخستین حکمت. تقسیماتی که یاد کرده محدوداست به فلسفه اولی یاعلم اعلی وهندسه، حساب وطبیعی (ازاقسام نظری) واخلاق وحکمت مرلی و حکمت مدنی (ازاقسام حکمت عملی)

درتقسیم حکمت عملی علم اخلاق راقسم حکم منزل ومدنی قرارداده (نه مقسم)

مقصد اول ازالهی ـ اثبات بقیه جواهر دردوفصل: ١ـ اثبات نفس فلکیه (دارای چهارتنبیه) ٢ـ اثبات عقل

مقصددوم ـ در اعراض (مقصوداحکام عرض است نه اقسام ـ مقولات وتعریفات آن)

مقصدسوم ـ چندبرگ ازآغاز این مقصد درنسخه نیست ودراین اوراق که از باقی مانده چند بحث وفائده ومسئـله هست ودریکی ازآنها به اتحاد عاقل ومعقـول اشاره دارد ودر«مبحث» دیگر از قابلیة نفس برای ادراك کلیات وکیفیـت تفصیلات و ادراکات سخن گفته

مقصدچهارم ـ درواجب الوجود وصفات اوجواهر مفارقه درسه فصل :

فصل١ـ اثبات واجب (برای اثبات واجب یك برهان وبشیوه‌ای خاص اقامت کرده است).

فصل٢ ـ صفات سوی وسلبی . دراین فصل قاعده‌ای درتوحیددارد ودراین قاعده

بازبان عرفان براهینی بر توحید آورده‌است (و اینجادنباله کتاب از نسخه افتاده‌است) کاشی در این کتاب (تا اینجا که درنسخه حاضر هست) از هیچ کتاب یا کسی یادنکرده‌است ودرترتیب واستدلالات شیوه‌ای خاص دارد .

آغاز: رب وفق للصواب والرشاد .. الحمد لمن اصبح الکل موجودا .. وبعد فان اجل مایقتنی من الذخائر وافضل مایجتنی من البصائر علم یوصل الی البقاء ویومن من الفناء بل یفضی بصاحبه الی السعاده العلیاویریه آیات ربه الکبری وهوالذی یبحث عن ذات الاول وصفاته ویکشف عن حقائق الوجود بکلیاته وجزئیاته من ظفر به احاط باعیان الماهیات اجناسا وانواعا واطلع علی مافی الحضرة الالهیه من العجائب ... اعنی العلم الالهی ...

پایان موجود : فاذااضیف صورة مخصوصه من صور معلوماته التی هی عین ذاته الی وجودها المخصوص حصل الامکان والممکن فی العقل فهواضافة بین امرین مخصوصین فی العقل من...

۳ ـ منازل السایرین (ص۹٦ـ۱۷۰ دفتر) **(عربی)**

ازخواجه عبدالله انصاری (م ـ ٤۸۱) درتصوف. خواجه عبدالله این کتاب را به‌درخواست جمعی ازسالکان طریق درده بخش (قسم) و هر بخشی درده باب نوشته ودرمقدمه، ازدیگر مصنفاتی که درباب منازل سلوك شده خرده گیری کرده‌است .

این کتاب وهمچنین برخی ازشرحهای آن مانندشرح کمال الدین عبدالرزاق کاشی چاپ شده‌است ،

معجم المطبوعات ۱۸۹۲ فهرست دانشگاه ۳ . ٤٦۹ وشمارۀ ۱۸۸۰، فهرست دارالکتب قاهره (چاپ ۱۹۲٤) ۱ : ۳٦۳ کشف الظنون

آغاز: الحمدلله الواحد الاحد القیوم الصمد ...وبعدفان جماعة من الراغبین فی الوقوف علی منازل السائرین .

پایان: توحیده ایاه توحیده ایاه ونعت من ینعته

[۳۷۲۰]

نسخه‌ایست بخط نسخ (شماره یکم‌قرن ۸) وشماره دوم ۹۰۹ ه عنوانها واشکال هندسی بشنگرف شماره‌یکم ناقص‌است، کنار بیشتر برگهای نخستین شماره‌یکم‌وصالی وکنار برگهای اول شماره دوم‌وصالی وپاره‌شده است وآثار موریانه رطوبت‌دارد .
قطع: رقعی ۱۰ × ۱۵/۵سانتیمتر، جلد: روغنی گل وبوته‌دارصفحات : ۱۷۰،سطور: ۱۵ ــ ۱۹،کاشذ : سمرقندی، شماره ثبت‌قدیم : ۲۵۹۸۷، جدید. ۷۳۳۵ . تنکابنی :۲۱۶

مفتاح الفلاح **(عربی)**

ازشیخ بهاءالدین محمدبن حسین (ع)عاملی

شیخ بهائی درخاتمه مفتاح الفلاح سوره فاتحه‌را تفسیر کرده ودر برخی از فهارس ومراجع آنرا بنام تفسیر فاتحه (جداگانه) معرفی کرده‌اند .

سپهسالار ۳ : ۴۶۹.

آغاز: خاتمه چنین است بسمله ، الباء لالاستعانه او المصاحبه .

آقا جمال خوانساری مفتاح‌الفلاح راترجمه کرده است .

[۳۷۲۱]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق‌قرن . دارای دو سرلوح مرصع و مذهب درآغاز کتاب و تفسیر فاتحه صفحات تماماً مجدول بزرولاجوردکنار برگ‌آخر وصالی‌شده‌و رقم کاتب‌ازبین رفته‌است، حواشی آقاجمال درصفحات بتکرار دیده میشود .
قطع : نیم‌خشتی ۱۱/۵ × ۱۹ سانتیمتر، جلد : تیماج عنابی ابری ، صفحات ۳۰۲ سطور؛ ۱۲،کاغذ؛ اصفهانی، شماره ثبت‌قدیم، ۲۵۹۸۱، جدید ۷۳۳۶ تنکابنی:۲۱۷.

مصقل صفا ردبرآئینهٔ حق‌نما **(فارسی)**

ازسید احمدبن زین‌العابدین علوی عاملی (قرن۱۱ــه)

وی‌پیش ازاین کتاب، لوامع‌ربانی درردبرشبهات نصاری‌وبیان‌تغیر اناجیل‌و کتاب‌صواعق رحمان درردمذهب یهود وتغییر تورات وزبورنوشته واین کتاب را دررد کتاب«آینهٔ حق نما دراثبات تثلیث» تألیف کشیش پریوار (پدریوار) تألیف کرده است .

مصقل صفا درایران چاپ شده است .

مجلس ۲ : ۴۵۳ دانشگاه ش:۳۸۲۴

آغاز: بعد ازحمد قیومی که آستان ربوبیت ازسدرة المنتهی .

پایان: مقرون گردد... اتفق تمام تصنیف‌هذه‌العجاله... من‌الهجرة النبویه.

[۳۷۲۲]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق زیبای‌محمد صالح‌خواتون آبادی‌قرن ۱۱ ه دارای‌سرلوح مذهب صفحات مجدول بزر وعنوان‌ها بشنگرف‌کتیبه برگ اول وصالی‌شده .
قطع ؛ رقعی۱۰×۱۷، جلد؛ تیماج‌عنابی، صفحات. ۲۴۰، سطور،۱۴ ،کاغذ، اصفهانی شماره ثبت‌قدیم ، ۲۵۹۹۸، جدید ۷۳۳۷ تنکابنی ۲۱۹

تفسیر قرآن (جزو سی‌ام) **(فارسی)**

از ابو اللیث احمد بن محمد بن ابراهیم بن خطاب سمرقندی حنفی (م ـ ۳۷۳) .

نسخه حاضر بخش تفسیر جزء ۳۰ (جزء عم) است .

دارالکتب (چاپ ـ ۱۹۳۶)۱ : . ظاهریه علوم قرآن) ۱ : ۳۰۵ کشف‌الظنون

آغاز: قول‌الله تعالی عم‌یتساء لون ،' و ذلك ان‌النبی (ص) لمابعث جعلوا یتساء لون فیما بینهم ویقولون ماالذی جاء به .

پایان: من‌لم یزعم انها من کتاب الله فعلیه‌لعنة ، ، اجمعین .

[۳۷۲۳]

نسخه‌ایست بخط نسخ‌سلیمان بن‌عبدالله مورخ ۹۶۵ه ـ نام‌سور وعنوانها بشنگرف‌کنار دوبرگ اول‌وصالی شده‌وآثار رطوبت درآنهادیده میشود برخی ازصفحات محشی‌است .
قطع: رقعی ۱۱/۵×۱۸، جلد : تیماجی مشکی، صفحات ۲۲۶ سطور: ۱۵ ،کاغذ اصفهانی‌شماره ثبت‌قدیم : ۲۱۹۹۹، جدید؛ ۷۳۳۸ . تنکابنی:۲۲۰

تفسیر معین **(عربی)**

ازنورالدین اخباری مرتضی بن‌محمد مؤمن بن‌شاه‌مرتضی‌کاشانی حفیدبرادر فیض (محمد مؤمن) مؤلف دررالبحار وزنده در ۱۱۱۵ .

تفسیریست کامل ومختصر بامقدمه ای کوتاه .

همین فهرست : ۶۶۹ دانشگاه ۱ : ۶۵ ذریعه ٤ : ۳۱۵ رضوی ۱ (تفسیر خطی) : ۵۸ .

آغاز. الحمدلله الذی جعل القرآن وسیلة لنا .

پایان. وان کان زوجاً فلیترك کذلك ذکرها العلامه رحمه‌الله فی مصاحبه .

[۳۷۲۴]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن. ۸ عنوانها وخط بالای آیات قرآنی بشنگرف
قطع . رقعی ۱۱ × ۱۸. جلد تیماجی عنابی کنگره‌دار. صفحات: ۴۵۰ سطور ۲۴ کاغذ: اصفهانی شکری. شماره ثبت قدیم ۲۵۹۹۱ جدید ۷۳۳۹ . تنکابنی. ۲۲۱

المغنی = شرح موجز القانون **(عربی)**

ازسدیدالدین کازرونی، (قرن ۸ـ ه) ابوالعلاء علی بن حزم قرشی (مـ .) قانون ابن سینا را کوتاه کرده ودرچهارفن ساخته‌است وبراین موجز چندشرح نوشته‌اند ازآن جمله شرح حاضر که ازسدیدالدین کازرونی است وآنرا در ۷٤۵ نوشته ودر تألیف آن علاوه برقانون، از آثار بقراط وجالینوس. وهمچنین دیگرشروح قانون خاصه شرح کلیات ازقطب شیرازی وشرح قرشی بهره برده ومیگوید: «بااینهمه، قانون شیخ آنچه همه کتابها داردوفوائد ومطالب بسیاردارد که دیگر کتابها نداردوهنوز کل الصید فی جوف الفراء (سخن کازرونی درمقدمه وپایان کتاب)

آغاز: الحمدلله الذی ابدع بقدرته جواهرعقلیه .

پایان: فاذابال الدم فقدامن من الفرع من الماء هذا اقول وانا سدیدالکازرونی... الداعین الی الفلاح... ویکون ازاء لفضله ومکافاة لعلومه وحکمه

[۳۷۲۵]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۸ یا اوائل ۹ـ ه پشت صفحه‌اول چند تملك کهنه ونوازجمله یکی مورخ ۱۱۵۹ ودیگری ازمحمد رشید بن عزیزالله مازندرانی نوشته‌شده عنوانها وخط بالای متن بشنگرف سه برگ اول تجدید شده کنار برگ آخروصالی وکنار بیشتر برگها آثار

رطوبت کهنه دیده‌میشود گواهی عرض بتاریخ سنه۴الهی نیز براین برگ اول برگ دیده میشود
قطع‌وزیری ۱۷ × ۲۵/۵ سانتیمتر. جلد تیماج قهوه‌ای ضربی با ترنج و نیم ترنج با عطف دامن صفحات ۶۸۴. سطور. ۲ کاغذسمرقندی ضخیم شماره ثبت قدیم۲۵۹۹۶. جدید ۷۳۴۱.
تنکابنی ۲۲۳

۱ـ الدر النضید فی الذکر و کلمة التوحید (ص۲ـ۱٦۰٥) (عربی)

ازشمس‌الدین ابوعبدالله محمد مصری حنفی که معاصر باشیخ شهاب‌الدین (احمدبن ابی‌بکر) حنبلی معروف به ابن‌الرسام (م ۸٤۰) همزمان بوده و از او چنانکه از زنده‌ای یاد کنند یاد کرده است پشت‌برگ اول‌وآخر نسخه‌نام کتاب ومؤلف به‌خط کهن نوشته شده ونام مؤلف دراین نوشته شمس‌الدین محمد شافعی مصری قیدشده امااز دیباچه کتاب فهمیده میشود مؤلف‌حنفی بوده وبغدادی وعمر رضا کحاله ازیك شمس‌الدین محمد حنفی صوفی شاذلی یاد کرده‌اند که در قرن ۹بوده وبسال ۸٤٤در گذشته ویکی ازآثارش «الروض الانیق فی‌علم‌الطریق» است علاوه برشهاب‌الدین ابن رسام حنبلی ، همانگونه که خود در دیباچه گوید) از کتابهای بسیار و از جمعی ازرجال تصوف ووعظ و مؤلفین کتابهای معروف و غیر معروف یاد کرده، ازآنجمله‌از:

نزهة‌القلوب (درتصوف)، درجات‌التائبین ابومحمداسماعیل هروی ، مواعظ ابراهیم رقی،معدن‌الجواهر ابن‌رسام، شرح‌بخاری ازابن‌ابی‌جمره، سلوك‌الطریق، ابوسلیمان‌دارانی کتاب القوت‌ابوطالب مکی، سراج‌الملوك‌ابوبکر طرطوسی فرقد شیخی، حیوة‌القلوب، نصرآبادی، کتابی‌ازامام ابوبکر محمدبن‌یحیی‌بن ابی‌زکریا رازی، ابوعمران جونی، کتاب‌البحرابوحیان روضة‌الحقائق، النصائح ابن‌ظفرمکی قاضی ابوبکر بن‌العربی، انس‌المنقطعین، مطالع، کتاب الافرادبخاری ، الدعوات بیهقی،الترغیب والترهیب حافظ‌تمیمی اطباق‌الذهب‌شفروه(شفرویه)،هدایه‌ابوبکر تفسیرالبحرالمحیط ازابن اثیرابوحیان،رساله قشیری،عوارف سهروردی؛ کرامات الاولیاء ابوالقاسم هبةالله طبری،الاربعون‌الصحاح فی‌اکذاب المبتدعین القباح از

ابراهیم بن مظفر جرمی، شیخ عمر بزاز (مرید عبدالقادر گیلانی)، تنبیه الغافلین و نیز بستان العارفین ابواللیث سمرقندی، سیاسة النفوس ترمذی حکیم، رابعه عدویه نخشبی، مواعظ احمد زرعی، نفحات التلطیف، علاء بن زیاد، تفسیر فاتحه رازی و از محمد بن علی الباقر (ع)، ریاض الوعاظ ابوسعد مطوعی، احکام القرآن ابوبکر بن العربی زهر الکمام فی قصة یوسف علیه السلام، رونق الاحادیث از ابوحفص عمر بن ابی الحسن سمرقندی، جعفر الصادق (ع)، شهر بن حوشب، المجالس فی الفضائل، کشف علوم الاخرة غزالی، طهارة القلوب عبدالعزیز دیرینی، مشارق الانوار، شفار الصدور ابوالربیع سبتی، سمط الصدور ابوبکر موصلی، منازل السائرین هروی، شرح اسماء الله الحسنی از امام فخر رازی و کتاب دیگر او التذکار بافضل الاذکار، شرح الاسماء از ابوالعباس بونی.

آغاز: الحمد لله الذی الهمنا ذکره و ذلک من سوابق نعمه ... و بعد فان اهم ما اعتنی به انسان . . ذکر من ابد انا ناالاحسان . . . قصدت ان اجمع فی ذلک کتاباً یکون ... تذکرة لی و للاخوان ... فاذکر اولا بعض الآیات الواردة فی الذکر و تفسیرها مرتباً علی سبیل البیان ثم الاحادیث الصادره عن سید الاکوان و اقوال العلماء الذین شیدوا الدین الحنفی ... و کلام السادة الصوفیه ... و کلام السلف ... و ما یناسب ذلک من الوعظیات و الرقائق و حکایات الصالحین و الاشعار الحسان ... و قد سمیته الدر النضید فی فضل الذکر و کلمة التوحید.

پایان: وختم بالصالحات عمله و لما یسر الله بتمام هذا الکتاب المبارک ... قصدت ختمه بما ختم به البخاری کتابه الجامع الصحیح قال البخاری ... سبحان الله و بحمده سبحان الله العظیم . رقم کاتب درذیل نسخه چنین است :

تم کتاب الدر النضید فی فضل الذکر و کلمة التوحید بتاریخ رابع شهر جمادی الاولی من شهور سنه عشر و تسعمایه .

.. تم الکتاب تکاملت عم السرور لصاحبه

و عفی الاله بفضله و بجوده عن کاتبه

بخط العبد الفقیر ... ابراهیم ... بن بلیل .. لوالدیه و لجمیع المسلمین .

۲ـ الولایه و کرامات الاولیاء (ص۱۶۶ـ دفتر) (عربی)

بابی‌است از رساله قشیریه

آغاز: الحمد لله هذه کلمات یسیره من بـاب الولایه و کرامات الاولیاء من رسالة القشیری .

پایان: واعلم ان الفرق بین‌الولی والقطب والغوث والبدل‌والصدیق و نحوهم

۳ـ فوائد (ص۱۴۷ دفتر) (فارسی)

گفتاری است از محمدبن عراق که کاتب دفتر حـاضر با عنوان فوائد در پایان دفتر نوشته .

آغاز : من فـوائد سیدی الشیخ الامـام العلامه... محمدبن عراق‌الحمدلله و اساله العفو عنی اللهم لاتخیب فیك ظنی...ممانقل بعض‌العارفین .

[۳۷۳۶ـ مجموعه]

نسخه‌ایست به خط نسخ به‌شیوه ترکی مورخ ۹۱۰ بقلم ابراهیم‌بن ابراهیم بن بلبل عنوانها به شنگرف‌کنار برگ اول‌ودوم وصالی شده . بر پشت برگ اول چندتملك‌ویادداشت متفرق وکنار برگ‌آخردویادداشت به‌خط‌کهن دیده می‌شود پشت‌آخرین برگ نسخه یکی از مالکان نسخه نام‌کتاب ومؤلف‌آن بـامرکب کمرنگ مایل بزردی نوشته و نویسنده لقب او را مصری شافعی یادمیکند ،

قطع وزیری ۱۷ × ۳۷سانتیمتر . جلد تیماج قهوه‌ای بـاترنج وکنگره ، صفحات ۱۶۸. سطور ۲۷. کاغذ ترکی ضخیم. شمارهٔ ثبت‌قدیم ۲۵۹۹۵ .جدید۱۳۴۲۱.تنکابنی: ۲۲۱

روض الریاحین فی‌حکایات الصالحین (عربی)

از عفیف‌الدین عبدالله‌بن اسعدالیافعی (م ـ۷۶۸) شامل پا نصد حکایت از زهادوصوفیه وائمه حدیث .

درذیل حکایت۱۶۸، دربارهٔ معادوبقاء روح وعقائد فلاسفه سخن گوید وهمه آنانراکافر میخواند . (نسخه حاضر تا حکایت ۱۸۱کتاب است) .

هدیة العارفین ۱:۴٦۵ کشف الظنون (چاپ استانبول):۹۱۸.معجم المطبوعات ۱۹۵۳ اهلوارد ـ برلین : ش ۳۰۸٦ ، ۵۵۰۹ ، ۷۸٦٤ ، ۸٤۷۹ و ۸۸۰۳ .

آغاز: بسمله الحمدلله المعروف بالمعروف الموصوف بالکمال .

پایان‌موجود (ازحکایت ۱۸۱) : و اورثنا الارض نتبوأمن الجنة حیث نشاء فنعم اجر العاملین قلت له ایش خبر .

[۳۷۲۷]

نسخه‌ایست به‌خط نسخ به‌شیوه ترکی با دوقلم از اواخرقرن ۹ـ یااوایل قرن ۱۰ه عنوانها به‌شنگرف یازده برگ اول مجدول به‌شنگرف وازبرگ ۱ تاآخر باقلمی تازه‌تر وصفحات بدون جدول است . برپشت برگ اول تملك عبدالفتاح قادری وجزاودیده می‌شود نسخه ناتمام است کنار برگ اول وصالی شده ، درعنوان صفحه اول نسخه نام این کتاب « نزهة النواظر » نیز نوشته است در حاشیه صفحه آخر نوشته ایست بقلم شکسته در بارهٔ احمدبن حنبل .

قطع خشتی ۱۵/۵ × ۲۰/۵ سانتیمتر. جلد تیماج مشکی با ترنج زرین . صفحات: ۳۳۰ . سطور ۱۸ .کاغذ ترکی . شمارهٔ ثبت قدیم ۲۰۰۰. جدید ۷۳٤۳. تنکابنی :۲۲۵

تنویر المطالع وتنصیر المطالع (عربی)

حاشیه از مولی جلال دوانی برحاشیه میرسید شریف برلوامع الاسرار (شرح مطالع الانوار) قطب رازی .

شناسایی این کتاب در مراجع و فهارس با ابهامات و اشتباهات چند همراه است و منشاء برخی ازاشتباهات‌وجودغلط بسیار است در نسخه‌های این کتاب .

صواب آنست که کتاب‌حاضر حاشیه‌دوم‌دوانی‌است‌برحاشیه‌میرسیدشریف (۱) (همانگونه که در فهرست رضوی نیز آمده اماصاحب ذریعه آنرا ناصواب‌دانسته‌اند) برلوامع الاسرار رازی وضمناً‌ناظراست بحواشی‌میرصدرالدین دشتکی وفرزندش غیاث الدین منصور

۱ـ درپایان نسخه دانسگاه که ازنسخه تصحیح شده به‌دست‌خواجه‌جمال‌الدین محمود رونویس‌شده ، صورت خط اونقل شده و تصریح دارد که این‌حاشیه متعلق‌است به شرح مطالع وحاشیه شریف برآن .

بنوشته دیباچه ، وی نخست حاشیه‌ای برحواشی‌مطالع نوشته‌وچون‌حاشیه نخست موردنظر و خرده گیری بعض‌فضلاء اشراف قرار گرفته، بدرخواست‌دوستان این حاشیه دوم را نوشته

و شیوهٔ دوانی‌دراین حاشیه چنین است که‌نخست‌ازحاشیه میرسید شریف‌را نقل کرده وسپس بنقل سخن خود درحاشیه‌نخست وآنگاه (باعنوان قیل ویا قال بعض الناظرین)اعتراضات‌صدرالدین‌وغیاث‌الدین منصوردشتکی راآورده است

دربحث ازتصدیق و تصور کسبی وبدیهی، نکته‌ای رادرفرق بین این دونوع ادراك یادکند وگوید «این نکته را نخست درتعلیقات خودبرمحاکمات آورده‌ام ومحشی اخیر آنرا از استنباطات فرزند (خلف صدق) خویش پنداشته است البته اگر چنین باشد فالفضل للمتقدم، اما من این نکته را چهل سال پیش ازولادت فرزندش گفته‌ام وازیکی از یاران موثق‌شنیدم که او(یعنی‌صدر)سالهاپیش‌حاشیهٔ مرابرمحاکمات (۱) ازشاگردان من‌بعاریت خواسته بوده است » .

ازصدرالدین وفرزندش‌صریحاهیچ‌نام‌نیاورده‌اماقرائن مسلم‌میدارد که‌بیشتر اعتراضات که باعنوان «قیل» یا «قال بعض الناظرین» است ازصدر و گاه ازغیاث‌الدین منصوراست وقرینه‌براخیر ذکراو (درعبارات‌نقل‌شده) است از تجریدات الغواشی خود(مجلس ٥:.)

این حاشیه (درنسخه‌ماو نسخهٔ دانشگاه ویك نسخهٔ مشهد) تاآخر فصل دوم مقدمه است .

نسخه شمارهٔ ۹۳ ج الهیات «حاشیه حاشیه لوامع الاسرار» نیز ظاهراًهمین کتاب است . همچنین کتابهایی که درج ٤ ذریعه بشمارهٔ ۱۱٤۳ «تعویذالمطالع وتبصیر المطالع» وشمارهٔ ۲۰۹٤ «تنویر المطالع» وشمارهٔ ۲۰۹٥ «تنویر المطالع وتبصیر المطالع» ودرج ٦ :باشمارهٔ ۷۲٤ «حاشیه شرح مطالع‌وحاشیه‌شریفیه»آمده.

۱ ـ حاشیه دوانی بر محاکمات ، در ذریعه یادنشده امادر فهرست مصنفات اوآمده (اعیان‌الشیعه ٤۳ ؛ ۰

همین کتاب است و اختلاف صدر شماره ۲۰۹۴ و ۱۱۴۴ با شماره ۲۰۹۵ در اثر اختلاف نسخ حاشیه دوم دوانی است ، چنانکه در کنار نسخه شماره ۴۵۵۸ دانشگاه که حاشیه دوم دوانی است صدر نسخهٔ دیگر نیز با عنوان نسخه بدل یاد شده (نقل از حاشیه فهرست دانشگاه ج۱۳ ص ۳۴۹۸).

مطلبی که صاحب ذریعه در ص ۴۷۲ (در ذیل شمارهٔ ۲۰۹۵) از دیباچهٔ حاشیه دوم دوانی نقل کرده‌اند در نسخه حاضر نیست و دوانی این کتاب را به کسی که ظاهراً پادشاه عثمانی معاصر او (بایزید خان) است هدیه کرده و نام او را در دیباچه با تجلیل فراوان و با لقب خلیفة الرحمان آورده است

حاج خلیفه حاشیه‌ای از ناشناس بر شرح مطالع یاد کرده بنام «تنویر المطالع» که نسخه‌ای از آن در دانشگاه هست . و بروکلمان همان را با نام « تنویر المطالع و تبصیر المطالع » آورده است .

ذریعه ٤ : ۲۲۷ و ۴۷۲ و ٦ : ۱۳٤ و ۱۵ : ۱۵۱ دانشگاه شماره ٤۵۵۸ فهرست رضوی ۱ : . . و ٤ : . وهمین فهرست (حاشیه لوامع الاسرار از گرگانی). وفهرست الهیات ۱ : ۵۱۷

آغاز : الحمدلله الذی اطلع من مطالع البراهین لوامع انوار الیقین وازاح بها ظلم الشکوك والاوهام . . اما بعد فقد الجانی الحاج من یجب علی فی شرع الوداد انجاح مامو له . . الی النظر فیما علقه بعض فضلاء الاشراف فی هذه الاطراف علی ما علقته علی حواشی المطالع فقد[کذا وصواب : قبل] برهة من الزمان ثم طرحته فی زاویة الهجران . . وما علیه غیری من الافاضل الاخوان والعرض لدفع ماوقع من له من الانحراف عن منهج الانصاف . . فانه قد جاوز حد الاعتدال واطال لسانه علی الافاضل . . مع انه لم یات بما یرتضیه اهل الکمال کانه دین بالطغعن علی من تکلم فی هذا الکتاب حتی التزم رد کل سؤال وجواب . . ولعمری لو عورض بمثل ما اتی به . . لکان بذلك حقیقاً . . وسمیته تنویر المطالع وتبصیر المطالع.. ولما

طلع من مطالع الاقبال انوار الخلافة الباهره وسطع من مشارق الافضال آثار السلطنه القاهره . . اعنی انه لاح فی حندس ظلم الظلم والعدوان تباشیر انوار دولة السلطـان خلیفة الرحمان . . السلطان بن السلطان .. رایت ان اعنونهما باسمه العالی . . . فان وقع من خدام حضرته موضع الرضاء والقبول فذلك . . نهایـة المسؤل . . قوله لما کان الجمیل الخ قیل فان قلت سیعترف العلامه بان الجمیل ههنا محمود به .

پایان: فان العلم بوجه الشی لاتفاوت بینها الا باعتبار وانما ینسب العلم الی ماله ذلك الوجه بالعرض کما مر تحقیقه

کاتب چنین رقم کرده «تمت الحواشی الشریفه علی حاشیه شرح المطالع صنفها المولی الاجل . . محمد بن اسعد الدوانی تحریر فی یوم الاثنین منتصف ذی‌قعـده سنهٔ ۹۸۶»

[۳۷۲۸]

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق مورخ ۹۸۹ هـ درپایان مهر بیضی‌شکل بسجع «افوض امری الی‌الله عبده سیدمحمدحسینی» دیده‌میشود برگ اول مندرس است وکنار آن وصالی‌دارد . پشت این برگ صورت نامه بلیغ پادشاه عثمانی به‌شریف مکه و پاسخ او و نامه ابوسعید به‌ابن‌سینا باقلمی شبیه به‌نسخه نوشته شده است

قطع رقعی ۱۱ × ۱۸/۵ سانتیمتر . جلد: تیماج عنابی یك‌لا صفحات: ۳۲۰ سطور ۲۱. کاغذ : اصفهانی‌شکری شماره‌ثبت قدیم : ۲۵۹۹۴ . جدید ۷۳۴۴ تنکابنی ۱۵۵

شرح تذکره درهیئت **(عربی)**

ازعبدالعلی بن محمد بن حسین بیرجندی (م ـ ۹۳٤) که در بیشتر مراجـع مذهب اورا حنفی نوشته‌اند (هرچند در ذریعه مولفات او یادشده) بنـوشته استاد عباس عزاوی بیرجندی دراین شرح برخی از اعتراضاتی که بر تفهیم بیرونـی وارد کرده‌اند و نیز اعتراضات ابوالمحامد غزنوی را برا و در کفایة التعلیم پاسخ گفته‌است. چند نسخه‌از این کتاب باشمارهٔ ۱۹۰ و ۳۰۳۲ وجز اینها دراین کتابخانه هست

فهرست مجلس ۲ : ۱۰۵و۱۰ : ۵۶۲ ، تاریخ علم‌الفلك فی‌العراق (مجلة مجمع العلمی العربی سال ۲۹) : ۳۹۸

[۳۷۲۹]

نسخه‌ایست بخط نسخ ابو بکر مکی بن ابی‌محمدمورخ ۹۹۷ هدر بیشتر برگها آثارموریانه خوردگی‌دارد ودو برگ آخروصالی شده کتیبه‌صفحه‌اول سفیداست و صفحات مجدول بزر و لاجورد وسبزعنوانها بشنگرف مگر۱۵ برگ‌اول تازه‌است. درذیل نسخه نوشته (با نسخهٔ‌اصل مقابله‌شد درتاریخ ۱۰۷۰)

قطع‌وزیری ۱۶ × ۲۵/۵ سانتیمتر جلد: تیماج‌مشکی باترنج ونیم‌ترنج‌زرین‌وعطف وحاشیه سجاف‌شده صفحات۷۷۴سطور۲۱شماره‌ثبت‌قدیم۲۶۰۰۱ جدید:۷۳۴۵تنکابنی:۲۲۹

الوافی (فارسی)

شرح‌سیدمحسن‌کاظمینی اعرجی (م- ۱۲۴۰) بروافیه مولی عبدالله تونی (م- ۱۰۷) دراصول فقه

وی‌شاگردبحرالعلوم طباطبائی (سید مهدی) بوده‌ودرآغاز کتاب ازتعلیقات پراکندهٔ‌استاد بروافیة تونی ونیز از کتاب بزرگ خود دراصول فقه که «معتصم» نام داشته یاد کند وگوید کتاب حاضررا از تلخیص مطالب آن کتاب فراهم کرده است

مجلس ۷ : ۳۹۱ ، ۹ : ۱٤ ، دانشگاه ۵:۱۷۴۶ رضوی ٦ : ۹۵ ذریعه ۱٤ : ، ۱٦٦

آغاز: الحمدلله‌الواهب المنان . . وخص هذه‌الامه من‌بین‌الامم‌بالاجتهاد.. اما بعد فیقول العبد . . محسن بن‌حسن . .

پایان: قدمرفی‌المرجحات‌الاشارة الیه‌فارجع الیه والی‌الله‌المرجع ..نجز... علی یدمؤلفه المسمی محسن بن حسن‌الحسینی فی‌اواخر رجب. . وتسعین بعدالمائة والالف . . وسهله لدی .

[۳۷۳۰]

نسخه‌ایست به‌خط نسخ محمد بن حسن خراسانی تربتی ساکن قریه کدکن نیشابور پشت برگ اول تملك محمدطاهر تنکابنی مورخ ۱۳۴۹ وحدیث منقول ازحضرت سجـاد(ع) دیده میشوددر چندبرگ پایان نسخه آثار رطوبت دیده میشود وچندسطر پائین این صفحات سیاه شده

قطع رحلی ۱۹/۵ × ۳۰ سانتیمتر جلد تیمـاج مشکی با ترنج و نیم ترنج زرین. صفحات ۶۸۴ سطور ۳۰ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت قدیم ۲۶۰۰۳ جدید ۷۳۴۶ تنکابنی ۲۳۰

المحجة البيضاء فی احياء الاحياء **(عربی)**

ازملا محسن فیض کاشانی

فیض کاشانی درذیل کتاب دهم (اخلاق النبوة وآداب المعیشه) ازربع دوم احیاءالعلوم غزالی بخشی بزرگ افزوده بنام اخلاق الامامه وفضائل الشیعه و کتاب حاضر گزیده‌ایست ازربع دوم المحجه البیضاء ، (شامل کتاب اخلاق النبوة وآداب المعیشه وچندبرگ آخر اخلاق الامامه وآداب الشیعه) واز آغاز نسخه (کتاب الحلال والحرام) اوراقی افتاده

آغازموجود : قال لاالاان یکون قداختلط معه غیره فاماالسرقه بعینها فلا .

پایان کتاب اخلاق النبوة: هذا آخر الکلام فی کتاب اخلاق النبوه . . . ظاهرا وباطناً

آغازموجود از اخلاق الامامه :هذا بعض من عبارات اواخر کتاب اخـلاق الامامه .. بسمله ذکر کلام جامع ضابط فی تحقیق معنی الامام . .

پایان: اسمی کلامه ولکن هذاآخر الکلام فی کتاب اخلاق الامامه وآداب الشیعه

[۳۷۳۱]

نسخه‌ایست به‌خط نسخ احمد تبریزی مورخ جمعه ۲۴ ۱۱۱۶ نسخه فاقدآغاز عنوانها بشنگرف رقم کاتب و تاریخ کتابت ذیل کتاب ۴ دیده می‌شود.

قطع خشتی ۱۳ ۱۹/۵ سانتیمتر. جلد تیماج عنابی پررنگ ، صفحات ۲۶۸ سطور ۱۵ کاغذ اصفهانی شکری شماره ثبت قدیم ۲۶۰۰۶ . جدید ۷۳۴۸. تنکابنی ۲۳۲

تحقیقات در احوال موجودات **(فارسی)**

از مولانا شمساء محمد گیلانی (نیمه قرن ۱۱ ـ) درفلسفه مشاء. این کتاب دارای این دو بخش است (بدون اینکه مؤلف خود به‌تقسیم‌کتاب‌به‌این دو بخش اشارت کند):

بخش اول ـ در تحقیقات احوال مفهوم‌وجود ومفهوم عدم وتحقیقات‌دیگر در مسائل متعلق به‌مفهوم وجود وعدم.

دراین‌بخش دراثبات وجود وحدوث دهری (بدون یاد از میرداماد)ونفس، معاد،وجود ذهنی وجواهر واعراض وتحقق مهیة وانتزاعیة وجود واثبات هیولی بر مسلك‌مشائیان بتفصیل‌سخن گفته‌و نیزاثبات‌اینکه‌اثبات‌هیولی باشرع‌مخالف‌نیست

بخش دوم ـ شطر ربوبی:در برهان براثبات واجب‌الوجود بالذات ـ نخست براهین قوم وسپس براهین خودشمساء سپس‌اثبات توحید واجب‌الوجود، احدیت صفات کمالیه، صفات خاصه (خواص) وبرخی دیگر ازمسائل متناسب این‌فهرست را شمسا خود درآغاز بخش دوم یاد کرده‌امادرنسخه‌های‌شناخته شده‌ازاین کتاب، تنهابراهین براثبات واجب است واز بخش دوم‌بیش‌ازاین‌وجود ندارد.

شمسا بخش دوم را«مقصداقصی ومطلب اعلی»از کتاب خویش خوانده ودر آغازآن دربارهٔ موضوعات‌علوم وخاصه‌موضوع‌فلسفه بتفصیل وبا توضیحات‌سودمند سخن گفته است.

دراین کتاب وی پیرو مسلك‌مشائیان است وهمه‌جا بتوضیح مقاصدابن‌سینا درشفا پرداخته وازتعلیقات‌خودبرشفانیز یاد کرده است. خود اودراین‌باره گوید:

«وجمیع ماذکرنا من التحقیقات هومما قصده الحکماء المشأون‌المحققون ولمثل ذلك فلیعمل العاملون ولیتنافس‌المتنافسون وتلك التحقیقات مما‌استنبطتها من کلام الاکابر منهم بنور فطرتی».

دردانشگاه نسخه‌ای ازتحقیقات شمسا مورخ ۱۰۵۲موجود است.

ذریعه ۳ : ٤٨٥ فهرست دانشگاه ۳: ۱۹۸.

آغاز: بسمله .. سپاس تقدس اساس وستایش بیرون ازقرینه وقیاس مهیمنی را سزد که ایجاد عالم کرد لامن‌شیءٍ.. وبعد چنین گوید...محمد مشهور به‌شمساء گیلانی که امتیاز انسان ازغیر انسان از افراد حیوان بتحصیل کمالات علمیه و عملیه‌است . بنـابرین این کینه بی بضاعت برذمت همت خود لازم ساخت کتابی تصنیف نماید بلغت، بر تحقیقات‌در احوال موجود است . وچون قانون‌این کتاب آنست که هر مسئله‌آن‌معنون شود به‌تحقیق . . . مناسب‌آن دید که اسم اوموافق عنوان باشد ... تحقیق بدانکه معلوم بر دوقسم است .

پایان: واز آنچه بتفصیل مذکورشد معلوم میشود که مسلك‌حکما دراثبات واجب‌الوجود بالذات مسلك لم است و مسلك متکلمین ... ان.ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا .

[۳۷۳۲]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۲ه بردوصفحه اضافی‌آغاز نسخه چند حدیث نوشته‌کنار برگ آخر وصالی‌شده ودرچند برگ آثار رطوبت قدیم دیده میشود .
قطع : وزیری ۱۳/۵ × ۲۴ سانتیمتر. جلد: تیماج‌عنابی صفحات: ۲۹۸، سطور: ۱۷ . کاغذ: اصفهانی . .شماره ثبت قدیم: ۲۶۰۰۷ جدید ۷۳۴۸. تنکابنی ۲۳۴.

لسان‌الخواص **(عربی)**

ازآقـا رضی‌الدین محمدقزوینی (م ـ ۱۰٦٦) .موسوعهٔ علومی است شامل تحقیقات فلسفی وریاضی وفنون مختلف و بترتیب‌حروف الفباواز کلمه‌ابجدآغـاز شده اما . بپایان نرسیده‌تالیف‌آن.نسخه دانشکدهٔ ادبیات‌وفیلمهایی که‌دردانشگاه از دونسخه دیگر هست (بنوشته فهرست ادبیات) تاکلمه اجتهاد است نسخه حاضر که‌کاملترین نسخه کتاب‌است (بطوری که‌ازسخنان علامه صاحب ذریعه‌نیزفهمیده میشود) تا پایان ارثما طیقی وآغاز «استطاعة» رسیده بدین‌ترتیب :

ابجد، ابداع، اجتهاد، اجماع ، احباط، اختیا، اراده ، اربعهٔ متناسبه وارثما طیقی واستطاعت‌درمبحث۷ازهشت‌مبحث‌ذیل عنوان«اربعهٔ متناسبه «تحقیقات‌بسیار درباره اوزان ومقادیر آورده (این نگارنده در جایی‌خوانده‌ام که بیشتر مطالب رساله مقادیر قزوینی‌ماخوذ ازهمین کتاب‌است) .

[۳۷۳۳]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۳ - ه عنوانها ونوشته‌های درحواشی بشنگرف برخی از صفحات نسخه محشی است .
قطع : وزیری ۱۴ × ۲۴ سانتیمتر . جلد : تیماج زردیك لا . صفحات : ۴۵۲ .
سطور: ۱۵ . کاغذ : فرنگی سفید. شماره ثبت‌قدیم : ۳۶۰۰۲. جدید . ۷۳۴۹. تنکابنی ۲۳۵ .

شرح زیج‌سلطانی **(فارسی)**

از عبدالعلی بیرجندی (م -۹۳٤) شرح است برزیج الغ بیك‌و در ۹۲۹ تألیف شده ، بنوشته‌ذریعه،درنسخه حمیدیه استانبول نام کتاب «حل زیج جدید» قید شده.درمجلس چندنسخه‌ای دیگر هست ازجمله‌یکی‌مورخ ۱۰۰۷ .

ذریعه ۷ : ٦٨ - ۱۳۰۲۰ : ۳۱۰ تاریخ علم‌الفلك فی‌العراق (مجله مجمع العلمی دمشق) ج ۲۹ : ۳۹۸ مجلس ۲: ۱۰٤ ، ۹: ۳۸۷ ادبیات: ۳۳٤ دانشگاه ٤: ۹۱۵ ،ترجمه بخش‌ریاضیات استوری بقلم تقی بینش در نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه ٤:۲۵

آغاز: بسمله،اجناس‌حمدوسپاس‌معرااز توهم‌و تباهی...امابعدچنین گوید... عبدالعلی‌بن محمدحسین بیرجندی .

پایان: وتبدل این فصول وادوار اعتقاد تمام است‌آن را ذکر کردیم.

[۳۷۳۴]

نسخه‌ایست به‌خط نسخ مورخ ۱۲۵۹ - ه اشکال هندسی ونجومی وعنوانها بشنگرف تاریخ تألیف با تواریخ رومی ویزدجردی درپایان نسخه تطبیق شده‌است حاشیه‌هایی بنقل‌از میرزا نصیر وازاصول قلیدس درنسخه هست . درذیل نسخه با قلم شکسته نستعلیق یادداشتی است بعربی که درآن بطورخلاصه چنین‌آمده :

«تاریخ‌تألیف این شرح زیج رجب ۹۲۹ مطابق ۸۹۲ یزدجردی و۱۷۳٤ رومی و٤٤۵ جلالی تاریخ شرح تذکره بیرجندی ۹۱۳ وشرح خفری۹۳۲» .

قطع: وزیری ۱۷ × ۲۶/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج عنابی . صفحات : ۵۶۶ .
سطور : ۲۱۱ . کاغذ فرنگی . شماره ثبت قدیم ۲۶۰۰۸ جدید ۷۳۵۰ تنکابنی ۲۳۶

۱ ـ عقودوایقاعات (رساله‌در...) **(ص۲ ـ۶۵ دفتر)** **(عربی)**

از محمدبن محمدطاهر تنکابنی جلیجانی مؤلف الدررالمنظومه (شماره ۸/ ۱۹۱۵) وشاگرد میرزامحمدتقی‌نوری(پدرحاج میرزا حسین نوری صاحب‌مستدرك الوسائل) تنکابنی این‌رساله را درباره مسئله شرطیه یا عدم شرطیه تنجز عقد غیر عبادی (بمعنی اعتقاد به‌نفوذ وصحت‌آن بهنگام اجراء) نوشته و خود عدم شرطیه را اختیار کرده است ،

این‌رساله مشتمل برچند مقدمه است ودرآن‌ازرساله مفصلی که‌نخست دراین باب نوشته وناتمام گذارده ، چندبار یاد کرده است .

تنکابنی دررساله دیگر(که دراین دفتر باشماره ۲ میشناسیم)از استادخود ودلائل‌العباد او یادکرده وپیداست که‌آن رساله‌را درزندگی استاد نوشته (پیش از درگذشت او در۱۲۶۲) نگاشته ودر ذیل رساله حاضر تاریخ ۱۲٦٤ دیده میشودو هردو رساله بایك‌قلم است

رجوع شودبه‌فهرست مجلس ۹: ۵٦۲ ـ ۵٦۲ .

آغاز: الحمدلله الذی اصل‌الاصول وفرع علیهاالتفریعات..امابعد فیقول... ابن‌محمد طاهر محمدالتنکابنی الجلیجانی انی قدنظرت فی سالف‌الزمان فی مسئلة العقود والایقاعات التی لیست فیها حیثیةالعباده ...

پایان: الا ان عملی فی‌هذه‌الجمله‌علی‌الاحتیاط بالنحوالذی بیناه‌سابقافتذکر والله ...هوالعالم باحکامه ... ابداً دائماً . تمام شد درسوم دوشنبه صفر ۱۲٦٤ .

۲ ـ حکم‌اعیان نجس درباطن (ص٦۵ـ ۹۱ دفتر) **(عربی)**

از محمدبن محمدطاهر، مؤلف رساله بالا .

در این‌رساله چندبار از«استاد وحیددام‌ظله»ودلائل‌العباد شرح‌نوری برارشاد را یادکند وگوید «یکبار فتوی او را دراین‌باب‌پرسیدم واوتأکید کرد که‌اعیان

نجاسات در داخل بدن پاکند اما بعدها در کتاب الاطعمه واشربه از دلائل العباد قائل به نجاسهٔ آنها شده وهنوز فرصت سؤال ازاو نیافتم).

آغاز: بسمله لله الحمدالذی یملاءالارچنین والسماوات .. اما بعد فیقول ـ العبد...ابن‌محمدطاهر محمدالتنکابنی... ان هذه وجیزه فی‌بیان‌ان احکام‌النجاسه هل‌هی‌معلقه علی‌اعیانها مطلقاام‌لابل ... فیما اذاکانت خارجه طاهره.

پایان: ولوکان متفطنابه‌لم یقل بذلك والله‌علم.

[۳۷۳۵]

دفتریست به‌خط نستعلیق‌مورخ۱۲۶۴ـ پس‌ازپایان نسخه چندبرگ سفیداست‌دربرخی ازصفحات حاشیه‌هایی ازمؤلف دیده می‌شود.

قطع : رقعی۹/۵×۱۶سانتیمتر. جلد: تیماج عنابی یك‌لا . صفحات۹۲.سطور:۲۱ کاغذ: فرنگی ، شماره ثبت قدیم :۲۶۰۱۵ . جدید۷۳۵۱ تنکابنی۲۴۲ .

جامع الاسرار **(عربی)**

از سید حیدر آملی (قرن۸ـ ه)

مجلس۴: ۱۵۰و۱۰:۱۶۲مقدمه ممتع‌هانری کربن‌بفرانسه‌برچاپ این کتاب (ازانتشارات مؤسسه ایران و فرانسه)اعیان‌الشیعه ۳۰:۲۰۰سپهسالار۴:۶

در نسخه حاضر اندکی از آغازوانجام کتاب افتاده و برگ افتاده ازآغاز را بعدها نوشته والصاق کرده‌اند.

[۳۷۳۶]

نسخه‌ایست به‌خط نسخ قرن ۹ تا اوائل۱۰ـ ه (برگ جدید ـ نستعلیق شکسته) و برگهایی از پایان‌کتاب را ندارد . عناوین شنگرف .

پایان موجود : بل‌یکون‌سبب‌السلامةفی‌الدنیا والخلاص من‌القتل واخذالاموال‌وسفك الدماءکماورد فی‌الخبر .

قطع نیم خشتی ۱۳×۲۰ ج تیماجی مشکی صفحات ۶۵۰ سطور : ۱۵ کاغذ:اصفهانی شکری ، شماره ثبت قدیم۴۶۰۱۲ جدید ۸۱۸۳ . تنکابنی۲۴۶

حاشیه برحاشیه‌تهذیب **(عربی)**

از شهاب‌الدین ملاعبدالله یزدی شاهابادی (م ـ۹۸۱) برحاشیه (یا شرح)

دوانی برتهذیب تفتازانی . شاه آبادی علاوه بر شرح فارسی تهذیب (شماره ۵/ ۱۸۵۱مجلس) دوحاشیه دیگر برتهذیب دارد .

یکی همان مختصر متداول است که بارها بچاپ رسیده .

دیگری حاشیه‌ای مبسوط که ناظر بحواشی دوانی است (نسخه حاضر) با عنوان « قوله » وشاهابادی‌آنرابهنگام تدریس‌حاشیه دوانی‌نگاشته وی دردیباچه این حاشیه گوید .

« در این حاشیه بروشن ساختن دقائق حاشیه دوانی بسنده کردم و از ایرد سؤال وجوابها وایرادات بسیاردوری جستم جزاینکه گاه برمتن حاشیه خرده‌ای گرفته‌ام ویا خرده‌ای راکه گرفته‌اند یاد کرده‌ام » .

نسخه شمارهٔ ٤٦ـ٤٧ و ۱۹۰ کتابخانه رضوی همین کتاب است اما نسخه شمارهٔ ۳۱ (منطق)که صاحب فهرست آنرا حاشیه‌ای دیگر بجزحاشیهٔ معروف پنداشته (و در ذریعه نیز بعنوان حاشیه دوم یاد و بفهرست رضوی ارجاع شده) همان حاشیه مختصر متداول است . حاشیه حاضر در ذریعه یاد نشده .

فهرست رضوی ۱ : ۱۵ (منطق) ٤ : ۳۷۲ ذریعهٔ ٦ :

آغاز: غاية تهذيب الكلام بحمدالله العزيز العلام ونهاية تقريب المرام ... وبعد فهذه حقايق لائحه ودقايق سانحه اثناء مباحثة الحاشيه الجلاليه الجليه على منطق التهذيب ... اقتصرت فيها على تحقيق حقائقها .

پایان: واما الفرق بين زيد وساير الحيوانات المفروضة بينها فيعد جداًفافهم رقم‌کاتب چنین‌است لاوقع الفراغ من تحرير هذه النسخة‌الشريفه المعلقه على‌شرح التهذيب‌لمولانا. افضل المحققين ملاجلال‌الدين محمدالدوانى‌لافضل‌الافاضل مولانا عبدالله اليزدى قدس سرهما .

[۳۷۳۷]

نسخه‌ایست به خط نستعلیق اوائل قرن ۱۳ـ ه عنوانها به شنگرف پشت صفحه اول وقف‌نامه مورخ ۱۳۰۱ با مهرمحمد طاهر دیده میشود تنکابنی این نسخه را برعموم وقف ودر وقف‌نامه ازپدر وبرادرش‌یادکرده است .

قطع : نیم خشتی ۱۳×۲۲سانتیمتر . جلد : تیماج مشکی یك‌لا . صفحات : ۲۰۰
سطور: ۱۵. کاغذ: اصفهانی. شمارهٔ ثبت قدیم :۲۶۰۱۹. جدید: ۷۳۵۴. تنکابنی:۲۴۷

الدره (منظومه در فقه) **(عربی)**

از بحرالعلوم طباطبائی (سید محمد مهدی بروجردی نجفی (م ـ ۱۲۱۲))

شامل ۱۲۸۰ بیت .

ذریعهٔ ۸ـ۱۰۹ مجلس ۷ـ۱۱۸ ، ۹ـ ۰ مشار : .

آغاز:

افتتح المقـال بعد البسمله بحمد خیر منعم والشکر له

پایان:

وادع عقیب الفرض بالماثور من الدعاء الموجز المشهور

نیف ثمانین مع المـاتین ابیاتها عدت علی الالفین(۱)

[۳۷۳۸]

نسخه‌ایست به خط نسخ قرن ۱۳ ـه عنوانها به شنگرف .

در گوشه صفحه آخر بـا قلم دیگر چنین نوشته است :

« قابلتها من الابتداء الی الانتهاء بامر من لایسوغ لی مخالفته دام ظله العالی »

قطع : رقعی کوچك ۹×۱۳ سانتیمتر. جلد : تیماج قهوه‌ای یك‌لا . صفحات :۲۶۲.
سطور : ۹. کاغذ : فرنگی . شمارهٔ ثبت قدیم : ۲۶۰۱۶. جدید ۷۳۵۵ . تنکابنی:۲۴۸

النقود والردود **(عربی)**

شرح مختصر شمس الائمه محمد بن یوسف بن علی بن محمد بن سعید الکرمانی (م ـ ۷۸۶) شاگرد معروف عضدالدین ایجی و مؤلف شرح رساله اخلاق عضدی (شمارهٔ ۱۸۰۵/۷۴/۳۲ فهرست ۹ : و ۳۱۱ و ۳۷۰ و ۴۰ تعلیقات بخش یکم) .

بروکلمان ازاین کتاب ومؤلف آن (کرمانی) یاد کرده و چند نسخه در یکجا ازآن از جمله یکی در کتابخانه اسکوریال سلیم ، بهار وقاهره ولاله لی نشان داده است و درجای دیگر آنرا از بـا برتی دانسته .

۱ـ بیت اخیر دراکثر نسخه‌ها نیست .

حاج خلیفه نقود وردود را تألیف اکمل‌الدین بابرتی حنفی (که همزمان شمس‌الائمه کرمانی است) پنداشته، درفهرست تیموری ورضوی وهدیة العارفین نیزسخن حاج خلیفه تکرارشده، اما صواب آنست که نقود وردود وتألیف کرمانی است بدلیل اینکه:

۱ــ مؤلف نقودوردود بدون شك شاگرد عضدالدین ایجی بوده بدلیل تصریحاتی که در دیباچه ودرسراسر کتاب هست ومامیدانیم که اکمل‌الدین حنفی شاگردعضدالدین ایجی نبوده وشاید اورا ندیده زیرا حنفی اززادگاه خود(بابیوردی ــ ارز روم) بحلب و ازآنجا بمصررفته و درمصر اقامت گزیده‌است.

۲ــ مؤلف این کتاب، آنرا دربغداد بپایان رسانید در پـایان نسخه حاضر که مورخ ۸۵۵ است تصریح‌شده که‌مؤلف ازتألیف‌آن در وسط شوال ۷۶۲ دربغداد فراغت یافته وماميدانیم شمس‌الائمه کرمانی پس‌ازسالها شاگردی پیش‌عضدالدین ایجی بحجاز و سپس بغداد رفت و تا نزدیك بپایان عمردربغداد اقامت گزید شرح صحیح بخاری را نیز که درطائف آغاز کرد در بغداد بپایان رسانید و نیز میدانیم اکمل‌الدین حنفی هیچگاه در بغداد اقامت نداشته است.

۳ــ درپشت نخستین برگ نسخه کهن حاضر یادداشتی کهن، کتاب راتصنیف شمس‌الائمه کرمانی نوشته.

٤ــ برهمین برگ نوشتهٔ دیگریست کهنه تر و نزدیك بتاریخ نسخه (بنقل‌از خط‌شیخ‌امام محمود کرمـاستی)صورت نوشته مزبور ـ که حاکی ازاهداء کرمانی است شرح خـود را بشیخ الاسلام سلیمان وازخط شمس‌الائمه برظهرنسخه اصل نقل‌شده ـاین است:

کتب الشارح علی ظهرالورقه الاولی من نسختة و من خط من نسخ عن خطه نقلت. (....) النقودوالردوداهداه‌الی خزانة کتب شیخ الاسلام قاضی‌قضاة‌الممالك استاد اشراف الاطراف امام المسلمین قدوة اربـاب العمائم بالاستحقاق مولانا صدر

الحق والشریعه والدین سلیمان اعلی الله شأنه مؤلفه اقل تلامیذه محمدبن یوسف بن علی بن محمدبن سعیدالکرمانی عفی الله عن زلاته حرره فی صفر ختم بالظفر سنه سبع وستین وسبعمایه ببغداد.

کاتب ناقل این یادداشت درذیل آن نیز نوشته «من خط من نقل عن خط مصنفه و هوالشیخ الامام محمود الکرماستی غفرالله ذنوبه».

۵ـ مؤلف نقود وردود، در دیباچه و سراسر کتاب از شرح خود بر مواقف که الکواشف البرهانیه نام دارد یاد کرده وما میدانیم که کواشف از شمس الائمه کرمانی است.

شاید باتتبع بیشتر در کتاب، قرائن و دلائل بیشتر نیز بدست آید خاصه آنکه کرمانی شافعی و بابرتی حنفی است و ناچار در این کتاب نشانه هایی از اختصاصات مذهبی دیده میشود.

درفهرست دانشگاه درذیل معرفی نسخه ای از الکواشف البرهانیه نیز (بمناسبت) مؤیداتی یادشده است.

بروکلمان النقود و الردود را از شمس الائمه کرمانی و الردود والنقود از بابرتی یاد کرده است.

کرمانی در دیباچه این شرح، از ده شرح دیگر یاد کند و گوید «از هفت شرح را با نشانیکه بدان شهرت دارند و سه شرح دیگر را با آوردن نام کامل نقل میکند و این تنها در موارد اختلاف بین نظر عضدالدین و شارحان دیگر است» وی تمام ایرادات سراج ارموی را آورده ونیز علاوه بر این ده شرح از کتابهای بسیار دیگر نیز یاد کرده است و اینك فهرست هفت شرح مزبور که در دیباچه آمده است:

شرح قطب الدین شیرازی

» سید رکن الدین موصلی

» جمال الدین حلی

» بدر تستری

» شمس الدین خطیبی

» زین‌الدین خنجی

» شمس‌الدین اصفهانی

بروکلمان ذیل یکم:۰۵۳۸.۲:۹۰و۲۱۲فهرست دانشگاه ۵ : ۱۰۷۵ (حاشیه) و ۷: ۰۰۰ فهرست رضوی ۲: ۱۹۶ .تیموری ۳: ۱۸۷شذرات الذهب ٦ : ۲۹۳ـ۲۹٤.

آغاز یامفیض‌الخیرات و یامنزل البرکات . . اما بعد فلما توقف استنباط الاحکام الشرعیه من مسکها . . . علی معرفة الصانع .

پایان: و نحن نقول کماقال الاستاد ارشدناالله و ایاکم لماینفعنا. . وزادنا من‌فضله . . و علیه التکلان . . واتفق الفراغ من‌تألیفه‌فی‌وسط شوال سنه‌اثنین و ستین و سبعمایه بغداد و فرغ‌من‌تحریر کتاب النعوذ والردود . . تألیف‌الموتی العلامه . . شمس‌المله .. محمدبن یوسف‌بن محمدبن یوسف‌بن علی‌الکرمانی . . لسنة خمس و خمسین و ثمانمایه علی‌یدالعبدمحمدبن احمدبن‌محمدالاصطهباناتی

[۳۷۳۹]

نسخه‌ایست بخط نسخ محمدبن احمدبن محمد اصطهبانی مورخ ۸۵۵ ـ ه عنوانها شنگرف درپایان دو تملك و پشت صفحه آخریك تملك میباشد برگ اول مندرس وکنارچند برگ دیگر ونیز برگ آخر وصالی نسخه بدلها و اصلاحات درحواشی قید شده چندبرگ آخر تازه‌است .

تملك‌ابوالقاسم حسینی ومحمدزکی‌بن‌عبدالصمد قریه‌دشتی وفخرالدین بن‌محمد مورخ ۱۰۶۶. نیزدرنسخه هست

قطع رحلی‌وزیری‌بزرگ: ، ۱۸ × ۲۶/۵ سانتیمتر. جلد : تیماجی‌زرد . صفحات: ۱۰۲۸ . سطور :۲۹ . کاغذ : سمرقندی . شماره‌ثبت قدیم : ۲۶۰۱۱ : جدید ۷۳۵۶ . تنکابنی : ۲۴۹

۱ ـ روح‌الصلوة (ص ۷ ـ ۲٤ دفتر) **(عربی)**

از قاضی سعیدقمی (م ـ . .) ،نخستین رساله از الاربعینیات لکشف‌انوار

القدسیات او است . قاضی سعید در مقدمهٔ این رساله دربارهٔ «اربعینات» خود سخن گفته است .

ذریعه ۱ : ۴۳۶ و ۱۱ : ۲۴۶ و ۳۴۱ دانشگاه ش : ۱/۹۷ مجلس ٤ : ۲۱۵

آغاز : بسمله الحمدلمن لایحوم حول مشروع غیوبه

پایان: هذا صلوة اهل الفلاح والحمدفی المساء والصباح .تمت الرساله و الاولی من الاربعینیات .

۲ ـ اشاره و بشاره (ص۲۶ـ۳۸ دفتر)

از قاضی سعیدقمی . رساله دوم ازاربعینیات که مؤلف پس‌از تألیف، آنرا در۱۰۹۸ آنرا درسلسلهٔ اربعینیات درج کرده است .

مجلس ٤ : ۳ و ۲۱۵ ذریعه ۱۶ : ۳٤۱ .

۳ـ فوائدرضویه (۳۹ـ۹۸دفتر) **(عربی)**

از قاضی سعید قمی . رسالهٔسوم از اربعینیات .

مجلس ٤ : ۲۱۵ ذریعه۱۶ : ۳٤۱ دانشگاه ش۳/۹۷۱ مشهد۵ : ۱۳۸

آغاز : بسمله الحمدلله الواحدالمتواحدوالفردالمتفرد .

پایان: اتفق تسویده .. سنه‌تسع وتسعین والف علی یدی مؤلفه

مرقاة‌اللاسرار (ص۹۹ـ۱۲۹دفتر) **(عربی)**

ازقاضی سعید ، رساله ٤ اربعینیات است و در نسخه حاضمر تانیمی از مرقاة ۲. موضوع این‌رساله ربط حادث به‌قدیم است .

مجلس٤ : ۲۱٤ـ۲۱۵ (متن‌وحاشیه)

آغاز : بسمله الحمدلله‌العالم بکل‌الاشیاء ، .. من‌الارواح والنفوس .

پایان: کمایقوله‌الحکماء الی مرکزالارض مع مافیها من‌النفوس .

۵ ـ شرح حدیث غمامه (ص۱۳۳-۳۳۷ دفتر) **(عربی)**

رساله یازدهم از اربعینیات قاضی‌سعید قمی .

مجلس ٤ : ۲۱۵ (حاشیه) ذریعه ۱۳ : ۱۹۱و۱٦ : ۳٤۱ دانشگاه‌ش ٤/ ۲۷۰۲

آغاز : الحمدلله مدیرالادوار ومعیدالاکوار ...

پایان: والی‌الله‌المشتکی .

[۳۷۴۰ ـ مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نسخ علی‌اصغر نجف‌آبادی قرن ۱۳ ـ عنوانها شنه‌رف نام کاتب نسخهٔ مورخ ی۱۲۱ که نسخه حاضر از آن رونویسی شده دوپایان دفتر آمده است پشت برگ اول دفتر فهرست رساله ها و چند نوشتهٔ دیگر دیده میشود . برخی از صفحات محشی است .

قطع : رقعی ۱۱/۵ × ۱۸ سانتیمتر . جلد: تیماجی عنابی سبز . صفحات : ۲۰٦ سطور ۱۵ کاغذ :فرنگی . شماره‌ثبت‌قدیم : ۲٦۰۲۱ . جدید: ۷۳۵۷ .تنکابنی ۲۵۰

۱ـتهلیلیه (ص۲-۵۰ دفتر) **(فارسی)**

از جلال‌الدین محمد دوانی در تفسیرکلمه توحید در دومقام :

مقام یکم- مباحث علمی ورسمی‌دردوموقف (۱ـ مباحث‌لغوی کلمه‌توحید ۲ـ مباحث‌عقلی و مسالك اثبات توحید)

مقام دوم ـ کشف بعضی‌ازحقائق‌شهودی «ازاطواربینش» دارای‌دوموقف ۱ـ حقائق‌توحید۲ـ لطائف‌لفظی کلمهٔ‌توحیدازدیده‌عرفانی .

دوانی در این رساله برهان تمانع (از براهین معروف توحید) را درست‌و کافی دانسته وهمچنین بر ادله مشائیان چند اعتراض داردکه یکی‌ازآنها همان شبهه‌ابن‌کمونه‌است بدون تصریح به‌نسبت با او .

وی در ذیل ادله متکلمان گوید «اسلم طرق آنست‌که بعداز اثبات‌واجب به‌دلیل‌عقلی ، اثبات توحید وغیرآن از صفات بدلیل نقلی‌کنند»

ذریعه٤ : ۵۱٦ مجلس ۹ : ٤۸۷ و ٦۹۹ دانشگاه ۱ : ٦۷٤ ، ٦ : ۲۲٤٦ سپهسالار ۳ : ۵٤۳ .

آغاز : آفتاب جمال قدم ازآن متعالی است ..

پایان: والیه‌یعود کل شی

۲ـ لوایح (ص۵۳ـ۱۰۰ دفتر) **(فارسی)**

از نورالدین عبدالرحمن جامی .

مجلس ۹: ۶۹۳ همین‌فهرست: ۹۹۰

۳ـ آگهی‌گستر (ص۱۰۹ـ۱۸۶دفتر) **(فارسی)**

ازعلم‌الهدی محمد (م حدود۱۱۲۳) فرزند فیض کاشانی در انواع ذکر دارای چندفصل . علم‌الهدی این رساله را در ۱۱۰۲ در قمصر کاشان نگاشته است . پشت برگ اول این‌نسخه نام آن بخط مؤلف دیده‌میشود .

آغاز: بسمله سپاس حق‌شناس و ستایش نیایش اساس آفرینندهٔ آشکار و نهان را ... بعدازادای وظائف تحمید ... نگارندهٔ این سخنان ...علم‌الهدی ... اندیشه آن داردکه در این‌نامه آگهی‌گستر فصلی‌چند خردپرور درتصنیف اصناف گوناگون ذکرپروردگار بیچون

پایان: واذنجزالمقصود من وضع هذه‌العجاله فلنختم الکلام . . . وکتب مؤلفهاالفقیر ... محمد المدعوعلم‌الهدی ابن محمدالمحسن . و اتفق‌تألیفها .. اثنین ومائه‌والف بقریة قمصر... والحمدلله‌علی آلائه ... فی‌الدنیاالآخره .

[۴۷۴۱مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نسخ علم‌الهدی (مؤلف شماره۳) مورخ۱۱۰۲ (در پایان شماره یکم رقم‌کاتب . عنوانها شنگرف صفحات مجدول برپشت برگ اول مهرعبدالباقی‌فیضی. ابوتراب فیضی ونیز خط و مهرمعروف علم‌الهدی (باسجع : بمحمدعلم‌الهدی‌علم‌الهدی) دیده میشود اماقلمی‌که نسخه باآن نوشته شده بجزقلم‌یادداشت‌علم‌الهدی است‌که درچند جای دفتر و درنسخه‌های دیگر موجوداست .

قطع : رقعی ۱۲ × ۱۸/۵ سانتیمتر جلد : تیماج مشکی مندرس صفحات: ـ ۱۸۶: سطور : ۱۴ . کاغذ :اصفهانی . شماره ثبت قدیم : ۲۶۰۲۰ . جدید : ۷۳۵۷تنکابنی۲۵۱

کشف المراد **(عربی)**

شرح علامه حلی-حسن بن یوسف بن مطهر (م-۷۲۶) بر کتاب تجریدالاعتقاد خواجه نصیرالدین طوسی .

مرحوم میرزا طاهر تنکابنی خود تعلیقاتی ارزنده بر این نسخه دارد که با نشان «ط» درحواشی دیده میشود .

ذریعه ۳: ۳۵۳ و ۱۳: ۱۳۹ و ۱۸ : ۶۰ دارالکتب ۱: ۲۰٤ .

آغاز : الحمدلله القاهر سلطانه.. امابعد فان کمال الانسان بحصول المعارف

پایان: فهذا آخر ماحصل لنا فی شرح هذالکتاب ونحن نسال الله.ان یوفقنا للرشاد بمنه و کرمه .

[۳۷۴۲]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمدبن میرك محمد سورخ ۱۱۰۵ ـ ه عنوانها شنگرف کنار برگ اول و آخر وصالی شده برپشت برگ اول وبرچند برگ اضافی اول‌وآخرنسخه یادداشتهای متفرقه بنظم ونثرفارسی وعربی وفوائدلغوی دیده میشود ازجمله اشعاری از شاعران : عحابی ، خواجه نصیر . ابوالمظفر ابیوردی . درکنارصفحات اصلاحات‌وجبران سقطات و حاشیه های با نشان « عوض سلمه‌الله » و جز آن بخطی نزدیك بخط نسخه نوشته‌شده .

قطع وزیری ۱۳ × ۲۴/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج قهوه‌ای باترنج ونیم‌ترنج و کچلی دارای نقاشی و کل ونوتر برجسته ترین نقاشی کل‌وبل‌بل برجسته دارد ـ اصفهانی آهار شده کرده صفحات : ۲۲۴ سطور : ۲۱ تبك‌قدیم ۲۶۰۲۴ . جدید : ۷۳۵۹ تنکابنی ۲۵۳

زبدة‌البیان = آیات‌الاحکام **عربی**

از مولی احمدبن محمد اردبیلی (م ـ ۹۹۳) تفسیر آیات قرآنی که‌احکام فقهی از آن فهمیده میشودبترتیب کتابها و ابواب‌فقه . در ذریعه نام‌کامل‌کتاب چنین یاد شده «زبدةالبیان فی‌براهین‌احکام‌القرآن»و «تفسیر آیات احکام‌القرآن»

کتاب‌فقهی بفارسی نیز درهمین قرن ۱۰ـهتألیف شده‌که چند نسخه‌ازآن

دردست است ودرفهارس ومراجع بانامها و نسبتهای متضاد ثبت شده و دربیشتر نسخه‌ها نام آن : شرح ارشاد ودربرخی ازمآخذ ونسخ نام مؤلف آن مقدس اردبیلی (مؤلف آیات الاحکام) است . درکشف الحجب ودریك موضع ازذریعه باعنوان زبدة البیان وتألیف مقدس اردبیلی آمده . همین کتاب در ایران ما نام فقه بحر

واین نگارنده درفهرست ۷ مجلس نسخه‌ای کهن ازاین کتاب را (که جزء مجموعه اهدائی امام جمعه خویی است) به پیروی ازصاحب ذریعه (در مجلهٔ ۱۲) وکنتوری ، باعنوان زبده وازاحمد اردبیلی شناساندم اما اکنون (پس از تتبع وتحقیق) چنین گمان دارم که : شرح ملخصی است ازارشاد علامه به قلم مولی حسین بن عبدالحق الهی اردبیلی وبه خواست خداوند به هنگام معرفی نسخه دیگری ازاین فقه که دراین کتابخانه هست و(باشمارهٔ ۵۸۳۳) بتفصیل دراین باره سخن خواهد رفت .

آیات الاحکام اردبیلی ترجمه شده وچند شرح وحاشیه دارد که در ذریعه یادشده مجلس ۲: ۱۷، ۷: ۱۳۵ ۱۳: ۱۹ فهرست دانشگاه ۱: ۱۷۶۳ - ۱۷۷۱ ، ایوانف ش ۱۰۱۹۰ .

آغاز: الحمدلله رب العالمین ... اعلم ان هنا فوائدلابد قبل الشروع

پایان: لفهم العله فیستخرج الباقی .

[۳۷۴۳]

نسخه‌ایست بخط نسخ حسن بن شاه نرقنقری مورخ ۱۰۸۸ - ه عنوانها بشنگرف بریك برگ اضافی اول نسخه فهرست ابواب ومطالب راقلم قرمز نوشته شده پشت برگ اول چندتملك ازآن جمله تملك عبدالله بن صدرالدین شیرازی بامهر مربع مورخ ۱۱۲۴ وتملك محمدمقیم بن محمدهاشم ومهرمعزالدوله دیده میشود درکنارصفحات نخست، فقراتی ازحاشیه فیض برکتاب زبده نقل شده .

قطع وزیری باریك ۱۵×۲۶ سانتیمتر . جلد :تیماج عنابی . صفحات: ۵۷۸ سطور: کاغذ: اصفهانی ضخیم شکری شمار ثبت قدیم: ۲۶۰۲۶ جدید: ۷۳۶ تنکابنی ۲۵۶

۱ـ الفوائدالمليه(۲ـ۲۹۷ دفتر)

شرح زين‌الدين‌بن‌علی ، شهيدثانی (م-۹٦٦) برنفليه شهيداول ،محمدبن مکی، شهيدثانی اين‌شرح‌رادر ۹۵۵بپايان رسانيده‌ونسخهٔ‌حاضر را در۹٦۲ ۸سال پيش ازکشته‌شدن او) نوشته‌اند ودر ۹۹٤ با نسخه‌ای که برمصنف خوانده شده مقابله وتصحيح کرده‌اند .

ذريعه ١٤: ١٦١١٠ : ٣٦٠ فهرست دانشگاه : ٢٠٢٣و٣١٦١.

آغاز : الحمدلله‌الذی‌شرح‌لنا معالم‌دينه‌الفرضيةوالنفليه...وبعدفهذه‌کلمات قليله ... فوائد مليه‌بتنقيح‌الرساله النفليه

پايان: عام‌خمس وخمسين وتسعمايه حامداًمصلياً مستغفراً

۲ـ حاشيهٔ شرح آداب البحث(ص‌م-۳۷٦ دفتر) **عربی**

ازمير ابوالفتح محمدبن مخدوم شريفی گرگانی (م-۹۷٦) برشرح‌مولانا محمدحنفی تبريزی بخاری‌برآداب البحث عضدی. حاج‌خليفه دربارهٔمؤلف‌اين حاشيه دچار سهو شده‌واورا‌امير ابوالفتح حسينی تاج‌السعيدی پنداشته ،اين‌سهو القلم در(ج۱)فهرست‌سپهسالار تاليف ابن‌يوسف شيرازی درذيل‌معرفی‌نسخه‌ای ازتفسير شاهی‌نيز رخداده . بدون‌ترديد مؤلف تفسير شاهی واين حاشيه برشرح حنفی همان ابوالفتح‌بن مخدوم شريفی حفيد ميرسيد شريف گرگانی است نـه تاج‌السعيدی (محمدبن ابی‌سعيد متوفی‌در ۹۵۰)

مؤلف دراين حاشيه حواشی شارح برشرح خودرانيز شرح‌است‌نسخه‌ای ناقص ازاين‌حاشيه باشماره۲/۳۴۸۳ دراين‌فهرست‌شناسانده‌شده

درذيل نسخه مذکورونسخه شماره۱۵۳۲/۵ دانشگاه،سخن مؤلف‌درپايان کتاب درباره‌تاريخ وجای‌تأليف‌وپاك‌نويسی کتاب‌نقل شده‌امادرذيل نسخه‌حاضر تنهاتاريخ ۹٦۵ ديده ميشود که تاريخ تأليف کتاب است .

رجوع شود به ص ۱۴۴۱ این فهرست ونیز شمـارهٔ ۱۵۲۲/۵ و ۳۲۱۴/۴ دانشگاه و کشف‌الظنون ۱ : ۶۲

آغاز: الحمدلله‌علی‌افهام‌الخطاب... امابعدفعذاشیٔ عجاب...علی‌الشرح المشهور بین‌اولی‌الالباب برساله... العضدیة ... ویشرح‌ماافاده الشیخ والاستاد المحقق فی‌حواشی‌الکتاب ... قوله‌لك‌الحمدللحمدمعنیان

پایان: واعلم ان مانقل عنه‌فی‌حواشی هذاالشرح لماکانت مضبوطه‌معتمداً علیها عندی‌التزمت‌الاشاره الیها ... لیعتمد علیهاالمحصلون ... الطالبون ان‌الله مع‌الذین اتقوا والذین‌هم محسنون والله‌اعلم فی‌تاریخ سنه ۹۶۵ .

[۳۷۴۴ - مجموعه]

دفتریست بخط‌نستعلیق ونسخ مورخ ۹۶۳ و۹۶۵ - ه عنوانها بشنگرف شماره‌یکم در ۹۶۴ بانسخه اصل مقابله و تصحیح شده وگواهی مقابله درکنار رقم‌کاتب هست‌علائم وقف‌وحاشیه‌های‌مؤلف بانشان «منه‌مدظله» درکنارصفحات قیدشده درکنارصفحات‌شماره‌یکم حاشیه‌هایی‌است ازمؤلف ویك‌حاشیه ازدیگری‌که سراسرهاش صفحه ماقبل‌آخررا فراگرفته.

قطع: نیم خشتی ۱۱ × ۲۰/۵ سانتیمتر. جلدتیماج یشمی صفحات: ۳۷۶. سطور: ۲۱ کاغذ: فرنگی شماره ثبت قدیم: ۲۶۰۱۷ جدید ۷۳۶۱۸ تنکابنی ۲۷۰

۱ـ معینیه (ص ۲-۲۴۶ دفتر)

ازخواجه نصیرالدین طوسی درهیئت .

رجوع شود به‌ص ۱۱۷۸ همین فهرست (ش: ۳۳۵۴/۲)

۲ـ تشریح الافلاك (۲۴۹ - ۲۷۹ دفتر)

ازشیخ بهاءالدین محمد عاملی .

ذریعه۴ : ۱۸۶مجلس۴ : ۲۲۳و۱۰ : ۳۳تاریخ علم‌الفلك(عزاوی) : ۳۰۰-۳۰۱

[۳۷۴۵ - مجموعه]

نسخه‌ایست‌بخط‌نستعلیق‌ونسخ قرن۱۱-ه شماره‌یکم نستعلیق‌محمدباقردزماری مورخ ۱۰۳۰درزندگی‌شیخ‌بهائی وشماره۲نسخ قرن۱۱- ه نوشته شده اشکال هندسی باسرکب‌سیاه

و شنگرف سطورآخر شمارهٔ ۲ از نسخه افتاده و باقلم دیگر درحاشیه نوشته‌اند برك اول شماره یکم نیز نونویسی است . درکنار تشریح‌الافلاك حاشیه‌هایی ازمؤلف بانشان منه سلمه‌الله دیده میشود .

قطع: رقعی۱۳×۱۹/ سانتیمتر. جلد تیماج یشمی صفحات :۲۸۰ سطور:۱۵ کاغذ: اصفهانی شکری شمارهٔثبت‌قدیم ۲۶۰۲۸ جدید ۷۳۶۲ تنکابنی ۲۵۸۰.

شرح بروافیه **(عربی)**

ازصدرالدین محمد باقر رضوی قمی(م-۱۲۰۰)

مجلس ج: ۱۰-ص

آغاز: - دیباچه، بسمله ، الحمدلله‌الذی‌اوضح‌لنا منهاج‌الدین‌بمصباح‌الحق من‌مشکوةالیقین والصلوة

انجام: ولمن‌علمناولمن‌تعلم منا ولجمیع المؤمنین والمؤمنات‌انه‌غفوررحیم

[۳۷۴۶]

نسخه‌ایست بخط نسخ حسن‌خوانساری مورخ ۱۲۴۹- ه دارای سرلوح مذهب و مرصع حواشی صفحه دوم‌وسوم گل‌وبوته وطلاکاری صفحات مجدول‌بزر ولاجوردوشنگرف عنوانها نیز بشنگرف‌متن وافیه بتدریج درحواشی‌نوشته شده

قطع: خشتی /۱۴×۲۰ سانتیمتر - جلد تیماج مشکی . صفحات ۴۷۴ سطور ۱۹ کاغذفرنگی شماره ثبت قدیم۲۶۰۳۵ جدید ۷۳۶۳ تنکابنی ۲۶۴

۱- وصایا (ص۲-۱۱ دفتر) **(عربی)**

ازشیخ وفا درعقاید باختصار بصورت خطاب وباجملاتی‌مسجع ومقفی وبزبان عرفان‌وبرمذهب اهل‌سنت. درحواشی رساله توضیحاتی ازمؤلف با قلم کاتب رساله دیده میشود .

نام‌مؤلف رساله‌پشت‌برگ اول‌بخط‌کهن شیخ‌وفا ثبت‌شده ودرسطورپایان رساله مؤلف‌خودرا «الداعی‌المدعوبالوفا» خوانده .

رجوع شودبه بروکلمان:

آغاز: الحمدلله‌رب‌العالمین. وبعدفاوصی‌اصحابی‌واخوانی کنفسی‌الضعفی

النحفی وجنانی برعایه کل نفس و آن من غیر توان

پایان: وصل و سلم علی کل نبی و ولی ملك و کل من سلك سبیلهم باسلام وایمان وایقان الی یوم الدین

۲ ـ النفس (رساله ...) (ص۱٤ـ۷٦ دفتر) **(عربی)**

= النفس علی سنة الاختصار از شیخ الرئیس ابن‌سینا در معرفت نفس و قوی النفس درده فصل شیخ. این رساله‌را (برطبق حدسی که زده‌شده) به‌امیرنوح بن منصور سامانی هدیه کرده‌واز او باعنوان «امیر الاجل السیداطال الله بقائه» نام‌میبرد. فهرست فصلها را مؤلف دردیباچه یادکرده است.

این رساله درلایپزیك وقاهره وبیروت چاپ وبزبانهای آلمانی ، لاتین‌و انگلیسی وعبری (اخیر بدون نام مؤلف) ترجمه شده است.

فهرست نسخ مصنفات شیخ ازدکتر مهدی : ۲٤۱ـ۲٤۲ فهرست دانشگاه ۳۹۳:۳ قنوانی : ص ۱٦۰ـ۱٦۳ فهرست رضوی ٤:۳۱۵

آغاز: خیر المبادی مازین الحمدلواهب القوه ... وبعد فلولاان العاده‌سوغت لالاصاغر الانبساط الی الاکابر

پایان: ومهماامر الامیر ... بافرادالقول فی تلك المعانی استنفدت فی الایتمار غایة الجهد ...لازالت الحکمة مشعشعة بعدالخمول ... ویرتفع بمکانه مکان اهلها و تعزطالبی فضلها بمحمدو آله .

۳ ـ قصیدهٔ نونیه درعقائد (ص ۸۰ـ۹٦ دفتر) **(عربی)**

ازخضر بیك بن جلال الدین حنفی (م ـ ۸٦۲) ازاحفاد نصیرالدین رومی . بنوشته حاج خلیفه، احمدبن موسی خیالی شاگرد خضربیك ونیز حافظ محمدبن حاج حسن وشیخ عثمان کلیسی عریانی براین قصیده شرح نوشته‌اند .

خضربیك قصیده‌ای دیگر دارد بنام «عجالة لیلة اولیلتین»

کشف الظنون ۲ :۲۳۷ هدیة العارفین ۱ :۳٤٦ دار الکتب قاهره چ(۱۹۲٤) ۱ :۲۰۲ و ۱۹۰

آغاز:

الحمدلله عالی الوصف والشان — منزه الحکم من آثار بطلان

پایان:

واذکر صحاب رسول‌الله قاطبة — بالبرو الخیرواهجرطعن مطعان

درحاشیهٔ آخرین بیت سه‌بیت دیگر بخط دیگر نوشته وبیت سوم این‌است:

ودام نصرة من بالخیر یذکرنی — ماخضروجه‌الربی‌من‌قطرنیسان

کاتب درذیل نسخه رقم‌کرده «قدتمت‌الابیات للمرحوم خضربیك‌چلبی‌فی عقاید اهل‌السنه والجماعة والحمدلله وحده»

[۴۷۳۷ مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق شیوه ترکی ازقرن ۱۲ ـ ه دارای دو سرلوح مرصع و مذهب صفحات شمارهٔ ۱و۲ مجدول بزرولاجورد.

قطع؛ رقمی ۹/۵ × ۵/۵/۱۵ سانتیمتر: جلد: تیماجی عنابی بابرنج زرین صفحات: ۹۸، سطور ۱۱–۱۵، کاغذ: اصفهانی، شماره پیت قدیم. ۲۶۰۳۸، جدید: ۶۳۶۴، تنکابنی ۶۵۷.

۱ ـ الاصول الاصلیة (ص ۲ـ۱۴۰ دفتر) **(عربی)**

ازمولی‌محسن‌فیض‌کاشانی. این کتاب به‌اهتمام‌آقای‌محدث‌چاپ‌شده‌است.

مجلس ۹:۵۵۶ ذریعه ۲:۱۷۸ ومقدمهٔ آقای سیدجلال‌الدین محدث.

آغاز: بسمله، الحمدلله الذی بعث فی‌الامیین رسولا منهم یتلوا.

انجام: علی‌الانبیاء والمرسلین... وتمت الاصول‌الاصلیه الکامله واتفق بضعف تاریخ‌تصنیف هذاالکلام والحمدلله اولا واخرا.

۲ ـ استصحاب (رساله در ...) (ص ۱۴۴ـ۲۵۴ دفتر) **(عربی)**

رساله‌ایست‌دارای‌یك مقدمه ودوفصل ویك خاتمه.

آغاز: بسمله، الحمدلله‌رب‌العالمین والصلوة علی‌محمد وآله‌الطاهرین... امابعد فلماکان الواجب‌علی‌کل احد معرفة اصول‌الدیانات و فروع الاعتقادات کفایة اوعیناً.

انجام: فان‌اصبت فمن لطف‌الله تعالی وان اخطئت فلیس‌الخطاء ببعید عن العلماء فکیف بامثالی. تمت‌الکتاب بعون‌الملك‌الوهاب .

۳ـ الشهاب‌الثاقب (ص۲۵۶ـ۳۳۶ دفتر) **(عربی)**

از ملا محسن بن مرتضی فیض کاشانی (م‌ـ۱۰۹۱).

در وجوب عینی صلوة جمعه در زمان غیبت امام .

مجلس ۷. ۱۷۳ ذریعه ۱٤: ۲۵۲

آغاز : بسمله، الحمدلله‌الذی جعل دلیل وجوب صلوة‌الجمعة

انجام : یزاد صارتاریخا سدیدا ، قدفرغ من تسوید هذه‌الرسالة الشریفة ... هاجرها الف السلام والتحیة

[۳۷۴۸ مجموعه]

نسخه‌ایست‌بخط نسخ (باچندقلم) ازقرن۱۲و۱۳ـ ه کاتب شمارم سوم عبدالوهاب کاشانی ساکن مشهد عنوانها بشنگرف برکنار برگ یك و دوبرگ آخرشماره یکم وبرگ اول شماره ۲ وصالی شده ، برگ اول و دوم تازه‌تر است ، پشت برگ اول دفتر نوشته «نسخه درعقاید فیض» .

قطع خشتی ۱۵/۵ × ۲۱، جلد. تیماج عنابی. صفحات. ۳۳٦. سطور. ۱۸ کاغذ فرنگی. شماره ثبت قدیم ۲٦.٤۷. جدید،۷۳٦٦. تنکابنی ۲٦۰۰

۱ـ عرض نامه (ص۲ـ۱۹٤ دفتر) **(فارسی)**

از بابا افضل‌کاشانی (اندکی ازعرض اول از نسخه افتاده).

رجوع به‌مجموعهٔ مصنفات باباافضل‌ص وفهرست حاضر : ۱۳۹۲ شود.

ترجمهٔ نامهٔ همای (ص ۱۹۵- ۲۸۰ دفتر) **(فارسی)**

از کتابهای دساتیری و برساختهٔ پیروان دساتیر است و دارای لغات و اصطلاحات ساختگی‌دساتیری. مترجم (که ادعا داردآنرا ازپهلوی ترجمه‌کرده) این عنوانهارا بکارمیبرد « زن فرزانه میفرماید » پادشاهزاده میفرماید، پادشاه زن میفرماید، درکتاب یزدان شناخت »

درآغاز مقدمهٔ مترجم (پس از پیشگفتار) نخست این سطور با قلم قرمز دیده میشود :

« ترجمه کلام بانوی فرزانه همای شهنشاه بنت جهن افراسیاب که اسفندیار بفرمانش از ترکستان آورده باحترام ملوك منظور کرده به پسرش بهمن اردشیر بخشید در تواریخ و دساتیر همای جهن‌زاد را چهرزاد خطاب کرده‌اند »

دراین مقدمه مترجم از زبان صاحب هفت اقلیم چنین آرد:

« این کتاب درمجلس اکبر شاه تیموری گفته آمد چند نفرحکیمی را از راه تبت روانه نمود که در تبت مدتها مانده . . به‌تبت دیگر رسیدند همچنین از هفت تبت گذاشتند . » تا آخر

گویا کتاب دارای چند «مطلب» است و درنسخه حاضر که ناقص است تنهاعنوان مطلب اول دیده میشود.

آغاز : (سخن مترجم) بنام یزدان هستی بخشی که ضد نیستی باشد که اهریمن است

آغاز کتاب : (مقدمه مترجم) بنام ایزد بخشایندهٔ بخشایشگر مهربان دادگر ... ایزد را نتوان دانست چنانکه اوهست

پایان نسخه: و جاودان در علم تکوین و تعبیر وتبدیل چشم‌بندی و از نسخه است .

[مجموعه ۳۷۴۹]

نسخه ایست بخط نستعلق قرن ۱۳ ـ ه صفحات مجدول و به‌زرولاجورد وشنگرف عناوین‌شنگرف .

قطع : بیاضی ۸ × ۱۴/۵ سانتیمتر، جلد عنابی، صفحات : ۳۸۰ ، سطور : ۱۱ ، کاغذ : فرنگی‌آهاردار مهره ، شماره ثبت قدیم : ۵۰۴۷۰، جدید ۶۰۰۰ تنکابنی.

۱ـ افعال حج (رساله در ...) (ص ۳ـ۷۷ دفتر) **(فارسی)**

ازخلیفهٔ سلطان سیدحسین‌آملی مرعشی (م ـ ۱۰٦٤)

آغاز : بسمله ، الحمدلله‌الذی هدانا لاقوم سبله ... وبعداین مختصریست

دربیان افعال حج وعمره ومقدمات و توابع آن که بندۀ کثیر العصیان خلیفه سلطان غفرله‌الرحیم‌الرحمن بنظر ناظر وفهم قاصر مقتضای ادله

انجام موجود: دیگر سزاوار آنست کـه در وقت بیرون آمدن از مکه قصد . . .

۲ـ وقتیه (ص ۸۳ ـ ۲۳۸ دفتر) **(فارسی)**

از رضی‌الدین محمد قزوینی .

این رساله شامل یك مقدمه و چند فصل در اوقـات عبادات روزانه است مجلس۱۰ : ۲۱۷ذریعه۱۱ : ۳۳۰فهرست‌رضوی۲ : ۷۲

آغاز : بسمه، الحمدلله خالق‌النور وبعد راقم این کلمات رضی‌الدین‌محمد قزوینی عرض میکندکه این رساله موسومه بوقتیه

انجام: محتاج بارتکاب تکلف بعیدیست بخلاف ثانی که بی‌تکلف درست میشود والحمدلله اولا وآخراً هذا آخر ما اردنا ایراده فی‌هذه‌الرسالة و قد اتفق نقلها من‌السواد الی‌البیاض فی‌اول رجب‌المرجب سنه ۱۰۹۵ .

[۳۷۵۰ ـ مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نستعلق مورخ ۱۰۹۵ ه عنوان ها و خط بالای عبـارات تازی بشنگرف. رساله شماره یکم ناقص‌است درآغاز این دفتر دوصفحه اول کتابی‌است بفارسی در ملل ونحل، شمارۀ ۱ و۲ حواشی مولف را دارد.

قطع رقعی ۱۲ × ۱۸ سانتیمتر، جلد: تیماج یشمی، صفحات ۲۳۷، سطور ، ۱۷ ، کاغذ، اصفهانی، شماره ثبت قدیم، ۲۶۰۶۱، جدید ۷۳۶۹ تنکابنی : ۲۸۶

سفینة‌النجاة **(فارسی)**

از آقای محمد علی کرمانشاهی درسرگذشت فاطمۀ زهرا (ع) دارای یك مقدمه و چهارده مصباح وخاتمه . پیش از مقدمه دارای دیباچه‌ای مفصل است دربیان سبب تألیف رساله و آنرا به‌ملکه مهدعلیا مادر ناصراینشاه هدیه‌کرده در خاتمه مجملی از احوال خود را یاد میکند.

آغاز: الحمدلله‌الذی هومدهر الدهور

پایان: که از نظرالتفات بضعهٔ احمدی این کتاب به‌انجام آمد خاتمه در بیان مجملی از احوال مؤلف ...

گربگویم شرح این بیحد شود   مثنوی هفتاد من کاغذ شد

[۳۷۵۱]

نسخه‌ایست بخط مورخ ۱۲۸۷ درذیل‌نسخه باخطی دیگر نوشته «حسب‌الفرمایش سرکار مقرب الخاقان. سیدمحمد لشکر نویس نوری‌تحریر شد».

قطع: رقعی ۱۴×۱۲ ج تیماج سبزرنگ لاعطف وحاشیهٔ‌قرمز صفحات ۱۳۶ سطور ۱۳ کاغذ فرنگی شماره ثبت‌قدیم ۱۶۰۱۴ جدید ۷۰۱ تنکابنی ۲۴۱

۱ـ لباس مشکوک (رساله در...) (ص۲ـ۳۲ دفتر) **(عربی)**

ازمولی محمد اسماعیل مازندرانی خواجوبی(م۱۱۷۳) وی در این رساله قائل است به‌جواز صلوة درلباش مشکوك

این رساله در ذریعه درحرف «ل» و یادرشمار رسالهٔ یادنشده است

آغاز: بسمله، بعدحمدالله علی‌نعمائه... یقول‌العبدالمذنب‌الجانی‌محمدبن الحسین‌المشتهر باسمعیل المازندرانی اختلاب اخبار نافی جوازالصلوة فی‌ثوب او بدن یکون فیه‌اومعه شيء...من‌فضلة مالا یوکل لحمه وهوطاهرفی حیوته

پایان: ولکن‌لك‌ان‌تحتاط فی‌الدین‌وتاخذفیه‌بماهواقرب‌الی‌الیقین...وعترته الطاهرین وقتنا هذا الی‌یوم‌الدین.

۳ـ صلوة الجمعة (رساله فی.)(ص ۳٤ـ۱٤۲ دفتر) **(عربی)**

ازاسماعیل‌بن محمدحسین بن محمد رضابن علاءالدین محمدالمازندرانی (مؤلف رساله بالا) در نفی عینیة وجوب جمعه (واحتیاط در ترك آن) در حال غیبت امام عادل (ع) ورد برشهاب ثاقب فیض کاشانی

وی عبارات شهاب رابا «قال» وسخن خودرا بااقول آورده.

ذریعه ۱۵: ٦۳ وفهرست حاضر: ۱۷۳۳

آغاز ، بسمله، الحمدلله الذی جعل الصلوة ذریعة للتقرب والمغفرة ... اما بعدفیقول العبد المذیب... اسماعیل ... انی رایت .... الایات والروایات التی استدلوابها علی عینیةوجوب الجمعه فی زمن الغیبه مبالغین فیه ... فوجدت الرسالة التی الفها محمدبن المرتضی ... اشمل ... فتعرضت

انجام : هذا غیض عنان القلم حامدالله و شاکراً علی المنعم و مسلما و مصلیا علی رسوله المکرم المعظم وعلی آله وذریته الذین هم بعده اهم .

[۳۷۵۲]

نسخه ایست بخط فسخ سورخه ۱۲۷۱ هجری دوبرگ از اواسط شماره یك ومیان تمام سطور آنها سیاه شده، درآخرین صفحه دفتر حاشیه‌ای از مولف دیده می‌شود.

قطع رقعی ۱۱×۱۵/۵ سانتیمتر. جلد: تیماج مشکی یك‌لا ، صفحات: ۱۴۴،سطور ۱۵ . کاغذ: فرنگی . شماره ثبت تدیم: ۲۵،۵۷ جدید: ۷۳۷۰ تنکابنی : ۲۸۰

هدایةالصالحین **(فارسی)**

مؤلف رساله رابرای تشخیص روز ولادت حضرت‌علی(ع) (وتعین آن‌در روز سیزدهم رجب) وبامرشاه سلطان حسین صفوی نوشته .

آغاز موجود: بناءِ میشد مبانی ملت بیضاءِ مؤسس قواعدشریعت غراء سید سلاطین زمان وزمین ملجاءِ خواقین معدلت آیین ثمرهٔ شجره ابهت واقبال

انجام: نعوذ باللهمن شرورانفسنا وسیئات اعمالنا والحمدلله اولا وآخراً والصلوة والسلم علی سیدنا محمد وآله باطناً وظاهراً .

[۳۷۵۳]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۲ ـ ه نسخه فاقد آغاز صفحات مجدول بزرولاجورد وکمند شنگرف . عنوانها نیز بشنگرف . کنار برگ اول وپنج برگ آخر وصالی شده .

قطع : رقعی ۹/۵×۱۵ سانتیمتر . جلد : تیماجی قرمز با حاشیه سبز. صفحات:۵۸. سطور : ۱۱ . کاغذ : اصفهانی شکری آهار مهره . شماره ثبت‌قدیم : ۲۶۰۶۲ . جدید: ۷۳۷۱ : تنکابنی : ۲۹۰

خلاصة الاذکار **(عربی)**

ازمولی محسن فیض کاشانی. فیض خود این رساله را به فارسی برگردانده اهم الاذکار

مشار: عربی ۳۳۴۵ مجلس ۲: ۷ فهرست مؤلفات فیض (نسخه خطی مجلس)

ذریعه ج ۱ : ۲۱۱

آغاز : بسمله... اما بعدالحمد والصلوة فیقول جامع کتاب خلاصة الاذکار واطمینان القلوب ومصنفه محمدبن مرتضی المدعو بمحسن احسن الله عواقبه... وهذا فهرست الکتاب بفصوله الاثنی عشر والخاتمه .

[۳۷۵۴]

نسخه‌ایست بخط نسخ مورخ ۱۲۶۹ ـ ه عنوانها بشنگرف پس از پایان ۱۳ صفحه آداب شرعی بچلیپا نوشته شده بیشتر صفحات مشکی است .

قطع : رقعی/ ۱۰×۱۴ سانتیمتر .. جلد: تیماج مشکی . صفحات : ۲۷۴. سطور : ۱۲ . کاغذ : فرنگی الوان . شماره ثبت قدیم : ۲۶.۵۹. جدید: ۷۳۷۲. تنکابنی: ۲۰۰

منظومه دراصول فقه **(عربی)**

از غلامعلی بن‌محمد نائینی (قرن۱۳ـه) در مسئله حجیة ظن

این منظومه دارای یکصدبیت است وسراینده برای نفی حجیت ظن عام نخست چهار «امر» بعنوان مقدمه یاد میکند بدین‌گونه :

امر اول ـ شارع نصب طرایق کرده

دوم ـ اصل، حرمه عمل برطبق ظن است

سوم ـ احکام شرع ثابت وباب علم بازاست

چهارم ـ تحریرمحل نزاع

پس‌از این ، ده‌دلیل برانفتاح باب‌علم وسپس ده‌دلیل برانسداد (از طرف قائلان به‌آن) وپاسخ آنها ودرآخر ده‌تنبیه دارد .

وی این‌ارجوزه را پیش از ۱۲۸۸ سروده (زیرا نسخه‌حاضر که‌بخط‌اوست وظاهراً نسخه نخستین نیست دراین تاریخ تمام شده)

آغاز: ارجو نجاة منك يا ذاالمن
من وصمة الشك وسوء الظن
. . . قد ورد النهی عن الركون
لكل ما كان من الظنون

آياتنا للمنع عنها كافيه — اخبارنا ايضا بذلك وافيه
...حجية الظن من الغوامض — تحقيقها من جملة الفرائض
لانه المناط للاحكام — كم زل فيه قدم الاعلام
وهيهنا مطالب عليه — وكم رسائل (۱) بها وفيه
. . الى الاهم هيهنا نشير — وماسواها خطبها يسير
لابد من رسم امور اربعه — مطالب العمدة فيها مودعه

پایان:

وجهان والاول عندالمبتلی — حق كمابالبسط فی نشری(۲) انجلی
قدتم ماقدرمت فی المقام — والحمد لله على الاتمام

قداختتم هذه المنظومه بخط مؤلفه غلامعلی بن محمد النایینی فی غرة جمادی الاولی سنه ۱۲۸۸

[۳۷۵۵]

نسخه ایست به خط نسخ روشن مؤلف. در آغاز و انجام نسخه چند برگ سفید است . عناوین شنگرف قطع رقعی کوچك ۶/۵×۱۰ ج تیماج قرمز یکلا صفحات ۴۰ سطور ۷ کاغذ فرنگی آهارمهره شده شماره ثبت قدیم ۲۶۰۶۰ جدید ۷۳۷۳ تنکابنی : ۲۹۲

۱- بنظر میرسد ایهام است به نام کتاب معروف شیخ مرتضی انصاری. روش بیان مطالب این منظومه نیز نشان میدهد که مؤلف به آن کتاب نظر دارد.

۲- ازاین اشاره میتوان دریافت که مؤلف کتابی به نثر دراین مبحث (یادرتمام مباحث اصول فقه) دارد که گویاشرح وبسط این ارجوزه است .

شرح‌دیوان امیرالمومنین‌علی(ع) **(فارسی)**

از قاضی کمال‌الدین میرحسین‌بن معین‌الدین حسینی میبدی
(فهرست‌مشار) فارسی): ۱۰۲۰ ذریعه۱۳ :۲٦٦فهرست‌مجلس ج:۱۵۷۷
۱۰: ۱۲۰٦ دانشگاه ۲ : ۷۰٦ ـ۷۱۳

آغاز: بسمله ، سپاس سعادت أساس و شکر

انجام : ودرآخرت واسطه‌خلاص ونجات ورابطه‌رفعت‌ودرجات شود.

[۳۷۵٦]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق حبیب‌الله بن علی اکبر تاجر کاشانی از قرن۱۳ ـ ه عنوانها وخط‌بالای عبارات تازی بشنگرف تمام‌حواشی برگ‌اول وگوشه برگ دوم‌وصالی شده همچنین اندکی ازحواشی دوبرگ ماقبل‌آخر . درحواشی بیشتربرگهانیـزآثاررطوبت کهن دیده میشود .

قطع:رحلی۱۸×۲۸/۵ سانتیمتر . جلد : تیماجی‌یشمی . صفحات : ۸۱۸.سطور:۱۵
کاغذ : فرنگی.شماره‌ثبت قدیم: ۲٦۰۷۰ . جدید : ۷۳۷۴ تنکابنی:۲۹۴

حاشیه‌برمعالم‌الاصول **(عربی)**

ازمیرزا محمدبن حسن شیروانی . وی شرحی نیزبه فارسی برمعالم داردکه نسخه‌ای‌از آن‌درحاشیه نسخه شماره **۵۵۵۲**کتابت شده .

ذریعه٦: ۲۱۰فهرست‌حاضر ۱۰: ۲۰٦ مشارـعربی ـ :۲۹۷

آغاز: بسمله ، قوله الفقه فی‌اللغة الفهم انما ابتـداء بتعریف الفقه انمـا هوفی الفقه

انجام : والا یکون نسخاً علی‌التقدیر ین کذا قیل ولعله اجمل اعتماداتمت

[۳۷۵۷]

نسخه‌ایست بخط نسخ اوائل قرن ۱۲ ه ـ کناربرگ اول ودوبرگ‌آخروصالی‌شده اصلاحات ونسخه بدلها درحواشی میباشد .

قطع خشتی: ۱۲×۱۹ سانتیمتر. جلد : تیماج زرد یکلا . صفحات : ۲۹۲ . سطور: ۱۵
کاغذ : اصفهانی شکری . شماره ثبت قدیم : ۲٦۰٦۵ . جدید : ۷۳۷۵ تنکابنی : ۲۹۵

۱ ـ کلمات طریفه (ص ۲ـ٦۰ دفتر) **(عربی)**

ازملامحسن فیض کاشانی .

ذریعه۱۸ : ۱۱٦ وفهرست‌مصنفات فیض (نسخه شمارهٔ۳۲٦۲/۲ مجلس)

آغاز: بسمله ، سبحان‌الذی خلق‌الانسان من طین ثم جعل نسله من سلالة‌من ماءِ مهین فیقول الفقیر محمدبن المرتضی

انجام : فی‌العطب فان‌الحقایق لاتعرف بالبحث ابداً .

۲ـ ایمان ابی‌طالب (رساله در ...) (ص ٦۱ـ۸۱ دفتر) **(عربی)**

ظاهراً قسمتی است ازرسالهٔ‌سید مرتضی علم‌الهدی .

درباب‌ایمان‌ابوطالب چندرساله‌میشناسیم‌وعبدالحی‌رضوی کاشانی‌فصل۱۷ کتاب حدیقةالشیعه رابه‌آن اختصاص داده .

ذریعه۲ : ۵۱۲ـ۵۱۳حدیقة (نسخه۳۷۷۰) : ۲٤۰ـ۲۵۲

آغاز: ولما اخبرت‌عنـه بیاناً وفی‌الغرض‌الملتمس منـه کافیاً وبالله استعین (ش۳۷٤٤) فمن‌الدلیل علی ایمان ابی‌طالب رضی‌الله عنه مااشتهر

انجام : وفیما اثبتنا منـه‌کفایة ومن دلایل ایمانه برسول‌الله (ص) کفایة و بـلاغ والحمدلله رب‌العالمین و صلواته علی سیدنا محمد النبی وآلـه و سلامه و تحیاته .

۳ـ انقاذ البشر (ص ۸۲ـ۱٦۲ دفتر) **(عربی)**

ازسید مرتضی علم‌الهدی ونام‌کامل‌آن «انقاذالبشرمن الجبروالقدر» است.

رجوع شود به ذریعه ۲ : ٤۰۱ بغدادی‌ایضاح المکنون : ۳٦(ایقاظ‌البشر..)

آغاز: بسمله، نبتدی رسالتنا هذه بالحمدلله ربنا علی نعمه الواصلة منه‌الینا وعلی احسانه لدینا اذ اصبحنا بتوحیده‌وعدله

انجام : ویجتهد فی تحصیله ولما اشبه هذامن‌الحدیث اکثرمن ان‌یحصی. تمت‌الرسالة والحمدلله رب‌العالمین .

۴ـ اسماءوصفات (ص ۱٦٤ـ۱۷٤ دفتر) **(عربی)**

بخشی‌است‌ازیکی‌ازرسائل سیدمرتضی علم‌الهدی دربارهٔصفات‌حق‌تعالی.

آغاز: بسمله، قال‌السیدالمرتضی علم‌الهدی رضی‌الله تعالی عنه‌ان‌الاسماء فی‌اللغة علی ضربین احدهما یفید فی‌المسمی فایدة

[۳۷۵۸ ــ مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نسخ اواخر قرن ۱۲یا اوائل قرن ۱۳ ــ‌هـ . وقف نامه نسخه در پایان‌شماره‌یکم(صفحه٦)بقلم‌محمدباقربن قراخان‌بیك‌اصفهانی مورخ ۱۱۲۷ بامهری به‌سجع « یا باقرالعلوم» دیده میشود . شماره ۲فاقدآغازوشماره ۴فاقد پایان است. درحاشیه شماره ۲ تعلیقه‌ای ازمحمود دیده میشود .

قطع :رقعی ۱۳×۱۹سانتیمتر . جلد : تیماج‌مشکی. صفحات : ۱۷۴ . سطور:۱۵. کاغذ : فرنگی . شماره ثبت‌قدیم : ۲٦۰۷۴ . جدید : ۷۳۷٦ تنکابنی:۳۰۰.

جنگ **(عربی)**

گردآورنده اصلی محمد جوادبن‌علی‌بن‌کلب جواداست‌که در۱۰۹٦ آنرا تهیه‌کرده وپس ازاونیز دیگران درتاریخهای بعد چیزهایی برآن افزوده‌اند .

[۳۷۵۹]

نسخه‌ایست بخط نسخ ونستعلیق با چندقلم نویسنده محمد جواد(گردآورنده‌جنگ) مورخ ۱۰۹٦ ــ هـ اغلب صفحات بچلیپا نوشته شده پشت صفحه اصل تملك محمد طاهر تنکابنی مورخ ۱۳۴۹ دیده میشود عنوانها بشنگرف .

قطع :.. ۱۱/۵×۱۸/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج زرد . صفحات : ۳۰۸ . سطور : گوناگون . کاغذ : اصفهانی . شماره ثبت قدیم : ۲۶۰۷۱ . جدید۷۳۷۷؛نکانبی:۳۰۲ .

۱- حاشیه مختصر **(عربی)**

ازمیرسیدشریف گرگانی برشرح عضدایجی برمختصرالمنتهی ابن‌حاجب .

۲-رساله احکام سالهای ترك (درحاشیهٔ صفحات) **(عربی)**

ازمحمدبن عبدالوهاب انصاری .

[۳۷٦۰ -مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق‌محمد رفیع قزوینی (احتمالا) (حاشیه‌مختصر)مورخ ۱۲۹۰ هجری . اغلب صفحات اول وآخرمحشی است عنوانها بشنگرف شماره دوم در کنارصفحات اول(حاشیه‌مختصر)است‌وعلاوه‌برآن، هفت‌بند مولی‌حسن کاشی‌نیزدرحواشی‌نسخه‌بخط‌جدید نوشته شده .

قطع :رقعی۱۲/۵×۱۸/۵ سانتیمتر. حلد : تیماج عنابی با ترنج. صفحات : ۴۱۶. سطور : ۱۸ٔ کاغذ : فرنگی. شماره ثبت قدیم: ۲۶۰۶۴.جدید : ۷۳۷۸ تنکابنی:۳۰۶.

۱- بیست باب دراسطرلاب (ص ۲-۷۲ دفتر) **(فارسی)**

ازخواجه نصیرالدین طوسی .

همین فهرست : ٤۲٤

۲- بیست باب منظوم (ص ۷۷-۱۲۱ دفتر) **(عربی)**

سراینده، رساله بیست‌باب اسطرلاب رابه‌نظم‌درآورده واز خویش‌یاد نمیکند جزاینکه گوید«دراصفهان‌در۱۱۰٤این‌نظم رابه‌پایان‌رسانیده»عنوانهای‌منظومه‌همان ابواب است .

سراینده پس ازنخستین ابیات خطبه ودیباچه چنین‌گوید:

بعد حمد خدا ونعت رسول	میشود عرض نزد اهل قبول
کز برای معونت طلاب	نظم کردم به فن اسطرلاب
بیست باب محقق طوسی	خواجهٔ فیلسوف قدوسی
...درصفاهان‌مقام‌اهل‌کمال	بهزارو(۱) چهارصد ازسال
نظمش آمد زاتفاق صواب	بعدد(بیست باب اسطرلاب)
حفظش‌آسان برآن پسندیده	که ببندد زعیب آن دیده

ازمصراع دوم‌بیت ماقبل‌آخر(که‌نقل‌کردیم)ماده‌تاریخ‌نظم راخواسته‌است (= بیست باب اسطرلاب)

آغاز نسخه:

بسم‌الله الرحمان الرحیم	عروهٔ وثقای کتاب کریم
حمد مرصانع توانا را	مهر و ماه آفرین دانا را
... رفع سمکها فسواها	اخرج ماءها و مرعاها
تاکند حسن‌بی مثال ظهور	ساخت‌آینه دل‌پرنور (۲)
ساخت‌درسینه‌دل‌چو اسطرلاب	تا شودصاحبش دقایق یاب

پایان:

این کواکب همین‌کنند اثبات	خاصه در اکثر سطرلابات
هر که اینرا شناخت از تحقیق	هست کافی وبالله التوفیق

۳- صفیحه (ص ۱۲۳-۱۳۲ دفتر) **(عربی)**

ازشیخ بهاءالدین عاملی دراسطرلاب .

مجلس ٤:۲۲۸و۱۰ : ۳۲ و ۸۹٦ الاسطرلابات‌ازگورگیس‌عواد: ۱٦۲ .

۱- درنسخه حرف عاطف حذف شده .

۲- این‌مصراع ظاهراًافتاده دارد و هموزن دیگرابیات منظومه نیست .

۴ـ تحفهٔ حاتمی (ص ١٤١ـ ٢١٨دفتر) **(فارسی)**

هفتادباب ازشیخ بهائی دراسطرلاب

این رساله را شیخ بهایی بـرای حاتـم بیك اعتمادالدوله صـدراعظم شاه طهماسب نوشته ودر١٠٠٤ پایان داده ودارای هفتاد باب است .

ا.ستوری۲ :۷الاسطرلاب گورکیس عواد: ١٦٠سرگذشتو آثارشیخ بهائی ازسعید نفیسی: ٩٤ فهرست نسخ فارسی ازاحمد منزوی ج ١: ٢٥٠

آغاز: الحمدلله رب العالمین . . . چون دراینولا خاطر اعتمادالدولـه . . . حاتم بیکا ... براین متوجه بودکه درفن اسطرلاب ... خوض نموده ... باب اول دربیان حد اسطرلاب

[۳۷٦١ ـ مجموعه]

نسخه‌ایست بخطنسخ ونستعلیق شمارهٔ ۱ـ۳ نسخ محمدبن حاج طالب طاهرآبادی مورخ ۱۱۸۲ و شمارهٔ ۴ بدون‌رقم‌وتاریخ است عنوانها بشنگرف رساله آخر کهنه‌تر ازرساله‌های‌دیگر است. چندبرگ‌ازاوائل‌وسطشماره۴(تحفهٔ‌حاتمی)تازه‌است‌ومرحوم‌تنکابنی خودآنرا نوشته برگ‌اول ودوم‌دفتر مندرس وپاره‌است .

درذیل دفترتملك ابوالحسن منجم بامهر مورخ ۱۰۰۹ وتملك سید محمد باقر (که نوشته نسخه‌رااز فرزندمرحوم شیخ حسین خریده) دیده میشود. درحواشی‌دفترمنقولات از شروح بیست‌باب‌اسطرلاب وبدون نشان‌هست .

قطع: رقعی ۹×۱۷سانتیمتر. جلد:تیماج زردیك‌لا. صفحات:۲۱۸.سطور:۱۷.کاغذ اصفهانی. شماره‌ثبت‌قدیم: ۲۶۰۷۷. جدید: ۷۳۷۹. تنکابنی:۳۰۷

اسفار **(عربی)**

= الحکمة‌المتعالیه‌ازملاصدراشیرازی(صدرالمتالهین‌محمدبن‌ابراهیم.)این نسخه بخشی ازدیباچه‌وسفراول‌کتاب است .

[۳۷٦۲]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن۱۳ ـه نسخه از آغاز و انجام ناقص. صفحات اولیه محشی است کنار برگ اول‌وچندبرگ وسطپاره ووصالی شده .

قطع:رحلی ۲۰/۵×۲۹/۵ سانتیمتر. جلد:تیماج‌یشمی. صفحات: ۲۸ سطور: ۲۵ کاغذ: فرنگی. شماره‌ثبت‌قدیم: ۲٦۰٦۳. جدید۷۳۸۵ تنکابنی:۳۰۹.

شرح فصول‌بقراط **(عربی)**

شرح عبدالرحمان‌بن علی‌بن‌ابی صادق النیشابوری (م-) برفصول بقراط .

فهرست دانشگاه ج٤ : ۷۷۲ کشف‌الظنون : ۱۲٦۷ معهدالمخطوطات۵ : ۲۵۰

(نسخ‌اسکندریه . دارالکتب قاهره ، موزهٔ عراق وظاهریه)

آغاز:-بسمله، قال‌الشیخ الجلیل الاوحد عبدالرحمان‌بن علی‌بن‌ابی صادق رضی‌الله عنه‌بعد حمدالله

انجام : موجزه انقضاءِ المرض‌وعلی‌هذاالوجه‌یکون‌استفراغ‌الماءِالمستقی بالادویة المسهله و یکون تقدیر .

[۳۷٦۳]

نسخه‌ایست بخط‌نستعلیق‌آخر قرن۱۳یا اوائل‌قرن۱۴ ـ ه . عنوانها بشنگرف‌پشت صفحه اول‌تملك محمد طاهرتنکابنی سورخ۱۳۴۸ قمری مطابق ۱۳۰۸ شمسی‌دیده میشود نسخه ناقص است .

قطع:رقعی ۱۲×۱۹ سانتیمتر. جلد:تیماج عنابی دورسشکی.صفحات ۳۴۸. سطور: ۱۴ کاغذ: فرنگی شکری‌آهارمهره. شماره ثبت‌قدیم: ۲٦۰۹۱.جدید: ۷۳۸۱ تنکابنی:۳۱۰.

حاشیه تحریر القواعدالمنطقیه **(عربی)**

ازمیرسید شریف‌گرگانی برشرح قطب‌الدین رازی بر رساله شمسیه‌کاتبی قزوینی درمنطق .

فهرست حاضر: ۳٤۱. کشف الظنون ج۲ : ٦۹ فهرست مشهد٤ ـ ۳۷٦ : معجم المطبوعات: ٦۷۹.

آغاز: بسمله، وبه ثقتی، قوله رتبته علی مقدمة الخ اعلم ان المصنف ره قال اشارالی من سعد بلطف الحق.

انجام .. وتعریف الشی بمایضایفه یقتضی التقدم.

[۳۷٦۴]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمدزمان فرزندحسین صراف سورخ ۱۰۹۲ ـ ه اوراق آثارآبدیدگی دارد کنارچندبرگ ازآخر وصالی شده.

قطع: وزیری ۱۴×۲۳ سانتیمتر. جلد: تیماج مشکی. صفحات: ۱۵۲. سطور: ۲۲ کاغذ: ترکی شکری ضخیم. شماره‌ثبت قدیم: ۲۷۰۹۰ جدید: ۷۳۸۲ تنکابنی: ۳۱۱.

۱ـ حاشیه شرح تجرید (ص۲-۱۰۱ دفتر) **(عربی)**

ازعبدالرزاق بن‌علی بن‌حسین لاهیجی برشرح جدید تجرید (از قوشجی لاهیجی دو حاشیه برشرح تحریردارو یکی برالهیات (مقصد ثالث) و دیگری بر جواهر و اعراض نسخهٔ‌حاضر حاشیهٔ اواست بر

۲ـ حاشیه‌شرح تجرید (ص۱۰۳ـ۱۰٤ دفتر) **(عربی)**

ازآقاحسین خوانساری. (فهرست۵: ۳۵۰)

۳ـ رساله‌درزاویه (ص۱۱۰ـ۱٤۹ دفتر) **(عربی)**

ازآقاحسین خوانساری.

سیداسماعیل خواتون‌آبادی در رساله‌انموزج‌العلوم (۳٤۵۳/۲) رساله خوانساری را نقل ورد میکند (همین‌فهرست: ۱۳۲۹ـ۱۳۲۰)

۴ـ شرح‌اثبات العقل (ص-۱۵۷-۱٦۰دفتر) **(عربی)**

شرح ملاجلال دوانی بررساله جوهر مفارق خواجه نصیرطوسی .

فهرست مجلس ۵ : ۲۹٦ ۹:۳۷۳و ۱۰ : ۱۹۵ آثار و احوال خواجه از مدرس رضوی:۳۱۸

[۳۷٦۵ـمجموعه]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ ـ ه . بـرگ اول وصالی شده شماره یکم و آخرین رساله ناقص است . بین شماره۲و۳ویك‌فقره حاشیه‌شرح تجرید (شایداز آقاحسین‌و یا از دیگری) در سه صفحه و بین شمارهٔ ۳ و۴ نوشته‌هاایست گوناگون درشش صفحه (ازجمله‌اعداد متحابه نقل‌ازعیون‌الحساب)نقل شده . درصدر دیباچهٔ شماره یکم نام‌مؤلف علی‌بن‌حسین‌آمده است وصواب عبدالرزاق‌بن علی است .

قطع : خشتی۱۲/۵×۲۱ سانتیمتر . جلد : تیماج یشمی‌پررنگ . صفحات /۱٦۰. سطور: ۲٦. کاغذ فرنگی . شماره‌ثبت قدیم : ۲٦۰۸۰ . جدید ۷۳۸۳تنکابنی:۳۱۲ .

مواهب علیه **(فارسی)**

تفسیرقرآن‌از ملاحسین‌کاشفی بیهقی‌واعظ .

همین فهرست : ۱٦۱۱ .

[۳۷٦٦]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن۱۰ ـ ه . دارای یك سرلوح مرصع بین سطورصفحه اول ودوم طلاکاری شده آیات قرآنی بشنگرف . کنار برگ اول وشصت برگ آخروصالی شده درسوره صافات . درمتن صفحه وحاشیه را سیاه‌کرده‌اند .

قطع :رحلی ۱٦×۲۸/۵سانتیمتر . جلد : تیماج عنابی‌کم رنگ مندرس . صفحات: ۱۲۰۲ . سطور : ۲۸ . کاغذ : اصفهانی . شماره ثبت قدیم : ۲٦۱۳۰ . جدید : ۷۳۸۴. تنکابنی: ۳۱۴

جامع الکلیات **(فارسی)**

از فرزند سید قطب‌الدین محمد نیریزی که ملقب به دعاء است

این کتاب شامل چهارده بیان درحکمت وعرفان است . مؤلف از «فصل الخطاب» تألیف پدرش یادکرده ومیگویدکه «این کتاب را بشیوه همان کتاب نوشته‌و از آن اقتباس کرده‌است .

این کتاب را محصول پانزده سال استماع مجلس درس پدرش میداندکه پنج سال آنرا در فارس و ده سال آنرا درنجف بوده است .

ذریعه ج ۵ : ٦۹دانشگاه۳:٤۲۸ . (ترجمه قطب نیریزی درطرائق آمده)

آغاز: حمد وثنا وستایش بلامنتها واجب‌الوجودی است ... امـا بعد این کتابی است که این کمترین خادم ذریه آل عبا خاك فقرا ملقب بدعا مطالب آنرا

انجام : تا امر را واضح و عیان شاهده کنی وهب انی اقـول الصبح لیل ایعمی... بیداقل الطلاب کلب آستان علی‌حررة .

[۳۷٦۷]

نسخه‌ایست بخط نسخ مورخ ۱۲۷۳هجری بین صفحه ۱۴۱ و ۱۴۲ دایره‌ای برای حضرات و عوالم وجود بربرگی بزرگتر از قطع کتاب بقلم مرکب سیاه و شنگرف ترسیم شده عنوانها بشنگرف بالای عبارات تازی خط قرمز کشیده شده .

قطع : ۱۴ × ۲۲/۵ ۱۴×۲۲۵ سانتیمتر. جلد:مقوائی با روکش کاغذ عطف تیماجی صفحات : ۳۷۴ . سطور: ۱۵ .کاغذ : فـرنگی نخودی . شماره ثبت قدیم : ۲٦۰۸۹ . جدید : ۷۳۸۵ .تنکابنی:۳۱۸

میزان‌الاوزان **(عربی)**

ازمحمدبن‌حسن‌مشهدی (م-۱۲۲۲) مؤلف کنزالذهب(= الفوائدالرضویه) شرح رساله ذهبیه (طب‌الرضا) این‌رساله دارای‌چهاررکن است .

وصف کامل این کتاب در همین فهرست : ۱۲۲۲دیده شود .

[۳۷٦۸]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق عبدالحسین فریدنی مورخ ۱۲۵۴ . عناوین شنگرف قطع رقعی ۱۰×۱۵ ج تیماجی قهوه‌ای بانقش ونگار ومندرس . عطف و حواشی تیماج قرمز صفحات ۱۴۵ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی آهار مهره شماره ثبت قدیم ۲۵۷۷۷ جدید ۹۳۹۲ تنکابنی:۱۰.

۱- الموازین‌الدریه فی‌بیان‌العقایدالعلمیه(ص۲--۱۱۷دفتر) **(عربی)**

ازعبدالوهاب‌شعرانی درمباحث عرفانی‌متعلق به مسئله‌رؤیة وشهودودارای یك‌خاتمه‌دراینکه تکفیر قائل‌بشهادتین صحیح‌نیست‌مگر به‌نص. ازشیخ‌ابوالقاسم بن‌قیس مؤلف کتاب خلع النعلین ومحیی‌الدین‌اعرابی‌وشیخ‌صفی‌الدین‌بن منصور وعبدالکریم‌گیلی وسیدی‌محمد وفا وفرزندش علی‌وفا بهره‌برده. نام‌کتاب در مقدمه تصریح‌شده اما نام مؤلف تنها در یادداشت تنکابنی (برپشت برگ‌اول) دیده میشود .

آغاز : بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... وبعد فهذه عقیدة شریفه انقدحت لی من‌تصفح عبارات الاولیاء المحققین اصحاب الدوائر الکبری ... ومرجعها کلها الی‌المیزان الاتی‌ذکرها فی‌اواخرالکتاب

پایان: فتحفظ یااخی من‌تجریح‌عقائد احدالمسلمین واحم‌سمعك ولسانك وقلبك ولا تحکم بخروج احد من‌المسلمین عن الاسلام الاان‌ترك مابه دخل فقد نصحتك والسلام .

۲- رسالة فی‌وحدة‌الوجود (ص ۱۱۸ - ۱۲۰ دفتر) **(عربی)**

ازشیخ محیی‌الدین ابن‌العربی رساله‌ایست کوتاه که‌نام مؤلف ونام رساله

درآن‌نیامده . مرحوم میرزا طاهر تنکابنی درفهرست رساله‌های مجموعه (پشت برگ‌اول) نام آنرا «رساله‌فی‌وحدة‌الوجود» یاد میکند . بر کنار صفحه آخر رساله ۲فقره حاشیه‌ازطه‌بن شیخ‌احمدسنندجی دیده‌میشود .

آغاز ، بسمله وعليك‌التكلان‌ياكريم كل‌مفهوم مغاير للوجود

پایان: قلت‌هذا طورورء طور العقل لايمكن ان يتوصل اليه بالانظار العقليه بل بالمشاهدات الكشفيه والله‌الهادى الى‌سواء‌السبيل .

۳- التدبيرات‌الالاهيه‌فى‌اصلاح‌المملكة‌الانسانيه(ص۱۲٤-۲٤۲) **(عربی)**

از محیی‌الدين بن‌العربى‌درتصوف . این کتاب دارای یك‌مقدمه «تمهيد» و۱۷ باب وباب۱۷ خود دارای ۵باب(ومجموعاً۲۲باب)است ومحیی‌الدين‌خود فهرست ابواب را به تفصيل درپايان تمهيديادميكند .

باب اول فى وجودالخليفة التى هى ملك‌البدن و اغراض‌المتصوفة فيه وتعبيرهم عنه وهوالروح وباب‌آخر (باب۵ آزباب۱۷) فى‌الوصية‌للمريدالسالك

میرزاطاهر تنکابنی براین‌نسخه حاشیه‌دارد .

رجوع‌شودبه‌فهرست‌مؤلفات‌محیی‌الدين‌ازگورگيس‌عواد(مجلة‌مجمع‌العلمی العربی‌دمشق‌سال۲۹) : ۵۲۸

آغاز :- بسمله قال‌الفقير الى‌رحمة‌الله تعالى محمدبن على‌العربى الطائى الحاتمى . . الحمدلله‌الذى استخرج‌الانسان من وجودعلمه‌الى‌وجودعينه

پایان: فيجانب‌الحق عنك‌بالعلم تم‌الكتاب ... على يداضعف‌العباد احمد بن محمدبن مظفربن‌غضنفربن الشيخ‌احمد المفتى فى سنة‌الف‌ومائه‌وتسعه‌واربعين من‌الهجره حرره‌الجانى بقلمه‌الفانى احمدبن رحيم‌الاصفهانى۱۳۱٤

[مجموعة ۳۷٦۹]

دفتريست‌بخط نسخ احمدبن‌رحيم اصفهانى‌مورخ ۱۳۱۴ واوآنرااز‌نسخه‌اى‌بقلم‌احمد

ابن محمدبن مظفر مورخ ۱۱۴۹ رونویس کرده است . برپشت برگ اول وآخردفتر فهرست رساله‌های موجود دردفترثبت‌شده (نخست بقلم تنکابنی واخیربقلم کاتب) درکتیبه ص یکم دفترباقلم شنگرف وسیاه نقطه چینی ونقاشی شد .

قطع خشتی ۵/۱۵×۵/۲۱ ج تیماجی قرمزرنگ صفحات ۲۴۶ سطور ۱۷ کاغذ فرنگی شمارهٔثبت قدیم ۲۵۷۸ جدید ۹۲۹۲ تنکابنی:۲

حدیقةالشیعه **(عربی)**

تألیف عبدالحی‌بن عبدالرزاق رضوی کاشانی

پدر او سید عبدالرزاق کاشی رضوی (که نـام او صریحاً در دیباچه حدیقةالشیعه دیده میشود ونیز مؤلف حدیقه بارها از او واز آثار اویادکرده) ظاهراً همان سیدعبدالرزاق‌بن محمد یوسف‌طبیب کاشی ازدانشمندان فیلسوف‌و ریاضی‌دان‌قرن ۱۱هجری وازشاگردان میرفندرسکی‌وسلطان العلماء است . در قصص خاقانی ولی قلی‌بیك شاملو دوبار از پدریاد شده‌یکبارجداگانه وباردیگر درسرگذشت محمدباقر یزدی (۱)؛ ازعبدالحی رضوی‌وتألیف (یاتألیفات‌او) در

۱ ـ قصص خاقانی تنها مرجعی اسخ‌که نام این دانشمند بزرگـ عصر صفوی دیده میشود ومرجع دوم‌راباید همین‌کتاب حدیقةالشیعه فرزند اوبشمار آورد، بنابرنوشته‌داخلی بیك محمدباقر یزدی مؤلف عیون‌الحساب همواره میگفته است «اگر جناب سیادت انتساب قدوة حکماءآفاق مولانا عبدالرزاق‌کاشی وجناب میرزا قاضی‌بامن اتمام نمایند زیجی‌میبندم که‌تا انقراض دوران،فرقه منجمین رادستور استخراج‌شود» . درجای دیکر ـ بلکه جداگانه ازاویادکند ـ گوید (پس ازحذف‌القاب واضافات) : «دیگر ازجملهٔ حکماء آفاق ... جناب میرعبدالرزاق است‌که به‌قوت ادراك عقلی‌کلیات وجزئیات حکمت عملی ونظری رافهمیده. معظم‌الیه خلف حضرت میرمحمد یوسف طبیب است مولد ایشان بلدهٔ‌کاشان تحصیل‌علوم حدیث واصول فقه درمدرس نواب سلطان العلمائی و ... میرابوالقاسم فندرسکی نموده هذه الیوم‌که هزار وهفتاد هجری است رحل اقامت درخطهٔ‌کاشان انداخته به خانهٔ هیچکس نمیروند...وچه معشت ایشان ازحاصل مستغلات موروثی است »

(نقل ازنسخه خطی قصص خاقانی شمارهٔ ۳۹۴۸ این‌کتابخانه)

مراجع و فهارس ذکری نیست مگر اشارتی در ریاض العلماء . در کتاب آثار تاریخی کاشان (تألیف آقای حسن نراقی) نیز از قبر او در مقبرهٔ رضویه کاشان یادشده است .

اینك فهرست مندرجات کتاب :

مقدمه فی طلب العلم من الکتاب و السنه .

فصل ۱ ـ فی تحقیق الوجود و مایترتب علیه من التوحید . دراین فصل دربارهٔ حقیقت وجود ، اصالت وجود ، اشتراك معنوی وجود وشبههٔ ابن کمونه سخن میگوید، ازمیرداماد وازپدرش وحاشیه او برشرح تجرید یادکرده و سطوری از آنرا میآورد، از پدرش دراین فصل بدینگونه یادکرده «قال استادنا ابی نورالله مضجعه فی‌حاشیته‌علیه»، درپایان این فصل ازبحثی که درمحضر سلطان العلماء باحضور پدرش ومیرزا ابراهیم ادهم وعده‌ای ازعلماء دربارهٔ وحدت وجود رخداد ودفاع میرزا ابراهیم ادهم ازقائلان به‌وحدت وجود برابر طعن یکی‌از حاضران یاد میکند .

فصل ۲ ـ فی‌الامامة ، دراین فصل دربارهٔ حدیث غدیر و پاره‌ای دیگراز ادلهٔ شیعه بنقل از مصادر اهل سنت واز جمله‌کتاب اسنی‌المناقب جزری سخن گفته . دربارهٔ سند خطبه شقشقیه ازابن‌ابی‌الحدید نقل‌میکندکه‌این گوید: خطبه‌را در نسخه ای که تاریخش مقدم برسید رضی است دیده است و نسبت آن‌را به امیرالمؤمنین علی (ع) جای شك‌نمیداند .

فصل ۳ ـ فی‌المعاد .

فصل ٤ ـ فی‌حقیقة‌الروح .

فصل ۵ فی‌ان اخبارالکتب‌الاربعه لیست بمتواتره بل‌هی‌اخبارآحاد .

فصل ٦ ـ فی‌نفی الوجوب العینی‌للجمعه، دراین فصل از متصدیان جمعه وجماعت درآن عصر به‌ناخوشی یادمیکند و وقایعی رابه‌قلم میآورکه مطالعهٔ آن ازنظر تاریخ روحانیت درعصر صفوی سودمند است .

فصل ـ۷ ـ فی‌الحج قبل‌الوقت(این فصل‌نیزدارای‌ازاین‌فوائدتاریخی‌است)

فصل ۸ ـ فی‌ان‌القرآن التی‌بین‌ایدینا هل‌فیه زیادة اونقصان .

فصل ۹ ـ فی اثبات حدوث العالم، دراین فصل وی اعتراض میرفندرسکی را بروجود دهری میرداماد وازصدرالدین شیرازی یادکرده .

فصل ۱۰ ـ فی تحقیق الغناء ، (دراین فصل ازوافی و مفاتیح فیض بسیار یاد میکند) .

فصل ۱۱ ـ فی علم النجوم، (اخبار ونوادر دربارهٔ دانش نجوم) .

فصل ۱۲ ـ فی اصناف العلماء . این فصل نیز دارای فوائد تاریخی است ومؤلف به خرده گیریهایی برمتصدیان امامت جمعه وجماعت پرداخته .

فصل ۱۳ ـ فی اصناف الصوفیه وماینجر الی الکفر .

فصل ۱٤ ـ فی الفرق المغترین .

فصل ۱۵ ـ فی الرؤیاالصادقه والکاذبه .

فصل ۱٦ ـ فی صلة الرحم .

فصل ۱۷ ـ فی اسلام ابیطالب .

فصل ۱۸ ـ فی ذکر اخبارالسقیفه .

فصل ۱۹ ـ فی تحقیق خضاب الید والرجل .

فصل ۲۰ ـ فی الغلیان (این فصل علاوه برمذمت مصرف کردن غلیان و دیگر دخانیات، حکایات و فوائد تاریخی دارد) .

خاتمه ـ اعلم ان لسوء الخاتمه اسباباً ثلثه .

دراین خاتمه دربارهٔ مردم کاشان واصفهان وروابط اقتصادی واجتماعی آنان سخنانی داردکه ازنظرتاریخی جالب است .

تألیف کتاب پس از سال ۱۰۹۹ ـ ه (۱) وظاهراً در حدود ۱۱۲۹ (تاریخ کتابت نسخه) انجام یافته است .

---

۱ ـ مؤلف درفصل ۷ حکایت میکندکه در ۱۰۹۹ که عازم حج بوده به اصفهان میرود ودریکی ازشبهای ماه رمضان اورا باملا میرزا شیروانی اتفاق ملاقات دست میدهدوبا او مذاکراتی داردکه درکتاب آورده است .

آغاز: بسمله، الحمدلله الولی الحمید... اما بعد فیقول افقر العباد الی الله الغنی عبدالحی بن‌عبدالرزاق الرضوی الکاشانی انی اردت ان‌اجمع مـاسمعت من فحول العلماء الربانی... وسمیته بحدیقة‌الشیعه لاشتماله علی‌مسائل مختلفه‌غیر متناسبه ونکت متفرقه و حکایات غریبه بحیث تکون عبرة لاولی الباب

پایان: ولنختم‌الکلام حـامدین‌لله ومصلین علی‌نبیه و اهل بیته علیهم السلام والحمدلله اولا و آخراً وظاهراً وباطناً تم‌فی سنه ۱۱۲۹ .

[۳۷۷۰]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۱۲۹ . کنار دو برگ‌نخست و برگ‌آخر نسخه وصالی دارد ، عناوین‌شنگرف پشت برگ‌آخر فهرست مطالب فصول کتاب نوشته وسطور آخرش دراثروصالی ازبین رفته

قطع رقعی ۱۲×۱۸ تیماجی یشمی باترنج صفحات ۳۱۰ سطور ۱۴ کاغذ اصفهانی شماره ثبت قدیم ۲۵۷۷۸ جدید ۹۲۹۴ تنکابنی : ۵

ارشادالاذهان **(عربی)**

ازعلامه‌حلی حسن‌بن یوسف‌بن مطهر (م- ۷۲۶) (فهرست حاضر ۲۱۸ ۱۳۰۴ و ۱۴۲۶) .

[۳۷۷۱]

نسخه‌ایست بخط نسخ محمدنبی‌بن ملانقدعلی عبدالعظیمی مورخ ۱۰۹۷ بر پشت نخستین برگ یادداشتهای مختلف درحواشی‌نسخه‌بسیارمنقولات از کتب‌فقه وحدیث‌بفارسی وعربی دیده‌میشود برپشت صفحه‌آخر نوشته ایست به نقل‌ازکتاب‌منهاج‌الصلاح . عناوین شنگرف

قطع خشتی ۱۳×۲۳/۵ ج تیماجی قهوه‌ای رنگ صفحات ۲۶۸ سطور۲۵ کاغـذ اصفهانی نازك شماره‌ثبت قدیم ۲۵۷۷۵ جدید۹۲۹۵ تنکابنی: ۸

تحریر وسائل الشیعه **(عربی)**

از شیخ حر عاملی ـمحمد بن محمد بن حسن معروف‌به حرـ (م-۱۱۲٤).

این کتاب‌مقدمهٔشرحی است‌ازمؤلف برکتاب تفصیل‌وسائل‌الشیعه‌خوداو ویاخودمجلد اول آن‌شرح است (تاکنون‌ازاین‌شرح جزاین‌مقدمه‌یامجلدنخست دیده‌نشده‌است).

وصف این کتاب در مجلد ۷ از فهرست آمده‌است .

رجوع شود به فهرست۷ : ۳۳ وامل الامل چاپ نجف به تحقیق سید احمد حسنی) ج ۱ : ۱۱٤٥ ذریعه ۳ : ۳۹۳ آستان قدس رضوی ٥ : ... فهرست کتابخانه حکیم (نجف) ۱ : ...

آغاز : الحمدلله علی جزیل نواله ...

پایان : تعین الشروع فی الشرح المقصود بالذات سائلین من الله التوفیق و التسدید فی الامور کلها و نطلب منه التثبت علی الصراط المستقیم والدین القویم .

[۳۷۷۲]

نسخه‌ایست به خط شیخ عبدالغنی مورخ ۱۱۱۰ برگ نخست یاد داشتی است از میرزا طاهر تنکابنی عناوین شنگرف پشت برگ اول. درصدر نسخه تملك محمدابراهیم ذاکر است.

کاتب در پایان نسخه حاضر نوشته است : تمت المقدمه الموسومه بتحریر وسائل الشیعه وتحبیر مسائل الشریعه علی یداقل .. عبدالغنی فی ۹ ربیع الاول سنه ۱۱۱۰.

قطع رقعی ۱۳ × ۱۹/۵ ج تیماجی یشمی رنگ صفحات ۲۰۴ سطور ۱۸ کاغذ فرنگی شماره‌ثبت قدیم ۲۵۷۷۴ جدید ۹۳۹٦ تنکابنی : ٦

۱ـ بدیعیه (۱ـ۱۸ دفتر) (عربی)

از صدرالدین علی بن نظام‌الدین احمد معروف به سید علیخان کبیر (م ۱۱۲۰). این بدیعیه قصیده‌ای میمیه است درمدح پیغمبر اسلام (ص)

شرح براین بدیعیه ازمؤلف به نام انوارالربیع به تازگی (۱۹٦۸ـ۱۹٦۹) در ۸ مجلد در مطبعة النعمان نجف باتحقیق و کوشش شاکرهادی شکر به چاپ رسیده .

ناظم، این قصیده را (بنابرنقل ذریعه از آغاز انوارالربیع) بسال ۱۰۷۷ در ۱۲ شب سروده است .

ذریعه۳ : ۷٦و۳ : ۱۲۰۱ و ۱ : ٤۲٦ ومقدمه چاپ انوارالربیع ج ۱ : ۲٤

آغاز : قال العبدالفقیر ...علی صدرالدین بن احمد... وقدضمن هذه القصیده البدیعیه جمیع انواع البدیع ومع التزام التوریه باسم النوع فی کل بیت

۲ـ دیوان (ص ۱۸-۲۰۸ دفتر) **(عربی)**

ازسیدصدرالدین علی‌خان‌کبیر (مؤلف بدیعیه)

صاحب ذریعه ازنسخه‌های تام وناقص دیوان سید به تفصیل یاد کرده‌اند وازآن‌جمله‌نسخه‌ایست‌درکتابخانه‌یعقوبی(درنجف) که مانندنسخه‌حاضر بابدیعهٔ اودریك‌مجموعه‌است.

رجوع‌شودبه ذریعه۹: ۵۵۴ـ۷۵۵فهرست موصل۴۱: و فهرست‌گورگیس عواد (امکنةالاثار بغداد) ۲: ۱۹ (دومنبع اخیر به‌نقل ازذریعه است).

دیوان دراین نسخه دارای سرآغازی جداگانه نیست وبلافاصله پس از پایان بدیعیه با این عنوان آغازمیگردد: «وقال یمدحه صلی‌الله علیه وآله». بیت آغاز این است:

سل البان عنهم این باتوا ویمموا　　اللجزع ساروا ام برامة خیموا

آخرین بیت : لاتعجبن لجفنی‌ان‌بکاه دما　　فانه من قلیب القلب تماح

[۳۷۷۳]

دفتریست به خط نسخ محمد بن احمد ملائی مورخ ۱۱۷۱ تنکابنی این نسخه را به هنگام جنگ اول جهانی درموصل خریده است و یاد داشت وتملك اوپشت برگ اول دیده میشود . عنوانها شنگرف

قطع رحلی ۲۲×۳۱ ج تیماجی عنابی‌تیره صفحات ۲۶۸ سطور۱۸ کاغذ اصفهانی شماره ثبت قدیم ۲۷۳۷۲ جدید ۹۲۹۷ تنکابنی: ۷

۱ـ معالم الارب فی‌درایة لسان العرب (ص۱ـ ۴۰دفتر) (عربی)

= خلاصه تلخیص الکلام = ملخص التلخیص از غیاث‌الدین منصور دشتکی‌دارای‌یك مقدمه و چند فن وخاتمه دربدیع .

کتاب حاضربخش ٤ از معالم‌الارب است و غیاث‌الدین منصور دشتکی است‌ودرخاتمهٔ کتاب‌ازصنعتی‌بنام‌ملاحت‌وبراعت که‌ابداع‌خوداواست‌یاد میکند .

بروکلمان از کتاب لطائف اللسان (که شاید موضوع آن به رساله حاضر نزدیك باشد) یاد میکند . از کتاب معالم الارب یا خلاصة التلخیص در مراجعی که دیده‌ام یاد نشده .

بروکلمان ذیل ۲ : ۵۹۳

آغاز : الحمد لبدیع کشف بیانـه دقایق المعانی... وبعد فان العبد الآنس بمولاه الآیس عمن سواه المتوکل علی الله الغفور الغنی غیاث المشهور بمنصور... یقول هذه الرسالة الرابعه من معالم الارب فی درایة لسان العرب وهی خلاصة تلخیص الکلام فی بیان البدایع بابلغ نظام... مقدمه اعلم ان العلم الذی یحترز به عن الخطاء فی کلام العرب عند اهل النظر اثنی عشر فمنها اصول ومنها فروع

پایان: خاتمه اعلم ان صنعة اللغز والمعما من الصنایع التی فشا... بقرب من زماننا... وانی ابدعت صنعة اخری سمیتها الملاحه و البراعه ... وهی ان یؤتی بمصارع وفقرات متعدده مختلفه تنتظم من اقتران کل منها ما یفید شبیهة بالاولی اوغیر شبیهة تمت الرساله .

(پس از پایان رساله مطلبی است درباره احجیه ومعما باهمان قلم وظاهراً متعلق به رساله دشتکی است) .

۲- اصول عقائد (ص ۴۳-۷۳ دفتر) (عربی)

ازغیاث الدین منصور دشتکی دارای یك مقدمه وهشت اصل. درمقدمه علم کلام را بدینگونه تعریف میکند: «ان الکلام علم باصول تقتدر بها علی اثبات العقائد الدینیه علی خوارج الملة الحنیفیه وتبیین کیفیتها لمن سلم انیتها» .

دشتکی دراصل ٦ (که درتوحید است) از «بعض القاصرین من المعاصرین» یاد میکند که ظاهراً مقصود او دوانی است. در اصل ۷ (که در نبوت است) کلمه‌ای کوتاه درباب امامت دارد واصل ۸ دروعد ووعید ومعاد است ودرباره

امامت جزهمان چند سطرسخنی ندارد ودرپایان سطور مذکور (در ذیل اصل۷) پس ازنقل اختلافات درنصب‌امام،خود چنین میگوید :

«والحق ان معرفة الامام واعانته بماتیسر واجب عقلاوسمعا ویجب‌اتصافه بماذکر سیماالعداله وان‌لم‌یجد(کذا..)امام‌موصوف‌بماذکرصحت نصب خلیفة او امیراوملك یقوم مقامه فی‌المحافظه علی قوانین الشرع» .

آغاز : بسمله‌خیر الکلام مازین بجواهر الحمد وددرالسلام ... و بعدفـان العبدالآنس‌بمولاه ... یقول انی‌مقررفی فی‌کتابی هذا اصول العقاید التی یجب الاقراربهافی‌دین سیدالاصفیاء

پایان : وبهذایظهر امکان المعاد الجسمانی لابعود الروح فقط بل باعادة اجزاء البدن ایضا فثابت بالضروره مـن دین محمد خاتم الـرساله (ص) . تم الکتاب بعون الله‌الوهاب. خط افضل .

۳- دلیل‌الهدی (ص ۷۵-۹۲ دفتر) (عربی)

ازابوعلی‌بن‌محمدالمنصور (ظاهراًابوعلی‌کنیت‌غیاث‌الدین‌منصور دشتکی است) وی‌دراین رساله‌اصول عقاید را به‌شیوه‌ای خاص خود بیان میدارد .

این‌کتاب دارای یك فاتحه (درتقسیم احکام شرع به اصول وفروع) ویك اصل‌ودووصل است . اصل در نبوت انبیاء است و وصل اول دارای یك مطلع و چهارمقصد است واوخوددر پایان مطلع فهرست آنها را یاد میکند :

المقصداول فی‌مبدأالکل و معاده بالوجه الاول المقصد الثانی فی‌مبداء الانسان و معاده شخصاً بوجه‌کلی .

المقصد الثالث فی‌مبداءالانسان المقصدالرابع فی‌معادالانسان شخصاً .

بروکلمان ازدشتکی«رسالة‌فی‌الهدی» یادمیکندوروملورسالهٔ «دلیل‌هدی» رجوع به احسن‌التواریخ چاپ کلکته :۵۹ بروکلمان ۲ :۵۴۵

نسخه حاضر تا پایان مقصد ٤ است وبنابر تقسیم مؤلف در مقدمه، ناتمام است زیرا وصل دوم درنسخه نیست.

آغاز: بسمله اللهم ارنادلیل الهدی واهدنا سبیل التقی وثبتنا علی الاهتداء والاقتداء بغیاث الوری علم الهدی لازال ناصر شرعه منصوراً (۱) ولواء نصره بالفتح منشورا وبعد فلایخفی علی اولی النهی ان اعلی المنی انماهو احکام احکام الدین ... وانی رایت بنور الهدایه بابا من مدینة العلم والدرایه جمیعاً منه ینفتح ابواب هذا البناء ویقرر اصولها علی مایرتضیه کل بناء فلهذا ربما تری خالفت فی المشرع الجمهور فدع التقلید وخل سبیل المشهور ... فرایت ان اشیر الی شیء منها فی رسالتی هذه دلیل الهدی . . . ثم لتفهیم الکلام و تقریب المرام اقتصرت علی تلخیص مجرد الدعوی . . . وانی اناالعبد الراجی رحمة ربه الغفور ابوعلی بن محمد المنصور جعل الله سعیه مشکورا

پایان: واما معادکل شخص فبحسب عقائده واعماله وتفصیله مما لایخفی علی اولی النهی .

[مجموعه ۳۷۷۴]

دفتریست بخط نستعلیق افضل ازقرن ۱۰ ونسخه ظاهرا درزندگی غیاث الدین منصور نوشته شده زیرا پشت برگ نخست دو بیت است که تنها سه مصراع اول آن که از آفت پارگی ووصالی تا حدی درامان مانده خوانده می‌شود وبنظر می‌رسد که این دو بیت در مدح غیاث الدین منصور است وبیت نخست این است :

غیاث لارباب الفضائل کلهم
ملاذ لاعیان العلاة الاماثل

کنار دو برگ اول وبرگ آخر وصالی شده این مجموعه دارای سه سر لوح کوچك است با زمینه مذهب که درآن نام هریك از رساله‌ها نوشته شده. ص ۱ - ۲ درهریك ازسه رساله مجدول بقلم زر ولاجورد است . بر پشت آخرین برك اجاره نامه‌ایست بین حاجی

(۱) این نیز اشارتی است به نام غیاث الدین منصوردشتکی. دشتکی دراین رساله عقائد را دو گونه ساخته: «احدهما مایعرف به الانبیاء کوجوده تعالی ... وثانیهما مایعرف بالنبی ومنه کالسمع والبصر والبعث والصراط ...»

یارمحمد صدیقی ومیرمحمد باقر که‌باسبلغ هفت هزار و پانصد دینار تبریزی در مدرسه پایین پای مبارك (!..) انجام شده وتاریخ اجاره دراثر وصالی خوانده نمی‌شود . در کنار صفحه آخر رساله شماره ۱ (ملخص‌التلخیص) معمائی است بنام احمد (باقلم اصل‌نسخه) . درحاشیه ص ٦٦ دفتر دستور ذکری با قلم تازه تر نوشته شده وسراسر کنار صفحه را فرا گرفته . درحاشیه بیشتر برگها اثر رطوبت دیده می‌شود نـام کاتب نسخه تنها در ذیـل رساله شماره ۲ (اصول عقائد) دیده می‌شود .

قطع رقمی ۹٫۵ × ۱۵ ج تیماجی‌قهوه‌ای با عطف دامن سجاف عطف وحاشیه‌قرمز صفحات ۹۲ سطور ۱۵ کاغذ هندی‌شکری شماره ثبت‌قدیم ۲۵۷۷٦ جدید ۹۲۹۸ تنکابنی۹

وجوه‌القرآن (عربی)

از مقاتل‌بن سلیمان‌بن زیدبن ادرك‌بن بهمن رازی‌بلخی (یابجای) (م-۱۵۰) (بروکلمان : ابوالحسن مقاتل‌بن‌سلیمان‌بن‌بشرالبلخی‌شافعی). دراین کتاب پاره‌ای ازمفردات قرآن تفسیر شده ووجوه ومعانی متعدد برای‌هریك از آن‌یاد شده.

نخستین کلمه «الهدی» است که مقاتل‌برای آن‌هفده‌وجه‌تفسیر آورده‌وآخرین کلمه (درنسخه حاضر) : لهو است که مؤلف شش وجه برای آن یاد می کند . از مقاتل چندین تألیف درتفسیریاد می‌شود وازآنجمله‌تفسیرالوجوه‌والنظائراست که‌بنظرنگارنده همین‌نسخه‌حاضراست. سنداین کتاب(که‌دردیباچهٔ نسخهٔ‌حاضریاد شده) چنین است :

ابومحمدحسن‌بن احمدبن ابی‌یعقوب در۴۲۰ این‌کتاب را ازپدرش احمد واوازابوعبدالله‌محمدبن‌حقیقی (خفیف)ازعبدالرحمان‌محمدبن‌بزازمعروف به‌ابن ... واو با سه واسطه ازمقاتل .

بروکلمان‌ازاین‌کتاب‌بنام‌التفسیرفی‌متشابهات‌القرآن‌یاد میکند وچند نسخه ازآن‌را نشان‌میدهد والفهرست از اومتشابهات وناسخ ومنسوخ آورده، اما نام صحیح این کتاب همان‌الوجوه والنظائر واصح بلکه متعین: وجوه‌القرآن‌است. ابوعبدالله محمد بن‌علی‌بن دامغانی حنفی(م ٤٧٨) که‌خودکتابی درهمین‌موضوع وبااین نام‌دارددرمقدمه‌کتاب خود ازکتاب وجوه‌القرآن مقاتل بن‌سلیمان یاد

میکند ومیگوید «او ودیگران بسی از کلمات دارای معانی ووجوه مختلف را از قلم انداخته‌اند » (۱) . چنین پیداست که کتابهای تألیف شده دراین موضوع همه «وجوه القرآن» ودرصورت بیان نظائر «الوجوه والنظائر» نام داشته‌است. طاش کوپری‌زاده وچلپی (به نقل از او) این‌دو کلمه‌راعنوان کرده‌اند وتفسیر هریك را جداگانه آورده‌اند .

از نوشتهٔ بروکلمان استفاده میشودکه این کتاب‌در برخی از فهارس بانام «الهدی والکفر» یاد شده‌در نسخه جای سخن نیز نام کتاب «تفسیر الهدی» نوشته‌اند. مقاتل بن سلیمان را شیخ طوسی در رجال خویش یاد میکنداما‌در فهرست، آثار او را نیاورده. ابن‌حجر عسقلانی در تهذیب الکمال تهذیب باتفصیل دربارهٔ اوو آثارش سخن میگوید .

رجوع شود به‌ذریعه **۳۱۵٤** ابن‌الندیم (چاپ فلوکل) : ۳٦-۳۷ فهرست اوقاف بغداد ۱ : ۲٤۸ مفتاح السعاده طاش کوپری‌زاده ۲ : ٦۷-٦۸-۳٦۵ و ٤۱۵ .

رجال شیخ طوسی باتعلیقات سیدمحمدصادق بحر العلوم : ۷٤ جامع الرواة اردبیلی ۲ : ۲٦۱ وجوه‌القرآن تفلیسی ، مقدمه مؤلف ومقدمه مصحح برچاپ آن کتاب .

بروکلمان ذیل یکم : ۳۳۲ معجم المؤلفین ۱۳ : ۳۱۷ – اعیان‌الشیعه ٤۷ : کشف الظنون ۲۰۰۰-۲۰۰۱ تهذیب التهذیب ج ۱۰ : ۷۰ تذکرة الحفاظ ذهبی ۱ : ۱٦۵ العبر فیمن عبر ۱ : ۲٦٤ ومعترك الاقران فی اعجاز القرآن سیوطی چاپ دار الفکر العربی باتحقیق علی محمد البجاوی ج ۱ : ۵۱٤ .

آغاز : – بسمله تفسیر الهدی علی عشروجها حد ثنا الامام ابومحمد الحسن بن احمد بن ابی یعقوب صان الله تعالی قدره قرائة علیه فی شعبان سنه عشرین واربعمائه

۱ – کتاب دامغانی دارای ترتیب الفبائی است واز باب الالف آغاز میشود و در باب الف بترتیب: اسم، اقرواحد ذکرشده . تفلیسی (درقرن ٦) درکتاب وجوه القران خود که به‌فارسی نگاشته به‌این کتاب مقاتل نظرداشته وآنرا تکمیل وبرحسب الفبا مرتب ساخته چنانکه کلمه «هدی» رادرحرف‌هاو با بیست معنی یادمیکند. وجوه‌القرآن تفلیسی بتازگی ازطرف بنیاد ترجمه ونشر کتاب باتحقیق ومقدمه‌وتصحیح دکترمهدی محقق به‌چاپ رسید .

قال حدثنی والدی احمدبن ابی یعقوب قال حدثنی ابو عبدالله محمدبن خفیف ... فی سفر سنة‌احدی وعشرین وثلثمائه قال قرات علی‌ابی محمد عبدالرحمان بن محمدبن عبدالحمید البزازیعرف بابن‌خبوفاقریه قلت حد ثکم‌محمدبن‌یوسف بن عیسی عبدالله الصفارالبجی قال حد ثنا سعیدبن سعدالباهلی عن‌ابیه عن‌مقاتل بن‌سلیمان‌تفسیر الهدی‌علی‌سبعة‌عشروجهافالوجه‌الاول‌منهامدنی یعنی‌به‌البیان‌فذلك قوله تعالی فی‌سورة البقره‌اولائك‌علی‌هدی‌من‌ربهم نظیرها فی‌لقمان ...وتصدیق ذلك فی‌حم‌سجده واماالثمود فهدینا هم‌السبیل یعنی بیناهم. . الوجه الثانی یعنی بدین‌الاسلام

پایان نسخه : اللهو علی ستةاوجه بمعنی الاستهزاء ـ٥ الغناء والسماع و من‌الناس‌من‌یشری‌لهو‌الحدیث٦(پس‌ازرقم٦چند کلمه‌اول بریده‌شده‌وخوانده‌نمیشود) فی‌الانبیاء ولو اردناان نتخذلهواًلاتخذ ناه‌من لدنا

[٣٧٧٥]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ٨ باقلم ریز رنگی نوشته‌ها حنائی‌گشته و بر پشت نخستین برك تملك سالك‌الدین‌جمری انصاری دیده می‌شود .

قطع رقمی ١٢/٥ ١٦ ج تیماجی یشمی‌رنگ صفحات ١٤٨ بسطور ١٦ کاغذ ضخیم شمارهٔ ثبت قدیم ٢٥٧٧٥ جدید ٩٢٩٩ تنکابنی : ١٠

التعلیقةالسجادیه **(عربی)**

حاشیه (یا شرح) کتاب من لایحضره الفقیه صدوق از مولی‌مرادتفرشی (م‍ـ١٠٠٥) وصف‌این کتاب‌درذیل‌نسخه‌ش٣٢١٣ و٣٢١٤آمده‌است

رجوع شود به همین فهرست : ٧٩١ـ٧٩٣ .

[٣٧٧٦]

نسخه‌ایست بخط نستعلین قرن ١١ ـ ه . این نسخه مجلد یکم کتاب است و از پایان افتاده دارد (باب ٣٠٨ ناتمام مانده است) پشت برك اول یك نسخه پزشکی و یاد داشت وقف دیده می‌شود درپاره‌ای ازبرگها ازرطوبت هست .

قطع رقعی ١٣×١٩ ج تیماجی صفحات ٤٨٤ سطور ١٧ کاغذ اصفهانی شماره ثبت قدیم ٢٥٧٧٣ جدید ٩٣٠٠ تنکابنی :١١

آداب سلطنت **(فارسی)**

= نصائح الملوك از محمد رحیم شریف حسینی (قرن ۱۳) در سه باب

[۳۷۷۷]

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق مؤلف مورخ ۱۲۸۲ صفحات جداول بقلم زر و لاجور. عناوین شگرف قطع خشتی ۱۲/۵ × ۲۰ ج تیماجی قرمز صفحات ۵۸ سطور ۱۲ کاغذ رنگی شماره ثبت قدیم ۲۵۷۹ جدید ۹۳۰۱ تنکابنی: ۱۱

مقامات حمیدی **(فارسی)**

از قاضی حمیدالدین عمر بلخی.

این کتاب به تازگی در اصفهان باتحقیق ومقدمه وحواشی به چاپ رسیده است (فهرست مشار نیز دیده شود).

[۳۷۷۸]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۰۴۵ بر پشت برگ اول فهرست مقامه‌ها و بر یك برگ اضافی معرفی اجمالی مؤلف باقلم دیگر نوشته است صفحات نسخه مجدول است باقلم زر ولاجورد.

قطع رقعی ۱۳ × ۱۹/۵ ج تیماجی مشگی یك لا صفحات ۱۵۴ سطور ۱۳ کاغذ سمرقندی شکری شماره ثبت قدیم ۲۵۷۸۵ جدید ۹۳۰۲ تنکابنی: ۱۳

۱- مفاوضات (ص ۲- ۵٦ دفتر) **(عربی)**

= سؤالات، مکتوب صدرالدین قونوی به خواجه نصیر طوسی.

این نسخه تنهـا متن سئوالهاست ومقدمه فارسی آن جداگانه در دفتر آمده.

فهرست حاضر: ۸۵ و ۱۲۵۰ و آثار واحوال خواجه: ۳۵۰

۲- جواب مفاوضات (ص ۵٦ - ۷۷ دفتر) **(عربی)**

پاسخ خواجه نصیر به سؤالات قونوی. این نسخه نیز متن پاسخ است و دیباجهٔ فارسی ندارد. مرحوم میرزا طاهر تنکابنی مقدمه فارسی نامه‌ها را در آغاز دفتر نهاده است به نقل از نسخه‌ای مورخ ۱۰۵۸ (۱).

---

(۱) تنکابنی مینویسد: در بعضی از نسخ قدیمه از رسالهٔ سوالیهٔ عارف کامل... صدرالدین القونیوی ... ورساله جوابیه حکیم محقق ... نصیرالدین الطوسی... مقدمه و

بقیهٔ حاشیه در صفحه بعد

۳ـ الرسالةالهادیه (ص۷۷ - ۱۰۵ دفتر) (عربی)

پاسخ صدرالدین قونیوی است به رساله خواجـه نصیر طـوسی در جواب مفاوضه قونوی. درنسخ رساله هادیه اندك‌است وقونوی‌درآن‌همه سخنان خواجه را بادقت وتحقیقی شگفت‌آور وباادب وتواضع کامل موردبحث ونقد قرار داده و برآنها خرده‌گیری میکند . نسخه‌ای دیگراز هادیه درضمن مجموعه‌ای دراین کتابخانه موجود است .

آثار و احوال خواجه ازمدرس رضوی: ۲۷۷ و۳٤۵ کشف‌الظنون: ۹۰۰: الرسالةالهادیه

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی ابان بمستقرات الهمم مراتب‌علم‌الیقین وعینه وحقه و درجاته

پایان: ثم‌اقول وکان من‌شرط الادب الاقتصار علی‌فوائد مولانا نفع‌الله به لکن ربما اوهم ان‌الموجب لذلك اهمال ما فذکرالداعی هذه الا لماعات حبا فی‌استدامة‌المفاوضة‌المولویه‌والاستزاده من‌فوائده و ماسکت عنه. . . فسببه احد امرین... لاستشراف‌الداعی علی‌کمال‌التحریرالمولوی وتقریره ووجوب‌الوقوف عند ذلك ... والله سبحانه یزیل بنور ارشاده ظلم‌الشکوك الدوامس ویبقیه رکنا

بقیهٔ حاشیهٔ صفحه‌قبل :

ـ دیباجهٔ فارسیه مرقوم افتاده برای‌آنکه این‌نسخه کامل شود مقدمه فارسیه هردورساله‌را دراینجانقل کرده ورسالتین‌را بانسخه قدیمه‌که درسنین هزاروپنجاه‌وهشت نوشته‌شده مقابله نموده‌که حتی‌المقدور ازاغلاط عاری و مصون شود حرره محمدطاهرالطبرسی» . مرحوم تنکابنی‌دراین صفحه(پیش‌ازآغاز نقل‌مقدمه فارسی) یادداشت مفیددیگرداردکه نقل‌میگردد: «مخفی نماندکه ازمقدمه حضرت صدرالدین القونوی چنین استفاده میشودکه رساله‌مرسله ایشان بخدمت حضرت نصیرالدین طوسی دورساله بوده یکی دربیان حاصل نتائج افکارو دیگر رساله مشتمل برمسائل مشکله ودراین نسخه هردو بهم اتصال‌یافته بدون تمییز ودر نسخهٔ قدیمه‌که این دو مقدمه ازآن نقل‌شده فقط رساله مسائل مشکله وجواب‌آن مذکور است ورساله اخیره صدرالدین هم درنسخه قدیمه ذکرنشده است.»

یلجأ الیه ویعول فی کشف معضله علیه والسلام علیه ورحمة الله وبرکاته وحسبنا الله ونعم الوکیل .

۴ـ تعلیقات مقدمه شرح فصوص (ص۱۰۹ - ۱۷۵ دفتر) (عربی)

از میرزا ابوالحسن جلوه (م - ۱۲۰٦) . جلوه در این تعلیقات محققانه از شرح فصوص صائن‌الدین (۱) وازمؤلفات صدرالمتالهین وابن‌العربی ومفتاح - الغیب قونیوی، شرح جامی بـرفصرص ، شرح مؤیـدالدین برفصوص وعین‌الیقین فیض یادمیکند وی بسیار ازفقرات متن فصوص رانیزبه‌مناسبت آورده است .

این‌نسخه حواشی فراوان دارد وبرخی ازاین حواشی بانشان«منه» است و بیشتر بدون نشان‌است که‌گویاازکاتب نسخه میرزاعبدالله ریاضی(۱) است .

آغاز : بسمله هـذه تعلیقات علی مقدمـات شرح‌القیصری علـی فصوص الحکم قوله فی‌الوجود وانه‌هوالحق مراده من‌هذاالوجود هوالوجود الذی هو مقابل المفهوم ای‌حقیقة الوجود التی بها یطردالعدم وهی‌سارية فی‌جمیع‌الاشیاء وهوحقیقةالحق‌عندالعرفاء...قال‌المؤیدالدین فی‌الفص‌الشعیبی فالممکن اذن‌بدون الوجودغیرموجود.

پایان:- قوله یتعلق بذلك ای‌بالتقدیر وهذا ایضانحومن‌سنةالله

[مجموعه۳۷۷۹]

دفتریست به‌خط شکسته نستعلیق میرزا عبدالله مازندرانی ریاضی مـورخ ۱۳۰۲. ریاضی درپایان دفتر رقم‌کرده‌است :«چندروزی که به‌جهت‌زیارت مبعث درزاویـه مقدسه حضرت عبدالعظیم توقفی داشت به‌نگارش واختتام این رساله شریفه موفق‌گردیدفی‌شهر رجب سنه ۱۳۰۲ ... وانااالفقیر الی‌الله عبدالله» . وی فهرست رساله‌های موجود در

۱ ـ این نسخه با اینکه خط دانشمند میرزاعبدالله مازندرانی ریاضی است اغلاطـی شگفت‌انگیز دارد مانند همین صائن‌الدین که آنرا صابرالدین می‌نویسد دررساله‌های‌خواجه قونوی برخطا بسیار دارد.گویا نسخه اصل ناخوانا وپرغلط بوده .

مجموعه رادرپشت نخستین برگ رساله شماره ۱ باذکرصفحه آورده. درهمین صفحه یادداشتی است مورخ ۱۳۴۰ ازمیرزا نصرالله‌خان پسر میرزا اسدالله هزارجریبی منجم)(۱)حاکی ازاینکه این‌دفتررا به‌استاد خود میرزاطاهر تنکابنی تقدیم کرده . سپس یادداشت تنکابنی با اشاره به‌اینکه نسخه‌را میرزا نصرالله‌خان به‌اوداده . اینك عبارت هردویادداشت :« این کتاب که مشتمل‌است برچهاررساله‌وخط مرحوم ... میرزاعبدالله طاب‌ثره به‌عنوان‌یادگار حضور... صدرالمتالهین استادالاعظم مولایی .. آقای میرزا طاهر تنکابنی .·. بنده‌سراپا تقصیر نصرالله‌ابن اسدالله منجم باشی هزارجریبی (دودانگه‌ای) سن‌محال مازندران » . تنکابنی درکنار آن نوشته‌است :

«این‌مجلد شریف ... راکه‌خط مرحوم ... آقا میرزاعبدالله ... وآن مرحوم استاد حقیر در علوم ریاضیه بودجناب . . میرزانصرالله خان ... رسم یادگاررحمت‌فرموده‌اند حرره‌العبد». برهمین برگ‌اشعاری‌است ازتلمسانی ، عبدالواسع‌ویك‌رباعی‌ازمحمدزکریارازی (اخیرظاهراً به‌قلم میرزا عبدالله ریاضی‌است) .

برسه برگ‌دیگر (قبل از نخستین‌برگ رساله‌ٔیکم) دیباچه‌فارسی رساله مفاوضه و جواب خواجه‌بدان‌بخط تنکابنی و پس ازاین‌سه برگ اضافی ابیات وقطعاتی است به‌نقل‌از عزالدین محمودکاشی علاءالدولهٔ بیابانکی ابوالصلت مغربی ابومدین مغربی ، عبدالقادر گیلانی ومظفربن‌احمد اصفهانی طبیب‌وشیخ‌ابراهیم جعبری وبیشتراین‌نوشته‌هابخط‌تنکابنی است . دوصفحه‌اول رسالةالهادیه نیزباقلم‌نسخ‌است

قطع خشتی ۱۷×۲۲ ج تیماجی عنابی‌رنگ صفحات ۱۷۵ سطور ۱۷ کاغذ فرنگی آهارمهره‌دارشماره ثبت‌قدیم ۲۵۷۶۸ جدید ۹۳۰ تنکابنی :۱۴

شرح کافیه — عربی

شرح کافیه ابن‌حاجب درنحوازرضی‌الدین‌محمدبن‌حسن‌استرآبادی(م-۶۸۴).

این‌شرح متوسط استرآبادی‌است .

کشف‌الظنون : کافیه ذریعه ۱۴ به فهرست حاضر : ۱۵۵۹

[۳۷۸۰]

نسخه‌ایست به‌خط نسخ (شیوه‌ترکی) محمدبن یحیی مورخ ۸۳۰ ازآغاز برگهایی افتاده وکنارچندبرگ اول‌وآخر وصالی وبرگهای‌آخرآثاررطوبت‌قدیم‌دارد.

قطع رحلی ۲۰×۲۷ ج‌تیماجی عنابی‌یك‌لا صفحات۳۲۲ سطور ۲۸ کاغذترکی‌شکری رنگ شماره‌ثبت قدیم ۲۵۸۰۴ جدید ۹۳۰۴ تنکابنی:۱۵

۱- میرزا اسدالله هزارجریبی ازشاگردان میرزاعبدالله ریاضی‌است وبرخی‌ازآثار قلمی اودراین‌کتابخانه موجوداست رجوع‌شودبه‌فهرست۱۹ ۵۰۷۵ و ۳۳

غایة‌الاختیارفی‌احکام مناکحة‌الکفار (عربی)

تألیف سیدامیرحسن بن‌ابراهیم‌بن میرمعصوم قزوینی(م- ۱۰۲۸) دارای یك مقدمه وپنج مبحث .

صاحب‌ذریعه (۱٦:۱٤) ازاین کتاب‌یادکرده‌وتنهاهمین‌نسخهٔ‌این کتابخانهٔ را نشان داده است .

آغاز: الحمد لولیه ... امابعد فیقول‌العبد المستمد من‌فیوضات‌ربه‌الازلی لماکان مسئلهٔ نکاح‌الکتابیات من‌معضلات المسائل الفقهیه و مشکلات‌الاحکام الفرعیه قداضطربت‌فیها فتاوی‌الاخیار

پایان: اذا کان انفساخ‌العقد بعدالدخول والله تعالی یعلم حقایق الاحکام وحججه‌علیهم‌السلام .

[۳۷۸۱]

نسخه‌ایست بخط نسخ محمدهادی‌بن احمد طالقانی مورخ۱۱۷۲. نسخه‌ظاهرابدست مولف تصحیح شده واوبرپاره‌ای‌از مطالب‌آن‌خط‌کشیده وقسمتهایی‌را نیزدر حواشی تکمیل کرده . عنوان‌شنگرف .

قطع خشتی ۱۸×۵/۲۱ ج تیماجی مشکی صفحات ۴۴۰ سطور ۱٦ کاغـذ ضخیم شکری شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۷۸۷ جدید۹۳۰۵ تنکابنی : ۱٦

۱ ـ شرح مشکلات الفتوحات المکیه (۱ - ۷۲ دفتر) (عربی)

از قطب الدین‌عبدالکریم‌بن ابراهیم گیلانی (م - ۸۳۲) در شرح مشکلات باب ۵۵۹ فتوحات مکیه محیی‌الدین بن‌العربی که بگفته او خلاصهٔ تمام‌فتوحات است : «صرح بانه جمع معانی جمیع العلوم المبسوطة فی‌ذلك الکتاب و جعلها مرموزاً‌فی الباب التاسع والخمسین و خمسمائه من‌الابواب » .

حاج خلیفه ازاین‌شرح یادنکرده است .

آغاز: بسمله امابعد حمدالله فانه لماکان العلم بالله ارفع قدراً

پایان: قال والعقول من حیث ادلتها قاصرة عن‌ادراك هذا العلم لطموس عین انفسهم یعنی لکونه (ص) قبل آدم وذریعة فیمالا تـدرکه العقول لطموس طریقة الفهوم الموقوفه علی‌الادله فافهم فقد شرحت لك جمیع مـا حواد الباب العاشر (کذا ..) من‌الفتوحات المکیه والله الموفق .

۲ ـ المناظر الالهیه والمحاضر الربانیه (ص۷٤- ۱۳۷دفتر) (عربی)

ازعبدالکریم‌گیلی (مؤلف رساله بالا) . وی دراین رساله هریك ازاصول تصوف راباعنوان «منظر» وهریك‌ازآفات‌راباعنوان«آفة‌المنظر» یادمیکند .

کشف‌الظنون ۲ :

آغاز : بسمله الحمدلله ذی المنـاظر العلیه والمحاضر السنیه ... وبعد فان المناظر الالهیه محاضر جمال العلوم اللدنیه

پایان : فهوالکمال المطلق‌والله تعالی اعلم. تم‌الکتاب ... حرره بمحروس صنعاءِ الیمن ... بتاریخ خامس عشر من‌شهر جمادی الاخری سنه ۱۰۱۱ .

۳ ـ نسیم‌السحر (ص ۱۳۹ تا ۱۹۳ دفتر) (عربی)

ازعبدالکریم‌گیلی دراسرار احوال پیغمبر اسلام (ص) این‌کتاب بخش۱۲ کتاب «النـاموس الاعظم والقاموس الاقدم فی‌معرفة قدرالنبی صلی‌الله علیه و سلم» وی‌است (دیباچه‌کتاب). کتاب الناموس‌الاعظم‌به‌نوشته‌حاج خلیفه دارای ٤۰ جزء است واین بخش۱۲ (نسیم‌السحر) خود دارای ۱۲ فصل است وفهرست فصول رامؤلف خوددر دیباچه آورده است بدینگونه :

الفصل الاول فی‌سرتخلیه واعتزاله (ص) عن‌الناس لاشتغاله بربه و ریاضة الایام ذوات العدد مرةبعد اخری فی‌غارحری .

الفصل الثانی فی‌سررعیه الاغنام زمان‌الصبا

الفصل الثالث فی‌سرسفره‌بالتجارة الی‌ارض الشام

الفصل الرابع فی‌سرقوله (ص) جعل رزقی تحت ظل رمحی
الفصل الخامس فی‌سرقوله (ص) امره حیث یضع نفسه
الفصل السادس فی‌سر تحبیب النساء الیه وتکثیره من الروجات وکون ما احب حل له نکاحها
الفصل السابع فی‌سر تحبیب الطیب الیه
الفصل الثامن فی‌سر جعل قرة عینه فی الصلوة
الفصل التاسع فی‌سرشوقه (ص) الی اخوانه الذین من بعده
الفصل العاشر فی سرقوله (ص) لی مع الله وقت لایسعنی فیه ملك مقرب ولا نبی مرسل
الفصل الحادی عشر فی سرقوله (ص) لا احصی ثناء علیك
الفصل الثانی عشر فی سرقوله (ص) فی حال انتقاله الی ربه الی الجنه و تکراره ثلاثا . هریك از این فصلها دارای سر آغاز وخطبه جداگانه است .وفقرات مسجع وموزون دارد . اشعار نیز درضمن فصول آمده ناموس اعظم یادکرده نه‌از این جزء خاص) کشف الظنون: ۱۹۲۲ فهرست : ۲۰۰

آغاز : الحمدلله مبدع المعانی والصور ... اما بعد فهذه رسالة سماها لسان القدر بکتاب نسیم السحر عرج بالروض ثم عبر ... وحکی شذاه بعض صفات خبیر البشر ... وقدجمعه علی اثنی عشر فصلا کلها مواعظ منظومه بمعانی الحقایق موسومه ... منوهة ببعض ماوردفی أوصاف خیر البریه ... الا انی جعلت کل فصل من هذه الفصول الاثنی عشر مبنیا علی خلق من اخلاقه الشریفه

پایان: اصبوالیه و هوعندی انذا ـ عجب وماشانی اذا بعجیب ولتکن هذه المقاله آخر المقاله وآخر هذه الرساله

۴ - لوامع البرق (ش ۱۹٤ ـ۲٤۲ دفتر) عربی **(عربی)**

از قطب الدین عبدالکریم گیلی (همان مؤلف) درحقایق تصوف در شرح

حدیث‌معنوی : ماوسعنی ارضی‌ولاسمائی ووسعنی قلب‌عبدی المؤمن

این‌رساله‌هشت‌باب‌دارد و درباب‌اول‌به‌شرح حضرات (که تعدادآن به ٤٠ میرسد)پرداخته است .دردیباچه میگوید: «وقدسماهاالمفیض المحسن بلوامع البرق الموهن فی‌معنی‌ماوسعنی ارضی‌ولاسمائی‌ووسعنی‌قلب‌عبدی‌المؤمن»

کشف‌الظنون: ۱۹۲۲

آغاز : بسمله و صلی‌الله علی سیدنا محمدوعلی آله‌وصحبه ... اما بعد فهذاکتاب اذکرفیه بعض‌الحضرات القدسیه التی‌اتسعت‌لهاالقلوب المحمدیه

پایان : فقدقال (ص) من‌عرف‌نفسه فقد عرف ربه‌فلنکتفی بهذه‌المقاله و نجعلها آخرالرساله

[مجموعه ۳۷۸۲]

دفتریست به‌خط نسخ مورخ ۱۰۱۱. دریمن نوشته شده دارای سرلوح است درص نخستین وجداول زرو لاجورددرتمام صفحات. تاریخ‌کتابت درذیل‌شمارۀ۲ (المناظرالالهیه) موجود است برپشت نخستین برگ دفتر فهرست رساله‌های موجود در دفتر بخط تنکابنی دیده میشود . درفاصلۀ رساله یك یادوصفحه سفید است . عناوین شنکرف .

قطع نیم خشتی ۱۴ × ۲۲ ج تیماجی قسمی صفحات ۲۴۲ سطور ۱۷ کاغذ آثارمهره شکری‌رنگ شماره‌ثبت قدیم ۲۵۷۸۸ جدید ۹۳۰۶ تنکابنی ۱۷ .

اساس‌الاقتباس (فارسی)

از خواجه‌نصیرطوسی درمنطق.این کتاب‌باتصحیح‌وتعلیقات آقای مدرس رضوی در۱۳۲٦ چاپ شده است

ذریعه ۲: ۵ آثار واحوال خواجه: ۲۵۰ مجلس۲ : ۳۵۲ سپهسالار ۳: ۱۱٤

فهرست نسخه‌های فارسی ازاحمد منزوی ۲: ۱٤۹۲

[۳۷۸۳]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۰۵۵ برگهای‌آخر نسخه‌آثار آبدیدگی دارد .

قطع وزیری ۱۵ × ۲۴ ج تیماجی قهوه‌ای صفحات ۲۹۴ سطور۲۳ کاغذ سمرقندی شماره‌ثبت قدیم ۲۵۷۸۹ جدید ۹۳۳۷ تنکابنی ۱۸.

شرح اصول کافی (عربی)

ازمولی صالح مازندرانی (م . ۱۰۸۰)

ذریعه ۱۳ : ۹۷ و ۱٤ : ۲۷ فهرست ۱۷ : ۲۲٦

[۳۷۸۴]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۱ـه عنوانها شنگرف قطع رقعی ۱۹ × ۳۱ ج تیماجی قهوه‌ای‌رنگ صفحات ۹۲۲ سطور ۳۱ کاغذ اصفهانی نازك شماره‌ثبت قدیم ۲۵۷۸۳ جدید ۹۳۰۸ تنکابنی : ۲۰

عیون اخبارالرضا (عربی)

از ابوجعفر محمدبن علی‌بن ابراهیم‌بن بابویه صدوق قمی (م ـ۳۸۱).

ذریعه ۱۵ : ۳۷۵ـ۳۷٦ فهرست حاضر : ۷٦۵

[۳۷۸۵]

نسخه‌ایست بخط نسخ محمدتقی‌بن قطب‌الدین محمد مورخ ۱۰۹۲ دارای سرلوح مذهب ومرصع صفحات مجدول به‌زر ولاجورد وبرگ اول وآخرنسخه وصالی دارد . در حواشی نسخه توضیحات واصلاحات ونسخه بدلها دیده میشود .

قطع رقعی ۲۱ × ۳۰ ج تیماجی عنابی باترنج ولچکی صفحات ۴۸۲ سطور ۲۱ کاغذ آهارمهره نازك شماره‌ثبت قدیم ۲۵۷۸۱ جدید ۹۳۰۱ تنکابنی ۲۲ .

مفتاح‌الشفاء (عربی)

از علاءالدین ابوالحسن‌علی‌بن ابی‌الحزم قرشی (صاحب موجزالقانون و شرح‌قانون ومتوفی در ـ۷٤۵) درچشم پزشکی دارای یك مقدمه و٤جزء .

مقدمه دارای‌یك‌فصل در وظائف‌کحال .

وجزء اول درتعریف چشم وطبقات وکلیات درباب بیماریها ومعالجات

۱ـ چندکتاب‌پزشکی دیگر بنام‌مفتاح‌الشفاء هست :یکی مفتاح‌الشفاءازمحمدکاظم‌بن محمدصائب بهبهانی و دیگرهمان‌کتاب باتغییری‌اندك‌ازمحمدحسین‌بن محمدجعفرو سه‌دیگر مفتاح‌الشفاء ازفیض‌الله. این‌کتاب دردستورهای‌طبی‌وارد درروایات‌نبوی وائمه(ع) است.

و بهداشت چشم (این جـزء دارای چهار بخش (قسم) و هـر بخش دارای اجزاء است) .

جزءِ دوم دراقسام‌وخواص داروهای چشم وادویه مفرده که بترتیب‌حروف الفباءِ یادشده (این‌جزءِ در دوبخش است .

جزءِ سوم - در جزئیات = شرح یکایك بیماری‌های چشم (دارای هفت بخش) .

جزءِ چهارم - درداروهای چشم ادویه مرکب که بصورتهای مختلف‌برای درمان چشم تجویز می‌شوند (دارای چهار بخش) .

بخشهای اجزاءِکتاب هریك دارای‌چندین فصل‌است وفهرست کامل‌اجزاءِ واقسام وفصول آنهارا مؤلف درآغازکتاب به‌تفصیل آورده (واین فهرست‌خود تاصفحه ۱٦ نسخه حاضر رافراگرفته) .

کتاب‌مفتاح‌الشفاء فی‌العین‌راحاج‌خلیفه‌وبروکلمان یادنکردند ودر دیگر مراجع‌که دردسترس نگارنده است نیز دیده نشد .

آغاز : - الحمدلله ملهم‌الحکم وموجد الاشیاء بعدالعدم ... امابعد فقال - الشیخ الامـام العالم ابوالحسن علاء الدین ابوالحزم القرشی المتطبب قدکتبت هذالکتاب فی علم‌الکحل وسمیته مفتاح‌الشفاءِ فی‌العین فان‌علم‌الطب من‌اشرف العلوم لان موضوعه بدن‌الانسان

[۳۷۸٦]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن۹. این‌نسخه ناقص است وتا اندکی ازفصل پنجم از قسم۳، ازجزءِ۴ کتاب است .

پ یان نسخه: الفصل‌الخامس فی‌القطورات والمغسلات هذه‌الادویه لها عرض وهی اکثر امتزاجا من‌الاکحال‌الیابسه . نسخةقطور ینتفع بها... ویستعمل‌وقت‌الحاجه...نسخة قطور نافع من‌الرمدالحار یؤخذ لعاب (کلمه اخیررادهٔ صفحه بعد است) .

بالای برگ اول نسخه (سرلوحهٔ نخستین) بریده وجای آن وصالی شده پشت برگ اول یادداشتی است در باره ذوالنون مصری و داستان ملاقات اوباپزشك برگهای آخر دارای لکه‌های چرکین است .

قطع رقعی ۱۳ × ۱۸ ج تیماجی سبزرنگ صفحات ۲۹۸ سطور ۱۹ کاغذ سمرقندی شکری شماره ثبت قدیم ۲۵۸۰۰ جدید ۶۳۱۰ تنکابنی ۲۳ .

حاشیهٔ اصول کافی (عربی)

از میرزا رفیعا نائینی طباطبائی (۲-۱۰۸۰) . درمجلد۹ فهرست حاضر (۵٦۲-۵٦٤)، کتابشناسی این حاشیه انجام شده

ونیزرجوع شود به‌ذریعه ٦ : ۱۸٤ و۱۳ :۹٦-۹۷و۱٤ : ۲٤۲

[۳۷۸۷]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۱-ه ه درپاره‌ای ازبرگها حاشیه‌هایی تاشده هست وبرخی ازآنهارا بریده ووصالی کرده‌اند پشت برگ اول یادداشتی ازتنکابنی دیده‌شده

قطع‌رقعی ۵/۰۲ × ۱۹ ج تیماجی مشکی رنگ صفحات ۳۰۳ سطور ۱۹ کاغـذ اصفهانی شماره‌ثبت قدیم۲۵۷۹۵ جدید ۹۱۱۱ تنکابنی۷۵

غایةالمراد (عربی)

شرح ارشادالاذهان علامه حسن‌بن یوسف بن مطهر حلی ازمحمدبن‌مکی شهید اول (م- ۷۸٦)

ذریعه ۱ : ۵۱۰ و۱۳ : ۸۰و۱٦ :۱۷

آغاز : احمدالله‌علی‌سوابغ‌الانعام وترادف‌الاقسام. . . امابعد فان کـتاب ارشاد الاذهان الی‌احکام‌الایمان ... قداحتوی من‌النکت .. کتاب‌الطهاره‌اقول الکتاب فعال من‌الکتب وهوالجمع و منه

پایان : وحیث‌انتهت‌المسائل‌التی تعلق الغرض ببحثها .. انتهی‌مااوردناه وحصل‌ماطلبناه .

[۳۷۸۸]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مظفرالدین مسعودبن محمود مورخ ۹۹۹ برپشت برگ

اول کاتب نسخه (مظفرالدین مسعود) تملك‌محمد کاظم بن‌محمدصادق مورخ ۱۲۳۲ و محمدعلی بن‌حاج محمد اسماعیل‌حمصی‌مورخ ۱۲۱۶ وزین‌العابدین محمدطاهر وصفی‌الدین حسنی‌حسینی دیده میشود.

قطع‌رقعی ۱۲×۱۹ ج تیماجی مشکی صفحات ۵۱۶ سطور۱۹ کاغذاصفهانی شماره ثبت قدیم ۲۵۷۹۷ جدید ۹۳۱۳ تنکابنی۲۹

شرح اربع‌مقالات (عربی)

شرح علی بن رضوان بن علی مصری بر کتاب اربع مقالات بطلمیوس

ابن رضوان در آغاز این شرح دربارهٔ موضوع کتاب ومؤلف آن (وهمه‌رؤس ثمانیه) به تفصیل سخنانی گفته که از نظر شناسایی کتاب اربع مقالات و اصول کتاب شناشی بسیار ارزنده است

وی بادلائل متعدد اثبات میکند مؤلف این کتاب اربع مقالات همان بطلمیوس قلوذی مؤلف کتاب مجسطی است نه آن که یکی از پادشاهان(اسکندریه از سلسله بطالسه) است ودراین باب از کتاب تاریخ یحیی نحوی ـ ازمعروف‌ترین علماء مدرسه اسکندریه ـ شاهد میآورد .

(دربارهٔ این مطلب که مؤلف اربع مقالات وثمره آیاهمان صاحب مجسطی است یابطلمیوسی دیگر رجوع شود به کتاب علم‌الفلك تاریخه عندالعرب از نالینو ومدارك دیگر) .

عناوین کتاب (قال بطلمیوس وقال المفسر) است

شرح ابن رضوان بر اربع مقالات به‌دست ابوالقاسم یزدی به‌فارسی ترجمه‌شده‌و قسمتی ازاین ترجمه دراین کتابخانه‌در مجموعه۳/۶۳۹۸و۶۰/۶۳۹۸موجوداست.

ترجمه آن به‌زبان آلمانی بکوشش هوتسما به‌چاپ رسیده

برای کتاب اربع مقالات وشرح ابن رضوان رجوع‌شود به‌بروکلمان ج۱: ۴۶۸ و ذیل یکم : ۸۸۶ وکتاب خمس رسائل بامقدمه دکتر یوسف شاخت وماکس مایرهوف چاپ دانشگاه مصر الدومیلی (تاریخ العرب العلمی) : ۲۵۰(ازترجمه‌عربی)سارتن۲، ۸۲۹وفهرست این کتابخانه۲ : ۱۰۵و۱۹ : ۵۱۴و۵۲۶

آغاز: بسمله وصلی الله علی سیدنا محمدو آله ... قال ابو الحسن علی بن رضوان بن علی بن جعفر المتطبب قصدنا ان نشرح اقاویل الحکیم بطلمیوس فی صناعة القضاء بالنجوم علی الحوادث فنقول ان القضاء بالنجوم علی الحوادث صناعة تغنی عن مبادی صادقه بالمکنونات

آغاز باب اول (پس از مقدمه) : الباب الاول قال بطلمیوس ان الامور التی بها یکون تمام تقدمة المعرفه الماخوذه من علم النجوم یاسوری اعظمها واجلها قدراً استیتان قال المفسران بطلمیوس

پایان: شرح : فهذه اشیاء شرحتها لك فامعن النظر فیها وتاملها والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

[۳۷۸۹]

نسخه ایست به‌خط مسیح بن محمد باقر کمره‌ای مورخ ۱۲۷۴ . نسخه تصحیح شده واصلاحات ونسخه بدلها درحاشیه برخی ازصفحات ثبت است . تمام صفحات دارای جدول باقلم لاجورد وشنگرف است وچندبرگ سفیداضافی درپایان نیز مجدول است ودرکنارهای آنها اشعار ابونواس نوشته شده . پشت برگ اول تملك محمدصالح طبیب سیدمحمد رفیع طبیب رشتی که این نسخه رااستکتاب کرده دیده میشود عناوین شنگرف .

قطع رحلی ۲/۵×۳۱ ج تیماجی قرمز صفحات (بدون برگهای سفید) ۳۸۸ سطور ۲۳ کاغذفرنگی آهارمهره شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۲۵۷۹۹ جدید ۹۳۱۴ تنکابنی ۲۸ .

۱ـ اخلاق ناصری (س۱ـ۲۲۲ دفتر) **(فارسی)**

از خواجه نصیر طوسی

[۳۷۹۰]

نسخه ایست باقلی نسخ تازه درصفحهٔ آخر نسخه منظومه ایست در بیان جفر جامع با همین عنوان .

قطع رقعی ۹/۵ × ۱۷ ج تیماجی یشمی صفحات ۲۲۳ سطور ۲۷ کاغذ فرنگی شکری شمارهٔ ثبت قدیم ۲۵۷۲۴ جدید ۹۳۱۷ تنکابنی: ۳۱ .

شیرازنامه **(فارسی)**

از ابوالخیر سرکوب :

[۳۷۹۱]

نسخه ایست به‌قلم نستعلیق خوب علیرضا حسینی مورس ۱۳۱۲ دارای یك سرلوح مذهب طلاکاری بین سطور درص۱ـ۲ وجدول بقلم زر ولاجورد وشنکرف در تمام صفحات عناوین شنکرف قطع نیم‌خشتی ۱۳ × ۲۰ ج روغنی صفحات ۲۶۲ سطور ۱۲ کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ۲۵۷۹۲ جدید ۹۳۱۸ تنکابنی: ۳۲

شرح هیئت‌فارسی **(فارسی)**

شرح رساله‌هیئت مولی علی‌قوشچی‌از ابوالخیر محمدبن‌محمدتقی‌فارسی، (قرن ۱۰ - ه)

وی رساله جام جهان‌نما دراسطرلاب داردکه چند نسخه از آن دراین کتابخانه موجود است . دردائرةالمعارفی که بنام طلیعة العلوم تألیف کرده و درخلاصه او مؤلفات خودرا یادمیکند . ابوالخیرفارسی متن‌خاتمه رساله هیئت را عینابدون شرح درپایان این کتاب آورده است .

نشریه ۵ : ۲۸٦ و ۲۲٦ فهرست نسخه های فارسی‌ازمنزوی ۱ : ۳۲۱ ذریعه ۱٤ : ۵۸

آغاز : الحمدلله‌رب‌العالمین ... امابعداز ادای حمدوثنا.. باعث این‌فقیر غنی‌ابوالخیرمحمدبن محمد فارسی

[۳۷۹۲]

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق قرن ۱۱ـه ۰ برگ اول ودوبرگ آخر نسخه وصالی دارد در برگهای اول و آخر آثار رطوبت دیده میشود . عناوین و اشکال ریاضی شنگرف قطع‌رقعی ۹/۵ × ۱٦ ج تیماجی‌قرمز سجاف عطف وحاشیه یشمی‌صفحات۳۰٦ سطور ۱۴ کاغذ سمرقندی آهار مهرشده ضخیم شماره‌ثبت قدیم ۲۵۸۱۱ جدید ۹۳۱۹ تنکابنی : ۳۳

ومضةالنور **(فارسی)**

از میرزا محمدبن‌عبدالنبی هندی نیشابوری معروف به‌اخباری (م‍ـ ۱۲۲۸) دراسرار نبوت وولایت ومعارف الهی وشرح یك آیه ودو حدیث. دارای یك مقدمه ودوازده تجلی واین‌است فهرست مطالب آن (۱)

مقدمه دارای چهاررکن : (۱ـ دربیان علم ۲ - جهل ۳ - عقل ٤ - وهم)

۱ - درذیل نسخه‌ای دیگر ازکتاب ومضةالنور (شماره۱۹۱٦/۲۴)درفهرست ج ۹ مفصل از این‌کتاب سخن‌رفت وفهرست مطالب آن یادشد اما به سبب‌غلط بودن و ناقص بودن‌نسخه شماره ۱۹۱٦/۲۴فهرست مطالب کتاب‌را دراین‌جا بصورت صحیح آوردیم .

التجلی الاول فی‌میقات النقطه (وهوبیان شئون‌النور المحمدی (ص)
التجلی الثانی فی‌میقات الالف (فی‌بیان سیره (ص)
التجلی‌الثالث فی‌میقات الالف‌المضاف (بیان‌الامدوظهوره فی‌احمد(ص)
التجلی الرابع فی‌میقات الدال و بیان عروش الماء وارکانها الاربع
التجلی‌الخامس فی‌میقات الزاء وبیان المنازل السبعه الالهیات
التجلی السادس فی‌میقات الحاء وبیان الثمانیات الالهیات
التجلی السابع فی‌میقات الیاء وبیان العشریات الالهیات
التجلی الثامن فی‌میقات بیان الاثناعشریات
التجلی‌التاسع فی‌میقات‌المیم وبیان‌الاربعینیات
التجلی العاشرفی میقات‌العین وبیان‌السبعینیات
التجلی الحادی عشرفی‌میقات الایه و بیان تطبیق‌العوالم فی‌اشاراتها، در این تجلی وتجلی ۱۲ که درحقیقت مقصد اصلی کتاب است (براساس سخن مؤلف دردیباچه) یك آیه ودوحدیث ترجمه وشرح وتفسیر وتاویل‌میشود .مطالب این تجلی درچهارگلبن وچهار گلشن چهارلطیفه ، پنج‌دقیقه ، چهارگلزار وپنج گل‌گشت فراهم آمده

التجلی الثانی عشرفی‌ترجمة الحدیث (ترجمه وشرح دوحدیث) در عقائد وروح ومعاد. عناوین این‌تجلی: باغ‌وگلدسته وشکوفه است

خاتمه‌درسه‌مرام‌ودرمرام‌سوم ازاجازهٔ‌کبیره‌خود وسندطویل‌آن‌یاد و رجال وسائط سندرامعرفی میکند.اخباری دراین‌کتاب ازقطعات ومثنویات‌فارسی‌خود بسیارمیآورد وازآن‌جمله منظومه‌ایست‌بنام‌مثلثةالاسماء (درتجلی‌اول)که دراسماء حسنی‌است‌درپایان‌مقدمه‌ازشیوه‌فارسی‌نویسی‌وقصورخوددرتعبیرات‌معذرت‌خواهد وگوید : «معذرة ... چون این فقیر هندی المولداست هرچند فارسی الابوین و عربی المنشاء والمحتد است وزبان فارسی ، اورا مکتسب‌است نه‌مطبوع‌هرگاه قصوری درتعبیرمطلب واستعمال لفظ مناسب‌اتفاق افتاده باشد بقلم عفواصلاح

نمایند» . اخباری از استاد خود ـ شیخ احمد احسائی و جمعی از علماء متاخر متقدم وتألیفات آنان یادمیکند

رجوع به فهرست این کتابخانه ۹ : ۵۸۴ـ۵۸۶ شود

آغاز : بسمله الحمدالله وسلام علی عباده ... امابعد پس چنین گوید قاصر جانی ابو احمد محمدبن عبدالنبی

پایان: روی جدناعن جبرئیل عن الباری صورة خط المصف قدکان الشروع فی تصنیف رسالتی هذه بمحروسته بافق ووقع الفراغ منهافی محروسه الکدره من ارض فارس ... نظم : رویت وماورویت عن الروایه علی تقدیر تنشیط الزمانی .

[۳۷۹۳]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ. درپایان نسخه ، صورت مجلس حضرت امام‌باقر (ع) با حجاج بن‌یوسف ثقفی وروایة ابوعبید کرجی باهمان قلم نقل شده وناتمام است

آغاز مجلس (پس‌ازعنوان) حضرت مجلس الحجاج بن‌یوسف الثقفی و عنده جماعة من‌الاعیان ... وهو کالجمل الهائج اذ دخل صبی ...» عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۵/۱۵ × ۵/۲۱ ج تیماجی قرمز صفحات ۳۰۰ سطور ۲۱ کاغذفرنگی آهارمهره‌شماره ثبت‌قدیم ۲۵۸۱۰ جدید ۹۳۲۱ تنکابنی: ۳۵

الذریعه‌الی اصول‌الشریعه **(عربی)**

ازسیدمرتضی علم‌الهدی دارای چهارده باب (فهرست ابواب کتاب ذریعه در ذیل شمارۀ ۳۱۸۵ نقل شده‌است). رجوع‌شودبه ذریعه ۱۰ : ۲۶ وفهرست حاضر : ۷۶۶

[۳۷۹۴]

نسخه‌ایست بخط‌نستعلیق جوادبن سعدکاظمی بغدادی مورخ ۱۰۲۵ فاضل جواد در کنار آخرین صفحه نسخه نوشته که: «این نسخه را بانسخه‌ای دیگر که براین ابی‌الحدید قرائت‌شده (۱) بوده مقابله وتصحیح کرده‌است.» اصلاحات وتصویبات درحواشی ضبط‌شده است . حاشیه‌هایی بی‌نشان نیزهست که ظاهرا از فاضل‌جواد است . درپایان نسخه چند یادداشت کهن دیده میشود . عناوین شنگرف .

قطع رقعی ۱۴ × ۵/۲۰ ج تیماج قرمز صفحات ۳۶۸ سطور ۱۹ کاغذ اصفهانی آهار مهره‌شده شماره ثبت‌قدیم ۲۵۸۰۲ جدید ۹۳۲۲ تنکابنی : ۳۶

(۱) این نکته نشان میدهد درس وقرائت کتاب ذریعه علم‌الهدی حتی دربین‌علماءو طلاب اهل سنت وجماعت متداول بوده است .

میزان‌التمییز فی‌العلم‌العزیز **(فارسی)**

= الحجة البالغه از میرزا محمد بن عبدالنبی اخباری نیشابوری هندی (م-۱۲۲۸)
این کتاب یکی از ۱۷ کتاب او است در رد بر اجتهاد

رجوع شود به ذریعه ٦ : ۲۵۹ و فهرست حاضر : ۱۵۹ و کتاب ومضه‌النور شماره ۳۷۹۳ (همین فهرست : ۱۷۷۷)

[۳۷۹۵]

نسخه‌ایست بخط نسخ محمد رضا دزفولی مورخ ۱۲۸۰ دارای یك سرلوح مذهب صفحات محدود بقلم زرولاجورد . بـرك اول وصالی نشده ودربـرخی از برگها آثـار رطوبت دیده می‌شود . عناوین سکرت .

قطع رقمی ۱۳×۲۰/۵ ج تیماجی زرد رنك صفحات ۳۰۰ سطور ۱٦ کاغذ فرنگی نازك الوان شماره ثبت قدیم ۲۵۸۰۵ جدید ۹۳۲۴ تنکابنی : ۳۸

شجرة الهیه **(فارسی)**

از میرزا رفیع طباطبائی نائینی درفلسفه وعقائد دارای ۱۲ باب وفصول.
شمس‌الدین محمد شهرزوری شجره‌الهیه درفلسفه نیزدارد که درفهرست ج ۵ شناسانده شد. (۵: ۲۸۹ - ۲۹٦)

ذریعه ۱۳ : ۲۹ دانشگاه شماره‌های ۱۷/۲٦۱۸ و ۲/۳۱٦۳ و ۵/٤٦۱٤ و ۱/ ٤٦٦۸

آغاز: : بسمله حمدبیحد وثنای بی‌عدمعبودی راکه با فاضه انوار وجود..
امابعد چون عظیمترین نعمتی که انسان بآن اختصاص یافته معالم دینیه ومعارف یقینیه است که نجات وفلاح

انجام : و وجود جنت ونار مصدق به باشد وچون بتو فیق الهی مولف را میسر شد ایراد آنچه مقصود الایراد دراین رساله بود و بتاریخ نهم شهر ربیع‌الاخر سنه ۱۰٤۷ ازتألیف وتنمیق این رساله فراغ ... والله الموفق والمعین
کاتب افزوده : تم علی یدالحقیر محمدمقیم سنه ۱۰۹۸

[۳۷۹۶]

نسخه‌ایست بخط نسخ محمدمقیم بن‌پیر نورالدین که در تاریخ ۱۰۸۹ ـ ه درهفشویه قهار از بلوك اصفهان تحریر یافته. عناوین شنگرف در پشت برك نخست اشعاری از ملاحسن، ملا رجبعلی وقطعه بدین مطلع: در حسن بیان دلبرما بلکه تو باشی ...

قطع: رقعی کوچك ۱۰ × ۱۷/۵. جلد: تیماجی مشکی ساده صفحات: ۱۲۶. سطور: ۱۷. کاغذ: نباتی رنك اصفهانی. شماره‌ثبت‌قدیم: ۲۶۰۱۰ جدید ۸۱۸۲ تنکابنی: ۲۳۹

سراج المناهج (فارسی)

از محمد باقر نجم ثانی

این کتاب دائرةالمعارفی است در کلیات علم کلام وفقه وشامل یك مقدمه ودومقصد است که مقدمه نیز خود شامل سه فصل است: (فصل اول: در تعریف علم، فصل دوم: در بیان فضیلت علم. فصل سیم: در بیان اشرفیت علم کلام برسایه علوم.)

مقصد اول دارای پنج مطلب است:

مطلب اول: دراثبات واجب‌الوجود وبیان قدرت واختیار وسایرصفات ثبوتی.

مطلب دوم: دربیان صفات سلبی وبیان آنکه افعال عباد بقدرت ایشان است یا با ایجاد واجب تعالی.

مطلب سوم: دربیان نبوت حضرت خاتم النبیین ودفع شبه وذکر معصوم بودن انبیاء (ع).

مطلب چهارم: دراثبات امامت وذکر اختلافی که امت را در آن واقع شده.

مطلب پنجم: دراثبات معاد جسمانی وروحانی وبیان اختلافی که در آن واقع شده ورد شیه منکرین.

مقصد دوم درمسائل فرعیه که شامل ۲۴ مقاله است:

مقاله ۱ : دربیان طهارت .
» ۲ » دربیان نمازهای سننی و واجبی .
» ۳ » » زکوه
» ٤ » » خمس
» ۵ » » صوم واجبی وسنتی
» ٦ » » آداب حج وشروط وجوب واقسام آن
» ۷ » » جهاد
» ۸ » » بنده آزادکردن واحکام آن
» ۹ » » سوگند خوردن ونذرکردن وکفاره دادن
» ۱۰ » » وقف کردن
» ۱۱ » » تجارت کردن وشفعه‌گرفتن واحکام آن
» ۱۲ » » اجاره‌گرفتن وشروط ولواحق آن
» ۱۳ » » رهن کردن وغصب نمودن واقرارکردن
» ١٤ » » شرکت کردن ومضاربه نمودن واحکام آن
» ۱۵ » » عاریه‌گرفتن وامانت سپردن و ودیعت واحکام آن
» ١٦ » » وصیت کردن واحکام آن
» ۱۷ » » نکاح دایمی وملك یمین ولواحق آن
» ۱۸ » » طلاق وخلع ومبارات وظهار وعدهٔ زنان واحکام آن
» ۱۹ » » در ذکر اطمعه واشربه
» ۲۰ » » درصیدکردن وشرط ذبح حیوانات وحلال وحرام آنها
» ۲۱ » » دراحکام مواریث
» ۲۲ » » درقضایا برسیدن وآداب آن
» ۲۳ » » در حدودی که‌به‌شرع مقرر است‌بجهت‌زنا و لواطت و دزدی وغیره

» ۲٤» » خون‌بهای آدمی وخون‌بهای قطع اعضا

بطوریکه مؤلف دردیباچه نگاشته است کتاب حاضر را در زمان سلطنت ابوالمظفر شهاب‌الدین محمدصاحبقران ثانی شاه جهان وبرای‌او تألیف کرده . مولف از دوتألیف دیگرخود:یکی ترجمه‌فارسی‌السرا لمکتوم و دیگری ترجمه ذخیرهٔ اسکندری (۱) دردیباجه‌یاد کرده است .

آغاز: ستایش مبرا ازگنجایش حصروعد ونیایش‌معرا ازآلایش ...

اما بعد چنین‌گوید اقـل عبادالله‌الملك الغنی محمد باقر نجم ثانـی که مطلب اعلی ومقصد اقصی باجماع ارباب مذاهب و ...

انجام :وقت مطالبه دیت هنگامیست که سال به‌اتمام رسیده باشد . تمت النسخه‌الشریفه‌علی ید مؤلفها ومسودها اقل‌عبادالله الملك الغنی محمد باقر نجم ثانی . . .

[۳۷۹۷]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۱ هجری . صفحات مجدول بزرولاجوردوشگرف عنوانها نیز شنگرف صفحه ۱۰۶-۱۰۷ سفید است و بـرخی ازصفحات درصحافی جابه‌جا شده وبرگهایی افتاده برك اول وکنار دو برك آخر وصالی شده

قطع‌وزیری ۱۵ × ۲۴ سانتیمتر. جلد تیماج یشمی‌رنگ‌صفحات : ٧٦٦ .

سطور : ۱۹ . کاغذ : اصفهانی الـوان . شماره ثبت قدیـم : ۲۶۱۰۳ . جدید : ۷۳۹۹تنکابنی: ۳۴۱

ترجمه و شرح اربعین حدیث (فارسی)

ازمیرسید محمدبن محمد باقربن سیداسماعیل خواتون آبادی .

(۱)السرالمکتوم‌فخررازی‌دارای‌ترجمه‌ایست که درآغاز آن (برطبق تنها نسخه‌ای که ازآن دیده‌ام) از پادشاه ترك یاد می‌کند .

از ذخیره اسکندری ترجمه‌ای‌بفارسی دردست است که‌تاکنون‌مولف‌آن شناخته نشده

این کتاب ترجمهٔ اربعین حدیث است در امامت از مصادر عامه تألیف شیخ سلیمان ماحوزی (م-۱۱۱۲). درنسخه حاضر - که مجلد دوم کتاب و ازحدیث ۲۳ تاآخر است - نام مؤلف ومترجم ونام کتاب نیامده بااین حال در اینکه متن عربی ازشیخ سلیمان بن عبدالله دانشمند پرمایه بحرین است جای تردید نیست زیرامؤلف از پاره‌ای ازمؤلفات خود مانند فصل الخطاب وکنه الصواب، ذخیرهٔ یوم المحشر، رساله معراج، تحریم تسمیة الصاحب (ع) باسمه، النکت البدیعه فی فرق الشیعه یاد میکند این رساله‌ها همه ازمؤلفات ماحوزی که در لؤلؤة البحرین ودر ذریعه یاد شده.

شیخ یوسف بحرانی درلؤلؤة البحرین درشمار آثار ماحوزی ازکتاب اربعین حدیث او که در اثبات امامت از طرق اهل سنت است یاد کند وگوید: این کتاب از بهترین مصنفات ماحوزی است ومن نسخه‌ای از آن را در کتابخانه خود که ازدست رفت داشتم. (لؤلؤة البحرین چاپ نجف به تصحیح سیدمحمدصادق بحر العلوم طباطبائی: ۱۰) بنابر نوشتهٔ صاحب ذریعه (تنها درنسخه حاج شیخ عباس قمی نام کتاب اربعین: مدارج الیقین ثبت‌شده ودردیگر نسخه‌ها که‌دیده‌اند و از آن جمله است نسخه کتابخانه حاج سیدنصرالله تقوی این نام وجود ندارد).

درذریعه(۱۳ : ۷۰) ذیل کتاب شرح فارسی براربعین حدیث دراثبات امامت از طرق عامه به‌نقل ازنوشته علامه سید شهاب الدین مرعشی - که نسخه اصل خط مولف را دارند - چنین آمده «اصل عربی اربعین حدیث از یکی از علماء بحرین است واین شرح فارسی از میرزا محمدبن محمدباقربن میراسماعیل خواتون آبادی است». ازآنجا که پاره‌ای ازنشانی‌های آن شرح فارسی که درذریعه یادشده بانسخهٔ حاضر انطباق دارد خاصه آن که برپشت نخستین برگ این نسخه نوشته «شرح اربعین حدیث میرزامحمد» گمان میکنم نسخه کتابخانه علامه مرعشی مانند نسخه حاضر ترجمه شرح اربعین حدیث شیخ سلیمان ماحوزی بحرانی ومترجم همان خواتون آبادی است (که‌نام او درنسخه کامل کتابخانهٔ مرعشی آمده)

درهرحال کتاب حاضر تنها ترجمهٔ شرح ماحوزی است و ازمترجم تصرف ویا اضافه‌ای براصل ندارد جز در چند موردکه درآغازآن میگوید « مترجم گوید » وپیداست مترجم دارای مایه فضل کافی نبوده زیرا علاوه براینکه شیوه جمله‌بندی فارسی آن بسیارركيك وناسلیس است وعلاوه براینکه غالباً مترجم عنوانها رانیز با شیوه‌ای ناخوشایندترجمه کرده، اغلاط بسیار درکلمات فارسی و در ترجمه واژه‌های عربی دارد . (۱)

اصل کتاب اربعین دارای تحقیقات وسیع در مضامین اخبار و درپاره‌ای از مسائل کلامی است که بتناسب یادشده و مؤلف درآن ازمآخذ مهم ونادری بهره برده مانند : کتاب‌التحقیق از ابونصر «که در سیصدوکسری تألیف شده » کتاب فردوس‌الاخبار (منظورفردوس‌الاخبار ابن شیرویهٔدیلمی‌است) وکتاب مجردالصحاح معدانی ، والرد علی‌المتعصب العنیدالمانع عن لعن یزید تألیف ابن‌جوزی، شرح‌الاخبار فی فضل‌الائمةالاطهار، فصول‌ابوالحسن علی‌بن‌فورك، معالم‌العتره تألیف عبدالعزیزبن‌اخضرگنابادی ، المفهم قرطبی (= المفهم لما اشکل‌من تلخیص کتاب مسلم‌تالیف ابوالعباس‌قرطبی)، المجتنی تألیف‌صالحانی، دلائل النبوه تألیف ابوبکر بیهقی و دلائل‌النبوه تألیف ابونعیم اصفهانی ، منتهی‌المآرب قطان ، کتاب مناقب از ابوبکر ابن‌مردویه، تفاسیر اثنی‌عشرحافظ محمدبن مؤمن‌شیرازی ومستدرك مغازی محمدبن اسحاق.

شرح‌اشارات ازمیثم‌بحرانی‌رساله کلامیه ازعبدالسمیع‌حلی وتحفةالاسرار طبری (درنسخه همه‌جا طبرسی) .

ماحوزی ازچند تألیف خود نیز یادمیکندکه درلؤلؤه (که‌درآن ۵۸ تألیف ازماحوزی یادشده‌وهمه درذریعه‌ثبت‌است)نیامده این‌رساله‌ها یکی‌الیواقیت فی

۱- مترجم درهمه‌جا به‌جای چگونه «چگانه» مینویسد و نمونه دیگرازاغلاط او: در ترجمه عبارت منسوب به امیرالمؤمنین علی(ع) «لوکسرت‌لی‌الوساده . . .» آورده : اگر شکسته شود برای من وساده (ترجمه شرح وحدیث ۳۹)

لعن‌الطواغیت است و دیگری شهادة‌الاعداء لسیدالاولیاء وسوم رساله در حکم انتساب بالام وچهارم شرح رسالهٔ فرائض خواجه‌نصیر و پنجم کتاب‌الشهاب ـ الثاقب فی‌ردالناصب (۱) .

رجوع‌شود به‌لؤلؤةالبحرین چاپ‌نجف‌باتحقیق وحواشی سیدمحمدصادق بحرالعلوم : ۷ـ۱۳ ذریعه ۱ :۴۱۸ و۱۳ : ۷۰ و۲۰ :۲۳۸ .

این شرح شامل دوجلد در فضیلت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) است که مجلد اول ازحدیث ۱ ـ ۲۲ و ج ۲ (نسخه حاضر) شامل شرح حدیث ۲۳ـ ۴۰ است .

آغاز : بسمله، حدیث بیست و سوم شیخ امـام حـافظ ابوعبدالله محمدبن یوسف‌بن محمدگنجی شافعی درکتاب‌کفایة الطالب گفته‌که جزواو مارا

انجام : تمام شدکلام عالم ربانی اعلی‌الله مقامه پس تـا مل نما به عین بصیرت و برین مقام قطع نمودیم ،کلام را والحمد لله علی توفیقه‌للاتمام والفوز بسعادات الاختتام .

[۳۷۹۸]

نسخه ایست بخط نستعلین مؤلف (ظاهراً) ازقرن ۱۱ هجری، اصلاحات درحواشی عناوین شنگرف‌کنار برگ اول ودوبرگ آخر وصالی شده .

قطع:خشتی۱۹ × ۲۵سانتیمتر، جلد: تیماج‌یشمی، صفحات:۱۴۵،سطور:۲۲، کاغذ: اصفهانی‌نازك ومتوسط،شماره‌ثبت‌قدیم: ۲۶۱۰۸. جدید: ۷۳۹۳ .تنکابنی:۳۳۲

اعتقادات **(فارسی)**

ازمولی محمدجعفرکبوترآهنگی همدانی.

رجوع‌شودبه‌فهرست‌حاضرشمارهٔ۳۹۲۲/٦وفهرست‌مشهد(رضوی)٤ : ۱۳۵

۱ـ درذریعه‌کتابی بااین‌عنوان تألیف بحرانی معاصر سیدکاظم رشتی یادشده .

[۳۷۹۹]

نسخه ایست بخط‌شکسته‌نستعلیق‌مورخ۱۲۳۸ باچندقلم ه و کاتب آن‌را درقم‌نوشته دوبرگ اول وصالی دارد ، چندبرگ ازاول نسخه‌افتاده وص‌اول موجودرا دراثررطوبت را سیاه‌کرده‌اند .

وبیشتر برگها اثر رطوبت دارد آیات وعناوین شنگرف .

قطع‌رقعی ۱۰/۵ × ۱۷/۵ ج تیمـاجی قرمز صفحات ۱۳۹سطور گوناگون ، کاغذ فرنگی‌الوان‌شماره ثبت قدیم : ۲۶۰۹۸ . جدید : ۷۴۰۰تنکابنی :۳۳۸

انوار الولایه (منظومه ...) **(عربی)**

ازسید قطب‌الدین نیریزی .

نسخه حاضر بخشی ازمنظومه انوار الولایه است .

فهرست مشار: ۲۰٤

[۳۸۰۰]

نسخه ایست بخط نسخ قرن۱۲ هجری ، کنار همه برگها (برگ‌اول بیشتر) وصالی شده ، کاتب نسخه چند برگ ازوسط نسخه‌را باقلمی دیگر نوشته است .

قطع : رحلی ۱۸/۵ × ۳۱/۵سانتیمتر، جلد : تیمـاج مشکی، صفحـات : ۱۰۶ ، سطور : ۱۸: کاغذ : ترکی‌ضخیم: شماره ثبت‌قدیم: ۲۶۰۹۵،جدید : ۷۴۰۲، تنکابنی ۳۴۵

۱ـمدخل منظوم (ص۱ـ۲۸ دفتر) **(فارسی)**

منظومه در تقویم و اختیارات . این منظومه‌که دراکثرمراجع وفهارس به خواجه نصیر منسوب گشته است نام مؤلف آن درنسخه‌ها مختلف آمده است در چند نسخه نام‌مؤلف فخرالدین‌مبارکشاه غوری‌است‌ودر برخی عبدالجبار خجندی دربرخی‌ازنسخ‌انوری‌ودریك‌نسخه‌سید اشرف‌الدین ودربرخی ازنسخه‌هانیزهمان نام خواجه‌نصیریاد شده.مدخل منظوم‌را حبیب طبیب در۹۲۷ شرح‌کرده وازاین شرح‌این‌نکته مهم استفاده میشود که مدخل از خواجـه نصیرنیست زیرا مکرر پس‌از شرح‌ابیات می‌گوید «وخواجه نصیردرسی فصل‌گوید» ونـکته دوم اینکه

ناظم حبیب نام داشته به‌گواهی این بیت که درهمه نسخه های منظومه هست اما در بیشتر آنهابه‌چندگونه‌تحریف شده . ایـن‌بیت چنین‌است :

پس‌نهادند بشنو این زحبیب   نام برج صور بدین ترتیب

درپاره‌ای‌ازنسخه‌هابجای‌حبیب کلمه‌ناخوانای‌دیگرایست‌واصولانسخه‌های این مدخل سخت مغلوط ونیز بسیار با یکدیگر متفاوت است .

درکشف‌الظنون مدخل منظوم از مبارکشاه غوری (فلوگل عوذی غوذی) یاد شده وریو (که چند نسخه مورخ ۸۳۰ و ۸۳٤ معرفی کرده) مبارکشاه غوری یاد میکند. درفهرست ازبکستان: مبارکشاه غوری . (فهرست۱۹ : ...)

۲ـ ترجمه برءالساعه (ص۳۱ ـ ۹٦ دفتر) **(فارسی)**

ازاحمد تنکابنی .

رجوع شود به فهرست نسخه‌های فارسی از منزوی ۱ : ٤۵۰ و ذریعه ۳ : ۲۰۰ و٤ : ۳۰۱ .

۳ـ نبض (رساله در ..) (ص ۱۰۳-۱۳۲دفتر) **(فارسی)**

= رگ شناسی ازابن سینا

رجوع شودبه فهرست نسخه‌های فارسی ازمنزوی ۱ : **۵٤٤**وفهرست نسخ آثار شیخ الرئیس ازدکتر مهدوی: **۲۲۵**.

[۳۸۰۱مجموعه]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق شکسته با قلمهای مختلف مورخ ۱۲۴٦ و۱۲۹۲هجری پس‌ازشماره سوم (ص۱۳۲تاآخر) یادداشتهای متفرق طبی‌است وبرخی ازآنهابچلیپایست.

قطع: رقعی ۱۱ × ۱۸ سانتیمتر. جلد: تیماج زرد. صفحات: ۱۸۴. سطور: ۱۱ — ۱۴ — ۱٦. کاغذ: فرنگی‌سفید وآبی. شماره ثبت‌قدیی: ۲۵۸٦۳. جدید: ۷۴۰٦. تنکابنی: ۳۵۰

۱ـ تفسیر آیة‌الکرسی (ص ۱-۱۵ دفتر) **(عربی)**

ازصدرالدین محمدبن ابی‌الصفا حسینی (نیم‌دوم قرن ۱۰ واوائل قرن۱۱) مؤلف‌تألیف این رساله را در۱۰۰۲ بپایان رسانیده . ودرمقدمه تألیف دیگرش

(حاشیه تفسیر بیضاوی که درهمین دفتر موجود است) نام خود را صدرالدین محمدبن ابی‌الصفاءبن یونس‌حسینی آورده و نیزازاستاد خود محمد سنوجردی یاد میکند . دراین مجموعه رساله‌ای است نیزازپدرمؤلف (ابوالصفاءبن یونس حسینی) در تفسیر و تحقیق آیهٔ توحید .

مؤلف دررساله‌حاضر (ودرحاشیه تفسیربیضاوی) ازحاشیهٔعصام‌اسفرائنی برانوارالتنزیل بسیاریاد میکند و همچنین ازبیضاوی و امام رازی به‌تکرارنقل و برامام خرده‌گیری دارد . وی درتفسیر « الحی‌القیوم » و درضمن تحقیق دربارهٔ «حیوة»سخن امام رازی را(که‌حیوة را بمعنی کمال داندوگوید: الذی عندی فی هذالباب ان‌الحی فی‌اللغه‌لیس عبارة عن هذه‌الصفه بل‌کل شیٔ کان‌کاملافی جنسه‌کان حیا ...)(۱)به‌تفصیل نقل وردمیکند ومؤلف خودحیوة ودیگرصفات را مشترك لفظی‌میداند وبرای‌آنهادرمورد خالق حقیقتی خاص وغیرمشابه‌بادیگران قائل است . وی میگوید: «اشتراك لفظی صفات بین‌خالق ومخلوقین را یکی‌از استادان بزرگ=(کبراء استادینا)دریکی ازتألیفات‌خود اثبات‌کرده». مقصود اوظاهراً مولی رجبعلی تبریزی ورسالهٔ اوست دراشتراك لفظی وجود دارد .

دردیباجهٔ حاشیه انوارالتنزیل بیضاوی- تألیف دیگرمولف‌رسالهٔ‌حاضر که جزءمجموعه جای‌سخن است-مؤلف‌ازاستاد خود «مولانا ناصرالشریعه والتقوی والدین محمدالسنوجردی» نام می‌برد ومیگوید بیشترکتاب انوارالتنزیل‌بیضاوی را درنزد اوخوانده وفوائد اورا می‌نوشته است . وهم ازآن‌کتاب (حاشیه‌تفسیر

۱- مقدمهٔ سخن امام که مؤلف پیشترآورده چنین است : «قال‌الامام الرازی لقائل ان یقول لما کان معنی‌الحیوة هوانه‌الذی یصح ان یعلم و یقدر فهذا القدرحاصل لجمیع الحیوان فکیف یحسن ان یمدح‌الله نفسه بصفة یشارکها فیها اخس‌الحیوانات» مؤلف این سخن رابا پنج وجه ردمیکند ویکی ازآن وجوه مبنی براثبات اشتراك لفظی صفات است ودیگری براین اصل که‌آنرا ازقاضی بیضاوی نقل میکند: کل مایصح‌له تعالی فهو واجب فمدحه بالحیوة یوجب مدحه بوجوب‌العلم والقدره ولایشارکه فیه احد

بیضاوی) معلوم میشود که مؤلف از «ماتریدیه» است ونیزمعلوم میشودکه وی با عقائد صوفیه آشنا ـ وشاید به آن مایل بوده (۱).

آغاز : الحمدلله الذی لااله الاهوالحی القیوم... وبعد فهذه فوائد متعلقه بتفسیر سید الآی آیة الکرسی... جمعها العبد ... صدرالدین محمد بن ابی الصفاء الحسینی من کلام عظماء المفسرین ... و اضاف الیها ماخطر بباله الفاتر وظهر فی نظره القاصر ... اقول قال سبحانه وتعالی اللهلااله الاهوذکر فی تفسیر الکواشی فی سبب نزوله

پایان : هذامارزقنافی تفسیر آیة الکرسی والحمدلله و المنه لواهب الایات من الافاقی والانفسی (درحاشیه با همین خط : وکان الفراغ من تصنیفه یوم السبت السادس من ذی الحجه ... سنة اثنین الف من هجریه الاعوام) وکان الفراغ من تسوید بعض هذه الرساله یوم السبت السادس من شهرمحرم .. سنه خمس والف علی یداضعف العباد..محمدبن نظرالمدعو بملازاده .درکنار رقم کاتب با قلم قرمز نوشته شده : مخفی نماندکه بیشتراین رساله بخط این کمترین درگاه است فرج مهجور (چند رساله دیگر نیز دراین مجموعه بقلم همین فرج است)

۱ـ نسخه‌ای ازاین رساله(تفسیر آیةالکرسی تألیف صدرالدین محمدبن)درضمن مجموعه رسائلی است در کتابخانه آصفیه که تاریخ کتابت آن بنوشته فهرست: ۱۰۳۰ـ ه است وبروکلمان نیزازآن یادمیکند (با تغییرهایی درنام مولف ودررقم مجموعه وفهرست)

بروکلمان ازاین مولف، حاشیه برانوارالتنزیل بیضاوی (۱) نیزیادکرده و درشمار حواشی الفوائد الضیائیه = شرح جامی برکافیهٔ ابن حاجب ازحاشیه صدرالدین ابوالصفاء (...؟) الحسینی ملاصدراءالعلوی الحلوانی یادکرده است وتنها نسخه پترزبورك (فهرست روزن) را نشان میدهد .

رجوع شود به بروکلمان ذیل ۲ : ۹۸۸ (شماره ۵۱) وذیل ۱ : ص ۵۳۴ (ش ۲) وص ۷۳۸ وفهرست کتابخانه آصفیه (عثمان علی) ۲ : ۳۷۰ ،

بروکلمان دریك جااورا «صدرالدین محمدبن ابی الصفاء شیرازی» یاد میکند .

۲ ـ تفسیر یك آیه (ص ١٦-۲۷ دفتر) **(عربی)**

تفسیر آیه «واوحینا الی موسی ان اضرب بعصاك البحر» است نویسنده در آغاز از تفسیر قاضی بیضاوی وسپس از «بعض فضلاء زمان خود» نقل و آنگاه نظر خود را میآورد . این گفتار حاشیه‌ای نیز دارد که با همان قلم وگویا از همین نویسنده است .

۳ ـ تفسیر آیهٔ توحید (۲۷ - ۳۱ دفتر) (عربی)

از ابو الصفاء بن یونس حسینی. مؤلف در دیباجه از ابو الغازی عبیدالله بهادر خان یاد و تألیف خود را باو هدیه کرده است .

این رساله در تفسیر آیت «لو کان فیهما آلهة الا الله لفسدتا» نخست از نظر ادبی وسپس از نظر معنوی وکلامی بحث کرده وملازمه را به هفت وجه بیان میدارد . مؤلف در ذیل وجه ۷ به تقریر برهان تمانع پرداخته وبر برهان مزبور هفت اعتراض (بحث) وارد میسازد .

افندی در ریاض العلما از دانشمندی بانام ابو الصفاء بااختصار یاد میکند .

آغاز : بسمله الحمدلله المنزه من الشریك بلاخفا الدال علی وحدانیه. وبعد فیقول العبد المفتقر... کثیرا ماکان یخطر ببالی ان اجمع ماقیل فی قوله تعالی لو کان فیهما آلهة ... من الفوائد واضیف الیها ماخالج قلبی من الزواید لکونه حاویا لاساس اصول الدین محتویا علی حقائق استنجها اماثل المحققین ولماوفقت جعلته وسیلة الی خدمة من ایده الله علی السلطنة العظمی . . . ابو الغازی عبیدالله بهادر خان

پایان : السابع (من الابحاث الوارده علی برهان التمانع) انه لایستلزم علی تقدیر تسلیم المقدمات الاعدم امکان الهین صانعین قادرین علی الکمال لاحتمال ان یکون احد الواجبین صانعا قادرا والاخر بخلافه و یمکن دفعه بان یقال التعطیل و کذا الایجاب نقصان ولایکون المعطل والموجب واجبا هذا آخر ماقصد نا ایراده فی تفسیر هذه الایه ونسال الله التوفیق والهدایه .

۴ - احکام قوس وقزح (ص ۳۲ دفتر) (فارسی)

جدولی است ودربالای آن شرح قوس وقزح و دستور استخراج حکم آن درچند سطر نوشته شده

آغاز - قول حکماء ، نجوم است که قوس‌وقزح شعاع آفتاب است که بربخار افتد واز زمین برآید

۵ - تفسیر آیهٔ توحید (ص ۳۳ - ٦١ دفتر) (عربی)

تفسیر آیه «لوکانت فیهماالهة الاالله لفسدتا» این نسخه نیزرساله ایست در دومبحث «الاول فیمایتعلق بنظم‌الایه والثانی فیما یتعلق‌بتفسیرهاالمحتوی علی الدررالمنثوره»

دراین رساله نیز مانند رسالهٔ ابوالصفاء حسینی نخست مباحث ادبی و سپس وجوهی که دربیان ملازمه گفته شده‌آمده وشیوهٔ بیان وجوه ملازمه وخرده گیرها وبحثهایی که برآن وجوه شده درهر دورساله نزدیك بیکدیگراست جز اینکه‌دررساله‌حاضرده‌وجه‌یادشده‌ودررسالهٔ‌ابوالصفاهفت‌وجه‌ووجه۱، ۲، ۳، ۵، ٦و۷ رسالهٔ ابوالصفا بترتیب با وجه ۱، ۲، ٦، ۸، ۹، ۱۰ رساله دوم عینا مطابقت‌دارد مگراینکه دررساله دوم تفصیل بیشتردرنقض وابرامات دیده میشود (۱) وتنهادر وجه دهم کار برعکس شده‌ودررساله دوم‌درغایت اجمال‌است .

۱- برای نمونه، وجه ۹ رساله حاضرکه تا چند سطر همان‌وجه ٦ رساله ابوالصفاء است‌ودراینجا چند سطرهست که‌درآن رساله نیست .

«الوجه التاسع ان تعدد الاله یستلزم‌استغناء العالم عن‌کل منهمالحصوله‌بکل‌واحد منها بدون الاخروالایلزم النقص فلایکون شیءمنهماصمدا محتاجا الیه فلایکون‌شیء منهما الها اذالاله لابدان یکون‌کذلك فلایوجد شیءمن المصنوعات ویرد علیه‌ان ماذکرفی بیان الملازمه یثبت ماهوالمقصود من الملازمه وهونفی تعددالصانع» تا اینجا عبارت هر دو رساله یکی است وهم دراینجا وجه٦ دررساله ابوالصفا بپایان میرسد .

اما دررسالهٔ حاضربدین‌گونه ادامه دارد : «وحینئذ استدرك التعرض للزوم‌وجودشیء من‌المصنوعات‌بل‌التعرض‌للملازمه‌ایضا وایضایردعلیه ان قوله فلایوجدشی من‌المصنوعات ممنوع لان‌اللازم من‌بیان‌الملازمه استغناء العالم‌عن کل‌منهما لاعلی‌التعیین ای‌الفردالمنتشر کماقیل من‌ان العلة احدهمالابعینه .

وپس از بیان وجه دهم (که همان وجه۷ رساله سابق است) مؤلف به نقل برهان تمانع ومباحث واعتراضات وارد بر آن پرداخته. مؤلف رساله حاضر میگوید «ذکر برهان تمانع وابحاث واعتراضات وجوابهای مفصل آن درحد کتابهای کلامی است ومن نیز دررساله‌ای جداگانه دربارهٔ آن خواهم نوشت»

مؤلف از تفتازانی ، دوانی وغیاث الدین منصور یاد میکند

نام مؤلف این رساله درنسخه نیامده است اما در وقت کتابت نسخه (۱۰۰۵) زنده بوده و کاتب که شاگرد او بوده درپایان رساله رقم کرده «نقلت هذه النسخه من منقول المصنف کتبه نفسه وهومولای واستادی سلمه الله تعالی فی تاریخ سنه ۱۰۰۵ فی بلده المحفوظة کابل فی ید الاضعف فرج. کاتب حاشیه‌های مؤلف را بر این رساله نقل کرده ودرپایان همه آنها قیدمیکند «منه سلمه الله» .

آغاز: هذه نبذة من المباحث الشریفه... المتعلقه بآیة التوحید ... وبتفسیرها من کتاب انوار التزیل ... نقلتها من السواد الی البیاض... وهاانا اوردها فی مبحثین... المبحث الاول اعلم ان المشهور بین الجمهور من النحاة ان کلمه لولامتناع الثانی لامتناع الاول .

پایان: وههنا برهانان آخران یسمی احدهما برهان التوارد والاخر برهان التمانع والکلام فی تقریرهما وتقریر مایتعلق بهما من الابحاث والاجوبه طویل الذیل وقدکفت مؤنة ذلك الکتب الکلامیه وان ساعدنا التوفیق جمعنا هامع ماسنح للنظر الکلیل والخاطر العلیل فی رسالة مفرده والحمدلله علی ماانعم .

۶- تفسیر آیهٔ تحویل قبله (ص ۶۲ - ۶۳ دفتر) **(عربی)**

= حاشیه برتفسیر بیضاوی (= انوار التنزیل).

نام نویسنده درنسخه یادنشده وخطبه ودیباجه نیزندارد ودورنیست بخشی از کتابی کامل درتفسیر باشد .

آغاز: بسمله قوله ای الجهة التی کنت علیها قدر موصوفا للموصول کما اختاره

صاحب الکشاف تنصیصا علی‌ان الموصول مفعول ثان للجعل‌لاصفة‌للقبله ... لایقال‌الجعل تحویل‌الشیء من‌حالة‌اخری

پایان: هذا تحقیق‌المقام‌علی‌وجه‌ینکشف‌به‌المرام ویتمیز به‌النور من‌الظلام اطف المصباح فقدطلع‌الصباح .

۷ ـ شبهات‌درانوارالتزیل (ص ٦٥ـ ٦٧ دفتر) . **(عربی)**

= سئوالات حافظ تاشکندی(محمدبن‌شیخ بایزید شاشی) ازشیخ‌الاسلام عبدالله‌بن شمس‌الدین معروف به مخدوم (یا مخدوم‌الملك) مشتمل برنه شبهه و اعتراض برانوارالتزیل بیضاوی . نام‌نویسندهٔ سئوال ومسئول‌عنه درنسخهٔ حاضر بصراحت نیامده جز اینکه درپایان‌آمده «الی‌هنامکتوب الحافظ» ودر آغاز آن تنها ازمخدوم‌الملك‌که‌لقب اوشیخ‌الاسلام است یادشده است .

حافظ محمد تاشکندی نویسندهٔ رسالهٔ حاظر ظاهراً همان‌نوهٔ مولی علی قوشچی ومؤلف تاریخ آل‌چنگیز یا تاریخ اوزبك است (کشف‌الظنون ۱۵۰ و ۱٦۲) ونیزهمان مؤلف عجالة‌البیان = شرح کتاب میزان الادب عصام‌الدین اسفرائنی است‌که حاج‌خلیفه دربارهٔ اوگوید: «لعله‌القادم الی‌الروم فی سنة...» کشف‌الظنون: میزان‌الادب‌معجم‌المطبوعات: عصام‌الدین‌اسفرائنی‌و: طاشکندی) .

بغدادی‌درایضاح‌المکنون‌وهدیة‌العارفین‌ازمحمدشاشی‌فرکندی‌طاشکندی حنفی‌نقشبندی‌کمال‌الدین (درکشف‌الظنون : محمدبن‌کمال‌الدین) مؤلف‌حاشیه بر تفسیر بیضاوی‌ودرگذشته در۹۸۸ یادمیکندوهمچنین‌عمررضاکحاله به نقل از ایضاح المکنون بغدادی (۱) .

---

۱ ـ درباره خانواده وخویشاوندان مولی‌علی قوشچی وهمچنین سرگذشت‌کامل او ـ منبع وسندی دردست نیست. ازیادداشتهای متفرق درنسخ خطی واز مواضیع پراکنده‌کتاب شقائق‌النعمانیه‌وذیل‌آن‌بدست میآیدکه : قوشچی دخترش‌رابه‌پسر خواجه‌زاده (خواجه‌زاده دو پسر داشت بنام محمد وعبدالله وداماد قوشچی پسردانشمندش محمد است) به‌زنی داد ودختر خواجه‌زاده را به‌فرزند دخترش قطب‌الدین محمدبن محمدبن قاضی‌زاده‌رومی‌تزویج کرد (شقائق‌النعمانیه ـ درحاشیهٔ‌کتاب‌وفیات‌الاعیان ج۱ : ۱۸ و۳٦۷) :

در کشف‌الظنون تألیفات زیر از حافظ طاشکندی آمده که‌ظاهر آهمه(باگواهی فلوگل) ازهمین محمد تاشکندی مؤلف عجالةالبیان و تاریخ آل‌چنگیز است :

۱- بحث‌الفاضل‌التاشکندی والمولی ابی‌السعود فی‌الاستعارةالتمثیلیه فی قوله‌تعالی«اولئك‌علی‌هدی‌بربهم». درتفسیر این آیه(۱) تاشکندی نظر ملاسعدتفتازانی برگزید ومولی‌ابوالسعود(۲) سخن سیدشریف را ومباحثهٔ این دوبایکدیگر در آن مجلس پنج‌ساعت ادامه یافت .

۲ - تاریخ آل‌چنگیز (= تاریخ اوزبك).

درذیل این‌عنوان است‌که حاج خلیفه میگوید حافظ محمد تاشکندی‌سبط مولی علی قوشچی است .

وی این کتاب را یکبار دیگر با عنوان « تاریخ طاشکندی» یاد میکند و

---

۱ - برسر تفسیر این آیت و استعارهٔ تمثیلیه درآن ، نخست‌بین تفتازانی‌وسیدشریف در مجلس امیر تیمور مباحثه افتاد و باپیروزی سیدشریف بپایان رسید اماپس‌ازآن‌این‌بحث بدست فضلاءِ عصرافتاد وعده‌ای‌ازآنان برسردرستی‌سخن شریف یاسعدبحث‌کرده‌اندوازآن جمله بین مولی‌علی قوشچی با خواجه‌زاده (حاج خلیفه از ملاقات مباحثه این‌دو دانشمند درکشتی وپاره‌ای دیگرازمباحثات آنان با یکدیگریاد میکنداما ازبحث ایشان‌دربارهٔ استعاره تمثیلیه وسیدو سعد سخن نمیگوید)

رجوع شودبه شقائق‌نعمانیه .

۲ - ابوالسعود محمدبن محمدبن مصطفی‌عمادی (کلمان هیوار به‌غلط‌آمدی‌خوانده نسبت به‌آمد دیار بکر وناچار اورا از اصلی‌کردی پنداشته و بدون‌شك ، اشتباه است. و ابوالسعود خوددر اجازه‌به‌شیخ‌زاده تاجد خودرا مصطفی‌العماد میآورد) درگذشته‌در ۹۸۲ شیخ‌الاسلام و مفتی معروف‌عثمانی در عصر سلطان‌سلیم‌ومؤلف‌تفسیرابوالسعود(چاپ شده) وصاحب مناظرات وغیرها .

از اجازه‌ای‌که برای شیخ‌زاده نوشته معلوم میگرددکه مولی علی قوشچی‌عم‌مادرش بوده و بنابر این با فاضل تاشکندی که‌سبط قوشچی است - خویشاوندی داشته (شقائق- النعمانیه - درحاشیه وفیات‌الاعیان - ۲:۱۴۲ والعقدالمنظوم (درحاشیه‌مجلد۲وفیات):۲۸۲ دائرةمعارف‌الاسلام : ابوالسعود وبروکلمان ۲ ص ۵۷۹ وذیل۲:۶۵۱وذیل ۳ : ۱۳۰۶ (حواشی صفحه ۵۷۹)واعلام‌زرکلی‌چاپ۲ ج۷:۲۸۸

میافزاید که : تاشکندی این کتاب را درباره خواقین ازبك نگاشته . (فلوگل در فهرست کشف الظنون از ذکر این موضع غفلت ورزیده است ، رجوع شود به ص ۱۱۵٦ کشف الظنون چاپ فلوکل ج : ۷)

۳ ـ رسالة فی‌فن‌التفسیر والاصول والفروع والمنطق والکلام . به گفتهٔ حاج خلیفه ، حافظ محمدبن کمال تاشکندی این رساله را پس از بحث با ابوالسعود ـ دربارهٔ ماجرای ملاسعدتفتازانی و سیدشریف ـ نوشت و به محمد پاشا عتیق هدیه ساخت .

٤ ـ عجالةالبیان (که قبلا به آن اشارت رفت)

۵ ـ حاشیهٔ انوارالتنزیل، سورهٔ انعام . بنابر نوشته حاج خلیفه، وی حاشیه بر تفسیر سورهٔ انعام (از انوارالتنزیل بیضاوی) را برای سلطان سلیم خان عثمانی تألیف کرده است .

نام تاشکندی در کشف الظنون محمدبن کمال الدین تاشکندی آمده اما در تعلیقاتی که محمدحسین بن دوست محمد بخاری بر این سؤال وجواب نوشته نام سائل ومسئول عنه همانگونه است که ما نوشتیم (تعلیقات بخاری درضمن همین مجموعه شناسانده خواهد شد)

سؤالات و اعتراضات تاشکندی ـ که ظاهراً درنسخه حاضر با اختصار آمده اما در رسالهٔ جوابیه شیخ الاسلام و رساله تعلیقات بخاری تمام آن نقل شده ـ دربارهٔ این نه مورد است از انوارالتنزیل بیضاوی:

۱ـ سخن بیضاوی در تفسیر «لعلکم تتقون» و اشکالی که او دربارهٔ تفسیر لعل بمعنی کی تعلیلیه یاد میکند .

۲ ـ استدلال بیضاوی ازحکم قرآن به کفرابلیس بر اینکه امرافادت وجوب می کند .

۳ ـ قول بیضاوی « لعله سبحانه وتعالی انما ذکر یسئلونك بغیر و اوثلثا ثم بهاثلاثاً » .

۴ ـ قال البیضاوی فی تفسیر قوله تعالی «قال ابراهیم ان الله یأتی بالشمس من المشرق فات بها من المغرب» اعرض ابراهیم عن الاعتراض علی المعارضة ـ الفاسده الی الاحتجاج بمالا یقدر علیه .

۵ ـ بیضاوی گفت واحد چون در سیاق نفی افتد معنی جمع دهد .

٦ ـ بیضاوی در تفسیر آیت «وان کانت واحدة فلها النصف» گوید

۷ ـ قال البیضاوی وقیل کانت ذلك فی اول الامر ثم نسخ .

۸ ـ تفسیر آیت «ولقد ارسلنا موسی بآیاتنا الی فرعون .

۹ ـ در تفسیر آیت «یوم یقوم الروح والملائکه.) بیضاوی میگوید : فان هولاء هم افضل الخلائق .

تاشکندی در هریك از موارد یاد شده اعتراضاتی بر بیضاوی ایراد کرده وبصورت مکتوبی برای شیخ الاسلام مخدوم الملك فرستاده است .

آغاز سؤالات تاشکندی : بسمله وبه نسعین لما قدم شمس العلماء فخر ـ الفضلاء جمال فضله وکماله ظاهر فی کل مکان ... حامی اهل السنه والجماعه قامع البدع والغوایه مخدومنا و مخدوم الملك عموما من بلدة لاهور الی بلدة دهلی... و اهل الفضل والکمال من سکان بلدة دهلی جاء وابالهدیه فدیه فاردت انا ایضا ان جئت بهدیة مشتمله علی تسعة اقوال متعلقه ببعض مواضع تفسیر البیضاوی عثرها (کذا..؟) خاطر الفاتر رجاء الالتفات من جنابه ... لااظهار الفضیله لان جلها مضروبه فی ذاته ادام الله تعالی ظلال فضله حتی یسریح المسلمون فی هذه الظلال

پایان: یدل علی ان رسل الملائکه افضل من رسل البشر وهو خلاف مذهب اهل السنه والجماعه ووفاق مذهب المعتزله اللهم الا ان یقال ان هذا مبنی علی مذهب ابی عبدالله الحلیمی من اهل السنة والجماعه والفلاسفه وضعفه ظاهر بجنابه...قاصداً لااظهار المناسبه لاالعناد والمشاغبه الی هنا مکتوب الحافظ .

۸ ـ جواب شبهات تاشکندی (ص۶۷ ـ ۸۵ دفتر)

شیخ‌الاسلام عبدالله‌بن شمس‌الدین مشهور بمخدوم مالك در این رساله اعتراضات تاشکندی‌را برتفسیر بیضای پاسخ گفته وقبل‌از بیان هرجواب، متن کامل اعتراض را (که درمکتوب بالا بااختصار یادشده) میآورد .

محمدبن‌دوست محمدبخاری (که‌ازشاگردان تاشکندی‌است) دررساله‌ای (شمارهٔ۱۲همین‌دفتر) به‌طرفداری‌ازاستادپرداخته ومتن کامل‌حواشی واعتراضات تاشکندی و پاسخ های لاهوری را بترتیب میآورد و پس از نقل هر یك از اعتراضات و حواشی ، به تفصیل از تاشکندی دفاع و بر پاسخ‌های لاهوری خرده گیری میکند .

لاهوری در پاسخ شبهۂ چهارم (دربارۂ استدلال به‌آیۂ اعراض ابراهیم بر جوازانتقال‌ازدلیلی به‌دلیلی دیگر)میگوید: استدلال مزبور ازصاحب کشاف‌است نه‌ازبیضاوی‌و بیضاوی‌خودسخن‌زمخشری‌راردمیکندومیگوید: کارابراهیم‌اعراض از حجت نخستین نیست بلکه عدول است ازمثالی خفی بمثال واضح‌تر (۱) . محمدحسین بحاری دربارۂ این‌موضوع بتفصیل بحث‌میکند .

آغاز : جواب المخدوم العالم المحقق الفاضل ... شیخ‌الاسلام المشتهر بمخدوم الملك لکتابه . اما بعد حمدالله علی افضاله . . . فیقول احوج خلق‌الله تعالی ... عبدالله‌بن شمس‌الدین جعلهماالله تعالی اهل اجلاله و ادلاله قدبلغنی کتابکم الکریم ... واطلعت علی مافیها من رعایة مراسم‌الاخلاق ... و شرفت بالتحیه‌والهدیة من‌المباحث‌العلمیه والاشکالات‌الطبیعیه الوارده علی‌عبارة‌الانوار للقاضی البیضاوی . . . فاردت ان‌اتحف بتحفة یقبلها... الاسماع و یکشف بهاالاستار عن‌وجوه مخدرات اسرارالانوار ... ولایمل قلبك ایها الاخ البار

۱ـ فاضل‌تاشکندی خود نیز اعراض را ازکشاف نقل‌میکند وبااینحال این‌شبهه‌رانیز در شمار دیگر شبهات خود بربیضاوی میآورد .

من تطویل الکلام فان جواب التحیه کل مـا کان اکثر و اشمل کان احسن و اجمل . . . قال‌البیضاوی فی تفسیر قوله تعالی لعلکم تتقون حال عن الضمیر فی‌اعبدوا ربکم

پایان: قالوا سبحانك انت ولینا من‌دونهم بل کانوا یعبدون‌الحق واکثرهم به یؤمنون و یکون المقصود من‌هذه‌الآیه رد ماعلیه من ترجی شفاعتهم لهم علی تقدیر عبادتهم والتوسل الیهم والله تعالی اعلم .

۹ـ تطبیق‌بحث‌نحوی تنازع فعلین برمبحث عقلی تأثیرمبدأ اول در موجودات (ص۸۹ ـ ۹۰) .
(فارسی)

نگارندهٔ این‌رساله ـ که‌ظاهراً به کافیه ابن‌حاجب‌نظردارد ـ نخست به‌توضیح مبحث فلسفی واقوال مختلف فلاسفه‌پرداخته‌وسپس آنرا بامسئلهٔ «تنازع فعلین علی مفعولین یاعلی فاعلین» می‌سنجدو اقوال‌علماء نحورا دراین مسئله باآراء فلسفی درآن مسئله مقایسه میکند .

آغاز : بسمله بعدحمدالله الذی لاتنازع فی‌فعله فهوالفاعل‌الاول... مؤلف میگوید که اگرچه مسئلهٔ تنازع‌فعلین مذکور درنحواست امایکی ازمسائل‌الهیت که بطریق کنایت درضمن این‌علم درج‌شده چه‌بسیاری ازمسائل را چنین مذکور ساخته‌اند چنانکه مبدء کتاب که مشتمل برتعریف کلمه است اشاره به‌اصل‌اصول مسئلهٔ توحید مینماید. وبیان اشتمال مسئلهٔ تنازع برآن مسئله موقوف بریك‌مقدمه است اولا وتطبیق عبارت کتاب برآن ثانیاً اما مقدمه بدانکه اختلاف عقلاست دراینکه ممکنات که موجود گشته‌اند آیا به‌تمامی فعل‌فاعل اول است یا تأثیر فاعل نزد ایجاد معلول اول منقطع شده وهر فعلی اثرآن فاعل است کـه به‌آن اقرب است

پایان : زیراکه مجاز گذاشتن از حقیقت است اگر حقیقت پیشتر نباشد چگونه مجازیت صدق نماید درحقیقت این رساله‌را تأمل‌فرماکه بسی ازحقائق درآن مندرج است ومسلهٔ تنازع را با نزاع فهم کن

۱۰ شبهات (یا) الاسؤله (ص ۹۱-۱۰۵ دفتر) **(عربی)**

رساله‌ایست شامل نه شبهه‌وسؤال دربارهٔ نه مسئلهٔ از نه‌علم‌به‌این ترتیب :

الشبهةالاولی فی‌التفسیر (دربارهٔ آیهٔ : ومن یعمل من‌الصالحات)

الشبهةالثانیه فی‌الفقه (دربارهٔ مسح تمام یا ربع سر در وضوء . ازسخن مؤلف دراین مسئله پیداست که حنفی مذهب است)

الشبهةالثالثه فی‌علم‌الکلام (دربارهٔ تعریف ایمان)

الشبهةالرابعه فی‌الهیئه (دربارهٔ فلك شامل ارض و سخن سید شریف در شرح ملخص چغمینی در این باب)

الشبهةالخامسه فی‌المنطق (دربارهٔ دو ایرادی که سید شریف در حاشیه مطالع بردور یادکرده)

الشبهة السادسه فی‌العربیه (دربارهٔ تعریف حقیقت از تفتازانی و حاشیه سید شریف وعصام‌الدین برسخن او)

الشبهةالسابعه فی‌اصول‌الفقه (دربارهٔ اینکه استثناء در آیه جلد قاذف(۱) ازقبیل‌استثناء منقطع است یامتصل)

الشبهة الثامنه فی‌علم‌النحو (دربارهٔ تعریف عامل که آن حاجب غیر آورده‌است)

الشبهة التاسعه فی‌علم الصرف (دربارهٔ این قاعدهٔ صرفی معروف : اذاکان‌الماضی بفتح‌العین فمضارعه قد یجیء بفتح‌العین ...)

نام مؤلف در دیباجهٔ رساله نیامده (واساساً نسخهٔ حاضر دیباجه و خطبه ندارد) درپایان نسخه نام مؤلف وکاتب وتاریخ هر دو نوشته اما دراثر پارگی بدرستی خوانده نمیشود از نام مؤلف وتاریخ تألیف تنها کلمه قاسم ـ که شاید

۱ـ قوله تعالی : والذین یرمون‌المحصنات ولم یاتوا باربعة شهداء فاجلدوهم ثمانین جلده ولاتقبلوالهم شهادة واولئك هم‌الفاسقون الاالذین تابوا .

جزء دوم نام‌مؤلف یانام پدراواست ـ و « وقع‌الفراغ . .. الثانی عشر من . . . ربیع‌الثانی من‌شهور سنه ۱۰۳۲ » خوانده میشود و ازتاریخ‌کتابت تنها رقم ۶۳ دیده میشود و ظـاهراً در اصل (۱۰۶۳) باشد زیرا نسخه ازقرن ۱۱ ـ هجری است . مؤلف رساله از عصام‌الدین اسفرائنی (م ۹۴۸) باعنوان « استادالمحقق مولانا عصام‌الملةوالدین » یاد میکند و شاید شاگرد اواست

حاج‌خلیفه‌ازکتاب«الاسؤله» منلاچلبی دیاربکری که به‌اشارت‌سلطان‌مراد وبرای آزمایش‌علماءدربار او در تاریخ۱۰۴۹ تألیف کرد یادمیکندو میگویدمنلاچلبی دراین کتاب‌سؤالاتی از نه‌علم : (هیئت ، هندسه ، کلام‌منطق ، معانی‌و بیان ، فقه حدیث وتفسیر) فراهم‌آورد وعلم تفسیررا مقدم داشت . بگفته حاج‌خلیفه ، منلاچلبی در کتاب اسئلة تصریح داردکه آن را به‌امرسلطان مراد نوشته و نیز سلسله اساتید خود را بدینگونه‌آورده : صدرالدین ابوالفتح ، عصام اسفرائنی ، قـره داود ، سعدالدین ، حسین‌خلخالی ، میرزاجان ، جمال‌الدین محمود ، دوانی و او ازپدرش اسعد واسعد از سید (شریف گرگانی)

رساله حاضر ـ که خطبه و دیباجه ندارد ـ از این نشانها خالی است اما ازنظر موضوع به‌اسئلة منلاچلبی بسیار نزدیك است

آغاز : الشبهةالاولی فی‌التفسیر قال البیضاوی فی‌تفسیر قوله تعالی ومن یعمل من‌الصالحات بعض‌الطاعات وهومؤمن اذالایمان‌شرط فی‌صحة الطاعات وقبول‌الخیرات فلایخاف ظلماولاهضما . . . اقول‌المؤمن مطلقاً سواءکان ممن یعمل الصالحات اولا لایخاف من‌انیقع ظلم وهضم.. من‌الله تعالی ... ففائدة تقییدالمومن بان یعمل بعض‌الطاعات‌الترتب‌هذاالحکم غیرظاهر .

پایان : وتحقق حرف الحلق بعده کمافی‌یابی اوقبله‌کما فی یمنع و یضع

۱۱- مسیررجال‌الغیب در روزهای ماه (ص۱۰۷ دفتر) (فارسی)

شرح جهات مسیررجال الغیب به‌نقل ازامام جعفرالصادق (ع) باداٸره‌ای در زیر شرح .

۱۲- تعلیقات بر رساله مخدوم الملك در پاسخ به سؤالات تاشکندی (ص ۱۰۹
۱۳۰ دفتر) **(عربی)**

محـاکمه‌ایست بین حافظ تاشکندی و شیخ الاسلام شمس‌الدین عبدالله با دفاع از تا شکندی تألیف محمدحسین دوست محمد بخاری. مولف این رساله که شاگرد تاشکندی بوده، یکایك سؤالات (یااعتراضات) تاشکندی را بر انوار التنزیل (رساله شماره ۷ دفترحاضر) نقل میکند و پس‌از نقل هر سوال به نقل ملخص جواب شیخ‌الاسلام و آنگاه به‌محاکمه و دفاع‌ازاستاد خود ـ تاشکندی ـ می‌پردازد و در ضمن دفاعات و تعلیقات خود به مباحثی دقیق اشارت دارد و منشاء وجود پاره‌ای ازشبهات را یاد میکند.

همچنین‌ازتفسیرالبحرالمواج‌تالیف قاضی‌شهاب‌الدین، حاشیهٔ‌سعدی‌چلبی‌برانوار شرح تعرف از صدرالدین قونوی، عقائدابوعبدالله بن‌حسن‌توره‌پشتی (کذا..) مولانا عبدالسلام لاهوری، (۱) تفسیر زاهدی، لطائف التفسیر، حاشیه مولانا تاج‌الدین برآداب مسعودی وحاشیه مولانا محمودبخاری بـرآداب مسعودی و نیزاز قطب‌لاولیاءالعزلتیه وقطب الاولیاء العشریه یادمیکند. محمدحسین‌بخاری خود حاشیه‌هـای مفصل وممتع براین رساله دارد کـه درکنار صفحات نسخه حاضر نوشته شده‌است.

آغاز: بسمله‌الحمدلله علی‌عظمة جلاله و نعوت کمالـه... وبعـدفهذه‌عدة نکات علقها افقرعبادالله الصمدمحمد حسین‌بـن دوست‌محمد البخاری‌بـاجوبه بعض‌المخادیم العظام... عن‌اسؤلة متعلقه ببعض‌مواضع تفسیرالقاضی ...للاستاد

۱ ـ عبدالسلام‌بن‌ابی سعید اهل دیوه لکهنوساکن لاهوراز علمـا ومفتیان حنفی (نیمهٔ اول قرن۱۱ ـ ه) بوده واز تألیفات اوحاشیه تفسیربیضاوی است‌و استاد او نیزیعنی عبدالسلام لاهوری درگذشته در ۱۰۲۷ دانشمند حنفی‌است وازشاگردان فتح‌الله شیرازی وقاضی صدرالدین. وظاهراً مقصودبخاری نخستین است (رجوع شود به نزهة‌الخواطـر ۵ : ۲۲۲ ـ ۲۲۴ وبه‌مآثرالکرام ومآثرالامراء).

المحقق والعلامة المدقق وحیدعصره وفریددهره استادی و سیدی حافظ سلطان محمدبن الشیخ بایزید الشاشی المعروف بحافظ تاشکندی حفظه‌الله‌عن موجبات التلهف . . . قال القاضی ناصرالملة والدین ... فی انوار التنزیل : وقیل لعل للتعلیل ای خلقکم لکی تتقوا وهوضعیف اذلم‌یثبت مثله فی اللغه‌تم کلامه اعترض علیه الاستادالنحریر والعلامه‌الخبیر ... بان المناسب علی‌هذا ان لایفسرالقاضی کلمه‌لعل بمعنی کی فی مواضع اخروقدفسره الی هناعبارته. اجاب عنه شیخ الاسلام والمسلمین مولاناعبدالله‌بن شمس الدین المشهر بمخدوم عصمه‌الله ... بکلام طویل ملخصه ان جعل لعل بمعنی کی حقیقة کماذهب الیه قطرب وابن الانباری ...ضعیف لاان جعل لعل بمعنی کی وتفسیرها بهامطلقا ضعیف

پایان : وذکر فی عقائد ابی عبدالله بن الحسین التوره‌بشتی (کذا ...) ان کثیرا من علمائنا توقفوافی التفصیل ولایردعلی هذاالجواب ما سیردعلی جواب الحلبی وجواب المخدوم ... دون هذاالجواب تامل فی هذا المقام حتی یظهرلك المرام بعنایة الملك العلام . کتبه الفقیرمیرزاعلی .

۱۳ـ تعلیقات علی تفسیربعض الایات (ص۱۳۲ ـ ۱۴۸ دفتر) . **(عربی)**

= نکاتی درتفسیر آیات ۱۱۴ ـ ۱۱۵ و ۱۱۶ از سورة البرائة است از محمد صادق در دومقام :

مقام اول بیان سبب نزول این آیات

مقام دوم تفسیرآیات (بابحث مفصل درباره ایمان ابوطالب و دیگر خویشاوندان پدری حضرت رسول(ص) . حواشی مفصل ازاو درکنارصفحات نسخه آمده‌است .

درفهرست ظاهریه حاشیه‌ای برانوار التنزیل بیضاوی تالیف محمد صادق یادشده که از سورهٔیس تاآخر قرآن وکتابت آن ۱۰۳۲ ـ ه است .

فهرست ظاهریه (علوم القرآن) ازدکتر عزةحسن : ۲۲۰

آغاز: بسمله الحمدلله الـذی انزل علی‌عبده الکتاب .. بعد فهذه عـدة نکات جمعتها تذکرة لاولی الالباب و تبصرة لارباب الفطنه من‌الطلاب معلقا ایاهاعلی بعض‌الایات من‌کلام رب‌الارباب قال‌الله‌تبارك و تعالی مـاکان‌للنبی والذین آمنوا ان‌یستغفرواللمشرکین ولوکانوااولی‌قربی

پایان: ولایعزب عن‌علمه مثقال ذرة فی‌الارض ولافی‌السماء وهذا آخر ماوردت تقریره وتحریره وانا‌العبدالمحتاج الی‌رحمة رب‌الخلائق تراب‌الاقـدام محمدصادق تجاوزالله عنه وعن‌اسلافه‌وبارك فیه‌وفی‌اخلافه

۱۴- تفسیرسورهٔ اخلاص (ص۱۵۱- ۱۷۶ دفتر) (عربی) (عربی)

ازجلال‌الدین‌محمددوانی(م- ۹۰۷). این‌رساله‌را پس‌از ۸٦۲ بنام ابوالفتح عبدالقادرسلطان نگاشته وبه‌اواهداکرده‌است.

دوانی دراین‌رساله پس‌ازتحقیق درادلهٔ فضیلت سورهٔ توحید وسبب نزول آن به‌نقل وشرح عبارات شیخ‌الرئیس ابن‌سینا درتفسیرسورهٔ اخلاص (باقـال و اقول) می‌پردازد وتمام رسالهٔ شیخ‌را بترتیب دراین رساله گنجانیده وپس از نقل هرچندسطر ازآن به‌توضیح وشرح ونقض وابرام وتوجیه واشکال می‌پردازد ودردنباله شرح عبارت شیخ‌الرئیس درتفسیرآیهٔ «ولم‌یکن‌له‌کفواًاحد» برای‌شبهه تعدد واجب‌الوجود (= عروض وجوب، وجود برماهیات‌مختلف) توجیه‌وتقریری تازه‌میاوردومدعی‌است که شبههٔ‌مزبوربااین‌تقریر، باجواب‌داده‌شده‌به‌آن (باتقریر معروف) قابل دفع نیست

ومیگوید«این‌تقریررا دررساله تهلیلیه‌که پیش‌ازاینها به تاریخ۸٦۲پرداختم آوردم وسپس درشرح جدید تجرید که درسالهای پس‌ازآن تاریخ تألیـف شد نظیراین تقریررادیدم ومرادردفع شبهه گفتاری‌است که‌دراینجا میآوریم» گفتاری

که‌دوانی دردفع شبهه میآورد بسیاردقیق مبسوط و براساس تحقیق تازه‌ایست در وجود (۱)

دوانی درآغازرساله‌پیش‌ازشروع درشرح رساله ابن‌سینا از تفسیربزرگ پدرش(= اسعدصدیقی‌دوانی) که‌السواداالاعظم نام‌دارد یادمیکند .

ازرسالۀ دوانی‌درتفسیرسورۀاخلاص(۲)چند نسخه‌دیگردرمجلس وادبیات ومرکزی دانشگاه (درفهرستهای‌دانشگاه تنهایك نسخه‌معرفی شده) دردست‌است وصاحب‌ذریعه‌نیزنوشته‌اند چندنسخه دیده‌اند بروکلمان ازآن‌یاد نمیکند (۳) در فهرست ظاهریه درفهارس جدید دارالکتب‌قاهره نیز معرفی گردیده .

رجوع‌شود به‌ذریعه ٤ : ٣٦٦ مجلس ۹: ۳۵۵ دانشگاه ۱ :٤٧-٤٨.

آغاز : بعدالحمدلله الاحدالصمد علی‌نعمه‌التی تجاوزت‌عن‌حدالعد

۱- اوملخص گفتار خودراچنین می‌آورد :

فتلخص فی‌هذاالفصل ان‌الوجودالذی هومبدأالاشتقاق للموجود امرواحد فی‌نفسه وهوحقیقة خارجیه ولیس‌الموجود ماقام به‌الوجود بل‌ماینتسب‌الیه امابکونه عین‌الوجود القائم بنفسه وامابنسبة اخری‌مخصوصه ومن‌هذا یظهر اندفاع مایتوهم من‌ان‌المعقول من‌الوجود امراعتباری هو وصف للموجودات اعنی (هستی وبودن) ونظائرهما. فالتعبیر عن‌الحقیقةالقائمه بذاتها بالوجود انمایکون بوضع ... ولك‌ان‌تقول کماان‌العلم یعبر عنه به‌دانستن‌ودانش وغیرهما من‌الالفاظ‌الدالة علی‌انه‌من‌الاضافات‌الاعتباریه ثم‌البرهان‌والفحص تقضیان بانه صورةالمعلوم وربماکان جوهراکماحقق فی‌محله کذلك‌الوجود یعبرعنه بالفاظ یوهم انه‌من‌الاوصاف‌الاعتباریه ثم‌التحقیق یقتضی‌انه‌امرقائم‌بنفسه‌ینسب‌الیه‌غیره‌من‌الماهیات الممکنه فیسمی موجودافتامل‌فی‌المقام لعل‌الله یفتح باباالی‌المرام.

۲- ازجمله فوائدضمنی این‌رساله آنست‌که روشن‌میدارد دوانی‌درفروع‌پیروشافعی بوده‌است . وی درآنجاکه ازجوازیاعدم جوازاستعمال‌لفظ‌مشترك دربیش‌ازیك‌معنی‌میگوید «نقل‌عن‌امامناالمطلبی‌الشافعی جوازه »

۳- درفهرست برلین (اهلوارد) تفسیرسورۀ فاتحه ازدوانی یادشده (ش۹۴۴) وبروکلمان‌نیزآن‌راآورده) امانسبت آن به‌دوانی محقق‌نیست. آغازتفسیرفاتحه(که‌اهلوارد آورده) چنین‌است: بسم‌الله‌هوالذات‌المحتوی علی جمع‌الکمالات الذاتیه والصفاتیه‌والافعالیه (فهرست اهلوارد ج۱)

پایان : من انها تعدل ربع القرآن تمت الرساله المبارکه فی لیلة یوم الاثنین... ست والف وانا الاحقر ... محمد بن النظر

سپس در حاشیه صفحه با همان خط چنین آمده :

هذه الرساله من تسوید المولوی افتخاری واستظهاری...مولانا عرب البخاری لمخدومی و استادی استنادی مولانا نصرالله والدین مدالله تعالی ظلال جلال افادتهما تقصیر خیالی به امید کرم تست . یعنی

که گنه را به از این نیست بهانه عمرت مزید باد بالنون والصاد

۱۵ ـ الاستثناء (رسالة فی ...) (ص ۱۷۷ ـ ۱۸۰ دفتر) **(عربی)**

رساله ایست بدون خطبه و دیباجه در بحث از اینکه استثناء منقطع حقیقت است یا مجاز و از اقسام استثناء . مؤلف ـ که نامش در نسخه نیامده ـ از کتاب تلویح در اصول فقه و کتابهای لغت و از اختلافات بین شافعی و ابوحنیفه (در مورد استثناء از نفی) یاد میکند .

آغاز : بسمله قال فی التلویح واشتهر فیما بینهم ان الاستثناء حقیقة فی المتصل مجاز فی المنقطع والمراد صیغة الاستثناء

پایان: وهو باطل لما مر واجاب صاحب التلویح عن کلا الوجهین فارجع الیه حتی یکشف حقیقة الحال والله اعلم بالمآل .

۱٦ ـ حاشیهٔ انوار التنزیل (ص ۱۸۳ - ۲۸۷ دفتر) **(عربی)**

از ابوالقاسم بن ابی بکر لیثی(۱)(مؤلف رساله سمرقندیه فی الاستعاره = فرائد الفوائد = ترشحیه (مجلس ۹ : ۳۳۵ - ۳۳٦) وحاشیهٔ مطول وشرح کنز الدقائق و جز اینها) . این نسخه تفسیر فاتحه است و نسخه مشهد و تیموریه نیز بیش از این ندارد. مؤلف خود در دیباجه گوید :

۱ ـ درنسخه حاضر ودر کشف الظنون ـ درچندجا ـ چنین است. بروکلمان نیز چنین آورده . درمعجم المطبوعات: ابوالقاسم بن بکر ودر فهرست اوقاف بغداد ابوالقاسم محمد بن ابراهیم

«ولمافرغ من شرح تفسیر الفاتحه اردت عرضه علیه و القائة الیه ... و اسئل‌الله ان‌یوفقنی لاتمامه» .

حاج خلیفه نامی ازاین‌کتاب نمیآورد بروکلمان تنها ازنسخه مشهد یـاد میکند وصاحب‌ذریعه درتعلیقات کشف الظنون نوشته‌اندنسخه‌ای از حاشیهٔ لیثی درمدرسه نواب مشهد است باحاشیهٔ ابوالفضل قرشی .

رجوع شود به بروکلمان ذیل ۱ : ۷۳۸ فهرست مشهد ۳ : تیموریه ذیل‌کشف الظنون از حاج‌شیخ آقا بزرگ تهرانی (در پایان ج ۲هدیة العارفین بغدادی چاپ افست) : ۱۹ .

آغاز : بسمله الحمدلله الذی ینزل علی‌عبده الکتاب الحکیم هدی و بشری للمؤمنین ... وبعد فیقول ... ابوالقـاسم بن ابی‌بکر اللیثی ... ان‌کتـاب انوار التنزیل واسرار التأویل لمن ذرت به‌الشمس الدانی و القاصی ... قوله الحمدلله الذی نزل الفرقان . صدرالکتاب بالحمدلله من‌ان مافی‌التنزیل وهو تبارك‌الذی نزل‌الفرقان یشارکه فی‌االیه‌افادة التحمید لانه‌الوافق‌بماصدر به‌ماهو بصددتفسیره

پایان‌موجود: قال بینا ، اصله بین والالف فیه حصلت من اشباع الفتحه والمعنی بین‌اوقات او احوال نحن جالسون فیها عند ... فی‌الکتاب بضم‌الکاف ونشریهٔ التاء المکتبت وضعاابتدئیا اولانه موضع الکتاب فان الکتبه جمع کاتب (این سطور دنباله حاشیه برعبارات بیضاوی درتفسیرکلمه «آمین» است) .

۱۷ـحاشیه برانوار التنزیل (۳۸۷ - ۳۸۹ دفتر) (عربی)

= حاشیه برانوار التنزیل‌وحاشیه اسفرائینی برآن ازصدرالدین محمدبن ابی‌الصفاءبن یونس‌حسینی (مؤلف تفسیر آیةالکرسی نخستین رساله‌دفتر حاضر)

مؤلف پس از فراگرفتن انوار التنزیل وخواندن بیشتر آن براستـاد خود (ناصرالدین‌محمدسنوجردی) ومطالعه‌حاشیهٔ خواجه ابوالقاسم لیثی برتفسیرسوره فاتحه [ازبیضاوی] وحاشیه عصام‌الدین ابراهیم اسفراینی برآن وبااستفاده از

ازیادداشتهایی که به‌هنگـام خواندن کتـاب انوار التنزیل ازافادات استاد و یـا همدرسان فراهم آورده بود، به‌تألیف کتاب حاضر پرداخت وفوائد وانظاری‌را که‌به‌وقت درس گفتن کتاب بیضاوی بر آنها دست یافت، بریادداشتهای پیشین افزود واین کتاب راحاشیه‌ای‌ساخت‌بر کتاب انوارالتنزیل‌وحاشیه اسفراینی بر آن(دیده شود ص ۱و۲دیباجه) .

نسخه حاضر تفسیرسورهٔ فاتحه وبخشی ازبقره‌است وبقیه‌کتاب (که‌اکنون نمیدانم‌تاکجا وتاتفسیر کدام‌آیه وسوره‌است)ازدفترافتاده‌است،

مؤلف‌تاپایان سورهٔ فاتحه فقراتی ازحواشی لیثی نقل وبرآن خرده‌گیری میکند و در پایان تفسیر سورهٔ فاتحه‌گوید : « هذا ما کتبنا علی تفسیر سورهٔ الفاتحه (درنسخه : الواقعه)بتوفیق من‌لایخفی‌علیه خافیه‌ونستعین به‌فی‌الشروع‌فی شروح الباقیه... ونسأله‌حسن‌الفاتحه والخاتمه‌وحصول‌العاقبه قوله‌وسائرالالفاظ»

وی‌ازرضی (شارح کافیه) ، جزری، تفتازانی وخاصه ازسیدشریف بسیار نقل میکند ودرتفسیر «وایاك نستعین» دربارهٔ‌استطاعت وشرطیت‌آن درتکلیف (از مسائل‌کلامی) به تفصیل پرداخته وخود را از «ماتریدیه» میشمارد ـ که قائلند به عدم جوازتکلیف به محال درمقابل دیگراهل سنت ـ کـه تکلیف بـه محال را جائزمیدانند (۱) . درشرح معنی هدایت از انواع سیرالی‌الله به نقل از «صوفیه قدس‌الله اسرارهم» یاد میکند وخود نیزتحقیقی دارد .

۱ـ جاءفی ص ۳۱٦ـ من‌المجموعه ـ هکذا :

لان اشتراط الاستطاعه بالمعنی المراد ههنا المذکور لاینا فی‌صحة التکلیف بالمحال مع ان اصحابنا الما تریدیه والامام الغزالی من اهل‌السنه لم یجوزواالتکلیف بالمحال‌علی ما ذکرفی‌کتب‌الاصول وتفصیل‌الکلام ان‌المحال علی ثلاث مراتب مـا یمتنع فـی نفسه کجمع‌الضدین ومـا یمکن فی‌نفسه ولایمکن من‌العبـد عادة کخلق الاجسام والطیران الی السماء وما یمکن منه لکن تعلق علم‌الله تعـالی وارادته بعد مه کایمان ابی لهب فالاول لایجوزولایقع تکلیفه اتفاقاً بین اهل السنه والمعتزله والثالثه یجوزویقع اتفاقاً واماالثانیـه فلایقع اتفاقاً ولیکن یجوزعند اصحابنا الماتریدیه والامام الغزالی واکثرالمعتزله ولایجوز عندالاشعری والضراریه والکرامیه .

بروکلمان درشمارحواشی تفسیربیضاوی ازاین حاشیه ونسخ آن در موزهٔ لندن (ش: Or. 6463) وفهرست پترزبورك وکتابخانه داماد زاده (ش232/30) یاد میکند ونام مؤلف آن را بدینگونه میآورد «صدرالدین محمدبن ابی‌الصفاء حسینی شیرازی برای رستم بهادرخان از سلاطین آق قویونلوکه در ۷-۱۴۹۲ = ۹۰۲-۸۹۷ حکومت داشته»

رجوع شود به بروکلمان ذیل ۱: ۷۳۸-۷۳۹

آغاز: بسمله الحمدلله الذی نزل علینا الکتاب تبیانا لکل شی. . . وبعد فیقول العبد...صدرالدین محمدبن ابی الصفاءالحسینی... لماکان علم التفسیر رئیس العلوم الشرعیه وراسها...صرفت بعض عمری الی اقتناص شوارد انواره واقتباسها... وقرأت اکثر کتاب انوارالتنزیل ... علی مخدومی و استادی ... العالم العارف الکامل المکمل صاحب النفس القدسیه حامع الکمالات الانسیه مولانا ناصرالشریعه والتقوی والدین محمدالسنوجردی ... وطالعت فی ضمنها حاشیة تفسیر سورة - الفاتحه للعالم ... خواجه ابوالقاسم اللیثی روح ... روحه والحاشیة التی کتبها المولی العلامه رأس المدرسین ختم المصنفین مولانا عصام الدین ابراهیم الاسفرائنی رحمه‌الله... والکشاف وشروحه ... وکنت قد قیدت بالکتابه حین القرائه فی بعض المواضع بحسب التوفیق نبذاً مما جری فی مجلس درسه مما افاده قدس سره اوافاده بعض اصحابی المشارکین من ارباب التحقیق او خطر ببالی الفاتر ... ثم الحقت به ماسمح به النظرالقاصروالفکرالفاترحین قرائة بعض الاصحاب علی ذلك الکتاب والان اردت ان ارتبها وانقلها من السواد الی البیاض واجعلها حاشیة متعلقه بالکتاب و حاشیة العلامه الاسفرائنی مشتمله علی السوال والجواب والتحقیق والاعتراض تذکرة للاصحاب وتبصرة للاحباب لمارأیت انی بمعترك المنایا... وها انا اشرع فی المقصود ... قوله الحمدلله الذی نزل الفرقان علی عبده قال المصنف فی تفسیرقوله تعالی فی اول سورة الکهف

پایان موجود: اذ کفرهم بکونه کلام‌الله کفر بالکتاب الـذی . اقول انت خبیریان غرض‌المصنف من قوله فان من کفر بالقرآن (کلمهٔ آخر نشان صفحه بعد است که ازدفترساقط شده است).

[۳۸۰۲مجموعه]

دفتریست بخط نستعلیق (شیوه ترکی) اوائل قرن۱۱ ـ ه باچند قلم از محمدبن‌نظر مدعوبه ملازاده (ش۱و۵ و فرج یافرخ (شمارهٔ ۳) ومیرزاعلی (شمارهٔ۱) درپایان شمارهٔ۱و ۳تاریخ ۱۰۰۵ دیده‌میشود.

برپشت برگ نخست مجموعه ، فهرست اسامی یازده رساله‌از رساله‌های‌موجوددر این‌دفتر بخط تازه ثبت‌شده .

در لابلای پاره‌ای از اوراق مجموعه ، برگچه‌هایی الصاق و برآنهاتعلیقات‌نوشته شده ، برك اول وبرخی دیگر از برگهای دفتروصالی‌ویاپارگی دارد . در ذیل‌نخستین‌رساله (تفسیر آیةالکرسی) پس‌ازپایان رقم‌کاتب نسخه (که محمدبن‌نظر معروف به‌ملازاده است) باقلم قرمز نوشته : «مخفی‌نماندکه بیشتر از این‌رساله بخط این کمترین درگاه است فرخ مهجور فی‌سنه ۱۰۰۵» . عناوین‌شنگرف .

قطع‌خشتی ۵/۱۲×۱۹ ج تیماجی مشکی سجاف عطف وحواشی تیماج‌یشمی‌صفحات ۳۸۹ سطور ۲۱ کاغذ آهار مهره شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۲۵۷۹۱ جدید ۹۳۱۶ . تنکابنی: ۳۰

۱ـ سؤال‌بسطامی‌ازسبزواری (ص۱ـ۶ دفتر) (عربی)

سؤال ذوالفقار خان پسر علی‌اکبر بسطامی متخلص‌به‌نادری‌از حاج مولا هادی سبزواری دربارهٔ سه فقره ازحدیث‌معروف به: «المعرفة بالنورانیه» .

سؤال یکم ـ قوله(ع)معرفتی بالنورانیه‌معرفةالله ومعرفةالله معرفتی بالنورانیه

« دوم ـ قوله (ع) صار محمدالناطق وصرت‌اناالصامت .

« سوم ـ قوله (ع) انا مظهر فی‌کل‌زمان ووقت و اوان فی‌ای صورة شئنا باذن‌الله

ذوالفقارخان‌نخست تمام‌متن‌حدیث‌راکه‌منقول‌است ازامیرالمؤمنین‌علی‌بن

ابیطالب (۱) نقل میکند وپس‌از آن فقرات مورد سؤال خویش راتوضیح‌میدهدو درپایان، اشعارفارسی که درراه سبزواردرمدح حاجی‌سبزواری‌سروده میآورد .

ذوالفقارخان این نامه را درراه‌سبزوار ـ در اثناء سفر خودبمشهد ـ نوشته واین است نخستین ابیات این قصیده :

ای مرغ دل بپر سوی گلزار سبزه‌وار (کذا..)
نظاره کن نضارت ازهـار سبزه وار
هر سو شقائقی ز رقائق شکفـته بین
در ساحـت حقائق گـلزار سـبزه وار
خواهی متاع حکمت‌اگر آوری بدست
با نقد جان خرام به بازار سبزوار
...خواهی شوی به‌عرصهٔ افلاك سرفراز
سر نه به خاك مقـدم سالار سبزوار
هادی که از هدایت او بر صراط عدل
جارالله است هرکه شود جار سبزوار

صاحب ذریعه در ذیل عنوان «شرح حدیث معرفتهم بالنورانیه» که پاسخ سبزواری‌است‌به‌همین‌سؤال ذوالفقارخان، به‌متن‌نامه‌وسؤال اشارت‌وچندبیت(۲)

---

۱ ـ حدیثی مفصل است‌که سه‌صفحهٔ نسخه حاضر را فراگرفته وسندآن‌رامجلسی‌چنین یاد میکند (بنابر نقل نویسنده این‌سؤال ازکتاب بحارالانوار)قال‌المجلسی اقول‌ذکروالدی انه رای فی‌کتاب عتیق‌جمعه بعض محدثی اصحابنا فی فضائل امیرالمومنین (ع) فکان فیه هذاالخبر... قال روی‌عن‌محمدبن‌صدقه‌انه قال سئل‌ابوذر الغفاری سلمان‌الفارسی‌یااباعبدالله ما معرفةامیرالمومنین (ع) بالنورانیه قال‌یاجندب امض بناحتی نسئله‌عن ذلك‌فاتیناه

۲ ـ بیت نخستین قصیده درذریعه‌چنین‌آمده :

ای گل بپر سوی‌گلزار سبزوار نظاره‌کن نضارت ازهار سبزوار

چنانکه ملاحظه میشود مصراع نخست نقیصتی دارد و با مصراع ۲ هم‌آهنگ‌نیست وصواب همان ای‌مرغ دل‌بپرسوی‌گلزار سبزوار» است .

از قصیده یاد شده را نیز نقل کرده‌اند اما پیداست درنسخه‌ای از «مجموعه‌جوابات» که ایشان دیده‌اند این سؤال بصورت رسالهٔ‌جداگانه در آغاز آن مجموعه‌نبوده وظاهراً تنها همان قصیده، درپایان جواب سبزواری نقل شده است . درذیل «مجموعه جواب‌المسائل» نیز از همان نسخه یاد شده .

(ذریعه ۱۳: ۲۰۷ و ج ۲۰: ۸۰)

آغاز: بسمله وبه ثقتی و رجائی الحمدلله‌الذی خلقنا لوصول عرفانه ثم رزقنا لحصول امتنانه ... اما بعد یقول افقرالفقراء .. الذی دل علی فقره اسمه ذوالفقار

پایان:

ای نادری چو نیست سخن راکرانه‌ای
در مدح گوهریم ز خار سبزوار
آن بحر بیکرانه چون اندر ویست‌نیست
این قطرهٔ مدیح سزاوار سبزوار
از فیض این وجود مقدس همارہ باد
دادار سبزوار نگهدار ، سبزوار

۲ - شرح‌حدیث‌المعرفة بالنورانیة (ص۷-۳۸دفتر) **(عربی)**

از حاج مولی‌هادی سبزواری (م - ۱۳۰۰)درجواب سؤال ذوالفقارخان (یا ذوالفقارعلی‌خان) بسطامی متخلص به‌نادری .

سبزواری در این رساله نخست برای مقدمه درچند قاعده بتعریف نور ، وجود ، معانی عقل انسان کامل و تحقیق‌آنها مطابق اصطلاح و مذاق حکمت اشراق پرداخته و پس از آن شرح و تفسیر عبارت حدیث را بچند طریق بیان میدارد و بگفته خود او پس‌از تشیید قواعد خانه به بنای سقف آن میپردازد .

(ذریعه ۱۳: ۲۰۷)

آغاز : بسمله الحمدللهالذی اراد تعریف ذاته فتجلی فی‌صور اسمائه ... و بعدفقدسئلنی قرةعینی‌ومهجةقلبی...اناشرح‌الحدیث المعروف.

پایان : وفقرة حدیث المفضل‌علمت مماحققناه سابقا مفصلاتمت الاجوبه والاسؤله علی‌یداضعف‌العباد ... ابوالحسن‌بن‌محمدالحسینی الشیروانی فی‌ارض اقدس ... ۱۲۸۱

۳ - جوابات المسائل الحکمیه والکلامیه (ص۴۵ - ۱۰۶ دفتر)

= اسئله واجوبه کلامی وفلسفی . مجموعه ۱۸ سئوال و جواب‌است از میرزا اسماعیل میان آبادی متخلص به عارف و استادش حاج ملاهادی سبزواری . تدوین‌کننده مجموعه میرزااسماعیل است زیراکه خطبه رسالهانشاء اوست ودر ۱۲۷۴ آنراانجام داده‌وپس‌ازهرسئوال پاسخ سبزواری رابه‌آن نقل کرده . سئوالها باشماره مشخص‌گردیده است (۱)

این‌سئوال وجواب درذریعه باچند سئوال و جواب دیگر یکجا به عنوان «مجموعه‌جوابات المسائل الحکمیه والکلامیه» یادشده است .

ذریعه ۲ : ۸۰

آغاز : بسمله‌الحمدالله الذی هدانالهذا ... وبعدفیقول العبد ... اسماعیل المتخلص بعارف‌ملتمساعن الاستادالاکرم... مولاناالهادی...ان‌تمنواعلی‌الفقیر بیان‌هذه المسائل

۱-سئوال‌اول : بینواسلمکم‌الله‌ان‌مولاناصاحب الزمان(ص) هل‌یکون‌الان‌حیابالحیوة الطبیعیةالدنیا ویه‌ام‌عرض له‌الموت الطبیعی فی‌اوان غیبته الکبری والمراد بحیوته‌الآن الحیوةالحقیقیه وهو(ص) الآن‌فی‌مدینة جابلقاوجابلسا فی‌عالم المثال و یتصرف‌فی‌هذا العالم کتصرف النفوس الکلیه‌والعقول الفعاله ویراه الخواص ممن‌تبدل انظارهم ببصیرة الحق ... والمراد بظهوره فی‌آخرالزمان انه‌تحصل الترقی للناس ویشاهدونه‌بتبدیل‌النظر وهوفی غیرعان وعلی‌الاول فهل‌هوص کمافهمه الظاهریون بشخصه ویراه‌الناس بهذاالبصر الظاهری‌الذی یبصرالمحسوسات والمادیات‌الموجودة فی‌العالم‌الطبیعی سئوال ۱۸ماالمراد من‌قول العرفاء فی حق‌ابلیس انه‌الکامل فی‌المعرفه و العشق وان‌ترک سجوده من‌الغیره

پایان - وقدتم هذا الخطاب الاسنی یوم الاربعاء ... سنة اربع وسبعین وماتین بعدالالف . قدتمت هذه النسخه الشریفه مع تاریخها من خط المصنف مدظله استادنا علی ید . . . ابوالحسن بن محمد الحسینی الشیروانی . . . ثمانین وماتین والف

۴ - آئینه جهان‌نمای وطلسم گنج گشای (ص ۱۰۹-۱۱۲ دفتر)(فارسی)

ازابوسعیدبن یحیی (۱) یمانی نام مولف درنسخه حاضر نیست واین نسخه بانسخه دیگر این کتابخانه (فیروز : ۳۵) تفاوتهای بسیار و نزدیك به یك برابر برآن فزونی دارد . پاره‌ای ازتفاوتها نیزناشی ازغلط بودن نسخه حاضراست .

نسخه‌حاضر دارای هفت باب است وباب ۷ خود دارای پنج فصل وباب ٦ دارای شش فصل است .

نسخه فیروز دارای ۱۱ باب است وعنوان باب آخر شبیه فصل ۵ نسخه حاضر و مطالب آن نزدیك به ثلث این است. (نسخه فیروزدرمجلد ۲۱ فهرست ص ۲ توصیف شد.) درنسخه فیروز دیباچه‌ای دارد - که دراین نسخه نیست - ودرآن دیباچه مؤلف پس ازذکر نام خود میگوید: مسکن من یمن است، وبه‌ولایت قیروان درآمده» این کتاب نثریست ادبی آمیخته به‌نظم بامزیجی از عرفان . ازعطار نیشابوری ، نجم‌الدین رازی وشهاب‌الدین سهروردی مقتول ورساله صفیر سیمرغ او حکایت میکند . قطعه‌ها وفردها وغزلیاتی نیز بدون ذکر گوینده آورده (۲)

۱-درذریعه: مجتبی. صاحب ذریعه می‌نویسند: ظاهراً مؤلف این رساله زیدی است وآنرا برای خالد نوشته‌است .

۲ - مانند این غزل :

ای دل چودرازل رخ دلداری دیده‌ای	وازجام وصل صافی عشرت چشیده‌ای
نابوده چشم کرده جمالش مشاهده	نابوده گوش بسکه ندایش شنیده‌ای
برخیز وره به منزل معشوق بازکن	بی‌عشق یار خویش چرا آرمیده‌ای
... تو عندلیب باغ وصالی نمی‌سزد	کاندر خرابه شیوهٔ بومان گزیده‌ای
بگشای بال سوی نشیمن گرای زود	کانجا به رمزهای کرم پرویده‌ای
خود رامکن پلید به‌هرجیفه کزعدم	روح مقدسی که به قالب رسیده‌ای
ازبهر چیست این‌همه نسیان زوصل او	گویا که هرگزش تو زمانی ندیده‌ای

درباب ۷ «دربدایع فطرت وصنایع قدرت حق تعالی در خلقت انسان و چگونگی موجودکردن اوازقطره‌ای آب» چنین آمده :

«درقرآن مجیدهشتادجا تولد آدمی ازنطفه یادفرمود درهرموضع به‌نکته ودقیقه‌ای گفته‌است» واصحاب تجربه گفته‌اند چون نطفه دررحم افتدکره شود وهم‌چنان که به‌رنگ سفید بودشش شبان‌روزبماند آنگاه درآن کره درموضع نزدیك به مرکز آن ، یك نقطه از خون پدید آید وآن موضع است که آن‌را مجموعة الارواح گویند وآن دل‌است . بعدازآن دونقطه از خون دراندرون ظاهرشود یکی برbalای آن نقطه‌ویکی بردست راست آن. نقطه بالا دماغ است ونقطهٔ دست‌راست جگرواعضای رئیسه این‌سه‌است . آنگاه این‌نقطه کشیده شودتا به‌یکدیگر پیوسته شود واین‌احوال درسه روزدیگر ظاهرشود تانه‌روز ...»

رجوع شود به‌ذریعه ۵ : ۷۵ فهرست ۲۱ : ۲

آغاز : بسمله(۱) الحمدلله الذی تعزز عن وصف الواصفین وتعالی عن‌مدرك العارفین وتقدس عن‌تصورالعارفین کوزبانی که‌بدان مدح جمالش گویم ـ یا کجانطق که تاوصف کمالش گویم .

که سیدفخر اولادآدم مبارز میدان انا افصح‌العرب والعجم لااحصی ثناء علیك گوید عاجز بیچاره‌ای را چه‌زهر ویارای آن‌که دم‌زند باچنین سلطنت و جلال کبریائی ...

آنجاکه‌بحرنامتناهیست‌دم‌زدن شایدکه شبنمی‌بکند قصدآشنا

پایان: نسخه حاضر : زپندار وجود غیر تا کی

همه مـاییم ماها را به مابین

پایان نسخه فیروز : از سلطان‌العارفین پرسیدندکه مارا ازدل نشانی ده

۱ـ درنسخه فیروز : الحمدلله الذی تعززعن وصف‌الواصفین‌وتعالی من‌تفکرالعارفین وتقدس عن‌تصور العاقلین حمدبیحد و شکربیعد جناب مقدس حضرت منزه صانع قدیم .. (وپس‌از دوبرگ که‌در نسخهٔ حاضرنیست) : چنین گوید مؤلف این کتاب الغریب‌المضطر العاجز ابوسعیدابن‌یحیی‌المیمنی‌نگویم ازیمنم کان‌که بوی‌من‌شنود ـ زبوی‌من‌بشناسد مراکه ازیمینم ... به‌ولایت یمن‌رسیدم به‌مقام قریةالظالم اهلها که‌آن شهرقیروان است .

فرمود دل را عین یقین گویند و نشان ندارد لیکن صفت آن بیان کرد والله اعلم (۱) .

[مجموعهٔ ۳۸۰۳]

دفتریست بخط نستعلیق تحریری قرن ۱۳ با دو قلم . ازآغاز تاصفحه ۱۰٦ باقلم ابوالحسن بن محمدحسینی شیروانی مورخ ۱۲۸۰ و از۹ ۱۰ تاآخر به‌قلم محمدابراهیم‌بن محمداسماعیل قزوینی مورخ ۱۲۷۱ کناربرگ نخستین وچندبرگ وسط رساله‌آخروصالی شده ونیزوسط یك‌برگ این‌رساله (ص۱۵۴– ۱۵۵دفتر)وصالی‌دارد .

برصفحات سفید اول وآخر ووسط دفتر ابیاتی یارداشت شده است .

قطع خشتی × ج تیماجی مشکی صفحات ۲۱۲ سطور کاغذ فرنگی شماره‌ثبت قدیم ۲۵۸۰۹ حدید ۹۳۲۰ تنکابنی: ۴٦

۱– حاشیةالفوائد الفناریه (ص۱-۱۲٤ دفتر) (عربی)

= حاشیهٔ قول احمدبن خضر بر الفوائد الفناریهٔ شمس‌الدین محمدبن حمزهٔ فناری (م-۸۳۸). فوائد فناری یکی ازشروح رسالهٔ ایساغوجی اثیرالدین ابهری است وخود چند شرح وحاشیه دارد یکی از شروح‌الفوائد الفناریه بنام الفوائدالبرهانیه‌تألیف برهان‌الدین‌بن‌کمال‌الدین‌حمید درهمین فهرست باشمارهٔ ۲۸۸۱/۲ (ص۲۵۱- ۲۵۲) معرفی‌گردید. رساله حاضر نیزیکی ازتعلیقات فوائد فناری است‌که برای توضیح مشکلات آن تألیف شده وآن‌را درزبان طلاب‌علم درگذشته «قول احمد» (یاحاشیهٔ قول احمد) نیز میخوانده‌اند (چنانکه در پایان نسخه حاضر کاتب همین عنوان را برای‌آن یاد میکند) .

برحاشیه قول احمد، نیزتعلیقاتی نگاشته‌اندکه درحواشی بیشتر نسخه‌های آن‌نقل‌میشود ودرکنارصفحات نسخهٔ‌حاضرحاشیه‌هایی‌از: عمادالدین، عبدالله، مسعودی، عبدالرحیم، عماد مدون، نورالدین، یوسف اصم، ینکاری، فیضی ، پیرقلعی ، سید، حسن چلبی ،گیلانی ، برهان، حمید (ظاهراً مقصود ازبرهان

۱– این‌عبارت درنسخه حاضر یك‌صفحه به‌پایان مانده است .

الفوائدالبرهانیه برهان‌الدین بن کمال‌الدین حمیداست) ، شرح آداب، شرح عقائد، سعدیه، عبدالرحمان ، وبانشان منه دیده میشود .

کشف‌الظنون : ایساغوجی،دارالکتب قاهره (باعنوان حاشیهٔ قول‌احمد) ۱ : ۲۳۰ ظاهریه (منطق) : ۶۹ .

آغاز : بسمله حمدالك اللهم علی مامنحت به‌علی من معارف الافاضل... اما بعدفلما کانت‌الفوائد الفناریه مشتمله علی‌مالایخلو عن‌الغموض والاغلاق... قوله حمداً لك من‌جملةالمصادر

پایان: ولهذا حصرالمصنف العمدة فی‌البرهان جعلنااللّه‌تعالی من‌الواصلین الی علم‌الیقین لامن‌السامعین‌بعنایة من‌الی حق‌الیقین... والایمان والدین. قدوقع الفراغ‌من‌هذه‌الرسالة الشهیره بقول احمدالواقعه علی‌الفناری فی‌سنه ۱۱۳۲ .

۲- الفوائد الفناریه (ص۱۲۹ - ۱۸۵ دفتر) . **(عربی)**

از شمس‌الدین محمدبن حمزه فناری (م - ۸۳٤) وشرح است بر رساله ایساغوجی‌ابهری. بنابرنوشتهٔ دیباجه، این‌شرح‌را فناری دریکروز بپایان رسانید واز این‌رو درهندآنرا «یکروزی شرح» میخوانند .

درکنار نسخه حاضر نیزنظیر حواشی نسخه قول احمد دیده میشود .

رجوع شود به کشف‌الظنون : ایساغوجی دارالکتب قاهره : ۱ : ۲۳۹ ظاهریه (الفلسفة والمنطق‌وآداب‌البحث): ۹۵معجم‌المطبوعات(۱): ۱٤۶۱ .

آغاز : - حمداً لك‌اللهم علی‌ما منحت‌لی ... امابعدفلمالم ینفعنی بلعل و عسی... ان‌اکتب فوائدلائقه ... شرعت فیه غدوةیوم من اقصر الایام وختمت مع‌اذان‌مغربه

پایان: ان‌تحصیل‌العقائدالحقیقیه وتزییل العقائدالباطله لیس‌الابه‌ولیکن‌هذا آخرالرساله فی‌المنطق .

۱- مؤلف معجم‌المطبوعات دربارهٔ این کتاب دچار سهوشده شرح ایساغوجی (یا یکروزی شرح) را از «الفوائدالفناریه» جدادانسته است .

۳ ـ حاشیه دیباجه الفرائدالفناریه (ص ۱۸۹ ـ ۲۱۸ دفتر) (عربی)

= حاشیهٔ علی‌جهة الوحده (تألیف محمد امین پسر صدرالدین قرن ۱۱)
این‌تعلیقات متعلق است بتمام دیباجه‌الفوائدالفناریه نه تنها جمله «جهة‌الوحدة» که دراوائل دیباجه است: «اعلم‌ان من‌حق‌کل طالب کثرة تضبطها جهة وحدة إن یعرفها بتلك‌الجهة» . امادرزبان‌طلاب‌علم‌باعنوان«حاشیه‌علی‌جهة‌الوحدة»شهرت یافته بوده است(۱) .

مؤلف رسالهٔ‌حاضر دردیباجه میگوید : «بیشتریاتمام فوائد این‌رساله از افادات استاد است»ودرپایان دیباجه میگوید «قال‌ابونا واستادنا صدرالمحققین لازال کاسمه‌صدراللفحول مادام‌العقول»(۲).درحاشیه درتوضیح این‌سطر آمده: «استادناالمدقق‌مولاناعبدالرحیم». درحواشی‌این رساله گذشته ازتعلیقات مؤلف (بانشان‌منه یا: تقریر المؤلف یا: محمدامین‌حاشیه‌هایی بااین‌نشانهانیزدیده‌میشود:

---

۱ ـ ظاهراً سبب این‌که «جهةوحدة» بجای نام این تعلیقات‌بکاررفته آنست که‌محور سخن درتمام‌کتاب بحث دربارهٔ جهت‌وحدة بین‌مسائل متفرقه‌علوم و بعبارة دیگر جامع بین موضوعات مسائل‌که دراصطلاح علماء موضوع هرعلم است ـ

وبه‌دلیل‌اهمیتی که‌بحث ازموضوع‌علم(وبعبارت‌دیگر: تشخیص‌جهة وحدة بین‌مسائل علم) دارد،دیباجه فناری‌برشرح‌ایساغوجی ـ که‌تحققی دراین‌باب‌دارد ـ مورد توجه‌علماء قرارگرفته وشروح وتعلیقات برآن نگاشته‌اند وازآن جمله : یکی شرح شیخ‌عمر افندی عطار بنام «فرائدفوائد وجواهر قلائد فی‌مسئلة جهةالوحدة (طبع‌دمشق‌در ۱۳۰۱) ودیگر شرح خطبه فوائد فناریه (درفهرست دارالکتب قاهره باعنوان : خطبه‌الفوائدالفناریه فی ثلاث ورقات» ونیز : رساله علی دیباجهٔ قول‌احمد تألیف محمود افندی

به‌نوشته‌فهرست‌دارالکتب‌شیخ‌عمر افندی‌مؤلف فرائد فوائد،خودنیزرساله‌ای‌جداگانه در«مسئله جهةالوحده» داردکه سال ۱۳۰۱ دردمشق‌چاپ شده‌وگویا این‌همان شرح‌دیباجهٔ فناری‌است»رجوع شود به‌فهرست دارالکتب قاهره(چاپ۱۹۲۴) ۱:۲۳۱-۲۳۲ و۲۳۹

۲ ـ مؤلف این کتاب ظاهراً محمدامین پسرصدرالمین شیروانی‌درگذشته‌در۱۰۳۶ و مؤلف حاشیه‌برشرح شمسیه وکتاب‌الفوائد الخاقانیه‌است (کشف‌الظنون: ۱۹۲ ، ۱۳۵۲ و۱۹۰۶ معجم‌المؤلفین ۹ : ۷۳) .

ترشیح، برهان، طالبی، محیی الدین، عبدالهادی افندی، اسحاق زنجانی، عماد، خلخالی، مولانا عبدالرحیم، میرزا جان، حقیر عبدالله (ظاهراً کاتب نسخه است)، وقطب الدین.

آغاز: - بسمله ان احسن مایفتتح به المنطق والکلام حمدالله الواحد ... و بعد فهذه تحقیقات شریفه ... علقتها علی المبحث المتداول بین المحصلین الموسوم بجهة الوحدة ... ضاما الیها ماسمعته من استادنا المحقق ... بل عامة ما اوردناه من فوائده

پایان: وعزائمهم متقاصره حامداً لله ومصلیا علی رسول الله وآله اجمعین قدوقع الفراغ من النسخة... المسماة محمدامین علی جهة وحده الشرح الفناری... علی یدالعبدالمذنب ... عبدالله بن محمدپالوی ... فی سنه ثلاث وخمسین ومائة والف ۱۱۵۳.

[۳۸۰۴]

دفتریست به خط عبدالله بن محمدپالوی مورخ ۱۱۵۴ - ۱۱۵۳ کاتب، رساله آخر را با قلم دیگر وریزتر وباشیوهٔ دیگر نوشته . کنار چندبرگ اول وصالی شده پشت برگ اول دفتر تملك ومهری است سیاه‌شده وبرپشت برگ آخر، نسخه‌ایست برای ساختن مرکب سیاه
قطع خشتی ۱۶×۲۱ ج تیماج مشکی یك‌لا صفحات : ۲۱۴ سطور ۱۳ و۲۳ کاغذ فرنگی آهار مهره شماره ثبت قدیم ۲۵۸۰۳ جدید ۹۳۲۳ تنکابنی : ۳۷

شرح زبده (عربی)

شرح زبدهٔ شیخ بهاءالدین محمد عاملی در اصول فقه از شاگرد او فاضل جواد بغدادی کاظمی (رجوع شود به ذریعه ۱۳ : ۲۹۸)

[۳۸۰۵]

نسخه‌ایست به قلم نسخ محمدعلی ملقب به ابن کشکول مورخ ۱۲۳۵ عنوانها باشنگرف .

قطع رقعی ۱۴/۵ × ۲۰/۵ ج تیماج زرد صفحات ۴۲۴ سطور ۲۳ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت قدیم ۲۵۸۰۷ جدید: ۹۳۲۶ تنکابنی : ۴۱

منتخب وافی **(عربی)**

فوائد منتخب از بیانات و شروح فیض در وافی تألیف محمد ابراهیم بن محمدعلی طبسی (قرن ۱۳) با عنوان فائده. مؤلف از شاگردان میرزا محمد اخباری (مقتول در ۱۲۳۲) و طرفداران مسلك اخباری است و در آنجا که فیض به تقسیم علوم دینی و نقد طریقت اجتهاد می‌پردازد (در نخستین فائدهٔ کتاب حاضر) و تفصیل را به کتاب سفینة النجاة و الاصول الاصیله خود احالت میدهد، مؤلف این کتاب نیز از میرزا محمد اخباری و تألیفات او در ابطال طریقه اجتهاد (که میگوید در همین روزها انجام شده) یاد و به آنها ارجاع میکند (۱)

نسخه حاضر منتخب فوائد کتاب العقل و الجهل و العلم و التوحید وافی است و معلوم نیست مؤلف به تألیف آن ادامه داده یا نه .

در اعلام الشیعه از او و از شاگردیش در نزد میرزا محمد اخباری و نیز از اینکه پاره‌ای از مؤلفات استاد را به خط خود نوشته یادشده اما از این کتاب، یا تألیفی دیگر از طبسی ـ نامی نیامده است

اعلام الشیعه (قرن ثالث عشر) ۱: ۲۱ .

آغاز :ـ بسمله بحمدك اللهم یامن هدانا طریقاً سویا . . . امابعد فهذه فوائد

۱ـ عبارت محمدابراهیم طبسی دراین‌جا این‌است:

(ثم قال طاب ثراه وقد اشبعنا الکلام فی کتابنا الموسوم بسفینة النجاة و فی الاصول الاصیله وغیرهما من المصنفات. اقول الامر کماقال طاب ثراه وفی تلك الکتب افادفاجادوحقق فاصاب فعلیك بهذه الکتب الا ان فی تلك الایام قدصنف الشیخ المحدث المحقق الحکیم العارف آمیرزا محمدالهندی مولداً ونشواوالحائری مسکنا ، کتباً ورسائل مبسوط ومجمله فی الرد علی العاملین بالظن والترائی لم یصنف قبل مایشابهها بل لایجانسها منها المصادروفتح الباب والقبسه والحجة البالغه وغیرها فعلیك بمطالعتها وتدرسها وتدریسها ان کنت طالباً للحق والصواب حتی تیقنت ان طریقة الاجتهاد المتنازع فیه مما لایشفی العلیل ولا یبرد الغلیل»

این نگارنده به خاطر دارم که فیض دریکی ازنوشته‌های خویش ـ گویا دررساله فهرست مصنفات ـ ازمنتخبات وافی که خود آن را فراهم آورده بنام «شافی»، یادمیکند .

جمه انتخبها العبدالفقیر .. محمدابراهیم بن محمدعلی الطبسی من مجلدات الوافی علی الترتیب الذی اوردها صاحب الکافی ... فائده العلوم الدینیه قسمان

پایان: ممرضه اما بضم المیم اسم فاعل اوبکسرها اسم آلة والوکر عش الطائر وان لم یکن فیه هذا آخر ماذکر فی بیان کتاب العقل والجهل والعلم والتوحید

[۳۸۰۶]

نسخه‌ایست به قلم نسخ قرن ۱۳ (ظاهراً به‌قلم مؤلف) . برشت برگ اول با قلم شبیه به‌قلم نسخه حدیثی‌از الفصول‌المهمه (ازباب تاسع) نقل شده و زیرآن نوشته :

« بیانات وافی کتاب عقل و جهل جامعه محمدابراهیم‌الطبسی » . بربالای‌این برگ چنین نوشته « یکشنبه ۱۴ ربیع‌الثانی پانزده روز است هرروز یك پهنا بادی خرج شد »

برپشت‌آخرین برگ چند طلسم نقش‌گردیده است .

قطع خشتی ۱۵ × ۲۲ ح کالینگور عنابی با عطف و گوشه تیماج مشکی رنگ صفحات ۱۵۸ سطور ۲۳ کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۲۵۸۱۹ جدید۹۳۲۷ تنکابنی:۴۲

۱- شرح مقصوره (ص ۲-۱۰۰ دفتر) **(عربی)**

مقصوره قصیده‌ایست از ابوبکر محمدبن حسن ازدی معروف به‌ابن‌درید (م-۳۲۱) شامل ۲۲۹ بیت درمدح ابن‌میکال ودارای‌چندشرح‌وشرح حاضرازابن خالویه حسین‌بن‌احمد نحوی (م-۳۷۰) است . مقصوره باترجمه‌لاتینی درایطالیا وبا پاره‌ای ازشروح درکپنهاك ونیزدرمصر و ایران به‌چاپ رسید .

رجوع شود به: کشف‌الظنون : ۱۸۰۸ معجم‌المطبوعات : ۱۰۲ - ۱۰۳ فهرست‌کتابخانهٔ اوقاف بغداد ازاسعدطلس: ۱۶۳و۱۶۹دارالکتب‌قاهره۳: ۲۲٤ وذریعه۱٤ : ۸٦-۸۷فهرست۱۷ : ۳٤۷

۲- شرح قصیدهٔ بانت‌سعاد (ص ۱۰۰-۲۰۸ دفتر) **(عربی)**

متن قصیده لامیه ازکعب بن‌زهیر (م-۲٤ه) در مدیح حضرت رسول(ص) بارها در بلاد شرق وغرب با ترجمه وشرح و بدون آن به‌چاپ رسیده . شرح حاضرازابن‌هشام انصاری نحوی (م-۷٦۱) است ودرلایپزیك ومصربه‌طبع‌رسیده

معجم‌المطبوعات: ۲۷۵ و۱۵۶۲ فهرست حاضر: ۱۲۳ و۹: ۲۸۳ اوقاف بغداد ج ۱ (اسعد طلس): ۱۶۲ و ج۲ (المستدرك‌ازعبدالله جبوری): ۲۱۱-۲۱۲ بغیة‌الوعاه (چاپ جدید) ۲: ۶۸-۷۰

[۳۸۰۷]

دفتریست به خط نستعلیق مورخ ۱۰۹۹ (عبارات متن نسخ است) برشت برگ نخست وسه برگ فاصله میان دورساله مجموعه نوشته‌هایی است مورخ ۱۱۲۱

قطع خشتی ۱۳ × ۲۱/۵ ج تیماجی مشکی رنگ صفحات ۲۰۸ سطور ۲۱ کاغذ ترکی شماره ثبت قدیم ۲۵۸۱۸ جدید ۹۳۲۸ تنکابنی: ۴۰

تنبیه‌الخواطرونزهة‌النواظر (عربی)

= مجموعهٔ ورام(۱) از ابوالحسین (مسعود)(۲) ورام بن‌ابی‌فراس حلی (م-۶۰۵). کتابی کشکول مانند‌است و شیخ حر عاملی در امل الامل از آن چنین یادمیکند « له کتاب تنبیه‌الخواطر و نزهة‌النواظرحسن‌الاان‌فیه‌الغث والثمین

۱- مؤلف ذریعه این کتاب را در حرف (تاء) نیاورده‌اند و در ج ۲۰ با عنوان « مجموعه ورام » یا دوتفصیل‌را به‌عنوان « نزهة‌النواظر » احالت‌کرده‌اند. اما درسراجعی که در دست دارم نام‌مجموعهٔ ورام تنبیه‌الخواطر و نزهة‌النواظراست نه « نزهة‌النواظر و تنبیه‌الخواطر»

۲- دربیشتر مراجع نام او «مسعود» یاد نشده و ورام بجای نام اواست اما صاحب لؤلؤة‌البحرین‌درتعداد اساتید علامه‌حلی نام‌پدرمادرابن طاووس‌رابدین گونه‌یادمیکند: وامهما (یعنی ام ابنی‌طاووس: رضی‌الدین احمد و جمال‌الدین علی) بنت‌الشیخ مسعود و رام‌بن ابی‌فراس‌بن ورام‌بن حمدان‌وام امهمابنت الشیخ‌الطوسی

ورام بن‌ابی‌فراس‌ازدانشمندان‌شیعی‌است که‌درنزدهردوفریق‌صاحب‌نام‌ومرتبت‌است. ابن حجرعسقلانی دربارهٔ او میگوید:

« ورام بن ابی‌فراس بن ورام ابوالحسین کان فی‌اول امره من‌الاجناد . . . ثم ترك ذلك وانقطع‌الی‌العباده ... ذکره ابن ابی‌طی فی الامامیه وبالغ فی‌اطرائه » (لسان‌المیزان ۶: ۲۱۸)

علامه سیدمحمد صادق بحرالعلوم درحاشیهٔ‌لؤلؤة‌البحرین میگوید: در(محلة‌التعیس) حله قبری است معروف‌به«قبرالشیخ ورام» که ساختمان‌آن در ۱۳۶۱ ه ق به همت‌حاج عباس آل‌سرجان - ازتوانگران حله - تجدیدبناءگردید.

یروی الشهید عن محمدبن جعفر المشهدی عنه (امل الامل چاپ نجف باتحقیق سید احمد حسنی ۲ : ۳۳۸)

مجموعهٔ ورام (تنبیه الخواطر ونزهة النواظر) بارها درایران به‌چاپ رسید واخیراً به‌سال ۱۳۸٤ ه ق بامقدمه وتحقیق سید محمد صادق بحرالعلوم درنجف تجدید طبع گردید .

رجوع شود به مقدمه بحرالعلوم برچاپ کتاب و به‌لؤلؤة البحرین چاپ نجف با تحقیق بحرالعلوم متن : ۳٤۹ ـ ۳۵۰ و حواشی: ۳٤۹ ـ ۳۵۱ امل‌الامل چاپ نجف ۲ : ۳۳۸ ذریعه ۲۰ : ۱۰۹ بغدادی، ایضاح المکنون: ۳۲٤ مشار (کتب چاپی‌عربی) : ۲۱۸ فهرست منتجب‌الدین (نسخه خطی مجلس شمارهٔ ۸٦۰۰) دانشگاه شمارهٔ ٤۲۰۸و۵۳۸۸ نشریه ۳: ٤۵۹

[۳۸۰۸]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ اسدالله بن فرج‌الله بن محمد تقی شهیر به بهشتی قزوینی مورخ ۱۲۸۵ عنوانهـا شنگرف است . این نسخه در دو جزء است و پایان جزء اول چنین است :

قد فرغ من‌الجزءالاول من مجموع السعید ورام بن‌ابی‌فراس... ویتلوه‌الجزءالثانی حدثنا محمدبن‌حسن الشیبانی عن ابراهیم بن‌محمدبن مسلم الثقفی... فی ۱۲۸۵

قطع خشتی ۱۵ × ۲۱ ج تیماجی زرد رنگ صفحات ۴۶۴ سطور۲۱ کاغذ فرنگی
شمارهٔ ثبت قدیم ۲۵۵۱۸ جدید ۹۳۲۹ تنکابنی : ۴۱

شرح جمع‌الجوامع (عربی)

متـن جمع الجوامع فی‌الاصلین از تاج‌الدین عبدالوهاب‌بن علی سبکی رم ـ ۷۷۱) وشرح حاضراز جلال‌الدین محمدبن احمد محلی (م ـ ۸٦٤) است .

کتاب جمع‌الجوامع ـ کـه مطالب‌آن بـه نوشتهٔ مولف ازقریب به یکصد کتاب خلاصه‌شده ـ شامل ۷ کتاب است همه‌دراصول فقه به‌جزقسمتی از کتاب۷ که‌در عقائد ونیزخاتمهٔ کتاب که‌درتصوف است.شارح خوددردیباجهٔ‌موضوعات کتاب را چنین بیان میدارد :

«خمسة فی مباحث ادلةالفقه الخمسه الکتاب والسنة والاجماع والقیاس والاستدلال والسادس التعادل والتراجیح... والسابع‌فی‌الاجتهاد الرابط لها بمدلولهاوما یتبعه‌من‌التقلید واحکام المقلدین وادب الفتیا وما ضم‌الیه من علم‌الکلام المفتتح بمسئلة التقلید فی‌اصول الدین المختتم بما یناسبه من‌خاتمةالصوف» (۱)

در فهرست‌حاضر ازجلال‌الدین‌محلی‌شرح‌برکتاب‌الورقات امام‌الحرمین دراصول فقه شناختیم (دیده‌شود ص۱۱۰۰).

ورجوع‌شودبه‌کشف‌الظنون: ۵۹۵معجم‌المطبوعات ۱۰۰۳و۱۶۲۳دانشگاه شماره ۲٤۷۵ بروکلمان ۲: ۱۱٤ ظاهربه‌المخطوطات المصوره ۱۱: ۱۷:

آغاز: بسمله الحمدلله علی افضاله ... هذاماشتدت‌الیه‌حاجةالمتفهمین.

[۳۸۰۹]

نسخه‌ایست به خط نسخ عبدالامیربن ناصرکعبی مورخ ۲۰۸ (تاریخ‌کتابت را سیاه کرده‌اند وبا دشواری خوانده میشود). برکنارهٔ وسیع صفحات و نیـز بربرگچه‌هایی کـه درلابلای اوراق نسخه الصاق شده‌حاشیه‌هایی است به‌قلم متن‌از: قاضی زکریاوابن‌ابی‌شریف وحاشیه‌هایی نیزبدون نشان وبا قلم دیگردیده میشودوگاه نیزفقراتی منقول ازشرح‌سبکی برمنهاج بیضاوی. بریك برگچه‌که درآغازپیش ازنخستین برگ نسخه الصاق‌شده ترجمهٔ مؤلف (تاج‌الـدین سبکی) به‌خط کاتب نوشته وپشت برگ اول تملك محمدبن‌احمدبن زین‌الدین بامهری به‌سجع(یاامام‌محمد تقی) وفقره‌ایست‌ازحواشی‌قاضی‌زکریا. بالای‌این‌برگ کاتب نسخه نخستین سطورحاشیهٔ مقدسی را براین‌کتاب نقل‌کرده است (۲):

۱ـ درمسئلهٔ «عدم حجیة قول‌الصحابی‌للصحابی الا فی‌الحکم التعبدی» ازشافعی‌نقل میکندکه قول خلفاءِثلث‌حجت است وقول امیرالمومنین علی(ع) حجت نیست: «وقیل‌قول الشیخین فقط وقیل قول الخلفاء الاربعه و عن‌الشافعی الاعلیا قال القفال لالنقص اجتهاده عن اجتهادالثلاثه بل لانه لما آل الامرالیه خرج الی‌الکوفه ومات‌کثیر من‌الصحابه الذین کان یستشیرهم الثلاثه»

این سخن جای دقت است زیرا یکی ازمظاهرتعصب رسوای زعماءِآن فریق است.

۲ـ حاج خلیفه اصرارمیورزدکه مقدسی برشرح محلی حاشیه ندارد بلکه او خـود شرحی جداگانه برکتاب جمع‌الجوامع تألیف‌کرده با نام الدرراللوامع (واین دربرابرسخن

دنبالهٔ این حاشیه درصفحهٔ بعد

«بسمله قال‌الشیخ الامام العلامه وحید دهره . . . محمدبن ابی‌شریف المقدسی الشافعی ... احمدالله علی ما منح من‌الاهتداء بانوار اصول‌الشریعه ... واقول انه لماکان کتاب جمع‌الجوامع تألیف‌العلامه . . . یجری من‌کتب‌الاصول مجری‌الانسان من‌العین ... حتی انه خلاصه کل بسیط و مستصفی کل وجیز فی‌الفن و وسیط و کان شرحه للعلامه جلال‌الدین . . . قدحل من‌الشروح محل البدر من‌الکواکب ... غیرانه لما غلب علیه من‌الایجاز کادت اشاراته فی بعض‌المواضع تعد من‌الالغاز حدا نی ذلك الی تعلیق حواش تفتح من‌الشرح مقفله وتوضیح مجمله وتنبه علی مهم اهمله وتنتصب لعباره‌المتن‌احیاناً... لایضاحها برهانا وتتضمن شیأ من دقیق‌المناقشه»

بردوبرگ اضافی پایان نسخه نیزیادداشتهایی است با قلمهای مختلف وازجمله‌چند طلسم وچند فائده دربارهٔ طالع ونیزچند بیت ازیك منظومه دراصول فقه . این ابیات از آن منظومه است :

دلالة اللفظ علی المدلول	کالجسم‌والروح لدی التحصیل
وهی‌علی‌التحقیق فیما یعتبر	فیه‌کمال الربط فی سامی‌النظر
...ومدرك‌الحكم‌الكتاب‌المنزل	من عالم الغیب بامر یفصل
والبعض منه معجز لکونه	نسخة کون قد بنا لبونه
والجزء ضمن‌الکل‌فی‌الاحاطه	رابطة ظاهره الاماطه
و ذاك معنی‌السرفی الاعجاز	فارع لکشف غامض المجاز
و اعلم بان الوحی بالخطاب	کمال قرب‌العبد فی‌الایجاب
ثم جری فی‌اشرف المظاهر	معجزة باهرة للناظر

قطع خشتی ۱۵/۵ × ۲۳ ج : تیماج مشکی رنگ صفحات ۳۴۰ سطور : ۳۱ کاغذ فرنگی ضخیم شماره ثبت قدیم : ۲۵۸۱۶ جدید ۹۳۳۰ تنکابنی : ۴۷

۱ ـ خلاصة الحساب (ص ۲ ـ۳۲ دفتر) (عربی)

ازشیخ بهاءالدین عاملی . این نسخه‌دیباجه وخطبه ای‌کوتاه‌دارد ونام‌شاه طهماسب یاحمزه میرزا وغیرهما درآن نیامده .

دنبالهٔ حاشیه ازصفحهٔ قبل :

ساوی است که میگوید : مقدسی درحاشیه خود برشرح محلی‌آنرا انتقادکرده وبدرالدین‌بن خطیب تلمیذ شارح اورا پاسخ‌گفته) : اینك عبارات مقدسی را درصدرکتاب خودکه‌اتفاقاً درنسخهٔ حاضرنقل شده تا اشتباه حاج خلیفه‌آشکارشود . فیلم نسخه‌ای ازحاشیه مقدسی‌در سوریه موجود است (المخطوطات المصوره قسم ۱۱:۳۵)

بر کنار صفحات نسخه حاشیه‌هایی است بی‌نشان و بانشان : احمدمرعشی ابن‌مائی، ابن‌جلی، حلی، عبدالرحمان (۱) محمد طرسوسی، اسحاق زنجانی، صدرالشریعه • محمد طاشجی زاده، عصام و حاشیه‌هایی منقول از قوشچی؛ اختری (لغت ترکی)، مواقف و از یك رساله درحساب که نام آن یادنشده .

۲ - شرح اشکال التاسیس (ص ۳۳ - ۹۷ دفتر) (عربی)

شرح قاضی زادهٔ رومی بر کتاب اشکال التأسیس شمس‌الدین محمدبن اشرف سمرقندی .

درکنارهای وسیع این نسخه حاشیه‌ها ایست با نشان «منه» و نشانهای دیگر مانند : تاج السعیدی، عبدالرحمان، مائی، ابن‌مائی، جلی، محمدالوالبی قروی، زین‌العابدین، تعریف العلوم‌مشهدی، فتح‌الله ، ابوالفتح (یامیرابوالفتح) ونورالدین. واحمدبن علاقبند که نسخه‌را اتمام خوانده و تعلیقات دقیق و فاضلانه به‌خط خوددارد(۲) ودرحاشیه آخرین صفحه نسخه‌نوشته‌است: قدتمت هذه‌الرسالة‌قرائة مع‌الفاضل‌السید محمدالهندی وانا‌الفقیر احمدبن ملامصطفی‌الشهیر باابن‌العلاقبند سنه ۱۱۵۸ .

[۳۸۱۰]

دفتریست به‌قلم نسخ قرن ۱۲ ـ ه صفحات دارای حواشی وسیعی است که برآن حواشی بسیارازمؤلف ودیگران نوشته شده‌قسمتی ازحواشی بیشتربرگهای دفتروصالی‌شده

۱- این چهارعنوان‌اخیربه‌نشان‌عبدالرحمان المآءوالجلی وشارح خلاصه‌بهایی‌است.

۲- در یکی ازحواشی دیباجهٔ شرح اشکال التأسیس که بانشان «جلی» است چنین آمده است :

«تیمور درلغت جغتایی بمعنی‌الحسن والجید وگورکان خواهرزاده رامیگویند وتیمور خاهر زاده چنگیزخان بود دراوائل‌کودکی به‌ایشان نسبت میکردند جهت تعظیم را حالا چنان مانده است . جلی» ودرذیل آن‌این حاشیه دیده میشود :

«فیه مایدل علی قلة‌التتبع فان‌الگور کان بلغتهم بل باللغة الترکیه مطلقا هوالعرس ومرادفه بالفارسیه داماد. عبدالرحمان» .

برپشت برگ اول تملك ابوبکر نقشبندی بدینگونه دیده میشود :
فقد دخل ووراو ابوبکر النقشبندی المجددی المقرض المعانی»
قطع: خشتی ۱۵ × ۲۱/۵ ج : تیماجی قرمزسیر که ترنج ونیم ترنج وسط آن دارای گل وبوته بلبل برجسته است .
صفحات ۹۷ سطور ۱۷ کاغذ : آهارمهره نخودی رنك شماره ثبت قدیم ۲۵۸۱۷ جدید ۹۳۳۱ تنکابنی : ۴۰

۱ ـ حاشیه مختصر (ص ٤ ـ ١٥٤ دفتر) (عربی)

حاشیه نظام‌الدین‌خطائی (یاختایی) برشرح کوتاه تفتازانی بر تلخیص المفتاح خطیب قزوینی . ازاین حاشیه نسخه‌های چنددردست است واین نسخه حاشیه‌هایی دارد ازعبدالغفور بخط دیگر.

رجوع شودبه فهرست سپهسالار ۲ :۴۰۸ـ ۴۰۹ و٤ : ۲٦٤ دانشگاه ۲ :... ۳۷٦ـ۳۸۰ ذریعه ٦ :۷۱

۲ ـ حدوث‌عالم (ص ١٥٦ ـ ۳۱۹ دفتر) (عربی)

ازشمس‌الدین محمدگیلانی شاگرد میرداماد وصدرالمتألهین شیرازی.
فهرست ج ۵ : ۲۰۵ ذریعه ٦ : ۲۹۵

[۳۸۱۱]

دفتریست که بادوقلم نوشته شده رساله نخستین (حاشیه‌خطائی) بخط نستعلیق اندکی آمیخته باشکسته ازمراد اصفهانی مورخ ۱۰۷۵ ورساله دوم (حدوث‌عالم) ازهمین کاتب اما باقلمی متفاوت وشاید ازنویسنده‌ای دیگر . بدون رقم کاتب در فاصله این دورساله یك صفحه سفید است و مرحوم تنکابنی نوشته است (این کتاب را .. حناب آقای میرزامهدی خان منتظم الحکماء ... برسم یادگار به‌این بنده داده‌اند وبه مطالعه آن تشرف یافتم) برپشت برگ اول تملك ابوالحی امامی، محمدویوسف ابن رضی‌الدین محمدالهروی ومحمدمهدی.
قطع: رقعی ۱۲/۵ × ۱۹/۵ ج: تیماج قرمز سیر وآستر آن تیماج قرمز روشن صفحات ۳۲۰ سطور ۱۵ـ۱٦ کاغذ اصفهانی شکری شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۸۱۲ جدید ۹۳۳۲ تنکابنی: ۴۹

کتاب الروضه فی الفضائل (عربی)

منسوب به‌ابوالفضل شاذان‌بن جبریل قمی (قرن٦ و اوائل قرن (۷)) (۱) مؤلف رساله از احة‌العله فی معرفة القبله (شمارهٔ ٢٧٦١/١٦ این کتابخانه). مجلسی و حر عاملی آنرا مجهول المؤلف خوانده‌اند و صاحب روضات و قمی دربارهٔ اختلافات دونسخهٔ آن بحث میکند.

رجوع‌شود به‌ذریعه ۱۱: ۲۸۲ و ۳۰۱ و۱٦: ۲۵۰ و امل‌الآمل (چاپ بغداد با تحقیق سیداحمدحسنی) ۲: ۱۳۰ و٢٨٤ و٣٦٥ بحارالانوار ۱: (مقدمه) فوائد الرضویه قمی: ۲۰۷ روضات‌الجنات، اعیان‌الشیعه ٣٦: ٥-۷ و فهرست حاضر: ۱۲۱۱ (= ازاحة‌العله)

[۳۸۱۲]

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۳ (بدون رقم کاتب).
درپایان نسخه سطوری از کتاب نهج‌الحق علامه‌حلی باقلم دیگر نقل‌شده. عناوین شنگرف.
قطع: خشتی ۱۴×۲۱. ج تیماجی مشکی صفحات ۲۰۰ سطور ۱۸ کاغذ فرنگی
شماره‌ثبت قدیم ۲۵۸۱۴ جدید ۹۳۳۳ تنکابنی: ۵۰

رساله‌اثبات لزوم وجود مجتهد درغیبت (فارسی)

از شیخ‌الاسلام علی‌نقی‌بن محمدهاشم کمره‌ای‌شیرازی متخلص به نقی و درگذشته در۱۰٦۰ (نام مؤلف ازپایان کتاب استنباط میگردد). وی این‌رساله‌را پس‌از۱۰٤۰ نوشته است.

۱- از اجازات و نصوصی‌که برظهر نسخه‌کفایة‌النصوص خزاز قمی دیده شده است بدست میایدکه شاذان‌بن جبرئیل در۵۸۴ (تاریخ اجازه‌ایکه بخط او برپشت‌نسخه مذکور است) زنده‌بوده وقبل‌از ۶۰۴ وفات‌یافته زیرا ابن‌زهره در اجازهٔ مورخ ۶۰۴ خود (در همان نسخه) براو رحمت‌فرستاده است.
مؤلف اعیان‌الشیعه که خود نسخهٔ همین‌کفایة‌النصوص را (در کتابخانه آل‌سلیمان درقریه بیاض جبل‌عامل) دیده‌است متن اجازات و خطوطی‌راکه برآن نسخه مشاهدت‌کرده ازآن جمله خط شاذان و ابن‌زهره عیناً نقل میکند.

این رساله‌پاسخ است به‌پرسش «بعضی ازبرادران دینی وخلان یقینی» از کمره‌ای درباره «سندقول مشهور از سیدامجد نواب‌صدرپادشاه دین‌پناه مسمی به حبیب‌الله که در این‌عصر و زمان در ایران وعربستان مجتهدنیست و از وجه صحت آن».

علینقی‌کمره‌ای که خود از شاگردان میرداماد و خلیفه سلطان است چند دلیل‌عقلی و نقلی بر وجود مجتهد عادل و لزوم آن در روزگـار غیبت امـام (معصوم) اقامت میکند آخرین‌دلیل اوگواهیهاواجازات‌اجتهادیست که‌اوخوداز علماءِ نامدار واساتیدآن عصر دریافت داشته وازهریك جمله‌ای چندنقل‌میکند. اینك‌نامهای ایـن اساتیـد به‌ترتیب ذکردررساله :

محمدبن‌حسن عاملی (سبط شهیدثانی)، محمدامین استرآبادی، سیدماجد بحرینی ومیرمحمد باقرداماد . واین‌است‌عین سخن‌او :

«ومساوی عددآل عبا ازعلما وفقهاومحدثین مقدسین... فی‌الجمله‌تصدیق و اذعان آن (مقصود تصدیق به‌قوهٔ قدسیه اجتهاد است) به جهت راقم حروف نموده‌اند(۱) به‌شهادت‌بعضی‌ازثقات واجازات‌به‌خطوط شریفهٔ‌ایشان که‌بعینهانزد فقیرهست: فقیه‌ثقه‌محدث.. شیخنامحمدبن‌الحسن‌العاملی‌قدس‌الله‌روحه (مقصود سبط‌شهیدثانی است) درمکه ... آخرشهرذی‌الحجه ... السنة السابعه والعشرین بعدالالف .. درضمن اجازه ماتجوزله روایته عمو ما بخطه الشریف بجهت‌فقیر نوشته: علماً‌منی‌باهلیته،و: ثقة محدث .. مولانا محمد امین استرآبـادی بتـاریخ

۱ ـ دعوی‌کمره‌ای آن است‌که نویسندگان این‌اجازات علاوه براجازه روایت به اجتهاد ووجود قوه قدسیه دراو تصریح دارندعجیب است‌که دراین فقرات نقل‌شده‌صراحتی دیده نمیشؤد ونیز عجیب‌است که همه‌اجازات (بجزاجازهٔ دادکه تاریخ ندارد) یك تاریخ دارد خاصه باتوجه به‌اینکه یکی از اجازات درکوه ابوقبیس نگاشته‌شده نکته‌ای که جای درنگ است تعداد مخبران است که به‌گفته مؤلف پنج‌تن‌اند وحال آنـکه پنج‌اجازه از۴ دانشمند یادمیکنند .

مذکور برجبل ابوقبیس قبالة الکعبةالمشرقه در ضمن اجـازهٔ مـاتجوزله روایته من‌منقول ومعقول ... به‌جهت فقیربعدازاستخاره، بخطه‌الشریف نوشته: المترقی بحسن‌فهمه الصائب الی‌اعلی المراتب المستعد لتلقی نتائج المواهب من‌الکریـم الواهب مولانا علی‌نقی الکمرائی : و سیدناالعلامه فقیـه‌العترة الطیبه ماجدبن هاشم‌الحسینی الجرانی قدس‌الله سره‌بتاریخ مذکور درضمن اجازهٔ اصول‌اربعه به‌جهت فقیرنوشته : المولی‌الثقه‌الفقیه التقی‌النقی .. ذی‌الفطرة النیره و السلیقه المطهره والسلیقة المنوره‌مولاناعلی‌نقی بن‌المقدس... هاشم‌الکمرائی ودراجازهٔ دیگر دروصف‌فقیر عمدةالصلحاء الابرار والفقهاءالاخیار نوشته بتاریخ‌مذکور و سیدنا السندالعلامه جامع العلوم‌الحکیم الماهرالباهر امیـر محمدباقـر داماد الحسینی قدس‌الله‌سره‌العزیز باتوصیف به‌فقیه درضمن اجازه بخط‌الشریف‌درچند مجلس‌عام بشهادت بعضی‌ثقات‌تصریح به‌تصدیق واذعان آن نموده وبـه ملاحظهٔ مصنفات فقیرآن نیز نزدصاحب فضل‌ظاهر بود آن آثار نـاتدل‌علینا وبه‌تقریب مفاوضات ومراسلات بسیاری ازعلماء وفقهاء ... از اهل عصرو زمـان سابق ولاحق‌اذعان آن ظاهر میگردد»

وی‌یك صفحه پیش‌از شروع به نقل اجازات خود نیز میگویـد : دراین عصروزمان دربلدان ایرانیان ازاصفهان وکاشان ومشهدمقدس خراسان‌وعراق غرب وشیراز وغیر آن نور وجود جمعـی از علماء ومجتهدین برطریق حق‌ائمهٔ معصومین (ع) ظهوروحضورداردوبه‌اعتقادفقیر ... عدد ایشان... کمترازضعف اول عددتام نبود... درجات ایشان درعلم ونظرثاقب وحدس صائب و قوت قدسیه که بآن قدرت برردفروع بسوی اصول میسر بود متفاوت بود واین قوت درباب اجتهاد عمده‌بود... ووجود این قوت قدسیه دربعضی ازعلماء این‌زمان در دیدهٔ بصیرت عارفان صاحب انصافان وقت غایت ظهور دارد و بسیار مشکل‌بودن تابحدی‌که تحصیل علم یا ظن در مسئله اجتهادیه نمودن مشکل افتد برخلاف جهت مزیت بود

تقی کمره‌ای پس‌ازپرداختن ازتألیف این‌رساله، آن‌را (شاید همین نسخه حاضر را) برای خلیفه سلطان فرستاد واز او خواست که درآن‌نظر افکند. متن نوشته مؤلف، برپشت نخستین برگ نسخه(۱) حاضر دیده میشود

سرگذشت‌نقی کمره‌ای‌درکتب‌تراجم‌وتذکره‌های‌شعرا: امل‌الامل‌ریاض‌الجنه زنوری ونجوم‌السماء فوائد رضویه‌قمی و ریاض‌العلماءآمده وتألیفاتی ازاو یاد شده اما ازاین‌رساله درهیچ‌یك ازمراجع ذکری نیافتم.

آغاز: - بسمله بعدحمدالله‌رافع‌درجات‌العلما ... چنین‌گویدافقرالفقراء.. غبارراه. شیعیان امیرمؤمنان...که بعضی‌ازبرادران دینی وخلاق یقینی پرسیداز سندقول مشهور سیدامجد نواب صدرپادشاه دینی‌پناه سمی حبیب‌الله که در این عصر وزمان درایران وعربستان مجتهد نیست واز وجه صحت آن وآن که در عصرغیبت امام‌هادی‌انام ... خلوزمان‌از مجتهد عدل امامی امکان‌فعلی‌دارد..؟ ودرحکمت‌الهیه روابود..؟ وتحقق‌پذیرد..؟ وبرفرض وقوع خلومذکور، هرامر ضروری معاش ومعادعباد دربلاد، موافق شریعت مقدسه به‌وجهی تمشیت تواند پذیرفت..؟. فقیر...درجواب‌گفت بدان الهمك‌الله...که‌قول‌مذکور نواب باآن که مرجع آن، شهادت برنفی غیرمحصوربود.

۱ - برظهرنسخه‌چنین‌نوشته: این‌رساله‌ایست لطیف دربیان آنکه فرقهٔ ناجیه‌شیعهٔ امامیه اثنی‌عشریه درعصر غیبت ... خالی ازنور وجود مجتهدامامی جامع شرائط حکم وفتوی نمی‌ماند وهمواره درزمان غیبت امام (ع) درمیان‌طائفه مفلحه نوردوجود جامع مذکور ..، ظهور داشته ودارد ومؤلف این‌رساله‌غبار راه راه روان این ... رجاواستدعا دارد از نواب مستطاب عالمیان‌مآب ... خلیفةالعلماء المتبحرین سلطان‌الحکماء ... که با جامعیت علوم‌دینیه ... به‌دقت نظرثاقب وحسن فهم صائب عرض شعره را به‌هزارپاره مینماید باکمال انصاف ...که نظرشریف درتمام‌آن ازابتداء تاانتها افکند تا حق مقام برهمگنان ظاهرگردد چون درفرقان میان حق وبطلان به‌بینه وبرهان وحیدعصر وزمان خویش‌است مدالله جل وعزنورجلاله علی مفارق‌العالمین...»

پایان : غرض تذکیه نفس نبود بلکه مقصود تحدیث به نعمت منعم‌حقیقی جل‌جلاله بود لقوله‌تعالی واما‌بنعمة ربك فحدث

[۳۸۱۳]

نسخه‌ایست بقلم قرن ۱۱ (گویا از مولف) برگ اول دارای سرلوحی مذهب و نقاشی شده باقلمهای لاجوردی وعگرف . بسمله باسفید آب درزمینه زرین نوشته شده . کنار این برگ اندکی وصالی دارد . درحاشیه صفحه ۲ تملك فرهاد میرزا دیده میشود قطع رقعی ۹/۵×۱۵/۵ ج تیماجی مشکی صفحات۵۸ سطور ۱۵ کاغذ شکری‌رنك‌آهار مهر شده شماره ثبت قدیم۲۵۸۳۰ جدید ۹۳۳۵ تنکابنی : ۵۲

ازلیة‌النفس و بقائها (عربی)

ازابن‌کمونه‌سعدبن منصور مؤلف‌الکاشف (شمار ۱۹۳۸ و۱۹۳۹) وشرح تنقیحات‌سهروردی (شماره ۱۸٤۹ و ۱۸۵۰) و تنقیح الابحاث عن‌الملل الثلاث (شمارهٔ ۵۹۳/۳)

نام ابن‌کمونه دردیباجه یاجای دیگر رساله ـ درنسخه‌حاضر ـ نیامده اما نگارنده را جای شك درنسبت آن به ابن‌کمونه وجود ندارد (دربارهٔ این رساله درفهرست ج ۹ ص ۵۰۲ تا ۵۰۹ سخن رفته است)

درپشت برگ اول این نسخه نیزچندجا نام ابن کمونه آمده است و در مجموعه۱۷ کتابخانه صدرالدین‌محلاتی (شیراز)رساله‌ایست‌بانام ازبدیة‌النفس و قدمهاوساطتها ازابن‌کمونه به(نشریه‌کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۵: ۲۷۳)

همچنانکه درمجله ۹ فهرست اشارت رفته است ابن‌کمونه دراین‌مقالات ازبراهین معروف و متداول هیچ‌نمیآورد وتنها به‌شرح و بسط برهان «اختراعی» خود ومقدمات آن بسنده میکند (ج ۹ فهرست : ۵۰۵)

دراین دفتر (یارساله) دومقاله است وهریك باسرآغاز جداگانه. مقاله اول در اثبات ابدیت نفس دارای ۱۰ فصل و مقاله دوم دراثبات ازلیت و قدم نفس واین‌که نفس نه مزاج است و نه متولد از مزاج دارای یازده فصل (فصل ٤و۵ مقاله نخست نیز دربارهٔ ازلی بودن نفس است)

آغاز مقاله اولی : بسمله‌الحمدلله الذی نطقت بحکمته عجائب صنعه و ووقفت‌افکاربریته دون تصور ماهیته. احمده حمدمن‌ابصرالیقین بعین بصیرته فآثر طریق مسلوکه و محجته ... فان‌الذی یتضمنه هذه‌المقاله هواثبات‌ابدیة نفس الانسان بطریق‌برهانی هومماادرکته بفکری‌ولم‌اعرف انی‌سبقت‌الیه ویتم‌الغرض منها بایراد عدة فصول (الفصل‌الاول) فی‌القول‌الشارح لمعنی‌اسم‌النفس . قد بین فی‌العلوم‌المنطقیه ان‌تصور الاشیاء علی‌قسمین تام وناقص

پایان: الا بزیادة تقریر کما ذکرت و هذا خاتمة الکلام فی هذه المقاله والحمدلله رب‌العالمین وصلوته علی‌اهل‌قدسه من‌الانبیاء والمرسلین خصوصاً‌علی افضل مخترعاته محمدالنبی وآله‌الطاهرین .

آغاز مقالهٔ دوم : بسمله مقالة فی‌ان‌النفس لیست بمـزاج‌البدن ولا کائنة عن مزاج‌البدن یشتمل علی احـد عشر فصلا فصل اعلم انه‌لابد لمن ارادان یبین ان‌النفس لیست بمزاج... ان‌یبتدی ببیان‌امرین: ان‌المراد بقولنا ان‌النفس ماهو والثانی ان‌حقیقة‌المزاج ... ماهو

پایان: وعلی‌التقدیرالثانی‌یلزم ان‌لایتبین مماقیل‌فی‌هذه‌المقاله تمت‌فی‌شهر ربیع‌الاول سنه ۱۰۶۷ .

[۳۸۱۴]

نسخه‌ایست بخط نسخ مورخ ۱۰۶۲ کنار برگ اول و آخر اندکی وصالی دارد . برپشت برگ‌آخر سئوال وجوابی است فقهی‌که چلیپا و با قلم‌دیگراست و بقیهٔ آن در حاشیه صفحه‌آخر نسخه نوشته شده دربیشتر برگهای دفتر اثررطوبت دیده می‌شود .

قطع رقعی ۱۱ × ۱۷/۵ ج‌تیماج قرمز روشن باآستر کاغذی . صفحات ۱۷۰ (۸۶ برگ) سطور۱۷ کاغذ اصفهانی شکری‌آهاره شده شماره ثبت قدیم ۲۵۸۲۱ جدید ۸۵۱۷ تنکابنی : ۵۳ .

۱ـ الجواهرالسنیه (ص۲ ـ ۳۵۵ دفتر) (عربی)

= احادیث‌قدسی ازشیخ‌محمدبن‌حسن حرعاملی (م‌ـ۱۱۲۴) دردوقسمت.

رجوع شود به‌ذریعه ۵:۲۷۱ وامل‌الآمل (چاپ بغداد به تحقیق سیداحمد حسنی) ۱:...

۲ـ اللهوف علی قتلی‌الطفوف ص۳۵۹ ـ ٤٤٤) **(عربی)**

= الملهوف تألیف سیدرضی‌الدین ابوالقاسم علی‌بن موسی‌بن جعفر = ابن‌طاوس (م‍ـ ٦٦٤) درتاریخ طف دارای سه مسلك .

رجوع‌شود به‌ذریعه ۱۸، ۳۸۹کشف‌الحجب والاستار: ٤۸۲ و ۵۵۰فهرست حاضر :

[۳۸۱۵]

دفتریست بخط نسخ حسین‌علی‌بن افراسیاب مورخ ۱۱۰۱ و عباس دینوری مورخ ۱۰۹۲. کاتب رساله یکم درپایان نسخه رقم‌کرده :

الی‌هنا کلامه سلمه‌الله . قدفرغ من کتابته‌العبد حسین‌علی‌بن افراسیاب بن پیرعلی‌بن برجعلی بن محراب الکرایکی الحکمی فی‌ثامن شهرشعبان فی‌یوم‌الخمیس سنه ۱۱۰۱ فی‌حالة‌التی وردت فی‌القندهار بعد زیارة‌الثامن(ع) حسب‌الامرالاخ الاعز ... الاعلم سمی نوح‌نجی الله ... فی‌سنة احدی ومایه‌والف» برپشت‌برگ اول فهرست‌مطالب‌الجواهر السنیه نوشته شده وبرهمین‌برك وچندبرك اضافی دیگر مطالب پراکنده وچند حدیث یادداشت‌کرده‌اند . یادداشتی نیز ازکاتب پشت صفحه‌اول جواهرالسنیه‌بوده که بریده‌اند درحراشی‌رساله‌یکم تعلیقاتی‌است‌به قلم تازه‌تر .

درپایان دفترمرثیه‌ای ازمحتشم‌کاشی برسه‌صفحه‌نقل‌شده .

قطع‌خشتی ۱۲×۱۸ ج تیماج قرمز روشن‌یك‌لا صفحات (بدون برگهای اضافی): ۴۴۴ سطور ۱۶و۲۱ کاغذ آهارمهره والوان (رساله‌یکم اصفهانی ورسالهٔ۲فرنگی)شماره ثبت‌قدیم ۲۵۸۵۲ جدید ۹۳۳۵ تنکابنی:۵۴

تقویم‌الایمان **(عربی)**

= التصحیحات والتقویمات از میرداماد مولی محمد باقر استرآبادی (م‍ـ۱۰٤۵) درتوحیدومعارف‌الهی‌دارای‌چندرصد وتقویم(یاتقویمات‌وتقدیسات)

میردامادرمبحث‌وحدت‌حقیقی‌ووحدت عددی چندگونه تقسیم دروحدت یادمیکندازآنجمله: وحدة قبل‌الدهر، و وحدة مع‌الدهر، وحدة بعدالدهر ووحدة

قبل الزمان ووحدة مع الزمان(۱). داماد در رساله بداء (= نبراس الضیاء) از شرح تقدمه تقویم الایمان خود یاد میکند.

نسخه‌ای دیگر از این کتاب در این کتابخانه است و ضمیمهٔ رسالهٔ خلق الاعمال (= ایقاظات) که ناتمام است اما از نسخه حاضر روشن تر نوشته شده و اغلاط آن نیز از این نسخه کمتر است.

سید احمد بن زین العابدین علوی عاملی بر تقویم الایمان شرحی نوشته به نام کشف الحقائق که دو نسخهٔ آن در مشهد (رضوی) است (ش ۲۲۲ مورخ ۱۰۲۳ و ۲۲۰ مورخ ۱۰۲۸) و بنا بر نوشته فهرست آن کتابخانه دیباجهٔ یکی از این دو نسخه بنام میر محمد مؤمن و دیباجهٔ دیگری به‌نام شاه صفی است. یك نسخه از شرح نیز در رامپور است (شمارهٔ ۳۳۶).

در فهرست مشهد و بانکی پور دو حاشیه (تعلیقات) بر تقویم الایمان نیز یاد شده که مؤلفان آنها شناخته نیست.

میر داماد خود نیز بر این کتاب شرح (یا تعلیقات) نگاشته و در نبراس الضیاء از آن یاد میکند.

رجوع شود به ذریعه ٤: ۳۹٦ و ۱۹۵ (التصحیحات) و ۱۳: ۱۵۱ و ۱۸: ۲۹ کشف الحجب: ۱۲۳ و ۱۳۷ بروکلمان ذیل ۲: ۵۷۹ فهرست مشهد (آستانه رضوی) ۱: ٦۸ ـ ٦۹ و ۳۷ (حکمت و کلام) بانکی پور ۱۰: ۱۲۲ـ۱۲۲.

آغاز: الاستیفاق من العزیز العلیم والثقة بالعلی العظیم تقدست یامن الانوار ظلالك.. امابعد فان احوج المفتاقین... یقول معاشر رواد الحق انی قد القیت الیکم کتابا من کتب الدین... معیار آلمعاییر الحق من تصحیح العقائد ومیزان الموازین فی

۱ـ میرداماد دربارهٔ این تقسیم ودرتعریف هریك از اقسام میگوید:
«وتارة ان الوحدة علی الاطلاق تنقسم الی وحدة قبل الدهر ووحدة مع الدهر و وحدة بعد الدهر ووحدة قبل الزمان ... فالوحدة التی هی قبل الدهر وحدة الباری والتی مع الدهر وحدة العقل والوحدة التی بعد الدهر وحدة النفس والوحدة التی هی مع الزمان وحدة الاسطقسات والمرکبات»

تقویم‌الایمان و ان هوالا مخ‌الشطرالربوبی من اعلی‌العلوم الذی هوعلم‌الانوار ـ العقلیه

پایان: والذی شاء من قبل انما قال فی‌کتبه الشفاء والنجاة والمباحثات والتعلیقات وغیرها .

[۳۸۱٦]

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق خوب قرن۱۱ ـ ه صفحات مجدول باقلم‌آب‌طلاولاجورد جای‌عناوین سفیدمانده. درحواشی‌برخی ازصفحات‌وبرپشت‌آخرین‌برك نسخه‌نوشته‌هاایست پراکنده باقلمی تازه‌تر به‌نقل از سلطان‌یاکتب‌لغت ونویسنده این یادداشتها درذیل‌یادداشت آخر نسخه (مورخ ۱۳۳۵) از حاج میرسیدعلی اخوی یاد میکند . برك اول و آخر اندکی مندرس است .

قطع رقعی ۱۰ × ۱۹ ج تیماجی قهوه‌ای رنك با ترنج و نیم‌ترنج کنده شده ومطلا سجاف عطف و آستر جلد تیماج قرمز روشن صفحات ۱۹۳ (گ :۹۷) سطور ۱۷ کاغذ: خان‌بالغ شماره‌ثبت‌قدیم۲۵۸۲۴ جدید ۹۳۳۷ تنکابنی: ۵۵

مصابیح‌الهدی ومفاتیح‌المنی (عربی)

ازمیرزاحسن قمی پسرمولی عبدالرزاق‌لاهیجی (م ـ ۱۱۲۵) مؤلف‌کتاب شمع الیقین شمارهٔ۱/۲۷۹۰(فهرست‌حاضر:٤۳) وزواهرالحکم‌شمارهٔ ۱۸۳۵/۳ (فهرست ۲۸۲:۵) و۱۸۰۸/٤ (۲۸٤:۵)

این‌کتاب در فلسفه است و دارای یك مقدمه‌وچهارباب(وهرباب‌دارای چند مفتاح ومصباح) و پیداست‌که مؤلف میخواهد تمام مباحث فلسفه را با اختصار در این‌چهار باب بگنجاند اما معلوم نیست‌که آنرا بپایان رسانیده‌باشد زیرا نسخه حاضر ـ که دور نیست بقلم مؤلف باشد تا اندکی از مصباح ۵ از مفتاح ۳باب دوم است ونسخه‌کتابخانه شیخ‌العراقین‌نیزکه علامه صاحب ذریعه آنرا دیده وباکمال دقت وصف‌کرده‌اند ـ نیز بیش‌ازاین ندارد .

فهرست مطالب‌موجود :

المقدمه فی تقدیم ما یجب قبل الخوض فی المقصود وفیه مطلبان :

المطلب الاول فی کشف الغطاء عن حقیقة هذا العلم و بیان نسبته الی الدین القویم (دارای ۷ مصباح)

المطلب الثانی فیما یتعلق بموضوع هذا العلم و تفنین فنونه (۵مصباح)

الباب الاول فی تقاسیم الوجود (دارای ۵مفتاح)

المفتاح الاول فی العلة والمعلول (دارای ۲۱مصباح)

المفتاح الثانی فی الواجب والممکن وفی حصر المقولات وفی الجوهر والعرض (دارای ۳۶مصباح)

المفتاح الثالث فی المعقول الاول والثانی و فی الکلی والجزئی دارای ۱۰ مصباح)

المفتاح الرابع فی الوجود والماهیة (دارای ۱۸مصباح)

المفتاح الخامس فی اقسام الوحدة والکثرة وفی اقسام التقابل و فی اقسام السبق وفی الحدوث والقدم (دارای۱۷مصباح)

الباب الثانی فی فنون الطبیعیات و هو یفتتح باربعة مفاتیح .

المفتاح الاول فی سمع الکیان وهو الاحوال العامه للجسم الطبیعی من حیث هو طبیعی (دارای ۳۵ مصباح).

المفتاح الثانی فی فن السماء والعالم (دارای ۱٤مصباح)

المفتاح الثالث فی احوال الکون والفساد .

در مصباح ۱٦ مفتاح ۵ (از باب اول) از میردامادوسخن او در وجود دهری این گونه یاد و بر آن رد میکند :

« مصباح. من غریب ماسنح فی هذه الاعصار ان بعض اعاظم المتأخرین لمارای فی کتب ارسطو مراراً ان العقول وجمله الاعلی لیس موجودة فی الزمان بل هی کلها موجوده فی الدهر و رای فی کتب القوم کراراً ان کون الثابت مع الثابت یسمی السرمد و کون الثابت یسمی الدهر و کون المتغیر مع المتغیر یسمی الزمان و ان الزمان کمعلول للدهر والدهر کمعلول للسرمد...

وان‌الدهروعاءالزمان ، توهم من ذلك‌ان‌الدهرشیء موجودوالزمان وهوظرف‌للموجودات الثابته کالزمان‌للمتغیر غیرانه‌لیس‌له‌جزء دون‌جزء . . . فذهب‌الی‌ان‌للقدم والحدوث نحواً ثالثا غیرالذاتی والزمانی بل‌فی‌الد هروسماه الدهری و فسره بانه‌کماان الحدوث الذاتی هو المسبوقیه بالقدم‌الذاتی . . . کذالك الحدوث الدهری ان یسبق‌الوجود الحاصل من‌العله عدم حاصل من‌العله . . . ولعلك لاتحتاج فی‌الخبرة ببطلان ذلك الی‌ان‌یقرع لك‌العصاءلان المراد بالدهرلیس ظرفا ووعاء حقیقه . . . »

مؤلف دردیباجهٔ کتاب‌که مفصل است‌ـ میگوید: اختلاط فلسفه‌باکلام و تصوف وسیله‌ای به‌دست عالم‌نمایان افکند

رجوع شود به ذریعه ۲۱ : ۵۰ ـ ۵۱ مجلس ۵ : ۲۸۲

آغاز ـ بسمله سبحانك‌اللهم یامن دل‌علی ذاته بذاته ... امابعد فاعلموا ایهاالمتفقدون طریق‌السداد ... انه‌قدکان اعاظم‌الحکمة ... فیمامضی من القرون ... لایتکلمون بمطالب الحکمه مکشوفة حقائقها عن‌حجاب‌الاتقاء ... بل‌کانوا انمایتسارون فیما بینهم ویتوا دعونها عندانفسهم ولایبدونهاالالمن ـ یتوسمون منه‌فطرةالهدایه ... ولایستسرون‌الدفاترولایستامنون‌الصفائح الامرموزة فیهاالمقاصد ... ولماانقضی زمن‌الاساطین ووقعت مرموزاتهم‌بایدی‌تلامذتهم فسرها کل واحد منهم بماکان فی‌وسعه ... ثم نقلت من‌الیونانیه الی‌العربیه علی‌حسب مافسرها المفسرون ... حتی انه‌اختلطت الحکمة بالکلام والتصوف وتسوم‌الجهلة بسیماء العلماء ... فمن ذلك وقع الخلاف بعدالوفاق ... و کثرت بالعلماء التهمه ... واما من قبل ذلك فلم تکن الحکمة الاواحده ولم تکن الآراءالا متعاضده الافیماشذ

پایان موجود : فیحدث مثل ماسبق لابعینه

[۳۸۱۷]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۱. حاشیه‌هایی ازمولف‌بانشان «منه دام‌ظله» دارد ودرپاره‌ای ازصفحات اصلاحات وتصحیحات دیده میشودگویا نسخه بنظرمولف‌رسیده‌واین اصلاحات وخطهایی‌که بربرخی‌از عبارات وسطورکشیده شده ازمولف است . پشت برك اول چند نوشته‌کهن است دربـاره نام مـولف وکتاب وبرسه بـرك اضافی پایان نسخه

یادداشتهای پراکنده دیده میشود . برك او۲ مندرس و دارای لکه هایی است . عناوین شنگرف .

قطع رقعی ۱۱ × ۱۵/۵ ج تیماج قرمز یك‌لاومندرس صفحات ۳۲۶ (با برگهای اضافی : ۱۶۷ برك) سطور ۱۵ کاغذکاهی آهارمهره شده نازك شماره ثبت قدیم ۲۵۸۲۹ جدید ۹۳۳۸ تنکابنی : ۵۶

۱- فهرست‌مصنفات‌فیض (ص ۲ - ٤ دفتر) **(عربی)**

ازمولی‌محسن فیض‌کاشانی (مطابق نسخه ۳۲٦۲/۲)

نسخه حاضر قسمتی است ازآن رساله (تاکتاب علم‌الیقین)

رجوع شود به‌فهرست حاضر : ۸٦۸ و۱۲۷۰ .

۲ - فهرست العلوم (ص ۵ - ۲۰ دفتر) (عربی)

تقسیمات علوم ازفیض‌کاشانی (رجوع شود بفهرست حاضر : ۷٦٦)

نسخه حاضر چند برگ ازآغاز رساله را ندارد .

۳- شرح صدر (ص ۲٤ - ۵۰ دفتر) (فارسی)

سرگذشت مولی‌محسن فیض‌کاشانی است بقلم اودارای دومقالت :

مقاله اولی دربیان شمه‌ای ازحقیقت حال علم وعلما .

مقاله ثانیه درشرح حال مؤلف

فیض درفهرست مصنفات خود از این‌رساله یاد میکند .

ازآغاز مقالهٔ دوم برمیاید‌که دروقت تألیف این رساله پنجاه وهشت ساله بوده وتاریخ تألیف این رساله آیت شرح صدر است .

که درآغاز خطبه آورده . فیض درپایان رساله‌میگوید «و آیت شرح صدر که کلام‌کلیم علیه‌السلام است وصدراین‌کلمات به‌آن موشح شده تاریخ این شرح صدررا می‌شاید به‌شرط آنکه یاء متکلم که‌کسرهٔ بادرکلمه رب اشاره به آنست بصورت رقمی‌هویداگردیده درشمارآید .

فیض‌کاشانی دراین رساله (در مقاله۲) پس‌از اشارت اجمالی به دوران تحصیل وسفرهای خودبه شیراز وحجاز وقم و ملاقات صدرالمتالهین درقم و مصاهرت ومسافرت با اوبه‌شیراز واین‌که روی‌هم ده‌سال در نزد صدرا درس خواند وسرانجام بکاشان بازگشت و درآنجا از شاه صفی وشاه‌عباس‌دعوت برای رفتن به‌اصفهان دریافت داشته ، به‌تفصیل به‌شکایت ازاقران می‌پردازد و حسادت‌ورزی وتکالب «غولان‌آدمی پیکر وجاهلان عالم‌نما»را با زبان شعر و نثر بازمیگوید وگویا این رساله‌رابه‌همین‌غرض‌وبه‌گفتهٔ خویش‌برای «شرح‌صدر» نوشته‌است .

فیض‌ازبرادرش که‌به‌هنگام‌بازگشت‌ازحج به‌دست‌راه‌زنان‌کشته‌شدیادمیکند ومیگوید «برادری ازجان عزیزتربود در سن‌هیجده سالگی به رتبهٔ‌اجتهاد رسیده بود ... درموافقت ومناسبت ومؤالفت وموانست که‌گویی‌یك‌روح بودیم در دو بدن همدرس وهمدرد همراز وهمراه...» (۱) .

نسخه‌ای ازاین رساله با خط علم‌الهدی درمشهد (رضوی) موجود است‌و درسال اول مجله جلوه به چاپ رسیده .

رجوع‌شود به‌ذریعه ۱۳ : ۳۵۹ فهرست مصنفات فیض (نسخه شماره ۳۲٦۲/۲ این‌کتابخانه) .

آغاز : بسمله رب‌اشرح‌لی‌صدری ویسرلی‌امری ... وبعدازحمد وثنای اله ودرودوتحیت‌بربرگزیدگان آن درگاه‌چنین‌گویدمحمدبن‌مرتضی‌مدعوبه‌محسن... که‌چون‌گشایش‌غصه دل‌گره‌برگره را بفتح‌الباب سخن‌بسته‌اند... وبسی‌ازکربت غربت دنیا وشکوهٔ جهال علمانما دردلم‌گره شده بود وهم نفسی نمی‌یافتم‌که

---

۱ ـ ظاهراً او مرتضی برادر پنجم فیض‌است‌که به‌نوشتهٔ‌کتب تراجم درباز‌گشت‌از حج بسال ۱۰۲۹ درگذشته‌است واین‌نکته درجای دیگربدست‌نیامد (رجوع‌شود به‌مقدمه معادن‌الحکمه فی‌مکاتیب‌الائمه به‌قلم علامه سیدشهاب‌الدین مرعشی : یا)

بدستیاری سخن با او رازی درمیان نهم ... بخاطرم آمدکه لوحی‌بدست آرم و به‌پایمردی قلم وزبان بیان شمه‌ای از حقیقت حال علم وعلما... بروی نگارم تاشایدبدین‌وسیله دلی‌خالی‌شود وشرح‌صدری حالی‌گردد. وبه‌شرح‌صدر موسوم گشت

پایان: قصهٔ شرح‌صدر به‌انجام رسید وآیت شرح‌صدر... تاریخ‌این‌شرح صدررا می‌شاید ... بصورت رقمی هویدا گردیده درشمارآید والحمدلله اولاو آخر او بـاطناًوظاهراً . هذاکلام‌المصنف فی هذه‌الرساله. فرغ الکاتب فی‌اول ایام‌التشریق من‌حجة‌ثمان وثلاثین ومـائه والف .

۴ـ السانح‌الغیبی (ص۵۳ ـ ۶۰ دفتر) **(عربی)**

از فیض کاشانی (مؤلف دیگر رساله‌های این مجموعه) . به نوشتهٔ‌ذریعه رساله‌ای دیگربفارسی بانام سوانح غیبی‌که درهشت‌باب‌است‌ودرهمین موضوع این‌رساله (= تفسیرایمان وکفر) ازفیض دردست است وبچاپ نیزرسیده

کتاب‌حاضرنیزبنابرنوشته‌درذریعه‌بچاپ‌رسیده(درفهرست کتب‌چاپی مشار نام هیچ‌یك‌نیامده‌است) . کاتب نسخه ـ‌که ازاحفاد فیض است‌ـ درکنار رقم خویش مینویسد: مؤلف در۱۰۵۳ این‌رساله‌را تألیف کرده‌است.

ذریعه ۱۲ : ۱۲٤ و۲۵۵ .

آغاز : الحمدلله‌الذی من علینا بالاسلام و الایمان ... امابعد فهذا سانح غیبی فی‌تحقیق معنی‌الایمان والکفر وانواعها ومراتبهاسنح لی‌من‌الغیب .

پایان: رگ‌رگ است ایـن‌آب شیرین وآب‌شور ـ درخلایق میرودتانفخ صور اعاذناالله من شر هؤلاء و من‌ان نکون منهم ومن‌انصارهم بمنه وجوده و الحمدلله رب‌العالمین. الی هناکلام‌جدی‌العلامه فیض‌العلماء والمتبحرین...فرغ ناقله لعبد... المدعوبمحسن من‌کتابته فی ... سنه ۱۱٤۰ .

٥ ـ اللباب (ص٦٥ - ٧٧ دفتر) **(عربی)**

از فیض کاشانی دارای چنداصل ووصل (شماره ۲/۳٤۰۹) .

رجوع شود به‌ص ۱۲٦۹ ـ ۱۲۷۰ و٨٦٨ - ٨٦۹ فهرست‌حاضر .

٦ـ التطهیر (ص٨٧ ـ ۱۱۲ دفتر) **(عربی)**

ازفیض کاشانی ـ انتخاب‌است از کتاب نخبهٔ اودریك مقدمه و۲۱ باب . (شمارهٔ ۱/۳۲٦۲) . رجوع شود به‌همین‌فهرست : ٨٦٨ .

۷ ـ علم باری (ص ۱۱٦ ـ ۱۲۹ دفتر) **(عربی)**

رساله ازفیض‌کاشانی درپاسخ یکی‌ازفضلاء ابهر (شماره ٤/۳۲٦۲)

رجوع‌شود به‌همین فهرست ٨٦۹ ـ ٨۷۰ وفهرست‌مصنفات‌فیض (نسخه شمارهٔ ۲/٦۲٦۲) .

آغازنسخه‌حاضر بانسخه شماره ٤/۳۲٦۲ تفاوتی‌اندك دارد .

آغاز نسخهٔ حاضر : بسمله‌کتب بعض‌الافاضل من سکان الابهرالی جدنا الامجدعطرالله‌سبحانه تربته ... یسئله‌عن‌هذه‌المسئله بعدان‌سال زمرة علماءالعصر

٨ ـ الاحجارالشداد والسیوف الحدادفی نفی **(عربی)**

الجواهر الافراد (ص ۱۲۱ - ۱۳۳ دفتر)

از فیض کاشانی . وی نخست ۲۳ «حجت قاطع» برنفی‌جزء لایتجزی و سپس هفت شبهه ـ‌که از طرف قائلان به‌جز لایتجزی ایراد شده ویـا ایراد توان کرد ـ یاد می‌کند و پس از هر شبهه پاسخ آن را بـه تفصیل با عنوان «ازاله» میآورد .

این‌رساله‌گواه تعمق‌فیض‌درمسائل‌ریاضی‌نیزهست. اودرازاله‌شبههٔ: زاویهٔ تماس (یکی‌ازادلهٔ جوهرفرد) میگوید «کذاافاد بعض‌فضلاءعصرنا». این‌رساله‌را علم‌الهدی در۱۰۵۷ ازنسخه اصل رونویس کرده است.

درفهرست مصنفات فیض ودرذریعه ازاین رساله یادشده امانسخه‌ای‌دیگر ازآن‌را تااین‌زمان نمی‌شناسم .

ذریعه ۱ : ۳۵۰فهرست مصنفات فیض (نسخه شماره ۶۲۶۲/۲)

آغاز : الحمد لمن‌توحد بالفردانیه... وبعدفهذا احجارصلاب‌شدا دکاسرة لما ارتکز فی‌افهام طائفة من‌الغاغه من‌الجواهرالافراد ... احتوت علی ثلثة و عشرین حجةقاطعات وسبعة شبهات مزلات...فصل فی‌الحججالقواطع حجة: کل جوهر ینالهالحس ولهوضع واشاره

پایان: هذا مااردنا ذکره فی هذه‌الرساله والحمد لواهب العقل والصلوة علی خاتم‌الرساله تشرف‌العبد.. نافلةالمصنف‌العلامه ... بکتابة هذه‌الرساله نقلا عن‌خط والده‌الماجد ... الذی نقله من‌خط والـده‌المصنف... وهذه صورة خطه فی‌النسخة‌المنقول‌عنه : الی‌هنا کلام‌والدی‌المصنف‌ادام‌الله‌بقاه‌و کتب بیده‌الجانیه.. علم‌الهدی‌بن محمد محسن ناقلا عن خطه الشریف ادام‌الله ایام افاداته ... سنه سبع و خمسین و الف . و کان اشتغالی به و عنه فی یوم‌السبت . . . ۱۱٤۰ فی بلدتنا قاشان .

۹ـ العقل‌البسیط کل‌الاشیاء (فائده فی‌ان...) (ص۱۳٤ دفتر) **(عربی)**

مقالتی‌کوتاه‌است‌ازمولی‌صدرا دربالای‌آن‌به‌خط کاتب‌دفتر که‌ازنوادگان فیض است ـ چنین‌آمده : مقالة من‌افادات جدنا صدرالعرفاء والمتالهین .

۱۰ـ رسالة فی‌حکم‌الاجرة علی‌العبادات (ص۱۳۷-۱٤٤ دفتر) **(عربی)**

= اخذالاجره علی‌العباده ازفیض‌کاشانی .

رجوع شود بـه ذریعه ۱۱ : ٤۳ فهرست مصنفات فیض (نسخه شماره ۳۲۶۲/۲): وهمین فهرست : ۱۲۵۰

آغاز : الحمدلله علی ماالهم.. اما بعدفهذه رساله فی‌تحقیق مسئلة قـدکثر الخلاف فیها

پایان: الی هنا کلام الشهید و علیك بالتامل فیه . انتهی کلام جدی فی هذه الرساله... ونقلت هذه المقاله من نسخة خط والدی ... یوم السبت السابع عشر من رجب ... ۱۱٤۰ .

۱۱- رسالة فی ولایة الاب والجد للاب علی البکر (ص۱٤۵- ۱۵٤ دفتر)

از فیض کاشانی (فهرست مصنفات فیض شمارهٔ ۱/۳۲٦۲)

آغاز: الحمدلله وسلام علی عباده الذین اصطفی... اعلم انه اختلف علماءنا الامامیون... فی ثبوت الولایة للاب والجد للاب علی البکر البالغه الرشیده فی عقد النکاح علی ستة اقوال

پایان: وهذا ماخطر لی من القول فی تحقیق هذه المسئله والله اعلم بحقائق احکامه والحمدلله علی ماهدانا وله الشکر... الی هنا کلام جدی العلامه و نقلت هذه الرساله من خط والدی الماجد الاستاد الاستناد الذی کتبه فی شهر شعبان من شهور حجة اربع وستین والف فی موضع من مواضع قمصر من قری قاسان یقال له مازکان و فرغت من کتبه بعد ساعة شرعت فیه فی یوم السبت... عام اربعین ومائه والف ۱۱٤۰ من هجرة سیدنا ... والحمدلله .

[مجموعه ۳۸۱۸]

دفتریست بقلم شکسته نستعلیق فرزند علم الهدی (گویا نصیرالدین سلیمان که ملقب به محسن بوده) مورخ ۱۱٤۰. برپشت برگ نخستین دفتر، وقفنامه این نسخه (با صدمجلد دیگر از تألیفات خاندان فیض) بخط واقف (ابوتراب بن نصیرالدین سلیمان بن علم الهدی بن محمد محسن) ثبت است. درچند جای دفتر مهری باسجع «یامحسن اغفرلی بمحمدعلم الهدی» دیده میشود .

قطع رقعی ۱۲/۵ × ۱۸/۵ ج تیماجی مشکی مندرس صفحات ۱۵۵ (شماره برگها با برگ اضافی اول نسخه) : ۷۹ سطور ۱٦ کاغذ اصفهانی شمار ه‌ثبت قدیم ۲۵۸۲۸ جدید ۸٦۳۷ تنکابنی : ٦۷ .

الکناش المنصوری **(عربی)**

تألیف محمدبن زکریارازی(۱) در ده مقاله(فهرست مقالات کتاب در دیباچهٔ مؤلف وبتفصیل بیشتر درفهرست نجم آبادی یادشده است). الدومیلی ترجمه ها و چاپهای الطب المنصوری را با تفصیل باز میگوید. (الدومیلی العلم عندالعرب ترجمه عربی : ۱۷٤-۱۷۸ مؤلفات رازی از دکترنجم آبادی: ٤۳-۵۷ فهرست بیرونی (چاپ پول کراوس) : ٦-۷)

آغاز : بسمله قال ابوبکر محمدبن زکریاالمتطبب الرازی رحمه‌الله انی جامع للامیر سیدی وابن سیدی ابی صالح منصوربن اسحاق... فی کتابی هذا جملا وجوامع

پایان: ولنکمل کتابنا فی هذاالموضع والله‌المحمود .

[۳۸۱۹]

نسخه ایست بـه قلـم نستعلیق شکسته علـی‌نقـی‌بن محمد ابراهیم قمـی مورخ ۱۱۰۴ . در نیمه اول نسخه حواشی متفرقـه است و از ص ۱۰۲ تـا صفحه ۱٤۱ درسراسر حواشی صفحات، ازجامع ابن‌بیطارنقل‌شده وظاهراً به خط کاتب نسخه‌است. عناوین‌شنگرف. برگ‌اول تازه‌تراست. در برخی‌از برگهای‌نسخه‌اثر رطوبت‌دیده میشود کنار برگ‌آخروصالی ونیمی ازسطوردراثررطوبت سیاه شده اما خواناست

قطع خشتی۱۳/۵ × ۲۰ ج تیماجی قهوه‌ای صفحات ۳۳۳ (۱٦۷ برگ) سطور ۱۸ کاغذ فرنگی‌سفیدشماره ثبت قدیم ۲۵۸۲٦ جدید ۹۳۳۹ تنکابنی:۵۸

مدارك‌الغرائب فی‌مسالك‌العواقب **(عربی)**

ازحسن‌بن عبدالرحیم‌مراغی دربیست باب درمعارف‌وعقائدازآثارواخبار شیعه پاره‌ای ازمباحث کلامی متعلق به احوال‌موت وپس ازموت انسان‌به‌نوشتهٔ مؤلف دردیباجه‌وی این‌کتاب را بـه خواست (امیراجل . . . نواب اعظم . . . صفوة سلالةالسلطان وخیرهٔ خلاصةالخاقان مؤیدالدوله» تألیف کرده است .

۱- بحثی‌تازه دربارهٔزندگی‌رازی درمجله وحیدسال۲ (بقلم این‌نگارنده)آمده‌است .

درباب ٦ (=فی‌فناءالعالم وبقائه‌والمعاد وکیفیته) قول برخی‌ازمتکلمان رادرباب حشرجسمانی وروحانی - به‌نقل ازمجلسی میآورد .

صاحب‌ذریعه ازنسخه‌ای‌ازاین‌کتاب‌متعلق به کتابخانه‌سیده‌حمدمهدی‌صدر یاد میکند .

ذریعه ۲۰ : ۲٤۰

آغاز : بسمله الحمدلله‌الذی لایموت‌ولایفنی ولاینقضی عجائبه‌ولایخفی‌لانه کل یوم هوفی شأن

پایان: والظاهرمنها ان‌البحر لاتنزف وکلمةالله لاتوصف‌والصلوةوالسلام علی محمد وآله اولاوآخراً

[۳۸۲۰]

نسخه‌ایست به خط نسخ قرن ۱۳ : عناوین شنگرف
قطع خشتی ۱۳/۵ × ۲۳ ج تیماجی قهوه‌ای صفحات ۳۱۵ سطور۱۲ کاغذ فرنگی
آهارمهره شماره ثبت قدیم ۲۵۸۲۷ جدید ۹۲۴۰ تنکابنی : ۵۹

۱- بستان‌الاطباءوروضةالالباء (ص ۲-۱۰۵) **(عربی)**

تألیف موفق‌الدین اسعدبن ابی‌الفتح الیاس‌بن جرجیس‌بن مطران دمشقی (م - ۵۸۷) . پزشك بزرگ مسیحی‌که درروزگارصلاح‌الدین ایوبی مسلمان شد وبه‌اوتقرب یافت . وی‌کتابخانه‌ای بزرگ‌داشت‌ودراین‌کتاب‌اطلاعاتی ارزنده دربارهٔ تاریخ طب وفلسفه ودربارهٔمترجمان‌علوم دراسلام ودربارهٔ تألیفات‌نادر طبی وفلسفی‌ومؤلفان‌آنهافراهم‌آورده‌است وازجمله‌نوادرپزشکی وتاریخی مهم این کتاب است مطلبی که ابن‌مطران‌ازرسالهٔ ابنهٔ محمدبن زکریا رازی‌آورده درباره زنی ریشدارکه اورا درنزد معتضد خلیفهٔ عباسی دیده است .

(رجوع شود به مقاله این نگارنده درمجلهٔ وحید سال ۲ :)

ابن مطران تألیف دیگری دارد بنام حکایات الاطباء که در جزء یکم بستان الاطباء ازآن‌یاد میکند .

بستان‌الاطباء دردوجزء است ونسخه جای سخن تنها جزء یکم است : نسخه‌ای دیگردراین کتابخانه است که جزء ۲ رانیزداردو اندکی ناقص‌است اما نسخه حاضر ـ تا آنجا که هست ـ اضافات بسیار بر آن دارد (ودریکی ازهمین اضافات است که ازتألیف دیگرخود حکایات‌الاطباء یاد میکند) .

دربارهٔ ابن مطران وکتاب بستان‌الاطباء رجوع شودبه معجم‌الاطباءذیل عیون‌الانباء ازدکتراحمد عیسی : ۲۰۰وتاریخ الطب‌العراقی ازعبدالحمیدعلوچی ۳۶۸ مقاله شیخ رضا الشبیبی دروصف نسخه مورخ ۵۸۸ بستان‌الاطباء در مجلهٔ مجمع‌العلمی‌العراقی دمشق‌سال ۱۹۲۳ : ۲ـ۸. کشف‌الظنون : ۲٤۳ بروکلمان ذیل یکم ص ۸۹۲مجلهٔ‌معهدالمخطوطات۵ : ۲۶۹(دکترصلاح‌الدین‌منجددرضمن‌مقاله : مصادر جدیده عن‌الطب العربی از سه نسخهٔ بستان یاد میکند : نسخه‌کتابخانه شیخ‌رضا شبیبی دربغدادمورخ ۵۸۸، ونسخهٔ‌کتابخانه‌احمدیه وکلف‌لاندامریکا)

آغاز : بسمله قال جامع هـذا الکتاب ابونصر سعدبن الیاس‌بن المطران قدس‌الله روحه انی جامع فی‌کتابی هذا مذاکرمما اطالعه واسمعه من‌الشیوخ و الف نسخه من‌الکتب‌الطبیه‌وقدوسمته‌ببستان‌الاطباء وروضة‌الالباء وجزئته‌جزآئین وابتدأت وانا اسال‌الله عزوجل المعوية‌علی اتمامه واسال قارئه ان‌یکون مغضیا لامنتقدا سامعا لقول‌من‌یقول رحم‌الله من قرأفاخذ من‌کل شی احسنه. وصیة‌ینبغی للطبیب اذا قدم علی مداواة قوم فی‌بلدان ینظرفی وضع المدینه و مزاج الهواء المحیط بها .

پایان جزء اول (درنسخه دیگر) : تعریف‌الرطل البابلی و هوالرطل‌الطبی تسعون مثقا لایکون بالدراهم مایه وثمانیة وعشرون درهماوثلاثه اسباع درهم . قد حققت ذالك تحقیقا بلیغا فلیعتمد علیه انشاءالله تعالی‌تم‌الجزء الاول من‌بستان الاطباء من تصنیف ابن‌المطران والحمدلله‌وحده والصلوة علی سیدنا محمدوآله الطاهرین .

آغاز جزءثانی : بسمله‌وماتوفیقی‌الاباالله‌اشارةان‌الطحال‌اذازال عن‌مجراه الطبیعی بطل لذلك فعله‌الذی له‌رکب واجتذب الخلط السوداوی‌الیه فیعرض من ذالك الجذام

پایان نسخه حاضر: وصیة اذاحضرتك الافاعی فلایجب ان تؤخرعمل الزیان ساعة (این وصیت‌وفقرهٔ پیش ازاین ازاضافات این‌نسخه‌است ودنبال‌آن افتاده ویك‌صفحه سفیداست وپس‌ازآن دنباله بستان‌الاطباء است و تاچند سطر نیزهمین اضافات‌است‌که درنسخه دیگروجودندارد وپس‌ازسه‌سطر «تعریف‌الرطل البابلی» است که درنسخه‌دیگر جزء سطور آخرجزء اول کتـاب است . پس‌از یك‌صفحه مذکور ده صفحه‌دیگرازبستان الاطباء است‌که بالای آن باقلم قرمز نوشته «من‌بستان الاطباء »

وشایدبه‌دلیل‌جدایی‌این‌اوراق، درفهرست‌مجموعه که‌در آغاز آن‌باقلم‌کهنه نوشته‌اند، این‌قسمت‌راجزء ثانی‌بستان به‌شمار آورده‌اند .

پایان‌نسخه ـ وقال‌اعلم ان‌الاعراض قسمان احدهی مایکون عن‌الطبیعه والثانی‌مایکون عن‌المرض‌والذی یکون‌عن‌الطبیعه بالقشعریره ونحوها والذی‌عن المرض فکالصداع التابع للعمی‌الدائمه .

۲ ـ اختلاف‌الدم (مقالةفی (ص ۱۰۵ دفتر) (عربی)

گفتاری است کوتاه که بالای‌آن نوشته : مقاله‌للرازی فی‌اختلاف الدم

۳ ـ الطب‌الملوکی (ص۱۰۵ ـ ۱٤۲ دفتر) (عربی)

ـ طب‌الملوك (۱) از ابوبکر محمدبن زکریارازی (فهرست‌ابوریحان‌ـ پول‌کراوس : ۷ ، الفهرست ـ فلوکل ـ:٥٤ ونسخهٔ دارالکتب وتیموریهٔ قاهره به‌نقل مجله معهدالمخطوطات‌العربیه٥ : ۲۹۹)

---

۱ ـ درصدروذیل نسخه حاضرنام این‌کتاب طب‌الملوك آمده است امـا در هیچ‌یك ازمراجع، این‌ضبط دیده‌نشده وبروکلمان ازکتاب طب الملوك تالیف محمد غجدوانی تلمیذ فضل‌الله تبریزی یادمیکند (ذیل۲ : ۱۰۳۹)

رازی درمقدمهٔ این کتاب از چند تألیف طبی دیگر خود یادمیکند ودرپایان از کتاب الخواص خودکه درباب آثار وخاصیت‌های اشیایی است که آویختن یا پوشانیدن ویانزدیك ساختن آنها به‌بیماران موجب شفایافتن آنان است (نه استعمال آنهابه‌صورت دیگرداروها) . رازی میگوید : خواص این گونه‌اشیاء درکتابها بسیار گرد آمده اما پزشکان مورد اعتماد وخالی از دروغ مانند جالینوس کمتر دراین باره سخن گفته‌اند ومن که درکتاب الخواص‌ازتجربیات وهمه دیده‌ها وشنیده‌های خود گرد آورده‌ام نخست برآن شدم چیزی‌ازآن کتاب را درپایان این‌رساله بیاورم اماا‌کنون آوردن‌آن‌را دراینجازائد می‌بینم.»(۱)
آقای دکترنجم‌آبادی که درفهرست مصنفات رازی نام دیگرطب ملوکی را کتاب الخواص پنداشته‌اند ظاهرآناشی از: اشتباه‌درتفسیر این‌سخن رازی‌است.

آغاز بسمله قال محمدبن زکریا الرازی لولاشدة الحرص منا علی منافع الناس لصرف الالام عنهم... لکان انشائناهذا الکتاب فضلا اذکناجمعنا مداواة جمیع الاسقام فی کتبنا کثیره بمقدار مافی صناعة ابقراط.. . و توسعنافی ذلك فی الجامع الکبیر وقلنا فیه قولا کافیا فی الکتاب الموسوم بالتقسیم والتشجیر قلنا فیه قولا معتدلا فی الکتاب المنصوری و ...کتاب من‌لایحضره الطبیب و الکتاب الموسوم بالادویةالموجوده

پایان : ویجعل ماتحملنا من‌العنایه بتالیف هذاالکتاب منه وله بمنه وطوله والحمدلله به اتمام رسید کتاب طب‌الملوك روز دوشنبه ۲۲ ذی‌قعده سنه ست و الف هجریه

---

۱ ـ عین‌عبارت رازی این‌است :
وقداردت لمابلغت هذاالموضع من‌کتابناان‌اضم‌الیه مایعالج به‌العلیل من الاشیاءالتی تعمل بخواصها مما یعلق علی العلیل اویراه اویلبسر اویجعله فی‌مرقده‌ومسکنه ونحوذلك ولکن لما کانت الکتب فی امثال هولاء کثیراوالذی یحکیه منها من یوثق به‌فیر کن‌الیه کجالینوس‌وشبهه ممن یخل عن کذب یسیراذکنت قدجمعت هذه‌کلها من‌جمیع ماوقع‌لی‌الی وقتی هذا من‌کتاب اوسماع اوتجربة فی‌کتاب وسمیته کتاب‌الخواص فرایت‌ان ذکره‌هنافضل» .

٤- رساله دفع مضار الاغذیه (ص۱٤٦-۲۵۰ دفتر) **(عربی)**

ازمحمدبن‌زکریا رازی (پول کراوس ص۷- شمارهٔ۱۷) رازی دراین‌رساله شکوکی برکتاب جالینوس ایراد میکند.

آغاز : الحمدلله‌رب‌العالمین . . . قال محمد بن‌زکریاالرازی غفرالله له رایت ان اؤلف کتابافی‌دفع‌مضار الاغذیه‌ابلغ‌واشرف‌مماعمله‌الفاضل‌الجالینوس فانه سها و غلط کثیرافی کتابه فی‌هذا المعنی ولم یستقص فی کثیرمنه و لایحیی‌ین ماسویه

پایان : قال محمد قد قلنا فی هذاالغرض الـذی قصدناه قولاکافیا . . . لانحسب انه‌سبقنااليه‌احدمن‌القدماء ولما انتهی‌بی‌القول‌الی‌هذاالموضع.. اردت ان اضم‌اليه فصلاآخر اذکرفیه مایوافق عله علة ... ثم‌رایت ان‌هذاالکتاب قدبلغ من‌الطول مقداراً صالحا ... فتوقفت عن ذلك انتطاراً لامرسیدی اطال‌الله بقاءه فان امر بذلك فعلته انشاءالله وله‌الامر

۵- رساله منافع السکنجبین **(عربی)**

از ابوبکر محمدبن زکریا رازی (پول کراوس : ۸)

قال محمدبن زکریاالرازی سالت یاباسعید اسعدك‌الله فی‌جمیع امورك...

٦- نصوص جالینوس (ص۲۵۸-۲۸٤دفتر) **(عربی)**

مستخرج از تجارب طبی جالینوس

آغاز : بسمله هذه نصوص استخرجت من تجاریب‌الحکیم المعلم الفاضل جالینوس الالهی (نص) قال اذا اجتمعت عدةاحوال بعضها عائق

۷- حل کلام الشیخ‌الرئیس (ص ۲۸۵-۲۸٦ دفتر) **(عربی)**

= حل عبارت مشکلی است از شیخ‌الرئیس (ظاهراً در قانون) درباره علل‌پیداشدن اشتهاء ناسالم درانسان. بر بالای نسخه، کاتب‌با قلم قرمز

نوشته : رساله فی‌الرحم للمولی الاعظم فخرالملة والدین الخجندی وی نخست تمام عبارت ابن‌سینا را ـ که چندین سطراست ـ نقل و سپس به‌حل فقرات آن باعنوان قوله می‌پردازد .

آغاز : بسمله التمس‌منی بعض المخلصین ان احل عقدکلام‌الشیخ‌الرئیس رحمه‌الله فی فسادالشهوه فبادرت‌الی‌ماالتمس... قال‌الشیخ اذا اجتمع فی‌المعده خلط ردیءمخالف‌للمعتادفی کیفیته‌اشتاقت‌الطبیعه‌الی المضادله و المضادلمخالف المعتاد مخالف للمعتاد غیرمضادفـان المنافیات من‌الاطراف و بالعکس ولذلك یعرض‌لقوم‌شهوةالطین بل‌الفحم والتراب والجص‌واشیاء من‌هذاالقبیل

پایان : هذا ماسنح لی فی‌هـذاالموضع والله ولی التـوفیق و منه‌الهدایـة الی‌التحقیق

۸- **حاشیه علی کلام‌الشیخ‌فی‌النبض** (ص۲۸۷-۲۸۲ دفتر) **(عربی)**

حاشیه وتفسیری است از فخرالدین خجندی براین سخن ابن‌سینا دررساله نبض: «ان فی‌النبض طبیعة موسیقاریه» . خجندی نخست مقدمه‌ای دارد در بیان انواع نسب وتوضیح نسب بین نغمات ونقرات درموسیقی وسپس به‌نقل عبارت شیخ‌الرئیس (باعنوان‌قوله) وتعلیق برآن میپردازد .

آغاز : بسمله‌قال‌الامام... فخرالملةوالدین‌الخجندی‌رحمة‌الله‌علیه‌لماکانت النسبة الموسیقه نوعا مخصوصاً من‌النسب و الطبیعة النوعیه لایحصل فی‌الاعیان والاذهان دون تحصیل مایقومها من‌الاجناس والفصول اوردنا ... کالمقدمه لما قصدنا من‌تفسیرالمتن ...

پایان : یتعسر علی‌الحذاق ادراکهـا و لنقتصر علی هذاالقـدر من‌الحاشیه حامدین‌لله شاکرین‌لانعمه

۹- **حاشیةعلی کلام الشیخ فی‌النبض** (ص۲۹۳-۲۹۶ دفتر) **(عربی)**

تفسیر وحاشیه‌ای‌دیگراست برعبارت‌ابن‌سینا درنبض با تحقیقی‌درموسیقی در مقدمه

آغاز : قال الشیخ رحمه الله ان فی النبض طبیعة موسیقاریه اعلم ان هذا الفصل لا یمکن تفسیره الا بتقدیم مقدمه وهی ان علم الموسیقی مشتمل علی بحثین احدهما البحث عن احوال النغمه من حیث یاتلف ویتنافر والثانی البحث عن مقادیر الازمنة المتخللة بین النغم ویسمی علم الایقاع

پایان : و اما بعد ذلك من النسب الصغار المدرکه فی الموسیقی فانها لا یدرك فی النبض

۱۰- **الادویة القلبیه** (ص۲۹٦-۲۹۷ دفتر) **(عربی)**

از نجیب الدین سمرقندی مؤلف اصول التراکیب . وی رساله‌ای مستقل در ادویهٔ قلبیه دارد (مجله معهد المخطوطات العربیه) و نسخه حاضر گفتاری است کوتاه که مؤلف آنرا به کتاب اصول التراکیب ملحق کرده است در صدر نسخه نوشته: «مقالة الفها الفاضل السمرقندی فی احکام الادویه القلبیه والحقها بکتابه فی اصول التراکیب»

۱۱- **جوامع کتاب جالینوس** (ص۲۹۷ دفتر) **(عربی)**

منتخبی است از جوامع ثابت بن قره در باره کودکان متولد در ۷ ماهگی پیش از این مطلب (در همین صفحه) نیز سخنی کوتاه در بارهٔ تشریح رحم از جالینوس نقل شده

۱۲- **رسالهٔ ابنـه** (ص۲۹۷-۲۹۸ دفتر) **(عربی)**

منتخبی است از رسالة فی الداء الخفی از محمد بن زکریا رازی (به مقالهٔ این نگارنده در مجله وحید سال۲: ۲۰۵ و فهرست ج ۱۹ ۱۸۸ رجوع کنید)

۱۳- **شکوك علی جالینـوس** (ص۲۹۹-۳۷۱ دفتر) **(عربی)**

از محمد بن زکریا رازی (پول کراوس: ۱۳ - الفهرست-چاپ فلوگل-۱۷)

رازی در مقدمهٔ ممتع ومفصل این رساله از ایراد این شکوك عذرخواهی میکند: «واما من لامنی وجهلنی فی استخراج هذه الشکوك والکلام فیها فانی لا ارتفع

به ولا اعده فیلسوفا اذ کان قد نبذ سنة الفلاسفه وراء ظهره وتمسك بسنة الرعـاع من تقلید الرؤساء وترك الاعتراض علیهم »

اعتراضات وشکوك رازی بر این کتابهای جالینوس است (که فهرست آن در اینجا باهمان ترتیب یاد میشود) :

کتاب البرهان (که میگوید: اجل الکتب عندی وانفعها بعد کتب الله المنزله)، منافع الاعضاء، کتابه فی آراء بقراط وافلاطن، کتاب القوی الطبیعیه، کتاب الاسطقسات علی رای ابقراط وتفسیر کتاب بقراط فی طبیعة الانسان، کتاب المزاج ، کتاب الادویة المفرده، المیامر، کتاب قاطاجانس ، حیلة البرء، الاعضاء الآلمه، العلل والاعراض، البحران ، اصناف الحمیات، تدبیر الاصحاء، کتاب الفصول، تقدمة المعرفة، الامراض الحاده والنبض الکبیر .

رازی ازدیگر مولفات او نیز یاد میکند : از آن جمله از کتابی بنام «مایعتقده جالینوس رایا» که میگوید آخرین تألیفات جالینوس است والتجربة الطبیة. رازی از شکوك دیگر نیز نام میآورد ومیگوید « میخواهم کتابی دربارهٔ عوارض نفوس تألیف کنم ودر آن شکوك کتاب الاخلاق جالینوس را جداگانه بیاورم»

پیداست رازی مقالات ویا کتابهای دیگر در شکوك بر جالینوس داشته ــ و یا بهنگام تألیف این کتاب میخواست بنویسد ویکی از آنها همین شکوك کتاب اخلاق است. رازی میگوید :

«و فیما ردبه علی طراسیس فی عوارض النفس شکوك کثیره لم نحب ان نطول بها الکتاب لانا عازمون علی ان نکتب فی هذا الفن کتابا نستقصیه فیه ان شاء الله و نذکر فی هذا الکتاب مایتشکك علیه فی کتاب الاخلاق» . ازشکوك دیگر رازی:

مقاله در نقض برجالینوس در مسئلهٔ ابصار (درکتاب البرهـان) . وی در پایان شکوك مسئلهٔ ابصار (کتاب جای سخن) گوید :

« وقدافردت للنظر فی هذا الرای مقالة ضخمه .ونقضت ماقاله فی هذا الرأی

فی کتاب البرهان و فی سائر کتبه نقضا شافیا وما قلته هنهنا یجری فی غرض کتابنا هذا »

و دیگر: مقالة فی کیفیة الاعتذار .

رازی در پایان شکوك کتاب جالینوس فی القوی الطبیعیه میگوید « این شکوك همه قابل حل است وهمه را در مقاله کیفیة الاعتذار آورده‌ام » :

« وهذه ونحوها شکوك منحله لولا انالا نحب تطویل هذا الکتاب بها لذکرنا حلها اجمع وقدذکرنا ذلك فی مقالة علمنا فی کیفیة الاعتذار ». ودیگر :

شکوك کتاب الاسطقسات و کتاب طبیعة الانسان. وی دربحث دربارهٔ جزء لایتجزی دراواخر شك درکتاب الاسطقسات ازکتاب حاضر میگوید :

« وقد افردنا للبحث عن تفصیل ما قیل فی هذین الکتابین مما ینحو نحو مناقضة هذا الرأی یعنی ترکب عناصر اربعه از اجزاء صغار غیرقابل تقسیم) وعن ما قال القدما فی الاسطقسات والمبادی والکیفیات کتابا فاما فی هذا الموضع فشکنا علی جالینوس توهمه انه نقض...»

ودیگر: مقاله درحل شك وسخن جالینوس در طبیعت سرکه وطبیعت سردی وگرمی درذیل شك کتاب الادویة المفرده. ودیگر :

کتاب الازمنه، یتضمن الشکوك علی المقالة الثالثه من الفصول (فی ان انقلاب اوقات السنة یولد الامراض) وکتاب اپیدیمیا وکتاب الادویه.

رازی در شك برمقاله ۳ کتاب فصول میگوید :

لاینبغی ان نطول الکتاب بحله ولابحل شیٔ من الشکوك التی فی کلامه فی الازمنة لانها کثیرة جداً اذنحتاج فیها من الکلام الی اضعاف هذا الکتاب ولاناعازمون علی عمل کتاب فی الازمنه نخصه بهذا المعنی ونبحث فیه عما فی هذه المقاله ومافی کتاب اپیدیمیاو کتاب الادویه بحثاً مستقصی . ودیگر :

شکوك کتاب النبض الکبیر لجالینوس ـ درکتاب حاضردرآغاز بیان شکوك کتاب نبض کبیرمیگوید: درکتاب نبض باهمه اهمیتش شکوك فراوان هست وبیان شکوك آن نیازمند بکتابی مستقل است:

«النبض الکبیر، ان هذا الکتاب مع جلالته و شرفه کتاب کثیر الشکوك جدا وقد عزمت

والله المعین علی افراد شکوکه بکتاب یخصها استقصی فیها القول فیها... غیرانی اذکر فی هذا الموضع جمله واحده یتشکک بها علی جالینوس ویترك تفصیلها فالقول فی کل واحد من الشکوك علی حدته للکتاب الذی نفرده لهذا المعنی» .

اعتراضات رازی برجالینوس در کتاب النبض دربارهٔ اقسام بسیار نبض است که دراین کتاب یادشده وجالینوس مدعی است تمام آنهارا ازتجربه واحساس خود بدست آورده رازی به همین مناسبت به قدرت اثر تخیل درانسان اشاره میکندومیگوید «من که سخت از ادعاء جالینوس دراین کتاب در شگفت بودم بیاد آوردم سخن مرد بزرگی راکه دربغداد این کتاب النبض را بامن مطالعه میکرد . وی میگفت انسان اگر چیزی رادر خیال بپروراند ودربارهٔ آن فکر کند، بارها اتفاق میافتد که تصور میکندآنرا حس کرده است» سپس رازی دراین باره به تفصیل میپردازد وخود نیزشواهدی برقدرت تأثیر تخیل میآورد و نتیجه میگیردکه جالینوس را نمیتوان تکذیب کرد بلکه باید اورا دچار اشتباه تخیل باحس دانست ودر پایان این بحث مفصل نویدکتابی دیگر دربارهٔ این موضوع (شکوك کتاب نبض) میدهد: «اماانافحسبی ماقلت فی هذا الباب وامامن یحب المراء والصلف بالباطل فعساه لایجری لهذا المقدار لکن ارجوان اقطع معاذیره فی الکتاب الثانی» .

شکوك رازی همه در این کتاب همه از قبیل اعتراض بر ذات مطلب جالینوس وازنظرعلمی نیست بلکه درپاره‌ای ازموارد دربارهٔ برخی ازشیوه‌هاست ازقبیل اطاله غیرلازم، یاادعاء وضوح واجماعی بودن مسئله‌ای که مورداختلاف آراءاست ونظائر آن وازاین قبیل است شك برجالینوس در کتاب قاطاجانس (= معالجات) . رازی در عین اینکه این کتاب را بسیار ستوده و سودمند میشماردبرتفصیل فراوان وتوضیحات بیش ازحد جالینوس درموردانواع مرهم‌ها وتکرارهای اوخرده گیری میکند واتلاف، وقت میداند :

«واماکتاب قاطاجانس فالانسان [یجب] این یعرفه ویعدله بالحق علی تطویله وتکریره الکلام فی تلك المراهم کانه لایشفق علی الزمان اولیس له شغل هواولی به... الاان الانسان

يجب‌ان يمدحه غاية المدح ... لما علمنا فيه من مداوات جراحات العصب وهذا امرعظيم من‌منافع هذا الكتاب» . و درمورد دیگر عکس ایرادبالا:

رازی درباره مقالهٔ ابصار جالینوس میگوید :

«من‌البين عند جميع‌الناس انه‌ليس يكون البصر بان تماثيلا يجرى اليه من كل واحد من‌الاشياء‌المبصره‌فاقول‌انى‌لاعجب من‌قوله‌انه‌من‌البين عندجميع الناس كانماجاءبه من‌العلوم اليقينيه عندجميع الناس لامن الاشياء‌المفسرة الشاقة الاستنباط التى قداختلف فيه‌الفلاسفه. ولست اشك انه‌كان يعلم مخالفة ارسطاطاليس».

دریکی‌دیگرازمواردی‌که‌ایرادی‌ازاین‌قبیل برجالینوس دارد(درذیل‌شکوك کتاب منافع الاعضاء‌که بار دیگر بحث درباره ابصاراست) . ازدوست خود ـ که‌کتابهای جالینوس را بااو میخوانده نقل میکندکه اوتوضیح واضحات را به (بستن پای مرده) تشبیه میکرد . عبارت رازی چنین است :

«حتى انى ذكرت فى هذا الموضع شيئاً كان يقوله من‌كان يقراءمعى كتب جالينوس فان هذا الرجل كان كثيراً ما يقول‌فى‌امثال هذه المواضع ان جالينوس قداخذان يعقل‌الميت اى‌بين‌ماقدبان»

درذیل‌کتاب الادویة‌المفرده‌که نظیرهمین‌اعتراض‌را برجالینوس دارد باز ازهمین‌مردیادمیکندومیگوید «مردبزرگی‌که‌طرفدار ارسطاطالیس بود ودرمدینة السلام‌کتابهای جالینوس را بامن میخواند، دراینگونه موارد ـ مراکه به‌برتری جالینوس‌برارسطوقائلم‌ـ سخت‌سرزنش میکرد وخدامیداند ازاینکه‌پاسخی‌برای او نداشتم چه اندازه شرم زده میشدم» .

درپایان‌کتاب‌الادویه ـ که درباره معالجه سرطان‌باجیوه‌است‌ـ میگوید:

«احسب‌بل‌لااشك‌انه‌قدغلط عليه‌فى‌هذاالدواء‌فى‌الترجمه وذلك انه قدوجدت‌لمافتشت كتباً كثيره من‌الكتب‌المسماه‌بشقشماهى دواء يوصف بانه ينفع من‌السرطان‌مشترك‌مع‌الابخره اويقارنه ويدانيه ووجدت الامر فى‌ذلك مضطربا»

رازی از کتابی‌که حکیم‌بن‌حنین در نقض‌کتاب جالینوس نوشته وبخشی

ازآن را دیده یاد میکند ومیگوید : او به جای جالینوس از ابوجعفرمحمدبن موسی فیلسوف عرب نام می‌برد .

«وقدرایت بعض الکتاب المناقض لجالینوس لرجل یقال له حکیم بن حنین ولم یکن قدذکر المناقضه لجالینوس باسمه بل کان فیه مایدل (کذا...) ابوجعفر محمدبن موسی الفیلسوف العرب وکفی شبهه بماجاء علی مثله وهو الصع شیئا مناقضة فقال..»

رازی دراین کتاب دربسیاری ازجایها پس از بیان شك، حل آن رانیزیاد میکندو به اعتراض خودجواب میدهد و یامیگوید«این شك قابل حل است» و به هرحال به قابل حل بودن شك اقرار میکندوحل پاره‌ای از شکوك را به کتاب دیگر- ازتألیفات خویش احالت میدهدچنان که دربارهٔ کتاب حیلة البرء میگوید

« هذاالشکوك ینحل عن جالینوس الا انا ذکرناها من اجل ان جالینوس انما تجاوز عادته فی البیان فیها بحسب الواجب» .

رازی در این کتاب ازکسی سخن میگوید که با اوکتابهای جالینوس را میخوانده‌اند و او طرفدار ارسطو بوده است و این مطلب در چند جا از این کتاب وبه‌چندگونه آمده وازسخن او درذیل شك بر کتاب الادویة المفرده برمیآید که این‌مرد ازبزرگان بغداد (= مدینة السلام) بوده است .

یکی از کارهای رازی دراین کتاب که ازجنبه تحقیق درآراءفلسفی اوجالب و چشم‌گیر است، سؤالات او دربارهٔ تکوین اجسام ونفوس وعلل حدوث مواد و صوراست که درذیل شکوك برکتاب « منافع الاعضاء » جالینوس ایراد میکند .

جالینوس در کتاب منافع الاعضاء میگوید بدن آلت نفس است و دلیل اختلاف اعضاء (درانواع حیوان) اختلاف نفوس آنها است چنانکه شیر چون دارای نفسی جری و جسور است در اندام او چنگ و دندانهای آنچنانی دیده میشود و خرگوش که صفت نفسانی او ترس است وسیله فرار به او هدیه شده است . رازی میگوید از این سخن پیداست که جالینوس نفس را جوهری قائم

به‌ذات ـ نه‌قائم به‌بدن ـ میداند ومعتقد است نفوس قبل از ابدان وجود دارند و این سخن اولا بارای او که قوای نفس را تابع مزاج بـدن میداند و در اکثر تألیفاتش ابراز میدارد مخالف است .

ثانیاً جالینوس پیوسته از ورود درمباحث‌فلسفه الهی بیزار وفراری‌است وخود درپاره‌ای ازاین مسائل اقرار به‌نادانی و حیرت کرده ـ چنانکه درکتاب آراءِ خودمیگوید دربارهٔ حدوث وقدم عالم وجوهریت بذات و عرضیت نفس چیزی نمیداند وحکمی نمیتواندکرد .

رازی در اینجا میگوید جالینوس‌بـا وارد شدن دراین بحث‌به ناچار این سؤالها وشکوك را ـ که دشواری‌آنها پنهان نیست ـ متوجه‌خویش ساخته‌است:

اینك‌سؤالهای رازی با اندکی ازسخن او درمقدمهٔ سوالها ، عین‌عبارت اونقل میشود :

« اقول فی‌هذا ان‌القائل‌بهذاالقول یدخل علیه مطالبات و شکوك کثیره یضطرمعه‌الی الدخول مع‌اصحاب‌العلم‌الالهی فی‌جمیع بحوثهم وآرائهم وجالینوس یفرمن ذلك ... ویقر علی نفسه بالجهل والتقصیر فی‌ذلك فانه قال فی‌کتابه فی آرائـه انه‌لایدری اقدیم العالم ام محدث وجوهرالنفس امعرض و هذین‌اصلین متقدمین لمافی هذاالکتاب... اذن لایسوغ شیء من‌الکلام‌المرسوم فی‌هذاالکتاب‌فی‌هذاالمعنی دون‌ان یتقدم‌فیصحح ان‌المادةالتی‌کونت منهااجسادالحیوان کانت‌عاریة عن‌هذه‌الاشکال‌التی هی‌الان لابستها وان‌الانفس لم‌تزل‌موجوده قبل‌ذلك علی‌اختلاف‌من‌جواهرها ولیس یخفی‌صعوبة مرام هذاالامر... وقوةالشکوك‌الداخله علیه واول مافی ذلك‌انه :

سؤال ۱ـ اقدیمةهذه‌المادةالتی جعل‌منهاالحیوان ام‌محدثه

سؤال ۲ـ وان کانت محدثه ـ فهل لا احدثها مقرونه بجمیع ما ترونه فیها حتی لایمتنع من‌اجلهاشی ...

سؤال ۳ـ ومالعله الداعیه الی احداث مالم یکن

سؤال ۴- وان کانت قديمه : فكيف يقبل مالم يزل غيرقابل له من هذه الاشكال والصور

سؤال ۵- وماالعلةالدائمه (او: الداعيه) (كذا...) للمشكل المصورالى تشكيلها وتصويرها- وكذلك القول فى النفوس :

سؤال ۶- هلا احدثها محدثها - ان كانت محدثه - على غاية الفضل والكمال ان كان حكيما ناظراً جواداً

سؤال ۷- ماالعلةالداعيه الى احداثها

سوال ۸- وان كانت قديمه على اختلاف جواهرها فكيف يسكن من هذه الاجساد

سؤال ۹- وماالعله الداعيه لمسكنها الى ذلك

سؤال ۱۰- وماوجه الحكمة والنظر والجود فى جميع ما يقع من الالم بالحيوان من الطبيعه ومن بعضها بعضاً فى الخلق الخافض كالحشرات وكالذئاب والديدان

سؤال ۱۱- وان كان ذلك انما يقع من اجل ردائة الماده واختلاف جواهرالنفوس : فهلا تركها منفرده غيرمزدوجه ليريحها من هذه الالام

سؤال ۱۶- وماالوجه فى التخلص من هذه المناقضه اعنى الاسباب الداعيه الى الشهاده لفاعل الحيوان بالحكمة اذا نظرنا مافى خلقها من التشكيل والتصوير المتقن العجيب

رجوع شود به کتاب شکوك نسخهٔ حاضر(۱)

آغاز : قال محمدبن زكرياالرازى ، انى لاعلم كثيرا من الناس يستجهلونى فى تأليف هذاالكتاب وكثيرٌ منهم يلومونني ويعنفونني

پایان : لكن ارجوان اقطع معاذيره فى الكتاب الثانى ومما يؤخذ على جالينوس .. قوله فى هذاالكتاب ان لغة اليونانيين اعذب اللغات واطلقها . . . واشكلها الذوى المنطق وذلك زعم...وليس هذا كلام مثله لوعرى عن الهواء والميل فان هذا كلام عوام الناس ومن لايدرى ان الالفاظ انما يخف ويعذب بالاعتياد وان العرب يستثقل لغة الروم كما يستثقل الروم لغة العرب وان الانسان يستثقل لغة غيره ويعسر عليه التكلم بها حتى اذا كثرت استعماله خفت عنده بعد الثقل وسهلت بعد التعسر فلينظر الآن فى

۱- دلیل اطاله کلام وتفصیل سخن درباب این کتاب اهمیت فراوان کتاب شکوك رازی است واین که تاکنون معرفی نشده واطلاعات فراوانی که درآن نهفته است دردسترس قابل تحقیق نبوده است .

هذاالکتاب بعین عدل ممن یعنیه الحق ویحب العلم لنفسه ویجعل ثواب عنائنابه مطالعته لمایشك فیه منه والحمدلواهب العقل وولی العدل والحکمة والفضل حمداًبلانهایه .

۱۴- تقاسیم العلل (ص۳۷۲- ۴۷۲ دفتر) **(عربی)**

ازمحمدبن زکریا رازی (پول کراوس: ۱۲- الفهرست: ۹۰) .

آغاز: قال محمدبن زکریا الرازی جری بحضرة رجل فاضل

۱۵- قرابادین (ص ۴۷۵-۴۸۸ دفتر) **(عربی)**

ازمحمدبن زکریای رازی. بخش دوم کتاب تقاسیم العلل است. در آغاز آن نام داروهارا آورده است .

آغاز: قال ابوبکر محمدبن زکریاالرازی انی اذکر فی کتابی هذا من الادویة المرکبه

پایان: اذکان غرضی النفع والانتفاع الخاص والعام ولله المحمود علی ذلك وهو حسبی ونعم الوکیل تم کتاب قرابادین تقاسیم العلل والله الحمد والمنه .

١٦- فی الوجودالذهنی (ص۴۹۰ -٥١٦ دفتر) **(عربی)**

ازابوالحسن بن احمد (ظاهراً همان مؤلف الحسنی وروض الجنان) .

این رساله دارای یك لمعه ودو اشراق است:

الاشرق الاول فی نقل اشکالات وقعت للناس وتفصیل ماقیل فی حلها .

الاشراق الثانی فی الاشارة الی تحقیق الحق واظهار شیء من خبایا هذا المبحث المفصل .

ریاض العلماء ترجمهٔ ابوالحسن بن احمد کاشانی (در بخش کنی)

آغاز: عزمن علا اعلام کبریائه من ان ینالهاسهام اشعةالاوهام . . و بعد فیقول اجوع العبید الی رحمته المعبود الصمد ابوالحسن بن احمد... لما تاملت فی مباحث الوجود العلمی والظهورالذهنی وتعمقت فیمابقی ممن سبقنا فی هذا

المطلب . . . حدانی ذلك الی ان اشیر بـاشاره خفیه ... منضدةعلی لمعة و اشراقات

پایان : واماالاشکال الثامن والتاسع فوجوه اجوبتها قدظهرت بما ذکرنا علی‌مالایذهب علیك ولنختم‌الکلام بحمدالملك العلام.

۱۷- وضعیه (ص ۵۱۷ - ۵۱۹ دفتر) (عربی)

رساله فی‌ترادف المفرد والمرکب‌از ابوالحسن‌بن احمد (مؤلف‌رساله وجودذهنی). ازنوشتۀ‌کاتب درپایان‌رساله فهمیده میشودنام رساله «وضعیه»است.

آغاز : بسمله الحمدلله رافع درجات اهل‌التجرید . . وبعد فیقول راجی عفور به‌الصمد ...لماطال التشاجر بین‌الاعلام فی‌جوازترادف المفردوالمرکب فرایت ان‌اورد ماظهرعندی فیه فی‌رسالة وهاهی ذافاقول

پایان : فافهم انه من‌مزال اقدام‌الافهام ومحل تحیرالاوهام . . قدوقع الفراغ من‌تسوید هذه‌الرساله الوضعیه فی‌یوم‌الجمعه ۲۳شعبان سنه۱۰۰۶

[مجموعه ۳۸۲۱]

دفتریست‌به‌قلم‌نستعلیق مورخ ۱۰۰۵-۱۰۰۶ (وبنابرنوشتۀ‌کاتب درذیل شماره ۱۵ درقمصر کاشان نوشته‌شده). فهرست مندرجات‌دفتر بریکی ازبرگهای اضافی اول مجموعه دوبار وبادوقلم نوشته‌شده‌است برپشت‌برگ اول (بستان‌الاطباء) تملك نورالدین محمددیده میشود پس‌ازپایان اوراق اصلی دفتر ۳ برگ اضافی‌است وبرآنها مقاله۱-۲ فصول بقراط (ص۵۲۱ - ۵۲۶دفتر) باقلم نسخ تازه به‌چلیپا کتابت‌شده این‌برگها چرکین استوآخرین برگ وصالی دارد. درچندبرگ نخستین دفتر اثر رطوبت دیده‌میشود .

قطع خشتی ۱۲×۱۹ ج تیماج مشکی یك‌لاومندرس صفحات ۵۲۶ (بابرگهـای اضافی : ۲۶۳ برگ) سطور۱۹ کاغذآهارمهره شکری ضخیم شماره ثبت قـدیم ۲۶۰۸۵ جدید ۸۶۵۳ تنکابنی ۳۰۰ .

شرح کافی (روضه) (عربی)

از مولی صالح‌مازندرانی ساروی(م‌قرن۱۱)

رجوع شود به ذریعه ۱۴ :۲۷ و فهرست حاضر : ۱۷۷۲

آغاز: الحمدلله رب العالمین... امابعدفیقول... امن بعدمافرغت من شرح اصول الکافی واردت الشروع فی الفروع بالترجیح مع کمال الاحتیاط سألنی بعض اکابرالافاضل ... ان اشرح کتاب الروضة قبله ... الروضة هی فی اللغه البستان

پایان: و بوجوده قامت الدنیا وهم یقولون انه سیوجدفی آخرالزمان .

[۳۸۲۲]

نسخه ایست بقلم نستعلیق محمدزکریا کاتب ازقرن ۱۱ .

در برگهای آخر نسخه کرمخوردگی ، رطوبت و درچند برگ وصالی دیده میشود. حاشیه برگ اول نیز وصالی دارد . صفحه اول دارای سرلوحی نقاشی با آب طلاست و بر پشت آن تملکی است از بهاءالدین بن محمدلیثی جزائری صفحات دارای جداول به‌قلم‌آب وطلا و لاجورد .

قطع خشتی ۱۴ × ۲۱ ج تیماجی قرمز باسجاف‌عطف وحواشی صفحات ٦۵۹(۳۳۰ گ) عطور ۲۳ کاغذ فرنگی آهار مهره نازك شماره ثبت قدیم ۲۵۸۲۳ . جدید :۹۳۴۱ تنکابنی : ٦۰

حاشیهٔ تحریرالقواعدالمنطقیه **(عربی)**

از میرسید شریف گرگانی برشرح قطب رازی بر شمسیهٔ کاتبی قزوینی

رجوع شودبفهرست حاضر : ۱٦۵

[۳۸۲۳]

نسخه ایست باقلم نستعلیق مورخ ۱۲۴۸ .

درکنار پاره‌ای از صفحات نسخه حاشیه‌هایی‌است بانشان:عماد ، احمد وحاشیه‌هایی از فرج‌الله (بتاریخ ۱۲۵۹) در بیشتر صفحات اثر رطوبت برنوشته ما دیده میشود . در آغاز دوبرگ اضافی‌هست بانوشته‌های پراکنده .

قطع : نیم‌خشتی ۱۲ × ۲۳ ج تیماجی قهوه‌ای صفحات ۲۳ سطور ۱۵ کاغذفرنگی شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۸۲۳ جدید۲ ۹۳تنکابنی :٦۱

شرح کلمات **(عربی)**

ازقاضی‌عین‌القضاة همدانی (قرن٦) برکلمات قصار باباطاهرعریان

رجوع‌شود به‌فهرست‌این کتابخانه٤ : ۱۹۲-۱۹۵ شرح‌حال و آثار باباطاهر در دائرةالمعارف اسلام

آغاز: الحمدلله الواحدالصمد... امابعدممالاریب فیه لظهوره اصطفاء الحق بعض عباده ...

پایان: یشهدالعبدان الله فیه سابقة تقدیر لایتغیر بتدبیر بل التدبیر ایضامن التقدیر. اللهم اشهدناشاهد تقدیرك ورضائنابه .

[۳۸۲۴]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ قرن ۱۳ یا اوائل ۱۴ . مقطات متن‌درحواشی اصلاح‌شده عناوین (قال واقول) شنگر ودرسشر برگها نانو شنه‌است .

قطع خشتی ۱۷×۳۷ ح تیماجی قهوه‌ای‌رنگ صفحات ۷۲ سطور ۲۳ کاغذفرنگی شماره ثبت‌قدیم ۲۵۸۵۹ جدید ۹۳۵۶ تنکابنی : ۸۴

تفسیر آیة‌الکرسی **(عربی)**

از صدرالدین محمدبن ابراهیم «الشیرازی‌مولداً والقمی‌مسکناً»

ذریعه۳۳۱۴ سپهسالار۱ : ۸۷و۳ : ٤٦٠ دانشگاه۱ : ٤٠والهیات‌تهران ش۸۱۱

[۳۸۲۵]

نسخه‌ایست به‌قلم‌نسخ علی‌اکبربن احمداردستانی مورخ ۱۲۹۴ پشت برگ اول و آخرنسخه ابیات‌مختلف باقلم دیگر نوشته‌اند .

قطع خشتی ۱۴/۵×۲۲ح تیماجی قرمز صفحات ۲۸۵ (۱۴۳گ) سطور ۱۹ کاغذ فرنگی زردرنك آهارمهره شده شماره ثبت‌قدیم ۲۵۸۴۰ جدید ۹۳۴۳ تنکابنی ۶۳

شرح منهاج **(عربی)**

از برهان‌الدین عبدالله‌بن محمدعبیدلی‌فرغانی = ابن‌العبری (م-٧٤٣)مؤلف شرح‌طوالع بیضاوی وشرح‌تائیهٔ‌ابن‌فارض .

متن‌منهاج الوصول‌الی علم‌الاصول تألیف‌قاضی ناصرالدین‌بیضاوی‌است در اصول فقه .

کشف‌الظنون : منهاج‌الوصول‌کتابخانه الهیات ش۱۱۸ ج (تهران) .

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی اعلامقام‌الاسلام... اما بعد فان‌الطلبه لمارأوا ماکتبناه فی شرح بعض‌المختصرات من مصنفات‌الحبر المحقق ... عبدالله‌بن ابی‌القاسم علی‌بن‌عمرالبیضاوی التمسوا منی‌شرح جمیع مختصراته ... وابتدات

بشرح المختصر المسمی بمنهاج الوصول الی علم الاصول ناویا ... الاشتغال بشرح المختصر الباقی المسمی بالغایة القصوی فی درایة الفتوی

پایان: فجاز الاستفتار فی اصول الدین لکل واحد سواء کان مجتهداً اولا والله اعلم بالصواب وکان الفراغ من تعلیق هذه النسخه ... سنة سبع وسبعین وثمانمائه علی ید مالکها ... احمد بن محمد بن علی القیسی المالکی الازهری .

[۳۸۲٦]

نسخه ایست به قلم نسخ احمد بن محمد بن علی قیسی مالکی ازهری مورخ ۸۷۷ سقطات و اغلاط متن درحاشیه جبران و اصلاح شده وپشت برك اول نسخه تملك فرهادمیرزا ، تنکابنی ، ریحان‌الله بن جعفر موسوی و اسدالله بن محمد مهدی خادم حسینی دیده میشود مرحوم تنکابنی نام خودراچنین آورده: «محمدطاهر بن فرج‌الله کلارستاقی کلاردشتی» برخی ازبرگها اثر رطوبت دارد ، عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۱۷×۲۷ ج تیماجی عنابی صفحات ۲۷۸ سطور ۲۹ کاغذ سمرقندی ضخیم نخودی رنك شماره ثبت قدیم ۲۵۸۵۲ جدید ۹۳۵۵ تنکابنی : ۸۲

۱ ـ لب‌لباب مثنوی (۱-۱۹۱ دفتر) **(فارسی)**

از مولی حسین کاشفی (فهرست ۲ : ۲۴۹ و ۳ : ۶٦۹-٦۷۱ و ۷ : ۲۵٦) نسخه حاضر ازاول وآخرافتاده دارد .

۲ ـ کلمات مکنونه (ص ۲۰۰ ـ ۲۸۵ دفتر) **(عربی)**

ازفیض کاشانی (م‍ـ ۱۰۹۱) (فهرست‌حاضر: ۱۲۷۳و۱۵۴٦) در حواشی این نسخه یادداشتهای پراکنده وگویابرخی ازآنها به‌قلم کاتب نسخه‌است. ازجمله این یادداشتهاست: بیتی ازملامحمدقمی ورباعی ازبی‌دل کلارستانی وچند نسخهٔ ساختن مرکب وچندداروبرای رعاف وجز آن منقول ازملك الکتاب آقاسیدمهدی ونیز منظومه‌ای درمعمابدون ذکرگوینده .

۳ ـ رساله دروحدت (حاشیه ص۴۳۵ ـ ۴۷۳ دفتر) **(فارسی)**

رساله‌ایست (ظاهراً) ازشاه‌نعمة‌الله ولی که‌در آن تصرفاتی انجام‌شده

درپایان نسخه چنین آمده : «امیدکه شواهد این مطلب رادر کتب علی حده واز دلائل که عقل سلیم استنباط آن کرده .. آورده شود که حاشیه (درنسخه : هاشیه) کتاب نبود که نوشته شود درخانه اگر کس است یك حرف بس است یازدهم شهر جمادی الاولی... این جزوه به دستیاری آقای استادی قدوة العارفین استاد غلامرضا مشهور به شیشه گرساکن ساری است ۱۲۴۵»

آغاز : بسمله الحمدلله که حقیقت از آفتاب روشن تراست وجمال وحدت از مرآت کثرت به همه حال درنظر ای سید این رساله ازحقیقت توبه سوی تواست اگر به چشم همت مطالعه آن فرمایی چنان دانم که ازصورت به حقیقت برسی .

[۳۸۲۷]

دفتریست به خط نستعلیق قرن۱۳ بادوقلم و تاریخ نیمه دوم ۱۲۵۵ درسه برگ اضافی پایان سخن به نقل ازکتاب بحار بودصفحه نقل شد (به تاریخ ۱۲۵۹) وسپس حدیث عنوان بصری وچندیادداشت دیگرکنار دوبرگ اول وآخر وصالی شده است .

قطع خشتی ۱۴/۵ × ۲۰ ج تیماجی مشگی صفحات (بابرگهای اضافی آخر) : ۴۹۱ سطور ۱۴ – ۱۵ کاغذفرنگی الوان شماره ثبت قدیم ۲۵۸۳۸ جدید۹۳۹۴۵ تنکابنی:۶۷

اساس الاقتباس **(فارسی)**

از خواجه نصیرطوسی درمنطق (فهرست حاضر : ۱۷۷۱)

[۳۸۲۸]

نسخه ایست به خط شکسته نستعلیق شرف الدین علی بن غیاث الدین مسعودبن تقی الدین محمد معروف به میران حسینی ازقرن ۱۲ (تا اوائل ۱۳) برپشت برگ اول تملك کاتب وچندتملك دیگرکه نام نویسنده آنرا سیاه کرده اند ونیزمهرآقاعلی زنوزی (بانقش:هوالعلی) دیده میشود ، کناربرگ اول وآخروصالی شده ،

قطع نیم خشتی ۱۲/۵ × ۲۱/۵ ج تیماجی قرمز باترنج سوخته سحاف عطف وحواشی تیماج قرمز روشن صفحات ۶۰۵ سطور۲۱ کاغذ آهار مهره شکری رنگ وضخیم شماره ثبت قدیم۲۵۸۳۴ جدید ۹۳۴۸ تنکابنی : ۷۱

الخصال **(عربی)**

ازمحمدبن علی صدوق – ابن بابویه (م-۳۸۱)

ذریعه ۷ : ۱۶۲ سپهسالار ۳ :۳۷۰

[۳۸۲۹]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ‌زیبای حدودکردن ۱۱ دارای جداول به‌قلم طلایی‌ولاجورد درتمام صفحات . برپشت برگ نخست چندین تملك است از «ابن‌محمد مهدی دهابادی» مورخ ۱۱۷۹ بامهری به‌نقش محمدجعفرواززین‌الدین‌علی‌شریف خوانساری مورخ۱۱۴٦ وازابن‌سید حسن‌موسوی بفروئی بامهری که‌نقش آن راسیاه‌کرده‌اند و نیز مملکتی دیگـر که نویسنده راسیاه کرده‌اند

قطع‌وزیری باریك۱۲/۵ × ۲۲/۵ ج‌تیماجی مشکی باعطف‌استرتیماج قرمزصفحات ۴۹۳ سطور ۱۸ کاغذ سمرقندی شکری رنـگ آهار شده شماره ثبت قدیم ۲۰۸۳۳ جدید ۹۲۴۹ تنکابنی : ۷۲

تفریدالاعتماد **(عربی)**

= شرح‌تجرید الاعتقادخواجه‌نصیرالدین طوسی تالیف‌ابوالعلاء محمدبن احمدبهشتی اصفهانی معروف‌به‌فخرخراسان مؤلف رساله درجبر ومقابله شمارهٔ ۲/٦٤٠٤) که ملك‌محمد اصفهانی برآن‌شرح نوشته ومؤلف المآب شرح‌آداب البحث سمرقندی .

بهشتی این شرح رابنام(نظام الملة والدین امیرابوالرضاشیخ‌محمدبن‌امیر منصور ناصرالدین آقبوقاالبتکچی‌اسفراینی) تالیف کرده ودردیباجهٔ‌کتاب‌ـ‌که درنسخه کامل‌این‌کتابخانه موجود است ـ نام اورا میآورد .

ازسخن بهشتی دردیباجه برمی‌آید بسال ۷٤۱که به تألیف این شرح دراسفراین آغاز کرده از شرح علامهٔ حلی برتجرید وهیچ شرح دیگر آگاه نبوده‌بنابراین شرح شمس‌الدین اصفهانی را نیز ندیده‌است واز طرفی‌پاره‌ای ازعبارات این شرح (= در مبحث‌امامت) در شرح تجرید اصفهانی ـ بـدون تصریح بنام گوینده ـ دیده میشود بنابرین‌احتمال‌میرود شرح‌اصفهانی پس‌از این‌شرح تألیف شده‌باشد. بهشتی دربیشتر مباحث سؤال وجوابهایی آورده است .

رجوع شود بفهرست ۱۹ :۵۵۳

آغاز (درنسخه‌کامل) : بسمه‌الحمدلله الفیاض الجود و هاب‌الوجود... اما بعد فیقول المفتقرالی‌الله الغنی محمدالبهشتی الاسفراینی لماکانت العوارف

الحقیقیه هی المعارف ... وکان کتاب تجریدالاعتقاد من تصانیف المولی ...
نصیرالحق والدین محمدالطوسی ثم المشهدی قدس الله سره فیهامع غایة صغر
حجمه... جامعاالامهاتهاومهماتها ... لکن هذاالکتاب الذی هولب الالباب
بسبب البیانات المعجزه والعبارات الموجزه الجاریه مجری الالغاز ... صار
مماقیل فیه جل جنابه ان یکون شریعة لکل وارد... ولم یوجدله شرح به ینحل
الفاظه وینکشف الغازه ... القی الله سبحانه الی للعنایةالازلیه ... ان اشرحه
وافیا بجملة هذه الخصائل... واسمیه تفرید الاعتماد فی شرح تجریدالاعتقاد..
قال امابعدحمد واجب الوجود... وعلی اکرم احبائه لماکان تجرید مسائل
الکلام باوجزالکلام وترتیبه ایاها علی ابلغ النظام

پایان : سؤال لوشرط الامر بالمعروف بتجویز التاثیر وانتفاء الضرر لماوجب
علی النبی(ص) امر الکفار بالایمان...جواب الکلام فی المعروف الواقع فی الشرع
بعدثبوت الشرع بلغ بطریقته الخاص لافی المعروف مطلق و الحمدلله الذی هدانا
نالهذا وماکنالنهتدی لولان هدانالله .

[۳۸۳۰]

نسخه ایست بقلم نسخ باقربن حیدربن قاسم جلی مورخ ۱۰۱۶ ازآغاز نسخه اوراقی
افتاده در برخی ازصفحات نسخه حاشیه هائی است باقلمی شبیه متن منقول از شرح علامه،
محاکمات وبدون نشان. درپایان رقم کاتب باهمین قلم چنین نوشته است :
«وکان فراغ مؤلفه من نقله الی البیاض من السواد یوم الاحد الثانی والعشرون من
ربیع الاخر لسنة احدی واربعین وسبعمایه بلدة اسفراین شکرالله سعیه»
قطع خشتی ۱۹/۵،۱۳/۵ج مقوائی مندرس باحاشیه وباعطف تیماجی مندرس مشکی
صفحات ۴۴۱ سطور ۱۹ کاغذ نازك شکری رنك شماره ثبت قدیم ۲۵۷۴۴ جدید ۷۸۳۵
تنکابنی :۱۹۴

۱ ــ شرح وافیه (ص ۱ ـ ۱۱۹ دفتر) **(عربی)**

شرح سیدمهدی بحرالعلوم طباطبائی (م-۱۲۱۲) بروافیه مولی عبدالله تونی
(م ـ ۱۰۷۱) دراصول فقه. این شرح متعلق است به مباحث حقیقت و مجاز و
ناتمام است . ظاهراً بیش از این تألیف نشده است .

ذریعه ١٤ : ١٦٦ - ١٦٧

آغاز - بسمله قولـه اللفظ ان‌استعمل فیماوضع له فحقیقة جعل‌المقسم مطلق اللفظ المتناول للمفردوالمرکب

پایان : مبالغة فی دعوی الشجاعه کمافی قوله رایت اسدا وانماالفرق بینهما ان‌قدتم هذه‌الرساله ... للسیدالاجل السید مهدی‌النجفی طاب‌ثراه ... ۱۲۳۳ .

پس‌ازپایان‌نسخه ، فهرست مندرجات‌کتاب مفاتیح برچهارصفحه باذکر شماره صفحات- بخط‌کاتب نسخه مفاتیح - ثبت‌شده

۲- مفاتیح الاصول (ص ۱۲۲- ٥٥٦ دفتر) **(عربی)**

ازسیدمحمدبن‌طباطبائی = سیدمجاهد(م - ۱۲٦۱)

رجوع شود به‌فهرست ٤ :۱۱۷و۷: ۳٦۱ مشار : ۷۸۹

[مجموعه ۳۸۳۱]

مجموعه‌ایست به‌قلم نسخ وشکسته نستعلیق عبدالعلی بن‌محمد یوسف‌حسینی حسنی مورخ ۱۲۳۳-۱۲۳۴ (درکربلا)برپشت برگ‌اول مجموعه فهرست‌مندرجات‌ومهری است از عبـدالعلی طباطبائی کاتب نسخه درپشت نخستین صفحه مفـاتیح نوشته « قد کتبته فی‌غایة الاستعجال‌فی‌مشهدالحسین (ع) »

قطع وزیری ۲۵/۵ × ۲۱ تیماج‌مشکی‌باعطف دامن صفحات ٥٥٦ سطور ۲۴ کاغذ فرنگی شماره ثبت دفتر .قدیم۲۵۸۴٦ جدید۹۳۵۴ تنکابنی:

الکواشف البرهانیه **(عربی)**

= شرح‌المواقف عضدالدین ایجی از شمس‌الدین محمدکرمـانی

رجوع شودبه‌فهرست حاضر : ۱۷۱۹وکشف الظنون : مواقف

[۳۸۳۲]

نسخه ایست به‌قلم نسخ (حدود قرن ۹ - ه)، از اول و آخر افتاده دارد ودر بخش ریاضی‌کاتب‌جای‌برخی ازاشکال‌راسفید گذارده‌است ، کنارچند برگ اول‌وآخر وصالی‌دارد و درسربرگ آخر وپاره‌ای ازکلمات وسطور دراثر وصالی خوانده نمیشود، دربرخی ازبررها

لکه‌های رطوبت دیده میشود ، اصلاحاتی درمتن حواشی نسخه انجام یافته است .
قطع وزیری ۱٦ × ۲۵ ج : تیماجی قهوه‌ای سحاف عطف و حاشیه تیماج قرمز صفحات ۳۵۸ سطور ۳۹ کاغذ سمرقندی ضخیم شماره ثبت قدیم ۲۵۸۵۴ جدید ۹۳۵۷ تنکابنی : ۸۵

مطالع الانظار **(عربی)**

= شرح طوالع انوار بیضاوی از ابوالثناء شمس‌الدین محمود اصفهانی (م-۷٤۹). رجوع شود به‌فهرست ۵ :۱۸.

[۳۸۳۳]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق امیرخان بن‌علیخان مورخ ۹۵۰، برکنار صفحات وبر برگچه‌هایی باقطع های مختلف که درلابلای اوراق‌نسخه افزوده والصاق شده حاشیه‌هایی به‌نقل از ، شرح تجرید، مقاصد، صلاح الدین رومی داود ومولا زاده، شرح عبری [بر طوالع] حسن افندی، احمدبردعی، عماد، کمال‌الدین، و غیراینها. درکناربرگ۲ مشخصات نسخه وحواشی آن‌باقلمی تازه قیدگردیده است برگ اول تازه نویس است ،کنار چندبرگ نخست وصالی وبیشتر برگها اثر رطوبت دارد ازپشت برگ آخر نسخه یادداشت مفصل است باخطبه وحمد وثناودراول وآخر ازاحمدبن تنکری‌قولی تاتاری ، وی دراین‌یادداشت میگوید «مطالعۀاین نسخه‌را بتاریخ ۹۷۱ دردارالسلطنة کوهستان که مسکن صاحب گرای خان‌بن هنگلی خان‌بن حاجی‌گرای خان‌است به‌پایان رسانیده» ودرکنار آن‌این نثرموزون ومسجع به‌خط نویسنده همان یادداشت دیده میشود :
قرأت هذاالکتاب المبین بتوفیق‌الله رب‌العالمین ... اناالفقیر المسمی باحمد کثیر الجرم رئیس‌المؤمنین - کتبت التاریخ فی‌وقت الاتمام فقدتم بعون‌الله المبین » برهمین‌برگ نوشته ایست تازه درتاریخچه سلاطین قرم به‌نقل اززنبیل فرهاد میرزا .
قطع رحلی ۲۰ × ۳۰ ج : تیماجی مشکی رنگ صفحات ۳۳۸ سطور ۲۱ کاغذترکی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۲۵۸۵۵ جدید ۹۲۵۸ تنکابنی : ۸٦

۱-اجماع (رساله درتحقیق‌مسئلۀ ...) (ص۷-٤۲دفتر) **(عربی)**

ازعلم‌الهدی محمد پسر فیض کاشی .
وی این رساله را درقمصر کاشان به سال ۱۰۷۵ تألیف کرده و دارای چند فصل است .نسخه‌ای دیگر ازاین رساله نمی‌شناسم
آغاز : الحمدلله‌الذی جعل افئدتنا تهوی‌الی‌اتباع اهل‌بیته... امابعدفیقول

محمدالمدعو علم‌الهدی... هذورساله‌متکفله لتحقیق‌مسئلة‌الاجماع‌علی‌وجه‌لایبقی له‌مجال للتشاجر

پایان: و اقول وعلی هذالم یبق لنا من‌الاجماع المنقول مایصح ان یعول علیه لافی‌الفروع‌ولافی‌الاصول . لانالانسمع‌الاجماع الامن‌الشیخ ومن‌تأخر فتنبه لذالك‌ولاتکن من‌الغافلین ولیکن‌هذا آخر مارمنا اثباته فی‌هذه‌الرساله و کتب مؤلفهاالفقیر... خمس‌وسبعین والف بقریة قمصرمن‌قری محروسةقاسان‌المعروفه بدارالمؤمنین .

۲ـ رسالة فی‌الاستخاره ـ (ص۴۳ـ۹۴دفتر) **(عربی)**

تصنیف معانی‌الاستخاره ازعلم‌الهدی فرزند فیض‌کاشانی .

وی این‌رساله را در۱۱۱۰تألیف‌کرده‌است . ودرآن ازکتاب‌فتح‌الابواب سیدعلی‌بن طاوس و منافع دیگریاد میکند .

آغاز : سبحان‌الذی‌بطن‌الغیوب... و بعد فیقول‌المستجیر بالله من‌الحور بعدالکور ... هذه مقاله مقنعه‌فی‌تصنیف معانی‌الاستخاره

پایان: وکتب‌مؤلفهاالفقیر... حجة عشرومایه‌الف...حمداًلاینتهی‌الیه‌توغل الافهام ولایقف علیه تغلغل‌الفکر بحدیدالنظر .

[۳۸۵۷]

مجموعه‌ایست بقلم نسخ زیبای قرن ۱۱ و ظاهراً خط مؤلف‌است دارای دوسرلوح است (درآغاز شمارهٔ ۱و۲) . همه‌صفحات دارای جدول آب‌طلائی ولاجورد . حواشی تمام صفحات وصالی شده و برخی از نوشته‌ها خوانده نمیشود .

قطع خشتی ۱۳ × ۲۱ ج تیماجی مشکی صفحات ۹۴ سطور۱۷ کاغذ:فرنگی‌شماره ثبت‌قدیم۲۵۸۳۵ جدید۹۳۴۷تنکابنی :۶۹

۱ـ نقدالنصوص (ص۱ـ۲۴۳ دفتر) **(عربی)**

از مولی عبدالرحمان جامی‌شرح کتاب فصوص (= نقش‌الفصوص) محیی‌الدین .

نام کامل این کتاب که در دیباچه آمده چنین است :
«نقدالنصوص فی شرح نقش الفصوص» . (نسخه‌حاضراز آغاز افتاده‌دارد)
رجوع‌شود بفهرست حاضر : ۲۹

۲ - نی‌نامه (ص۲٤٤-۲۵۰دفتر) **(فارسی)**

شرح هفده بیت نخستین دفتر اول مثنوی معنوی ازنورالدین‌عبدالرحمان جامی (رجوع شود به‌فهرست ۹: ٤۲۵وجامی ازعلی‌اصغرحکمت: ۲۰٤)

۳-لوامع (ص۲۵٦.۳۱۹دفتر) **(فارسی)**

شرح قصیدهٔ‌میمیهٔ ابن‌الفارض مصری از نورالدین عبدالرحمان جامی .
این‌نسخه‌اندکی ناقص است .
رجوع شودبفهرست حاضر: ۵۸۳-۵۸٤ و۱۰٤۷

[مجموعهٔ ۳۸۳۴]

دفتریست بقلم نستعلیق‌قرن۱۰ با دوقلم. شمارهٔ ۱فاقد آغاز وشمارهٔ ۳فاقدپایان‌است عناوین شنگرف کنارچند برگ اول‌وآخر وصالی دارد و برگ اول‌وآخرسندرس‌است .
قطع : نیم خشتی ۱۱×۲۰/۵ ج تیماج قهوه‌ای یک‌لا صفحات ۳۱۰ سطور ۳۷ کاغذ شکری‌رنگ‌شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۷٦۰ جدید۹۳٦۰ تنکابنی: ۹۰

التحفةالشاهیه **(عربی)**

از قطب‌الدین محمودبن مسعود شیرازی (م - ۷۱۰) وی این کتاب را پس از نهایةالادراك فی درایة الافلاك تألیف کرده و بر خلاف شیوه‌اش در آن کتاب‌دراینجاتنها عقائد و انظارمقبول ومختارخویش‌راآورده است:

« ولیعلم‌ان‌مالم‌یذکرفیه مما هو مذکورفی‌کتب‌الاصحاب فانما هولکونه مطعونا فیه . . و من ارادالاطلاع علیه فعلیه بمراجعة کتابنا نهایةالادراك » .

التحفةالشاهیه دارای چهار باب است و هرباب دارای عناوین فصل و مبحث وقانون (عنوان اخیرفقط درباب آخراست) . درباب ۳ که (فی‌هیئةالارض و تقسیمها الی‌العامروالغامر) است فصل۱۱ رابه اجزاء ایام وماه‌وسال وتاریخ و

کبیسه اختصاص داده‌است‌ودراین فصل دربارهٔ تاریخ جلالی ملکشاهی منسوب به‌جلال‌الدوله ملکشاه الب‌ارسلان سلجوقی به تفصیل سخن میگوید و نیزاز زیج عمر خیام یاد میکند : « و مما ذکرنا یعرف خطاء عمرالخیام فی زیجه الذی وضعه حیث ذکران فی کل اربع سنین یکون کبیسة دائما و یوافق نزول الشمس نزول‌الحمل و هوخطاء فاحش »

همین سخن رامولف‌دراختیارات مظفری ـ که تقریباً ترجمه‌ایست‌به‌فارسی از تحفه ـ آورده‌است (فهرست ۱۹ : ۵۱۲) عده‌ای از دانشمندان برتحفه‌حاشیه نوشته‌اند و ازآنجمله است : نصیرالدین علی کاشی ، محمود راشنایی (کذا...) ، قاضی‌زادهٔ رومی ویکی از شاگردان او (گویا نجم‌الدین قمی است) .

مجموعه‌ای ازاین حواشی در دفتر (شماره ۵۱۸۳) این کتابخانه فراهم آمده (و در فهرست با عنوان حاشیه درهیئت معرفی شده) و درکنار صفحات نسخه حاضرنیزپاره‌ای ازتعلیقاتی‌که دردفتریادشده‌گردآمده است‌دیده‌میشود .

[۳۸۳۵]

نسخه‌ایست به‌قلم خوب وروشن حدود قرن ۱۱ . حاشیه‌هایی بدون نشان دارد در چند برك اول وآخر لکه‌های زرد رنگ دیده میشود عناوین شنکرف

قطع وزیری ۱۵/۵ = ۲۵/۵ ج (برون و درون) تیماجی قرمز روشن بابرگردان صفحات ۴۰۲ سطور ۲۰ کاغذآهار مهره شکری رنگ شماره‌ثبت قدیم ۲۵۸۵۶ جدید۹۳۶۱ تنکابنی : ۹۲

شرح الاسباب والعلامات (عربی)

ازبرهان الدین نفیس‌بن عوض کرمانی برالاسباب والعلامات نجیب‌الدین سمرقندی (فهرست ۱۹ : ۱ـ۲) .

[۳۸۳٦]

نسخه ایست‌به‌قلم‌نسخ صفی کرمانی مورخ ۱۰۷۵ ، این‌نسخه‌تصحیح واصلاح شده‌و سقطات آن درحاشیه مضبوط است ، درحواشی نسخه منقولاتی است باقلمهای مختلف از کتابهای معروف پزشکی ولغت فارسی وعربی مانندکامل، منهاج،قانون ، غنی و منی .

مرحوم میرزا طاهر تنکابنی (مالك قبلی این نسخه) نیز خود اصلاحات و تعلیقات و یـا نقلهایی ازکتب پزشکی ولغت درحواشی نسخه دارد و برخی از این حاشیه های تنکابنی بدون نشان است، برپشت برگ اول وآخر نسخه نیز نوشته هایی مختلف دیده میشود ، کنار برگ اول ویك‌برگ اضافی آخر وصالی شده وعناوین به‌شنگرف است‌وبیشتردرحواشی باقلم درشت تر قیدگردیده است

قطع وزیری ۱۵ × ۳۵ ج : تیماجی قهوه‌ای صفحات ۵۰۷ (وبابرگهای اضافی‌آخر؛ ۳۸۱ گوشه) سطور ۲۵ کاغذکاهی نازك آهار مهره شماره ثبت قدیم ۱۵۸۶۱ جدید ؛ ۹۳۶۳ تنکابنی : ۱۰۰

حاشیهٔ شرح مختصر (عربی)

حاشیه میرزاجان باغنوی شیرازی (م ـ ۹۹٤) برشرح قاضی عضدالدین عبدالرحمان ایجی (م ـ ۷۵٦) برمختصرکتاب منتهی‌السئول والامل ابن‌حاجب جمال‌الدین عثمان بن‌عمر(م- ٦٤٦) .آقاجمال خوانساری برحاشیه‌میرزا جان، حاشیه نگاشته (ذریعه ٦ : ٤۷۵ به‌نقل ازجامع الرواة اردبیلی) .

میرزاجان خودنیز براین‌کتاب تعلیقاتی‌داردکه درکنار نسخه حاضر دیده میشودودرذیل‌بیشتر آن‌ها-که ظاهرآبه‌خط یکی‌ازشاگردان‌اواست- نوشته: «کذا افاده دام ظله‌العالی» .

ذریعه ٦ : ۱۲۹ ـ ۱۳۰ و ۷۵ وفهرست سهسالار ٤ : ۲۲۰ـ۲۲۱

آغاز : من‌لطف‌الله احداث الموضوعات اللغویه

[۳۸۳۷]

نسخه ایست به‌قلم شکسته نستعلیق قرن ۱۱ . پایین برگ اول وصالی و تجدید کتابت شده‌کنار چند برگ دیگر نیـز دراوائل نسخه وصالی دارد. دربرگ ۲ لکه‌هایی بزرگ وزرد رنگ دیده میشود . در حاشیه ص۲۸۰ این‌یادداشت به نقل ازشرح الشرح دیده میشود : «العیسویة قوم‌من الیهود ذهبوا الی جوازالنسخ عقلا ووقوعه‌سمعاواعترفوا بنبوة محمد (ص) لکن الی العرب خاصه لاالی الامم نساکافه) .

برپشت‌نخستین‌برگ،تملك‌محمدکریم ومهری‌مربع‌بانقش «العبدالذنب محمدابراهیم الحسینی» دیده میشود .

قطع وزیری با رنگ ۱۳/۵ × ۲٦ ج ، تیماجی قرمزاندکی مندرس صفحات ۲۰۴ سطور ۳۰ کاغذ اصفهانی شکری (برگهای آخر صورتی سنگ) شماره ثبت قدیم ۴۵۸٦۸ جدید ؛ ۹۳٦۳ تنکابنی : ۹۴ .

۱ حاشیه معالم (۱ - ۲۳٦ دفتر) **(عربی)**

از مولی‌میرزا محمد بن حسن شیروانی (همین فهرست: ۱۷٤۰) این نسخه حاشیه هایی دارد با نشان «ت» واز سلطان.

۲ ـ مقدمة الواجب (ص ۲٤۱ ـ ۳٤۲ دفتر) **(عربی)**

ازآقا حسین خوانساری. (م ـ ۱۰۹۹)

در نسخه حاضرحاشیه هایی‌است ازمؤلف ونیزیك فقره‌حاشیه ازآقاجمال خوانساری. این رساله درمجموعهٔ رسائل به‌چاپ رسیده است.

رجوع شودبه فهرست ٤:۱۱۸

[مجموعه ۳۸۳۸]

دفتریست به‌قلم نستعلیق خوب احمدبن محمد طباطبائی مورخ ۱۲۴۵، این‌نسخه دارای دوسرلوح نقاشی‌شده ومذهب است (ازهمین زمان‌کتابت) وتمام صفحات نیزدارای جداول به‌قلم آب طلا ولاجورد است. در فاصله شمارهٔ ۱-۲ یك برگ سفید است و بر پشت نخستین‌برگ شمارهٔ ۲ تملك‌احمدبن محمدتقی بن‌عبدالباقی‌الحسنی‌الحسینی‌الاصفهانی مورخ ۱۲۴۴ وچند مهر بیضی بانقش «عبده محمدحسین بن محمد حسن الحسنی الحسینی» ونیز تملك میرزا طاهر دیده میشود.

قطع وزیری ۱۵×۲٦ ج: تیماجی مشکی بـا آستر تیماج قرمز و حاشیه هایی زرین صفحات ۳۴٦ سطور ۱۹ کاغذ فرنگی آهار مهره شماره ثبت قدیم ۲۵۸٦۴؛ جدید ۹۳٦۴ تنکابنی؛ ۹۵

المغنی **(عربی)**

= المعنی فی تدبیرالامراض تألیف ابوالحسن سعیدبن هبةالله بن‌الحسن (م ٤۳٦ـ٤۹۵) دربیان علل‌وعلامات ومعالجات بیماریهای اعضاء بدن‌انسان‌از سرتاپا. درپایان‌کتاب،سموم وادویه قتاله آمده. عناوین: المرض، السبب المرض، التدبیر.

مؤلف این‌کتاب رابرای المقتدر بالله عباسی نوشته ونام اورا در دیباجهٔ کتاب می‌آورد.

ازکتاب المغنی نسخ بسیار دردست است که بروکلمان یاد میکند واز آن جمله درمشهد، آصفیه، پاریس، موصل، موزهٔ لندن وبادلیان. دردانشگاه تهران نیز دو نسخه باشمارهٔ ۲/۵۰۰۵ و ۵۰۵۲ محفوظ ودوم (به‌نوشته فهرست آنجا) ازقرن ۸-۹ ه است . از این مؤلف کتابی مفصل‌تر ازالمغنی دردست است به نام «الاقناع» که نسخه آن درسپهسالار (شمارهٔ ۷۴۸ مورخ ۷۰۱) موجوداست

ورجوع شود به بروکلمان ۱ : ٤۸٥ (ص ٦۳۹ ـ ٦٤۰) وذیل یکم : ۸۸۸ مشهد (رضوی)۳ : ۳٤و۳۸ طب (فهرست سپهسالار۳ : ۱۸۰) .

آغاز: بسمله قال الشیخ الاجل الفیلسوف ابوالحسن سعیدبن هبةالله بن الحسن ان‌اولی مانطق به‌اللسان وثبت برهانه فی‌الجنان الحمد لمدیرالازمان... وبعد فالرغبة‌الی‌الله‌تعالی‌فی‌ادامة‌ایام من‌خصه‌من‌خلقه بتدبیرالامم...ولهذاالسبب جعلت قصدی فیماذکرته فی‌هذا الکتاب من‌علم الامراض واسبابها و اعراضها ومداواتها طریقاً متوسطا مغنیافی الاسفار عن استصحاب الکتب الکبیره مجتنباً فیه‌التطویل ... وقدمت ذکر الامراض‌علی‌الاسباب الفاعلة لهالظهورها و جعلت ابتداء الکلام فی‌الامراض الحادثه بالرأس الظاهره والباطنه واردفت ذلك ببقیه امراض الاعضاء علی‌نسق وتحقیق‌و... فی‌ذکر الامراض الظاهره‌الحادثه بالرأس ومداواتها المرض : الخرار انتشار اجسام رقاق شبیه بالنخاله .

پایان: وعلاج من‌سقی البنج القیء وشرب طبیخ التین . کمل الکتاب والحمدلله رب‌العالمین .

[۳۸۳۹]

نسخه ایست به‌قلم نستعلیق قرن ۱۱ (تااوائل ۱۲) دارای اصلاح و تصحیح وبر پاره‌ای‌ازکلمات خط‌کشیده‌شده‌و اثررطوبت دراوراق دیده میشود ، برپشت برگ نخست ترجمه ایست‌کوتاه از مؤلف به قلم مرحوم میرزا طاهرتنکابنی وعناوین، در متن وحاشیه به‌شنگرف .

قطع خشتی ۱۴/۵ × ۲۲ ج تیماجی قهوه‌ای با ترنج ونیم‌ترنج سوخته بالبه‌های مندرس سجاف عطف تیماج قرمز مندرس صفحات ۲۲۶ سطور ۳۱ کاغذ آهار مهره‌شکری وضخیم شماره ثبت قدیم ۲۵۸۷۰ جدید ۹۳۶۵ تنکابنی : ۹۶

نهایة الاقدام فی‌علم‌الکلام (عربی)

ازابوالفتح محمدبن عبدالکریم شهرستانی (م ـ ۵٤۸) این‌کتاب دارای بیست‌قاعده است ودراکسفرد به‌چاپ رسیده.

[۳۸۴۰]

نسخه ایست به‌خط‌نسخ یحیی‌بن عبدالمجید مورخ ۱۳۹۰ کاتب این‌نسخه را ازروی نسخه‌ای مورخ ۵۸۸ ومتعلق به‌میرزا سلیمان بیان‌السلطنه استنساخ کرده ۰ بنابر نوشته اودرپایان نسخه، بیان‌السلطنه پس‌ازورود به سنندج باصواب دید حاج شیخ محمد معتمد الاسلام وی‌را به‌کتابت این‌نسخه ازروی نسخه قدیم مأمورکرده است ـ درآغاز چندبرگ زائد است وبرسه برگ اول آنها محمد وسیم ترجمه شهرستانی رااز‌کتاب الذیل سمعانی ویاقوت با قلم نسخ زیبا نقل‌کرده، وتاریخ این نوشته ۱۳۰۹ است، پشت نخستین صفحه کتاب فهرست قواعد) و چند یادداشت از مرحوم تنکابنی و نیز تملك او است . تنکابنی درتملك خود می‌نویسد : این‌کتاب را جناب میرزا سلیمان‌خان بنان‌السلطنه مستوفی بیوتات سلطنتی به‌رسم یادگار به‌او داده است (د ر۱۳۲۷) . درنیمهٔ آخر نسخه سقطاتی است‌که جای‌آنها راکاتب سفیدگذارده واشاره میکندکه نسخه اصل‌نیز افتاده داردعناوین شنگرف .

قطع : خشتی ۱٦ × ۲۲ ج : تیماجی قرمز صفحات ۲۰۸ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی سفید شماره قدیم ۲۵۸٦۹ جدید ۹۳٦٦ تنکابنی : ۹۹

لمعات قدسیه (عربی)

= شرح اربعین‌حدیث ازاحمد بن‌محمد ابراهیم اردکانی‌شیرازی (مؤلف حاشیه برحاشیه آقاجمال‌برحاشیه‌خفری برشرح‌جدید تجرید (شمارهٔ ۱۷۲٤/۱) و انوار البصائر ـ حاشیه مشاعر (شمارهٔ ۱۷۹۸و ۱۷۹۹ و ۱۸۰۰/۱) . این‌کتاب شرح چهل حدیث است درمعارف (فهرست احادیث آن درفهرست نسخ خطی اصفهان تألیف آقای سیدمحمدعلی روضاتی آمده) . شیوهٔ مؤلف آن است‌که نخست تمام متن یك حدیث را که‌گاه چند صفحه نسخه حـاضر را فرامیگیرد نقل وسپس به‌ترجمهٔ‌آن با عنوان «بیان ترجمی اجمالی»وشرح‌آن باعنوان«بیان تخصیصی تفصیلی» می‌پردازد ...

دردیباجهٔ این کتاب از اعتقاد به‌اصالت وجود وظلیت وجود(۱) معلولات وازحاشیه خود براسفار یاد میکند . از صدر المتألهین و فیض کاشی بسیار یاد میکند وبر آنان اعتراضاتی دارد .

دربارهٔ این کتاب ومؤلف آن رجوع شود به فهرست ۵: ۱۹۹ـ۲۰۱ ونیز دیده شود فهرست روضاتی(نسخ اصفهان) ۱: ۳۱۴ مشهد ۵: ۱۵۹ ذریعه ۱۸: ۳٤٦ وفهرست نسخه‌های فارسی ازمنزوی ۲: ۱۲٤۷ ـ۱۳٤۸

آغاز : بسم‌الله احمدك یامن توحد بالربوبیه ... وبعد خامهٔ شکسته‌مستمد فیوض قدسی ابن‌محمد ابراهیم احمد الاردکانی الیزدی برالواح صافیه . . . مینگارد که مدتی بودمدیدکه دردارالعلم‌شیراز

پایان: این‌است آنچه درصدر کتاب وعده‌داده بودیم ... و چون مناسب بل‌لازم دید ختم‌این کتاب رابعد ازحمد وصلوة ..لهذا به‌ذکر این‌صلوات وتحیات وتسلیمات .. ختم نمود وسپس‌صلوة بردوازده امام‌است (عربی) وقدوقع‌الفراغ من‌تسویده ... سنه تسع وعشرین وماتین وکان ذلك فی‌شیراز .

[۳۸۴۱]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ مورخ۱۲۲۹ : درکناررقم‌کاتب نوشته که‌این‌نسخه‌بانسخهٔ

(۱) - وی میگوید : قبل ازشروع درشرح احادیث مزبوره بعض عقائد خویش را تفصیلا ذکر مینماید تاازکلمات مادر اینجا توهم خلاف نرود ... و بالجمله آنچه به‌طور عرفا در اینجا ذکر شده بالتمام ازقبل ایشان وبیان مذهب ایشان است لاغیر بدان . . . که‌این بی‌وجود، وجودرا موجود متأصل میداند مطلق وجاعلیت و مجعولیت بالذات را فیمابین وجودات قائل است مع‌یك نوع مناسبتی میانه جاعل بالذات و مجعول بالذات او وآن مناسبت رامانند مناسبت نور شمس به‌شمس وعکس به‌عاکس وظل‌به ذی‌الظل میداند. پس مختار نزد حقیر ظلیت است وسنخیت وقول به‌مباینت محضه راخارج ازنهج قدیم ... جمعی از عرفا ناهج منهج اولند وصدر افاضل حکما تابع ایشان است دراین باب وهرکس غیر ازاین ازکلامش فهمیده وکلامش راحمل برظلیت وجودکرده به‌طوری‌که این بی‌وجود قائل است چنانکه بعضی ازمعاصرین‌کرده‌اند .کلام اورا حق‌فهم نکرده چنانکه درحواشی اسفار مفصلا بیان نموده‌ام .

اصل‌مقابله‌شده ودر زیررقم کاتب، سطوری‌چندکه مؤلف درپایان نسخه اصل‌نوشته نقـل گردیده این‌نسخه حاشیه‌هایی دارد به‌فارسی‌وعربی ازمولف(بانشان‌منه رحمه‌الله) وحواشی مفصلی به‌عربی از محمد جعفر ونیز چندحاشیه ازعمادالدوله بن‌عمادالدوله وازعبدالله ، درکنارصفحات ۴۴۹ - ۴۵۳ شرح چند حدیث‌است‌بدون نشانی‌ازنویسندهٔ‌نسخه درپایان‌نسخه شرح حدیث «ان‌یهود یاسئل علی‌بن‌ابی‌طالب(ع) ماالشیٔ وما نصف الشیء»سپس بخشی‌است از الرواشح‌السماویهٔ‌میرداماد وسپس شرح‌حدیث منقول‌ازحضرت‌صادق (ع) «یکون اثنی عشر اماما واثنی عشرمهدیا قائما ... » که‌یکی ازعلماء در پاسخ به‌سؤالی‌گفته همه‌اینها به‌خط‌کاتب‌نسخه است .

بین صفحه ۳۰۸ و۳۹۹ یك‌صفحه سفیداست که درشماره‌گذاری صفحات به‌حساب نیامده . امانسخه‌نقص‌ندارد .عناوین‌شنگرف. پشت‌برگ‌اول‌نوشته‌هایی‌بوده‌که‌سیاه‌کرده‌اند.

قطع خشتی ۱۵/۵ × ۲۲ ج تیماجی مشکی صفحات ۵۰۲ سطور۱۹ کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت‌قدیم۲۵۸۸۶ جدید ۹۳۶۷ تنکابنی: ۱۰۰

صورالکواکب (عربی)

ازبوالحسین عبدالرحمان رازی‌صوفی(م- ۳۷٦)

ابوالحسن علی‌بن احمد نسوی (قرن ۵) کتاب صورالکواکب صوفی را تلخیص‌کرده واین‌ملخص را به‌نام‌شریف‌مرتضی علم‌الهدی «مرتضوی» نام‌نهاده وشهمردان رازی صورالکواکب را ترجمه وتلخیص‌کرده وآنرا مقاله پانزدهم کتاب روضة‌المنجمین‌خودساخته‌است. خواجه‌نصیر طوسی نیزآنرا ترجمه‌کرده وبنیاد فرهنگ ایران‌آنرا نشرداده‌کتاب صورالکواکب دارای مقدمه‌ای مبسوط است‌که صوفی درآن‌مقدمه ازدینوری و ابوالفتح بن‌العمیدوارصادمهم ونظرات اودرستاره‌شناسی یاد میکنداین‌مقدمه که‌درترجمه‌خواجه‌نصیرودرچاپ‌حیدرآباد نیزوجود دارددربسیاری ازنسخ‌خطی‌این‌کتاب(مانندنسخه شماره٦۰۰ و٦٤۰۰این کتابخانه) دیده نمیشود .

نسخه حاضر مقدمهٔ مبسوط صوفی را دارد .

رجوع شود به‌فهرست ۲ :۱۰۵ ۱۹ :۷۲ و۲۰٤ و ریاضـی دانان از خوارزمی تا ابن‌سینا ازآقای قربانی : .

[۳۸۴۲]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق حسین حسینی فرزند میراحمد گلچینی (ازقرن۱۳) اشکال نجومی کتاب دربرگهایی است که‌پشت‌آنها سفیداست .

قطع رحلی ۱۹×۲۷ ج مقوا باروکش کاغذچیتی‌وعطف ازپارچه‌مشکی صفحات ۱۷۰ سطور ۲۱ کاغذفرنگی شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۸۷۷ جدید ۹۳۷۰ تنکابنی: ۱۰۸

نهایةالوصول الی علم الاصول **(عربی)**

تألیف حسن‌بن یوسف‌بن‌المطهر = علامه حلی (م- ۸۲۶) درچندمقصد علامهٔ‌حلی در کلام نیزکتابی مبسوط دارد به‌نام «النهایه فی‌علم‌الکلام» دارد نسخه‌ای ازآن به‌خط فاضل هندی دراین کتابخانه موجود است .

نهایةالاصول درایران دردومجلد به‌چاپ رسیده‌است .

فهرست :

آغاز : بسمله الحمدلله المقدس وجوب وجوده عن‌الاشباه‌والنظائر

[۳۸۴۳]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق تحریری صالح‌بن خلیفهٔ دیلمی‌اصلا وخلف‌آبادی‌مسکنا ومولدا مورخ ۱۰۸۷ کاتب این‌نسخه‌را درمسکن‌خود خلف‌آباد به‌دستور شیخ لطف‌الله ابن‌شیخ یوسف‌بن‌عبداللطیف جامعی‌عاملی رونویس کرده‌ودرپایان مقصد۸(= فی‌الاجماع) ودرپایان کتاب رقم‌دارد.

درکنارص۲ سطوری منقول ازشرح جواد برزبدهٔ بهایی‌دیده میشود پشت‌برگ‌اول نقلی‌است ازذریعه علم‌الهدی به‌حکایت از خط شیخ‌حسن بن زین‌الدین العاملی عناوین شنگرف . دراوراق آخر نسخه کاتب عناوین را ننوشته وجای آنهاراسفید گذارده‌است

قطع رحلی ۱۹ × ۲۸/۵ ج تیماجی قهوه‌ای مندرس باترنج نقش‌دار وسط وآستر تیماج قرمزصفحات ۸۲۰ سطور ۲۸ کاغذ فرنگی ضخیم سفید شماره ثبت قدیم ۲۵۸۸۰ جدید ۸۵۱۸ تنکابنی: ۱۱۲

سیف‌الامه وبرهان‌المله **(فارسی)**

از مولی احمد نراقی (م - ۱۲٤٤) درپاسخ هانری مارتین کشیش(پادری) ورد برمیزان‌الحق اودر سه باب .

نراقی دیباجهٔ این کتاب را بنام ناصرالدین شاه وعباس میرزا کرده و آن را در ۱۲۳۳ بپایان رسیده است .

سیف‌الامه وبرهان‌المله در ایران چاپ‌شده است.

ذریعه ۱۲ : ۲۸۶واعلام‌الشیعه(قرن۱۳):۱۱٦ فهرست نسخ فارسی ۲ : ۹٦۰مشار: ۹۹۳

[۳۸۴۴]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق خوب قرن۱۳

دارای یك سرلوح مذهب (درصفحه‌اول) وجداول‌آب‌طلایی درتمام‌صفحات.ص۱-۲ دارای تذهیب بین سطور است برك اول و آخر مندرس است . عناوین شنگرف .

قطع: وزیری ۱٦/۵ × ۲۵/۵ ج تیماج قرمز یك‌لا صفحات ۴۵۰ سطور۱۴ کاغذ فرنگی آهار مهره‌شده شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۸۸۱ جدید۹۳۷۴ تنکابنی۱۱۳

نخبه (عربی)

از مولی محسن فیض کاشانی مشتمل بر ۱۲ کتاب و هر کتاب چندین فصل سیدنورالدین جزائری وچندتن دیگر درنسخه شرح نگاشته‌اند .

رجوع شود به فهرست‌حاضر :۸٦۷

[۳۸۴۵]

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق قرن۱۳ - ه فهرست ابواب برچندبرك‌اضافی آغازنسخه ثبت است . عناوین شنگرف . برگ آخر نسخه نودنویس است .

قطع رقعی ۱۰/۵ × ۱۴ ج تیماجی قهوه سجاف عطف وحواشی تیماج مشکی با قاب مقوائی و تیماجی صفحات با اوراق فهرست و بدون اوراق سفید آخرنسخه) :۴۳۲ سطور ۱۰ کاغذ فرنگی نخودی رنگ شماره‌ثبت قدیم۲۵۸۴۳ جدید ۹۳۵۳ تنکابنی : ۷۷

تفسیر التحریر (عربی)

شرح تحریر مجسطی از نظام نیشابوری ، حسن‌بن محمد (م-۷۳۰)

در مقدمه مبسوط نسخه حاضر (مانند نسخهٔ شمارهٔ ٦۳۷۲) از سعدالدین محمد ساوجی یاد شده است

در این باره رجوع شود به‌فهرست ۱۹ :٤٦٦-٤٦٧

[۳۸۴٦]

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق‌ریز مورخ ۱۰۲٦،
کاتب این نسخه را در مدرسه جعفریه اصفهان نوشته‌است . برگ نخست‌تازه‌است
کنار برگ ۲ و برگ‌آخروصالی دارد:در کناررقم کاتب‌درپایان نسخه، ترجمهٔ کوتاهی است
از مؤلف بخط احمد کتابفروش و به‌نقل از بحیره،مجالس‌المؤمنین و مطلع‌الشمس‌که تاریخ
آن ۱۳۳۵است . عناوین واشکال‌شنگرف .
قطع خشتی ۱۳ × ۲۰/۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۵٦۵سطور۳۴ کاغذآهارمهره
نازك شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۸۷۹ جدید۵۳۷۵۹تنکابنی:۱۱۵

المحصول **(عربی)**

از سید محسن اعرجی کاظمی (م-۱۲۲۷) دارای یك مقدمه وچندمطلب.
مؤلف درپایان‌کتاب پس از مبحث استثناء مبحث اجتهاد و تقلیدرابااین
عنوان‌آورده : «من‌توابع‌الادلة‌العقلیه من ابواب‌الملازمه .»
این‌نسخه‌اصولاترتیبی خاص دارد- وشایدمؤلف خودآنرا ترتیب نداده- و
بسیاری از مباحث آن ناتمام است وکاتب درپایان آنها مینویسد « الی هنا ما
وجدناه» یا «الی‌هناکتب» .
در نسخه شمارهٔ ٤٤٨١ این‌کتابخانه (که از نسخه حاضر مرتب‌تر ودارای
زیاداتی است‌که در این‌یکی نیست) درپایان بخشی از مطلب ۲ بجای «الی هنا
ماوجدناه» چنین آمده « آخرماوردت فی‌القدیمه التی ضرب‌السید عنها صفحا»
به قرینهٔ این‌عبارت میتوان دریافت‌که نسخ اصلی‌کتاب محصول‌مختلف
است ومؤلف خود پس از تألیف درآن تغییراتی میداده است .
دیده شود نسخه دانشگاه (ش:۱۱۸۸) و الهیات (مجموعه آل‌آقا) شماره
۱۰۳) ونیزرجوع شود به‌ذریعه ۲۰:٤٥۱و١٤:۱٦۲ .

[۳۸۴۷]

نسخه‌ایست بخط نسخ تحریری‌باچند قلم (قرن ۱۳) بریك برگ اضافی آغازنسخه

تاریخ درگذشت صاحب جواهر به‌خط یکی از مالکان نسخه که نام اورا سیاه‌کرده‌اند ـ دیده میشود .

در ص۱-۲ لکه‌هایی دیده‌میشود . آغاز و انجام این‌نسخه مانند نسخه دانشگاه (شماره ۱۸۱) است .

قطع خشتی ۵/۱۵ × ۲۱ ج تیماجی قرمز باترنج رنیم ترنج وسط صفحات ۷۷۲ سطور ۲۰ کاغذفرنگی ضخیم شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۸۹۱ جدید۹۳۷۶ تنکابنی:۱۱۶

حل‌الموجز **(عربی)**

شرح موجز علاءالدین علی‌بن ابی‌الحزم‌قرشی تألیف جمال‌الدین محمد آق‌سرایی رجوع‌شود به فهرست ۱۹ : ۳ .

[۳۸۴۸]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق قرن۱۰ ـ ه سه‌برگ‌آخرنسخه باقلمی دیگراست.پشت برگ‌اول‌چندتملک‌است که به‌درستی‌خوانده‌نمیشود وازآنجمله‌یکی‌تاریخ۹۸۳دارد.پشت برگ آخر نیز چندتاریخ وطالع تولد است که کاملا خوانده نمیشود ویکی ازآنها درباره محمد علی‌بن مولانا محمودطبیب متولد در ۹۱۵ ه است .

برگ اول وآخر نسخه‌وصالی دارد . درکنار صفحه آخر یادداشتی کهن است کـه عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۱۳ × ۲۴ ج‌تیماجی زردصفحات ۷۸۵ سطور ۲۰ کاغـذ هندی شماره ثبت قدیم ۲۵۸۹۰ جدید۹۳۷۷ تنکابنی . ۱۱۲

فیه‌مافیه **(فارسی)**

= مجالس جلال‌الدین موسوی به‌تقریرسلطان ولد (ذریعه۱۶ : ۴۰۱فهرست نسخه‌های فارسی ۲ : ۱۳۰۷)

[۳۸۴۹]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ‌خوب میرزااحمد تبریزی مورخ ۱۳۱۳عناوین شنگرف
قطع‌خشتی ۳۵ × ۵/۲۱ ج مخمل‌سبز باعطف وحاشیه تیماجی منگنه شده صفحات ۴۳۸سطور۱۶ کاغذ فرنگی شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۸۹۲ جدید ۹۳۷۸ تنکابنی : ۱۱۸

۱ ـ تحریراصول اقلیدس (ص۲ ـ ۳۳۰دفتر) **(عربی)**

از خواجه نصیرطوسی . تحریری دیگر منسوب به‌خواجه دردست است که

از این تحریرمبسوط ترو روشنگرتراست وهمان است که در ۱۵۹۰ در رم باقطع رحلی بزرگ به چاپ رسیده است و در فهرست دسلان (ملی پاریس) تنها نسخه‌ای از همان تحریر باعنوان تحریر خواجه یادشده و به‌تفاوت آن بانسخه‌های متداول تحریر اصول اقلیدس اشارت نشده است

۲ ـ حاشیه‌بر تحریر اصول اقلیدس (ص۳۳۰ ـ ۳۳۲دفتر) **(عربی)**

تعلیقی است از خواجه نصیرطوسی برشکل۱۵ مقاله۱۲اصول هندسه ودر پاره‌ای‌ازنسخ تحریر وجود دارد.

رجوع شود به‌فهرست ۱۹ : ۱۹، ۱۱۳، ۱۴۳ و۱٤٤

[۳۸۵۰]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق جلال‌الدین بن‌عبدالعلی بن جلال‌الدین محمدبن‌عبدالعلی بن‌شمس‌الدین محمدبن‌قاضی‌شمس الدین‌علی‌تونی مورخ ۱۰۴۳ درکنار صفحات این‌نسخه حاشیه‌هایی ارزنده است ازمیرمحمد اسماعیل خاتون آبادی به‌نقل یکی ازاحفاد او که در ذیل‌پاره‌ای ازحواشی خود می‌نویسد «من‌افادات جدی غفرله» ونیز از عبدالعلی ،بدر، قاضی زاده وازدرةالتاج‌نیزمنقولاتی درحواشی هست. درصفحه.. یك‌حاشیه مفصل‌است‌که زیرآن نوشته «هذه الحاشیه وجدنا فی‌بعض‌النسخ منسوبةالی العلامه النیشابوری». چند حاشیه بدون‌نشان دربرگچه‌هایی دروسط نسخه الصاق گردیده است . درپشت صفحه‌آخر تملك محمدرضا حسینی خاتون‌آبادی ودیده میشود . همچنین مقدمه نسخه دیگر تحریر اقلیدس (همان که دررم به‌چاپ رسیده) به‌قلم نویسنده حواشی این‌نسخه، دردوصفحه‌نقل شده بدون اشاره به‌تفاوت نسخه‌حاضر بادیگر نسخه‌های که این مقدمه‌رادارد. این‌مقدمه مانندنسخه چاپ‌رم - مسبوق به‌خطبه‌نیست وچنین آغاز میگردد :

وبعدفان العلوم الریاضیه التی‌هی‌واسطة عقدالحکمه النظریه تنقسم‌الی‌اربعه اقسام .

وپایان مقدمه وآغاز مقالات چنین است :

وهاانا شرعت فیماحکیته (۱) المقاله‌الاولی وهی‌سبعه‌واربعون‌شکلالکل‌علم‌موضوع ومباد ومسائل وموضوع کل‌علم مایبحث‌فیه‌عن‌اعراضه الذاتیه‌وهی‌المحمولات التی یلحق الشی‌لذاته اولجزوه اولمایساویه من‌المحمولات‌الخارجیه .

۱ ـ از اینجا به‌بعدرا ازنسخه چاپ‌رم نقل‌کردم تانمونه‌ای باشد برای سنجیدن و درك تفاوت نسخ متداول تحریراقلیدس بانسخه چاپ‌رم .

پس ازپایان آن‌مقدمه ، شرحی برمقدمه تحریرا کرتئودذیوس (ثاوذیوس) باهمین‌قلم نقل‌شده وبالای آن نوشته «مقدمة ذکرفی اکر ثاودیـوس‌الحـدود : الکـره شکل‌یحیط‌به سطح واحد». اقول‌الدوائرالمتماسه فی‌الکره هی‌التی‌تماس فصولها المشترك بین‌کل واحد من‌تلك الدوائر قال‌ابوالقاسم المدرس غفرله فی‌تعریفها: الدائرتـان المتماستان همااللتان یلقی‌محیطا هماالفصل‌المشترك لسطحهما علی‌نقطه‌واحده» .

پشت نخستین برگ نسخه‌نوشته‌ایست به‌چلیپا که‌به‌نظر میرسد صفحه آخـر از یك رساله است به‌نام المصادرات ورای‌غیاث الدین جمشید کاشانی .

آغاز : (پس از مقدمه و دیباچه) . بسمله‌الحمدالله‌رب العالمیـن... امابعد فهذه رسالةفی‌بیان المصادرات والاصول‌الموضوعه‌والعلوم المتعارف‌وبیانهاان‌یقال‌انها ای‌المبادی

درپایان آمده: بان‌المبادی اماتصوریه وهی‌الحدود والمعرفات‌اوتصدیقیة‌کماتقرر فی‌المنطق والله اعلم بحقایق الاشیاء هذاآخر هذه الرسالة الموسومه برسالـة المصادرات للفاضل العلامه مولانا غیاث‌الدین جمشیدفی‌رحمته‌الله‌عله وبرکاته .

قطع‌خشتی ۱۹/۵ × ۱۹ ج‌تیماجی مشکی باترنج صفحـات ۳۳۲ سطور۱۷ کاغـذ سمرقندی ضخیم شماره ثبت‌قدیم ۲۵۸۹۳ جدید ۹۳۷۹ تنکابنی ۱۱۹ .

مبادی‌الوصول الی‌الاصول (عربی)

ازعلامه‌حلی ـ حسن‌بن یوسف‌بن‌المطهر (م ـ۷۲٦)

این‌کتاب به‌تازگی درنجف به‌چاپ‌رسیده است .

رجوع شود به‌فهرست : ۱۳۰۰ و ۱۰۰۰

[۳۸۵۱]

نسخه‌ایست به‌قلم‌نسخ‌میرزاحسین‌بن‌شمس‌الدین‌علی‌مازندرانی مورخ۱۰۰۱درحواشی تمام صفحات ازشرح نقل‌شده عناوین شنگرف. حاشیه‌هایی نیزبانشان (مد- ح مدظله دارد) که دوبرگ اول‌وآخر وصالی‌دارد . صفحه ۵ سفیداست اما افتاده ندارد .

قطع خشتی ۱۷×۲۵ ح تیماجی‌مشکی‌ساغری باترنج سوخته ودرترنج « السلطان ابوالحسن‌علی‌بن موسی‌الرضا» نقش‌است صفحات ٦۰ سطور ۱۲ کاغذشکری‌ضخیم شمارهٔ‌ثبت قدیم ۲۵۸۸۸ جدید ۹۳۸۰ تنکابنی : ۱۲۱

حاشیه برحاشیه شرح تجرید (عربی)

ازخلیفه سلطان‌سیدحسین‌مرعشی آملی (م-)برحاشیهٔ‌خفری‌برشرح‌قوشچی

رجوع شود به ذریعه ٦ : ٦٥ فهرست ۵ :۹۳-۹٤ وهمین فهرست .

[۳۸۵۲]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق (با دو قلم) قرن ۱۱ هـ - نسخه فاقد پایان وعنوانها بشنگرف :
قطع : رقعی ۱۲/۵×۱۸/۵ سانتیمتر. جلد : تیماج‌مشکی . صفحات: ۷۴ . سطور: ۱۹. کاغذ: اصفهانی شکری. شماره‌ثبت قدیم: ۲۶۱۱۱. جدید: ۷۳۹۰ تنکابنی: ۳۲۸

تحریر مجسطی (عربی)

از خواجه‌نصیر طوسی

درحواشی این‌نسخه شرح عبدالعلی بیرجندی نقل شده وگویا تمام شرح است ودرذیل حاشیه‌ص آخر آمده «تم کلام الشارح البیرجندی عبدالعلی» .

ازشرح بیرجندی چندنسخه دردست‌است ازآنجمله درتفلیس

[۳۸۵۳]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق‌مازندرانی(نام کاتب‌را سیاه‌کرده‌اند وگویا روح‌الله‌است) مورخ ۱۰۳۴ . درکنار صفحات نسخه‌علاوه برشرح بیرجندی حاشیه‌هائی بانشان کاظم و علی‌نیز هست . عناوین واشکال شنگرف .
قطع وزیری ۱۵×۲۵/۵ ح تیماجی قهوه‌ای بابرگردان وترنج وهم ترنج سجاف عطف تیماج زرد وآستری‌تیماج قرمز صفحات ۴۰۱ سطور ۱۸ کاغذ سمرقندی ضخیم‌نخودی رنگ شمارهٔ ثبت‌قدیم ۲۵۸۹۴ جدید ۹۳۸۴ تنکابنی : ۱۳۰

حاشیهٔ شرح شمسیه (عربی)

از میرسیدشریف گرگانی برتحریرالقواعد قطب‌رازی .

رجوع شود به‌همین فهرست : ۱۷٤٦ و۱۸٦۲

[۳۸۵۴]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق حسین صالحی مورخ ۱۲۳۵ - هـ. بیشتر برگها آثار آبدیدگی‌دارد خاصه برگهای‌آخر . درکنار صفحات حاشیه‌هایی است از عماد . داود ، ملااحمد ، محیی‌الدین ، نجم‌الدین ، صدرالدین صدری ، محمدطاهر قزوینی ، سیدعلی ، نور (نورالدین) .
قطع : خشتی ۱۵×۲۰/۵ سانتیمتر. ح تیماج مشکم. صفحات : ۱٦۴ سطور: ۱۴ . کاغذ : فرنه‌ی . شمارهٔ ثبت قدیم : ۲٦۰۹۹ . جدید : ۷۳۹۸ تنکابنی : ۳۲۹

معارج الاصول **(عربی)**

ازمحقق‌حلی ابوالقاسم جعفربن حسن (م- ۲٦٦۷ دارای ده‌باب .
فهرست ٤ : ۱۱٦-۱۱۷و۱۲ : ۷۱ ودانشگاه شماره ۱۳٦.

[۳۸۵۵]

نسخه‌ایست بخط نسخ حاجی‌بن‌منصور مورخ ۱۰۱۷ هجری. بر دو برگ اضافی پایان نسخه فهرست مندرجات و دو یادداشت دیگر است ونوشته دوم فلسفی است‌دربارهٔ وجود وعدم وچنین است آغازآن :

بسمله‌المقصدفی‌الوجودوالعدم وعرفوهما بتعریعریفات منها: الوجود هوالثابت‌العین نقله‌العلامة المحقق‌الطوسی فی‌تجریدالعقاید وقال بان فیه نظر » . نویسنده‌این یادداشت توجیه‌نظرطوسی و اعتراض قوشچی‌را برآن نقل میکند وسپس به‌نقد مسئله می‌پردازد

قطع: خشتی ۱۴ × ۲۰سانتیمتر. جلد: عنابی پرنگ دارای ترنج وگوشه وکنگره صفحات: ۲۱۲ . سطور : ۱۲ . کاغذ : ضخیم شکری رنگ آهار شده شماره ثبت قدیم : ۲٦۰۹۴ . جدید : ۷۳۹۲ . تنکابنی : ۳۳۱

حاشیة‌الاشارت **(عربی)**

از مولی عبدالرزاق لاهیجی بر اشارات ابن‌سینا وشرح خواجه نصیر . این حاشیه ـ دراین نسخه از آغاز فلسفه تا مبحث امتداداست وگویا در اصل نیز بیش از اینها نیست . لاهیجی در دیباجه از محاکمات یاد میکند و میگوید « که این کتاب یا توضیح واضح است و یا خصومت میافزاید ومشکلی را حل نمیکند »

ذریعه ٦ : ۱۱۱ فهرست ۵ : ۸۰-۷۷ مشهد٤ : ۷٦

آغاز : یا من کلت زمرة العقول عن وصف جلاله السنة الاشارات ... فیقول‌العبد... عبدالرزاق‌بن‌علی‌بن‌الحسین‌الاهیجی ... ان‌کتاب شرح‌الاشارات للمحقق‌الطوسی... کتاب‌قدقرت‌به‌الاعین... وکان‌یرد فی‌خاطری برهة من‌عمری ان‌املی‌علی قسمی‌الطبیعی والالهی منه مایبرز مکنوناته . . . و ذلک‌لانی الی‌الان لم قلما وجدت من نحانحو شرح مطالبه . .. هاهی المحاکمات المشتهره فی

الاعصار . . . و ان کانت لاتخلو عن افا دات لکنها لم‌تحم . .. الاحوال‌الزیادة فی‌التشکیکات... فهی‌فی‌محاکمة‌لم‌تزدالاالخصومه والجدال وفی‌شرح‌معضلات اسراره لم‌تنادالا من مکان بعید عن وراءالوهم و الخیال هذه اشارت الی‌اصول وتنبیهات علی جمل نقل‌الشارح‌المحقق فی‌اوائل‌قسم‌المنطق

پایان نسخه حاضر : واماالامتداد المنفرد عن‌الماده فلایتصور فیه کل ولاجزء فلایکون حکمه حکم‌الفلك فان قلت‌لوکانت‌الماده مانعة من تساوی

[۳۸۵٦]

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق قرن ۱۳ یا اوایل قرن ۱۴ هجری. کاتب نسخه را درنیمه صفحه ناتمام‌گذاشته .

قطع : ۱۵ × ۲۲/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج یشمی . صفحات: ۱۲۴. سطور: ۱۵ کاغذ : فرنگی شکری ضخیم‌آهار شده . شماره ثبت قدیم ۲۶۱۰۲ . جدید : ۷۴۰۱ . تنکابنی ۳۴۲ .

جهان دانش

ازشرف‌الزمان محمدبن‌مسعودالمسعودی (قرن ٦) **(فارسی)**

این‌کتاب بنابرتصریح مؤلف دردیباجه، ترجمهٔ کتاب دیگراو(الکفایه‌فی علم‌الهیئة) وشامل دومقالت است :

مقالت اول : درترتیب افلاك وهیئت اشکال‌آنها دارای ۲۳ باب

مقالت دوم : در بیان هیئت زمین و آنچه از وی معمور است و آبادان دارای چهارده باب است .

نسخه شماره ٤۲۰۱ نیز همین‌کتاب است که اول‌آن افتاده و در فهرست باعنوان « رساله در هیئت » یاد شده‌است .

جهان دانش مسعودی‌ضمیمهٔ گاهنامه سال ۱۳۱۲ به‌چاپ رسیده‌است .

ذریعه‌۵: ۲۹۸، کشف‌الظنون۲: ۳۲٤ فهرست نسخه‌های فارسی از احمد منزوی ۱: ۲۸٤۰ وا. ستوری ۲: ٤٦

آغاز : بسمله ، حمد وسپاس خدایرا که آفریدگار جهان است وپدیدآرنده زمین . . . اما بعد چنین میگوید مؤلف این کتاب محمد بن مسعودالمسعودی رحمه‌الله که چون از تألیف

انجام : واین مسئله از غرایب ... درمسائل است درآخراین باب آورده شد. کتاب بروی ختم ... بعون‌الله وحسن توفیقه ... فی سنة ثمان والف من‌اخر الشهر صفرالمظفر .

[۳۸۵۸]

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۰۰۸ـ ه
عناوین ، ابواب و اشکال نجومی شنگرف سقطاوت نقائص متن در حواشی جبران گردیده برگ اول وآخر نسخه وصّالی شده، در پشت صفحه آخر یك دایره بزرگ وچند دایرهٔ کوچك نقش شده‌است . در پشت برگ نخست تملك غیاث‌الدین محمدبن حسن بیك منجم با مهری به‌نقش (یاغیاث‌المستغیثین) و این یادداشت : انتقل‌من‌العبد... محمدتقی بن‌اشرف المازندرانی الی‌المولی‌العلامه الجلیل حکیم‌الملك مدالله ظلاله علی مفارق‌الطلبه دیده میشود .

قطع : رقعی ۱۲/۵ × ۱۹ جلد: تیماج مشکی دورسنگنه صفحات : ۱۴۶ . سطور ۲۰ . کاغذ فرنگی نباتی‌رنگ . شماره ثبت قدیم: ۲۶۰۲۹ .جدید۸۱۸۵ تنکابنی: ۲۵۹

شرح‌القسطاس **(عربی)**

از شمس‌الدین محمدبن اشرف سمرقندی (قرن۸).

وی نخست کتاب القسطاس را در یك مقدمه و دو مقاله در منطق نوشته وسپس‌این کتاب را درشرح آن تألیف کرد ودردیباجهٔ آن از عمادالدوله والدین زکی ابراهیم‌بن‌الصدرالشهید جمال‌الدین محمدمؤمنی یادمیکند (۱)

سمرقندی در مسلك ۱۲ (= توابع‌قیاس) ازرساله خود آداب‌البحث یاد میکند و فهرست مطالب آن را میآورد .

از خواجه نصیر طوسی و مطالع ارموی و نجم‌الدین نخجوانی یادمیکند.

نسخه‌ای از متن قسطاس در فهرست ظاهریه (قسم‌فلسفه ومنطق وآداب‌ـ

۱ـ درنسخهٔ مشهد (کتابخانهٔ رضوی). خضربن ابراهیم

البحث) باعنوان قسطاس‌الافکار فی‌تحقیق‌الاسرار معرفی شده‌است .

در فهرست برلین بنام قسطاس المیزان است و بروکلمان نام آن را میزان القسطاس یادمیکند. در بانکی‌پور نسخه‌ای از قسطاس(۱) و نسخه‌ایست از شرح قسطاس که در فهرست باعنوان قسطاس وشرح‌القسطاس وبترتیب باشماره‌های ۲۲٦٤-۲۲٦۵ معرفی شده است و به نوشتهٔ فهرست، در مقدمه شرح قسطاس از عمادالدین بن جمال‌الدین محمدمؤمنی یادشده ودیباجهٔ نسخه برلین (شماره٥١٦٦) ابراهیم‌بن جمال‌الدین محمد مومنی

بروکلمان ۱:٤٦٨ وذیل ۱:۸۹۰ برلین (اهلوارث) :٥١٦٦ مشهد رضوی ۱:٤۲ (منطق) ظاهریه (فلسفه و منطق و آداب‌البحث تألیف دکترعزت حسن): ۱٥٦ بانکی‌پور ۲۱: ص۳۸-۳۹

آغاز: الحمدلله رب العالمین... وبعدفان حصول السعادات الابدیه... انما یتوقع باکتشاف الکمالات العلمیه... وذلك موقوف علی صحیح النظر الموقوف بیانه علی المنطق .. وقد صنفت فیمامضی کتاب القسطاس فی المنطق مشتملا علی خلاصة آراءالمتقدمین والمتأخرین مع ابحاث بدیعه و شکوك صعبه لا محیص لطالب الحق عن تعلمها...والمحصلون...قدالتمسوا امرارا ان نشرح لهم دقائقه...الی ان اشاربه من خصه‌الله بالعنایه . . . قال وهو مرتب علی مقدمه و مقالتین الاولی فی التصورات والثانیه فی التصدیقات اقول لماکان المنطق اکتساب المجهولات

پایان: (نسخه حاضر) المغالطة الثامنه فی اخذما بالقوه مکان ما بالفعل . الجزء الذی لایتجزی موجود لان الجسم اما ان یکون منقسما الی غیرالنهایه . . . اویکون منتهی القسمه لاجائز ان یکون منقسما الی غیرالنهایه والالزم انحصار ما لایتناهی من الحاصرین لان مالایتناهی

۱- درنسخهٔ بانکی‌پور (۲۲٦۵) نکته‌ایست که برای تحقیق درعصر زندگی سمرقندی مهم‌است وآن نکته شهادتی است به‌خط محمدی محمدبن زنکی شعبی و به‌تاریخ ۷۱۷

[۳۸۵۹]

نسخه ایست به قلم نسخ ریز قرن ۱۳ برگ اول نسخه تازه‌تر وبا قلمی درشت تر است . صفحات مجدول است باقلم شنگرف وآبی ویك برگ سفید آخر نیز بهمین گونه مجدول‌است . عناوین شنگرف، پشت برگ اول‌چند یادداشت وازآن‌جمله سه‌بیت به‌فارسی است‌که (صاحب روضات آنهارا ازراغب اصفهانی دانسته‌است).

قطع خشتی ۵/۱۵ × ۲۱ ج . روغنی مندرس بازمینه سیاه صفحات : ۳۷۱ سطور ۲۵ کاغذ فرنگی آهار مهره شماره ثبت قدیم ۲۵۸۷۱ جدید ۹۳۶۹ تنکابنی : ۱۰۲

۱ ـ رساله ادویه قلبیه **(عربی)**

ازشیخ‌الرئیس دارای۱۹فصل‌وتافصل۱۲مباحث فلسفی‌وروانشناسی‌است.

فهرست دکترمهدوی :۲۳ـ۲۴ قنواتی ش۱۱۱ وهمین فهرست :

۴ ـ فصول طبیه (ص ۴۹ ـ ۸۴ دفتر) **(عربی)**

= فصول طبیه مستفادة من‌مجلس الشیخ الرئیس فی‌الطب نام رساله در عنوان‌نسخه چنین آمده‌که یادشد وبنظرمیرسدکه (مطابق احتمال دکترمهدوی) ملتقطاتی است ازآثار شیخ چنانکه فصل آخر رساله (= حدالنار) عیناً ازرسالهٔ الحدود است ودیگر فصول آنرا باید باتعلیقات سنجید

رجوع شود به‌فهرست‌دکترمهدوی ص ۱۸۷ قنواتی ۱۳۷ ـ ۱۳۸

۳ ـ رسالة فی‌الفصد(ص ۸۵ ـ ۹۹ دفتر) **(عربی)**

ازمحمدبن زکریا رازی دارای ده‌باب (باب اول فی‌حدالفصد و باب عاشر : فی‌الشروط المأخوذة علی الفاصد) رجوع شود به‌فهرست آثار رازی دکترنجم‌آبادی : ۱۴۴ـ۱۴۷و۳۵ فهرست۴ : ۲۵۲.

آغاز : (فهرست ابواب‌کتاب): الباب الاول فی‌حدالفصد الفصدهوتفرق اتصال ارادی

پایان: هی‌اوفی من‌سایر مارغبنافیه والسلام .

۴ ـ رساله فی‌الهندباء (ص ۹۹ ـ ۱۰۵ دفتر) **(عربی)**

= رساله فی‌علة‌الامر باستعمال ماءالهندبار غیرمغسولة = رسالة کاسنی ازشیخ الرئیس‌ابن سینا .

رجوع شود به‌فهرست ٤ :۲۷۷ و۱۹ :۱۸۸ و فهرست دکترمهدوی : ۲٥٤ (شمارهٔ ۱۳۱) وفهرست قنواتی شمارهٔ۱٥۰ و۲۷۲ .

۵ ـ رسالة الی‌ابی‌الفرج (ص ۱۰۵ ـ ۱۱۵ دفتر) **(عربی)**

= رسالة کتبها الشیخ الرئیس ابوعلی بن‌سینا الی‌ابی‌الفرج بن‌ابی‌السعید الیمامی فی‌مسئله طبیة دارت بینهما .

فهرست مهدوی ص۱۱۷ قنواتی : ۱٤٥ ملی تهران :۹/۵ .

آغاز : اعترض علی‌فیهما وجده‌الشیخ ابوالفرج من‌الاختلال

پایان: ثم‌لیعلم ان‌الحزؤین سلمتهما عن‌التعیش اشفاقا من‌جفاف ما بینهما وجه‌من وجوه تشوقی القدیم الیه ولوامرت لادیت ولعل‌الله ییسر المشافهة فیکون التفاوض فیه‌علی‌کتمان ان‌شاءالله تعالی .

٦ ـ سیاسة‌البدن (ص ۱۱۵ ـ ۱۱۹ دفتر) **(عربی)**

= سیاسة البدن وفضائل الشراب ومنافعه ومضاره = المجدول ازشیخ الرئیس‌ابن سینا .

فهرست نسخ آثارشیخ‌ازذکرمهدوی ص۲٤ قنواتی ۱۳۳ ملك ش ۲۰۰۷.

آغاز : بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... قال‌الشیخ الرئیس هذاکتاب سیاسة البدن ... ومایتولد للمکثر منه وینفع للمقل

پایان: والمرز نجوش والفلنجمشك ومسموعه ماکان علی‌الطبل والدف . تمت رساله الشیخ فی‌الشراب وهی معروفه بالمجدول .

۷ ـ رسالة القوی الطبیعیه (ص ۱۱۹ ـ ۱۲۸ دفتر) **(عربی)**

= رسالة فی‌القوی الاربع تألیف ابوالفرج عبدالله بن طیب عراقی (م ـ

٤٣٤) از استادان بزرگ طب در بغداد و شارح کتب جالینوس. دارای هفت مطلوب (به‌منزلت مقدمات ومبانی مقصود) وسه بیان .

آغاز : رسالةالشیخ ابی‌الفرج عبدالله بن طیب فی‌ان‌القوی الاربع و هی الجاذبه والماسکه والهاضمه والدافعه قوة واحدة بالذات بسمله اقتضی تصنیفی لهذه المقاله المحبة التی بیننا وغرضی فیه‌البیان علی‌ان القوی الجاذبه ... قوة واحده فی‌الموضوع وافعالها اربعه ثلاثه منها بالذات وعلی القصدالاول ... و واحد علی‌القصد الثانی

پایان: فالقوة التابعه واحده وهدا یجری و یعنی فی مطلوبنا و عنده نقطع الکلام .

۸ ـ نقص ابن‌الطیب فی‌القوی الطبیعیه (ص۱۲۸-۱۳۵ دفتر) **(عربی)**

= الرد علی رسالة ابی‌الفرج فی‌القوی الطبیعیه ازشیخ‌الرئیس.

شیخ دراین رساله حجج ابن‌الطیب را (دررساله بالا) بررسی وردمیکندودربارهٔ اصل دعوی میگوید « و لیس علینا ان نعرف صحةالقول او بطلانه من‌حیث هو هذه‌الدعوی فان‌التحقیق‌الواجب فیه قداشتمل علیه کتاب‌الشفاءلفلان‌وهناك یتبین ان النفس اوالقوةالغاذیه امیر وهذه‌القوی کالخوادم‌له».

رجوع شود به فهرست ٤ :۲۷۷ دکتر مهدوی : ۱۱٦ قنواتی .

آغاز : رسالة للشیخ فی‌الرد علی‌الرسالةالمتقدمه بسمله اذکان یقع الینا کتب یعملها الشیخ ابوالفرج بن‌طیب ادام عزه فی‌الطب ونجد هاصحیحه‌مرضیه‌بخلاف تصانیفه فی‌المنطق والطبیعیات ومایجری معها

۹ـ رسالةالقولنج (ص۱۳۵ـ ۱۹٤ دفتر) **(عربی)**

ازشیخ‌الرئیس ابوعلی‌بن‌سینا درسه‌مقاله. فهرست مقالات وفصول‌هرمقاله راشیخ خوددرآغاز رساله یادمیکند

فهرست٤ : ۲٦۵ دکترمهدوی: ۱۹۸ـ۱۹۹ قنواتی ش: ۱٤۲

۱۰ـ منافع‌السکنجبین (ص۱۹۵ ـ ۲۰۱ دفتر) **(عربی)**

ازمحمدبن زکریا رازی (فهرست حاضر: ۱۷۰۰)
این‌نسخه ناتمام‌است

[مجموعه ۳۸۶۰]

دفتریست به‌قلم نسخ‌قرن ۱۱ج تیماجی زردرنك بامقوای‌نازك صفحات ۲۰۱ سطور ۲۱ کاغذکاهی نازك آهارمهره شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۹۰۹جدید ۹۳۹۰ تنکابنی:۱۴۱

شرح‌زبدة‌الاصول **عربی**

شرح مولی صالح ساروی مازندرانی برزبدة‌الاصول شیخ‌بهاءالدین‌محمد عاملی رجوع‌شود به‌ذریعه ۱۳: ۳۰۰

[۳۸٦۱]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ‌محمدجعفر مورخ ۱۳۰۸ پشت برگ اول چند تملك دیده میشود. صفحات محشی‌وعناوین شنگرف
قطعی خشتی ۱۵×۳۱ ج تیماجی زردرنگ صفحات ۴۶۳ سطور ۱۷ کاغذ فرنگی شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۹۰۲ جدید ۹۳۸۱ تنکابنی: ۱۲۷

۱ـ الاختیارات‌العلائیه (ص۲ـ ٦۵دفتر) **(عربی)**

ازامام فخرالدین‌محمدبن‌عمر رازی دارای دومقالت
در دیباجه این نسخه (مانند نسخه شماره ۶۰۰۰) ازعلاءالدین تکش پسر ایل‌ارسلان اتسزـ که‌کتاب را به‌نام‌او نوشته ـ یتدنشده
رجوع شود به‌فهرست ۱۹: ۲۲۳ و۲۳۱ ، ۲۳٦، ۲۷۳، ۳۱٤، ٤٤۳و٥۰٤

۲ـ لوایح القمر (ص٦٦ـ ۳۲٦ دفتر) **(فارسی)**

ازمولی‌حسین بیهقی کاشفی واعظ
رجوع به فهرست ۱۹ : ۱۱، ۱۰۸ ، ۱۹۲، ۱۹٤، ٤٤٤ و۵۳۱ وفهرست حاضر: ٤٦۲

[مجموعه۳۸٦۲]

دفتریست باقلم نستعلیق ونسخ معروف‌بن مبارك (از قرن ۱۰ ـ ه) .
صفحات مجدول با قلم طلا و لاجورد عناوین‌شنگرف درکتیبهٔ ص اول نوشته‌ایست که سیاه کرده‌اند .
قطع وزیری ۱۵/۵ × ۲۴/۵ ج تیماجی‌مشکی باترنج وحاشیه صفحات ۳۲۶ سطور ۲۱ کاغذ سمرقندی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۲۵۸۹۸ جدید ۹۳۸۲ تنکابنی:۱۲۸

شرح بیست‌باب **(فارسی)**

شرح عبدالعلی بیرجندی بر رساله بیست باب خواجـه نصیر طوسی در اسطرلاب بیرجندی‌خودنیز رساله اسطرلابی در بیست باب و نیز بیست باب در تقویم دارد دیباجهٔ این‌شرح از منشآت‌عبدالواسع نظامی‌است‌وانشاء مؤلف(بیرجندی)نیست.
رجوع شود بفهرست ۱۹ : ۳۹، ۱۰۵، ۱۸٤، ۲٦۵، ۳۰۷، ۳٦٤ وفهرست حاضر : ۷۲۷

[۳۸٦۳]

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق مورخ ۹٦۸. برپشت‌صفحه اول فهرست مندرجات کتاب و تملك تنکابنی مورخ ۱۳۰۷ دیده میشود عناوین‌شنگرف .
قطع رقعی خشتی ۱۲/۵ × ۱۹ ج تیماجی عنابی صفحات ۱۹٦ سطور ۲۱ کاغـذ خان‌بالغ شماره‌ثبت قدیم ۲۵۹۱۳ جدید۹۳۸۳ تنکابنی۱۳۴

اوائل‌المقالات **(عربی)**

از ابوعبدالله محمدبن محمدبن نعمان مفیدبغدادی درعقائد امامیه و فرق آنان با دیگرعدلیه واین‌است عنوان‌نخستین باب آن :
«باب‌القول فی‌الفرق بین‌الشیعه فیما نسبت به الی‌التشـیع والمعتزله فـیما استحق به اسم‌الاعتزال» .اوائل‌المقالات بارهادر تبریز بچاپ رسیده ذریعه . ۲ : ۲۳۷و٤۷۲بروکلمان‌ذیل۳ : ۱۲۰۱(۳۲۳) ومقدمه‌شیخ‌الاسلام زمجانی‌برچاپ ۱۳٦٤ وفهرست‌حاضر : ۱۵٦ـ۱۵۸

آغاز : بسمله احدالله علی‌نعمته واعتصم به من‌خلافه... امابعد اطـال‌الله بقاءسیدناالشریف‌النقیب. انی مثبت فی‌هذاالکتاب ما آثراثباته من‌فرق مابین-

الشیعه والمعتزله و فصل مابین العدلیه و بین الشیعه و من ذهب الی العدل من المعتزله

پایان: القول فی ابلیس... و هومذهب الامامیه کلها وکثیر من المعتزله و اصحاب الحدیث . تم کتاب اوائل المقالات والحمدلله رب العالمین .

[۳۸٦۴]

نسخه ایست بقلم نسخ اوائل قرن ۱۲ یا اواخر قرن ۱۱ هـ. در ۱۳۵۰ به‌دست مرحوم میرزا طاهر تنکابنی با نسخه‌ای مصحح مقابله شده‌است . بریك برگ اضافی آغاز نسخه تملك محمدباقر بن محمدتقی (باهمان خط شناخته شده مجلسی) و تملك محمدصادق بن حسنعلی الماسی در ۱۲۳۳ و تملك پسرش حسنعلی بن محمدصادق (بالارث) و نیزمهری با نقش «بود موالی آل‌علی ابو القاسم بن محمدتقی» دیده میشود .

برهمین برگ چنین نوشته : «درسنه ۱۱۴۸ تحویل حمل روز سه شنبهٔ هفتم ذیقعده هفت‌ساعت ازروزگذشته واقع‌شد ودرسنه ۱۱۵۱ در شنبه یازدهم شهرذی‌الحجه نیم‌ساعت وکسری ازروز گذشته »

درپایان این نسخه ازاوائل المقالات دو زیادت است از سید شریف رضی و سید مرتضی وملحق نخستین با این‌عنوان است:

«هذه الزیاده کان خرجهاوسال الشیخ المفید اباعبدالله محمدبن محمدبن النعمان تغمده‌الله برحمته السیدالشریف الرضی ذوالحسبین ابوالحسن محمدبن الشریف الاجل . ابی احمدالموسوی»

در این‌زیادت که سیدرضی ـ کویا برای الحاق به‌اوائل المقالات ـ ازافادات مفید فراهم آورده چهار مطلب تحقیق‌شده «القول فی العصمه و ماهی ـ القول فی ان النبی(ص) بعدان خصه الله بالنبوه کان کاملا یحسن الکتابه ـ القول فی احساس الحواس ـ القول فی الاجتهادوالقیاس» درپایان بحث عصمت آمده: «وقدمضی ذکرذلك فی باب عصمة الانبیاوعصمة نبیناوهی فی صدرالکتاب وهذاالباب ینبغی ان یضاف الی الکلام فی الجلیل »

عنوان زیادت دوم که ازسیدمرتضی است چنین است:

فصل فی حکایات الشیخ المفید . قال السیدالشریف ابوالقاسم علی بن حسین الموسوی سمعت الشیخ اباعبدالله یقول ثلاثه اشیاءلاتعقل و قد اجتهدالمتکلمون فی تحصیل معانیها من معتقدیها بکل حیله فلم یظفروا منها»

دیگر عنوانهای مطالب این زیادت دوم (درص ۱۵۷ : حکایت ازمفید) چنین است :

فصل قال الشیخ رحمه زعم البصریون ان القدره لایصلح تعلقها بالموجود . قال الشیخ وقول المعتزله فی الوعید ومن الحکایات عنه ایضاً قلت للشیخ ان المعتزله والحشویه یزعمون ان الذی نستعمله من المناظره شیٔ . یخالف اصول الامامیه » و درپایان چندحدیث است بنقل از شیخ مفید عناوین شنگرف .

قطع : رقعی ۱۲ × ۱۷/۵ ج تیماج ترمز یك‌لا صفحات ۲۰ سطور ۱٦ کاغذ کاهی نازك آهار مهره شده شماره‌ثبت قدیم ۲۵۹۰۳ جدید ۹۳۸۵ تنکابنی: ۱۳۳

التحفةالسعديه **(عربی)**

شرح‌قانون ابن‌سینا از قطب‌الدین محمود شیرازی (این نسخه تنها شرح فصل‌دوم دراحوال بدن‌انسان واندکی ازآغاز فصل ۳ = بخشی از تعلیم اول است) . در همین فهرست نسخه‌ای کامل‌با شمارهٔ ۳۹۰۴معرفی‌شده است .

[۳۸٦۵]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ قرن ۱۴ (گویا باخط تنکابنی‌است) ص۱-۲ چلیپاست .
پایان‌نسخه : الی‌هنا کلامه وفیه‌نظرلانه قدثبت (دنباله‌بحث‌دوم از شرح فصل ۳ (تعلیم اول) راکاتب‌ننوشته .
قطع‌خشتی × ح تیماجی مشکی صفحات ۵۸ سطور کاغذ فرنگی‌الوان
شمارهٔ ثبت‌قدیم ۲٦۱۲۳ جدید ۷۴۰۷ تنکابنی : ۲

العشرة الكامله **(عربی)**

ازشیخ‌سلیمان‌بن‌عبدالله ماحوزی مؤلف‌کتاب اربعین (فهرست حاضر : ۱۷۸۳). تحقیقهاوبحث‌هایی‌است درده مسئله دراجتهاد وتقلید . ماحوزی دراین رساله ازمنابع ومؤلفات متقدمان عامه وخاصه یاد میکند ونیزازکتاب «الغنیه» تألیف‌سیدحسین‌غریفی‌بحرانی(۱)وازشرح‌مبادی‌علامه تألیف‌محمدبن‌علی گرکانی رکن‌الدین وازرساله شیخ‌حسن صاحب‌معالم درموضوع اجتهاد وتقلید ورساله شهیدثانی درتقلیدمیت ورساله جداگانه مؤلف در جواز اجتهاد و تقلید ورسالة العداله وحاشیهٔ معالم وحاشیه مشرق‌الشمسین (همه‌ازمولفات خود) یاد میکند .

در یکی از فقراتی‌که ازرسالهٔ شهید درتقلیدمیت‌دراین‌کتاب حکایت شده چندنکته جلب‌نظر میکند یکی خرده‌گیری بروضع متصدیان حکم‌وافتاوودیگری نظریست‌که‌شهیددربارهٔ منطق وفلسفه‌اطهارداشته وآنهارا‌جزء دانشهایی‌میشمارد

۱ـ ذریعه (٦۸:۱٦) : الغنیه فی‌مهمات‌الدین. صاحب‌ذریعه ترجمهٔ اورا از تاریخ علماء بحرین تألیف‌ماحوزی‌وخلاصةالاثرمحبی‌وسلافةالعصر نقل‌کرده‌اند • غریفی در ۱۰۰۱ درگذشته است .

که‌صرف‌عمر در تحصیل آنها بالذات یا بالعرض محرم است(۱). اینك فهرست مقدمه و«ابحاث» دهگانه کتاب :

المقدمه در تعریف اجتهاد وتقلید وفتوی وحکم .

البحث الاول فی وجوب الاجتهاد کفایة .

البحث الثانی فی طریق معرفة الاجتهاد .

البحث الثالث فی جواز تجزی الاجتهاد .

البحث الرابع فی ان الفقهاء الجامعین لشرائط الفتوی مادونوا القضاء والحکم .

البحث الخامس فی مایتحقق به الاجتهاد .

البحث السادس فی جوار تقلید المیت .

البحث السابع فی جواز خلوزمان الغیبه عن المجتهد .

البحث الثامن فی جواز تولی الاحاد آحاد التصوفات الحکمیه مع تعذر ـ الاحکام .

البحث التاسع فی الترجیحات عند تعارض الاخبار (دارای ۶ فائده) .

البحث العاشر فی العدأله .

خاتمه تشتمل علی اخبار ونصایح... للقاضی شامل بیست خبر وسه نصیحت (نصائح منقول است از پایان کتاب معتبر محقق).

ذریعه ۱۵ : ۱۰ لؤلؤة البحرین (چاپ نجف به تحقیق وحواشی سید محمد صادق بحر العلوم) : ۳۰ انوار البدرین :.

آغاز : الحمدلله الذی هدانا بلطفه العمیم ... وبعد فیقول المعتصم باللطف ـ

۱ ـ عبارت شهید در این باره این است : «واعظم من هذامحنة (ای من قلة تقوی متصدری صدر الافتاء وماوجبه من الرزیة والبلوی) مایتداوله کثیر من المتسمین بالعلم حیث یصرفون عمرهم ویقضون دهرهم علی تحصیل علوم الحکمه کالمنطق والفلسفه وغیرهما ممایحرم لذاته اولمنافاته الواجب (نسخه ما : ۲۴۲) .

الاقدس السبحانی سلیمان بن عبدالله البحرانی... کثیراً ما دار فی خلدی الفحص عن حقائق مسائل الاجتهاد والتقلید

پایان: فمالم یتحقق الاذن فانه مفتر ولیکن هذا آخر مانملیه فی هذه الرساله... فرغ عنها مؤلفها... سلیمان بن عبدالله بن علی بن حسن بن احمد بن یوسف بن عماد البحرانی ... قبیل زوال. عام اربع عشره و مائه و الف هجریه... وقد اتفق تألیفها فی ایام تشیب الولید و تذیب الحدید... مشحونة بالاهوال فان زاغ القلم اوزلت القدم ... فلیس بمنکر ..هم مع تراکم افواج الهموم وتلاطم امواج الغموم والحمد لله حق حمده والصلوة علی محمد ... وخواص جنده وکان الفراغ من کتابته ... علی بن راشد بن بلبول الدرازی البحرانی .

[۳۸٦٦]

نسخه‌ایست بقلم نسخ علی بن راشد درازی مورخ ۱۱۱۵ .
درکنار صفحات حاشیه‌هایی است بانشان «للمصنف دام ظله» و «محمد» . در حاشیه ص آخر اجازهٔ روایتی است از مصنف و بخط او برای سید ابراهیم بن سید محمد ودرزیر نام مؤلف مهری کوچك و ساده است بانقش : «الواثق بالله سلیمان» .

درکنار همین صفحه نیزگواهی تصحیح و مقابله این نسخه بانسخه اصل درحضور مؤلف دیده میشود ونام کاتب در اثر بریدگی کنار برگ خوانده نمیشود . پشت برگ اول نوشته ایست بخط عبدالله بن صالح سماهیجی بحرانی مورخ ۱۱۱۸ ومضمون آن گواهی ملکیت این نسخه است برای شیخ ناصر بن شیخ عبدالحسین احسائی . هم براین برگ تملکی است از علی فرزند شیخ محمد بحرانی کنار دوبرگ آخر وصالی دارد . عناوین بشنگرف است .
قطع : رقعی ۱۱×۱٦ ج تیماجی قهوه‌ای باترنج و نیم ترنج سوخته و مندرس . صفحات ۳۷۲ سطور ۱۴ کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۲۵۸۸۳ جدید ۹۳۷۳ تنکابنی ۱۱۱

البارقة الحیدریه (عربی)

تألیف سید حیدر بن ابراهیم بن محمد حسینی حسنی طباطبائی(۱) (م-۱۲۰۵-

---

۱ ـ بزرگ سادات است حیدری عراقی (کاظمین ونجف) که حسینیه حیدریه نجف منسوب به او است .
سرگذشت وی در اعلام‌الشیعه (قرن ۱۳) : ۴۴۷ ـ ۴۴۸ فوائدالرضویه : ۱٦۴ یاد شده است .

۱۲۶۵) . نام کامل کتاب «البارقةالحیدریه فی نقض ماابرمته‌الکشفیه » است .

کتاب البارقةالحیدریه‌دارای‌دیباجه‌ایست تاریخی و یك مقدمه ـ درتحقیق غلو و تفویض ـ وچندفصل (در نقل عبارات صریح درغلو از شیخ احسائی و سیدکاظم رشتی) و خاتمه .

مؤلف از تألیف دیگر خویش ـ العقائدالحیدریه‌فی‌الحکمةالنبویه‌یادمیکند ومیگوید درآن‌کتاب دربارهٔ غلووتفویض وآراءوانظارعلماء اسلام‌بتفصیل‌سخن رانده است .

وی‌ازعوالم‌العلوم عبدالله‌بن‌نورالله(۲)بحرانی وازحکمةالعارفین (یافصل الخطاب)سیدمحمد قطب شیرازی‌والموارد اللدنیه‌فی‌شرح‌العینیه تألیف سید علی القادری البندنجی صوفی،شرح طنیحه(۲)ازسیدکاظم رشتی رساله شیخ‌محمدبن عبدالجبار،شرح دعاء سمات‌ازسید رشتی‌ونیزازرساله سلوك‌اونقل‌میکند .

---

۱ ـ دربارهٔصاحب عوالم بنقل از احسائی در شرح‌جامعه‌گوید «وهو من‌تلامذة‌محمد باقرالمجلسی و کله‌کلامه وجله من‌البحار» .

مؤلف‌کتاب پس‌از نقل چندصفحه ازکتاب عوالم(امامت) بنقل از احسائی ،گوید : «قدجمعت بین‌کلامهما فوجدتهما علی‌نسق‌واحد مع‌تغییر یسیر وهذالایدل علی‌انه نقله عنه‌ـ لاحتمال ان‌یکون من‌باب التوارد» .

در این‌باب رجوع شود به‌ص۱۵۶۷ـ۱۵۷۱ فهرست حاضر وبه‌ذریعه ۱۵:۳۵۶ ودر باره‌مؤلف‌البارقه رجوع‌شودبه: اعلام‌الشیعه (قرن۱۳)۴۴۷ـ۴۴۹ .

۲ـبطیحه درجغرافیامجتمع‌آب‌فراوان (شایدشبیه‌خلیج)است ودرحدودالعالم ودیگر کتب قدیم‌جغرافیائی نیزبتکراردیده میشود (حدودالعالم چاپ‌دکترستوده‌ص۱۷) .

درخطبه منسوب به‌امیرالمومنین علی علیه‌السلام کلمهٔ بطیحتان چند بار آمده و شارحان خطبه ـ برسی درمشارق‌الانوار وسیدکاظم رشتی درشرح مفصل خویش‌ـ تصریح کرده‌اند که وجه تسمیه خطبه وجود این‌کلمه است در متن خطبه . این نکته در ذیل روایت خطبه نیز آمده (وگویا ازراوی است) شکفت است‌که درهیچ یك‌ازنسخ متن ویا شروح‌آن ویاهرجاکه ازاین‌خطبه نقل‌شده یااین‌کلمه‌به‌دلیلی به‌کاررفته صورت صحیح‌کلمه ضبط نشده و درهر جا به‌گونه‌ای دیده میشود : تطنجیه طنجیه طتنجیه وجزاینها و مولف هدیةالعارفین‌قلم بطلان برهمه‌صورتها کشیده و«تو تو نجیه» راصحیح‌میداند .

آغاز : بسمله الحمدلله الذی خلق السماوات والارض وجعل الظلمات والنور... وبعد فیقول خادم الشریعه ... لما قرات شطرا من العلوم الریاضیه وامعنت النظر فی الحکمة الالهیه... وتصفحت کتب الغلاه والمفوضه والصوفیه وکان مما وقفت علیه کتب الشیخ الاوحد... الشیخ الاحمد الاحسائی فرایتها فوائدسنیه وفوائدجلیه ... الا انها لاتخلو عن التناقض والاضطراب والعدول عن جادة الحق و الصواب لان منهاماظاهرها الغلو والتفویض ومنهامالایتمشی بظاهرها الاعلی قواعدالحکماء الیونانیه ومنها مالایتمشی الا علی مذاق الصوفیه القائلین بالوحدة الشمولیه

پایان: ایعمی الناظرون عن الضیاء والحمدلله الذی هدانالهذا... ان هدانا الله تمت الرساله علی یدالمؤلف فی سنه ۱۲۵۵ وتمت الرساله علی یدالکاتب... عبدالحسین شراره فی ۱۲۷۵ .

[۳۸۶۷]

نسخه‌ایست بقلم نسخ عبدالحسین شراره مورخ ۱۲۷۵ عناوین شنگرف .
قطع خشتی ۱۵/۵ × ۲۲ ج تیماج قرمز صفحات ۱۷۶ سطور ۱۵ کاغذفرنگی شکری رنك آهارمهره شده شماره‌ثبت‌قدیی ۲۵۹۶۸ جه‌ید ۹۴۲۰ تنکابنی: ۱۸۶

معارج السئول **(عربی)**

= تفسیر آیات الاحکام (پانصدآیه) از کمال الدین حسن بن محمدبن حسن نجفی (قرن ۹ ـ ه) دارای یك مقدمه و کتابها وخاتمه وبه ترتیب کتابهای فقه است.

تألیف آن شنبه ۱۸ ج۲ سال ۸۹۱ به پایان رسیده. مؤلف از اقوال مختلف خاصه وعامه نیزیاد میکند .

مؤلف در دیباجه میگوید : تفسیر آیات احکام را از تفاسیری که خود تألیف کرده بیرون آورده وبه پیروی از فاضل مقدادترتیب کتابهای فقهی به آن داده .

نسخه‌ای دیگر از این کتاب (از کتاب طهارة تاباب وصایا .) دراین کتابخانه (مجموعه طباطبائی : ۲۸۸) موجود است .

نسخه کتابخانه‌رضوی‌مورخ‌ونسخه فاضلیه مورخ۱۰۳۰است ذریعه۱: ۴۲ فهرست رضوی ج ۱ص۶۹(تفاسیر) سپهسالار ۱: ۸۵

آغاز: الحمدلله‌الذی اداررحی نظام العالم بهبوب ریاح احکام‌الشریعه المصطفویه... فقداشارالی من‌طاعته حتم ... ان‌استخرج من‌عیون‌التفاسیرالذی خصنی‌الله بتصنیفه ... تفسیرالآیات التی هی‌اصول الاحکام‌الشرعیه ... ومبلغها خمس مایه و هی‌التی‌کان قد تصدی ترتیبها علی الترتیب الواقع فی‌کتب‌المسائل الفرعیه شیخنا... ابوعبدالله المقدادبن عبداللهبن محمدالسیوری النجفی ... فامرت ان احذو حذوه فی‌الترتیب ... ورتبته علی مقدمه و کتب وخاتمه ... (ودرپایان مقدمه): هذاماانتصبناالاجله مما قصدناذکره فی‌المقدمه فلننهض الی ماهوالمقصود بالذات اعلم‌ان‌الآیات التی‌استدل‌بها علی‌الاحکام‌المتعلق‌بالطهاره ثلث‌عشر آیه

پایان: تمام‌ماانتصبنالتحریره‌من‌تفسیرالخمسمایه‌آیه‌ومایتعلق‌بهامن‌الاحکام من الفروع والاصول ... وکان اتمام هذه‌النعمه عصریوم السبت سنةاحدی و تسعین وثمانمایه‌علی‌یدالفقیر... حسن‌بن محمدبن‌الحسن‌النجفی‌بصره‌الله بعیوب نفسه... بالنبی وآله وصحبه‌وعرسه. قدوقع‌اتمام‌تحریرالتفسیر فی‌سلخ ذی‌القعده سنةسبع‌و سبعین و تسعمایه علی یدالعبد ... محمدبن ظهیرالدین بن حسین‌بن عبدالعال‌بن الطبیب‌التونی .

[۳۸٦۸]

نسخه‌ایست به‌خط‌نسخ محمدبن ظهیرالدین‌بن حسین بن‌عبدالعال‌بن طبیب‌تونی‌مورخ ۹۷۷ . برگ اول باقلم دیگر وتازه‌تر است درفاصله برگ ۱-۲ یك یا چندبرگ ازمقدمه کتاب) افتاده است . درنسخه حاشیه‌هایی‌است منقول ازخط مؤلف در برخی از برگها اثر رطوبت‌هست . برپشت نخستین‌برگ نسخه تملکی‌است ازسیدحسین‌بن‌حیدرحسینی‌کرکی‌و صفی‌الصفوی‌الحسینی‌وسیداحمدبن زین‌العابدین‌علوی. نوشته‌سیداحمد(پایین‌تملك‌شاه‌صفی) چنین‌است:«ثم‌انتقل‌الی‌واناافل‌عبادالله الغنی‌احمدبن‌زین‌العابدین العلوی» در ذیل تملك

سیداحمد تملکی است از کسی که این نسخه را از سیداحمدبن سیدحسیب (از احفاد سیداحمدعاملی) خریداری کرده وزیر نوشتهٔ مزبور بجای نام نویسنده مهری کوچك وبیضی است بانقش «ظهور حبیب‌الله ١٠٨٩» در همین برگ وقف‌نامه این نسخه (برعموم مؤمنان) نوشته‌شده وبه‌مفاد این وقف‌نامه واقف مولانا حبیب‌الله پسر سیدحسنعلی وتولیت وقف باامیرمحمد حسین‌خاتون آبادی پسر امیرمحمد صالح خاتون‌آبادی است. عناوین وآیات قرآن با شنگرف است.

قطع خشتی ١٨/٥ × ٢٤/٥ ج تیماجی قهوه‌ای سجاف عطف وحواشی قرمزصفحات ٨٥٦ سطور ٢١ کاغذ شکری آهار مهره شماره ثبت قدیم: ٢٥٩٤٧ جدید: ٩٤١٤ تنکابنی: ١٧٦

١ ـ کشف البراهین (ص ٢ ٢٨٧ دفتر) (عربی)

= شرح زادالمسافرین دراصول عقائد باعنوان قوله واقول متن وشرح هردو ازمحمدبن ابراهیم احسائی معروف به ابن ابی جمهور (م ـ اوائل قرن٩). احسائی زادالمسافرین رادر راه سفر به مشهد رضوی نگاشت واین شرح را در مشهد به‌سال٨٧٨ به‌درخواست سیدامیر محسن قمی(١) تألیف کرد. زادالمسافرین دارای هفت فصل است که فهرست وترتیب موضوعی آنها را مؤلف در شرح این فقره ازمتن: «ورتبتهاعلی فصول» یاد میکند.

نسخه‌ای دیگر ازاین کتاب مورخ ٨٨١ درمشهدرضوی است ونسخه‌ای دردیوان هند باشمارهٔ ٤٧/١/١١ (به‌نقل بروکلمان).

رجوع شود به‌ذریعه ١٢: ١٠ و١٣، ٢٩٧ و١٨: ٢٢ـ٢٣ فهرست مشهد ١: ٦٩(کلام وحکمت). کشف‌الحجب: ٤٦٥ الفوائدالرضویه قمی: ٣٦٥ و بروکلمان٢: ص٢٥٥ وذیل٢: ٢٧٢، انوارالبدرین، ٣٩٨ـ٣٩٩

آغاز: بسمله اناولی ماصرفت فیه‌القوی اوتوجهت الیه‌الهمم

پایان: انتقل الی القلب هذا آخر مااردناامِلائه فی هذاالشرح ... وکان

---

١ ـ این امیرمحسن همان است که مناظرهٔ احسائی باهروی(شماره٤/٣٢٤٦) درخانه او انجام یافته ودر دیباجهٔ رساله مناظره ازاو یادکرده. نام ونسب او را در دیباجهٔ این شرح چنین میآورد «سید امیر غیاث الدین محسن بن سید رضی‌الدین محمدبن مجدالدین علی‌بن رضی‌الدین محمدبن حسین بن پادشاه رضوی حافظ قمی».

الفراغ من املائه عشية يوم الاربعاء السابع عشر من شهر الحجة الحرام من شهور سنة ثمان وتسعين وثمانمايه من املاء المصنف الفقير ... محمد بن علی بن ابراهیم بن حسين بن ابراهيم بن حسين بن فاضل بن جمهور الاحسائی بالمشهد المقدس الرضوی ... بمنزل السيد الاجل ... محسن بن محمد ... اثابه الله على ذلك وايانا وجميع المؤمنين ... فرغ من تسويده كاتبه ... عبدالحسين بن احمد ... ٩٦٤

۲ ـ تسدید العقائد (ص ۲۸۹ ـ ۵۹۷ دفتر) **(عربی)**

شرح تجريد الاعتقاد خواجه نصير الدين محمد طوسی تأليف شمس الدين محمود بن عبدالرحمان اصفهانی (م ـ ۷٤۹) .

کشف الظنون : تجرید بروکلمان : ذیل یکم: ۹۲۵ـ۹۲٦ فهرست ۲ : ٤۲

[مجموعه ۳۸٦۹]

دفتریست بادوقلم (ازقرن ۱۰) شماره ۱ به‌قلم نسخ عبدالحسین بن احمد مورخ ۹۹۴ و شماره ۲ نستعلیق عبدالله بن مبارك بن احمد بن یحیی ماحوزی اوالی مورخ ۰۹۹۵ درپشت نخستین برگ دفتر تملکی است ازمحمدشفیع بن اسماعیل و شیخ علی بن حاج محمد (تملك او در آخرين برگ با تاریخ ۱۰۲٦ نیز هشت) با مهری بیضی به نقش « بنده آل نبی شیخ علی » . نام کتاب کشف البراهین را دراین برك به‌غلط «شرح ابن جمهور احسائی بر ارشاد المسترشد» نوشته‌اند. در ذیل آخرین صفحه شماره یکم تملکـی است با قلم درشت و قرمز از صدقة بن ناصر بن سلطان بن راشد بن احمد بن محمد بن علی بن راجح ابن منصور الجیلی مورخ ۹۹۵ . برپشت نخستین برك شرح تجرید (شماره ۲ دفتر) تملك محمد شفیع مزبور دیده میشود و نیز تملك مرحوم محمدطاهر تنکابنی که می‌نویسد این را از حاج شمس العلماء گرکانی در ۱۳۳۸ خریداری کرده‌است. برهمین برك یادداشتی‌است درباره کتاب شرح تجرید وحواشی نصیرالدین کاشی برآن درمبحث امامت. درکنار صفحات کشف البراهین حاشیه‌هایی است بدون نشان. عناوین شنگرف. کنار برك اول و دوبرك آخر وصالی‌شده وپاره‌ای ازبرگها اندکی اثر رطوبت دارد .

قطع خشتی ۱۳ × ۲۱ج تیماجی قرمز صفحات ۵۹۷ سطور ۲۵ کاغذ فرنگی ضخیم آهارشده شماره ثبت‌قدیم ۲۵۸۷۸ جدید ۹۳۸۱ تنکابنی : ۱۰۹

طهارة الاعراق **(عربی)**

از ابوعلی مسکویه رازی (م-٤٢١) در ٦ مقاله . به نوشتهٔ ذریعه، نسخه‌ای از این کتاب به‌تاریخ ٤٢٢ درتهران موجود است.

ذریعه ١٥ : ١٨٨ بروکلمان : ... ابن مسکویه از دکترعبدالعزیز عزت : الکتاب الثانی معجم المطبوعات : ٢٣٨مشار : ٦١٠

آغاز : اللهم انانتوجه الیك

[٣٨٧٠]

نسخه‌ایست به‌قلم‌نسخ قرن١١. برپشت برك‌اول ابیات خواجه‌نصیر درستایش این کتاب به‌نستعلیق کهن نوشته شده در اول و آخر نسخه چند تملك و یادداشت دیده‌میشود. کنار دوبرك اول وبرك آخر وصالی دارد . عناوین شنگرف

قطع خشتی باریك ١٣/٢٢ ح تیماجی قهوه‌ای باترنج و نیم‌ترنج سوخته مندرس با سجاف عطف و حواشی شماره صفحات ٢٩٨ سطور . . . کاغذ هندی شکری شماره ثبت قدیم ٢٦٠٧٤ جدید ٨١٩٤ تنکابنی : ٣٠١

اسطرلاب **(عربی)**

ازابوالحسین عبدالرحمان بن عمرصوفی رازی (مؤلف صورالکواکب شماره ٣٨٥٠) دارای ٣٩٨ (شصح) باب. اسطرلابی به فارسی نیز به‌صوفی منسوب گشته که ظاهراً ترجمه‌وانتخابی است ازکتاب صوفی . این کتاب در حیدرآباد هند به‌چاپ رسیده است.

ذریعه١١ : ٢٠٣ و١٥ : ٩٧گورکیس عواد(الاسطرلاب ومماالف فیه فی العصور الاسلامیه) : ١٦٢

آغاز : قال الحکیم الفاضل عبدالرحمان بن عمرالمعروف بابی الحسین الصوفی رحمه‌الله سالتنی ایهاالسیدالنجیب

پایان: فلیکمل الکتاب فی هذاالموضع و باالله‌التوفیق ...

[۳۸۷۱]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ محمود بن محمد نصیرخادم مورخ۱۰۰۴ (درکوه‌ابوقبیس به‌مکه) . برپشت برك اول تملکی‌است از احمدبن‌علی‌نقی با مهری بیضی و بزرك به‌نقش « یاتی من بعدی اسمه احمد» وتملك فرزندش محمدحسین‌ـ که بالارث‌مالك صادرشده مورخ ۱۲۵۷ و بامهری به‌نقش « محمدحسین بن‌احمد » . مهر نخست در چند جای نسخه دیده میشود عناوین شنگرف .

قطع‌خشتی .. × .. ح تیماجی قهوه‌ای با سجاف عطف و یکی‌از حواشی، صفحات ۳۰۶ سطور . . . کاغذ هندی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۲۶۰۴۱ جدید ۸۱۸۹ تنکابنی : ۲۷۰

حرزالامانی و وجه‌التهانی (عربی)

= قصیده شاطبیه از شاطبی (م‍ـ۵۹۰) در نصف نخستین نسخه قسمتهایی از آغازشرح‌شعله موصلی برقصیده‌شاطبیه، (درحواشی ولابلای‌سطور) نقل‌گردیده است (شرح محمدبن‌احمد موصلی حنبلی معروف به‌شعله (م‍ـ۶۵۶) کنزالمعانی نام دارد و نسخه‌ای کهن ازآن دراین‌کتابخانه موجود است)

آغازشرح : بسمله الحمدلله الذی انزل القرآن علی سبعة احرف کلها شاف کاف

[۳۸۷۲]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ زیبای (حواشی نستعلیق) محمد مؤمن جهرمی ابن استاد مورخ ۱۰۹۰ . سطور بافواصل بسیار و دارای حواشی وسیع است . درکنار صفحه آخر تملکی‌است‌ازمحمدمحسن[بن] سلطان‌حسین جهرمی۱۱۶۷ وخطی‌از محمدهادی‌بن‌محمدقاسم بیرقی با مهری مربع. پشت برگ‌اول آغازکنزالمعانی شرح حرزالامانی ونیز هشت‌بیت عربی درباره رموزکتاب به‌خط کاتب نسخه نوشته شده کنار برگ اول وصالی دارد و در بیشتر برگها اثر رطوبت دیده میشود .

قطع وزیری باریك ۱۳ × ۲۳/۵ ج‌تیماجی مشکی رنگ صفحات۲۳۷ سطور۵ کاغذ ضخیم شکری‌رنگ شماره‌ثبت قدیم۲۵۹۱۸ جدید ۹۳۹۵ تنکابنی :۱۴۷

تنویر المطالع (عربی)

شرح شمس‌الدین محمودبن ابی‌القاسم اصفهانی (م ـ ۷۴۹) بـرمطالع ابوالثناءمحمودبن‌ابی‌بکرارموی (م‌ـ۶۸۲) درمنطق .
سبکی عسقلانی، سیوطی، طاش کوپری‌زاده وچلبی شرح‌مطالع ازاصفهانی‌یاد کرده‌اند امادراین مدارك‌نامی خاص برای‌این‌شرح یادنشده .حاج‌خلیفه پس‌از این که ازشرح اصفهانی وازحاشیهٔ محمدشاه‌بن‌یوسف‌فناری(م‌ـ۹۲۹)برآن‌سخن گفته، ازشرحی‌دیگربرمطالع یادمیکند که‌تنویرالمطالع نام دارد و از مؤلف آن سخن‌نمیگوید . برو کلمان نیزشرح اصفهانی وتنویر المطالع راجدا یادکرده و دومین را مجهول‌المولف‌میپنداردامااجای شك نیست‌که تنویرالمطالع‌ـ که صدر آن درکشف‌الظنون نقـل‌شده‌ـ همان شرح اصفهانی‌است زیرا علاوه‌براین که‌در حاشیه‌داود ـ برحاشیه‌گرگانی عبارتی ازشرح اصفهانی نقل‌شده که پیداست از همین‌کتاب تنویرالمطالع است، بهترین‌گواه نسخه‌شماره ۳۸۷۳ (جای سخن) است‌کـه در زنـدگـی اصفهانی نوشته شده و برپشت نخستین برگ آن باخط کهن‌چنین‌آمده«کتاب‌شرح‌مطالع‌الانوارمن مصنفات‌المولی‌الامام‌المحقق شمس اعملةوالدین المشهورباالاصفهانی‌دامت‌برکاته»

نویسنده این‌شرح درآنجاکه‌مؤلف (ارموی) اززین‌الدین‌کشی‌یادکرده واز کتاب حدائق‌اومطالبی‌نقل‌میکند .

سبکی‌طبقات الشافعیه۶ : ۲۹۴مفتاح‌السعاده۱ : ۲۹۹و۲ : ۱۷۹ الدرالکامنه ۵ : ۱۰۰ بغیةالوعاۀ سیوطی (چاپ جدید ۲۰۰ :..کشف‌الظنون : مطالع‌الانوار فهرست حاضر : ۱۶۹۰

آغاز : بسمله‌الحمدلله‌الذی خص‌نوع الانسان بالهد ایه‌الی دلیل‌التوحید وبعد فقدتطابق‌آراء ارباب‌العقل ... علـی‌ان ارجح‌المطالب ... تحصیل العلوم الحقیقیه ... وکان‌المختصر الموسوم بالمطالع... قدتوجه علی‌حل ترکیباته ...

ذوالافکار ... فاشار الی‌من‌یلزمنی حقوقه ولایسعنی عقوقـه اناشرح له‌شرحا یکشف اسرار معانیه ... مقتصراً علی‌تحریر معاینه وتقریرمبانیه ... ساعیافی‌دفع الشنبهات المورده علی‌مقاصده وسمیته تنویرالمطالع وقصدت ان اعـرضه علی حضرةمن‌هوافضل العالم‌حسباونسبا موروثادومکتسبا .. مولاناالامام الاعظم ... افضل‌المتاخرین سلطان‌قضاة الممالك شرقاًوغربا ... نظام‌الملهوالـدین جلال الاسلام والمسلمین ... محیی سنة سیدالمرسلین ادام‌الله جلالـه ... حتی تصحح لفظه معناه فانه‌هوالواصل بفکره‌الصائب ونظره‌الثاقب الی‌غایـات افکار ارباب العقل .. لاجرم استعدلریا سةالعلماء و تربة الفضلاء ففوضت موارد الامور الی رایه .. قال‌بسم‌الله .. اقول‌الحمدهوالثناء والنداء علی‌الجمیل من‌نعمه‌وغیره

پایان - کمایوجدالسالبة المحصله بدل‌المعدول وبالعکس اوالسور کاخذ بعض‌السوری [ ] والیه‌المرجع والماب تم‌الکتاب بحمدالملك‌الوهاب .

[۳۸۷۳]

نسخه‌ایست به‌قلم متداول قرن ۸-و. دوبرگ‌آخرویك‌برگ ازاوائل نسخه(ص۵۸ ۵۹)وصالی شده وقسمتی ازسطوراصلی ازبین رفته‌است . درنیمهٔ‌نخستین نسخه‌حاشیه‌هایی است‌کهن باچند قلم ودرپایان برخی‌ازاین حاشیه ها«نوشته نقل من شرح‌الموجز الپندهی» یا»قسطاس «حاشیه‌ای» نیزبانشان«نصیرحلی»دیده میشود . بیشترحاشیه ها بدون نشان‌است دربیشتربرگها اثررطوبت کهن هست . درپشت‌آخرین برگ نسخه‌ابیاتی است‌به خط‌کهن‌و بالای پنج بیت پائین نوشته «لمولانا واستادنا فخرالمله والدین‌هندوشاه دام‌فضله» .

نیمه اول ابیات هندوشاه بدرستی خوانده نمیشود مگربیت‌اول‌که کلمه اول‌مصراع اول بایاری‌قرینه خوانده میشود .

[هیچ]کس همچومنی بی‌دل‌وبی‌یار مباد
کس بدیـن واقعهٔ سخت گـرفتـار مباد

ومصراع بیت‌آخر :

[مهرورزان] همه درمحنت و رنج‌اندو لباس
همچو من هیچ کس آزرده دل ازیادمباد

برپشت برگ اول علاوه برنام‌مؤلف کتاب، چندتملك ویادداشت‌است که‌بر خی از آنها سیاه‌شده .

قطع‌رقعی ۱۲ × ۱۲ ج‌تیماجی‌قرمزروشن صفحات۲۹۸سطور۲۶ کاغذ سمرقندی‌ضخیم

شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۹۱۷ جدید ۹۳۹۴ تنکابنی : ۱۴۶

مرصادالعباد (فارسی)

از نجم‌الدین دایهٔرازی (قرن۷)

درفهرست نسخ‌فارسی از احمدمنزوی (۲ : ۱۳۸۰ ـ ۱۳۸۲) نسخه‌هـای این کتاب یادشده است .

[۳۸۷۴]

نسخه‌ایست به خطنسخ قرن ۱۳ . بردوبرگ اضافی اول‌وآخر نسخه‌نـوشته هـای پراکنده ودرآغاز تملکی است بدون نشان که‌درآن نوشته « این نسخه موسوم به‌مرصاد العباد ومرسوم به‌مبدء ومعاد» رابه‌سال ۱۲۴۷ دربازار حاجی ازکسی خریداری کرده که ادعا میکرد ازورثه حاج‌میرزا باقرروضه خوان است واین‌نسخه را بالارث مالك شده» . عناوین شنگرف قطع خشتی .. × .. ج‌تیماجی مشکی مندرس باترنج ونیم ترنج صفحات ۳۸۶ سطور ... کاغذ فـرنگی سفید آهـار شده شماره ثبت‌قدیم ۲۵۹۶۶ جدید ۹۴۲۲ تنکابنی : ۱۸۵

غررالحکم ودررالکلم (عربی)

ازعبدالواحدبن محمدآمدی تمیمی (م‍ـ۵۱۰)

(فهرست ٤ : ۲۰ ـ ۲۱ فهرست ۱۷ : ۱۰۸ و ۲۱۷ معجم‌المطبوعات : ۹

[۳۸۷۵]

نسخه‌ایست به‌خطنسخ قرن ۱۲ . این‌نسخه به‌تازگی اصلاح ومقابله شده‌وسقطات ونسخه بدلهارا درحواشی نشان داده‌اند تملك‌ومهر رضاقلی هدایت درپشت نخستین برگ ودرزیر نسخه دیده‌میشود .

قطع نیم‌خشتی ۱۳/۵ × ۲۵/۵ ج‌تیماجی قرمز باعطف دامن صفحات ۳۱۹ سطور ۲۱ کاغذ شکری آهارمهرشده شماره‌ثبت قدیم ۲۵۹۱۹ جدید ۹۳۹۶ تنکابنی :۱۴۸

الکافی (روضه) **(عربی)**

از محمد بن یعقوب کلینی

[۳۸۷۶]

نسخه‌ایست بقلم نسخ میرزا خان شریف حسینی مورخ ۱۰۸۷ برپشت برك اول تملك محمد رفیع بن محمد علی یمکانی وچند تملك دیگردیده میشود . برخی از صفحات محشی‌واصلاح شده‌است . دربیشتراوراق لکه‌های رطوبتی کهنن دیده می‌شود . عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۱۳×۱۹ ج تیماجی مشگی رنك صفحات ۴۲۹۰ سطور ۱۵ کاغذکاهی زرد رنك آهار شده شماره ثبت ۲۵۹۲۷ جدید ۹۴۰۴ تنکابنی :۱۵۸

اسعاف المرضی (عربی)

مقدمه‌ایست درعلم وظائف الاعضاء (فیزیولوژی) در دو مقاله و مترجم آن ازفرانسوی علی‌هیبت مصری پزشگ ومترجم درمدرسهٔ ابی‌زعبل‌ومتخرج‌از مدرسه طب پاریس) ومولف اصل خواجه سوسون استاد فیزیولوژی در مدرسه ابوزعبل است . این‌کتاب در۱۲۵۳ دربولاق بچاپ رسیده است .

معجم‌المطبوعات : ۱۳۷۰

[۳۸۷۷]

نسخه‌ایست بقلم شکسته نستعلیق میرزا ابراهیم خراسانی‌متخلص به مشتری‌مورخ ۱۲۷۳ . درآغاز نسخه پنج برك اضافی است‌که فهرست مقالات ومباحث و نیز شرحی درباره این کتاب ومترجم ومؤلف‌ومصححان ومقابلـه‌کنندگان‌این‌کتاب‌بخط کاتب(وبه‌قلم نسخ نوشته شده . عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۱۴/۵ × ۲۱/۵ ج‌تیماجی قرمز رنك درصفحات(بدون برگهای‌فهرست) ۱۷۵ سطور۲۱ کاغذرنگی عمودی است شماره ثبت قدیم۲۵۹۶۹ جدید ۹۴۲۴تنکابنی: ۱۸۸

مفاتیح‌الاصول (عربی)

ازسید محمد طباطبائی (سید مجاهد)

[۳۸۷۸]

نسخه‌ایست به قلم نسخ محمد علی مقلب به ابن الکشکول مورخ ۱۲۲۸ کناربرك اول وصالی شده .

قطع خشتی ۱۷/۵ × ۲۴ ج تیماجی قهوه‌ای با ترنج ونیم ترنج و چلیا سوخته عطف وحواشی سجاف شده صفحات ۸۵۴ سطور ۲۸ کاغذ فـرنگی سفید آهارشده شماره ثبت قدیم ۲۵۹۵۰ جدید ۹۴۱۸ تنکابنی: ۱۷۹

کافی (عربی)

اصول کافی ازمحمد بن یعقوب‌کلینی . این نسخه از آغاز تا پایان کتاب العشره است .

[۳۸۷۹]

نسخه‌ایست بقلم نسخ خوب محمد مهدی بن میرزا محمد سبزواری .
مورخ ۱۱۰۹ . کاتب نسخه را برای حاجی قاسم بیك رامیانی نوشته واز او در ذیل رقم خویش یاد میکند . دارای دو سرلوح بزرك نقاشی ومذهب است (درآغاز و در آغـازکتاب العشره (ص ۵۸) ص ۱ - ۲ و ص ۵۸۹ - ۵۹۰) نقاشی وتذهیب دارد و بین‌السطور ص ۱ - ۲ طلاکاری وتمام صفحات مجدول است با قلم آب طلا و شنگرف وزنگبار عناوین نسخه پاره‌ای باآب طلا وپاره‌ای با شنگرف یالاجورد است . پشت برك اول تملك عبدالوهاب بن عبدالحسین متطبب یزدی ومیرزا طاهر تنکابنی دیده میشود .

قطع رحلی ۲۵ × ۳۷ ج تیماجی مشکی باترونج ونیم ترنج وچلیپا وحاشیه‌نقاشی برجسته وآستری تیماج قرمز . ودر داخل دارای لفاف مشمع است صفحات ۶۰۸ سطور ۲۲ کاغذ آهار شده شکری رنك شماره ثبت قدیم ۲۵۹۳۴ جدید ۹۴۰۶ تنکابنی۱۶۲

تفسیر قمی (عربی)

تفسیر قرآن از علی بن ابراهیم بن هاشم قمی (م-۳۲۹)
ذریعه ٤ : ۳۰۲-۳۰۹ کشف الحجب :

[۳۸۸۰]

نسخه‌ایست بقلم نسخ میرزا محمد بن نظر رکاوندی مورخ ۱۰۷۵ . برپشت برك اول زایجهٔ طالع آخوند ملا شیخ محمد پسر ملا علی اکبر متولد در ۱۱۹۵ ونیزتاریخ تولد ملامحمد باقر ملقب به میرزا آقا (م ۱۱۹۹) وفاطمه‌خانم کلانی (م-۱۲۰۰)وزینب خانم ملقب‌به‌بلور خانم (م-۱۱۹۷) دیده میشود .درحواشی نسخه اصلاحات وسقطات و تفسیر برخی ازلغات وگاه تعلیقاتی باقلم کاتب نوشته شده عناوین شنگـرف بیشتراوراق چرکین است .

قطع رحلی ۲۰ × ۳۳ ج تیماجی قرمز صفحات ۳۴۴ سطور ۲۸ کاغذ کاهی آهار شده شماره‌ثبت قدیم ۲۵۹۴۲ جدید ۹۴۱۹ تنکابنی:۱۰۸

بحر المعارف (فارسی)

ازمولا عبدالصمد همدانی (مقتول در۱۲۱۶)
رساله وضعیه (شماره ۲/۲۹۰۰) از تألیفات او است رجـوع شود بـه اعلام الشیعه (قرن ۱۳) : ۷۳۷

[۳۸۸۱]

نسخه‌ایست بقلم شکسته نستعلیق‌قرن۱۳

قطع : رحلی ۱۶ × ۲۷/۵ ج تیماجی‌باتریج ونیم‌ترنج‌سوخته صفحات ۴۵۶ سطور ۲۵ کاغذ رنگی آهار شده شماره ثبت قدیم ۲۵۹۲۶ جدید ۹۴۰۸ تنکابنی: ۱۶۴

شرح کتاب التوحید **(عربی)**

شرح قاضی سعید قمی بر کتاب التوحید صدوق قمی - محمدبن علی ابن‌بابویه (م- ۳۵۴) این شرح درسه مجلد ونسخه حاضر تنها مجلد اول است .

ذریعه ٤ ٤٨٢ و ١٣: ١٥٣-١٥٤ فهرست حاضر : ٩٥٩-٩٦٠

[۳۸۸۲]

نسخه ایست به‌قلم نسخ قرن ۱۳ . پشت برگ اول تملك میرزا طاهر تنکابنی‌دیده میشود عناوین شنگرف .

قطع وزیری ۱۶ × ۲۶ ج : تیماجی قرمز صفحات ۴۴۳ سطور : ۲۰ کاغذ فرنگی شکری رنگ آهار مهره شماره ثبت قدیم ۲۵۹۳۳ : جدید ۹۴۰۷ تنکابنی : ۱۶۳

المختصر النافع - **(عربی)**

ازابوالقاسم جعفربن حسن بن‌سعیدحلی (م - ٦٦٧)

ذریعه ۲۰ : ۲۱۳ فهرست ۱۷ : ۵۹

[۳۸۸۳]

نسخه ایست به‌قلم نسخ این سلیم‌خان شرف تراب خان مورخ ۱۰۸۷ . کاتب این نسخه رادر اردبیل درمدرسه صفویه نوشته.درحواشی نسخه خاصه نیمهٔ نخستین فقراتی ازتنقیح، شرح‌تنقیح‌وازیك‌شرح‌مختصر به‌فارسی، بریك برگ‌اضافی‌موجوداست دراول‌وآخر نسخه‌یادداشت‌نهایی‌است ازآن‌جمله نوشتهٔ باباخان خدا وردی بیك تفرشی (درباره هشت قبله) ودرگذشت میرزاکمال الدین محمدحسین حسینی به‌تاریخ ۱۱۲۹ وتولد میرزامحمد جعفردر ۱۱۰۰ . برپشت نخستین برگ فهرست‌کتابهای فقهی موجود دراین‌کتاب به قلم کاتب‌دیده میشود »کناربرگ‌اول نسخه‌وصالی‌وبیشتر برگهای‌نیم‌اول نسخه چرکین است،

قطع : وزیری ۱۶ × ۲٦/۵ ج ؛ تیماجی قرمز تاریخ ونیم ترنج سوخته و سجاف عطف وحاشیه بابرگردان صفحات ۴۱۳ سطور : ۱۴ کاغذ فرنگی شکری‌وزرد رنگ‌شماره ثبت قدیم ۲۵۹۴۹ ؛ جدید ۹۴۱۷ تنکابنی : ۱۷۷ .

المحجة البیضاء **(عربی)**

ازفیض کاشانی (فهرست ۱۷ :۲۱٦ و۲۲۷ و۲٤۱ ذریعه ۲۰ : ١٤٥

[۳۸۷۴]

نسخه ایست به‌قلم شکسته نستعلیق قرن ۱۳ . تنها «ربع‌المهلکات» عناوین شنگرف
قطع خشتی ۱۵×۲۱ ج : تیماجی قهوه‌ای صفحات ۲۹۴ سطور ۲۵ کاغذ فرنگی
سفید شماره ثبت قدیم : ۲۵۹۶۵ جدید ۹۴۲۲ تنکابنی : ۱۸۴

تفسیر قرآن **(عربی)**

ازصدر المتالهین شیرازی

[۳۸۸۵]

نسخه ایست به‌قلم شکسته نستعلیق محمدبن عبدالخالق (قرن ۱۳ – ه) دراین‌نسخه تفسیر سورهٔ فاتحه‌وبقره است‌تاتفسیرآیهٔ «وقولوا حطة» عناوین‌ومتن آیات به شنگرف .

قطع رحلی ۲۰/۵×۳۰/۵ ج : تیماج قرمز یك‌لا صفحات ۲۷۳ سطور : ۳۵ کاغذ فرنگی نخودی رنگ شماره ثبت قدیم ۲۵۹۴۵ ؛ جدید ۹۳۱۴ تنکابنی : ۱۷۴

حاشیهٔ حاشیهٔ لوامع الاسرار **(عربی)**

ازمیرزا جان باغنوی (م - ۹۹٤) برحاشیه دوانی برحاشیه میرسیدشریف برلوامع وبرحاشیه‌سید شریف .

نسخه‌ای باشمارهٔ ۹۱ درمشهد(رضوی) وباشمارهٔ٤۳۹٤و۱۳۵۲۹اوقاف بغداد (به‌ضمیمه حاشیه جمال الدین محمود بردوانی موجوداست) .

ذریعه٦ :٧٦ فهرست رضوی۱ :۳۳ فهرست‌اوقاف (بغداد اسعد اطلس): ۲۰۷ ومستدك آن ازعبدالله جبوری : ۳۵۳ .

میرزاجان دراین‌کتاب ازحاشیهٔ خودبرشرح حکمة‌العین یادمیکند ودوانی راهمه‌جا «استاد» خود میخواند .

[۳۸۸٦]

نسخه ایست به‌قلم نستعلیق محمدرضا طالقانی‌بن صدرالدین محمد مورخ ۱۰٦۳(در نسخه : ۱٦۳) : درکنار صفحات نسخه حاشیه هایی است از سلطان العلماء ، عبدالحی حسینی (۱) وحاشیه هایی با نشان «ص» وبدون نشان ،

---

۱ – سلطان العلماء خود برشرح قطب بر مطالع = لوامع . تعلیقاتی دارد (ذریعه٦ :۱۳۳) واین عبدالحی ظاهراً همان نظام‌الدین عبدالحی‌بن عبدالوهاب استرآبادی که‌شرح منطق تهذیب تفتازانی راشرح کرده است .

آغاز موجود: الفیاض نعتالمواهبه والاکان نعتاللماء لان‌الفیض بمعنی السیلان وصف‌للماء ... قوله کان الوهاب ماء لانه نقل من کثرة الماء الی کثرة المواهب

جای عناوین غالباً سفیدگذارده شده حاشیه برگهای نخستین راموریانه خورده اما به‌نوشته‌هاآسیب نرسیده .

قطع خشتی ۱۲/۵×۵ ۲۱ ج : تیماجی قرمه زروشن صفحات ۴۹۷ سطور ۱۵ کاغذفرنگی آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۲۵۹۲۸ : جدید ۹۴۰۱ تنکابنی : ۱۵۵

۱ ـ التکمله (ص ۱۷ ـ ٤٧٦ دفتر) **(عربی)**

= شرح تذکرۀ نصیریه درهیئت ازشمس الدین محمد خفری. خفری درآغاز این شرح تعهد میکند شرح سیدشریف برتذکره رابالفاظها دراین کتاب بیاورد و چنین نیزکرده ودر آغاز عبارات‌منقول ازشرح‌سیدشریف‌میگویدو قال سیدالمحققین وفی‌الشرح الشریفی (۲) (رجوع شودبه فهرست ۱۹ :۸۸)

۲ـ شرح تذکره (ص٤٧٧ ـ ۳۷۸ دفتر) **(عربی)**

ازمولی فتح‌الله شابرانی شیروانی شاگرد قاضی زادۀ رومی (موسی‌بن محمدبن‌محمود).

نسخه حاضر تنها شرح‌فصل ۷باب ٤ (آخرین‌فصل‌کتاب) است و تنها نسخۀ کاملی ازشرح شروانی برتذکره ـ که می‌شناسیم ـ نسخه شمارۀ ۴۹۳ دانشگاه تهران است

الالفاظ السقراطیه (ص٤٧٩ـ ٤٨٠ دفتر) **(عربی)**

درفهرست آثار یعقوب‌بن اسحاق‌الکندی رسالة فی‌الالفاظ السقراطیه‌یاد شده (بیهقی: اخبارالحکماء و القفطی) . درالتصانیف‌المنسوبه یاد شده بدون نشان دادن‌نسخه وطریحی در (الکندی‌فیلسوف‌العرب‌الاول) آنرادرشمارتصانیف مفقود شده‌کندی میآورد (محمدکاظم طریحی: الکندی ص ٧٤)

آغازنسخه حاضر: رسالة یعقوب فی‌لالفاظ السقراطیه حکی‌ان‌طیماوس

۱ـ خفری‌دردیباچه میگوید: مدرجافیه الفاظ الشرح الذی الفه سیدالمحققین وسند المدققین تیمنا بکلماته الشریفه ...) پاره‌ای به خطاگمان برده‌اند شرح شریفی شرحی دیگر است برتذکره که به‌جزشرح میرسیدشریف گرگانی است وهمان است که خفری در شرح خودمندرج ساخته است .

السقراطی قال لسقراط لم لاتدون لناحکمتك فی المصاحف ویقال ان سقراط لم یدون شیأ من حکمته فقال ماأوثقك بجلود البهائم المیته

پایان: هذا آخر ماسمعت من محاسن کلامه و عزلیهٔ تمت الرسالة السقراطیه والحمدالله تعالی وحده

[۳۸۸۷]

دفتریست به‌قلم نستعلیق میر نصیر مازندرانی و کاتب آنرا درمدرسهٔ محمدشفیع اصفهان نگاشته‌است . کاتب خود حاشیه‌هایی براین نسخه دارد (با نشان نصیر یانص) ونیز حاشیه هائی به‌نقل‌از : شرح بیرجندی برتذکره و حاشیه شرح چغمینی وشرح بیرجندی برزیج (الغ بیکی) و به‌فارسی، شرح تذکره ازفتح‌الله شروانی شابرانی، شرح نظامی (توضیح التذکره) وقاضی‌ندر. برچندبرك اضافی درآغاز نسخه، چندتحقیق هندسی ونجومی درباره‌طریق استخراج اندازه قطر کرهٔ‌ارض ، ازافضل‌قائنی، اصالت انوارکواکب ازاستاد کاتب درپاسخ اعتراض چلبی‌بیك، فقره‌ای‌ازشرح مواقف درباره امتداد وابعاد، متن سؤال واعتراض چلبی‌بیك ، فقراتی ازشرح‌تذکره نصیریه تالیف فتح‌الله شابرانی شروانی ،صفحه‌ای از حاشیه تشریح الافلاك،ضبط‌لغوی اسامی‌منازل‌قمر ازقاموس، حاشیه تشریح‌الافلاك ازمصنف

قطع وزیری ۱۰۵×۲۶/۵ ج تیماجی قرمزباترنج ونیم‌ترنج صفحات (بااضافات) ۴۸۰ سطور ۲۵ کاغذ فرنکی‌آهارمهره شماره ثبت‌قدیم ۲۵۹۴۳ جدید ۹۴۲۱ تنکابنی: ۱۸۱

حاشیه شرح تجرید (عربی)

از مولی شمسا گیلانی برحاشیهٔ شمس الدین محمد خفری برالهیات شرح تجرید .

آغاز: الحمد لله ذی‌المجد والبهاء ... وبعد فیقول . محمد المدعو بشمساء الجیلانی .. هذه تعلیقات اتفقت منی .. علی مبحث الهیات التجرید وشرحه الجدید والحاشیه التی علقها العلامة الخفری علیها مع تحقیقات شافیه. قال المصنف المقصد الثالث فی اثبات الصانع اعلم ان موضوع العلم الالهی هوالوجود المطلق بما هوموجود .

پایان: وهذا اشارة الی نفی الکثرة بعدالذات تمت الحاشیه المتعلقه بحاشیه الخفری والمتن و الشرح بتاریخ یوم الاثنین یکم شهر محرم الحرام سنه ۱۰۶۶ .

[۳۸۸۸]

نسخه‌ایست به‌قلم شکسته نستعلیق عبداللطیف فیروزآبادی ابن نظام‌الدین مورخ ۱۰۶۶ درحواشی نسخه تعلیقاتی‌است ازمولف بانشان«منه‌مدظله»

قطع رقعی ۱۱×۱۹ ج تیماجی قهوه‌ای باترنج ونیم‌ترنج که‌گل‌وبلبل درآنها نقش شده صفحات ۳۹۸ سطور کاغذ اصفهانی شکری آهارمهره شده شماره‌ثبت قدیم ۲۵۹۵۴ جدید ۹۴۱۲ تنکابنی: ۱۷۲

۱ـ شرح ایساغوجی (ص ۱ـ۴۵ دفتر) **(عربی)**

شرح حسام‌الدین حسن کاتی (م‍ـ ۷۶۸) بررسالة منطق(که درتداول‌معروف است به‌ایساغوجی) ازاثیرالدین ابهری .

رجوع شود به صفحات : ۸۱۴ ، ۹۰۹ فهرست حاضر

۲ـ شرح قطرالندی (ص۴۵ـ ۱۳۵ دفتر)

شرح ابن هشام بررسالة قطرالندی وبل‌الصدی (تألیف‌خوداو)

فهرست ۱۷ : ۱۹۵ معجم‌المطبوعات : ۲۷۵

۳ـ الفیه(ص۱۳۷ ـ ۱۷۲ دفتر) **(عربی)**

ازمحمدبن مکی ، شهیداول ذریعه ۲ : ۲۹۶ فهرست حاضر: ۲۸۰و۷۷۶

[**مجموعه ۳۸۸۹**]

دفتریست باچند قلم نستعلیق ونسخ‌وتازه (قرن۱۴ میماند) چندبرگ‌اول وصالی‌شده و نیمی از سطور این برگها از بین‌رفته برگ آخر دفتر تازه‌تر است .

قطع خشتی۱۱×۲۱/۵ ج تیماجی مشکی رنگ‌صفحات ۱۷۲ سطور ۱۴و۱۵ کاغذ فرنگی چندرنگ وضخیم شماره ثبت قدیم ۲۵۹۲۱ جدید ۹۳۹۷ تنکابنی: ۱۵۰

زبدة‌النکات فی شرح‌الکلیات **(عربی)**

= شرح‌قانونچه چغمینی تألیف ابوالحسین‌بن‌محمد هادی علوی‌شیرازی محمودبن عمرچغمینی (قرن۷) قانونچه (= مختصر قانون) را در ده‌مقاله نگاشت (قنواتی جای نسخه‌های آنرانشان میدهد وفهرست ۱۹ نیزدیده شود)

قانونچه در قرن۱۰ بفارسی‌ترجمه شده وقوام‌الدین سیفی‌قزوینی آنرا بنظم درآورده (فهرست ۱۹ : ۷۱) وابوالحسین علوی‌شیرازی مترجم رساله درمومیائی ازعربی‌بفارسی (شمارهٔ ۵۹۴۲/۳ ملك‌تهران) آن را شرح کرده‌است .

مؤلف به‌خواهش فرزندش سیداحمد شرح حاضررا برقانونچه‌نگاشته و آنرا به شمساعلیرضاخان دستور وقت هدیه‌کرده است .

وی‌دراین‌شرح وخاصه درمسائل‌طبیعی‌فلسفی بتفصیل میگراید وازخواجه نصیرطوسی وشروح اشارات، رساله امام‌رازی‌درپاسخ‌مسائل‌مسعودی‌والمباحث المشرقیه و جز اینها یاد میکند .

نسخه حاضر شرح پنج مقاله ۱-۵ قانونچه است و این‌نگارنده برنسخه‌ای دیگر ازاین‌شرح اطلاع نیافتم .

آغاز : بسمله‌حمدألمن‌جعل‌العناصر ارکانا لابداننا وبعدفیقول... ابن‌محمد هادی‌ابوالحسین‌الطبیب‌العلوی‌الشیرازی... ورتبت‌القول‌فیه‌ترتیبالم‌یرتبه‌من‌تقدمنا ولامن عاصرنا بجمع متفرقه و فتح متعلقه و تقیید مرسله و تفصیل‌مجمله... ومنع اعتراضات و سمیته بزبدةالنکات‌فی‌شرح‌الکلیات قال‌المصنف‌بعدالبسمله‌الحمد لله رب‌العالمین افتح‌کتابه بالتسمیته والتحمید

پایان‌نسخه‌حاضر : بجا ورس سخن او خرقه سخنه اوغیرها قدفرغت من تسوید هذه‌الشرح المسماة بزبدةالنکات‌فی‌شرح‌الکلیات‌من‌القانونچه‌من‌یوم‌السبت سنةاربع وعشرین ومائه بعدالالف من‌الهجرةالنبویه .

[۳۸۹۰]

نسخه‌ایست بقلم نسخ خوب مورخ ۱۱۲۴ . درپشت برگ اول و درحاشیهٔ برگ آخر چند نوشته است که سیاه کرده‌اند . از یادداشتهای کنار برگ آخر قسمتهایی‌خوانده میشود و از آن‌جمله تاریخ آنهاست که یکی ۱۱۸۵ و در دیگری ۱۱۹۹ . ودر حواشی چندبرگ اول‌وآخر آثار رطوبت قدیم دیده میشوده

قطع رحلی ۱۶/۵ × ۲۹ ج تیماجی قهوه‌ای با ترنج ونیم‌سوخته و آستری‌تیماجی صفحات۸۴۰ سطور۲۱ کاغذفرنگی شکری‌رنگ شمارهٔ ثبت قدیم ۲۵۹۳۲ جدید ۹۴۰۹ تنکابنی: ۱۶۵

شرح دعاء صباح (عربی)

از مولی اسماعیل خواجویی (م - ۱۱۷۳)

فهرست حاضر : ۱۲۴۵ ذریعه ۸: ۱۹۱ و۱۳: ۲۵۲-۲۵۳

[۳۸۹۱]

نسخه‌ایست به قلم نسخ عبدالعلی مشهدی مورخ ۱۳۳۴ .
کاتب این‌نسخه را به امر آقا میرزا مرتضی‌قلیخان متولی‌باشی آستان قدس‌رضوی نگاشته است ومرحوم تنکابنی در یادداشت تملك خود ـ درپشت نخستین برگ نسخه‌مینویسد که این‌نسخه را ازورثه مرتضی‌قلیخان نایبی پس‌از فوت او در ۱۲۵۴ خریداری کرده بجز یادداشت تنکابنی چند نوشته دیگربر این‌برگ هست و از آن‌جمله تاریخ‌درگذشت‌خاجوئی بنقل‌ازروضات .
قطع‌رقعی‌۵/۱۱×۱۸ج‌تیماجی‌قرمز‌صفحات۴۲۳سطور۱۴ کاغذ فرنگی‌سفیدشماره‌ثبت قدیم ۲۶۲۶۷ جدید ۹۳۳۵ تنکابنی: ۵۱

مقباس‌المصابیح **(عربی)**

ازمحمدباقربن‌محمدتقی‌مجلسی در ده فصل‌ومستخرج‌است ازبحارالانوار (دیباجۀ نسخه حاضر ص۲) . این‌کتاب چاپ شده‌است .

[۳۸۹۲]

نسخه‌ایست بقلم‌نسخ عبدالله «تلمیذ محمدابراهیم‌قمی» مورخ ۱۱۳۰ رونویس‌شده از نسخه‌ای مورخ۱۱۱۴ دارای یك‌سرلوح مذهب ونقاشی‌شده وجداول‌آب‌طلائی ولاجوردی درتمام صفحات است. ص۱-۲دارای تذهیب بین‌السطورنیزهست .
پشت برگ آخر نوشته‌ایست با مداد از عبدالله نظام الاسلام و نیزنویسنده‌ای‌دیگر باخط بسیار زیبا تاریخ درگذشت مجلسی‌را ۱۱۳۱ (=غم‌وحزن) قید کرده است .
قطع‌رقعی۱۲×۱۹/۵ ج‌تیماجی قرمز صفحات ۳۱۸ سطور۱۶ کاغذ آهارمهره شکری شماره‌ثبت‌قدیم۲۶۱۲۹ جدید۹۳۴۶ تنکابنی: ۶۸

۱ـ ذریعة‌الضراعة **(عربی)**

از مولی محسن فیض‌کاشانی در مناجاتهای منقول از ائمه‌معصومین(ع). مؤلف در این کتاب مناجاتهای موجود در صحیفۀ کامله و ملحقات و سپس مناجاتهایی راکه درکتب علماء شیعه به تفاریق آمده‌گردآورده و برای هریك از مناجاتها عنوانی خاص یاد میکند .

در سطراول‌نسخه حاضرکه‌تمام‌آن ظاهراً به‌قلم علم‌الهدی (فرزند مؤلف) است بخط ـ فیض‌کاشانی ـ مؤلف است .

ودرپشت برگ اول نوشته‌ایست‌ظاهراً از علم‌الهدی که این نکته را تأیید میکند ذریعه ۱۰ : ۳۰

آغاز : الحمدلله الذی یسمع الدعـاء و یحیب‌النداء ویـری من یقف بین یدیه ...

پایان : هذا آخر ما اردناایراد مافی هذه‌الصحیفه‌المبارکه... وفرغ‌منه مولفه .. محمد بن مرتضی‌المد عـوبمحسن ... وکان‌الفراغ فیمابین‌الخمسین و الستین بعدالالف‌هجرة .

۲ـ مصابیح‌التسبیح (ص ۳۸۵- ۴۱۰ دفتر) (عربی)

مناجاتهایی است ظاهراً از منشآت علـم‌الهدی وگویا نیز بـه خط او است (ذریعه ۲۱ : ...)

آغاز : بسمله احمدالله حمداً دائماء ائبا سرمداً ... ثم بعد هذه‌التمید و التوحید حقیق ان نعطر نواحی اللهجه

پایان : یا رؤف یا رحیم هذا آخرکتاب‌مصابیح التسبیح والحمدلله اولا آخراً وظاهراً وباطنا

[مجموعه ۳۸۹۳]

دفتریست بقلم نسخ‌قرن ۱۱ (گویا ازعلم الهدی) . پشت برگ نخست‌کتاب‌ذریعه الضراعه خط علم‌الهدی‌دیده‌میشود امامهراور برخلاف معمول- درنسخه نیست یادداشت های دیگر نیز براین برك وچندبرك اضافی اول نسخه‌است وغالبا به نقل‌از مهج‌الدعوات عناوین‌شنگرف

قطع خشتی۱۳ × ۱۹/۵ج‌تیماجی مشکی‌صفحات(بدون برگهای اضافی)۴۰۶ سطور ۱۴ـ۱۸ کاغذ فرنگی‌آهار شده شماره ثبت قدیم ۲۵۸۰۶ جدید ۹۳۲۵تنکابنی ۳۹:

کامل‌الزیارات (عربی)

از ابن قولویه ، جعفر بن محمد بن جعفر (قرن ٤)

فهرست ٤ : ۳٦ ذریعه۱۷ : ۲۵۵

[۳۸۹۴]

نسخه‌ایست بقلم نسخ محمدرضا مورخ ۱۲۸۴ ودرقریه آدریان کتابت شده بر سراسر حاشیه صفحه آخـر ویك برك اضافی پایـان‌نسخه نوشته ایست بـدون عنوان در وصف کتاب المحجة البیضاء فیض آمده و بنظر میرسد که عینا ازفهرست مصنفات فیض نقل شده عناوین شنگرف .

قطع‌خشتی ۱۴/۵ × ۱۲ ج‌تیماجی قرمز منگنه شده صفحات ۲۸۲ سطور۲۰ کاغذ رنگی آهار شده کاغذ رنگی شماره ۲۵۹۱۵ جدید ۹۳۹۳ تنکابنی : ۱۴۵

عدة‌الداعی ونجاح‌الساعی (عربی)

از ابوالعباس احمدبن فهد حلـی (م-۸٤۱) دریك مقدمه وشش باب ایـن کتاب‌رازواری‌بفارسی‌ترجمه کرده‌ونسخه‌ای‌ازاین‌ترجمه درکتابخانهٔ دانشگاه (شماره۹٦۷) موجود است .

ذریعه ۱۵ : ۲۲۸ فهرست ۷ : ۱۸۵ و۱۷ : ۳٦۱

[۳۸۹۵]

نسخه‌ایست بقلم نسخ‌ضیاء الدین محمد مدعوبه یوسف بن حسین‌خان‌الشریف‌مورخ ۱۰۹۱ دارای یك سرلوح مذهب و نقاشی شده است در ص ۱ و جلـد اول باقلم زر و لاجورد درتمام صفحات ، پشت برك اول نسخه خط وتملك سید محمد حسین خـواتـون آبادی پسر سید عبدالحسین خواتون آبادی ونیزتملك نسخه (بالانتقال) ازمحمدبن‌محمد محسن حسینی دیده میشود . درکنار صفحات حاشیه‌هایی با خط نستعلیق بسیار خوب در تفسیر پاره‌ای ازلغات بنقل ازکتاب مهذب وزوزنی وغیره ونیز روایاتی مناسب مطالب کتاب‌نوشته‌است عناوین شنگرف

قطع رقعی ۱۲ × ۵/۱۷ ج‌تیماجی قرمز با سجاف عطف‌صفحات ۵۲۵ سطور۱۳ کاغذ خان‌بالغ آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۲۵۷۹۸ جدید ۹۳۱۲ تنکابنی : ۲٦

زبدة‌الاصول (عربی)

از شیخ‌بهاءالدین محمد عاملی = شیخ‌بهائی

ذریعه ۱۲ : ۱۹ فهرست حاضر : ۷۵۰

[۳۸۹٦]

نسخه‌ایست بقلم نسخ درشت میرزا محمد ولی اصفهانی مورخ ۱۰۷۷

کنارهای وسیع صفحات پراست ازحاشیه‌های مولف‌ومنقولاتی ازشرح فاضل جـواد برزبده. برپشت برك‌آخر نسخه مطلبی‌است دربارهٔ حقیقت ومجازات وزیرآن نوشته :

«من تصانیف مولانا ابـوالقاسم الجاپلقی بسمه‌الله تعالی» کنار برك اول و آخـر وصالی دارد .

قطع خشتی ۱۵ × ۱۹/۵ ج تیماجی قرمز مندرس يك‌لا عطف وحاشیه‌هالحیاف‌شده با تیمـاج زرد صفحات ۱۷۴ سطور ٦ کاغذفرنگـی شماره ثبت قدیم ۲۵۹۳۱ جدید ۹۴۰۵ تنکابنی ۱٦۰

الاقطاب الفقهیه علی مذهب الامامیه (عربی)

از محمد بن علی‌بن ابراهیم ابن ابی‌جمهوراحسائی (مؤلف کشف‌البراهین شمارهٔ ۳۸٦۹/۱) دراحکام وقواعد فقهی به ترتیب کتابهای‌فقه یااصول‌متداول. مؤلف پاره‌ای از قواعدکلی فقه را بابرخی از فروعی که برآنها مترتب‌میگردد میـآورد و در تعریف مفهوم پاره‌ای از عناوین اصولی و دلالات الفاظ تحقیق میکند باعنوان «قطب»

ذریعه ۲ : ۲۷۳

آغاز : بسمله الهناهب لنامن عطاءك مایکون سببالرضاك وبعد فان‌اتباع الطاعه بالطاعه دلیل علی‌قبول‌الطاعه لماوفق‌الکریم.. لاتمام‌کتاب عوالی‌اللئالی الحدیثیه علی‌مذهب الامامیه احببت ان اتبعه‌برساله فـی‌الاحکام‌الفقهیه وسمیتها بالاقطاب الفقهیه علی مذهب الامامیه.. قطب الفقه العلم بالاحکام‌الشرعیه

پایان : والاکانت قسمته اختیاریه

[۳۸۹۷]

نسخه‌ایست بقلم نسخ مورخ ۱۲۴۲ . دارای يك سرلوح درص۱ وجلد اول باقلم‌زر ولاجورد درهمه‌صفحات‌برپشت برك‌اول‌تملك‌محمد علی‌تلواسکانی‌وتملك‌ویاد داشت تنکابنی درمعرفی‌کتاب ومولف آن دیده میشود . عناوین شنگرف

قطع‌رقعی ۱۲×۱۹/۵ ج تیماجی‌مشکی‌صفحات ۱۴۲ سطور ۱۷ کاغذفرنگی‌آهارمهره‌شده شماره‌ثبت‌قدیم ۲٦۰۴۲ جدید ۹۴۱۱ تنکابنی ۲۷۱:

۱- شرح رباعیات (ص ۱-۵۹ دفتر) **(فارسی)**

از نورالدین عبدالرحمان جامی بر رباعیات خود او در عرفان و تصوف (۱)

(جامی از علی اصغر حکمت : ۲۰۴)

آغاز :- بسمله حمداً لا اله هو بالحمد حقیق .. امابعد نموده میشود که پیش از انشاء این نامه.... رباعی چنددر اثبات وحدت وجود و بیان تنزلاتش به مراتب وشهود

جامی در پایان شرح رباعیات، رساله‌ای الحاق کرده در ذکر وتوجه ازسعدالدین کاشغری ودرصدر آن رساله مینویسد: «مولانا ومخدومنا سعدالدین کاشغری به التماس بعضی اصحاب ... کلمه‌ای چنددربیان کیفیت اشتغال این عزیزان به ذکر وتوجه نوشته بودند اکنون آن نوشته هم به عبارات شریفهٔ ایشان برسبیل تیمن واسترشاد درقید کتابت آورده میشود تااین رساله به آن کلمات قدسیه تمام شود وبه آن انفاس متبرکه مسکیة الختام گردد وهی هذه» :

آغاز رساله کاشغری : بسمله مبنای طریقی مشغولی این عزیزان این است که میگویند هوش دردم خلوت درانجمن

جامی در پایان رساله کاشغری میگوید حضرت «مخدومی قدس سره درذیل این کلمات قدسیه این دوبیت مثنوی که موافق حال ومطابق قیل وقال این کمینه است نوشته بودند :

۱- جامی دراین رساله (که بتصریح او: درشرح وحدت وجوداست) ازمشایخ متصوفه وخاصه نقشبندیه بسیاریاد میکند ودرشرح یك رباعی که بیت اولش این است :

« ازساحت دل غبار کثرت رفتن

خوشتر که بهرزه در وحدت سفتن»

میگوید : «اعلای اطوار سلوك مشایخ طریقت درتحصیل این مطلوب سلوك طریق حضرت خواجه وخلفاء ایشان است اعنی حضرت علیه صدر مسند ارشاد وهدایت . قطب اهل حقیقت وعرفان.. وارث والانبیاء المرسلین خواجه بهاء الحق والدین محمدبن محمدالبخاری المعروف بنقشبند قدس روحه .. چه طریقت ایشان اقرب سبل است الی المطلب الاعلی ...و به حقیقت نهایت سیرمشایخ بدایت طریقت ایشان است .

حرف درویشان بدزد مرددون تابخواند برسلیمی این فسون
کارمردان روشنی و گرمی است کاردونان حیلت و بیشرمی است»

وسپس خود یك رباعی با عنوان رباعیه فی الخاتمه آورده است .

۲ـ شرح رباعیات (ص۶۱ـ۱۷۰ دفتر) **(فارسی)**

ازجلال الدین محمد دوانی شرح رباعیاتی است ازخوداو .

دوانی درشرح رباعی: «درعلم حق و کلامش ای اهل کمال ـ گر نیك نظر کنی نیابی اشکال» درباره‌ٔ علم بازی به تفصیل پرداخته و کمال لاری این بخش راعیناً درشرح خود برزوراء نقل میکند (شماره ۳۹۱۵)

آغاز : بسمله فی الاشاره الی کون وجود الواجب عین ذاته وبیان وجود الممکن ونسبته الی وجودالواجب(۱)

هستی تو به‌ذات و ما به تو هست نما
الله که تفاوت ازکجا تا به‌کجا

مؤلف درشرح این رباعی:

«تاچند کنی نقل فتوحات ونصوص
حق را طلب از نصوص خاتم نه فصوص»

به‌نقد پاره‌ای ازسخنان شیخ ابن‌العربی وصدرالدین قونوی می پردازد و پیروی ازتعلیمات آنان را درآنجاکه باظواهر شرع موافقت ندارد ، ناروا

۱ـ بیشتر نسخه‌ها بارباعی آغازمیشود واین‌مقدمه‌عربی‌راندارد

میشمارد خاصه‌درسخنان محیی‌الدین رادربارهٔ «خاتم‌الولایة المحمدیه» مورد اعتراض‌قرار میدهد (۱)

ودرپایان‌ازمحیی‌الدین‌عذرمیخواهدونیزهمه‌جاازاوبااحترام‌فراوان‌ازویاد میکند .

دوانی درشرح این رباعی:

«دردیده تحقیق سرابی است جهان
برسیل فنا نقش حیاتی است جهان»

میگوید : «ودرنزداین طایفه مقرراست‌که بقاء صفتی است مخصوص به حضرت‌حق چنانکه‌شیخ اشعری آن‌را ثامن‌صفات سبعه داشته‌وبقائی که‌ممکنات رامینمایدنزدمحققان به‌تجددامثال است»

۳ ـ رساله درتخلیه وتجلیه وتزکیه (فارسی)

دراین‌چند فصل‌است اماجز یك فصل «دربیان تصفیه‌دل برقانون طریقت» فصلی دیگر عنوان نشده . دراواخر میگوید : «شرح آن درفصل احتیاج به‌ذکر بیاید» . دربیان اطوار دل گوید «خواجه محمد غزالی‌یك‌کتاب درعجائب‌القلوب ساخته است وهنوز عشری ازاعشار آن نگفته وآنچه دراین مختصر این ضعیف بیان میکند همانا اووغیر اونیاورده است» .

۱ـ اعتراضات وانتقادات اوبرابن‌العربی ازص۱۰۶ تا۱۱۹ دفترحاضررا فرا گرفته ودرپایان آن‌میگوید : وبعدذلك نموده‌میشود که‌مدتی‌مدید بودکه این‌معنی ضمیراین‌حقیر بودکه دراین باب‌چیزی نویسد چه‌مشاهده میکرد بسیاری از متسالکان در سلك ارباب حقائق‌ومعارف را بنابراین سخنی‌که ازحضرت‌شیخ واتباع‌او صادر شده انواع‌انحرافی از مسلك قدیم روی‌نموده وبنابرعلم به‌دعت محل‌وسفالت مرتبت خودوعلوقدر قائلان‌به‌آن ازاین معنی‌تقاعد مینمود .. تابعداز چندگاه بعدازاستخاره وتامل ، خاطربه‌آن‌منشرح گشت واین کلمات به‌زبان قلم برآمد... ونحن‌فی‌ذلك علی‌قدم العذر من‌الشیخ قدس‌سره وارجو ان یکون‌ذلك منی‌حسنة مبروره .

ازاشعار عطار واز رباعیات خویش بسیار میآورد از آنجمله درص ١٦ آمده : «این ضعیف گوید یعنی مقرر این رساله ومقرر این مقاله رباعی :

ای کرده غمت غارت هوش دل ما

در تو شده خانه فروش دل ما

سری که مقدسان از او محرومند

عشق توفروگفته به‌گوش دل ما» (۱)

درص ١٦٢ گوید : « فلاسفه را اینجا غلط افتادکه عمری درتبدیل اخلاق ذمیمه صرف کردند ومتابعت انبیا واجب نداشتند وپنداشتندکه به‌مجرد نظر عقل این معالجه راست شود ندانستندکه دل انسان رابرون ازعقل آلتهای دیگر بباید»

آغاز : هرکه بود برسر این خوان رهش- به بود آغاز زبسم اللهش . . . امابعد چند فصل دربیان تجلیة الهی وتصفیه‌وتزکیه دلهاء زنگ گرفته ازملاهی نوشته میشود

پایان: چنانکه دراول فصل ذکر آن‌رفته است وصلی‌الله علی محمد وآله اجمعین . تمت الکتاب .

۴ - مقصداقصی (ص۱۷۱ - ۲۵۰ دفتر) (فارسی)

ازعزیز نسفی دارای هشت‌فصل‌وسپس‌هشت باب (فهرست حاضر: ۸۶۲)

[مجموعه ۳۸۹۸]

دفتریست به‌قلم نسخ محمودبن محمدطبیب مورخ ١٢٥٥ بـرپشت بـرگ نخست خطومهر نویسانده نسخه محمدحسن بن‌احمد دیده میشود عناوین شنگرف

قطع رقعی۱۲ × ۲۰ ج تیماجی مشکی‌صفحات ۲۵۰ سطور ۱۷ کاغذفـرنگی شماره ثبت‌قدیم ۲۶۰۳۰ جدید ۸۱۸۶ تنکابنی : ۲٦٠

---

۱ - ونیز ازاواست‌ابیاتی بااین مطلع :

معشوقه به سامان شد تا باد چنین بادا

کفرش همه ایمان شد تا باد چنین بادا

مهج‌الدعوات ومنهج‌الغایات (عربی)

ازسید رضی‌الدین علی‌بن‌طاووس
کشف‌الحجب: ۵۷۲دانشگاه۲: ۲۲۶ـ۲۲۷

[۳۸۹۹]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ خوب عبدالنبی بن‌شیخ‌علی‌جبل عاملی‌مورخ ۱۰۳۲ (مطابق غلب)، در۱۰۹۴ مقابله وتصحیح شده وگواهی مقابله باخط‌ثلث بسیار خوب درذیل‌رقم کاتب قیدگردیده است این‌نسخه دارای یك سرلوح مذهب ونقاشی شده است‌که وسط‌آن اندکی پارگی دارد. حاشیه وبین‌سطور ص۱ـ۲ تذهیب‌دارد وتمام صفحات دارای جداول باقلم آب‌طلا ولاجوردی وزرافشان است. کنار برگ اول ودوبرگ آخر وصالی شده‌و درچند برگ آخرآثار رطوبت دیده‌میشود برپشت برگ اول تملکی است بامهری به‌نقش «الراجی عبدالعالی» عناوین شنگرف.

قطع وزیری۵/۱۴ × ۲۳ج تیماجی‌مشکی باترنج‌ونیم‌ترنج ولچکی سوخته‌حاشیه‌ها مندرس وعطف سحاف ووصالی شده باتیماج زردوقرمز اندرون جلدتیماج قهوه‌ای‌صفحات ۶۸۶ سطور ۱۵ کاغذ سمرقندی نخودی رنك شماره ثبت قدیم ۲۵۹۱۶ جدید ۹۳۹۸ تنکابنی: ۱۵۱

مجمع‌البحار (فارسی)

از محمدتقی مظفرعلی‌شاه کرمانی نعمةاللهی، درتفسیر سورهٔفاتحه. همان‌بحرالاسراراوست اما به‌نثروباحذف تفاصیل. دارای‌یك ومقدمه دومقصد وخاتمه (فهرست ۹: ۲۸۲)

[۳۹۰۰]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق متوسط مورخ ۱۲۵۱
قطع خشتی ۱۶ × ۲۱ ج تیماجی مشکی یك‌لا صفحات۱۴۱ سطور ۱۷ کاغذ فرنگی سفیدآهار مهره‌شده شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۹۲۴ جدید ۹۴۰۰ تنکابنی: ۱۵۴

صحیفهٔ سجادیه (عربی)

پاره‌ای‌ازملحقات صحیفه‌ضمیمهٔ‌نسخه‌است. (فهرست‌حاضر: ۲۹۰، ۷۵۹و۷۹۰)

[۳۹۰۱]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ نعمة‌الله‌بن قاسم بغدادی مورخ ۱۰۵۳ کاتب این نسخه را درحیدر آباد هند ازنسخه‌ای رونویسی کرده که‌آن نسخه ازنسخه‌ای به‌خط زین‌الدین‌بن علی (شهیدثانی)وتصحیح ومقابله‌شده به‌وسیله مولانا محمود لاهیجانی معروف‌به‌سر برهنه استنساخ‌شده بوده است .

زین‌الدین سندروایت صحیفه را ازمشایخ خویش درپشت آن نسخه یادکرده و کاتب نسخه حاضر نیزآنرا ازنسخه واسطه نقل‌میکند وهمچنین صورت خط شهید راکه‌برنسخه‌ای دیگربوده وکاتب نسخه حاضر رابا آن نسخه نیزمقابله کرده . دریکی از دو یاداشتی که کاتب‌از خط شهیدنقل میکند چنین‌آمده :«کذاصورةساعلی‌الاصل وعلیها اعنی علی‌النسخه التی‌بخط ابن‌السکون خطعمیدالروساء رحم‌الله تعالی‌قرائةصورتها: قراها علی‌السیدالاجل النقیب .. ابوجعفر القاسم بن‌الحسین بن محمدبن الحسن‌بن معید .. و رویتهاله عن‌السید بهاءالشرف ابی‌الحسن محمدبن الحسن بن‌احمدعن رجاله المسمین فی باطن هذه‌الورقه و ابحته روایتها عنی وکتب هبةالله بن‌حامدبن احمدبن ایوب بن‌علی‌بن ایوب فی‌شهر ربیع الاخرسنةثلاثین وستمائه والحمدلله رب‌العالمین»برنخستین برگ اضافی آغاز نسخه طریق روایت میرزامحمد استرآبادی ازشیخ‌الطائفهٔ طوسی ازرجال کبیراونقل شده .

این نسخه دارای یك سرلوح مذهب و نقاشی شده باقلم شنگرف ورنگاروجداول آب طلا و لاجورد است . درمتن صفحات اکلیل افشانده شده. نسخه حاشیه‌هایی دارد از فیض ، «مَق رمدظله‌السامی یا «شرح‌مق رسد ظله» . وبه‌نقل ازالدر المنثور وجز اینها

قطع‌رقعی۱۲ × ۱۹ ج‌تیماجی‌صفحات۳٦۲ سطور۹ کاغذضخیم‌صورتی‌رنگ شماره ثبت قدیم۲۵۹۹۷ جدید تنکابنی: ۱۵۰

ایناس سلطان‌المؤمنین (عربی)

از محمدبن‌علی‌بن حیدرحسینی‌موسوی (م- ۱۱۳۹)برای شاه‌صفی صفوی؛ وی آیاتی‌راکه‌احکام‌فقهی یاقواعداصول عقائدویافقه(۱) ازآنهااستخراج

۱- وی درباره شیوه این کتاب گوید « وهوالمصنف فی‌آیات‌الاحکام‌الفائق کل‌ماصنف فی‌ذلك ... لانه جمع‌الی آیات‌الاحکام الفقهیه کل‌آیه یستفاد منها مسئلة اصولیه من اصول العقائد الکلامیه اواصول‌الفقه ... مع بسط و توسع و تحقیق فی‌الاستدلال ... فلما یوجد مثلة فی کتب‌اصحابنا وتجمع الی‌دلالة کل‌آیه علی‌مسئلة ... مایدل‌علی‌تلك‌المسئله‌من‌السنة الشریفه اومن‌المعقول .

میشودبارعایت ترتیب ابواب‌فقه در این‌کتاب گردآورده وبه تفسیر وتحقیق در مضامین آنها پرداخته است .

مؤلف چنانکه در دیباچه این‌کتاب آمده- نخست بر آن بوده است که کتاب را باسورهٔ بقره و آیهٔ اقامه‌الصلوة والانفاق(آیه ٦ سورهٔ بقره) آغاز کندو کتابی باحجمی متوسط فراهم آورد. بعدها باتوجه به‌اهمیت‌واولیت سورهٔ‌فاتحه واحکامی که‌از آن‌استخراج میشود، این‌فکر به‌خاطرش‌رسید که تفسیر آیات سورهٔ فاتحه‌را در آغاز کتاب قراردهد وموافق این فکر تازه عمل کرد . خاصه آن‌که میدید محقق اردبیلی با اینکه آیات الاحکام خود را به ترتیب کتابهای فقهی ساخته بااینحال آیات‌سورهٔ‌فاتحه‌رادر آغاز کتاب خویش‌قرارداده‌است مؤلف‌در دیباچه دراین‌باره تصریح دارد بااین‌حال درنسخه حاضر سورهٔ فاتحه‌الکتاب‌و آیه‌اقامه الصلوة (آیه۲بقره)وجود ندارد واصل کتاب‌راباآیه٦سورهٔبقره: «ان‌الذین کفروا سواء علیهم‌ءانذرتهم ام‌لم‌تنذرهم لایؤمنون» آغاز میکند(۱).

مؤلف دراین کتاب‌از تألیف دیگرخود برهان الحق‌المتین‌علی‌لسان‌الخصم المبین»و«الحسام‌المطبوع‌من‌المعقول والمسموع ونیزازکتاب‌البحرالزخار امام احمدبن یحیی‌زیدی ملقب‌به‌المهدی وکتابی دیگر از مؤلفات زیدیه در آیات احکام ـ که مؤلف میگوید: این‌کتاب را بدست‌آوردم اما مؤلف‌آنرا نمیشناسم وگویا تألیف مؤلف‌البحرالزخار باشد ـ وبسیاری‌منابع دیگر یاد میکند .

---

۱ - بریکی از برگهای‌اضافی آغاز نسخه پس‌از فهرست آیات موجود در این‌مجلد اول، چنین آمده :

هذا مافی‌المجلدمن‌الآیات‌الاحکامیه وقدطوی تحت‌کل‌آیه‌من هذه‌الآیات‌الاحکامیه مافی معناها من‌الآیات القرآنیه فی‌جمیع‌السور کماتراه اذااستوفیت آیه واحده الی آخرها و ما اخال انه‌فات من‌الآیات التی تکلم فیها قدس‌الله روحه من‌هذاالمجلدالاآیتان احد همان آیة اقامة‌الصلوة و الانفاق من اول سورة‌البقره وآیة خلق‌لکم مافی‌الارض جمیعا فانهما لیسافی هذاالمجلدبل افرز هما فی‌مجلد صغیر مع‌الخطبه و ارسله الی حضرت الشاه رحمه‌الله تعالی وفاته‌ان‌یکتب‌منه نسخة اخری‌یبقیها بمکه‌المشرفه وماعلی‌الآیات فی‌المرقوم‌هوعددالاورق

نسخه حاضر مجلد اول کتاب است وبقیه‌آن ظاهراً تألیف نشده است رجوع‌شود به ذریعه ۲ : ٤۲ نزهة‌المجالس ۱: ۹۰

آغاز : بسمله بعد حمدالله ... اتم محامده‌الوفیه الصفیه علی الدولة‌العلیه العلویه الصفویه

پایان: وهو مختلف فی‌ثبوته‌لمن‌قال ابوحیان من تفسیره‌البحر(دنبالهٔ‌آیه : ننزل‌من‌القرآن ماهوشفاء) .

[۳۹۰۲]

نسخه‌ایست به‌قلم‌نسخ‌قرن ۱۲ . دنباله‌تفسیر آیهٔ«اتامرون‌الناس‌بالبر...»وآیهٔ«اقم‌الصلوة لدلوك‌الشمس» وآیه«سبحان‌الذی‌اسری...» یك‌یاچندصفحه‌سفیدومطلب ناتمام‌است وتفسیر آخرین‌آیت‌موجود دراین‌نسخه نیزناتمام است. بردوبرگ اضافی‌آغاز نسخه فهرست‌آیاتی که‌تفسیر آنها دراین‌مجلدآمده به‌خط کاتب نوشته شده .

قطع‌خشتی ۱۷ × ۲۳/۵ ح تیماجی‌قرمز صفحات ۳۵۵ سطور ۲۳ کاغذشکری‌آثار مهری شمارهٔ ثبت قدیم ۲٦۰۹۲ جدید ۷۴۰۴ تنکابنی : ۳۴۸

مصباح **(عربی)**

= جنة‌الامان‌الواقیه ازابراهیم‌بن‌علی‌کفعمی (م ـ ۹۰۵)

فهرست ۷ : ٦۲ـ٦۳ ذریعه۵ : ۱٦۱ـ۱۵۲و۱٦۵

[۳۹۰۳]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ خوب مورخ ۱۰۸۳ دارای دوسرلوح مذهب ونقاشی‌شده درص۱ـ۲ وجدول زرین درتمام صفحات‌است.ص۱ـ۲ دارای‌تذهیب درحواشی‌وبین‌سطور نیزهست اغلب صفحات محشی است . عناوین شنگرف .

قطع‌وزیری ۱۷ × ۲۵ ج تیماجی روغنی‌که در حاشیهٔ‌آن حدیثی علوی با آب طلا نوشته‌اند صفحات ۷۸۲ سطور ۱۹ کاغذ سمرقندی شمارهٔ‌ثبت‌قدیم ۲۵۹۴٦ جدید ۹۴۱۵ تنکابنی :۱۷۵

التحفة السعدیه **(عربی)**

شرح کلیات قانون شیخ الرئیس ابن سینا تألیف قطب الدین محمود بن ضیاء الدین مسعود شیرازی (م-۷۱٦).

شیرازی نخست ـ در ٦۸۱ ـ شرحی درغایت بسط و تفصیل بر کلیات قانون از آغاز تا مبحث ارکان نوشت و دنبال آنرا رها کرد و پس از بیست سال، شرح مزجی حاضر را برتمام بخش کلیـات نگارش داده است

در مقدمه این شرح اطلاعات ارزنده‌ای دربارهٔ زندگی خود ودربارهٔ شروح و حواشی قانون بدست میدهد (۱) . وی در این مقدمه میگوید : در تألیف این شرح ازتمام شروح وحواشی قانون یاهرتألیفی درطب که بگونه‌ای به قانون یاشروح آن ناظر باشد ونیزحواشی که درنسخه‌های قانون نوشته‌اندواودرسفرهای مختلف خویش بدست آورده ودیده ویااززبان اهل فن شنیده بهره برده‌است وآنهارا نام می‌بردوعلاوه براینها درشرح هریك ازمسائل پزشکی قانون، هیچ یك از کتابها یا رسائل طبی راکه دربارهٔ آن مسئله عموماً و یا خصوصاً سخن گفته از نظر دور نمیدارد وازآنها یاد میکند(۲) .

۱ــ یکی از فوائد تاریخی که از مقدمهٔ کتاب استفاده میگردد درمورد تعطیل هفتگی است برای محصلان ومدرسان درحوزه‌های علمی درعصر مولف. چنین پیداست که روزهای جمعه وسه‌شنبه هر هفته تعطیل بوده: «ان بعض العلماء ماکانوایفتون یوم السبت والاربعاء و یعتذرون بان تعطیل الجمعه والثلثاء یضعف الفهم ... و اذکان تعطیل یوم واحد کذالك فماظنك بتعطیل عشرین سنه»

ومفتیان نیزازراه پرهیزکاری در روز پس‌ازتعطیل از تصدی افتاء پرهیز میورزیدند

ونیزاستفاده میشودکه قطب شیرازی پس‌ازآغازبه شرح‌قانون‌مدت بیست سال رادر سفربه‌خراسان ودیگر بلاد سپری ساخته است .

۲ــ کتابها و رساله‌هاکه درمقدمه ازآنها یاد شده :

جوابات یعقوب بن اسحاق سامری متطبب مسیحی به سوالات واعتراضات نجم الدین بن مفتاح طبیب بر چندجای قانون، تنقیح القانون ابن جمیع مصری (که متصدی رد بر شیخ و بر حواشی عراقیهٔ

بقیه حاشیه درصفحهٔ بعد

درپایان کتاب، ده‌شرح قانون‌را موردنقدوبررسی‌قرارمیدهد (هشت‌شرحی راکه درمقدمه یادکرده با دو شرح دیگرکه میگوید در آغاز نمیشناخته: یکی از امام سعدالدین محمدفارسی‌است ودیگری از اکمل‌الدین پزشك نخجوانی). وی این ده شرح را به تام و ناقص تقسیم و هریك را به‌ترتیب (در تمامیت یا نقص) یادمیکند وشیوهٔ هریك رابانشان دادن دلیل خودبرنقص یاکمال آنهابیان میدارد (۱)

بقیه حاشیه‌ازصفحهٔ قبل:

ـ امین‌الدوله بن تلمیذاست برقانون)، کتاب عبداللطیف بن یوسف بن محمد بغدادی در نقض تنقیح ابن جمیع، حل پاره‌ای ازاشکالات برقانون‌ازخواجه‌نصیرطوسی، حواشی‌خواجه‌نصیر برقانون، چند رساله ازخواجه‌درجواب به‌اعتراضات وسوالات نجم‌الدین کاتبی، رساله جالینوس ورساله ابن‌التلمیذ در فصد، اختیارات حاوی از ابن التلمیذ، بستان‌الاطباء ابن مطران، فصول‌طبیه مستفاده من‌مجلس‌الشیخ ازابوالفرج‌عبدالله‌بن طیب وفصول فی‌شمارالمسایل‌الطبیه کتاب دعوة الاطباء ازابن بطلان، قراضه طبیعیات، خمس مقالات فی‌التشریح، رساله تشریح‌المیت، رساله‌الی‌ترابنولوس فی‌المفصل‌بین‌الفقره‌الاولی من‌الرقبه وبین‌الرأس، کتاب منافع الاعضاء الصغیر، شرح ابن ابی صادق علی منافع الاعضاء الکبیر لجالینوس، خاق‌الانسان ابوسهل مسیحی وتفسیر التشریح از ابوالفرج عبدالله بن‌طیب.

قطب‌الدین‌شیرازی دراثناءِ این‌شرح ازکتابهایی‌بسیار دیگریاد میکندکه دراین‌مقدمه نام‌آنها یادنشده است ودرپاره‌ای ازمسائل رساله‌ای خاص‌درآن مسئله‌را ازتألیفات دیگران عیناً‌می‌آورد.

واینك سخن‌قطب‌الدین به‌عین عبارت با رعایت اختصاروپس‌ازحذف بیشتر نقدها و بیشترعباراتی‌که دروصف شروح است:

«واجودالناقصه بعد شرح‌الامام، شرح‌الخونجی وهوالامام‌افضل‌الدین‌محمدبن ناماور بن‌عبدالملك لانه‌شرح بالولاء الی‌اوائل‌الاعضاء واجاب عن بعض ما اورده‌الامام واصاب ثم ترکه الی النبض‌وترك‌التفسرة الی‌آخرالکتاب ثم شرح‌النخجوانی وهوالامام نجم‌الدین احمدبن‌ابی‌بکربن محمد ... ثم شرح‌الجیلی وهوالامام الرفیع عبدالعزیزبن عبدالله. . . ثم شرح‌المصری وهوالامام‌قطب‌الدین... فهذه الخمسه هی‌الشروح الناقصه صورة ومعنی... واماالشروح‌التامه‌فخمسه‌ایضا ثلاثه منها هی‌المذکورة فی‌صدرالکتاب: شرح‌القرشی . . . وشرح‌المسیحی ... وشرح‌السامری و شرحان‌آخران لم اذکرهما فی‌صدرالکتاب لحصولها بعدالشروع فیه‌احدهما شرح‌الامام سعدالدین محمد الفارسی و ثانیهما شرح‌الطبیب اکمل النخجوانی واحسن‌التامه شرح‌القرشی ... فهذه‌الشروح‌العشره وغیرها من‌الکتب‌المذکوره نحلتها ... وآثرت متحسرانص کل‌کتاب ... ولخصت زبدها عن‌زبدها ... واتیت جمیعها»

وی این شرح را به‌نام سعدالدین محمدبن تاج‌الدین علی ساوجی تألیف کرده ونام او را در دیباجه می‌آورد .

دراین کتابخانه چند نسخه از تحفه سعدیه موجود است واز آن جمله نسخه شماره ۶۳۰۴ مورخ ۷۴۹ وشماره۶۳۰۳ کهن (شاید ازقرن ۱۰)

رجوع شود به فهرست حاضر۲۸۵وج۲:۲۸۸ـ۲۹۰

[۳۹۰۴]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ ریز محمدبن محمدبن‌احمد الخیری الانصاری مورخ ۸۸۹ دارای یك سرلوحه‌کهن در ص۱ وجدول به‌قلم آب طلا ولاجورد درتمام صفحات‌است . برپشت نخستین برگ نسخه نوشته‌ها وتملکهایی است از نجفقلی بیك ناظر مورخ۱۰۹۰ با مهری مربع وکوچك به‌نقش « نجفقلی بیك» وتملك فرزند نجفقلی بیك لطفعلی و تملك محمد رضی بن محمد شفیع مورخ ۱۰۹۲ و تملك کاظم بن محمد رضی ملك‌الاطباء وچند تملك و یادداشت نیز سیاه شده‌است یکی ازتملکها چنین آمده‌است: «این‌کتاب .. ازکتب جدکمترین حکیم قاضی‌کامل روحانی حکیم سلمان شیرازی موسوی بوده... اناالعبد ... میرعلی‌شیرالموسوی» . حاشیه جلد اول و آخر مندرس است و حاشیه برگ ۲ وصالی و پارگی دارد .

عناوین وعبارات متن (قانون) شنگرف است .

قطع خشتی۱۵/۵×۲۲/۵ج؛ تیماجی صفحات ۸۱۵ سطور۲۹: کاغذ خان‌بالغ‌شکری

شماره ثبت قدیم : ۲۵۸۹۷ جدید ۹۳۸۳ تنکابنی:۱۲۹

التحفة السلطانیه والهدیة الحسینیه **(عربی)**

= روضةالعرفاء و دوحةالعلماء فی‌شرح اسماءالله الحسنی از علاءالدین محمدگلستانه (پسرشاه‌ابوتراب‌گلستانه) ومتوفی در۱۱۱۰.

خطبهٔ این کتاب درنسخه حاضرظاهراً به‌دست‌مؤلف‌تغییر یافته ونخست‌نام کتاب درخطبه‌روضةالعلماء ودوحةالعرفاءیادشده وسپس‌براین‌نام و برچند سطر دیگر از خطبه خط کشیده و بجای آن در حاشیه مطالبی دیگر و نیز ذکر خیر وستایش سلطان حسین صفوی راافزوده . این کتاب بانام‌کاشف‌الاسماء بچاپ

رسیده و (به‌نوشتهٔ‌ذریعه) نسخه چاپی بانسخ خطی تفاوتهای دیگر نیز دارد.

ملاحظه‌ومقایسهٔ‌هر دو خطبه نشان میدهد که مؤلف نخست نام «روضة العلماء...» را برای کتاب خویش انتخاب کرده و پس از آن (شاید پس از پایان تألیف یاشروع در آن) نام التحفة السلطانیه را به آن داده است، مؤلف در شرح نام ۳۵ خطبه همام را شرح کرده .

اصلاحات وتصرفات مؤلف به‌خطبه اختصاص ندارد ودرغالب صفحات نسخه حاضر سطوری قلم خورده ودرحاشیه اصلاح شده همه بایك خط دیده میشود .

مؤلف در ذیل شرح اسماء غالباً مباحث دقیق و فلسفی میآورد. پس از پایان شرح اسم ۹۹ (= الشافی) میگوید: نخست میخواستم به این اسماء - که صدوق وابن فهد درعدة الداعی ضبط کرده‌اند - بسنده کنم امابعد به‌خاطر رسید که در دیگر مدارك و روایات نزدیك به ۳۵ اسم الهی دیگر نقل شده بهتر دیدم به‌شرح آنهانیز میپردازم . (نسخه حاضر : ۵۰۱) .

ذریعه و ۱۱: ۲۹۹-۳۰۰ و ۱۳: ۸۹ و ۱۷: ۲۳۵ و فهرست حاضر: ۸۷۸

آغاز : بسمله الحمدلله الواحد الاحد الصمد المتعظم بالالهیه .-. وبعدیقول المفتقر الی عنوان الملك (الحسیب الداعی ربه المجیب) (۱) محمد الملقب بعلاء الدین الطبیب (براین کلمه اخیر نیز خط کشیده‌اند) .

پایان : قال سیبویه فعلی هذا الرحمان کامل الرحمه والعلیم کامل العلم وعلی هذا القیاس فی سایر الاسماء، ولنختم الکلام حامدین لله ومصلین علی نبیه وقع الفراغ من تنمیقه شهر ذی الحجه ... سنة احدی و مایه بعدالالف ... و نمقه احوج خلق الله ابن محمد رضی محمد بدیع (۲)

---

۱ - درمتن برجملهٔ بین دوقلاب خط کشیده وبجای آن درحاشیه آمده : الحق المبین المتین .

۲ - از: «ولنختم الکلام» راتا آخر خط زده ویابجای آن چیزی ننوشته‌اند .

[۳۹۰۵]

نسخه ایست به‌قلم نسخ درحواشی نسخه تعلیقاتی است ازمؤلف به‌خط کاتب و با قلم دیگر با نشان «منه دام‌ظله» یا «سلمه‌الله»، عناوین شنگرف .
قطع وزیری ۱۷ × ۲۵ ج : تیماجی قرمز صفحات ۵۲۲ سطور ۲۷ : کاغذ اصفهانی
شماره ثبت قدیم ۲۵۸۷۳ جدید ۹۳۶۸ تنکابنی : ۱۰۱

شرح تهذیب (عربی)

شرح بخش کلام از تهذیب تفتازانی است از یکی ازمتاخران (شایداوائل قرن ۱۳ واواخر ۱۲) که اشعری مذهب بوده . درمبحث ماهیت آنجاکه شارح قولی نقل میکند ، درحاشیه با همین خط متن آمده : « القائل هولااستاد الشیخ محمد الوسیم ذهب‌الله به‌الی جنة‌النعیم» بنابراین مؤلف شاگرد شیخ محمد وسیم است .

آغاز: بسمله هذای ماسیتلی علیك قسم‌الکلام من‌التهذیب ای‌الکتاب المسمی به وعلی‌الستة وقع‌التبویب لان مایذکرفیه اما ان یجب تقدیمه فی‌علم الکلام وهوالباب الاول فی‌المقدمه اولا .

پایان موجود: ثم کثیر من الصحابه... علی‌صحة الاستثناء فی‌الایمان بان یقال انامؤمن ان‌شاءالله . لابمعنی ان ایمان الحال لیس بایمان بل بمعنی انه المنجی وان‌کان‌الناجز .

[۳۹۰۶]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ تحریری قرن ۱۳ برپاره‌ای ازنوشته‌ها قلم‌کشیده شده . در بیشتر اوراق‌لکه‌ها وآثار رطوبت‌دیده میشود . عناوین‌شنگرف .
قطع خشتی ۱۶ × ۲۲/۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۱۶۰ سطور ۲۳ کاغذترکی شماره ثبت‌قدیم ۳۶۰۴۴ جدید ۸۲۹۱ تنکابنی : ۲۷۳

الاقبال (عربی)

از سیدرضی‌الدین‌علی‌بن طاووس دارای ۱۳۱ فصل در ضمن ۹ باب .

[۳۹۰۷]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ زیبای محمد رفیع‌بن محمدباقر عاملی ۱۰۹۴ ودارای یك سرلوح مذهب نقاشی درص ۱ ودولوحه مذهب بصورت ستاره‌که در زمینه طلائی دائره وسط آنها نام‌کتاب ومؤلف باسفیدآب نقش شده بین‌سطور ص۱-۲ طلاکاری‌وتمام صفحات دارای جداول‌آب‌طلا ولاجورد است . عناوین وعلائم درسراسر نسخه‌باآب طلا یاشنگرف ویا لاجورد و گاه سیاه است . درپایان نسخه هشت برگ مذهب ونقاشی شده‌است و کاتب دراین‌هشت برگ صلوات بردوازده معصوم و تاریخچه نوشته‌که موشح است به قطعه‌ای ده بیتی‌که اوخوددرمدح میرزا ابوالحسن سروده وبا آب‌طلا درذیل رقم‌خود آورده. واو دستور توشیح شعر را در نوشته‌ها خود درگوشه صفحات توضیح داده‌است . درصدر ابیات می‌نویسد: مما قاله العبدالقاصر محمدرفیع‌بن محمدباقر... من‌کلام موزون موشح فی‌ذیل العربیة التی انشاهافی‌خاتمته ومن‌الله‌الاغاثه وهی هذه‌القطعه الموشحه وهی۴۷۰۹ حرفا :

نور مصباح هدی زبدهٔ ارباب عمل
است رحمت ایـزد شرف انسانی
گوهر برج نجابت که نباشد مثلش
اختر برج سعادت که ندارد ثانی
مـیرزا بوالحسن آن مهبط انواراله
کـامد اقبال بلند از مدد سبحانی

برپشت برگ اول چند یادداشت تملك وهبه‌نامه‌است‌ودر یکی ازاینها چنین است : «هبه نمودم این‌کتاب اقبال را به‌والدهٔ اطفال خودبنت مرحوم حاجی جعفر خراسانی‌بایك عدد اسطرلاب عمل ملامحمدحسین خلف ملامحمدباقر یزدی» با مهر ابوالقاسم الموسوی ودیگری چنین‌است . «بعدازانتقال شرعی ... ازعلیا جناب والده ماجده‌ام به این حقیرهبه صحیحه نمودم این‌کتاب‌اقبال‌را به‌فرزند اعزمحمدمهدی...»ودرذیل‌آن این یادداشت دیده میشود : «بسمله غرض ازتحریر ... این‌که یك اسطرلاب‌عمل محمدصادق خوانساری‌که برای‌اینجانب ساخته بود به هبه ... منتقل شدازاین جانب به‌فرزندی نورچشمی میرمحمد مهدی واناالمذنب حسن‌بن‌حسین‌الموسوی .

قطع وزیری۱۴×۲۲ج روغنی با روکش پارچه ترمه صفحات۹۰۰ سطور۲۱ کاغذ خانبالغ شکری رنگ شمارهٔ ثبت‌قدیم ۲۶۰۸۳ جدید ۹۴۲۰ تنکابنی : ۱۸۲

۱ ـ حاشیه لوامع‌الاسرار (ص ۲ ـ ٤ دفتر) **(عربی)**

= حاشیة الفیاض ازحسن شاه بقال .

این حاشیه متعلق است به اول خطبهٔ لوامع وحاشیه سید بر آن. حاج خلیفه میگوید «قاضی زادهٔ رومی و شرف الدین حسن شاه رسالهٔ فیاض دارند» . حسن شاه خود نیز بر این رساله حاشیه‌ای دارد (ص۱ نسخه حاضر) .

فهرست مشهد ۱ : ۲۲ (منطق خطی)

آغاز: بسمله الحمدلله رب العالمین ... اعلم انه قدتقرر عندهم ان الذوات المعتبره فی الصفات لیس لها نعت وخصوص اصلالکن قدیعرض لها ذلك

پایان: کالدراك والحساس مبالغة للمدرك والمحس فتامل تمت الحاشیه بعون الله هذا من افادات مولانا حسن شاه .

۲ـ یك مسئله منطقی (ص ۷ دفتر) (عربی)

فرق بین قضیه سالبهٔ محصله و موجبهٔ معدولة المحمول مطابق تحقیق یکی ازافاضل زمان (صدرنسخه) .

۳ ـ حاشیهٔ حاشیهٔ لوامع الاسرار (ص۱۵ ـ ۹۱ دفتر) (عربی)

حاشیه نخستین دوانی برحاشیه سیدشریف گرگانی برلوامع رازی .

دومین حاشیه او که تنویر المطالع وتبصیر المطالع نام دارد درفهرست حاضر (شماره ۳۷۲۸) شناسانده شد .

در کتابخانه سپهسالار نسخه شماره ۷۵۱۰/۲ و۴۵۰۵/۱۳ نیز همین حاشیه است که درفهرست آن کتابخانه با تردید یادشده درکنارصفحات حاشیه این نسخه هایی است به نقل از خط جمال الدین محمود (بانشان جم) وازمؤلف وحسن شاه وابن مفید .

فهرست سپهسالار ٤ : ۱۹۱ و۱۹۳ مشهد(کتابخانه رضوی)۱ : ۱۹ـ۲۰(منطق)

فهرست حاضر : ۱۷۰۷ـ۱۷۱۰

آغاز: بسمله الفیاض الوهاب اعلم ان الفیاض هنا منقول عن معناه اللغوی

وهوالکثیر کثرة مخصوصة بالماء الی‌معنی‌الوهاب .

پایان: هی‌تصور ساذج بلاشبهه تمت‌الحا شیة الجلیله الجلالیه .

۴ ـ شرح تهذیب (ص۹۳ - ۱۷۴ دفتر) **(عربی)**

= العجاله حاشیه جلال دوانی برمنطق تهذیب تفتازانی .

ذریعه ٤ : ٥٤ و۱۳ : ۱٦۳ و ۱٥ : ۲۲۰ فهرست ٥ : ۳۱۸ سپهسالار ٤ : ۱۷۲ مشهد (رضوی) ۱ : ٤٦ (منطق خطی) و٤ : ۲۷۲ و دانشگاه شماره‌های ۱٦۲۱ و۳۳۰۰/۲

درنسخه حاضر حاشیه‌هایی است ازجمال‌الدین محمود (بانشان جم) ومیرفخرالدین محمد وابن‌مفیدعفی‌عنه

۵ ـ حاشیه تحریرالقواعدالمنطقیه (ص ۱۸۱ - ۲۳۰ دفتر) (عربی)

حاشیه دوانی برشرح رازی بررساله‌شمسیه کاتبی درمنطق باعنوان قوله یاقال المصنف‌وقال الشارح . دوانی‌دردیباجه میگوید این حاشیه را به هنگامی نگاشته است که‌امواج‌فتنه همه‌بلاد وفارس وعراق وخاصه زادگاه اورافراگرفته بوده است .

این‌نسخه‌حاشیه‌های بسیارازجمال‌الدین محمودودرذیل‌یکی‌ازاین‌حواشی نوشته است «حاشیة علی حاشیه‌التهذیب» ذریعه ٦ : ۳۷ سپهسالار ٤ : ۱۵۲ فهرست : .دانشگاه نسخه‌شماره ٤٥۱۲ .

آغاز: بسمله‌اعوذبك یاکریم فی‌التتمیم جل‌من‌ظهرت‌علی‌حواشی‌الاکوان اسرار قدرته .

پایان: فانه شامل للعرض المرکب الصادرعن الفاعل المختارفافهم

٦ ـ حاشیة اثبات الواجب (ص۲٤۱ - ۳۰٤ دفتر) (عربی)

= شرح‌محمدحنفی‌تبریزی رومی (مؤلف‌حاشیه آداب‌البحث‌عضدی ـشمارهٔ

۳۴۲۸/٤) بررساله‌اثبات الواجب (قدیم)جلال‌الدین محمددوانی
فهرست ۳۰۳۵-۳۰٤ ونشریه ۲:۱۱٤

۷ - تهذیب (ص۳۰۹ - ۳۱۸ دفتر) (عربی)

از سعدالدین مسعود بن‌عمر تفقازانی (م - ۷۹۲) بخش منطق .
ذریعه ۱۳ : ۱۶۰و٦ : ۵۳ سپهسالار ۳ : ۵٤۱

[۳۹۰۸]

دفتریست به‌قلم نستعلیق خوب‌سیف‌الدین محمود بن‌حسین الدیلمی مورخ ۱۰۰۱ ۱۰۰۳ درشیراز . پشت برگ اول تملك ومهر کاتب ونیزچند تملك دیگراست ازاحمدبن محمدعلی الحسینی الفسایی وابن‌محمد مفید عبدالنبی (وی به‌گواهی‌خط همان است که بر حواشی‌چندرسالهٔ این‌دفترونیزبریك برگچهٔ الصاق شده دربین‌اوراق رساله‌عجاله(شمارهٔ ۴) تعلیقاتی محققانه دارد) کناربرگ نخستین دفتروصالی اندکی دارد .
فهرست‌محتویات‌مجموعه نیزدرهمین برگ‌به‌خط کاتب به‌چشم‌میخوردعناوین‌شنگرف ..
قطع رقعی ۱۰/۵ × ۱۹/۵ ج تیماجی قرمز صفحات ۳۱۸ سطور کاغذ اصفهانی شکری، رنگ شماره ثبت قدیم ۲۵۹۵۹ جدید ۹۴۲۸ تنکابنی ۱۹۲

مراتب حکمت عملیه (عربی)

دستورسیروسلوك از مولی احمد همدانی . مولف این‌رساله را درکربلا برای کسی که از اودستورالعمل خواسته ساخته ودرآغاز یاوسط مطالب‌خطاب به‌اومیگوید «ای عزیز»
مولی احمد همدانی دررساله‌طریق‌ذکر(شمارهٔ ۳۹۲۲/٤)که‌آنهم بندهای مانندِاین رساله باعنوان‌ای عزیزآغاز می‌شود میگوید :
«...ایـن ضعیف بعد از بیان ذکر ومـراتب آن مجموع مراتب حکمت عملیه اربعه ... را به تفصیل بیان میدارد»
دورنیست رساله‌حاضرهمان را«مراتب‌حکمت‌عملیه» باشدکه‌وی‌دررساله

ذکر وعده داده‌است .

وی از دیگر تألیف خود بحر الحقائق (که در آن دوستی نباتات را ثابت کرده) یادمیکند ونیز از رساله‌ای که یکی ازشاگردان محمدباقر مجلسی دربارهٔ روح نوشته وتمام سخنان مجلسی رادر بحار (دراین‌باب در آن رساله فراهم‌آورده و ازرساله مصابیح الاسرارمحمدطیاری ورساله تعدادالعلوم غزالی وبسیارازشرح مولی صالح بر کافی وشرح سیدنعمةالله جزائری برعوالی اللئالی احسائی .

مولف پس‌از بیان مراتب اربعة حکمت عملی به‌مناسبت‌به‌تحقیق‌در توحید وسپس به‌نقد وتحلیل پاره‌ای ازعقاید متصوفه پرداخته است .

آغاز : بسمله الحمدلله العلی العلیم .. بدان ای عزیز که سرعدم‌استجابت دعوات در روضات عرش درجات .. باآنکه باری‌تعالی میفرماید ادعونی استجب‌لکم آنست که نقض‌عهد وفاااز جانب عباداست عهدها کرده‌ایم باشه خویش هیچ‌از آن عهدها وفا نکنیم ... ای عزیز درحضور جناب حق‌تعالی .. درارض اقدس کربلای معلی . . بااین‌فقیر... عهدوپیمان بستی که دستورالعملی ازبرای شما بنویسم که کردار ورفتار شما ازآن قراردرلیل و نهار باشد

پایان : انتهی مانقلنا من‌شرح العوالی للسیدنعمةالله الحمدلله الذی‌وفقنا باتمام کتابة هذه‌الرساله امتثالا لامرمن وجب اطاعته علی‌کاطاعة الله‌فی۳۸ صفر ۱۲۷٤ .

[۳۹۰۹]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق‌قرن۱۳ . برپشت‌نخستین برگ نسخه قطعه‌ایست(ده‌بیت) درمرثیهٔ عالمی به‌نام حاج‌عبدالباقی که گوینده ازاوباعناوین مرجع اسلام وحامی دین‌قویم یادمیکند وبیت آخر که ماده تاریخ درگذشت اواست این‌است :

خواستم تاریخ فوتش راچو از پیر خرد
درفزود آهی‌و گفتا «صاحب الاسلام غاب»

(مطابق ۱۲۷۴ = سال کتابت‌نسخه) .

قطع‌خشتی ۱۳/۵ × ۲۱/۵ ج‌تیماج‌قهوه‌ای‌باسجاف‌عطف‌مشکی‌صفحات ۲۳۲ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت‌قدیم ۲۶۰۴۹ جدید ۸۱۹۲ تنکابنی ۲۷۸

الجوهر النضید (عربی)

= شرح منطق تجربه از علامه حسن بن یوسف حلی (م۷۲۶)
ذریعه ۵ : ۲۹۰ ۱۳ : ۱۳۹ وآثارواحوال خواجه : ۲٤۱

[۳۹۱۰]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق تحریری محمدهادی‌بن علی رضا تنکابنی مورخ ۱۰۹۳ میرزا طاهرتنکابنی چندحاشیه مفصل براین نسخه دارد برگ اول تملك اوونیزتملك‌محمد محسن نجم‌ثانی ، محمدصالح‌ابن عبدالباقی مازندرانی ومهدی با نقش عبدالله‌بن محمد قلی دیده میشود حاشیه نخستین برگ وصالی دارد . عناوین شنگرف
قطع رقعی۱۳/۵ × ۲۱/۵ ج‌تیماج‌قرمزباسحاف عطف‌وحاشیه صفحات۲۳۸ سطور۱۸ کاغذ آهارمهره شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۹۶۷ جدید ۹۴۲۵ تنکابنی: ۱۸۷

تشریح السوره (عربی)

تفسیر سورةالنصر (اذا جاء نصرالله والفتح) .
مؤلف در دیباحه میگوید: پیش از این یکی از آیات این‌سوره را شرح کردم و آنرا تشریح‌الآیه نام‌دارد »
میرزا محمد تنکابنی در قصص از تفسیر سورهٔ نصر خویش یاد کرده . (ذریعه٤ : ۳٤۲) و شاید رساله‌حاضراز اوست .بالای‌صفحه اول‌نسخه‌حاضر (که ظاهراًبخط مؤلف است) نوشته «تألیفه ۱۲۷۵»
آغاز : الحمدلله‌هدانابانزال‌القرآن... فقد خطرببالی‌الفاتر وفطر بخاطری القاصران‌افسرواشرح‌السوره‌المناره‌النصر...مختصرآفیه‌غایةالاختصارعلی‌نحوما شرحت‌آیة منه‌زمانا

[۳۹۱۱]

نسخه‌ایست بقلم‌نسخ قرن۱۳ وظاهراً از مؤلف است .
برگ اول باقلم است . درپاره‌ای از صفحات مطالب متن درحاشیه تکمیل‌وبرپاره‌ای

از آنها قلم‌زده شده .

قطع رقعی۱۲×۱۸ ج تیماجی مشکی یك‌لا صفحات ۸۸ سطور ۱۲ کاغذفرنگی‌سفید
شمارهٔ ثبت‌قدیم ۲۶۰۹۶ جدید۷۴۰۳ تنکابنی:۳۴۷

الاثنی عشریه فی الرد علی الصوفیه (عربی)

از شیخ محمدبن حسن حر عاملی (م-۱۱۲٤) دارای ۱۲باب و۱۲فصل و دیگر عناوین نیز دارای عدد(۱۲)است.وفهرست ابواب وفصول کتاب رامؤلف خوددر دیباحه میآورد .

وی‌از فرق صوفیه یادمیکند و۱۲تن از نامداران صوفیه‌را میشناساند .در آغاز رساله‌نیزاز میان دانشمندانی‌که رساله در رد متصوفه نوشته‌اند ویا بخشی از یکی از تألیفات خودرابه رد برآنان اختصاص داده‌اند دوازده‌تن‌را یاد میکند وازآن جمله است : ابن‌حمزه وکتاب‌اوالهادی الی النجات من جمیع المهلکات وعلامهٔ حلی وکشکول او ، علی بن عبدالعال‌کرکی وکتاب او بنام المطاعن المجرمیه وفرزند او حسن‌بن‌علی‌صاحب‌کتاب‌عمدة‌المقال فی‌کفراهل‌الضلال و ابوالمعالی محمدبن‌نعمه‌بن‌عبدالله حسنی‌که در ٤٧٥ کتابی بفارسی در میان‌ملل و ادیان (۱) تصنیف‌کرد و مذهب صوفیه را باطل شمرد . (مؤلف قسمتی از سخنان‌اورا با ترجمه عربی در این رساله میآورد) .

حر عاملی از کتاب‌حدیقة‌الشیعه‌وازرسالهٔ ترجیع خود یاد میکند وخلاصه رساله‌ای‌راکه‌یکی‌از فضلاءِ معاصر او در شرح حدیث‌عبدالله‌بن سنان (دربارهٔ صوفیه) نوشته آورده است .(۲)

ذریعه ۱ : ۲۰ کشف‌الحجب : ٦

آغاز : الحمدلله‌الذی وفقنا‌للتمسك بالعروة‌الوثقی ... و بعدفیقول‌الفقیر .

۱- مقصود کتاب‌بیان‌الادیان ابوالمعالی است‌که دوباربچاپ رسیده است .

۲- درباره حدیقة‌الشیعه،حرعاملی آنرا تألیف مولی احمد اردبیلی میداند و میگوید قسمتی‌که در مدح صوفیه است و درپاره‌ای از نسخ حدیقه در این اواخر دیده میشود از زیادات یکی ازصوفیه است .

لما رأیت کثیراً من ضعفاء الشیعه قدخرجوا عن طریق قدمائهم

پایان: و تجعله من احسن الذخائر لیوم الحساب و ینفع اخوان الدین وخلان‌ـ الیقین .. فرغ منه مؤلفه العبد محمدبن حسن الحر العاملی فی شعبان سنة ست و سبعین والف والحمدلله .

[۳۹۱۲]

نسخه‌ایست بقلم‌نسخ قرن ۱۱ یا اوائل ۱۲ .

پشت‌برگ‌نخست یادداشتی بوده‌که سیاه‌کرده‌اند درحاشیه ص۲۶۴ تعلیقه‌ایست‌به‌خط تازه‌ازفرج‌الله‌حسینی‌،عناوین‌شنگرف .

قطع رقعی۱۲×۱۸ ج تیماجی قهوه‌ای با ترنج ونیم‌ترنج سجاف‌عطف وحاشیه‌تیماج قرمز صفحات ۲۶۷ سطور۱۴ کاغذ اصفهانی شماره ثبت قدیم ۲۶۰۳۱ . جدید: ۸۱۹۰ تنکابنی: ۲۷۲

۱ـ شرح آداب‌البحث (عربی)

این شرح از کمال‌الدین مسعود شروانی دانسته شده و متن آن رساله آداب‌البحث از شمس‌الدین محمدبن اشرف سمرقندی است .

شارح از شرح سمرقندی بر قسطاس و برالمقدمةالبرهانیه یادمیکند .

نسخه شمارهٔ۳۵۱۱ (۱۹منطق)دردارالکتب‌ظاهریه (دمشق) همین شرح شروانی است بر آداب سمرقندی که مؤلف فهرست آن‌کتابخانه ، مؤلف آن را نشناخته است .

فهرست ظاهریه (الفلسفه والمنطق و آداب‌البحث) از دکتر عزت‌حسن : ۱۹۸ـ۱۹۹ وفهرست‌حاضر : ۱ـ۲،۱۱۷ و۱۲۹۰.

۲ـ حاشیه شرح آداب‌البحث (عربی)

حاشیهٔ مولی جلال دوانی بر شرح شروانی بر رساله سمرقندی فهرست سپهسالار ٤ :۲۰٦ـ ۲۰۷ کشف‌الظنون : ۱۵۰ ذریعه٦ :۱۰۹

آغاز: بسمله قوله رحمه‌الله‌المنه‌لو اهب العقل عدل عماهو المشهور .
پایان: فلامعنی للتفسیر بهابل ادعاء کونه جلیا .

[مجموعه۳۹۱۳]

دفتریست بقلم نستعلیق تحریری قرن۱۲ .

در فاصله میان دورساله هفت صفحه است و دراین صفحات دوفقرهٔ ازحاشیه داودنقل شده درکنار صفحات شماره‌یکم حاشیه‌هائی است از مولف بانشان«منه» ونیزحاشیه‌هایی از محموده قطب گیلانی ،دیکقوز ، ابوحامد .پاره‌ای ازحواشی (که‌مشجر است) ازپائین ببالا خوانده میشود کنار دوبرگ اول‌وبرگ آخر وصالی دارد .

قطع خشتی۱۴×۲۱/۵ ج تیماجی مشکی صفحات۸۷ سطور۱۵ کاغذفرنگی شماره‌ثبت جدید ۲۶۱۰۵ جدید۷۳۸۸ تنکابنی:۳۲۵

شرح الزوراء (عربی)

= تحقیق الزوراء شرح کمال ابن محمدبن فخربن علی لاری (ازقرن۱۰ـه) بر رساله .

زوراءوبرشرح آن ازدوانی . نویسندهٔ این شرح که شاگرد دوانی بوده متن زوراء وشرح دوانی را برآن به‌منزلت یك متن قرارداده وباشرح خود مزج کرده‌است لاری درشرح خطبه، قسمتی از رساله‌ای دیگررا نیزکه دوانی درپاسخ اعتراض یکی ازشارحان زوراء درحاشیه شرح‌خود نوشته. دراین کتاب گنجانیده وشرح کرده . شرح‌مزجی‌رساله‌مزبوربا متن اعتراض آن شارح ـکه لاری آنرادرآغاز

۱ـ لاری در توضیح اعتراض گوید:(واعلم ان بعض من تصدی شرح الکتاب اوردعلی قوله « والصلوة منه علی مرتبته الجامعه لجمیع صفاته » ثلاثة ابحاث۵ . .) و پس از پایان متن اعتراضات میگوید « هذاعبارة المعترض بعینها فی الابحاث الثلاثه والاستادالمحقق لدفع الاعتراضات الثلاثه کتب حاشیه طویله بل رساله مشتمله علی کثیر من التحقیقات و المعارف فرایت ان انقل ما هوالمقصود منها بعباراتها و ان کان مبسوطة واشرح بعض مواضعها ... قال فی تلك الرساله من الامورالبینه ... » در پایان شرح رساله گوید : «وبعد فراغنا من شرح تلك الرساله نرجع الی شرح الکتاب»

وبعین عبارتها آورده ـ ۲۵ صفحه نسخه حاضر را فراگرفته است .

لاری درمسئله جعل وعلم باری به تفصیل پرداخته و در مسئله علم قسمتهایی ازشرح رباعیات دوانی را به عین عبارت نقل میکند . و درپایان مسئله جعل، ازدوبرهان اختراعی خودبرتوحید ونیزازرساله «تحقیق التوحید» خودکه در۹۱۳ پرداخته است یادمیکند .

صاحب در ذریعه ازاین شرح یاد شده اما به وجود نسخه‌ای اشاره نشده رجوع شودبه کشف الظنون: ۹۵۷ ذریعه۱۳: ۳۰۳

آغاز: الحمدلمن هومحمود بلسان کل حامدبل کما یرجع الی جناب کبریایه جمیع المحامد... لماکانت الرسالةالمشهورةالموسومه بالزوراء... کماقال فی شرحه من خصائص الزمان... وکان شرحه الذی صنفه الاستاد ایضا کالمتن فی غایةالایجاز ولم یتفق له شرح آخر واف بتفصیل مجملاته . . . رایت ان اشرح المتن والشرح کلیهما شرحاً موضحاً... متوسلا به علی طریقةالاستاد الی روح هولمدینةالعلم باب

[۳۹۱۴]

نسخه ایست به قلم نسخ ۱۰ یا ۱۱ ـ ه مکر سه برگ آخرکه تازه است وبااین حال نسخه ناتمام است .درپشت برگ اول خطبه شرح دوانی برزوراء باقلم دیگرافزوده شده است عناوین شنگرف

قطع خشتی ۱۶ × ۲۴ج تیماجی مشکی صفحات ۱۱۸ سطور ۱۷ کاغذ اصفهانی(برگهای تازه فرنگی) شماره ثبت قدیم ۲۶۱۱۲ جدید ۷۳۸۹ تنکابنی: ۳۲۷

تشریح (عربی)

تشریح اعضاء بدن انسان در دو مقاله .

۱ـ فی تشریح الاعضاء البسطیه ۲ـ فی تشریح الاعضاء المرکبه مؤلف آنرا به امرصاحب نجیب الدین برای فرزندش رشید تألیف کرده است .

آغاز: اما بعد حمدالله و الاعتراف . . . فقد صدرت الاشاره المطاعه عمن صعد فی مدارج ذروةالمجد... و هو مولاناالصاحب المعظم الغنی بصلاح

العالم ... نجیب الملة والدین ... الی ان اکتب لفلذة کبده وقرة عینه لازال کلقبه العالی رشیدا ... مایسهل تناوله من علم تشریح اعضاء ... علی الوجه الذی استقر علیه رای جالینوس وان اقتصر علی نصوصهم ... وان اطوی عن ذکر المنافع فانها علم آخر براسه و جعله مقالتین ... وقدمت علیهما قواعد التشریح

پایان: لهالبناً خالصا سائغاً للشاربین فتبارك الله احسن الخالقین ... و هذا آخرماوعدنا ذکره والحمدلله . . . وصلوته علی النفوس الکامله خصوصاً سیدنا محمدوآله کتبه الفقیر ... صدالدین محمدبن شکرالله الخوبی ... سنة عشروالف

[۳۹۱۵]

نسخه ایست به قلم نستعلیق صدرالدین محمدخوبی سورخ ۱۰۱۰. بر برگ اول تملك فرزندآخوند مولاعلی نوری مورخ ۱۲۸۵ دیده میشود. عناوین شنگرف. دریکی ازبرگهای وسط لکه ای است که کلماتی ازچند سطر دراثرآن لکه خوانده نمیشود .

قطع رقعی ۱۳/۵ × ۱۹ج تیماج قرمزیك لا سجاف عطف مشکی صفحات ٦۴ سطور ۲۰ کاغذ شکری آهار مهر شده شماره ثبت قدیم ۲٦۰۵۰ جدید ۷۳٦۷ تنکابنی: ۲۷۹

۱ حل مسائل نجوم (۱۰ ـ ۱٦٦ دفتر) (فارسی)

از قطب الدین عبدالحی (یا قطب الدین بن عبدالحی) حسینی (متولد در ۹۸۸) دارای یك مقدمه (که خودداری ۱۲ فصل است) ودوازده باب ویك خاتمه

فهرست مندرجات کتاب را مؤلف خود دردیباجه آورده (در اوراق آغاز دفتر نیزفهرست تفصیلی ابواب باقلم دیگر نوشته شده است)

این کتاب درمجلد۱۹ فهرست (ص ۹۲ ـ ۹٤) شناسانده شدونسخه حاضرنیز که کاملترین نسخ کتاب است درآنجاوصف گردیده است .

امتیاز این نسخه بر دیگرنسخ، علاوه بر سخن مؤلف درذیل خاتمه که در بیشتر نسخه ها نیست ودرآن ازشاه عباس ، ابوالفضل امام قلیخان و میرزا ابوالحسن (دانشمندی که لارمی کتاب را برای او نوشته) یادشده

دراین نسخه ذیل دیگری هست وآن استخراج طالع سال۱۰۳۸ تا۱۰٤۲ ـ ه ق

است (هریك در صفحه‌ای جداگانه) . مولف که خود طالع خویش را در این سال‌ها استخراج کرده در آغاز طالع سال ۱۰۳۸ تصریح میکند به این که نامش قطب‌الدین عبدالحی حسینی است و این که سال ۱۰۳۸ پنجاهمین سال (شمسی) عمر او است و درآغاز استخراج طالع سال‌های بعد نیز نام و سال عمر خود راتکرارمیکند تا سال ۱۰٤۰ که میگوید « به دولت و اقبال در آمدن سال پنجاه وچهارم ناقصه شمسی از تولد بنده کمترین قطب‌الدین عبدالحی حسینی روز دوشنبه سوم ماه رمضان ۱۰٤۲»

رجوع شود بفهرست ۱۹:۹۲-۹٤

۲ ـ سی فصل (ص ۱۷۵ ـ ۱۹٦ دفتر) (فارسی)

ازخواجه نصیرطوسی (فهرست حاضر ٦۸۵۵ و ٦۸۹ و۱۱۰۳)

نسخه حاضر دارای حاشیه‌هایی است منقول از : روضة‌المنجمین، اختیارات امام فخرالدین رازی ، منتخب (یا منتجب)عمده (زیج عمده) ابیاتی ازیك منظومه درتقویم ، مولود قاضی اسدالله اردستانی

۳ ـ مدخل منظوم (ص ۱۹۸ ـ ۲۱۳ دفتر) (فارسی)

منظومه درتقویم واختیارات منسوب به خواجه نصیر

(رجوع شود بفهرست حاضر : ۱۷۸۷ وفهرست ۱۹: ۳۵۰)

درنسخه حاضر ، دیباجه ۱٤ بیت دارد وعنوان « در مدح جمال‌الدین» درآن آمده(این عنوان دربیشتر نسخه‌های این منظومه وجودندارد). آخرین عنوان منظومه(درسفر کردن)است وزیراین عنوان سه بیت دراختیارات سفراست و پس از آن دو بیت با قلم دیگر(درهفت شرط اختیارات) برآن افزوده‌اند

[مجموعه ۳۹۱٦]

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق خوب (قرن ۱۱) بدون رقم و تاریخ دارای سه سرلوح مذهب صفحات مجدول وبه‌قلم زرولاجورد .

عناوین و علائم وارقام (درمتن وحاشیه ودرجداول نجومی) شنگرف است. بربرگهای نخستین دفتر (پیش ازآغاز رساله شماره یکم)نوشته‌ها و منقولاتی است باقلم دیگر. این نوشته‌ها بترتیب :

چند فائده نجومی به نثر ونظم ، نقرای ازکتاب شجره وثمره فهرست ابواب ومسائل کتاب (در دوصفحه) حدیثی درنجوم به‌نقل ازاحتجاج، فوائد نجومی . کلمات بطلمیوس (چند فقره ازثمره) باترجمه فارسی ، فوائدی ازکتاب لوائح‌القمر ، فوائدی منقول از ثمره وشجره وفوائدی ازکتاب تنبیات علیه . دریکی ازاین برگها تملکی است از محمد نصیر یزدی پسرمحمد شفیع مخاطب‌به دانشمند خان وتملکی است که نقش مهرنویسنده آن را سیاه نکرده‌اند .

قطع نیم‌خشتی ۱۳/۵ × ۲۳۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۲۱۴ سطور ۲۱ کاغذشکری رنگ آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۲۶۰۶۷ جدید ۸۱۹۳ تنکابنی:۲۹۸

۱ - مضمار دانش (ص ۱ - ۹۳ دفتر) (فارسی)

= فرسنامه از نظام‌الدین احمد (تألیف در۱۰۶۷ - ه)

این نسخه به‌چلیپا وباقلم‌نستعلیق است ومورخ:۱۰۸۶

۲ - رساله اصول‌عقاید (ص ۹۵ - ۱۰۸ دفتر) (عربی)

الخلاصة قطب الدین سبزواری است. میراث اسلامی ایران ۱ / ۵۴۱

ازشهید ثانی . (نام مولف برپشت نخستین برگ رساله بخط کاتب‌نسخه قیدگردیده) این رساله دارای هشت باب است وهرباب دارای چند فصل باب اول توحید. ٤ فصل . باب‌دوم عدل ٦ فصل) . باب سوم نبوت پنج فصل. باب چهارم امامت (٤ فصل) .فصل‌اول دراثبات وجوب امام‌است و مولف چهار حجت آورده است-باب پنجم وعدو وعید باب ششم فی‌الآلام والاعواض (در دو مسئله.باب هفتم آجال و ارزق .باب‌هشتم احوال المکلفین بعدالموت سه فصل)

آغاز : بسمله الحمدلله رب‌العالمین... اعلم ان هذا الکتاب یشتمل علی مسائل یتعلق بعلم‌الاصول من التوحید والعدل... الفصل الاول فی‌اثبات وجوب

النظر اعلم ان معرفةالله تعالی‌واجبه‌ولایمکن تحصیلها الابالنظر

پایان : فصل‌واهل الاخره لیسوامکلفین ... فلوکانوا مکلفین لم یکونوا خالصین من‌المشقه و ذالك محال فثبت غیر مکلفین بـل منعمین مکرمین تمت الرساله.. فی‌سنه‌سبع‌وثمانین والف

۳ ـ عقیده = عقائد (ص ۱۰۹ ـ ۱۱۴ دفتر) (عربی)

رساله‌ایست کوتاه شامل متن عقائد شیعه بدون استدلال و به نوشتهٔ کاتب در ذیل رساله، با چند واسطه‌ازخط شهید رونویس‌شده است .

این نسخه باقلمی نزدیك‌به‌رساله قبل‌و درهمان تاریخ ۱۰۸۷ کتابت شده حواشی بسیار بنقل ازشرح خفری (وگاه بـانشان : خفر) باهمان قلم رسالـه پیشین‌کنارصفحات وبین سطور این نسخه را فراگرفته است و درحاشیه صفحه اول حدیثی مبسوط ازکلینی (۱) باهمان خط آمده است .

آغاز : بسمله اشهدان لااله الاالله وحده‌لاشریك‌له

پایان: هذا اعتقادی ودینی علیه احیی وعلیه اموت وعلیه ابعـث حیا ان شاءالله‌تعالی.الهی‌اودعتك یقینی ... وانت‌خیرمستودع فرده‌علی‌فی‌القبرعندسوال منکرونکیر علیهماالسلام یاارحم‌الراحمین . کاتب درذیل نسخه می‌نویسد «هذه عقیده منقوله من‌وسایط عن‌خط الشیخ الشهید رحمه‌الله تعالی فـی‌سنه سبع وثمانین والف »

۴ـ واجبات عقلیه (ص۱۱۵ ـ ۱۲۵ دفتر) (فارسی)

رساله درعقاید ازضیاءالدین بن سدیدالدین گرگانی

مؤلف دراین رساله پاره‌ای ازاصول عقائد اسلامی‌شیعی وادله‌آنهـا و تعریف برخی‌ازاصطلاحات(مانند حد: قدیم، ازلی‌وموجب)را به‌صورت پرسش

۱- از باب «فی معانی الاسماء واشتقاقها»ازابواب کتاب‌کافی

و پاسخ بررسی کرده‌است .

ذریعه۱۵ : ۲۸۳سپهسالار۳ : ۲۷۰ رضوی٤ : ۲۰٦ دانشگاه شمارهٔ ۱/۳۱۹۰ و۳۳۸۲/۹

آغاز : بسمله‌الحمدلله رب‌العالمین ...امابعدچنین گوید... این‌رساله‌ایست دربیان‌واجبات عقلیه وجمع کردم آن‌را ازجهت‌التماس بعضی ازطالبان علوم دینیه ... برترتیب سئوال وجواب... سوال اگر گویند که‌چه‌مذهب‌داری جواب گوئیم که‌مذهب امامیه‌داریم

۵ـ تفسیر آیةالکرسی (ص۱۲۵ ـ ۱٤۱ دفتر) **(عربی)**

ازشمس‌الدین محمدبن احمدخفری(م‍ـ ۹٤۲) دارای یك‌مقدمه‌ودو مقصد. تفسیری‌است فلسفی‌وعرفانی وفهرست مندرجات آن ازاین‌قراراست:

المقدمه‌فی‌اقسام‌الموجودات.دراین‌مقدمه‌چهارگونه‌عالم‌یادمیکندودرشرح عالم ملك(= عالم‌الخلق والشهاده)به‌تفصیل دربارهٔ افلاك‌سخن‌میگویدواز کتاب منتهی‌الادراك (فهرست ۱۹ : ۳۹٤ چندبار یادمیکند . ودرشرح‌عالم ملکوت‌اعلی یاعالم‌مثال‌ازمراتب‌جواهرواسرارعلائم‌وحروفی‌که فلاسفه‌قدیم‌یونان درفلسفه و دربیان‌بخشهای‌فلسفه‌به‌کارمی‌گرفتندورابطه آن‌بااعداددرفلسفهٔ‌هندی ونیز دربارهٔ اهمیت فلسفه هندی (۱) سخن میدارد .

المقصد الاول‌فی‌ذکر دلائل‌اصول المسائل‌التی‌یدل علیه هذه‌الآیة‌الکریمه

درمقصد اول سه مطلب است : (۱ـ دلائل اثبات واجب‌الوجودبالذات ۲ـ دلائل توحید . دراین‌مطلب‌پس‌از مقدمه‌ای‌کوتاه میگوید«اقول دلائل‌التوحید التی تقررت‌عندی‌عشره» وسپس دلیل‌خویش‌را یادمیکند. ۳ـ اثبات علم ودیگر صفات‌ثبوتیه باری تعالی)

۱ـ خفری میگوید : فاصول الموجودات هذه‌التسعه کما ان‌اصول‌الاعداد تسعه. ولهذا وضع‌حکماء الهندالذین لهم‌الدرجة العلی فی‌معرفة الاشیاء تسعةارقام لهذه‌الاعداد التسعه وفی‌اختیار وضع هذه‌الارقام لطائف‌دقیقه یظهر بالتامل‌بمعونة ماذکر .

المقصدالثانی فی تفسیرالآیه ومایتعلق بهامن التألیف واللطائف . خفری دراین مقصد فقرات آیةالکرسی را به‌ترتیب‌نقل وباشیوهٔ عرفانی تفسیرمیکند . در پایان رساله چندوجه درباب خواص آیةالکرسی‌واهمیت آن‌بیان‌میدارد .

نسخه‌ای ازاین تفسیر درکتابخانه‌سیدمحسن‌حکیم(درنجف)موجوداست ورجوع شودبه‌فهرست‌کتابخانه حکیم ج۱: ۱۲۵ذریعه۴ : ۳۳۱

آغاز : تبارك‌الله سبحانه مااعظم‌شأنه... امابعدفیقول الفقیر... لماکان‌اعلی المطالب‌واسنی‌المآرب‌معرفةذات‌الله... اردت‌تألیف‌رساله مشتمله‌علی‌بیان‌بعض لطائف سیدالآیات یعنی آیةالکرسی التی‌هی محتویة علی‌مسائل‌الالهیات ولماتم ترقیمها جعلتها تحفةلعالی حضرة منه‌ایده‌الله تعالی بالنصر والظفر... وتنورت الارض بلمعان‌انوارسیادته‌الباهره ودرت‌اخلاق رافته‌علی‌الافاضل

پایان : ولماکان لطائف‌هذه‌الآیه ... بلانهایه اقتصرت فی‌هذه‌الرساله علی ماذکراذالغرض‌الاصلی .. التوجه‌الی‌هذه‌الایه‌الکریمه‌التی‌هی‌محتویه علی اسم‌الله الاعظم ووسیلةلاستجابة دعاء دوام‌الدولةالباهره... خلدالله‌شموس سلطنته و. . ومدداضلال رافته علی‌کافةالانام مدی‌اللیالی والایام بالنبی وآله‌الکرام . تم‌فی شهرجمادی‌الالی ۱۰۹۳ .

٦ـ رساله‌دراختلاج‌اعضاءآدمی (ص۱٤۲ـ ۱٤۷دفتر) (فارسی)

= رساله‌درپریدن‌اعضاهای‌آدمی دارای‌هفت‌باب(فهرست‌ابواب‌درآغاز نسخه(دیباجهٔ‌مؤلف) آمده‌است .

این‌نسخه‌باقلم کاتب دیگر وتازه‌تراست‌ودربیشترسطور آن‌کلماتی‌در اثر وصالی خوانده نمیشود .

آغاز : بسمله باب بدانکه این‌رساله‌ایست درپریدن اعضاءهای آدمی از گفتار شیخ ابوسعید رحمه‌الله علیه حکایت کنند که رومیان از هندوستان و هندوستانیان ازفارسیان‌این‌کتاب‌را نقل‌کرده‌اند درپریدن‌اعضاءِآدمی‌وذوالقرنین پیغمبر درعهدخود ازحکماءِ درخواست‌کرد وپیوسته‌نگاه‌میداشت .

[مجموعهٔ ۳۹۱۷]

دفتریست به‌چندقلم از قرن۱۱ . پشت برگ‌اول تملک‌محمدحسن (بخط تازه) دیده میشود. کناربرك آخر وصالی‌دارد . عناوین‌دررساله‌شماره‌یکم‌شنگرف

قطع نیم‌خشتی۱۳×۲۲ج: تیماج یك‌لاقهوه‌ای سجاف‌عطف وحواشی تیماج قرمز صفحات ۱۴۷ سطورکاغذ : اصفهانی‌شکری رنك شماره ثبت قدیم ۲۵۹۲۲ جدید ۹۳۹۹ تنکابنی :۱۴۵

سفینة‌النجاة (عربی)

ازمحمدبن‌عبدالفتاح تنکابنی معروف به‌سراب‌دارای چند مقصد. سراب قسمت‌اعظم کتاب را به‌اثبات‌امامت بلافصل‌امیرالمؤمنین‌علی(ع(از مآخذاهل سنت) اختصاص داده‌وتنهاچندمبحث‌کوتاه‌رادرآغازبه‌اثبات‌صانع‌ونبوت‌خاصه ودرپایان به‌معادجسمانی واثبات امامت‌بقیه‌امامان اثناعشر اختصاص داده ودر ۱۱۰۱تألیف کتاب‌را به‌پایان‌رسانیده‌است .

مؤلف‌ازحاشیه‌خود برمحاکمات یادکرده وکاتب چندسطر ازحاشیه اورا برمحاکمات درحاشیه مبحث‌معاد (ص۲۲۳این‌نسخه)آورده‌است(۱)

تنکابنی تاریخ سقیفه واسنادوروایات آن‌را (ازطریق سنی وشیعی)بادقت وباشیوه‌ای‌خاص بررسی میکند .

نسخه‌شماره ٤٠٤٧ دانشگاه وفهرست‌حاضر: ١٤٤٣

آغاز : الحمدلله‌رب‌العالمین ... انه‌لابد لکل من کان‌قادراً علی‌الاکتساب ان‌یعلم اصول‌الدین بالبرهان

پایان: ونکتفی بهذاالقدر فی‌الکتاب ولانطوله‌فالامور المشهورة التی‌تذکر

۱ـ دراینجا میگویدوالدلیل‌المشترك علی‌امتناع‌الخرق والالتیام ضعیف‌کما اوضحت فی‌حاشیه کتبتها علی‌المحاکمات ولادلیل علی حصر الاجسام الفلکیه فی‌سبع اوتسع وکلام‌الریاضیین مبنی علی‌عدم‌الدلیل

[۳۹۱۸]

نسخه ایست به‌قلم نسخ ریزمحمد جعفربن محسدزمان حسینی سورخ ۱۱۵۶، در کنار صفحات نسحه حاشیه هایی‌است ازمؤلف بانشان «منه رحمة‌الله» وبه‌نقل ازعین‌الحیوة مجلسی به‌فارسی= عناوین قرمز است دورسر نسخه جای عناوین سفیداست .

قطع خشتی ۱۳×۵/۲۱ج : تیماجی مشکی صفحات ۲۲۳ سطور کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۲۶۰۴۰ جدید ۸۱۸۸ تنکابنی :۲۶۹

۱ ـ مشکاة الانوار (ص ۱-۲۰ دفتر) **(عربی)**

ازامام ابوحامد محمد غزالی (رجوع شود به‌ص ۱۳۴۶ فهرست۹)
درپایان نسخه حاضر نام‌کتاب «مشکوتیه» آمده است .

۲ ـ میزان‌العمل (ص ۲۹ - ۲۶ دفتر) **(عربی)**

= فقریه منسوب به‌نجم‌الدین کبری یاسهروردی
دربارهٔ این‌کتاب رجوع‌شود به‌فهرست حاضر : ۹۷۶ و ۱٤٦۱ .
نسخه حاضر فصل آخررساله‌را ندارد .

۳ ـ شرح رباعیات (ص ۲۸ - ۵۸ دفتر) **(فارسی)**

ازنورالدین‌عبدالرحمان‌جامی(مطابق‌نسخه‌شماره ۳۸۵۷/۱)رجوع‌شودبه ص ۱۹۲ فهرست حاضر.
این نسخه باقلم دیگر است ومتن وحاشیه صفحات رافراگرفته است .

۴ ـ تفسیر آیة الکرسی (ص ۵۹ - ٦۱ دفتر) **(عربی)**

ازمولی عبدالرزاق کاشانی‌ابوالغنائم (ذریعه: ۳۳۰) .
این نسخه نیز باقلم کاتبی دیگر است وجدا ازبرگهای پیشین .
آغاز: بسمله‌الله لااله الاهو الایة هی‌اعظم آیه من‌القرآن لعظم مدلولهاو

هوالذات الاحدیه

پایان: ویثبت عنه لذاته وهوحقیقة الحقائق .

[مجموعه ۳۹۱۹]

دفتریست به‌خط شکسته نستعلیق قرن ۱۳ وباسه‌قلم . برپشت نخستین برگ شماره ۳ (شرح رباعیات) وذیل‌آن ابیاتی مختلف ازعبیدزاکانی،امیرخسرو دهلوی، نظامی و دیگران به‌چلیپا وباقلمی بدنوشتة شده ، درپایان شرح رباعیات‌نوشته «حسب‌الخواهش آقاسیدصادق به‌اتمام رسید».

قطع رحلی ۱۷ × ۲۸ ج : تیماجی مشکی صفحات ۷۰ سطور ۲۱ کاغذ فرنگی آهار شده وبه‌چند رنگ شماره ثبت قدیم ۲۶۱۱۵ جدید ۷۳۹۵ تنکابنی

۱ ـ شرح‌الاسماء الحسنی (ص ۲ ـ ۲۸ دفتر) (عربی)

(= معرفة الاسماءالالهیه علی‌طریق‌التعلق والتحقق والتخلق) .

ازمحیی‌الدین‌محمدبن‌علی‌ابن‌العربی‌الطائی‌الاندلسی (م-۶۳۸) درشرح۹۹ نام خداوبه‌گفتهٔمؤلف درپایان‌این‌کتاب‌شرح همان‌اسماءاست که‌غزالی‌درکتاب الاحیاء(درنسخه: الاشیاء) گردآوری کرده‌است .

(در نسخه دیگرکتاب المقصدالاسنی ودر جای دیگر از همین نسخه : کتاب الاحیاء)

درشرح‌هریك از اسماءحسنی این چهارعنوان‌دیده‌میشود«الاسم، التعلق ، التحقق . التخلق» . نخستین اسم: الله وآخرین: الصبور است .

رجوع شود به‌فهرست‌مؤلفات‌محیی‌الدین‌ازخود او ـ چاپ‌شده باتحقیق گورگیس‌عواد(درمجلة مجمع‌العربی‌مجلد ۳۰) : ۵۶ فهرست دارالکتب ۱ : ۳۲۰ اسعدطلس (فهرست اوقاف بغداد)۱ : ۱۴۱ (ظاهراً شرحی دیگراست)

آغاز : - بسمله الحمدلله رب العالمین ... قال سیدناوامامنا الشیخ ... محیی‌الدین ... ابن‌العربی‌الطائی‌الحاتمی رضی‌الله عنه قال‌الله تعالی‌ولله‌الاسماء الحسنی فادعوه فهذا دلیلة علی انه سبحانه قدعینها فی‌کتابه اوعلی لسان رسوله

(ص) وهی تسعه وتسعون کماصح فی الخبر ولکن ما وصلناالی تعیینهاعلی الجمله من طریق صحیح وقال ـ اسماء الحق علی قسمین منها ماعلمهالنا ومنهاما اسائر بها فی علم نفسه فلم یعلمها احد من خلقه

پایان: ومن التخلق الصبور من جنس نفسه علی مشاق العبادات کاسباغ الوضوء علی المکاره و مقاساة الاعداء فی الله تعالی ومحاربته ایاهم ظاهراً وباطناً . . . قال شارح هذه الاسماء رضی الله عنه (انتهی) الغرض من الاملاء فی هذا الفن واقتصرنا فیهاعلی الاسماء التی خرجها ابوحامد الغزالی قدس سره فی کتاب الاحیاء (در نسخه: الاشیاء) والحمدلله رب العالمین .

۲ ـ فصوص الحکم (ص ۳۰ ـ ۳۷ دفتر) (عربی)

= فصوص الحکم از محیی الدین بن العربی . (تألیف در دمشق به سال ٦٢٧). گورگیس عواد ، چاپهای مختلف فصوص را ـ به ضمیمه پاره‌ای از شروح ـ ونیز نسخ خطی این کتاب را در کتابخانه‌های بلاد عربی ودر هند و اروپا : برلین ، انگلستان : (کمبریج جون ریلندز ، برمنگهام ، دیوان هند) بادلیان پاریس گوتا (وین) باذکر رقمها وصفحات فهرست یاد کرده است .

یکی از شروح فصوص (= کتاب فصوص الحکم) شرح سید حیدر آملی است که شیوه‌ای خاص دارد ونام آن نص النصوص است (شرح آملی درهمین فهرست شناسانده شده است) .

ورجوع شود به فهرست مؤلفات محیی الدین ـ تحقیق گورگیس عواد ـ در مجلهٔ مجمع العلمی العربی ـ سال ۳۰ : ٥٦ ـ ٥٧ کشف الظنون : فصوص الحکم ومعجم المطبوعات : ۱۷۹

۳ـ انشاء الدوائر (ص ٤۰ ـ ٦۱ دفتر) (عربی)

از محیی الدین ابن العربی = انشاء الدوائر الاحاطیه علی الدقائق لمضاهاة الانسان للخالق والخلائق .

محیی‌الدین کتاب انشاءالدوائر دیگریا انشاءالجداول والدوائر والدقائق والرقائق والحقائق داردکه به‌نوشته‌گورگیس عواد به‌اهتمام‌نیبرگ خاورشناس H.S Nlberg (در ۱۹۱۹)به چاپ رسیده ونسخه‌های آن درکتابخانه رضوی مشهد ودارالکتب قاهره ودیوان هند وبرلین وجزاینها هست (مجلهٔ یاد شده سال ۲۹ : ۵۳۲) .

نام‌کتاب حاضر در دیباجه همچنان است‌که در اینجاآوردیم ودر نسخه موزهٔ عراق (خزانةالمتحف‌العراقی‌رقم۲۱۳۹) نام‌کتاب «مضاهاة الاکوان‌فیما یقابله‌الانسان» است .

موضوع این‌رساله تحقیق در وجود و مراتب و عوالم و نشآت وجود برحسب‌اسماءوصفات الهی‌است دارای یك فصل ودرباب وچند دائره وجدول (در حصروترتیب اسماءِ) . (بنگال نسخه شماره ۶۳۸ و خالد یهٔ قدس (۳۶ تصوف ونیزرجوع‌شودبه‌همان‌مجله سال ۳۰ : ۲۷۱وآربری(دیوان‌هند)۲ : ۱۲۹

آغاز : بسمله الحمدلله الذی خلق‌الانسان علی صورته ... امابعد فان‌الله سبحانه وتعالی‌لما عرفنی حقائق‌الاشیاء علی‌ماهی فی‌ذواتها

پایان: فتحقق هذاالفصل المختصرالعجیب فانه نافع‌فی‌الکتاب .

۴ـ مالایعول علیه‌من‌احوال‌الفقراءوالمتصوفین (ص۶۲ـ ۶۷ دفتر)

در فهرست مؤلفات‌محیی‌الدین تألیفی‌با این‌نام دیده میشود وگمان‌میرود همین رساله حاضرباشد هرچند درصدروذیل یا اثناء نسخه حاضر نام کتاب یا مؤلف نیامده‌است ،محیی‌الدین رساله‌ای دیگرنیز دارد بنام «مالایعول‌الا علیه‌فی فی‌طریق‌الله»ودیگری‌به‌نام(مالایعول‌علیه‌ومایعول‌علیه) که جز این‌است .

رجوع شود به فهرست مؤلفات‌محیی‌الدین ـ درمجله مزبورـ سال ۳۰: ۴۰۲ وفهرست دارالکتب قاهره ۲ : ۲۰۹دیوان هندج۲(آربری) : ۱۲۲

آغاز : بسمله اللهم صل‌علی محمد سیدنا ونبینا و آله‌وصحبه حسبنا ونعم‌

الوکیل کل‌علم حقیقة لاحکم للشریعة فیها بالرد فهوصحیح و الا فلایعول علیه الانس بالله سبحانه وتعالی فی‌الخلوه‌والاستیحاش فی‌الجلوة لایعول‌علیه .

پایان: قولهم اقعدعلی‌البساط و ایاك والانبساط لایعول‌علیه‌الشطح لایعول علیه اللهم صل‌علی‌محمد وآله وصحبه‌الناجین .

۵ - النقباء (ص۷۰-۸۲دفتر) (عربی)

= اوصاف‌النقباء الاثنی‌عشر از محیی‌الدین بن العربی .

در مقدمه رساله حاضر تعریف قطب ونقیب و ابدال و امام و ادله وجود وعدد آنان آمده وسپس ۱۲باب دربیان ۱۲ نقیب

در رساله فهرست مؤلفات، رسالة النقباء (شمارهٔ ۲۷٤) والقطب‌والنقباء (شمارهٔ۱۹۱) ورساله فی‌بعض احوال النقباء (شماره۱۰۳) یادشده وگمان دارم رساله حاضر همان النقـباء است یااحوال النقباء .

در ظهر نخستین برگ رساله نام آن « اوصاف اثنی‌عشر النقباء » است. گورکیس عواد نسخه‌ای از آن در آصفیه (تصوف :۵۰) نشان داده است . محیی‌الدین در این‌رساله از فتوحات یاد میکند .

رجوع شود بمجله یادشده سال۳۰:۴۰۷و۴۰۲

آغاز: بسمله الحمدلله وسلام علی عباده الذین اصطفی اما بعد حفظ‌الله سرائراخواننا الاصفیاء فانهم کانوا ارواحاً مکرمه فی‌اجساد مطهره سموا اقطابا لانهم بمنزلة قطب‌الفلك وهی‌النقطه التی یتحرك‌الفلك علیهاوهی‌لاتتحرك

پایان: بحرمتی تعودنارافتحقق‌مانبهناك‌علیه و اشترنا الیه و قد لوحنالك بالغرض المقصود والله یقول الحق وهویهدی السبیل .

٦- کتاب‌الجلال‌والجمال (ص۸٦ - ۹۹دفتر) (عربی)

از محیی‌الدین‌ابن العربی (مؤلف رساله‌های‌بالا) .

تحقیق است در جمال و جلال و در آیات حلال و جمال در قرآن .

محیی‌الدین در این رساله بجای فصل و باب عنوان: «اشاره» می‌آورد و هر بار پس از تحقیق و تفسیر یك آیه جلال (باعنوان اشارات الجلال)، به ذکر آیهٔ جمال می‌پردازد (۱)

این رساله که در نسخه برلین بانام الجمال والجلال است در مجموعه رسائل ابن‌العربی در حیدرآباد (۱۳۶۳) بچاپ رسیده (رساله دوم از آن مجموعه است) و نسخه‌هایی از این رساله بنوشتهٔ گورکیس عواد - در برلین با شمارهٔ ۲۹۹٤ و در جون‌ریلندر باشماره ۱۰٦ موجود است .

رجوع شود به فهرست مصنفات در مجلهٔ مزبور سال ۲۹ : ۵۳۱ و تذکرة النوادر ۳۷۵ . وفهرست دیوان‌هند (از آربری) ۲ : ۱۳۰

۷ - الاسفار عن نتایج الاسفار (ص ۱۰۲-۱٤۱ دفتر) **(عربی)**

از محیی‌الدین ابن‌العربی .

دارای مقدمه‌ای در تحقیق اقسام سفر و مسافر و اسرار آن باعناوین: سفر ربانی من‌العماء الی‌العرش ، سفر الخلق ، سفر القرآن و سفر نوح در سفر قرآن از استاد خود ابوالعباس غربی (که میگوید از اهل علیا غرب اندلس است) یاد میکند و نیز از ابوموسی دبیلی نقل میکند که بایزید بسطامی قرآن‌را در حفظ داشت . ابن‌العربی در این رساله اشعاری ازخویش می‌آورد.

این کتاب درفهرست مصنفات درشمار رساله‌های دارای رقم ابجدی آمده و رقم آن «رب» است .

(مجله یادشده سال ۳۰ : ۵۳ شمارهٔ ۱۳۹ . هدیة العارفین ۲ : ۱۱۷

۱- درپایان دیباجه دربیان شیوهٔ خود میگوید:
واتکلم علیها من طریق الاشارات لمایدرکه الافهام... واجعلها اشارات بدلا من قولنا فصل وباب و ابتدی آیة الجلال ثم اردفها بآیة جمالها ثم انتقل الی آیة جلال اخری .

آغاز: اللهم صل علی محمد و آله ... الحمدلله الکائن فی العماء

پایان: و یعطی الجود والقوة والظهور علی خصمائه والله یقول الحق و هو یهدی السبیل . کمل کتاب الاسفار عن نتایج الاسفار الحمدلله رب العالمین .

۸ ـ شرح حدیث کنت کنزاً مخفیا (ص۱٤۲ دفتر) **(عربی)**

از محیی الدین ابن العربی . (فهرست حاضر : ۱۳۵۸ وفهرست ۹: ٤۵۰)
نسخه حاضر با قلم دیگر وتازه است و همچنین است نسخه پس از این:
«حلیة الابدال»

۹ـ حلیة الابدال (ص۱٤۳ـ۱٤٦ دفتر) **(عربی)**

از محیی الدین ابن العربی.(۱)۹ رجوع شود به ص ۲۹و٦٤۹ـ٦۵۰ فهرست ۹ .
در حواشی این نسخه تعلیقات و اصلاحاتی است به خط مرحوم میرزا طاهر تنکابنی (بدون نشان)

۱۰ـ کیمیاء السعاده لاهل الارادة (ص۱٤۸ـ۱۵۲ دفتر) **(عربی)**

از محیی الدین بن العربی .
در اسرار و معانی کلمه توحید و شهاده و درپاسخ سئوالی که از او کرده اند
درنسخهٔ حاضر نام رساله «کیمیاء السعاده و بلوغ الاراده» و در دو نسخهٔ موجود در دار الکتب قاهره «کیمیاء السعاده و بلوغ الاراده فی کلمتی الشهاده» است نسخه هایی نیز در برلین (۲۹۳٦) پاریس (۱۳٤۳) بیرمنگهام (٦۷۳) موجود است .
فهرست مصنفات (در همان مجله) سال ۳۰ : ٤۰۱ فهرست دار الکتب

۱ـ محیی الدین در فهرست مؤلفات خود ازرساله حلیة الابدال چنین یاد میکند :
«٤۷ـ کتاب حلیة الابدال و ما یظهرعنها وعلیها (یافیها) من المعارف والاحوال وهو کتاب ساعة» وضعته بالطائف بدرب ابی امیه تکلمت فیه علی الجوع والصمت والسهر والعزله».(مجله مجمع العلمی العربی سال۲۹: ۵۲۹-۵۳۰)

قاهره ۱ : ۳۵۰

آغاز : بسمله الحمدلله رب العالمين . . . و بعد جواب سؤال ساله احدالسادة الاخوان . . . عن معانى فضل لااله‌الاالله محمد رسول‌الله و بالابانة عن‌فضيلة الجمع . . . بالمعنى المعقول لابالخبرالمنقول فانه‌كان قداحاط علما بماورد من‌الاخبار عن‌النبى (ص) وما اتى فى هذاالجمع عن‌الائمةالاطهار(ص) فاستخرت‌الله

پایان: والى هذا انتهى‌الكلام‌المزمور من‌الرب‌الغفور والحمدلله وحده

۱۱- مشاهدالاسرارالقدسه ومطالع‌الانوارالالهیه

(ص۱۵٤-۲۲۰ دفتر) **(عربی)**

ازمحیی‌الدین‌بن‌العربی دارای مقدمه‌ای مبسوط و۱٤مشهد. نام این‌کتاب درفهرست ازهر « مشاهدةالانوار... » است . سیده عجم بنت‌النفیس‌ابی‌القاسم البغدادی شرح‌المشاهدالقدسیه دارد ونسخه‌ای ازاین‌شرح در دارالکتب قاهره موجود است (فهرست دارالکتب ۱ :۳۲۵) و در حواشی نسخه حاضر نیز توضیحات وتعلیقاتی‌است با نشان «ش-س» که ظاهراً ازهمین شرح سیدۀعجم است. نسخه حاضرحاشیه هایی نیز از ابن سودکین = اسماعیل بن سودکین دارد . محیی‌الدین دراین رساله درباره الهام متصوفه ومقامات برخی ازمشایخ صوفیه سخن‌میگوید .

گورکیس‌عواد نسخه هایی چند ازکتاب این نشان‌داده‌است .

رجوع شود به مجله مجمع‌العلمی‌العربی سال۲۹ : ۵۲۸ فهرست‌دارالکتب ۱ :۳۵۹ جامع از هر۳ : ٦۳۱ برلین ۲۹۰۸ پاریس (دسلان) : ۱۳۳۸

آغاز : بسمله قال‌الشیخ‌الامام . . . ابوعبدالله محمدبن‌علی‌بن العربی . . . کتبت‌هذه‌الرساله الى اصحاب‌الشيخ ... ابی‌محمد عبدالعزیز بن ابی‌بکرالقرشی المهدوی منذ رجوعی من‌عنده من تونس . . . سنة تسعین وخمس مایه‌کتبت‌بها

الیهم عامه والی ابن العم الشیخ الصالح ابی الحسن علی بن عبدالله بن محمد العربی خاصه لیطرز بها میعاد تدریسه . . . الحمدلله رب العالمین . . . اما بعد اصلح الله

پایان: فانظر حذرهم من الزلل مخافة الفوت فان اردت انوارهم واسرارهم فاسلك آثارهم تمت

۱۲- شرح کتاب التجلیات(۱) (ص ۲۲۲-۳۱۸ دفتر) (عربی)

شمس الدین ابو طاهر اسماعیل بن سودکین بن عبدالله نوری (م-٦٤٦) شاگرد شیخ محیی الدین از استاد درخواست کرد که برای توضیح مطالب کتاب واقناع منکران -که بر دعاوی محیی الدین در کتاب تجلیات خرده گیری میکردند- آن را شرح کند و محیی الدین خواهش اورا پذیرفت و توضیحاتی بر اصل افزود و او توضیحات استاد را با پاره‌ای از توضیحات شفاهی که به تفاریق از استاد شنیده بود در این کتاب گردآورد، به این گونه که نخست تمام یا قسمتی از هر «تجلی» را با عنوان «من تجلی .. .» یا «قال فی الاصل المشروح» نقل میکند وسپس با عنوان «قال فی الشرح» یا «سمعته یقول فی اثناء شرحه» یا «قال جامع هذا الشرح سمعت سیدی وشیخی» به شرح وتوضیح می‌پردازد(۲)

۱- نام کامل کتاب «تجلیات عرائس النصوص فی منصات حکم الفصوص» است و شرحی به ترکی دارد از عبدالله بسنوی واین شرح ترکی با متن در بولاق چاپ شده (گورگیس عواد صفحه ۲۷۱ مجله مزبور سال : ۳۰

۱- دریك جا ازاین شرح وسخنی دارد که روشگنر شیوهٔ استفاده شاگرد استاد است. وی پس از پایان شرح «تجلی الانیه» (درآغاز نقل یکی از افادات استاد درشرح تجلیات) میگوید این فائدت نمیدانم مربوط به شرح کدام یك از تجلیات است زیرا من سخنان اورا درتوضیح و شرح تجلیات در هرمجلسی که می‌شنیدم بااجمال یادداشت میکردم وهمانجا درمقام نظم و ترتیب بخشهای آن برنمیامدم و تصور میکنم این از افادات او در شرح «تجلی الانیه» یا «تجلی الاشارة» است. وی سپس در دنبال این سخن میگوید: «فمن فی فوائده اثناء شرحه فی مجالس شرح التجلیات»

ابن‌سودکین مقدمه مبسوطی برای این‌شرح نوشته ودرآن تاریخچه وسبب درخواست کردن‌شرح تجلیات رااز استادشرح‌میدهد وچنین بدست‌میآید که تألیف این شرح چندی پس ازتاریخ ۶۱۰ ودرحلب انجام یافته است. وی‌میگوید :

«ولماوقف‌من کنت‌اظنه خليلا... علی‌هذاالکتاب المسمی بالتجلیات‌ورای مافیه‌من متابعات اسرارالا ولیاءلشیخنا فی‌المشاهدات الملکوتیه وانهم‌قداقروا بسبقه‌وان تقدموه بالزمان .. قال‌اکاداقسم باللّٰه‌ان‌هذا ظلم‌وعدوان وزوروبهتان ودعوی بغیربرهان فلماکان بعدذلك‌رایت هذاالمنکرفی‌المنام وهویبالغ فی‌سب النبی (ص) ... وکان ذلك‌سنه‌عشره وستمایه بحلب‌وکان‌شیخنارضی‌الله‌عنه غائبا فلما قدم‌بعدهذه اعلمته بماذکره هذاالخائب ولاعتنائی بالقضیه قصدت‌تحقیق المسئله مع‌الشیخ»

درفهرست مصنفات محیی‌الدین ـ مستدرك ـ ازکتابی به‌نام«الاجوبة علی مسائل شمس‌الدین اسماعیل بن‌سودکین النوری بحلب عن‌اعلی المراتب‌التی انتهی الیهاهمم الرجال»یادشده وگورگیس عواد درتعلیقات خودنسخه‌ای ازآن را درجون ریلاندزنشان میدهد . ودرتذکره النوا در مجموعه‌ای ازمصنفات محیی‌الدین ابن‌العربی شناسانده‌شده که درآن‌نسخه‌ای ازکتاب«الاجوبه..» است وندوی چندسطر ازآغاز آن رساله رانقل میکند (مجموعه‌ای‌که ندوی شناسانده متلق به‌کتابخانه دائرةالمعارف حیدرآباد و رونویس شده ازنسخه مورخ ۹۹۷ کتابخانه آصفیه است)

آغاز : اللهم انانسالك‌الفهم عنك‌والاخذ منك قال‌الشیخ الامام . . . شمس‌الدین ابوطاهر اسماعیل‌بن سودکین ابن‌عبدالله النوری الحمدلله الذی من‌علی عباده الذین‌اصطفی‌لمعرفة مراتب‌التجلیات ... اما بعد فلماانتهت‌مراتب التجلیات سیدنا وشیخنا و امامنا... و سمی‌ماتنفس به‌عن‌الاذن الالهی کتاب التجلیات ...

پایان : فقام عبدالله وقال بفضله واعترف بعلوشانه رحمة الله علیهما (۱)
تم‌شرح التجلیات بفضل‌الله وعوائده الجمیله فی‌المدینه المشرفه .

۱۳ ـ الانباه‌علی طریق‌الله (ص۳۲۰ ـ ۳۴۱ دفتر) (عربی)

تألیف بدر بن عبدالله الحبشی معتق ابی الغنائم بن ابی الفتوح الحرانی (م-۶۳۸) مؤلف که خودرا درآغاز خطبه کتاب همچنین که ملاحظه میگردد می‌شناساند۔ ازشاگردان شیخ محیی‌الدین ابن‌العربی است اشارات وعبارات صوفیانه ودستور های سلوك‌طریق وتصوف راکه گاه‌وبیگاه اززبان استاد شنیده دراین کتاب گردآوری کرده است وگاه نیز ازتألیفات ابن‌العربی نقل‌میکند وازآن جمله ازکتاب المنهج السدید فی‌ترتیب‌اقوال بایزید داستانی ازبایزید نقل‌میکند (۲).
معجم‌المؤلفین ۳: ۳۹

آغاز : بسمله اللهم‌صل علی سیدنا محمد وآله‌وصحبه قال‌العبد الفقیرالی رحمة‌الله... المسعودعبدالله‌بدر بن‌عبدالله الحبشی معتق ابی الغنائم ابی الفتوح الحرانی

---

۱ ـ این‌عبارت دنبالهٔ حکایتی است که‌شارح ازرسالهٔ قشیریه دربارهٔ سخن‌عبدالله‌بن سعیدبن کلاب باجنید نقل‌میکند .

۲ ـ این‌یکی ازدورساله ایست که محیی‌الدین دربارهٔ بایزید بسطامی تألیف و خود درفهرست مؤلفات خویش آنهارا یادکرده است . رساله‌دیگر «مفتاح اقفال‌الالهام‌الوحید وایضاح اشکال علام‌المرید فی‌شرح احوال‌الامام البسطامی ابی‌یزید»نام دارد . محیی‌الدین این‌رساله دوم (مفتاح اقفال‌الالهام)را درساحل سبته = ازبلادمغرب تألیف کرده ومیگوید شبی در رؤیا به‌تألیف آن مأموریت یافتم وسپس از خبر ازخواب برخاستم و به کارآغاز کردم و بردونویسنده‌ای که‌همراه من بودند دیکته میکردم وآنان می‌نوشتند هنوزآفتاب‌ندمیده بودکه دو جزوهٔ (کراسه) از کتاب به‌پایان رسیده بود . از این رساله محیی‌الدین در ترجمه احوال بایزید نسخه‌ای به‌دست نیامده اماچنین پیداست که عبدالله بدرحبشی‌نسخه کتاب المنهج‌السدید رادراختیار داشته وازآن نقل‌کرده است .

رجوع شود به‌فهرست مؤلفات محیی‌الدین باحواشی گورگیس‌عواد درمجله مجمع العلمی دمشق سال ۲۹ : ۵۲۹

الحمدلله الذین جعل قلوب العارفین خزائن علومه وحکمه ... امابعد فانی ذاکر فی هذاالکتاب الذی‌سمیته کتاب الانباه‌علی طریق‌الله بعض‌ما سمعته من کلام شیخنا ... وتنبیهاته واشاراته فی‌طریق‌الله . قال عبدالله بدر سمعت شیخنا ابا عبدالله ابن‌العربی یوماوهویقول من‌امسك جوارحه اراح قلبه

پایان : والعلماء علی‌قسمین‌عالم یتعشق بحکمة‌مافهی ضالته ینشدهاوعالم جالس الحکیم وهوالله تعالی فلایزال ینقلب فی‌اطوار الحکمه فی کل‌نفس لانه لایمکن‌له‌التقید بحکمه‌مافی‌هذه‌الحاله فان‌منه‌تنفجر الحکم والحمدلله‌رب العالمین کتاب‌الابناه بحمدالله وعونه وحسن‌توفیقه فی‌المدینة المشرفه .

۱۴ ـ مختصر الفتوحات (ص ۳۴۴- ۶۳۵ دفتر) (عربی)

ازعبدالوهاب بن‌احمدبن علی شعرانی (م ـ) وی ازهریك از ۵۶۵ باب‌و خاتمه فتوحات بخشی‌رابه‌صورت‌خلاصه دراین‌رساله‌آورده‌وازخویش‌نیزسخنانی ودرشرح وتوضیح عبارات محیی‌الدین یاتعلیق ویااستشهاد بر آن‌یاتأیید ومقایسه آن با دیگر اجزاء وابواب فتوحات باسخن‌دیگربادیگرمشایخ می‌افزاید .

پس ازباب(سرسلمان) ، اعتقادات اهل‌الاختصاص‌بالله را باعنوان مسئله ـ هراعتقادی دریك مسئله ـ یادکرده واین‌بخش دارای سرآغازی جداگانه است‌بااین عنوان :

«قال فی‌المقدمه فن‌فصل‌آخر وصل فی‌اعتقاد اهل‌الاختصاص فی اهل‌الله بین‌النظر والکشف. الحمدلله محیر العقول فی‌نتایج الهمم . . . مسئله اما بعد فان للعقول‌حداتقف عنده‌من‌حیث‌ماهی‌قابلة فنقول‌الامر الذی یستحیل‌عقلاقدلایستحیل بنسبته الهیه .

درپایان‌این‌بخش معارف عقلی‌را محصور ۳۶۰۸ وجه میداند وازکتاب المعرفه وعیون‌المسائل (۱) یاد میکند .

۱ـ این‌دوازمؤلفات‌ابن‌العربی‌است : کتاب المعرفه‌فی‌المسائل‌الاعتقادیه‌وهی مسائل کلامیه (اوقاف بغداد ۷۰۷۱) وعیون‌المسائل (دارالکتب ۱:۳۴۵ ومجاس ۲:۴۲۱)

شعرانی درچندجا از این کتاب، ازعقاید محیی‌الدین دفاع میکند واراء مخالف شرعی که به‌اومنسوب گشته تهمت ودروغ میخواند واز شیخ‌الاسلام شهاب‌الدین حنبلی گواه میآورد ونیزمیگوید: مخالفان درپاره‌ای‌ازنسخ فتوحات دست برده‌اند آراءمخالف طریقت اهل‌سنت وجماعت گنجانیده‌اند که‌در نسخه اصل خط‌مؤلف که‌درقونیه - درمقبره صدرالدین قونوی - موجود است این‌آراء وجودندارد. این‌سخن راحاج‌خلیفه- درذیل‌فتوحات - ازشعرائلی (ازمختصرفتوحات‌او) نقل میکند وبدون شك مقصود حاج‌خلیفه (۱) همین کتاب است.

شعرانی درپایان خاتمه میگوید:

واعلم یااخی انی‌لم اذکر عن‌الشیخ فی‌هذه‌الخاتمه الابعض‌الامور التی‌تحتملها‌العقول واماما لاتحتمله‌العقول فترکناه حتی یشاهده اهل‌الجنه.

وی برای اثبات قصور علماء همزمان محیی‌الدین سخن یکی از علماء نزدیك به‌آن زمان‌را گواه میآورد:

«وقدوصف بعض اهل‌المایة‌السادسه‌زمانه فقال قدصارت حکماءِاهل‌زماننا ذئاباوعلمائه اربابا وقروده فضلاءِ وفهوده عقلاءِ وتجاره حوفیه و فجاره صوفیه وثعالبه زهادا و ثعابینه عبادا واتقیائه فضاحا واشقیائه نصاحا وعقاربه وعاظا وحیاته حفاظا استغنوا بالفضائح عن‌النصائح و عن‌المعارف بالمغارف و عن‌الطیبه بالغیبه وعن‌اسرارالغیوب باشرار العیوب فلا الآیات‌السماویه تذکرهم ولاالآیات‌النفسانیه تحجبهم.

نسخه حاضر باعبارتی ازمحیی‌الدین درباب ٤٨ فتوحات آغاز میشود که دروصف کتاب‌فتوحات‌است وظاهراًشعرانی آنرا به‌همین‌دلیل‌در آغاز این‌مختصر آورده.

آغاز موجود: بسمله واعلم‌ان ترتیب ابواب‌الفتوحات لم‌یکن عن‌اختیار ولا عن‌نظرفکری وانماالحق یملی علینا علی لسان‌ملك‌الالهام... وبقوله‌فی‌الباب الثانی من‌الفتوحات اعلم ان‌العارفین انما کانوا لایتقیدون بالکلام علی مابوبوا

۱- جای شگفت است‌که حاج خلیفه این‌کتاب رااستطرادا وبرای نقل دفاعاتی که‌از فتوحات شده‌یادمیکند امادرجای خودآن‌رانمیآورد.

علیه فقط لان قلوبهم عاکفه علی باب الحضرة الالهیه ... وبقوله فی الباب السابع والاربعین اعلم ان علومنا وعلوم اصحابنا لیست من طریق الفکر وانما هی من الفیض الالهی انتهی و انا اسال بالله العظیم کل ناظر فی هذا الکتاب ان یصلح مایراه فیه من الزیغ والتحریف . . . اذا علمت هذا فاقول و بالله التوفیق قال الشیخ رحمه‌الله فی الباب الثانی من الفتوحات فی قوله تعالی وماعلمنا الشعر وماینبغی له.

پایان: عددکل ذرة فی الوجود قال ذلك وکتبه مؤلفه العبد ... عبدالوهاب بن احمدبن علی الشعرانی ... وکان الفراغ من تألیفه فی یوم الاحد حـادی عشرین شهر رمضان سنه اثنین واربعین وتسعمائه .

در دنبال نسخه بالانوشتهٔ زیر بخط کاتب نسخه دیده میشود :

فائدة قدوجد فی نسخه الشیخ محیی الدین التی کتبها بخطه من الفتوحات المکیه ووقفها بمدینة قونیه زاویه ربیبه الشیخ صدرالدین القونوی ماصورته: قدتم هذا الکتاب امکن مایکون من الایجاز علی یدمنشئه وهو النسخة الثانیه من الکتاب بخط یدی وکان الفراغ منه بکرة یوم الاربعاء... سنه ست وثلاثین وستمائه وکتب منشئه بخطه محمدبن علی بن محمدبن العربی الطائی الحاتمی وفقه‌الله تعالی.

۱۵ـ تلقیح الاذهان (ص۶۳۸ـ۶۹۸ دفتر) **(عربی)**

ازمحیی الدین بن عربی این نسخه باب ۳ـ است ازکتاب تلقیح الاذهان در اسرارنبوت، وولایت وشرایع وادیان .

کشف الظنون : ۴۸۰ فهرست مصنفات ابن العربی باتحقیق گورکیس عواد در مجله مجمع العلمی العربی دمشق سال ۳۰ : ۲۷۲ .

آغاز موجود: الباب الثالث اعلم ان بین الارواح العالیه وبین قوی الانسان المزاجیه مناسبة لایطلع علیها الاالقلیل من عبادالله السار الیهم بقوله ربی اعلم بعدتهم لم یعلمهم الاقلیل قال ابن عباس وانا من القلیل الذی یعلمونهم و بهذه المناسبه تحصل بینهم انتقالات تشبه الاستحالات .

پایان: و اعلم ان مایبدولك فی ذلك هونتائج اخلاقك ههنا واقوالك و افعالك لاغیر ذلك ولكن قوما محجوبین اعتقد واالنارشیئا یاتیك من خارجك لما لم تطع الله تعالی عن ذلك بل هی اوصافك عادت الیك.. ورجال الله عزوجل لیس فی انفسهم شوق الی شی ولاتقید بحال ولا یرون غیرمراده ... ولاتسعهم جنة ولانار ولایخلو منهم جنةولانار ولیستافی حقهم بجنة ولانار... هذاهوعلم القطب والحضرة حضرته والوصف وصفـه فهی من حیث هی تمتع من الکلام ... فاقنع بما قدر لك واطلب تجدوعلی الله قصد السبیل والحمدلله وحده والصلوة والسلام علی من لانبی بعده تم فی المدینةالمنوره سنه۱۰۹۹ ... هـذاالباب الثالـث من تلقیح الاذهان و مفتاح معـرفة الانسان للشیخ الاکبر .

۱٦ـ الشواهد (ص۷۰۰ـ۷۱٤ دفتر) **(عربی)**

= شواهدالحق ازمحیی الدین ابن العربی

کشف الظنون: ۱٤۳۱ فهرست مصنفات. (درمجله مزبور) ۳۰ : ۳۹٦ دارالکتب ۱ : ۳٥٤ برلین ۲۹۳٤ بغداد(اسعدطلس): ۱۳۲۳

آغاز: بسمله . قال الشیخ الامام محیی الدین . هذاکتاب یتضمن مایاتی بهشواهدالحق فی القاب من العلوم الالهیه ...وهذه هی الشواهدالتی یبقی فی قلب العبد بعدالانفصال من مقام المشاهده. باب الاشتراك فی التقدیر قال الشاهد یقع الاشتراك بین الحق والخلق

پایان: قال لیس العجب من هذاالبحروانما العجب من الریح التی تموجه الاوان الریح انفاسك فكل سفینة لایكون ریحها منهافهی فقیره فعلیك بوحی السماءفی حق نفسك ...وبوحی العسل فی حق روحك وبوحی اللبن فی حق من تبلغه كلامك ولا یراك فانه ارضی وارجی وانجی واستوفی الواردوالحمدلله رب العالمین

۱۷ـ تأویل آیات (ص ۷۱٦ـ۷۲٤ دفتر) **(عربی)**

تاویل عرفانی آیاتی از سورهٔ نجم قرآن و بیشترتأویلات دربارهٔ حقیقت

محمدی وولایت است .

نسخه موجود باتاویل آیه « فلمااتاها نودی یاموسی انار بك) آغاز و با تأویل سورهٔ توحید به نقل از تأویلات عبدالرزاق کاشی پایان یافته است و به نوشته مرحوم تنکابنی درحاشیه، ناقل شرح کاشی رابر بسملهٔ فاتحة الکتاب (در کتاب تاویلات) به اینجا آورده ودر آغاز تأویل سورهٔ توحید قرارداده است . تنکابنی بخش آخر این تأویلات ـ تاویل سورهٔ توحید ـ را که در نسخه ناقص است خود در حاشیه تکمیل و شاید از تأویلات مولی عبدالرزاق نقل کرده است .

نویسندهٔ این تاویلات ، در تاویل آیه «اتی امرالله» میگوید «کاکان» (ص) من اهل القیامه الکبری یشاهدها ویشاهد احوالها فی عین الجمع کماقال بعثت اناوالساعة کهاتین . ولماکان ظهورها علی التفصیل بحیث یظهر لکل احد لایکون الابوجودالمهدی قال «فلا تستعجلوه» لان هذالیس وقت ظهوره»

۱۸ـ العبادله (ص۷۲۴ـ۷۴۶ دفتر) (عربی)

ازمحیی الدین ابن عربی . وسخن(۱) در این رساله ازحقایق واسرار صاحبان اسم عبدالله یاعبدالرحمان یاعبدربه ونظائر اینها است از

(محیی الدین خودازاین کتاب در فهرست مصنفات یاد کرده و گورگیس عواد چندنسخه ازکتاب العبادلهٔ ابن العربی را درموزه عراق (بخشی ازکتاب) برلین وقاهره نشان داده است .

رجوع شود به مجلهٔ مجمع العلمی العربی ۳۰: ۳۹۷ فهرست دارالکتب ۱: ۳۴۷ فهرست ازهر ۳، ۶۱۸ و برلین: ۲۹۷۹

نسخه حاضر دوبخش ناتمام ازکتاب العبادله است بخش اول پس ازپایان

۱ـ گورگیس عواد درتعلیقات خویش بررساله فهرست مصنفات درتفسیر عنوان رسالهٔ عبادله دچار اشتباه شده گمان میدارد محیی الدین این رساله را درترجمه جمعی ازعرفا که عبدالله نام دارندنوشته. اماچنانکه ملاحظه میگردد مقصودواسرار و حقایق این نامهاست و نظر به اشخاص خاصی ندارد . ونیزدراین نسخه عبدالله یاعبدالرب نام پدرایشان است .

تأویل سورهٔ توحید- منقول از کاشی - بلافاصله بدون هیچ گونه سرآغازی شروع میشود : من العبادله منهم یوسف بن عبدالصمد قال الرجل من عرف الفریقین

بخش دوم به‌دنبال بخش اول و بااین عنوان آمده‌است: «زبدة ملتقطه من کتاب العبادله للشیخ الاکبر رضی الله عنه تکلم فیهاعلی الحقائق بالنسبه‌الی الاسماء المنزله منهم عبدالله بن محمدقال کثرة الطرق من اجل تعددالحقائق »

پایان ملتقطات ازعبادله : ومایعرف هذاالاقلیل من العارفین وقال انتهی محیط الدائره علی نقطه ابتدائها فالخواتم اعیان السوابق وان کان بینهماامدانزله بعون الملک الوهاب

۱۹- الکهف والرقیم (ص۷٤۸-۸۰۳ دفتر) (عربی)

= تفسیر بسم الرحمان الرحیم تالیف عبدالکریم بن ابراهیم گیلی مؤلف الانسان الکامل (شمارهٔ ۳٤) ولوامع البرق ش۳۷۸۲۱٤) وی این تفسیر را که بیشتر مبنی بر علم حروف است برای عمادالدین یحیی بن ابی القاسم التونسی المغربی سبط حسن بن علی (در نسخه‌ماچنین است و در کشف الظنون : حسین بن علی) نگاشته ودر دیباجهٔ آن تعهد میکندقواعدشرع واصول دین را دراین تفسیر مراعات کند(۱)

وپس ازپایان دیباجه وآغازدرتفسیرشیوهٔ خویش را در این تألیف چنین بیان میدارد:

«واعلم ان الکلام علی بسم‌الله ... من وجوه کثیره کالنحو والصرف واللغه والکلام فلها فیه‌علی مادةالحروف وصیغتها وهیاتها وترکیبها و اختصاصها علی بواقی الحروف الموجوده فی فاتحةالکتاب وجمعها لهـا واختصاصها له من - الاحرف الموجوده فی الفاتحه علی سواها والکلام علیها فی منافعها واسرارها

۱- عبارت اواین‌است :«مع المراعات للقواعد الشرعیه والاصول الدینیه فان وقفوا علی معنی من معانی التوحید یشهد لهم فیه به‌الکتاب والسنه فذلک مطلوبی الذی املیت الکتاب لاجله وان فهموا منه خلاف ذلک فانابریء من ذلک الفهم فلیرفضوه ولیطلبوا مااملیته من الجمع بالکتاب والسنه فان‌الله سیؤیدهم»

ولسنا بصددشی من ذلك فی وجوه بل کلامنا علیه من وجـه معانی حقا یقها فیما یلیق بجناب‌الحق سبحانه وتعالی والکلام مندرج بعضه فی بعض اذالمقصودمن جمیع ذلك معرفة الحق سبحانه ونحن علی بابه»

دراواخرکتاب ازاستاد خویش شرف‌الدین اسماعیل‌بن ابراهیم الجبرتی یاد میکند ومیگوید بسال ۷۹۶ (درکشف‌الظنون : ۷۹۹) شبی که استاد و قطب بزرگ (همان شرف‌الدین اسماعیل) درزاویهٔ مسجده محضرعام داشت ومن‌نیز درحضوراوبودم یکی ازبرادران به نام احمد جنابی‌این‌آیه را قرائت‌کرد «ولقد آتیناك سبعا من‌المثانی والقرآن العظیم» (وی‌سپس نکته‌ای را که درتأویل این آیه به اوالهام شده واوخودآن‌کشف وشهود میداند شرح میدهد) . نام‌کتاب‌در دیباجه تصریح شده است .

کشف‌الظنون : ۱۵۲۵.

آغاز : بسمله الحمدلله الکامن فی‌کنه ذاته الکائن فی عمی غیبیاته

پایان: و سراسمه‌الرحیم انتماء (ظاهرا صحیح : انتهاء) الی‌الله و رجوع الخلیقة الی‌الحقیقة وان الی ربك‌المنتهی الا الی‌الله تصیرالامورلمن‌الملك‌الیوم لله‌الواحد القهارهذا آخرالمسطوروحسبناالله ونعم‌الوکیل ولاحول ولاقوةالابالله العلی‌العظیم .

[مجموعه ۳۹۲۰]

دفتریست با چند قلم نسخ ونستعلیق و قسمت اصل دفترنسخ قرن ۱۰ وبقیه کـه تازه‌تراست پاره‌ای‌نستعلیق (ص۶۳۸-۷۴۶)وبقیه نسخ‌است . برگ نخست دفترمندرس و وصالی شده است و برپشت آن فهرست ناقص مندرجات دفتررا نوشته‌اند ونیز درچندجای آن نوشته شده « رسائل شیخ محیی‌الدین » درحاشیه بیشتربرگها اثررطوبت کهنه دیـده میشود .

قطع نیم خشتی ۱۳/۵×۲۱ ج تیماج قهوه‌ای ضربی عطف و حواشی سجاف شده با تیماج صفحات سطورکاغذ بخش‌کهن‌آهارمهره شکری بخش تازه‌ترفرنگی شماره ثبت‌قدیم ۲۶۰۳۳ جدید ۸۱۸۷ تنکابنی :۲۶۲

۱ـ رساله درذکروتوجه (ص۱ دفتر) **(فارسی)**

ازسعدالدین کاشغری . (همان رساله که جامی آنرا بالفاظها درذیل شرح رباعیات خویش آورده (نسخه‌شمارهٔ۲/۳۹۱۱) نسخه‌حاضرصفحه آخرآن رساله است که با این دوبیتی جامی ختم میشود :

جامی که نه مرد خانقاه است ونه دیر ...

درپایان نسخه یك دوبیتی منقول ازکتاب‌فصل‌الخطاب خواجه پارسا و درکنار این‌صفحه صورت نوشته لوح قبرمحیی‌الدین ابن‌العربی هردو به خط کاتب دفتر

۲ـ مطلع‌خصوص‌الکلم (ص ۱ـ۶۲ دفتر) **(عربی)**

= مقدمه شرح فصوص الحکم ازداودبن محمود قیصری (م - ۷۵۱) دارای۱۲فصل است . حاج خلیفه‌این مقدمه‌را هم‌درذیل« فصوص »وهم‌جداگانه وبا نام مخصوصش یاد میکند .

کشف‌الظنون : ۱۷۲۰ معجم‌المطبوعات: ۱۵۳۷

نسخه حاضرخطبه ودیباجهٔ‌کتاب را ندارد و ازفصل اول (= فی‌الوجود وانه هوالحق) آغازمیشود . ودرکنارصفحات نسخه، حاشیه‌هائی ممتع ازمیرزا طاهرتنکابنی با نشان «طاهر» ونیزنوشته‌هایی است بدون نشان با دوقلم .

۳ـ نی‌نامه (ص ۶۳ـ۶۸ دفتر) **(فارسی)**

= نائیه ازنورالدین عبدالرحمان جامی شرح است‌برنخستین ابیات دفتر اول‌مثنوی مولوی(فهرست‌حاضر ۱۲۵۰ و ۱۱۰۰جامی ازعلی‌اصغرحکمت: ۲۰۴)

۴ـ مکتوب برای‌جامی (ص ۶۸ دفتر) **(فارسی)**

مکتبوبی است کوتاه با این عنوان «مکتوبی که برای مولانا عبدالرحمان

جامی فرستاده شد»

۵- سؤال وجواب عرفانی (ص ٦٨ دفتر) (عربی)

شرح قول صوفیه «التوحید اسقاط الاضافات». خلاصهٔ مضمون سؤال خواجه نصیرطوسی ازصدالدین قونوی وجواب قونوی

آغاز: سال رئیس الحکماء خواجه نصیرالمله والدین الطوسی فی مکتوبه عن الشیخ الکامل ... صدرالدین القنوی (کذا . . .) قول الصوفیه التوحید اسقاط الاضافات

درذیل سؤال وجواب سه بیت به عربی است ازنجم الدین کبری

٦- منظومه دراسراربسمله (ص ٤٩ دفتر) (فارسی)

ازنورالدین عبدالرحمان جامی .

آغاز: بسم‌الله الرحمان الرحیم

اعظم اسماء علیم حکیم

درکنار این صفحه چندیادداشت است به‌شعرونثروازآنجمله این‌یادداشت‌تاریخی «آمدن درویشان به لاله اول ماه محرم بود سنه اثنی وسبعین وثمانمائه»

۷ - غایةالامکان فی‌درایةالبیان (ص ۷۲ - ۱۱٦ دفتر) (فارسی)

ازشیخ محمود اشنوی، شاگرد شمس‌الدین محمد بن عبدالملک‌دیلمی. وی ظاهراً همان قطب‌الدین محمود بن صفی‌الدین مسعود اشعری مولف شرح قصیده حبسیه است .

این رساله دارای سه‌فصل است : (از-توحید ۲مکان ۳ - زمان) وخوددر اثناء تحقیق درزمان می‌گوید «ای‌جوانمرد می‌دانی که این بیان‌که نوشته آمد کلیدگنج معرفت است‌که بدست تو دادم بلکه درخزانه‌اسرار است که بر فکر

توگشادم مگر حق تعالی‌که اسراری که هـزاران سال است تا به حجب عزت متحجب است در روزگار تو صحرایی میگشت» .

درمقدمه‌گوید : «عذر درجلوه‌کردن این‌مخدره آنست‌که وقتی در اثناء سخن وحالت‌گرمی برزبان ما برفت: لفظ مکان چـون دراخبارآمده انکـار نباید‌کرد، لیکن مکان هرچند باید شناخت ... پس جماعتی ازکوردلان ... این کلمه را دست‌آویز ساختند ورنجانیدن دل مارا میان بستند» .

این رساله بتازگی بچاپ رسیده است .

ذریعه ۱٦ : ۹۰ فهرست دارالکتب (طرازی) ۲ : ۲۱

مشهد (رضوی) ٤ ۱:۲۱ دانشمندان آذربایجان : ۳۰۷

۱ـ دنباله منظومه (که تا کنون درجایی ندیده‌ام) این ابیات است :

محترمـان حرم‌انس را	تازه حدیثی است زعهد قدیم
نوزده حرف است‌که هیژده‌هزار	عالم از او یافتـه فیض عمیم
بسم سه‌حرف است‌که‌گویدبسم	حرز تو در ورطه امید وبیم
بیش‌که‌کم نیست زدوبین‌دوکون	نقطه صفت در کنف او مقیم
ارهٔ سینش به سه دندانه کرد	فرق عدو را به سیاست دو نیم
چشمهٔ میمش زز لال حیات	میکند احیاء عظـام رمیم
هر الفش را بی جادو و شان	شیوهٔ اعجاز عصای کلیم
شاهد معنی چو زلامش نهـاد	طرهٔ شبرنگ بـه روی چوسیم
ماشطهٔ خامه ز تشدید ساخت	شانهٔ آن طـرهٔ عنبـر شمیم
هاش که باهای هویت یکی‌است	فهم ذوی‌النهیة فیهـا یهیـم
هست دوری دروی وهریك‌دری	حقهٔ آن در دل عرش عظیم
غنچه جانش نگشاده دهـان	با تـو کنـد عـد ریاض نعیم
بهرتونون دامن رحمان گرفت	می‌طلبد رحمت و فضل جسیم
یاش که‌عشراست‌دروعرش‌وشرع	دیده عیان دیـده عقل سلیم
از برکات حرکاتش رود	سالـك ره بـر نهج مستقیم
بزم سکون از سکناتش بـرد	هرکه شود بـزم بقـا را ندیم
نجم هدی‌گشت همه نقطه‌هاش	هریك ازآن را جم دیـو رجیم
جامی اگرختم نه بررحمت‌است	بهرچـه شد خاتمهٔ آن رحیم

آغاز : الحمدلله الذی لاآخرلاولیته... بدان احسن الله تعلیمك وتفهیمك که چون پادشاه عزوجل به‌بنده‌ای خیری خواهد آورد با خود آشنا کند

پایان : پادشاه تعالی همگنان را راه روشن کرامت کنار و از آفات نفسانی و نزوعات شیطانی نگاه دارد بلطفه و رحمته وآخر دعوانا ان الحمدلله رب العالمین

۸ـ بوستان (حاشیه ص ۷۰ ـ ۷۲ دفتر) (فارسی)

بخشی است ازبوستان سعدی بااین عنوان «درگوشه‌نشینی ازایذاء خلق» پس‌ازپایان ابیات بوستان چند سطر به‌فارسی درتاویل بسمله ولزوم حضور وتوجه بمعنی فاتحه وتشهد ـ درنماز .

۹ ـ مثنوی دراسرار بسمله (ص ۱۱۷ دفتر) (فارسی)

ابیاتی است مثنوی دربیان اشارات ورموز باطنی بسمله در آغاز فاتحه از مولاناکاتبی وظاهراً سرآغاز مثنوی گلشن ابرار او است .

این مثنوی دراصل مقصود (= تاویل بسمله) با منظومه جامی (شمارهٔ ٦ همین دفتر) مشترك است بااختلاف درپاره‌ای از تعبیرات ونیز اختلاف درشیوه وسبك و وزن شعر وبنظر میرسد یکی از این دوناظر به‌دیگری است. این‌مثنوی دارای ۲۳ بیت است ودوبیت مطلع آن‌این است :

بسم‌الله الرحمان الرحیم تاج کلام و کلام قدیم
نقطه که‌در بسمل‌این فاتحه‌است دانه‌مرغان‌اولی‌اجنحه‌است

۱ ـ واین است بقیه ابیات مثنوی:

یاکه دو آمد به عدد درکلام یافت از او نظم دو عالم نظام
هرکه بدین اسم کشد بار فرش ـه سر و زانو زندش ساق عرش
چون برسد بر در عرش مجید سین ز سه دندانه تراشد کلید

دنبالهٔ این حاشیه درصفحهٔ بعد ـ

نسخه گلشن ابرار در کتابخانه دکتر مهدوی است که در نشریه شماره یکم کتابخانه دانشگاه معرفی شده

رجوع به نشریه : ۱۰۰ ذریعه ۱۸ : ۲۲۲ و ۱۹ : ۱۰۰ و

۱۰- شرح غزلی ازعطار (ص ۱۱۸ - ۱۳۹ دفتر) (فارسی)

شرح غزلی است از عطار بااین مطلع :

ای روی در کشیده بـه بازار آمـده
خلقـی بـه ایـن طلسم گرفتار آمـده

این شرح بشیوه عرفان است وشارح درباره توحید و وجود ونور به تفصیل پرداخته واز ابن العربی ابوطالب مکی و علاءِ الدوله سمنانی (م ۷۳٦) یـاد

دنبالهٔ مثنوی ازصفحهٔ قبل

- سر سه روح است سه دندان سین — ارهٔ صـد چون زکـریاست ایـن
نیست جـز این اره دندانـه تـاب — شانـه کش گیسوی امالکتـاب
شکل سه میمش کـه دوئی کرد حق — افسر ملـك است ملـوك و ملـك
در چمیـن قـدس مقـدس ثمر — هـر الفش هست نهـال دگـر
گیسـوی هـر لام کـه آراسته — مدرکه را سـوی ز تـن خـواسته
هاش که از مو شودش طوق کـن — چنبـر افـلاك قـد بـر رسن
لشکر را هـاش رضا و رجـا است — سر علم آن دو سپه این دور است
حاش که سر حلقه هرحـاصل است — حای حیوهٔ است به حق واصل است
آمـده نـونش بـی عید کمـال — بـر فلـك رحمت رحمـان هـلال
حلقـه حـای دومش بـی قصـور — زلف عـذار حرمین است و حـور
هشت چمـن غنچه حاش آمـده — تلـك عشر در حـق یاش آمـده
مصحف هردل که زجان آگه است — بـر ورقش فـاتحه بسم‌الله است
شکر که برخوانـد به توفیق حـق — مصحف ایـن فاتحه یـك یك ورق
قفـل در سبع مثانـی است ایـن — قفل نه ، مفتاح معانی است ایـن
ایـن ز مفرح فـرح اولـی است — ویـن زخـم جان قدح اولـی است
چـاشنی داروی رنـج است ایـن — خشت سر خم نه که گنج است این
ابجـد دیباجـهٔ صـدق و صفاست — سـاهچه سـر علـم کبـریـاست
صفحـه صـدر صحـف بـی‌شبیه — سر سخن نـامـه لاریب فیه

میکند قطعات اشعاری بفارسی نیزدراثنا مطالب خویش میآوردکه‌گویا ازخود اوست (۱)

آغاز: بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... بدانکه حق‌تعالی نزدیك محققان صوفیه وجود محض است ... زیراکه وجود نوراست ...(وپس ازمقدمه‌ای در سرایت موجودات).. بنابرین مقدمات شیخ فریدالدین محمد عطار میفرمابد ... یعنی ای‌آنکه روی خودراکه نورظاهر وجوداست‌روی پوشش بعثیات محصور درکشیده وپوشیده به‌بارارظهورآمده‌ای .

پایان: واین کلمه‌ای چندکه ازکلام صوفیه برسبیل نقل واستدلال درذیل ابیات این قصیدهٔ غیرازکه بر تحقیق و توحید است به‌تحریر پیوست و تعینان آن چنانکه لایق باشد دراینطور عقل ونقل واستدلال است . شعرازاینجاآغاز شده‌پای استدلالیان‌چوبین بود .

پـای چوبین سخت بی نمکین بـود

برزبـان حرف آمـد و در دل خیـال

برترست از هر دو ملك لایزال .

۱۱ـ انشائی ازهمدانی(ص ۱۳۹ دفتر) (فارسی)

انشائی است‌کوتاه درصدرآن نوشته «من منشآت حضرت امیر سیدعلی همدانی قدس‌الله سره‌العزیز» .

---

۱ ـ این این رباعی را به سعدالدین حموئی منسوب میدارد

حق جان جهان است و جهان همچو بدن

امـلاك و لطـافت و حـواسش ایـن تنی

افـلاك و عناصـر و مـوالید اعضـا

توحید همین است و دگر ها همه فن

ودرحاشیه با قلم دیگر نوشته‌اند : لافضل‌الدین کاشانی .

۱۲ ـ مکتوب خواجه احرار (ص۱٤۰دفتر) **(فارسی)**

درعنوان نسخه آمده: مکتوبی که حضرت‌خواجه عبیدالله‌ازبرای سیدحسین طائفی نوشته بودند نقل کرده شدبه جهت تبرك»

۱۳ ـ مکتوبات جای (ص ۱٤۰ دفتر) **(فارسی)**

سپس مکتوب است ازعبدالرحمان جامی ودومکتوب نخست‌توصیه‌ایست خطاب به‌فقراء واهل‌طریقت درباره مرتضی اعظم (= همان‌سیدحسین طائفی) وبقیه خطاب به (نواب کامیاب حضرت خلافت پناهی سلطنت شعاری) است یادیگری ودربیشتر آنها ازخواجه شمس‌الدین‌محمد یادشده . درکنار این صفحه صورت توقیع عبدالرحمان جامی چندبارنقش شده

[مجموعه ۳۹۲۱]

دفتریست به‌قلم نسخ ونستعلیق ونیم اول دفترکه به‌خط نسخ است‌کهن‌تر وازقرن ۱۰ مینماید و بقیه دفتر از قرن ۱۱ ـ ﻫ . در فاصله شماره ۷ و ۸ برگی کوچك الصاق وبریك روی‌آن دعاء خفاء وفرار ازاعداء ازیك‌مآخذ ترکی نقل‌شده (متن دعا عربی وشرح درسطور آن ترکی است) وبردیگر روی‌این برگ یاداشتهای مختلف به‌عربی وترکی‌است وازآن‌جمله دریك یادداشت‌تاریخی که‌به‌ترکی‌است آمده‌که تاریخ‌جلوس شاه سلیمان‌خان بن ابراهیم خان در۱۰۹۹ ـ ﻫ است، برخی ازبرگهای نسخه اثر رطوبتی‌کهن دارد . عناوین شنگرف .

قطع‌رقعی۱۲/۵ × ۱۹ج تیماجی مشکی رنگ صفحات۱٤۰ سطورمختلف کاغذشکری وسفید شماره ثبت قدیم ۲٦۱۰۷ جدید ۷٤۰۵ تنکابنی : ۳٤۹

۱ ـ المعالجات‌بالادعیه والطلسمات (فوائد فی ـ) (ص ۱ ـ ۱۱ دفتر)

(عربی وفارسی)

فوائد پراکنده مستخرج ازطومار شیخ احمد احسائی گردآوری یکی از شاگردان او (شاید کاتب مجموعه‌که ثابت علی نام داشته ومرید مست علیشاه

شیروانی‌بوده است) و احسائی این معالجات را از احادیث طبی منقول ازائمه معصومین (ع) در طومار خویش‌گردآورده است .

۲ ـ کبریت احمر (ص ۱۳ ـ ۲٤ دفتر) **(فارسی)**

از مظفر علیشاه‌کرمانی = میرزا محمدتقی دارای یك مقدمه دو فصل و یك خاتمه است دردستور سیرو سلوك .

ذریعه ۱۷ : ۲٦۰ فهرست نسخه‌ها ۲ : ۱۳۱٤

آغاز : بسمله الحمدلله العلی الحکیم ... وبعد چون مقتضای عبودیت .

پایان. بیان عقائد حقه اسلامیه اشتغال نماید والحمدلله رب‌العالمین . . . وسلم تسلیماً کثیراً تمت‌کبریت الاحمر علی‌ید تراب اقدام‌الفقراءوکلب استان آستان حضرت مولی پناه ... مست علیشاه الشروانی ادام‌الله ایام‌افاضاته . . ثابت علی‌الفقیر فی‌النعمه اللهی لالاخ‌الاعظم . .. مقبول الولی درویش رحمت علی فی‌البلده الحقه‌کاظمین و درسنه ۱۲٤٤ .

۳ ـ مرآة الحق (ص ۲٤ـ۳٦ دفتر) **(فارسی)**

ازحاج محمدجعفرکبوتر آهنگی‌همدانی (مؤلف مراحل‌السالکین شماره ۳۷۰٦/۱ فهرست حاضر: ۱٦۷۷) درپانزده فصل .

ذریعه ۲۰ : ۲٦۸ـ۲۷۰ فهرست نسخه‌های فارسی(احمد منزوی)۲ : ۱۳۷۱

کاتب نسخه حاضر میرزاجان بن‌علی اکبراست .

۴ ـ رساله طریقهٔ ذکر (ص۳۷ ـ ۳۱۲ ذفتر) **(فارسی وعربی)**

ازآخوند مولی احمد همدانی با عنوانهای ای عزیز دارای چند فصل . مؤلف در این رساله ازرساله واردات بدرالدین، مجموعة المناقب شیخ محمد امین نقشبندی وشرح منهاج السائرین یادمیکند .

ونیز ازرساله نسبیه که تألیف یکی ازپیروان سهروردی ودربیان طریق خرقه است یادکرده واسناد خرقه یادشده در آن کتاب راعیناً دراینجا میآورد. مؤلف، سلسله طریق ذکرخویش راچنین یادمیکند «وطریق این ضعیف دربن ذکرشریف از ازطریق باطن که منتهی به امام همام علی بن موسی الرضا(ع)میشودازقدوة السالکین... سیدعلیرضا وجناب ایشان ازسید محمود وایشان ازسیدنعمة‌الله ولی وایشان از عبدالله یافعی (رجوع شود به ص-۱۹۳۷ فهرست حاضر: رساله مراتب حکمت علمیه)

آغاز: ای عزیز چون دانستی که طریقهٔ شطار بهترین طریق الی الله بدانکه این طریقه حاصل نمیشود مگر به‌ذکر الهی واشاره مرشدکامل راه رفته وآگاه ولهذا این ضعیف اخبار وارده درفضیلت ذکر وثمرهٔ آن وبیان طرق آن‌رادر چندفصل ذکر مینماید .. (و پس‌ازچند صفحه ازشرح ابن میثم برنهج‌البلاغه): این‌عزیزچون دراین کلام‌شریف... اشاره بمراتب‌چندازمراتب‌سلوك‌شده این‌ضعیف بعد از بیان ذکر و مراتت آن مجموع مراتب اربعه حکمت عملیه وبیان معنی سکینه و اقسام آن‌را به‌آنچه مقام اقتضا نماید به‌تفصیل بیان‌میدارد .

پایان موجود: و دوام مراقبه بی‌مقدمه قطع علائق وعوائق‌وصبربرمخالفت نفس واحتراز ازصحبت اغنیاء میسر میگردد .(نسخه دراینجا ناتمام مانده‌است)

۵-سیروسلوك (ص۳۱٤-۳۲۱دفتر) (عربی)

رساله‌ایست ناتمام وبدون خطبه ودیباجه در معرفت حق وطریق‌الی‌الله با عنوان «سیر» .

آغازموجود: فی معرفه‌الله سبحانه علی‌طریق‌الاسرار وسلك‌الابراربحیث لایکون فیه‌فساد

٦-رسالةاعتقاد (ص۳۲۳-۳۹٤دفتر) (فارسی)

= عقائد مجذوبیه ازمحمد جعفرکبودرآهنگی (نسخه‌شماره ۳۷۹۱/۱)

نسخه حاضر کامل وباخط روشن است وسقطات آن نسخه راندارد .

[مجموعه ۳۹۲۲]

دفتریست به‌قلم نسخ ثابت‌علی و میرزا جان‌بن علی‌اکبرو حسن‌رنوزی‌قرن(هماز ۱۳) در ذیل رسالۀ آخر که بخط زنوزی است تملکی است از اسدا لله‌ولد میرزاعلی‌کلیددار مورخ ۱۲۶۶ وبر پشت‌آخرین برگ، نسخه‌ایست‌برای علاج بواسیر که «جناب حاجی‌در هندوستان تحصیل فرموده و مجرب است »

قطع خشتی ۱۵/۵×۲۱/۵ج تیماجی مشکی‌صفحات ۳۲۱ سطور۲۳ کاغذفرنگی‌سفید شماره‌ثبت قدیم ۲۵۸۳۹ جدید ۹۳۴۴ تنکابنی : ٦۴

۱- شرح‌الاسماءالحسنی (ص۱-۳۱ دفتر) (عربی)

از محیی‌الدین‌محمد = بن‌العربی

(رجوع شود به نسخه شمارۀ ۱/۳۹۲۰) .

درپایان نسخه حاضر تفاوتی باآن نسخه درنام‌کتاب‌غزالی دیده میشود . محیی‌الدین‌دراینجامیگوید(اسمائی‌راکه‌غزالی‌درکتاب‌مقصداسنی‌یادکرده‌دراین کتاب آورده‌ام) .

نام‌آن‌کتاب درنسخه سابق(۱/۳۹۲۰)کتاب الاشیاء (وظاهراً محرف از کتاب الاحیاء یا کتاب‌الاسماء) است و در نسخۀحاضر: المقصدالاسنی .

رجوع شود به‌ذیل شمارۀ ۱/۳۹۲۰)

۲-الخطبة الغراء (ص۳۲-۴۳دفتر) (عربی)

ازشیخ‌الرئیس‌ابن‌سینا .(شرح‌وترجمه‌خطبه‌ازمسعودی، محمدابن‌عبدالواحد تبریزی وعمر خیام)

دکترمهدوی : فهرست نسخ مصنفات ابن سیناصفحه :۱۰۰ وفهرست این کتابخانه۲ : ۳۹۱(شرح‌خطبه ازمسعودی) ونیزنسخه‌شمارۀ٦/٤٨٤٧(شرح‌تبریزی)

۳-الرسالةالاصنحویه (ص۳۵-۷۲دفتر) (عربی)

از شیخ‌الرئیس ابن سینا در معاد دارای۷ فصل .

(فهرست۹ : ٤٦١ ودکترمهدوی : ۳۹ـ٤٠

در حواشی این نسخه از اضحویه اصلاحاتی است به خط مرحوم تنکابنی

۴ ـ رسالةالطیر (ص۷۳ـ۳٦ دفتر) **(عربی)**

منسوب به‌غزالی است وهمین گونه بچاپ رسیده اما درعنوان نسخه‌حاضر باخط کهن نوشته: «للشیخ شهاب الدین المقتول» .

غزالی‌نامه: ۲۵۳ ذریعه۱۵ : ۷۰ کشف الظنون: رسالةالطیر معجم المطبوعات ١٤١٢ و ١٩٨٤

۵ ـ رسالةفی النفس (ص۷۷ـ۷۹دفتر) **(عربی)**

مختصر رساله النفس لارسطو تالیف شیخ الرئیس ابن سینا .

(فهرست : دکتر مهدوی شمارهٔ ١٢٤ قنواتی: ٩٦

٦ ـ رساله اثبات الجوهرالمجرد (ص٨٠ـ٨١دفتر) **(عربی)**

فهرست حاضر ٣٦٢ (= اثبات العقل)

۷ـ عیون المسائل (ص٨٢ـ٨٩ دفتر) **(عربی)**

از ابونصر فارابی در اصول مسائل منطقی و فلسفی .

فهرست۵ : ٩،٤٢ : ٤٩٩ و ٦٠٤ ذریعه ١٥ : ٣٨٣

۸ ـ کلمةالتصوف (ص٩١ـ١١٨ دفتر) **(عربی)**

از شیخ شهاب الدین یحیی بن حبش السهروردی .

این رساله دارای ٢٤ فصل است و فصل ٢ و ٢٤ درحدود و شرح مصطلحات صوفیه

رجوع بفهرست حاضر : ٦١٧

۹ـرساله‌فی العشق (ص١٢١ـ١٣٧دفتر) **(عربی)**

از شیخ الرئیس ابن سینادارای هفت‌فصل .

رجوع شود به‌فهرست حاضر : ٣٥١ـ٣٥٢

درعنوان نسخه حاضرچنین آمده است :

« هذه رساله فی العشق الی الفقیه ابی‌عبدالله محمدبن احمد المعصومی ـ

لافضل المتاخرین حجة الحق الشیخ الرئیس ابوعلی.» برپشت نخستین برگ این نسخه غزلی است از جامی با این مطلع :

دوش بریاد تو چشمم دم‌بدم خون میگریست

سوز من میدید شمع و از من افزون میگریست

ودرکنار غزل بیتی دیگردروزن و قافیه این غزل اما باخط دیگرافزوده‌اند

۱۰ ــ رسالة الفردوس (ص۱۴۱-۱۵۶ دفتر) **(عربی)**

این رساله منسوب است به‌شیخ الرئیس ابوعلی سینا .

مرحوم میرزا طاهر تنکابنی درحاشیهٔ عنوان صفحه اول نوشته‌است: « این رساله عباراتش بعینها عبارات فصوص حکیم بزرگ ابونصر فارابی است نسبتش به‌شیخ صحیح نیست .»

در این‌باره رجوع شود بفهرست دکتر مهدوی : ۲۸۴ــ ۲۸۵ وفهرست ۵ فهرست : ۴۹۴

۱۱ــ رسالة العروس (ص۱۵۶-۱۵۹ دفتر) **(عربی)**

از شیخ الرئیس ابن‌سینا ۰(قنواتی: العروش ـ العرش)

فهرست حاضر : ۳۵۵و۵۵۷قنواتی : ص۲۴۲

۱۲ــ الصلوة علی لسان العقلاء (ص۱۶۱-۱۷۰ دفتر) **(عربی)**

= اسرار الصلوة از شیخ الرئیس ابن‌سینا دارای سه فصل .

فهرست۲ : ۳۵۵و۳۹۹ دکترمهدوی : ص۱۷۵

۱۳ ــ رساله فی اثبات المفارقات (ص۱۷۱ــ۱۷۵ دفتر) **(عربی)**

تألیف ابونصر محمدبن محمدبن طرخان فارابی .

دیده‌شود شمارهٔ: ۱۵۳۸/۲۰ و۵۲۸۳/۶ دانشگاه

آغاز : بسمله قال المفارقات اربع مراتب مختلفة الحقائق آ الموجود الذی لاسبب له‌وهو واحد

۱۴ ــ رسالة العهد (ص۱۷۶-۱۷۷ دفتر) **(عربی)**

از شیخ‌الرئیس ابن‌سینا

(فهرست دکترمهدوی: ۱۸۲ (ش۹۲) فهرست این کتابخانه ۹: ۳۷٤-۳۷۵

۱۵ - رسالةالشیخ فی‌الانتفاء عمانسب‌الیه من معارضة القرآن (۱)

(ص ۱۷۸-۱۸۰ دفتر) **(عربی)**

نامه شیخ‌الرئیس ابن‌سینا در دفاع از اتهاماتی که یکی از معاصران براو واردکردند. درصدر نسخه تصریح شده است به اینکه مخاطب ابن‌سینا در این نامه ابوعبیدگوزگانی است و جایی برای تردید باقی نیست.

ابن‌سینا دربارهٔ معارض اشارتی روشنگر هویت اوندارد جزاین‌که حقوق خود را بر او بمخاطب خویش یادآوری میکند و میگوید «برخی از حسدورزان اورا با رشوت‌بر این‌هذیان‌گویی برانگیخته‌اند و به او تلقین کرده‌اندکه من‌اورا از منافع و حقوق خود محروم ساخته‌ام و حال آنکه خدا میداند پنداراونار‌وا و برخلاف حق وصواب است (۲)»

دربارهٔ اصل اتهام، شیخ میگوید: (این‌سخن کهنه ایست که بارها امـا بصورت دیگر شنیده‌ام بازیادتهای که بدستیاری این ابله ونیزعده‌ای از ابلهـان همدان-که برخی از آنان هنوزنیززنده‌اند- افزوده شده‌است.

موضوع ادعاء وخرده‌گیری همان خطبه‌هایی است‌که در توحیدوستایش باری، اثبات نبوت عامه و خاصه ویا در هیئت افلاك و سماوات و یا در نقض برصابئان و مجوس و جبریان و قدریان وجز اینها انشاء کرده‌ام و اکنون‌همه آنها از بین رفته مگر نسخه‌ای چند از آنهاکه در نزد برخـی از یاران است و من اکنون ناچار باید آن‌نسخه‌ها راگردآوری‌کنم وبرای‌دوستان بزرگوارم در ری‌که آن دروغ بزرگ را شنیده‌اند ارسال دارم)

۱- درفهرست قنواتی: من معارضةالعوان‌است ودرپاره‌ای از مراجع‌نیزهمین‌صورت غلط-که منشأش را نمیدانم - راه جسته است.

۲- فلانی اعلم انه مبعوث علی مایتقوله ملقن مراسل من جهة بعض‌الحسدة مرشوء و قد بلغ منی ماشکاه ولم‌یکن‌الامر علی ماحکاه والله یعلم انی‌لم‌اصرف عنه‌رزقاً ورفقا کان یتوقعه ویطمعه بل‌کانت‌الامور بالضدلما تحسبه و یحسبه »

شیخ در آخر رساله به تبانی عده‌ای از معارضان برای‌تحریف‌وتصرف‌در خطبه‌ها و آمیختن آنهابا آراء ناصواب و با سخنان‌پاره‌ای‌از صابئان‌ونصاری اشارت‌کرده و میگوید نمونه‌ای از آن را در همدان دیدم .

فهرست دکتر مهدوی : ٤٤ ـ ٤٥ قنواتی ص۲۵۹ و ۳۱۰

آغاز : رسالة‌الشیخ‌ابی‌عبیدالجوزجانی (کذاوظاهراً‌الی‌ابی‌عبیدالجوزجانی) جواباعماکتب‌الی‌الشیخ‌الرئیس‌روح‌الله رمسه‌فی‌الانتفاء عمانسب‌الیه من‌معارضته القرآن بسمله عونك یالطیف وصل خطاب الشیخ و وقف علی‌مضمونه و استجمست‌حظ‌الانس بمابشرنی فیه من‌خبرسلامته وماصمم علیه من‌مرافقة‌الصحبه الی‌اصفهان ...واما ذلك‌الحدیث الذی بلغه من‌الانسان الذی‌ذکر فلاتلفتن...فان من عرف قدری ووزنی زاد امثال‌هذاالفن‌عنی

پایان : ولی من مثله شغل شاغل‌ولیس فی‌الاشتغال به طائل‌والشیخ‌یتامل هذاویعرفه ... ولیعلم ان البری، جری وان‌الکذب‌لاجریه له وان‌الباطل‌لانهار للیله والعقول قاعدة‌للتمییز بمرصدوالسلام

١٦ ـ فضاء وخلاءومکان (ص ۱۸۰ ـ ۱۸۱ دفتر) (عربی)

نامه‌ایست به شیخ‌الرئیس مشتمل بر سئوالات و شبهاتی دربارهٔ ماهیت فضاء وخلاء ومکان وجهت ومرکز وحیزومحاذاة وزمان وقدم و حدوث‌آنها . نویسندهٔ نامه ـ که در مراجع اشاره‌ای بنام او ندیدم ـ این شبهات را از زبان مردی باز میگوید : که در جوانی با او ملاقات‌کرده. وازشرح‌کتاب المقالات بلخی تألیف‌قاضی عبدالجبار نیزیاد میکنند .

در فهرست دکتر مهدوی زیر عنوان «الوسعه» یا «الفضاء کتاب بعض المتکلمین» پاسخ‌شیخ‌به‌این نامه‌به‌دنبال‌چندسطری ازمتن‌نامه‌یکجا آمده بدون‌هیچ توضیح درباره این دونامه

درفهرست دکتر مهدوی (ص ۲۵۲ ـ ٢٥٤) از نسخه‌های برلین شماره

۲۲۹۹وبریل (لیدن) شماره ۹۷۸/۲۵ وچند نسخه دیگر درهند وترکیه یادشده‌و از ایران تنها نسخه حاضر (۱۷-۱۶/۷۹ تنکابنی)

آغاز : بسمله عونك یـالطیف (۱) رایت اطال‌الله بقاء الشیخ الرئیس... رجلافی ایام شبابی سالنی فقال ماهذه الوسعة التی‌تسع کل شی‌التی‌سماهابعض الاوائل الهاوعبدوه‌وبعضم فضاء و بعضم مکانا ومرکزاًوالمتکلمون سموه‌جهةو وحیزاً والمعتزله سموه‌محاذاة وکلهـم یشیرون‌الیه بحیث واین . وذکـرالقاضی عبدالجبارفـی شرح‌کتاب المقالات علی‌البلخی ان اهل‌الفضاء یریدون بالفضاء مانحن نریده بالمحاذاة

پایان : فقلت وما استمراروجوه فقال بقائه‌مصححالوجودالازمنه اعنی به‌حرکات‌الفلك ... والدلیل‌علی‌کونه مع‌کل شی‌قوله مایکون من‌نجوی ثلثة الا و هورابعهم الایه وقوله وهومعکم‌این ماکنتم فقلت وهوعالم‌قادرحی سمیع بصیر فقال بلی . . . لان هذاکله من مقتضی صفته‌الذاتیه ولولاتلك‌الصفه لما فارق جمع‌الذوات.اسئل‌مولاناالرئیس الحکیم ... ان یشرح‌لی‌ما وجده فی‌ذلك لیکون شفاء ... مغتنماً الاجر والسلام .

۱۷-فضاوخلاءومکان (ص ۱۸۲ - ۱۸۵ دفتر) **(عربی)**

جواب شیخ‌الرئیس ابن‌سینا به‌نامهٔ بالا . شیخ دراین رساله سخنان قدما رادرباره‌فضاوخلاء حکایت‌میکندوادعائی‌راکه‌نویسنده‌نامه‌ازصاحب‌شبهات‌نقل کرد- درمورد اعتقادبعض اوائل‌به‌الوهیت فضاء - بی‌اساس‌میخواند .

شیخ در این رساله از پیروان فیثاغورث‌که خلاء را محیط بالکل میدانند واز اسبودس شاعرکه (در شعری منسوب به‌او) میگوید : «خداوندنخست فضا راآفریدوسپس‌زمین‌را»یادمیکندومیگویداینهاتنهاسخنانی استدربارهٔ فضاکه از قدماء یونان به‌مارسیده وبیش‌ازین وبالاتر ازین دربارهٔ فضا سخن نگفته‌اند .

۱ - درفهرست‌دکترمهدوی‌عنوان‌نامهٔ‌سئوال چنین است : کتاب بعض‌المتکلمین الی الشیخ ابی‌علی رایت اطال‌الله بقاء ...

آغاز جواب : بسمله عونك یا لطیف تاملته اطال‌الله بقاء الشیخ العالم و ادام توفیقه و عصمته فاما مانسبه‌صاحب هذه‌الشبهه الی بعض الاوائل انه‌کان یعدالفضاءوالخلاء الها(نسخه: انه کان یعبدالفضاء والخلاء) فلم‌یبلغنا ذلك‌بل‌الذی بلغنا فی‌تعظیم امرالفضاء عن‌الاوائل خبران : خبرعن شیعة فیثاغورس اصحاب الرموز والالغاز اذ قالوا ان‌الخلاء محیط بالکل من خارج ... وعنوا بالخلاءِ لاالفضاءِ الخالی‌بل‌مایطابق قولناغیرالجسم‌وغیرالجسم‌اعم مفهو مامن‌الخلاءِ ... وان‌الخبرالاخر ما یرفع عن اسبودس‌الشاعر

پایان: ولیس هذا اول آفة جرهاالوهم علی‌العقل بل ههنا آفات غیرها وصناعة المنطق‌هی التی تعطینا قوانین تمیز بها ضرورة الوهم من فطرةالعقل و بعدهذاکله لوکان الفضاءِ موجوداً لماوجب ان‌یکون هوبدءکل شی ... فان‌کل مبداءِ محتاج‌الیه ولیس کل‌محتاج الیه‌اوامر لابدمنه هو مبداءِ فربهماکان لازما لامدخل له‌فی تقویم‌الشی و ربماکان لازما مساویاً وربماکان اعم والله الموفق والمسدد وله‌لحمد بلانهایه .

۱۸ ـ انفساخ الصورة الموجودة فی‌النفس المخالفةللحق

(ص ۱۸۵ ـ ۱۸۹)

از شیخ‌الرئیس‌ابن‌سینا برای‌کسی‌که‌اورا سیدنا الاستادالرئیس‌میخواند . موضوع بحث این‌رساله صورذهنیه (= عقائدوآراء) مخالف حق وثبوت‌وعدم ثبوت‌آنهاست‌پس ازمرگ (دکتر مهدوی : ۵۰قنواتی : ش۸۱)

آغاز : بسمله الحمدلله رب العالمین ... قدا تفق‌النظرفیما امر به سیدنا الاستاد الرئیس الاجل ... و هو انفساخ الصور الموجوده‌فی‌النفس المخالفه للحق‌عن‌النفوس البشریه بعدالموت ان فی‌الصور الموجوده فی النفس المخالفة للحق رایین احدهما انها تکون مخیله‌ولایکون معقوله البته والثانی انها تکون متخیله ومعقوله

پایان: فقد صح ان‌الصورالمعقوله المخالفه للحق تنفسخ عن‌النفس البشریه

بعد مفارقة التخيل. هذا ما حضرنی‌ادام الله علوسیدناالاستاد و امتعنا بطول بقائه من تفضله علی عبده ان ینبسط عذره فی‌هذا الاسترسال ویسدخلله ویصلح فاسده والحمدلمتمم‌الامال فی‌الغدووالاصال

در ذیل این نسخه یك رباعی از عمر خیام با خط تازه‌تر نوشته است .

۱۹- ترتیب موجودات (ص ۱۹۰ دفتر) **(عربی)**

صورت و ترتیب وجود معلولات از مبداء و احد از نظرقائلان به قاعدهٔ (الواحد لایصدر عنه‌الاالواحد) منقول از خط خواجه نصیرالدین طوسی .

پایان‌نسخه : و اذا ازدادت المراتب زادعدد العملولات التی تکون فی مرتبه واحده الی مالایتناهی . نقلت ممـا نسخ من خط مولی الموالی نصیرالحق والدین الطوسی .

۲۰- کیفیت صدورالعالم عن‌الله (ص ۱۹۱ دفتر) **(عربی)**

صورت سئوال صدرالدین قونوی است از سعدالـدین حموئی از ترتیب موجودات وکیفیت صدورآنها ازمبداءِکل. درعنوان نسخه چنین‌است : «صورة خط الشیخ المحقق ... صدرالدین القونوی الی الشیخ الامام الربانی سعدالملة والدین‌الحموی»

آغاز : بسمله و هوالفتاح العلیم مسئله کلیه فی‌الحقائق ما الذی یمکن ان یبین ویعبر من‌کیفیة صدورالعالم عن‌الله و ترتیب الموجودات معنی وصورة

۲۱- رساله فی‌الوجود (ص ۱۹۲-۱۹۹ دفتر) **(عربی)**

از امام عمربن‌ابراهیم خیام

بروکلمان: ذیل‌یکم: ۸۵۵فهرست۲: ۳۹۸) (ش۲۲/ ٦٣٤)

آغاز: بسمله سبحان الذی جل‌جلاله . . . . الاوصاف للموصوفات علی ضربین ضرب یقال له‌الذاتی وضرب یقال له‌العرضی

پایان: فقدبان ان جمیع‌الذوات و الماهیات انما یفیض عن ذات المبداء الاول الحق جل‌جلاله علی‌ترتیب وفی سلسلةنظام‌وهی‌کلها خیرات لاشرفیها ...

انما الشر... یلزم من ضرورة التضاد علی ما عرفت تفصیله. والحمدلله الذی هو المبدأ الاول

۲۲- سبب ظهور الکواکب لیلا وخفائها نهارا (ص ۲۰۰-۲۰۳ دفتر)

از ابوالبرکات بغدادی (هبةالله بن علی بن ملکا صاحب کتاب المعتبر)

این رساله را در پاسخ سلطانی که در مقدمهٔ رساله با اشارت از او یاد میکند نوشته ودر آغاز جواب چنداصل را دربارهٔ فضاوخلاء تحقیق کرده است

بروکلمان ج ۱ : ۶۰۳ (تنها نسخه ش ۵۶۷۱ برلین را نشان میدهد). ونیز دیده شود: ش ۱/۲۷۸٤ و ۲/٤۷۳۲ دانشگاه

آغاز: بسمله وبعد حمدالله والثناء علیه . . . فان السلطان الذی به جمع الله فیه ما تفرق فی عظماءِ الملوك ومذکوریهم من شرف النفس وعلو الرای

پایان: فهذا جواب السوال وکشف الاشکال من تمامه

۲۳ - نامهٔ هلاکو به شام (ص ۲۰٤ - ۲۰٦ دفتر) **(عربی)**

نامهٔ هلاکو به بکتمور (ابن یغمور) والملك الناصر وعلاء الدین قشیمری .

این نامه ظاهرا به انشاءِ خواجه نصیر است رجوع شود به تاریخ مغول (تحریر وصاف : ۲۵)

۲۴ - فوائد - (ص ۲۰۷ - ۲۰۸ دفتر) **(عربی)**

چند سخن پند واندرز ودستور اخلاقی است از فارابی باعنوان: فائده .

آغاز: فائده من کلام ابی نصر الفارابی قال من لاتهذب علمه اخلاقه فی الدنیا لایسعد نفسه فی الآخره

۲۵ - قوت وفعل (ص ۲۰۸ دفتر) **(عربی)**

ازخواجه نصیر طوسی (ازفوائداو) رجوع شود به ص ۳٦۵ همین فهرست

۲٦- الارادة والمشیه- فائدة فی ... (ص ۳۰۹ دفتر) **(عربی)**

گفتاری است کوتاه گویا ازخواجه وچنین آغاز میگردد :

فائدة قیل المشیة والارادة الالهیه اختیار انفاذ القدره بالجود علی مقتضی

۲۷ - قطعه شعر (ص ۲۰۹ دفتر) **(عربی)**

قطعه ایست دراهمیت علم است ازشیخ الرئیس ونخستین بیت آن :

هـذب النفـس بـالعلوم لترقی

وتری الکل فهی للکل بیت

این قطعه با خط کهن دیگر رساله‌هاست .

۲۸ ـ تهذیب الاخلاق (ص ۲۱۱ ـ ۲۱۸ دفتر) **(عربی)**

ازابوعلی مسکویه. بخشی ازآن کتاب‌است، دراقسام رذائل وفضائل که با ترتیب خاص دراین نسخه دسته بندی شده است .

آغاز : بسمله من کتاب تهذیب الاخلاق لابی‌علی احمد بن‌مسکویه رحمه‌الله تعالی کل جسم له صورة ماولیس یقبل صورة اخری .

۲۹ ـ اقسام الحکمه (۲۱۸ ـ ۲۲۰ دفتر) **(عربی)**

ازخواجه‌نصیرطوسی، (رجوع شودبه فهرست حاضر۳۶۶وج۹: ۴۸۵) .

درپایان نسخه حـاضر این عبارت‌باهمان قلم نسخه افزوده شده است : «یا طالب الحکمه طهرلها قلبك وفرغ الیهـا لبك ... فان الحکمه اطهر من ان یجامع دنسا وانزه من‌ان‌یخالط قذراً».

۳۰ ـ یك غزل (ص ۲۳۱ دفتر) **(عربی)**

غزلی‌است دارای هشت بیت‌از قطب‌الدین رازی ،کاتب درصدر ابیات نوشته : «للمخدوم‌المرحوم مولانا قطب الحق‌والدین الرازی رحمه‌الله» اینك‌دو بیت‌نخست غزل‌قطب رازی :

هلموا الی وادی الاراك نراهـم

فـان منی قلبی الحـزین لقـاهم

لقد طـال شوقی و الفـؤاد مبرح

هوی فی نهاری هجر هم بهوا هم

ودو بیت آخر :

تمـنیتهم و اللیـل بدر وافـه
فمر اللیالی و الحدیث منـاهم
مضر العمر فی استطلاع طلع صفاتهم
فلم ادرما وصف ولم ادرما هم

۳۱ ـ رسالۀ حل مغالطۀ جذر اصم (ص ۲۳۲ ـ ۲۳۳ دفتر) **(عربی)**

از صدرالدین دشتکی درحل مغالطه معروف و منسوب به ابن کمونه : «کل کلامی کاذب». دربارۀ این شبهه و رساله هایی که صدر دشتکی و دوانی دراین باب و درنقض بریك دیگر نوشته‌اند . رجوع شود به فهرست ۹ : ۵۴۹ ـ ۵۵۰ .

آغاز : بسمله قیل لوقال قائل کل کلامی فی هذا الیوم کاذب

پایان: کمـا ان کذب قولك الخلاء موجود یستلزم صـدق قولك الخلاء موجود کاذب وتأمل .

۳۲ ـ حل مغالطه جذر اصم (ص ۲۳٤ ـ ۲۳۵ دفتر) **(عربی)**

پاسخ دوانی است به رسالۀ صدرالدین دشتکی (نسخه بالا) .

آغاز : بسمله جوابه للعلامة الدوانی اقول قدقدر الجواب علی الوجه الذی اراده ثم اورد علیه مالایرد علی ذلك المجیب اصلا

پایان: من حیث انه محکوم علیه بالکذب فی القضیه الصادقه فیکون صادقا وکاذبا هذا خلف فتامل والسلام

۳۳ـ حل مغالطۀ جذر اصم (ص ۳۲٦ ـ ۳۲۸ دفتر) **(عربی)**

پاسخ رساله دوانی است از صدرالدین محمد دشتکی

آغاز : بسمله جوابه للعلامة الصدر قوله وقول القایل کلامی الیوم کاذب اذا جعل اشارة الی نفس ذلك الکلام . ان اراد بجعله اشارة الی نفس ذلك

پایان: اقول بل موضوعه لفظ کلامی وذلك ظاهر لاسترة به والسلام

۳۴ـ حل‌مغالطه جذر اصم(ص۲۲۹ـ ۲۳۲ دفتر) **(عربی)**

پاسخ دوانی به‌جواب صدر الدین دشتکی (نسخه‌بالا)

آغاز: قوله ان اراد بجعله اشاره الی قوله فیردعلیه‌جمیع‌ماا وردهاقول

پایان: اذاکان الموضوع لفظ کلامی موجود فکیف یکون کذبه لانتفاء الموضوع وذلك‌ظاهر لاسترة به‌والسلام‌علی‌من‌اتبع الهدی .

تم‌الرسائل التی‌کتبت فی‌مغالطة‌کل‌کلام‌کاذب

۳۵ـفعلت‌فلاتلم(۲۳۵ ـ ۳۷٤ دفتر) **(عربی)**

از قطب‌الدین‌شیرازی(محمودبن مسعود) (م‍ـ۷۱۰) و نقض‌است‌بر محمدبن علی حمادی‌و بر کتاب‌او : شرح‌تذکرۀنصیریه .

محمدبن علی‌بن حسین‌حمادی منجم‌درشرحی‌که برتذکرۀ نصیریه درهیئت نگاشته(بانام‌تبیان مقاصدالتذکره) برکتاب تحفۀشاهیه اعتراضاتی کـرده‌است وقطب‌شیرازی این‌کتاب‌رادر(بیان‌اشتباهات واغلاط حمادی وتحریفاتی که‌در نقل‌عبارات‌تحفه مرتکب‌شده)نگاشته و درمقدمه مبسوط این‌کتاب نمونه‌هایی‌از تحریفات و اشتباهات اورا یادمیکند و پس‌ازمقدمه، به‌تدریج بندهایی از کتاب حمادی‌را باعنوان «قال‌رحمه‌الله‌اقول»میآوردو باعنوان«اقول»به‌بیان‌مطالب‌کتاب ونقض‌برحمادی‌می‌پردازد (شیرازی‌تمام‌کتاب‌تبیان‌مقاصدالتذکره‌را دراین‌کتاب نقل‌کرده‌تامباداکسی اورا به‌خست متهم‌سازد ونیز (تاجاودان شودومردم‌اعصار جاودانه‌اورانفرین‌کنند‌ـص۲۵۵). قطب‌شیرازی‌حملات‌واعتراضات‌خودرابرحمادی باعتابات‌وخطابات‌کنایت آلودی آمیخته‌وعباراتی‌درذم اوبه‌کارمی‌بردکه برخی ازآنها ازشاهکارهای ذم‌مدح‌نما بشمارمیآید تاآنجاکه کسی‌ـ گویاازهمان‌عصر تألیف‌این‌کتاب ـ تشنیعات‌وعبارات‌خاص قطب‌رادریك رساله‌گرد آورده‌که در همین‌دفتر ضمیمه‌شده‌است . قطب شیرازی این‌کتاب را به‌نام اصیل‌الدین حسن

فرزند خواجه نصیر نوشته و در پایان مقدمه مبسوط این کتاب با تکریم و اجلال فراوان از او یادمیکند.

غیاث‌الدین منصور دشتکی در کتاب اللوامع‌النوریه (شمارهٔ ۶۳۹۳/۲) از مؤلف تبیان‌مقاصدالتذکره نقلهایی میکند (بدون ذکر نام کتاب). نظام نیشابوری درتوضیح‌التذکره ازشرح دیگربرتذکره که پیش‌ازشرح اونوشته‌شده یادمیکند و مقصود او یاهمین‌شرح حمادی ویاشرح شمس‌الدین عبیدی تبریزی است

بروکلمان‌ازشرح حمادی (بدون ذکر نام‌خاص آن) یادمیکنداما نسخه‌ای جداگانه‌ای‌از آن‌نشان‌نمیدهد بنظر میرسدنسخ آن (یانسخ کامل آن) باستثناءنسخی کـه درفعلت فلاتلم گنجانیده شده است (۱)اندك‌است .

دراین کتابخانه سه‌نسخه ازاین کتاب فعلت فلاقلم موجوداست‌ویکی نسخه‌ایست که تنکابنی‌به آن‌اشاره کرده‌است) که‌نسخه‌ایست‌ممتاز ومذهب که برای کتابخانه الغ بیك‌نوشته‌شده‌وخط الغ بیك‌صدرالدین دشتکی‌ثانی(محمدبن‌منصور) موجوداست.

وسه‌دیگر نسخه‌ایست درمجموعه طباطبائی (شماره۲۰۰) . درترکیه نیز دو نسخه موجود است که کراوزه آنرا یادمیکند. نسخه‌حاضر تمام‌مقدمه مبسوط قطب شیرازی وسپس انتخابی است ازمتن‌کتاب فعلت فلاتلم وکاتب نسخه خود در حاشیه‌صفحهٔ پس‌ازخطبه میگوید «الی‌هناوقع‌الانتساخ‌مرتباومن‌هناوقع‌الانتخاب لعدم فرصةالاستكتاب»

مرحوم میرزاطاهر تنکابنی درکنار صفحه اول نوشته‌است «این رسالـه ناتمام‌است‌وتمام این‌نسخه‌را درمجلد دیگردارم»

پشت برگ‌اول رساله‌نوشته «کتاب‌فعلت‌فلاتلم‌صنعةاحوج‌خلق‌الله محمود بن‌مسعودبن‌المصلح‌الشیرازی ختم‌الله‌بالحسنی»

بنابراین دورنیست‌که این نوشته‌خط قطب باشد. درزیرآن نوشته ومهری کوچك‌بوده که‌سیاه کرده‌اند وتراشیده‌اند.

۱ــ دریك مجموعه خطی‌موجود درموزهٔ‌لندن بخشی‌است بااین عنوان‌من‌بیان‌مقاصد التذکره و (گویا بخشی ازشرح‌حمادی است .

کراوزه ۵۰۸) بروکلمان ذیل یکم: ۹۳۱

آغاز شرح حمادی : الحمدلله رب العالمین . . . یقول احوج خلق . . .
محمدبن علی بن حسین المنجم الحمادی لماکان ... التذکره ... من مصنفات افضل
المتاخرین استاد العالمین ..شدید الانغلاق عسر المرام محتویا علی اصول لم یطلع علیها
المتقدمون المتس منی بعض الاصحاب ان اکتب له شرحاً لیسهل الاطلاع علی
معانیها وادراك الاصول المخترعه وفحاویها..واضفت الیه ماسنح للفکر من اصول
ینحل بها جمیع الاشکالات الوارده علی حرکات الافلاك من غیر خلل وبعد اتمامه
سمیته تبیان مقاصد التذکره

آغاز کتاب (از نسخه کامل) : اما بعد حمد الله خالق الافلاك ومدبرها... فان احوج
خلق الله الیه محمود بن مسعود... یقول انی لا تفکر فی صناعة التصنیف واجیل نظری علی
جمهور اصحاب التألیف فاجد الاقرب منهم فی افانین العلوم غورا والانزر فی اقسام
التعالیم قدرا اشد اقداما علیه واصدق جموحا الیه ... ثم کانوا یهابون تصنیف
الکتب ویکبعون عنه حتی اعتذر اکثر ذوی السبق منهم باقتصارهم علی تدوین
الحکمه فی القلوب الحیه دون الجلود المیته اتها ما منهم لانفسهم ان لایکونوا من
ذوی الخبره... وقد قیل لایقدم علی التصنیف الامائق اوفائق ... وقد وقع الی کتاب
من نوابغ الملوان ودامغة من دوامغ الحدثان سماه تبیان مقاصد التذکره استلب
فیه کتاب التحفة الشاهیه مجاهرة واغار علی مافیها مکابرة لکن لما کانت التحفه
اصلف واشرف من ان تسلس لکل متکلف متصنع ... صعب علیه حلها ... لکونه
ممالم یقرع سمعه ولم یلائم علمه فظن انه وجد تمرة الغراب اوسبق الهجین العراب...
انی لا ادعی للتحفة بحبل العصمه اعتصاما ... بل اقول انها لم تعدم الحسناء ذاما...
وکفی المرءان تعد معایبه الا انه بالغ فی الرد علی صاحبها فی اثناء المقال وجاوز
فی نقض قواعده حد الاعتدال ولعمری لقدعقه فما انصفه ... لانه قسم التحفه الی
قسمین صحیح وسقیم عنده واختار لنفسه الصحیح واضاف الی صاحبها السقیم
بان یقول قال ویکتب فصلا من التذکره ثم ینظر فی ذلك الفصل من التحفه فان صح

عنده يقول اقول ويكتب ذلك الفصل بعينه من التحفه داب النساخ لاالعلماء ... فلا بارك فى سارق مثله وان لم يصح عنده يقول قال صاحب التحفه كذا ويورد ايرادات بارده و اعتراضات غيرواردة ... ومما ينبغى ان يعلمه ان الرجل انما ينبغى ان يعلم مرتبته من جيده لامن رديه ... وليس كل من هفا قلمه هفا حلمه ولا كل من هفا حلمه اصرعليه ...ولوا طرح كتاب لاشتما له على هفوات معدودات لوجب ان تطرح الكتب البشريه... ولو لم يكن للتحفه سوى حسن الجمع ولباقة الترصيف ... وضم كل شكل الى شكله ... لوجب للزارى عليها ان يسجد لها ... فكيف اذا اشتملت مع ذلك على بدايع وروائع لم يطلع عليها المتقدمون ... وحل اشكالات اعتاصت على افاضل كل زمان حتى من آدم الى الان

پایان نسخه کامل: وعندالله احتسب مدة ضيعتها فى تصفح اقاويلك وفديت بها ازمنتهم عن اسارك واياه اسال ان يوفقنى لاستخراج الحق من معادنه وردالباطل الى مكامنه وان يجعلنى من الفائزين بسعادة الابد ولعقابه من الامنين .

۳۶ - کلمات منتخب از فعلت فلا تلم (ص ۲۷۵ - ۲۷۸ دفتر) **(عربی)**

تشنیعات و عبارات طعن آمیزی که قطب شیرازی در کتاب فعلت فلاتلم نسبت به حمادی و کتاب تبیان مقاصد التذکره بکار می برد و گاه چنان تند است که شایسته تکرار وفعل نیست بسیار است ومنتخباتی از آن در این دفتر با قلم همان کاتب ضمیمه اصل کتاب شده وشاید این انتخاب نیز بوسیلهٔ انتخاب کننده کتاب فعلت فلاتلم انجام یافته است. این منتخبات چنین آغاز میشود :

«هذه هى الكلمات والتشنيعات التى ذكرها فى كتاب فعلت فلاتلم». از جمله تشنیعات یاد شده در این منتخب :

«ما اشبهك فى اختيارك الوجوه القبيحه على الوجوه الحسنه الا بالكلب الذى خلى عن عظم فى فيه حرصا على ما رأى فى خياله فى الماء فضيع الموجود ولم ينل المفقود» ویکی دیگر از فقرات : «فانه هذيان سببه خلاء قمحدوتك من الرطوبات»

فقره‌ای دیگر : «هو من عجائب زرداشت التی لایعرف، تفسیرها الاالهرابذة امثاله وان کان عدیم المثل» .

[مجموعه ۳۹۲۳]

دفتریست به خط نستعلیق (حدود قرن ۸) با دوقلم برپشت وروی یك برگ اضافی آغاز دفتر فهرست مندرجات دفتر دوبار (با قلم کهن و نو) نوشته‌اند . برپشت برگ اول مهری مدور وبزرگ بانقش «علاءالدین محمدالحسینی» و یادداشتی از میرزا محمد طاهر تنکابنی دیده میشود. تنکابنی دراین یادداشت دوبیتی راکه به‌هنگام اقامت در موصل برسرقد شیث(ع)دیده نقل کرده‌است . درچندجای دفتر نوشته‌ومهری کوچك ومربع است که سیاه‌شده .

قطع خشتی ۱۳×۱۸ح تیماجی مشکی صفحات ۲۷۰ سطور ۱۹ کاغذ سمرقندی‌ضخیم

شماره ثبت قدیم ۲۵۸۴۵ جدید ۸۲۵۱ تنکابنی : ۷۹

۱- لوامع الاشراق (ص ۲- ۲۲٦ دفتر) **(فارسی)**

ازجلال‌الدین محمد دوانی دارای یك‌مقدمه وسه مقصد .

فهرست حاضر : ۹٦۸ ذریعه ۱۸ : **۳۵۹** فهرست نسخه‌های‌فارسی۲ : ۱٦۷۱

۲- جام جهان‌نما (ص ۲۲۹-۲۷۰ دفتر) **(فارسی)**

از غیاث‌الدین منصور دشتکی . این کتاب رسالهٔ اولی از وجه ثالث از جام جهانماست در دو مجله (۱- در بیان ماهیت انسان ۲- در تهذیب اخلاق) دشتکی دراین‌کتاب‌ازشرح خویش‌برهیاکل‌النورياد میکند و به‌شیوهٔ خویش در دیگرمولفات، بردوانی‌خرده‌گیری‌میکند.

پایان نسخه: : درمعانی آنرا اخراج کلام برخلاف مرام و مراد خوانند و در بدیع آن را مصالته واعاره نامند .

ذریعه ۱ : ۳۷۸و۵ : ۲٤ فهرست ٦ : ۷۹ نسخه‌های فارسی۲ : ۷٦۵ و۱۵۳٤

۳- بدایع الصنایع (ص۳۷۳-۳۸۵دفتر) **(عربی)**

= خلاصة الاخبار در تاریخ انبیا و سلاطین به اختصار از غیاث‌الدین منصور دشتکی (= ابوعلی بن محمد المنصور الحسینی) (۱). این‌رساله‌پنجم

۱- غیاث‌الدین منصور در رساله دلیل‌الهدی نیز خود را به همین‌گونه یاد میکند. صاحب ذریعه ازکتاب: بدایع‌الصنایع در خلاصه تواریخ تألیف‌ابوعلی بن‌محمد منصوریاد و از ریاض‌العلماء نقل میکند که رساله ۵ آن را دیده در ۱۰۱۹ پایان یافته .

بدایع‌الصنایع ودارای چهارمقصداست (موجود دونسخه حاضر):

مقصد اول انبیا از آدم تا پیغمیر ما محمد (ص) بانقل اقوال واحتمالات تاریخی به اجمال. مقصد دوم ملوك ایران و ٤ طبقه آنها. مقصد سوم‌پیغمبر و خلفاء (چهار خلیفه را تا امیرالمومنین علی (ع) و فرزندش امام حسن (ع) یاد میکند)، بنی‌امیه وبنی‌العباس و درپایان این‌مقصد ازملوك‌ایرانی همزمان‌عباسیان (صفاریان، سامانیان، دیلمیان، سلجوقیان وسلغریان) نام می‌برد. مقصدچهارم انتقال‌پادشاهی‌ازعباسیان به‌مغول‌سپس: تیموریان، امراء قراقوی‌لووآغ‌قوی‌لو تا سال ۹۰۲. ودراینجا نسخه حاضر پایان یافته‌است.

درمقصد٤ ـ بیشتر اختصار پرداخته و ازمغول: چنگیزوهولاکو وآخرین آنانابوسعیدخان‌رانام می‌برد که‌در۷۳٦ درگذشت و پس‌ازآن‌کار به‌دست ملوك آل‌مطفر درفارس و عراق وسپس به‌دست تیموریان افتاد. وی‌میگوید: نخستین تیموریان امیر تیمور گورکان از(کش)پدیدار گشت و بربیشتر معموره دست یافت و در ۸۰۷ درگذشت پس‌از امیرتیمور به‌ترتیب ازالغ‌بیك فاضل، جهانشاه قراقوی‌لوواز مردم‌دیاردیگر وحسن‌بیك بایندر آغ‌قوی‌لو یادکند وگوید پس‌از حسن بایندر ملك در دست فرزندان او قرار گرفت و بهترین آنان نوه او رستم بود که در ۸۹۷ برتخت شاهی نشست‌ودر ۹۰۲ به‌قتل رسید.

درمقصداول(درآنجاکه‌ملوك پس‌ازعظمت کلدانیان‌را این گونه میشمارد: ملوك موصل، جبل، فارسیان، اسکندریان، قیصران، نصرانیان) میگوید: پس‌ازاینان‌سپس کاربه‌هرقل‌وکسری‌رسید ودراین‌زمان‌هجرت‌پیغمبرما(ص)اتفاق افتادکه تا آدم ٦۱۲ سال فاصله داشت. وازهجرت تااین‌زمان ماکه اوائل ماه رمضان‌است ۹۰٦ سال میگذرد.

دشتکی دراین‌مقصد ازکتاب عمده (در تاریخ) به‌تکرار نقل‌میکند.

ذریعه ۳ : ٦٥

آغاز : بسمله‌احمدالله حمدایلیق بکماله ... وبعد فهذه هی‌الرسالة‌الخامسه من بدایع الصنایع‌التی الفهاالراجی ... ابوعلی بن‌محمدالمنصور الحسینی . . . فیها خلاصةالاخبار خالصاً عن زوائدالاسمار ... مرتبه علی مقاصد

پایان: و تسلط فی حدود سنه‌ثلاث وسبعین وثمانمائه‌حسن‌بیك البایندر من اولوس آغ‌قوی‌لو سکنة دیاربکر ایضاً بقرب‌نهرالفرات فکل متسلط تسعاثم‌انتقل الملك الی اولاده وکان احسنهم الملك‌المظفر رستم‌بن‌ابنه حسن سنتین. جلس‌فی شهور سنه ۸۹۷ و قتل فی‌ثامن ذی‌قعده سنه۹۰۲ و اضطرب‌الملك بعده اضطرابا تمت‌الرساله

[مجموعه ۳۹۲۴]

دفتریست به‌قلم نستعلیق علی‌رضا بن افضل‌گیلانی مورخ ۱۰۰۸ سه صفحه‌آخر در (رساله بدایع‌الصنایع) باقلمی دیگر است . کاتب در ذیل رساله لوامع الاشراق رقم دارد برپشت‌برگ اول تملك فرهاد میرزا مورخ ۲۶۰ و در پشت نخستین برگ رساله شماره ۲ (= جام‌جهان‌نمای‌دشتکی) باخطی‌که‌شاید ازفرهادمیرزاست نوشته «امیرغیاث‌الدین‌منصور ابن‌امیرصدرالدین محمدبن امیرغیاث‌الدین منصورالحسینی الشیرازی‌که معاصرجلال دوانی است»وبالای‌آن باقلم‌نستعلیق خوب نوشته «اخلاق میرغیاث‌الدین منصورعلامه» دربرخی ازبرگها اثرکرم خوردگی و لکه‌های رطوبت به‌چشم میخورد . عناوین شنگرف
قطع نیم‌خشتی ۱۱ × ۲۱/۵ ج‌تیماج قرمزصفحات ۳۸۵ سطور۱۸ کاغذ اصفهانی‌شکری و زردرنگ شماره ثبت‌قدیم ۲۵۹۲۹ جدید ۹۴۰۹ تنکابنی: ۱۵۶

۱ـبحرالحقائق (ص۱ـ۲ دفتر) (عربی)

بخشی‌ازتفسیربحرالحقائق از[نجم‌الدین دایه]این بخش درتأویل‌آیهٔ: «ثم اورثناالکتاب الذین اصطفینا من‌عبادنا» است و درذیل تفسیراین‌آیه به مناسبت به‌تحقیق درآیه امانت وتأویل «انه‌کانه ظلما جهولا» می‌پردازد

آغاز این‌نسخه : قوله تعالی ثم اورثناالکتاب .« یشیرالی ایتائهم‌الکتاب حیث علمهم‌القرآن بلاواسطه‌کماقال‌الرحمان علم‌القرآن» ... وهذاالنوع من‌

الارث مخصوص بهذه‌الامه لانه فی‌الخبر لما نزلت هذه‌الایه قال(ص) امتی و رب‌الکعبه‌ثلاثا.و انماذکر بلفظ المیراث‌لان المیراث یقتضی صحة‌النسب‌و صحة‌السبب.

پایان‌موجود: جنات عدن یدخلونها نبه ان دخولهم الجنه لا بالاستحقاق بل‌بفضله ولیس فی‌الفضل تمیز فیما یتعلق بالنعمه دون مایتعلق بالمنعم . تم هـذا المنقول من‌تفسیر بحرالحقائق فی ۱۳رجب۱۰۴۰ .

۲ـ نص‌النصوص (ص۳ـ۹۷ دفتر) **(عربی)**

شرح فصوص‌الحکم محیی‌الدین بن‌العربی تألیف سید حیدر آملی شامل یك وصیت سه تمهید و سه‌رکن و۲۷ دایره .

این شرح باشیوهٔ شروح متداول کتابها نیست و شارح بجز در دو یا سه مورد عبارتی از فصوص نمیآورد و بهمین اندازه و یا بیشتر از دیگر مؤلفـات محیی‌الدین خاصه‌ازفتوحات میآورد وظاهراً مقدمه‌ایست برای‌شرح‌فصوص.

مقصود اصلی مؤلف نص‌النصوص (چنانکه از ملاحظه فهرست‌مندرجات آن برمیآمد) توضیح پاره‌ای از اصول‌تصوف‌که در فصوص یا دیگرکتابهای ـ محیی‌الدین‌آمده ودفاع از آنهاوازحقیقت‌شخص‌ابن‌العربی‌است. اینك فهرست مندرجات این‌کتاب:

اما الوصیه (که بمنزلت مقدمه است) ففی کتمان‌العلوم الالهیه والاسرار الربانیه

التمهیدالاول فی‌فضیلة نبینا وتفضیله علی سایرالانبیاء .ثم فضیلة‌الکتاب‌ـ النازل علیه وهوالقرآن والکتاب الصادر منه‌الذی هوالفصوص و مایتعلق بذلك من‌الابحاث .

در این تمهید یك مقدمه و۲بحث است : بحث‌اول فی‌تحقیق‌المعلومات‌ـ المعقولة‌الکلیه .. المشتمل علی فضائل نبینا البحث‌الثانی فی تحقیق‌الموجودات الثلاثه البحث الثالث فی فضیلة‌الکتابین النازل علیه‌الذی هوالقرآن والصادر عنه‌الذی هوالفصوص .

(در این تمهید و خاصه در این مبحث اخیر دربارۀ فصوص و اهمیت آن بتفصیل سخن میگوید (۱)

التمهیدالثانی فی فضیلة الشیخ الاعظم .

در این تمهید میگوید (صاحب‌فصوص نزدیك به‌یك‌هزار مجلد تألیف‌دارد و از آن جمله یکی فتوحات است که در نسخه اصل به‌خط‌شیخ در ۳۲ مجلدو ۵۶۰ باب است و این کتاب بی‌سابقه دریك‌شب درمکه به اوالهام‌گردید ودیگر کتاب کتاب انشاءالددوائر است).

وی از این دوکتاب سطوری چند نقل وتفسیر میکند در این تمهید درباره اسماءالله ، توحید ، قاعده‌الواحد لایصدر عنه‌الاالواحد و «اثبات ولایت شیخ محیی‌الدین به‌سه وجه» سخن‌میگوید .

تمهید سوم فی بحث‌الانبیاء والرسل‌الاولیاء والائمه وتحقیق‌النبوه والرساله و معنی خاتم‌الانبیاء.. ثم‌الاقطاب والاوتاد والابدال والغوث ورجال الغیث و وتحقیق اعدادهم و حصرهم... و تعیین‌القطب‌فی کل زمان (این ابحاث درضمن ۶قاعده‌است). واماارکان:

الرکن‌الاول فی‌تحقیق‌التوحید وتعیینه وتفسیره وتعریفه بطریق‌اهل‌الله‌خاصه (دارای چند بحث‌است و درآن از فرق و آراءِ مذاهب و متکلمان و حکماء یاد شده)

۱ـ اینك‌نمونه‌ای از سخن آملی ـ در اواخر بحث۳ دربارۀفصوص وابن‌العربی:
یجب‌علیك ان تعرف ان‌الله تعالی کماکان واجبا علیه نزول‌القرآن علی‌النبی (ص) بحکم علمه‌السابق ..کان واجبا علیه عقلا بحکم علمه‌الازلی ..ان‌یامره بایصاله الی‌شخص یستحقه بذاته وحقیقته و استعداد .. فاعطاه‌النبی (ص) للشیخ‌المذکور وامره ان یوصله الی‌اربابه و مستحقیه من اهله .. وان قلت ان‌هذا یدل‌علی ان من زمان نبینا (ص) الی یومنا هذا لم‌یکن احد یستحق هذاالکتاب دون‌الشیخ والحال‌لیس‌کذلك فان‌الخلفاءالاربع والصحابةالکبار کلهم کانوا اعظم‌منه‌باتفاق‌المسلمین.. قلت‌سؤالك واقع فی‌محله ..لکن‌عرفت شیئاً وغابت عنك اشیاء وهو ان تعرف‌ان کل کتاب نزل‌علی نبی من‌الانبیاء . . یجب ان یکون مطابقاً لحاله ومقامه و موافقا لامته‌واهل‌زمانه ..

الرکن‌الثانی فی بیان الوجود المطلق (در این رکن از امام فخررازی ، خواجه نصیر طوسی و صدرالدین قونوی و آراء ایشان یاد میکند).

الرکن‌الثالث فی‌بیان‌العلوم الالهیه المنسوب الی‌اهل‌الله‌خاصه (مشتمل‌بر سه قسم وهرقسم چندفصل)

چندبرگ ازوسط این‌نسخه افتاده‌وکاتب جای‌آنها راسفیدگذارده‌به‌امید آنکه نسخه‌ای کامل بدست آورد ونسخه راتکمیل‌کند .

حاشیه‌هایی درکنارصفحات نسخه‌بانشان ازمحمدحسن عفی‌عنه باقلم‌تازه دیده میشود ودریکی ازاین حواشی، نویسنده ازتعلیقات‌خوددرقرآن یادمیکند . دراین‌کتابخانه نسخه‌ای دیگر است ازنص‌النصوص‌که (برخلاف نسخه حاضر) افتادگی‌ندارد وازاین‌یکی‌کهن‌تراست. آن‌نسخه‌نیزازکتب مجموعه تنکابنی‌است وباکتاب الافق‌المبین داماد در یك مجموعه‌است به شمارهٔ ۱۷۱٤ (شمارهٔویژهٔ تنکابنی : ۱۹) .

فهرست ۵: ۵۹ ذریعه ۱۳: ۳۸۱

آغاز : الحمدلله الذی زین خاتم الوجود بفص حکمته . . . اما بعد فهذا کتاب موسوم بنص‌النصوص فی‌شرح‌الفصوص مخصوص بمن یکون‌لخاتم الوجوداعظم الفصوص ... مشتمله علی ثلاثةتمهیدات

پایان : الخاتمه اعلم ان‌الله تعالی امرنی بترك ماسواه ... و اتوجه‌الی عبادته فتوجهت الی مکه و ترکت الکل للکل.ترکت الخلق طرآفی رضاکا ...تا آخر بیت دوم‌که‌معروف است).

۳- شرح فصوص الحکم (ص۹۸ - ۲۰۳دفتر) (عربی)

ازکمال‌الدین ابوالغنائم عبدالرزاق‌کاشی (م- ۷۳۰) وی این‌کتاب را به درخواست‌شمس‌الدین محمدبن‌مصلح‌الدین تبریزی نگاشته‌ودرآغاز آن‌سه‌مقدمه کوتاه یاد میکندکه به‌گفتهٔ او «تحتوی علی‌اصول فصوص‌الحکم» :

المقدمة لاولی فی‌تحقیق حقیقه الذات‌الا حدیه

المقدمه الثانیه فی‌بیان حقایق الاسماء ولاتناهیها

المقدمه الثالثه فی بیان الشان الالهی (در پایان مقدمه ۳ وجه‌تسمیت این کتاب‌را به‌فصوص بیان میدارد) . دراوائل شرح «فص کلمة‌الهیه فی‌حکمة آدمیه» (درنخستین‌فصل)میگوید: نسخه‌ای از فصوص‌دیدم که‌شیخ‌عارف‌مویدالدین‌جندی شارح کتاب‌آنرا برصدرالدین قونوی خوانده بود)

حاج خلیفه در شمار شروح فصوص دوبار ازاین‌کتاب یاد میکند و در بار نخست‌بنام‌مؤلفش (عبدالرزاق کاشانی) تصریح‌میکندودربار‌دوم‌چنین‌گوید: «شرحی‌است مزجی‌که مولفش‌آنرا برای محمدبن مصلح مشهوربه تبریزی ساخته است».

رجوع شود به ذریعه ۱۳:۳۸۲ کشف الظنون :۱۲۶۳ ـ ۱۲۲۲ پاریس (فهرست‌دسلان)ص۲۵۵(نسخه‌شمارهٔ۱۳٤۲) بروکلمان ج۱ص۵۷۲

نسخه حاضر اوراقی پس‌ازفص نخست تا اوائل فص ٦ (فص اسحاقی) وچند برگ نیز از اواخر کتاب را ندارد وکاتب درجای آنها برگهای سفید گذارده است .

آغاز : الحمدلله الاحد بذاته وکبریائه‌الواحد بصفاته ... و بعد فان‌الزمان لماتقا صرت‌اذیاله

پایان : وقدمر مثل هذاالتنبیه فی‌التنزیه فی‌شرح قوله‌لیس‌کمثله شیء و هوالسمیع البصیرولیکن هذاآخرمااردنا ایراده والله تعالی‌هوالبالغ امره ومراده اللهم اعصمنا من الخطاء والزلل... ولاتکلناالی انفسنا طرفة عین فیبلغ کل‌مرام

۴ ـ رساله عرفانیه (۲۰۳-۲۱۲ دفتر) **(عربی)**

ازشرف‌الدین داود بن محمود قیصری (م-۷۵۱) دارای یك مقدمه (در دو فصل) ودومقصد (مقصد اول دارای سه فصل :

۱ ـ در وجود الهی ۲ ـ مراتب وجود عوامل وحضرات خمس ۳ـ عالم مثال و مقصد دوم در طریق وصول الی اصل‌الاصول در سه فصل : ۱ ـ نبوت ۲ ـ ولایت ۳ ـ طریق اکتساب ولایت ومقصد سوم جمع وتوحیدومراتب آنها دارای‌سه‌فصل ۱ـ فی‌الجمع ونتائجه۲ ـ فی‌التوحید ومراتبه۳ ـ الخلافه)(۱)

قیصری درپایان مقدمه نخست ازمقدمات شرح‌خویش برفصوص‌یاد وبه آن ارجاع میدهد

در حواشی نسخه تعلیقاتی بانشان محمد حسن عفی عنه (همان نویسندهٔ حواشی بر نصی‌النصوص) دیده میشود . این نسخه ناتمام است وخطبه نیزندارد نسخه‌ای دیگرازآن دراین کتابخانه وکتابخانه های دیگرـ نمی‌شناسم جزاین‌که نسخه‌ای دیگر ازآنرا در مجموعه‌ای ـ ظاهراً به‌خط فیض ـ دیده‌ام

آغاز نسخه : بسمله‌وبه‌نستعین المقدمه فیهافصلان الفصل‌الاول فی‌موضوع هذا العلم و مبـادیه ومسائله . اعلم ایدناالله وایاك ان الوصول الی‌الله سبحانه قسمان علمی وعملی والعملی مشروط بالعلمی

[مجموعة ۳۹۲۵]

دفتریست به‌قلم نستعلیق قاضی شرف جهان‌بن قاضی‌جهان خزاعی‌نظری مورخ۱۰۳۵ رقم‌کاتب درذیل شمارهٔ ۳ (شرح فصوص‌کاشی): «اناالفقیر.،. ابن‌علم‌الهدی‌الشهیر بقاضی جهان مطهرالشهیر نسرف جهان» درپشت نخستین برگ شماره۱ (بحر الحقائق) ربـاعیاتی است ازمولوی، میر شاهی وخواجه نصیر طوسی وازجمله رباعیات خواجه این است :

زان قطرهٔ شبنم‌که نسیم سحری — از ابر جدا کند به صد حیله‌گری
پس بررخ‌گل چکاندای رشك پری — حقاکه هزار بـار پاکیزه تری (۲)

---

۱ ـ قیصری‌درفصل‌آخر ازمقصدسوم(که‌درنسخه‌حاضر وجودندارد)میگویدابن‌العربی درفصل ۱۳ اجوبهٔ امام‌محمدبن علی‌الترمذی حکایت میکندکه‌او خوددرشهرفاس در سال ۵۹۵ با خانم ولایت محمدی راملاقات‌کرده است »
(نقل‌ازنسخهٔ‌کامل‌رساله‌درمجموعه‌ای‌بخط فیض‌کاشانی‌متعلق‌بکتابخانه‌آقای‌فیض‌مهدوی)

۲ ـ این رباعی ودورباعی دیگرکه دراین دفتر به‌نام خواجه ثبت شده استدرشمار اشعار منسوب به‌خواجه (درمآخذ) دیده نشد .

قطع بیاض ۱۲×۲۵ ج تیماج قرمز یك‌لا صفحات ۲۱۴ سطور ۳۰ کاغذ آهارمهره شده شماره ثبت قدیم ۲۵۸۴۷ جدید ۹۳۵۱ تنکابنی : ۷۵

۱ ـ شرح عقائد الصوفیه (ص۱ـ۱۴۷ دفتر) . (عربی)

متن «عقائدالصوفیه» تألیف فیروز (مولی فیروز) است و تاریخ تألیف آن ۱۰۳۶ و مؤلف یکایك اعتقادات صوفیه را با عنوان «عقیده» بیان میدارد .

از آغاز دیباچهٔ شرح اندکی افتاده و نام شارح روشن نیست همین قدر از دیباجه به‌دست میآمد که شارح در ۱۱۰۱ به‌تألیف این شرح پرداخته و مقدمه‌ای در شرح وحدت وجود و پاره‌ای دیگر از مباحث وجود بر آن افزوده است. از وجیه‌الدین صوفی و شرح او بر جام جهان‌نما و سراج السالکین غوثی و نیز از کتاب لوامع‌الغیب شیخ صوفی و از عده‌ای دیگر از عارفان و فلاسفه و متکلمان معروف یادمیکند(۱). در پایان رساله پس از خاتمه متن، شارح خود خاتمه‌ای مشتمل بر پاره‌ای از وظائف و عقائد صوفیه افزوده و از جمله وظائف که یاد میکند ذکر است. او نه‌نوع ذکر با نامهای خاص بیان میدارد و از آن جمله است: ذکر «شکر خواره» منسوب به‌سیدمحمود جنگل‌پلاس و ذکر «چغد» که جلال‌الدین رومی(۲) آنرا از شمس تبریزی نقل کرده .

درحواشی شرح تعلیقـاتـی بانشان «منه سلمه‌الله» دیده‌میشود.

---

۱ ـ یکی ازمسائلی که درمتن و شرح به‌تفصیل درباره آنها بحث شده مسئلهٔ خلاء وجزء لایتجزی است ودرهردو مسئله قائل به‌اثبات اندو شارح درتوجیه گنجانیدن این‌دو مبحث دراین‌رساله که‌خاص‌بیان عقائدصوفیه است گوید :

خلاء رمز صمدیت وبساطت محضه است وجزء لایتجزی اشارت است به‌مرتبهٔ قبض کلی . درپایان بحث جزء لایتجزی گوید :«ثم‌اعلم ان‌ذکر الجزء الذی لایتجزی فی هذه العقائد ایضاً‌سماتحیر فی‌ادراك وجهه‌العلماء المحققون ومافتق احدرتقه فاستفتح من‌الفتاح بان للمطلق مرتبة القبض الکلی بحیث لایتجزی ولا یسع شیئاً والیه، رمزبذکر الجزءالذی لایتجزی کمـا ان‌له مرتبة البسط الکلی بحیث یسع کل شی و قد اشـاراليه بذکر الخلاء فهوالقابض وهوالباسط». دلیلی که برای اثبات خلاء اقامه کرده جالب است : «لا شاهدنا ان‌الکوز الخالی‌اذا انغمس فی الماء منکوسا بحیث تبلغ الماء علیه وهو منکوس فیدخل الماء الی نصف الکوز اواقل اواکثر فالهواء الذی کان منبسطاً فی‌تمام الکوز ینقبض و ویکون فی‌نصف‌آخر واذا اخرج‌الکوز ... انبسطت ... وما فیه‌الانقباض والانبساط للهواء لایکون الا خلاء» .

آغاز متن (عقائد الصوفیه) : الحمدلله الذی وسع قلب الانسان . . .
اما بعد فیقول الفقیر فیروالصوفی انه قدالهم فی سنةست وثلثین والف ان یکتب العقائد الصوفیه مستفیضا من انوارالحضرة قبلة الموحدین ... الشیخ الصوفی ...فمن تبع الصوفیه فی هذه المسائل فهوعلی صراط مستقیم

پایان رساله: خاتمه الهی اناعبدك وهذاالاسم اخرجنامن العموم الی الوجود... وابقنا علی هذاالاسم مادام الاسم اسما ..بحق محمدصلی الله علیه وسلم

آغازشرح (آغاز موجود): کماربانی قبل ظهوری وتعلق روحی بالبدن الفانی علی ان هذه الرساله اوصلها الی ولدك الذی سیظهر واسمه کذافاذا اتانی (درنسخه: عطانی) امرمن مطلقا بشرحها لکننی تشرفت حینئذ باحازته المکرمه فتوقفت حتی اذاوصلت بمکة المعظمه دعانی الیه من دعائه.. فحصلت اجازه ... فشرعت مستعجلا ... ولابد من تقدیم تحقیق ماهو المقصود حتی یتحقق الحق

پایان :شرح والاذکار کثیرة ضاق قرطاس الاظهارعن تفصیلها کلها وکفی المذکور وشهدالله انه لااله الاهو ونشهد بشهادته ان لااله الاالله ونشهدان محمدا عبده ورسوله ، تمت الرساله العقایدالصوفیه .

۲ـ اشتراك وجود (ص۱٤۸ـ ۱٦۷ دفتر) **(فارسی)**

از مولی رجبعلی تبریزی در ۵ مطلب و خاتمه (فهرست حاضر ۳٤۹۱۲ و۵٦)

۱ـ ذکرشکرخواره وچغدرابه‌ترتیب باشماره٦ و٧یادمیکندودرشرح آنهامیگوید: ذکر شکرخواره‌را سیدکامل سیدمحمود جنکل‌پلاس به‌هنگام‌خروج ازمعموره باالهام الهی فرا گرفت وآن‌ذکرچنین‌است که‌باتوجه قلب وبا شیوه‌ای خاص(که‌شرح آن دررساله آمده) بگوید«تویی‌تونی» واین‌ذکرراباسرعت‌وبدون فاصله‌تکرارکنند. وذکر«چغد» که‌شمس‌تبریزی آنرااز طایرعرشی شنیده‌وبه‌رومی‌آموخته چنان‌است که‌درحالی که‌سررا به‌جانب‌راست وچپ وپیش‌روحرکت میدهد بگوید «حقم‌حققم حقیقی ـ بقم‌بققم بقیقی و حقم حققم حقیقی» ، (رجوع به‌ص۱٤۲ نسخه‌شود)

۳ ـ حل‌شبهۀ ابن کمونه (حاشیه ص۱۵٦ ـ ۱٦٦ دفتر) **(فارسی)**

از مولی رجب علی نخست متن شبهه معروف‌ازابن کمونه‌دربرهان توحید وسپس جواب آن‌است (درباره این شبهه رجوع شود به‌همین فهرست ۱۸۰۵ ذیل تفسیر سوره اخلاص‌ازدوانی‌وفهرست ۵: ۳۷۷)

آغاز : شبهه ابن کمونه‌دربرهان توحیدآنست‌که چون حقائق بسیطه‌متباینه را اشتراك‌درمعنی‌عرضی‌که‌ذات وذاتی آن‌حقائق‌نباشد

آغازشرح : جواب شبهه بایددانست‌که تصدیق به‌آنکه دوواجب‌الوجود بالذات موجود باشد که هریك را حقیقتی باشد بسیط که میان‌حقیقت بسیطه

پایان: و تغایر بدیهی و غیربدیهی است پس واجب‌الوجود در معنی‌وجود باممکن مشترك نمیتواند بود مگر درلفظ وجود .

[مجموعه ۳۹۲٦]

دفتریست به‌قلم نسخ قرن۱۲ .

درپایان نسخه بریك‌برگ ابیاتی به عربی از ظهیرالدین موصلی باقلم‌تازه‌نوشته‌اند عناوین شنگرف .

قطع‌رقعی ۱۲ × ۱۷ ج‌قیماجی مشکی یك‌لا صفحات ۱٦۷ . سطور۱۴ . کاغذفرنگی سفید شماره‌ثبت‌قدیم ۲٦۰۳۹ جدید۷۳٦۵ تنکابنی۱٦۸

۱ـ مقالة فی سمت‌القبله (ص۲ـ۷دفتر) **(عربی)**

ازابوعلی‌حسن‌بن حسن‌بن الهیثم مصری.

فهرست حاضر : (شمارۀ۱/۳۹۲۷)

آغاز : مقاله‌ابوعلی‌حسن‌بن‌الهیثم‌فی‌سمت‌القبله قال‌رحمه‌الله‌سمت‌القبله‌هوـ الجهة التی اذا قابلهاالانسان کان‌کالناظر الی‌قطرالعالم المارة بالکعبه و کان شعاع بصره‌الخارج علی‌ذلك‌السمت فی‌سطح‌الدائرة العظیمه الماره بسمت‌راسه وبالنقطه‌المسامتة‌للکعبه

پایان: فحیث انتهت‌الاجزاء اوصلنا بینه و بین مرکزالدائره بخـط مستقیم وهوالسمت‌المطلوب و ان شئنا اطبقنا صحیفته .

۲ـ منظومه‌فی‌سمت‌القبله (ص ۷ـ۸ دفتر) **(عربی)**

منظومه‌ایست دارای۱۲بیت. درعنوان نسخه‌باقلم قرمز نوشته :
«ولبعضهم فی‌معرفةسمت‌القبله منظوما» ازنخستین ابیات منظومه:

اذا مـا تشاء وضعـا لقبلـة بلدة
علی صحة فافهم مقالی واعقلی
وحرر لها طولا و عرضاوقسهما
بمکةواخبر حکم شعری‌المفضلی

آخرین‌بیت :

و ماثم امر زایـد عـن قواعـد
ذکـرت فخذما قدنظمت وکمل

۳ ـ رسالةقواعد استخراج‌قبله (ص ۸ـ۱۶ دفتر) **(عربی)**

از عبدالله‌بن حسن‌بن ابی‌الحسن‌عزی .

وی در این‌رساله چند قاعده برای شناختن قبله بدست میدهد مانند دائرهٔ هندیه درج باذکرشیوه استفاده ازآن ودستور بکاربردن پرکاردر استخراج‌قبله

آغاز : یقول‌العبدالفقیر..عبدالله‌بن‌الحسن... هذه‌قواعدفی‌ارائةالقبلةالاولی بالدائرةالهندیه وکیفیةالعمل‌بها

پایان: ثم‌احذر فی‌هذه‌الطریقه من‌امرین مفسدین‌لعملک‌احدیهماان یختلف علیک عدةالسمت وتشتبه علیک البروج المبسوطـه بـالمنکوسه الثانی اشتباه الجهات اذاخرج خط سمت‌القبله فلاتدری فی‌ای‌جهة نقطة الاعتدال‌وقـد‌دخل علی خلق‌کثیرفی‌اعمالهم الخلل من‌هاتین الجهتین فالصواب فی‌امر البروج‌ان الذی تنطره مکتوبامنکوسا فالعدة المنکوسه هی‌له‌والصواب فی‌امرالسمت‌انه‌ان

کان فی‌الجنوب فنقطة الاعتدال فی‌الشمال و ان کان فی‌الشمـال فنقطة الاعتدال فی‌الجنوب والله‌اعلم .

۴ ـ دستور تربیع خط (ص ۱٦دفتر) **(عربی)**

قال‌بعضهم اذااردت تربیع خط‌ولیس معك‌الامسطرة فانظر قبة من‌الارض

۵ ـ معرفة حصة‌العصر بالدائر (ص۱٦ ـ ۱۷ دفتر) **(عربی)**

فصلی است ازکتاب ابوعلی مراکشی (مؤلف جامع‌المبادی والغایات)

آغاز : قال الشیخ ابوعلی المراکشی رحمه‌الله فصل فی‌معرفه‌حصة العصر بالدائر من‌الفلك اذااردت ذاك‌فحصل معرفة .

٦ ـ معرفت سمت‌قبله‌باجدول‌عشرینی (ص ۱۷ دفتر) (عربی)

گو یا این بخش‌نیزاز مراکش وخود دنباله فصل‌بالاست در . آغـاز این گفتار آمده‌است :

الجدول العشرینی لمعرفته سمت‌القبله وانحرافهافی کل بلداذااردت ذلك نظرت الی‌الفضل بین‌الطولین ... واماجهة سمت‌الانحراف فهومذکور فی‌هـذا الکتاب مستقصیاعلیه‌والله اعلم .

۷ ـ سمتیه (ص۱۸ ـ۳۰ دفتر) (فارسی)

رساله‌ایست‌درمعرفت سمت‌قبله .

دارای یك‌مقدمه ودوفصل ویك‌خاتمه ازاین‌قرار :

مقدمه در بیان مبادی وتعریفات فصل اول درمعرفت هیئت وصفت خـانه کعبه فصل دوم درمعرفت‌سمت قبله وخاتمه درربع‌دائره که برخی‌ازعلماء برای تشخیص قبله‌ساخته‌اند . درپایان دیباجه ازغزالی نقل میکند کـه : «من‌لم‌یعرف الهیئة والتشریح فهوفی معرفةالله عنین»

رجوع شود به ذریعه ۱۲ : ۳۸ (همین‌نسخه‌حاضر درذریعه‌یادشده)

آغاز : هرحمدوثنایی که زبان‌فصاحت درادای آن عاجز است... امابعد برارباب بینش واصحاب دانش پوشیده نماند که‌شرف انسان به علم است

پایان: وطول وعرض بلادمذکور را وربع دائره دراین مقام‌آورده‌شدتـا برمصلی‌به‌اندك تاملی‌معلوم گردد والحمدلله‌علی‌الاتمـام . تمت الـرسالةالسمتیه بعون‌الله وتایید رسوله ... سنة۱۰۵۵(درصفحه مقابل، دائره وجدولـی‌است‌متعلق به‌رساله سمتیه برای‌نشان دادن طول‌وعرض‌وسمت‌قبله عده‌ای‌ازبلادکه‌قبله‌انسان بین مغرب وجنوب است‌رسم‌گردیده‌است) .

۸- رساله‌صبح کاذب(ص۳۲- ۳۳ دفتر) **(فارسی)**

ازخواجه نصیرطوسی (فهرست ۱۹ : ۴۵۲ وآثار واحوال خواجه: ۲۲۵

آغاز : صبح‌کاذب نوری مستطیل است که درناحیت مشرق درآخر شب ظاهر شود

۹- جدول‌انحرافات قبله (ص ۲۶-۳۹ دفتر) **(فارسی)**

جدولی است‌درچهارصفحه که درجات طول وعرض ومقدار انحرافات بلادی‌راکه‌نام آنهادرخانه‌های ردیف‌اول‌جدول یادشده‌ـازطنجه تاسرمن‌رای‌ـ معین میکند .

۱۰- کشف‌الریب(ص۴۰ - ۸۴ دفتر) **(عربی)**

کشف‌الریب فی‌العمل بالجیب ازابوعبدالله‌محمدبن عبدالرحمان‌مزی (م‍ـ ۷۵۱) دارای‌یك مقدمه و۹۵ باب . مؤلف دردیباجه میگوید :

ازمیان آلات فلکی تنهاربع مجیب است‌که درهمه قیاسات فلکی به‌کار میرود واماکتابها ورساله‌های که‌درباره آن نوشته‌شده ناتمام وپرازاشتباه‌است مگـر رساله‌ای که ابوعلی‌مراکشی‌دراین‌باب‌نوشته وآنرایکی ازبخشهای کتاب جامع المبادی‌والغایات خویش قرارداده‌است .

ونیزمیگوید : «من دراین‌رساله کاررا برپایه قواعد مسلم‌هندسی نهادم ودر

پایان رساله بابی به‌بیان ضرب وتقسیم واستخراج جذریا جیب اختصاص دادم» .

مقدمه در تعریفات وحدوداست وباب اول درمعرفه جیب قوس و تحقیق ماهیت جیب وباب آخر (۹۵) درمعرفت ضرب وقسمت واستخراج جذر درچهار بخش .

در کشف الظنون از کشف الریب فی العمل بالجیب تالیف مزی که دارای ۶۷ باب است یادشده ولی چنانکه می‌بینیم کتاب حاضر دارای ۹۵ باب است عباس عزاوی تعداد ابواب کشف الریب را ۲۲ باب قید میکند .

رجوع کنید به: فهرست ۱۹ : ٤۱۲ ظاهریه (علم الهیئه) : ۲۱٦ عزاوی تاریخ فی العراق : ۱٦۱

آغاز : الحمدلله الکریم الوهاب الرحیم التواب . . . امابعد فانه لیس فی الآلات الفلکیه مایعمل به‌جمیع الاعمال فی کل غرض

غیر المجیب ولم یوجد فیه رسالةاتم . . . من الرساله التی وضعها الامام ... المسمی بجامع المبادی والغایات واماباقی الرسائل لغیره فانماهی هذیان وتلفیق کالذی ذکروه فی فضل الدائر الذی هومن اهم الاعمال وفیه من الخطاء مالایخفی وکاستعمالهم الطریق التی یخرج نهایة التعدیل فی کل بلد بقدر عرضه و من المعلوم ان نهایة التعدیل فی العرض المساوی لتمام المیل قف درجه ... وکاستعمالهم فی الظل الضرب والقسمه وانماهوراجع الی الحساب ومع هذا فان اکثر اعمالهم فی رسائل الجیب لیس لها تعلق بالجیب یعرف ذلك من له نظر فی هذاالفن ولیس قولی هذا ازدرءآربهم وانمااردت التنبیه علی ان الاعمال الموجوده فی هذه الرساله

۱ـ همچنین عزاوی درتاریخ علم الفلك فی العراق این عبارت را ازمقدمهٔ کشف الریب مزی نقل میکند « ان جامع المبادی والغایات لابی علی المراکشی مطول فحذفت ـ الفضول الخارجة عن الفن» در یباجه نسخه حاضر از مراکشی وکتاب اویادشده اما به‌این صورت: «ولم یوجداتم والاکمل من الرسالةالتی وضعها الامام... التی هی من جملة کتابه المسمی بجامع المبادی والغایات واماباقی الرسائل لغیره فانماهی هذیان وتلفیق کالذی ذکروه فی فضل الدائر» چنانکه ملاحظه میگردداین دومضمون بهیچ وجه بایکدیگر نزدیك نیست . بنابرین دورنیست جای سخن عزاوی کتابی دیگر باشد(بانام کشف الریب ویا بانامی دیگر)

انما هی‌م رتبة علی‌قواعد هندسیه من‌اصح الاعمال .. وقداهل اکثر اهمل زماننا اعمال‌الجیب لانهم لم‌یجدوا من یوضح مشکله ولایفتح مقفله . . . فالمقدمه فی‌تسمیه الرسوم الموضوعه فی‌هذاالربع...المرکز هوالبخش‌الذی فیه‌الخیط ویسمی‌القطب

پایان: وفی‌هذاالمقدار کفایه لمن‌کان‌له عنایة‌بهذاالشان ولیکن هذاالکلام آخرالرساله الحمدلله رب‌العالمین

۱۱- الروضات‌الزاهرات‌فی‌العمل بالمقنطرات (ص ۸۶-۱۰۸ دفتر)**(عربی)**

ازشمس‌الدین محمد مزی (مؤلف‌کتاب‌کشف‌الریب)

این رساله دارای یك مقدمه و**۳۵** باب‌است مقدمه درتعریفات (= رسوم) وشرح اصطلاحاتی ازقبیل: خط مشرق ومغرب، مقنطرات،افق، سمت‌الرأس وجز اینها ، باب اول درمعرفت اخذ ارتفاع (دستور به‌دست‌آوردن ارتفاع) وباب‌آخر درمعرفت درجهٔ شمس است دربرج خویش. مولف میگوید:«درجهٔ شمس را باید درآغازمیآوردم زیراکه همه ابواب وابسته به‌آن‌است امااز آنجا که من عزم قطعی برتألیف این رساله نداشتم آنرا ننوشته بودم تا به‌درخواست یکی از ذوی‌الحقوق به نوشتن این باب پرداختم خاصه اینکه می‌دیدم جداولی که مؤلفان رسائل جیب برای نشان دادن درجهٔ شمس ساخته‌اند نادرست و پرخلل است».عزاوی (علم‌الفلك): ۱۶۰

آغاز: الحمدلله مانح‌الانعام علی‌الدوام ... وبعد فانه لما کان علم الوقت مند و بالیه والمعول فی‌شروط صحة‌الصلوة علیه وجب‌شرح‌التوصل الیه باسهل الآلات وهوربع‌الدائرة الموضوع علیه‌المقنطرات . . . وقد رتبت هذه‌الرساله علی مقدمة‌وخمسه وثلاثین بابا

پایان: وطریق‌العمل به‌ان تعرف سنی‌التاریخ الرومی بالسنة‌التی انت فیها وزد علیها و احدا واسقط‌المجتمع فان بقی واحداً فاستعمل‌الجدول الاول وان بقی اثنین فاستعمل الجدول الثانی ... و ان بقی اربعه فاستعمل الجدول الرابع

ولیکن هذا آخر الکلام و آخر الرساله و الله تعالی اعلم بغیبه و احکم بالصواب والحمدلله رب العالمین .

۱۲- قبلة الافاق (ص۱۱- ۱۵۷ دفتر) **(فارسی)**

از رضی‌الدین محمدبن حسن قزوینی (م-۱۰۹۶) مؤلف کتاب لسان الخواص (شماره۳۷۳۳) ورساله‌های موجود درمجموعه۲۸۶۹، دارای چهار رکن

رجوع شود به فهرست حاضر: ۲۱۷و۲۱۵-۲۱۸و۱۷۱۴

۱۳- قبله (ص۱۵۸-۱۵۹ دفتر) **(عربی)**

بخش قبله است از کتابی در آیات الاحکام

آغاز: النوع الثالث فی القبله وفیه آیات منها

[مجموعهٔ ۳۹۲۷]

دفتریست به‌خط نستعلیق قرن۱۱ (مگر دو صفحه آخر که نسخ‌است) باچند قلم. کنار چند برگ‌اول وصالی دارد . عناوین شنگرف برپشت برگ اول تملك عمران مورخ ۱۱۷۹ بامهری کوچك که نقش‌آن « عبده عمران » است وتملکی دیگر بااین عبارت «من جملهٔ ماانعم‌الله الکریم علی‌عبده الفقیر الحقیر الاثیم » با مهر کوچك و مختلفه‌الاضلاع که نقش‌آن « سلام‌علی‌ابراهیم » است وشرح بیتی ازنظامی به‌عربی دیده میشود . بیت‌نظامی این است :

گوش دو ماهی زبر وزیر تو　　　شد صدف جوهر شمشیر تو

درشرح این بیت نوشته است « ارادبالنونین برج الحوت و [الحوت] الذی یروی ان الارض علی‌ظهره ...» عناوین شنگرف

قطع وزیری ۱۴/۵ × ۲۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۱۵۹ سطور۸ ؛ کاغذ نخودی و زرد رنگ شماره ثبت قدیم ۲۶۰۰۴ جدید ۸۱۸۱ تنکابنی : ۳۳۳

۱- مکاتیب قطب (ص۲-۱۵ دفتر) **(فارسی)**

چند مکتوب است ازقطب محیی = قطب‌الدین عبدالله‌بن محیی شیرازی خزرجی. (رجوع شود به‌فهرست حاضر: ۱۲۳۳-۱۲۳۸) .

دراین مجموعه چند مکتوب‌است خطاب به‌مولانا مجدالدین، عبدالغنی، امیرجعفرودیگران به‌چلیپا نوشته ودرحاشیه هریك ازمکاتیب موضوع آن باقرمز نوشته است .

۲ــ نفائس‌الارقام (ص۱۵ــ۶۲ دفتر) **(فارسی)**

ازمحمد دهدار دارای مقدمه ده‌فصل (= ده‌رقم) وخاتمه

فهرست حاضر : ۵۹ و ۶۵۷

۳ــ مکاتیب قطب (ص۶۳ــ۶٤ دفتر) **(فارسی)**

دومکتوب دیگر است ازقطب محیی باهمان خط وشیوه.

۴ــ تبصرة‌المؤمنین (ص۶۷ــ۲۳٤ دفتر) **(فارسی)**

ازمحمد مؤمن (بن‌محمد زمان) حسینی طبیب تنکابنی (مؤلف کتاب تحفه درطب). وی‌این‌رساله‌را درپاسخ‌مطاعن وتشنیعاتی‌که محمدطاهرقمی دررسائل خویش به صوفیه وتصوف نسبت‌داده تألیف‌کرده است در دوازده فصل و یك خاتمه . اینك‌فهرست فصلهاکه اوخود در دیباجه‌آورده نقل میگردد .

فصل اول در اثبات طریقت و حقیقت و بیان آنکه مخترج صوفیه حقه نیستند .

فصل دوم درتحقیق ولایت ومراتب ایمان ومعنی‌پیری ومریدی وجوازترك حیوانی و ریاضات ودوری ازخلق .

فصل سوم دربیان عشق.

فصل چهارم درجواز ذکرخفی وجلی به‌طریق مخصوص .

فصل‌پنجم درتحقیق حب والهام و وحی وجوازکشف ورؤیای صادقه و عروج روح ووجود اوتاد واقطاب وکرامات وعدم ضرر اهل‌الله .

فصل ششم دروحدت وجود .

فصل هفتم دراثبات انوار وحجب .

فصل هشتم درجواز چله نشستن

فصل نهم درشطح وطامات

فصل دهم دراثبات روح اعظم واتصال ارواح مومنان به‌آن

فصل یازدهم دراثبات مرتبة فناء فی‌الله

فصل دوازدهم درجواب مطاعن جناب مولوی که نسبت به هریك ازعرفا بیان کرده است .

خاتمه ـ دردلائل تشیع مشایخ کبار وتاویل اقوال ایشان (۱)

« قال النبی (ص) لایقوم الساعه علی امتی حتی یخرج من امتی اسمهم صوفی لیس امتی انهم یهودامتی... یرفعون اصواتهم بالذکر یظنون انه طریق الابرار

تنکابنی شرح (حکایت مرموزه) را که نسخه جداگانه از آن به شمارهٔ ۳۲۳۲/۱۰ درهمین مجلد: ۱۰ شناختیم درپایان این کتاب (تبصره) گنجانیده. وی پس ازسخن دربارهٔ ذکرجلی وخفی میگوید «ومکرر بیان کرده ایم که اقوال ایشان مرموزات

۱ ـ دررساله تبصره (خاصه درفصل آخر) فوائدی تاریخی به چشم میخورد که واز آن جمله درباره کتاب حدیقه وبخشی که درمذمت صوفیه به آن الحاق شده. تنکابنی این افزوده را ازمیرلوحی میداند ومیگوید: «اکثر این قسم اقوال را معاندین به ایشان نسبت داده اند چنانکه مولف تبصره العوام کرده است چنین که دراین زمان لوحی معرکه گیر کلماتی چند انشاکرده در مذمت صوفیان وملحق به رساله آخند مولی احمد اردبیلی ساخته» بدنبال این سخن داستان حاجی کلبعلی قزوینی را با مولی محمد طاهر وهمچنین داستان حاج امین کلاه دوز قزوینی ونظارت قمی را بر اموال حاجی به تفصیل باز میگوید باتغییراتی که تکرار آن شایسته نیست اما برای اینکه نمونه ای ازکتاب عرضه گردد چند سطر آخر از سخنان کنایت آمیز تنکابنی دراینجا نقل میگردد :

«چون قوت مشهیهٔ حضرت قاضی در فقرت جاذبه اموال بیشمار کوشیده قوت دافعه امانت راضعیف وماسکه راقوی ساخته هاضمه به هضم آن پرداخت وصحت وصیت نامه ونظارت او به اشهادومهر مومنین قزوین پیوست وبلوغ صبیه به اشهاد ومهر آن جماعت مظنون او نگشت اجرای وصایا را بر حضور آن عفیفه معوق فرمود تا لاعلاج وصی مزبور آن مستوره را ازقزوین بقم آورد به دولت سرای حضرت قاضی رسانیدند ودیگر کس سایه آن عفیفه را ندید»

درجای دیگر درباره میرزاصفی ساوجی که میخواست برای انتفاع مردم قم قناتی استخراج ووقف نماید گوید « میرزا صفی حسب الاختیار حضرت آخوندی مبلغ پانصد ریال در...» اقتدار او گذارد . حضرت آخوندی را اغراض ... بر آن داشت که به مبلغ مزبور آب قناتی از جماعت منسوبان ومرید خود خریداری کند که جریان آن به شهر قم از ممتنعات بود... »

تنکابنی ازملاقاسم علی مشهدی که«ازپیش خود پیش نماز شده بود» نیز یاد میکند میگوید: وی حدیثی ازخودوضع کرده وبه دست هریك ازعوام داد وصورت حدیث موضوعه این است

است و اصطلاحات ایشـان دیگر است اگر جمیع آنچه حضرت آخوندی از مقالات ایشان بیان کرده تأویل خواهند به موجب اصطلاحات این فرقه همه را تأویل هست اماکتـابی باید تحریر نمود در کمال بسط ... و چون حقیر سابقاً تأویل حکایات مرموزه حکمای هندوستان کرده وخالی ازغرائبی نبود متمم این رساله گردانید تامعلوم شودکه هرکلامی را تأویلی ممکن است(وپس ازدو صفحه گوید) اماحکایت مرموزه‌که حکماء هندوستـان جواب ازاهل ایران خواسته بودند به‌این عبارت است ...»

رجوع‌شود به‌ذریعه ۳: ۳۲۵ فهرست نسخه های فارسی ۲ : ۹۰۵ ـ ۹۰۶ وفهرست حاضر: ۱۱۹۸ (= شرح داستان رمزی)

آغاز: الحمدلله‌الذی یهدی من‌یشاءالی صراط مستقیم‌بعدبر ارباب‌الباب پوشیده‌نماندکه حضرت مولوی به‌ظاهر مولانا محمد طاهر چون قعود در مسند قضای قم‌را باقیـام به‌پیش نمازی جمعه‌که برغیر معصوم اجتماع ضدین است جمع فرموده خواست که در وحدت مسلك عرفاء و متشرعین حقه تفرقه اندازد ...رسائل چند از نظم و نثر درمطاعن عرفاکه صوفیهٔ حقه‌اند انشاء نمود وطریق‌سالکان‌راه‌حق‌راغیرجادهٔ شرع‌دانست اختراع‌مذهبی به‌سلطان‌العارفین... شیخ صفی‌الدین قدس سره وفرقه‌کاملین شیعه داده بنـاء علی‌هذا خادم فقراء و خاك قدم عرفاء محمد مؤمن الحسینی‌التنکابنی الطبیب واجب دانست‌که اصول طریقهٔ این فرقه‌را ... بیان سازد تابرعوام نیز ظاهرگردد

پایان: وبرسلامت روان شدن‌کنایت ازعدم موانع راه زنان عقبات عالم بقاست نسبت به تعلقات عالم حسن والسلام علی من‌اتبع الهدی . تمت الرساله

۵ ـ احادیث واخبار (ص ۲۳۵ ـ ۲۹۳ دفتر) (عربی)

[مجموعه ۳۹۲۸]

دفتریست به قلم نستعلیق عباسعلی درویش نعمة اللهی کرمانی مورخ ۱۲۱۵ . در اول وآخر دفتر یادداشتهای پراکنده دیده میشود . عناوین شنگرف .

قطع رقعی ۱۱×۱۷ ج مقوایی عطف وگوشه تیماج قرمزصفحات ۳۰۶ سطور۱۴ کاغذ فرنگی آبی شماره ثبت قدیم ۲۵۸۵۳ جدید ۹۳۵۹ تنکابنی : ۸۷ .

۲ ـ تحفه شاهدی (ص ۱ ـ ۷۰ دفتر) **(ترکی ـ فارسی)**

= لغت منظوم ترکی متداول در آذربایجان به‌فارسی ازابراهیم‌دده‌شاهدی مؤلف گلشن توحید . (م-۹۵۷)

این منظومه در ۲۷قطعه است وهرقطعه دارای وزن‌وبحری خاص . وباید یك اسم یایك‌مصدر ترکی ، مرادف آنرا بفارسی (پیش از آن یا پس از آن) میآورد .

شاهدی در دیباجهٔ ترکی منظومه از تحفهٔ حسامی یادمیکند .

و میگوید این فرهنك را برای تسهیل فراگیری‌اطفال به‌نظم‌درآوردم .

فهرست موزهٔلندن (ترکی) : ۱۳۹ـ۱۴۰ تاجیکستان ۵ :۱۲۷ـ۱۲۲ ذریعه ۹ :۴۹۸ هدیة‌العارفین ۱ :۲۷

آغاز:

بنام خالق و حی و توانا قدیم و قادر و دانا و بینا

ثناءوحمدو شکربی‌نهایت سپاس وبیحدو غایت (۱)

فاعلاتن فاعلاتن فاعلات بو کتابی‌اوکرن‌آب‌حیات

پایان:

شاهدیه هرکم ایلرسه‌دعا قیله‌محشرده شفاعت مصطفی

۲ـ سالهای ترکان (ص ۷۱ـ۷۳ دفتر) **(فارسی)**

نامها و احکام سالهای ترکان .

(رجوع شود به‌همین فهرست : ۱۷۴۳ وفهرست ۱۹ :.

آغاز: بسمله حکماءِ تتاروایغورمتفق‌اندکه‌حکم‌سال ایشان وسعدونحس و برف و باران و خوبی وبدی و جمیع مقدمات ایشان از نسبت دوازده جانور

۱ـ درتسمیه‌کتاب گوید :

چو الطاف خداکوستردی اتمام دیدم بن داخی تحفهٔ شاهدی‌نام

کداکیم شاهدی مولویم دیار منتشه ده مغلوی‌یم...

مرادم کوله‌تحفه‌بوله‌شهرت کله اطفاله اوزا نه قدرت

۱ـ تنها دوبیت نخستین دیباجه به‌فارسی است .

گرفته‌اند و اگر سال ایشان معلوم نباشد و بخواهیم بدانیم که سال‌چیست و به کدام جانور نسبت دارد .

پایان: به هرجاکه رود رنج افتد اما دلیر و مبارزه‌جوی بود .

دستور استخراج کسوف(ص۷٤دفتر) **(فارسی)**

از محمدزمان. گفتاری است کوتاه که چنین آغاز میگردد :

«دستور استخراج کسوف جهت توضیح کسوف آنچه العبد محمدزمان استخراج آنرا استنباط نموده آنست که دروقت‌اجتماع نظربایدکرد...» .

۴ـ الرسالة الفلکیه = صورالکواکب

(ص۷۵-۱۲۸دفتر) **(عربی)**

منظومه از ابوعلی‌بن ابی‌الحسین عبدالرحمان‌بن عمرصوفی .

ابوعلی نیز مانند پدر تألیف خویشرا بنام شاهنشاه بویهی(عضدالدوله) نگاشته و در دیباجهٔ منظومه از او و ازپدر خویش یادمیکند .

در پایان منظومه از «شیخ» خود سخن میگوید وگویا مقصودهمان‌پدرش باشد . ابوعلی‌نسخه‌ای ازصورالکواکب پدررابه‌سال ٤۰۰ـه رونویس واشکال نجومی آنرا رسم‌کرده این‌نسخه اکنون در بادلیان ـ شماره موجوداست

از بیت آخرفهمیده میشودکه نام آن «فلکیه» یا «الرسالةالفلکیه» است .

یذکر هن شیخنا فی کتبه   فینتجعها من عدت من‌ادبه

قد تمت الرسالة الفلکیه   الحمد لله و علی نبیه

این منظومه باکتاب صورالکتاب عبدالرحمان صوفی درحیدرآبادبچاپ رسیده است .

درکنارصفحه نخستین منظومه، یادداشتی است بقلم‌نستعلیق‌تازه‌ترمتضمن شرح حال عبدالرحمان صوفی (که نویسندهٔ یادداشت می‌پندارد این‌منظومه از اوست) بنقل‌ازتاریخ مختصرالدول ابوالفرج گریگوری‌بن‌العبری .

رجوع شود بفهرست ۱۹ :۷۲-۲۰٤ (صورالکواکب ابوالحسین‌صوفی) و

فهرست ۲:۱۰۲ نالینو (علم الفلك تاریخه عند العرب): ۴۲ و۱۰۷ والدومیلی (تاریخ العرب العلمی) :۲۱۳، ۲۱۸-۲۱۹ و۴۷۱ و۵۵۱

۵ ـ رساله دراسطرلاب (ص۱۲۹-۱۸۰ دفتر) **(فارسی)**

از قاسم‌علی قائنی شاگرد مولی‌محمدحسین بن محمد باقریزدی (قرن ۱۱) در یك مقدمه و یازده باب و خاتمه.

از این قائنی چند تألیف نجومی در این کتابخانه است که‌در فهرست ۱۹ شناسانده شده‌بااین نامها:

آلات اسطراب = جامع الانوار (درصورت آلات رصد) ۲ـ مطلع هیلاج ـ اسطرلاب دربیست باب ۳ـ مطالع الحکم در معرفت اوقات و سمت قبله (دستورعمل ما آلت اختراعی خوداو) ۴ ـ قبله‌نما،

ا. ستوری ۴ تألیف از او یادکرده :

۱ـ جامع الانوار ۲ تشریح درپرکار (که در ج ۱۹ فهرست اشتباه ا. ستوری را دراین‌مورد یادآور شده‌ام) ۳ ـ رساله در علم هیئت ۴ ـ رساله دراسطرلاب. ستوری دربارهٔ رساله اسطرلاب توضیحی نمیدهدو شایدهمین رساله حاضر باشد (ص- ۵۵۵ فهرست ۱۹) نسخه‌ای دیگر از این اسطرلاب درسپهسالار (تهران) است.

رجوع شود به فهرست سپهسالار ۳ : ۱۳۰ فهرست نسخه‌های فارسی از منزوی ۱: ۲۳۰ و ا. ستوری ۲ : ۸۹ - ۹۱.

آغاز: سپاس بی‌قیاس وستایش بی‌مر صانع قدیم وقادر حکیم اما بعد این فقیر الحقیر الی الغنی قاسم‌علی قاینی مدت مدید بودکه درطلب آموختن صنعت اسطرلاب سعی بلیغ داشت واستاد مشفق نمی‌یافت. به‌حکم من طلب وجد وجد

۱ درمقدمه میگوید: (درتفسیر اسطرلاب): «مراد ازیونان روم است وبه‌زبان عبری اسطررا زیج گویند ولاب‌را فلك یعنی زیج ومراد ازعبری شرقی‌است وبه‌زبان غربی اسطررا جام گویندولاب‌را گیتی‌نما. شعر زمالك تاملکوتش حجاب بردارند ـ کسی که خدمت جام جهان‌نما بکند. وبعضی گفته‌اند که اسطر سطر چند است ولاب صانع اویعنی سطورلاب».

استاد شفیق رفیق یافت وبه قدروسع خود از استاد صاحب کمال ونیر آفتاب خصال اعنی مولانـا محمد حسین‌بن مولا شمس‌الملةوالدین محمد بـاقر یزدی فراگرفت ، مقدمه در تعریف وخواص اسطرلاب

پایان: همین‌قدر کافی است در امتحان اسطرلاب . والله‌اعلم بالصواب .

۶ـصورت اسطرلاب (ص ۱۸۲ دفتر) **(فارسی)**

صورت یك اسطرلاب است با عضاده و چرخ وتمام وسائل که به قلم تازه نقش کرده‌اند ودرکنار هربخشی شرح ودستورکارآنرا نوشته‌اند . نقاشی و نوشته‌ها ظاهراً از سیدعلی اکبربن سیدابوالقاسم است که در چند جای این دفتر خط ویادداشت او دیده میشود ودر یکی ازاین یادداشتها میگوید علم هیئت و نجوم را ازاجداد خویش به‌ارث برده‌است .

۷ ـ تحفهٔ حاتمیه (ص ۱۸٤ ـ ۲٤۲ دفتر) **(فارسی)**

= هفتاد باب در اسطرلاب ازشیخ بهاءالدین محمدعاملی .
رجوع شود به‌ص ۹۱، ۳۳۹، ٤۲۳ و۵۰۵فهرست ۱۹ .

۸ ـ معرفةقبلة البلاد (ص۲٤۵ ـ ۲۵۳ دفتر) **(عربی)**

از شیخ بهاءالدین محمدعاملی .

آغاز : بعد الحمد والثناء ... لایخفی‌علی اولی النهی ان معرفةالقبله‌یمکن بوجوه کثیره‌وطرق منهاهوالمشهور وهوالدائرةالهندیه‌المبارکه یعرف‌منهاسمت قبلةالبلاد ... علی‌وجه برهانی تحقیقی وهی مما اعتبره المجتهدون ... ولنقدم لبیانها مقدمه

پایان: اناهوجوف‌الکعبه‌المعظم وان لم‌یکن‌خال عن‌خال والله‌اعلم‌بحقیقة الحال والمآل .

۹ ـ رساله در هیئت(ص۲۵٤ ـ ۳۲٤ دفتر) **(فارسی)**
از مولی‌علی قوشجی .
رجوع شود به صفحه۱۳٦، ۳۳۱ ۳۷۰، ٤۲٤، ، ٦۸۹و۹۰۹ همین فهرست .

۱۰ـالمیامن(حاشیه ص ۲۵٤ ـ ۲۵۵) . **(عربی)**
در نسخه حاضر المیامنة الثانیه وتفسیرها (فی‌معرفة الکواکب وضعفها)
تاالمیامنةالخامسة (فی استخراج العددوالخباء واظهارالشی‌الذی تریدمعرفته) .

[مجموعه ۳۹۲۹]

دفتریست به‌خط نسخ قرن۱۳ ، تنها شمارهٔ ۱ـ۲ قلم شکسته نستعلیق است .
قطع خشتی × ح تیماج مشکی صفحات ۳۵۵ سطور کاغذ فرنگی سفید شمارهٔ
ثبت قدیم ۲۶۰۲۲ جدید ۸۱۸۴ تنکابنی : ۱۰۰

۱ ـ تحریر القواعدالمنطقیه (ص ۱ ـ ۱۰٤ دفتر) **(عربی)**
= شرح شمسیهٔ کاتبی قزوینی ازقطب‌الدین رازی.
(نسخه حاضر که ازکهن‌ترین نسخ این‌است از آغاز و پایان افتاده دارد
ومتن‌شمسیه درحواشی باهمان خط نقل شده‌است) .

۲ ـ القواعد الالهیه (ص ۱۰۰ ـ ۲۰۰) **(عربی)**
ازشیخ‌کمال‌الدین میثم‌بن‌علی‌بن میثم‌بحرانی‌فیلسوف ومتکلم(م‍ـ۶۷۹) در
اصول‌عقائد ومشتمل برمباحث فلسفی .
این‌کتاب دارای هشت قاعده است وهرقاعده دارای چند رکن ودر هر
رکن چند بحث است .
درقاعدهٔاولی(= مقدمات) بحثهایی‌ازمنطق‌داردمانندتقسیمات‌تصوروتصدیق،
مسائل نظروفکرواینك فهرست بعناوین وباهمین عبارت‌کتاب :
القاعدة الاولی فی‌المقدمات وفیها ارکان الرکن الاولی فیه ابحاث :
البحث الاولی : حصول صورة الشیء فی‌العقل اما ان یتجرد عن‌الحکم

البحث الثانی کل واحد من التصور والتصدیق اما ان یکون بدیهیا مطلقا و هو باطل .

البحث الثالث والتصدیق اما ان یکون جازما اولا.

البحث الرابع ـ لما بینا ان من التصورات والتصدیقات ماهو مکتسب ... فوجب ان نشیر الی الطریق الموصله .

الرکن الثانی فی النظر . وفیه ابحاث :

البحث الاولی ... النظر والفکر عبارة عن ترتیب مقدمات

البحث الثانی النظر المفید للعلم موجود وانکره السمنیه مطلقاً

البحث الثالث النظر ان طابق ماعلیه الامر فی نفسه ... کان نظراً صحیحاً (۱)

البحث الرابع حصول العلم عقدت النظر الصحیح بمجری العاده عند الاشعری

البحث الخامس قال اصحابنا شرط حصول العلم عن النظر ان یکون النظر عالی بالدلیل .

البحث السادس شرط حصول النظر ان لایکون عالماً بالمطلوب

البحث السابع النظر فی معرفة الله واجب خلا فا للا شعریه

الرکن الثالث فی الطرق الموصلة الی التصور ... وهی القول الشارح

البحث الاولی الحقایق منها بسائط

البحث الثانی ... ان البسائط لاتعرف بحد

البحث الثالث الترتیب فی الاقوال المعرفه

البحث الرابع تعرف انسی بمایساویه

---

۱ ـ درکنار این سطر این حاشیه که گویا ازکاتب نسخه‌است دیده میشود :
«قال جمال الدین رحمه‌الله سالت المحقق [مقصود نویسنده ظاهراً سئوال علامه حلی است ازاستاد خودابن میثم) عن معنی قولهم ان الصادق فی الاحکام الذهنیه هوباعتبار مطابقته لمافی نفس الامر فقال رحمه‌الله المراد بنفس الامر هوالعقل الفعال وکل صورة اوحکم کانت فی الذهن مطابقاً للصورة المثلثه فی العقل الفعال فهوصادق والا فهو کاذب»

الرکن الرابع فی الطرق الموصله الی التصدیق وفیه ابحاث (۱ ـ فی تعریف الخبر ۲ ـ فی تعریف الحجه واقسامها ۳ ـ القیاس ٤ ـ الدلیل فی عرف المتکلمین هو الذی یلزم من العلم به العلم بالمدلول ٥ ـ قال الامام فخر الدین الدلیل اللفظی لایفید الیقین ٦ ـ المطلوب اما ان یستقل العقل بدرکه) .

القاعدة الثانیه فی احکام کلیة المعلومات .

القاعدة الثالثه فی حدوث العالم .

القاعدة الرابعه فی اثبات العلم بالصانع وصفاته .

القاعدة الخامسه فی الافعال واحکامها.

القاعدة السادسه فی النبوات .

القاعده السابعه فی المعاد .

القاعدة الثامنه می الامـامه . (در مقدمهٔ امامت مـانند بخش نبوت ٥ مسئله طرح میکند (مسئلة ماـهاصلـ لم ـکیف و من) (۱) .

ابن میثم دراین کتاب به آراء فخر رازی توجه دارد ودر بسیاری از مباحث ازاو یاد میکند ودراوائل قاعده ٤ (فی اثبات الصانع) درپایان بحث تمرکن دوم (فی انه تعالی لیس له جهة ولا حیز) به کتاب تأسیس القدیس او احالت میدهد ومیگوید «الدلیل العقلی قد دل علی امتناع الجسمیه والجهة ... والظواهر النقلیه... المشعره بثبوتها له یجب تأویلها ... ومن اراد الاستقصاء فی تأویلها وضبطها فعلیه بکتاب تأسیس التقدیس للامام فخر الدین الرازی رحمه الله» .(۲)

۱ ـ شیوهٔ خواجه نصیر طوسی نیزدر رساله امامت چنین است و مسئله امامت با مطالب شمس منطقی بررسی میکند .

۲ ـ ابن میثم پس از استدلال براثبات صانع با برهان احتیاج مجموع الممکنات الی العلة التامه وتقریر برهان معهود باشیوه‌ای خاص میگوید «اعلم ان هذه الحجه مع تلخیصنا لها لایتم» وپس از چند سطر میگوید «والبرهان المذکور علی فسادها مماخطر للضعیف مؤلف هذا المختصر» .

درآغاز قاعده رابعه برهـانی رابا تقریری خاص میآورد و میگوید «امـا نجم‌الدین قزوینی ادام‌الله سعادته براین برهان اعتراض کرد وپس از آگاهی از دوجوابهاکه به‌اعتراض اودادم وسقوط اعتراض خویش اعتراف کرد» .

بنا برنقل صاحب ذریعه ، نسخه‌ای از این کتاب مورخ ٦۹۹ درکتابخانهٔ فخرالدین نصیری است درتهران .

صاحب ذریعه ازنسخه‌ای دیگر موجود درکتابخانه سیدمحمدرضا هندی درکاظمین مورخ٦۹٦ ونسخه‌ای دیگرمورخ۹٤٤ومتعلق به‌کتابخانه سیدهبة‌الدین شهرستانی یادکرده‌اند .

دراین کتابخانه بجزنسخه جای‌سخن، نسخه‌ای کامل موجود است که‌تاریخ کتابت آن۸٤۷(۱) است وباشمارهٔ۱/۱٦۹۷درفهرست ۵ (ص۲٦) شناسانده‌شد.

برو کلمان ذیل‌یکم: ۷۱۳ (نسخه‌لندن: ٦۲٦۵شرقی) کشف‌الحجب: ٤۱٦ ذریعه ۱۷: ۱۷۹ .

درنسخه‌حاضر (که‌پس‌ازنسخه کتابخانه منشی‌هندی‌قدیم‌ترین‌نسخه‌ایست که ازکتاب‌القواعدالالهیه‌می‌شناسیم‌وجزء مجموعه‌ایست که‌در۶۹۹ به‌دست‌محمودبن محمدفخرابادی‌ملقب به‌رکن‌الائمه‌الحفاظی کتابت‌شده‌است)بقیه بحث‌دوم رکن قاعدهٔ پنجم‌است تاآخرکتاب .

آغاز موجود: وجودالنبی ضروری فی‌بقاء نوع‌الانسان واصلاح احواله و معاشه ومعاده وکل من (کذا..؟) کان ضروریا فی‌ذلك فهو واجب فی‌الحکمة الالهیه بیان‌الصغری..

ملاحظه میگـرددکـه نسخهٔ حاضـر نیز کـه در جزء کتابهـای کتابخانهٔ مرحـوم میرزاطاهرتنکابنی‌بوده درهمین تـاریخ ٦۹۹ کتابت شده، شایـد نسخهٔ کتابخانه فخرالدین نصیری همان بخش ساقط از نسخهٔ ما باشدکه اتفاق را بخش بزرگتر کتاب است (ازآغاز تا اواخر قاعدهٔ ۵) .

آغاز کتاب: الحمدلله ولی الحمید... وبعدفلما کان‌شرف‌العلم‌بشرف‌المعلوم ولکلما کان‌المعلوم اجلاواعلی کان‌العلم‌به‌بالرعایة اولی... واذا کان‌العلم‌المتکفل ببیانها هوالعلم المسمی فی عرف‌المتکلمین باصول‌الدین وکنت ممن و سم فیه بالتحصیل اشار الی‌من‌اشارته غنم... المولی‌الکریم... عزالدنیا والحق والدین غیاث‌الاسلام والمسلمین‌ابوالمظفرعبدالعزیزبن‌جعفر... و رتبت‌ذلك..علی‌قواعد

پایان: الثالث‌الاتفاق بینناوبین الخصم علی‌حیاةالخضروالیاس من‌الانبیاء ولی المری والدجال من الاشقیاء و اذا جاز ذلك‌فی‌الطرفین فلم لایجوز مثله فی‌الواسطه اعنی‌طبقةالاولیاء .رقم‌کاتب نسخهٔ‌حاضر: تمت‌الکتابه ... بیدالعبد المذنب... محمودبن محمدالفخرابادی الملقب‌برکن‌الدوله‌الحفاظی فی‌منتصف شهرمحرم سنه‌سبع وتسعین وستمائه (۱) .

۳ـ رساله فی حساب‌التسع (ص - دفتر) **(عربی)**

ازمحمودبن عمر چغمینی (متوفی پیش‌از ۶۹۹). چغمینی مؤلف کتابهای ملخص مجسطی‌درهیئة وملخص‌قانون (= قانونچه) درطب که‌هردو بسیارمعروف است ، تلخیص‌اقلیدس ومنظومه‌ای ورساله‌ای دیگر در حساب داردوابن‌اخیزدر پاره‌ای‌ازمآخذباعنوان‌رساله‌فی‌الحساب‌التسع‌یادشده ونسخه‌ای‌ازآن‌درموزهٔلندن باشماره: ۳۳۰ (به‌نوشتهٔ بروکلمان) موجوداست. ونسخه‌ای ازمنظومهٔاو درهمین مجموعه است‌وپس‌از رسالهٔ حساب شناسانده خواهد شد .

مطالب‌این‌رساله‌تقسیم ودسته‌بندی‌نشده‌امامیتوان‌آن‌را به‌چهاربخش تقسیم کرد بخش‌نخست: صورنهگانه ومراتب‌عددکه بمنزلت مقدمه است وپس‌ازآن به‌ترتیب: حساب اعداد صحیح: جمع، تفریق ، تنصعیف ، تضعیف ، قسمت ، جذر، کعب استخراج جذرالجذر .

بخش‌دیگرموازین (= امتحان اعمال در حساب اعداد صحاح (۲)

۱ـ نسخهٔ شماره ۱۶۹۷ کتابخانه به‌خط یوسف‌بن محمد میسی شامی ومورخ۸۴۷ ودرص۲۶ فهرست۵ اشتباهاً چاپ شده .

۲ـ چغمینی دو گونه‌آزمایش‌بیان داشته‌و دومین امتحان‌همان‌امتحان به وسیلهٔطرح نه‌نه است .

ومیزان رادرهریك ازعملهاجداگانه بیان میکندازمیزان جمع تامیزان استخراج جذر جذر .

بخش کسور : ازجمع کسور تاجذرالجذر کسور

بخش آخر کسور ستینی. در کنار صفحات نسخه حاشیه‌هایی است به‌خط کاتب

دیده شود : بروکلمان ا:۴۷۲ و ذیل یکم : . نشریه ۶: . . **فهرست** برلین : ۲۰۰۰

آغاز : بسمله ومنه استمدواستعین قال الامام البارع نادرة القران بدع البیان ملخص اقلیدس مظهر غوامض اسرارالنجوم . شرف المهندسین مفخر الحساب والمنجمین شرف الملة والدین محمودبن عمرالچغمینی سقی الله ثراه..صورالحساب تسع وهی هذه۱، ۲، ۳...والثانی والثالث قدیکتبان هکذاحم وححم الاول للواحد والثانی للاثنتین علی الترتیب وفیه صورة تدعی صفرا... وفیه منازل تدعی درجا ومراتب اولاها منزلة الاحاد... وعلی هذا سائر الاعداد وکل واحد مماتفهم فی الصورة فی ایةدرجه کانت تسمی عقداً والاثنان عقدان ... خذقلم التخت باخذ احد طرفیه بالوسطی و السبابه و الابهام وتنقذ الطرف الاخر فیمابین الخنصر و البنصر لیمکنك تفریغ الابهام عن الاخذللمحو . وضع الاعداد الصحاح علی التخت

پایان: فکعبها دقائق وهی المنزلة الثانیه من الکسور وکعب السوادین وهی المکعبة الثالثه من الکسور توان والحاصل ان کعب اية منزلـه کانت من المکعبات هومن تسمیتهابالکسور والله اعلم. رقم کاتب: تم بحمدالله وحسن توفیقه فی شهر

محرم ٦٦٩(۱).

۴ـ منظومه درجبر ومقابله (ص ۲۰۰ - ۲۰۱ دفتر (عربی)

ازمحمود بن عمر چغمینی (مؤلف رساله فی حساب التسع) دربارهٔ مسائل مقترنات جبر ومقابله. این منظومه دارای ۲۵ بیت است وتااین زمان نسخه‌ای دیگر از آن نمی‌شناسم

آغاز : من انشاء صاحب الکتاب :

الحمدلله الملیك الاحد القادر البر الرؤف الصمد
ثم الصلوة بعده علی النبی وآله الغر کرام العرب
یقول محمود واقوی امله فی ذاك حسن الذکر بعد اجله
نظمت نطما ای نظم قابله مقترنات الجبر والمقابله
فهاکها المسائل المقترنه وهی مسائل ثلاث حسنه(۱)

۱ـ درگذشت چغمینی درمآخذ به‌اختلاف ضبط‌شده بروکلمان در یکجا (ص ۵۹۸ ج ۲) واستوری درج ۲ (ذیل قانونچه) ۷۴۵ ضبط کرده‌اند واین تاریخ است که در بیشتر تالیفات سالهای اخیر مانندفهارس کتب خطی و در مقاله سوتر در دائرة المعارف اسلام. دیده‌میشود بروکلمان درچند جای دیگر تاریخ درگذشت چغمینی را حداکثر ٦۱۸ قید میکند استوری (بخش اول ۲) و کراوزه نیز همچنین آورده‌اند و بغدادی ۸۰۸ .

درفهرست کیهناك تالیف بروکلمان نسخه‌ای ازملخص معرفی‌شده که مورخ ٦۱۸ـه است . زرکلی نیز به پاره‌ای از این اختلافات اشاره میکند

۲ـ دنباله منظومه چغمینی :

وان اولاها علی ماسهدا مال واجذار یساوی عدداً
فنصف الاجذار کلها وزد مجذور نصفها علی ذاك العدد
ثم انقصن من جذر ماقد حصلا نصف الجذور ثم خذما فضلا
فان ذاالفاضل جذر المال وان هذا اسهل الاعمال
وهی هی الاولی واماالثانیه فسوف اجعل سرها علانیه

دنباله حاشیه درصفحه بعد

۵ـ رساله هندسه (ص ۲۰۱ـ ۲۰۲ دفتر) (عربی)

بخشی از رساله الهندسه از رسائل اخوان الصفا

٦ـ قواعدالعقائد (ص ۲۰۲ ـ ۲۲٦ دفتر) (عربی)

از خواجه نصیرطوسی ـ(ذریعه ۱۷ : ۱۸٦ فهرست حاضر : ٦۲٤)٠ نسخه حاضر باهمان قلم فخر آبادی تا آخر باب سوم. نسخهٔ کهن دیگری از قواعد العقائد در مجموعه شماره ٤۰۱۱ موجود است

[مجموعه ۳۳۹۰]

دفتریست به‌قلم ثلث وتعلیق محمودبن محمدفخرآبادی ملقب به‌رکن‌الائمه مورخ ۱۹۹ شماره (= شرح شمسیه) دارای حواشی است به‌خط کهن و با نشان «عن العطاری شماره ۲ (القواعدالالهیه) ناقص مانده‌است

(گویا درصحافی جابجا شده است) برك اول دفتر مندرس است و درتمام اوراق نیمه اول لکه‌های مرطوب کهنه دیده میشود.

قطع رقعی ۱۰ × ۱۸/۵ ٠ج تیماجی یشمی صفحـات ۲۲٦ سطور ۲۱ کاغذ سمرقندی ضخیم شماره ثبت قدیم ۲٦۲٦۸ جدید ۹۸۵۲ تنکابنی :٧٦

بقیه حاشیه ازصفحه قبل

وهی کمارتب مال وعدد	تعدل اجذاراً تفکر واجتهد
و نصفن هکذا الجذورا	فان رایت العدد المذکـورا
ازید من مجذور نصفنهـا	هذا سؤال مستحیل المعنـی
وان تساویا فجذر المـال	نصف الجذور فاعتبر مثالـی
وان تفز بالعددالمذکـور	اقل منه ای من المجذور
فانقصه منه وانف جذرمابقی	عن نصف اجذارك واحفظ منطقی
فمابقی فذاك جذرالمـال	بـلا خلاف و بـلا اشکال
اورده عنی ذلك الجذر علی	نصف الجذر به ثم خذما فضلا
فان جذرالمال ذاك فاعلم	والحمدلله الجواد المنعم
وهذه المسأله المـفاده	یخرج بالنقـصان والزیـاده
وهی هی الاخری واماالثالثه	فسا فیدها النفوس الباحثـه
وانما تلك جذور وعدد	تعدل مالا فتلفیت السدد
ونصف الاجذار هکذاورد	مجذور نصفها علی ذاك العدد
کمارسمت الآن ثم زدعلی	نصف الجذور جذر ماقد حصلا
فان ذا المجموع جذرالمال	والحمد لله لکـل حـال

۱ ـ خلاصة الحساب منصوری (ص ۱ ـ ۱۱٤ دفتر) **(فارسی)**

ازحسین بن‌علی بن‌شرف الدین مشهدی . دارای دومقاله درحساب هندسه وی که معمار بناء بوده وبه‌ریاضی سوقی نام داشته ، این رساله را به‌نام دستور وقت جلالا منصورا نگاشته است، فهرست مندرجات دردومقاله‌مقالت اول در حساب ده‌فصل است (۱ ـ داشتن ارقام هندسه وترتیب آن ۲ ـ تضعیف دوران آن ۳ ـ منصف و سران آن ۵ ـ تفریق در آن ٦ ضرب در آن ۷ قسمت درآن ۸ ـ حذر درآن ۹ کف ودرآن ۱۰ ـ کسور ومفصل درمسائل آن) .

مقالت دوم درمساحت وآن نه‌فصل است (فصل ۱ ـ مقدمات که بنوشتن آن‌دراین احتیاج باشد ۲ ـ مساحت مثلثات ۳ . مساحت مربعات ٤ ـ مساحت ذوات الاضلاع ۵ مساحت دوایرو عدد ٦ دانستن مساحت بسائط مخمسات ۷ـ احرام مخمسات ۸ ـ آنچه مستوفی را به کار آید جهت استیفای ۹ ـ دانستن ابعاد به‌شعاع بصر) درفصل‌دهم ازمقاله‌اول‌میگوید «استادان در کسور رسائل‌علیحده رسائل‌مطوله نوشته‌اند اما این فقیرخواست که این رساله خالی ازاین سر میباشد قاعده ومسئله‌ای چند برسبیل‌ایجارآورد» دراین‌فصل اصطلاحات کسور متداول حسابداران قدیم را (مانندطوج)

ازآغاز دیباجه (یاخطبه) نسخه حاضراندکی‌افتاده

آغازموجود : خلق سبع سماوات طباقاً بی‌عمد وعمود برافراشته ... و جعلناالارض بساطابی وسیلهٔ ادوات وآلات ساخته و پرداخته ... امابعد نموده میشودکه این فقیرقلیل‌البخاعه ... باوجوداشتغال‌به امور بنائی ومعماری‌گاهی به‌خدمت و ملازمت موالی ... سعی می‌نمود و از خرمن فضل و افضال انسان خوشه وتوشه‌ای می‌ربود خصوصاً درعمل ریاضی که به‌شغل‌این‌فقیرمناسبت‌تمام داشت گاهی‌ورق به‌رسم سبق به‌پیش اصحاب این‌فن‌گذرانیده می‌شد.

پایان: به همان دستور که سابقاً ذکر رفت مساحت‌ها چاه را به آسانی معلوم توان کرد والله‌اعلم بالصواب

۲- رساله در رمل (ص ۱۲۵-۱۲۷ دفتر) **(فارسی)**

قسمتی ازیك رساله است درشرح شانزده خانه رمل از آغاز (تا شرح خانه دهم) افتاده دارد . (رجوع شود به‌فهرست ۱۹ : ...)

۳- رساله در رمل (ص ۱۲۸- ۱٦٦ دفتر) **(فارسی)**

رساله از شمس‌الدین محمد خفری درمقدمه دومقاله

مقدمه دربیان اصول این علم از تولد اشکال ومنسوبات پیوست و اشکال و تسکینات

مقاله اولی در اصول احکام وضمایر- مقاله دوم دراعمال‌متفرقه رجوع شود به‌فهرست ٦۹ : ...

آغاز : الحمدلله‌رب‌العالمین ... اما بعد این رساله ایست درعلم رمل‌که انتخاب‌کرده شد ازکتابی چند که استادان برآن اعتماد نموده‌اند .

پایان: حکم کند برسعادت و به‌لفظ سعادت ختم کرده شد این رساله بعون‌الله وحسن توفیقه

۴- رساله در رمل (ص۱٦٦-۱٦۹ دفتر) **(فارسی)**

= طالب ومطلوب از خواجه‌نصیرالدین طوسی . خواجه این رساله را برای پادشاه مغول تألیف و از رساله رمل اختصارکرده است رجوع شود به فهرست ۹۱ : ۳۰٤

آغاز : بسمله حمدبی‌حد وثناء بی‌عد... امابعدچنین گوید بندهٔ دعاگوی... چون یرلیغ جهان مطاع برآن نافذ شد که این‌کمترین ...

۵- مثنوی در مدح‌پیغمبر (۱۷۲ دفتر) **(فارسی)**

منظومه ایست (یا بخشی‌از منظومه‌ای)گویا از ضمیری درمدح رسول‌الله

محمد(ص) وامیرالمومنین علی (ع) با تصحیح علم حروف و عدد. دوقطعه است ودر وسط آنها متن حدیث نبوی درفضیلت امام (ع) همان خط نقل شده و در قطعه اول اسم محمد وعلی(ص) براساس جعفرتاویل و تفسیر شده و درقطعه دوم این دونام بااسماء الله تطبیق گردیده

آغاز: برای زینت این کارخانه — دو نسبت را دواسم آمد نشانه
درآن مکتب که با را دوخواندند — پی فهمیدن ما و تو خواندند
الف آمد اساس جان عالم — الف آغاز حرف آمد ز قرآن
الف شدقطب حروف شد الف باش — چه دانستی مده دل را به وسواس
مسما بود یك لیك از پی زین — دو اسم آمد یکی میم ویکی عین(۱)

پس از پایان منظومه بالا دوبیت دیگر ازهمان شاعر نقل شده ، وله .

۶- زبدة الرمل (ص ۱۷۴-۲۱۸ دفتر) (فارسی)

رساله ایست در رمل واین نام برپشت نخستین برگ آن نوشته(واین به جز منظومه زبدةالرمل معین الدین است درهمین دفتراست) . امامولف رساله آن را «مقدمه در علم رمل» خوانده است .

۱- نمونه های دیگر از ابیات این منظومه که براساس قواعد جفراست :
الف از اسم احمد گرشکافی — بگوید بیناتش با تو صافی
زلفظ این دوحرف ای صاحبدل — عددبردار وحل کن رمزمشکل
بخوان حرف ز بربابیناتش — پس آنکه بازدان جمع جهاتش
در اعداد محبت گر خبیری — نکو دریاب این سر ضمیری
وازاین بیت ممکن است استنباط شود که تخلص شاعر ضمیری است
بهی روشن تواین سرعدد را — بخوان پس قول هوالله احد را
در پایان قطعه دوم آمده :
زیك نوراست ذات هردومشتق — سرایشانرا جدایی نیست مطلق
نگفته رمزطاها کس ازاین به — چه دانستی، سراینجابرزمین نه

این رساله‌دارای دومقاله‌است به‌این ترتیب: مقاله اول درمقدمات واشکال رمل واحوال خانها مقاله دوم درمقصود از این علم و دستور عمل واحکام آن

این رساله مسائل واصطلاحات علم رمل‌را باروشنی وصراحت وتفصیلی بیان میداردکه دربیشتر مولفات این‌علم دیده نمیشود. اوخود درفصل مدلولات ارباع (ص ۱۸۷ نسخه‌حاضر) گوید:

«این باب از آن سرهاست که استادان این ضعیف مخفی دارند و اکثر خطا که درعدد گفتن بود درآن بودکه این باب به‌تحقیق ندانند و ما حقیقت آن بی‌ضنتی بیان کنیم»

در فصل مثلثات از عبدالله‌بن مجنون یادکند و گوید «بعضی از علماء چون عبدالله‌بن مجنون وغیره‌هرمثلثه‌را حکمی بیان وکتابی برای آن‌وضع کرده‌اند وما به‌این ضابطه‌که بیان کردیم مستغنی گشتیم از آن»

آغاز: بسمله وبه‌نستعین این مقدمه ایست‌درعلم رمل‌مشتمل بردومقاله

پایان: خاتمه عقلابرممارست این‌علم باید که‌نظر برگمارنـد درابحاث مذکوره ومقاله اولی رابه تمامیت یادگیرند ... وبعداز یادگرفتن آن‌مدتی‌مدید امتحان کنند ونفس‌خودرامهذب گرداند هیچ‌چیزپوشیده نماند وچون عمل‌راست وحکم موافق افتد آنرا ازفیض هدایت الهی‌بینند واگرخطائی یـا خللی افتد از اهمال شرطی ازشروط مذکوره دانندوالله‌اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب فی‌شهرربیع‌الثانی ۹۵۷ .

۷ ـ دائرهٔ‌رملی (ص۲۱۹ دفتر) (فارسی)

دائره‌ایست برای نشان دادن اسعارمنسوب به‌کـواکب وشرح دائـره‌در کنار آن نوشته‌اند.

۸ ـ زبدة‌الرمل (ص۲۲۰ ـ ۲۲۵ دفتر) (فارسی)

بخشی است ازمنظومه‌ای دررمل (منظومهٔ زبدة‌الرمل معین) کـه در ۷۰۶ سروده شده ونخستین بیت‌آن این است :

هرکه راعقل راهبر باشد　　کاراوسربسر حذرباشد

نسخه حاضرباچند سطر نثرآغاز میشود وپیداست ازآغازآن افتاده‌است .

این بیت درذیل عنوان «فرح ومنسوبات» اوآمده :

دردوم خانـه حـرف او بـه‌یقیـن

طاء وذال است بشنو این زمعین

درذیل «احکام خانه پنجم وششم» آمده :

ورزفرزند پرسد و زعبید　　باتوگوید معین چنانکه شنید

در «احکام مرك وخوف وخطر» چنین‌گوید :

هرچه پـرسد بدیـن نمط احـکام

توهمین‌گـو بـه قـول ایـن نظام

آغازموجود : فصل اگرپرسندکه‌راه‌امن است یانه‌چون رمل‌کشیده‌باشد شکل ۳ با ٤ ضرب کند . صفت‌لحیان ومنسوبات او :

بعد ازآن وصف دلپذیرکنم　　وصف اشکال بی‌نظیرکنم

پایان موجود :

گرنداری تواین سخن‌مهمل　　مشکل‌رمل‌گرددت همه‌حل

هرسر علم رمل‌هست اسرار　　توچرا جمله میکنـی اظهـار

تمت فی‌تاریخ ربیع الاول ۹۵۷

[مجموعه ۳۹۳۱]

دفتریست‌به‌خط نستعلیق‌حدود قرن ۱۰ باچندقلم شماره ۵و۶و۷ بانستعلیق‌ریزترونیز دارای رقم کاتب است درکنار ص ۱۲٦ مجموعه،تملکی است ازعلی اشرف «علی‌المدعو باشرف» برپشت‌برگ آخردوبیت‌به‌عربی است که دراثررطوبت به‌درستی خوانده نمیشود

بالای‌ابیات چنین نوشته است: «لمجتهد الزمانی ابوالمعالی‌شرف‌الدین حسین‌الحسینی» در بیشتر برگها اثررطوبت به‌چشم میخورد . عناوین شنگرف

قطع‌رقعی .. × . ج مقوای سندرس زردرنگ باعطف وحاشیه تیماجی قرمز سندرس صفحات ۲۳۵ سطور کاغذ سمرقندی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۲۵۹۰۸ جدید ۹۴۸۹ تنکابنی : ۱۳۹

۱ـ انس الحکمه (ص ۲ ـ و ۱۰۰ دفتر) (عربی)

کتاب انس‌الحکمه در اصل از ابوالحسن‌علی بن حسین بن‌محمدزندوستی حنفی (قرن ٤ ـ ﻫ) است ودرسال ۶۹۵ یکی از دانشمندان حنفی آنرا مرتب ساخته ودر ۲۱ باب قرار داده‌است .کتاب حاضر ترتیب انس‌الحکمه است و ترتیب دهنده نام خویش را یاد نمیکند ، اما در دیباجه مینویسدکه در ۶۹۵ به‌ترتیب‌کتاب انس‌الحکمه پرداخته است چنین پیداست که مولف ابومحمد عبدالله‌بن فضل وابو اسحاق ابـراهیم‌بن جعفر نیشابوری را درک‌کرده واز او سماعا نقل میکند . همچنین‌مؤلف ازکتاب الصلوة محمدبن حسن (شیبانی)، ابویوسف ، ابوحنیفه، ابوبکر رازی ، ابوالقاسم‌حکیم، احمدبن فضل‌جندی، ابومنصوربیاع‌النیشابوری، ازمحمد صادق (نقل ابوبکربن‌اسحاق) امیرنوح‌بن منصور سامانی یادمیکند.

سئوال وجوابها ، دربارهٔ پارهٔای ازاصول عقائد ومعارف وعلل‌واسرار برخی ازمسائل طبیعی وفلکی‌وبحثهایی‌است دربارهٔبرخی‌ازعرفیات واخلاقیات باعنوان «ان‌قیل» و «الجواب»

چند مناظره بین درویشی وتوانگری، ومیان مسلمان ونصرانی و مجوسی ترتیب داده شد و سئوال وجوابهایی اززبان هردو فریق متخاصم بیان میدارد . اینك فهرست مطالب و ابواب :

الباب‌الاول فی‌ذکرالاعتقادبالله‌تعالی (دراین‌باب پنج‌سئوال‌وجواب‌است وازآن‌جمله : ان‌قیل ان‌الله تعالی واحد والعبد واحد فماالفرق بینهما ـ ان‌قیل بم عرفت‌الله بالعقل ام بالخبر) .

الباب الثانی فی ذکر الایمان وحقیقته وتفسیرهما والعلم والعقل والمعرفة (ازجملۀ سئوالهای این باب: ایش تفسیر الایمان ، ایش تفسیر الدین) .

الباب الثالث فی ذکر العلم والایمان (در این باب و باب ٤ سئوال وجواب بصورت بقیه کتاب وجودندارد) .

الباب الرابع فی ذکر فضل العلم والعقل والفرق بینهما.

الباب الخامس فی ذکر فضل المعرفة والعلم والعقل .

الباب السادس فضل الملایکه وبنی آدم والفرق بینها (در این باب دوسئوال وجواب است وازکتاب جامع الصغیر وکتاب الصلوة یاد شده) .

الباب السابع فی ذکر الانبیاء... وفضیلتهم وزلاتهم (از جمله سئوالات در این باب : ما الحکمه ان الانبیاء (ع) لم یسلموا من الزله و یحیی بن زکریا سلم منها) .

الباب الثامن فی ذکر آدم علیه السلام حکی عن ابی القاسم الحکیم... (سئوال دوم در این باب : «فان قیل ما الحکمه ان الله تعالی نهی آدم عن قربان الشجره فلم ینته فلم یعاقبه بالکفر وامر ابلیس بالسجود فامتنع فعاقبه بالکفر).

الباب التاسع فی ذکر نوح (یك سئوال وجواب)

الباب العاشر فی ذکر ابراهیم وغیره من الانبیاء .

پس از باب عاشر دیگر عنوان باب در نسخه دیده نمی‌شود وسئوالات و جوابها در موضوعات مختلف بدون عنوان «باب» آورده شده‌اند وبرای نمونه پاره‌ای از سئوالها دراینجا یاد میشود :

کیف یعرف ان نبینا(ع) رسول الی المؤمنین اوالکافرین...ما الحکمه فی قوله تعالی لیغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تاخر... کیف نزل الوحی من السماء وفی کم وجه قدنزل ؟...

لم سميت فاطمة بنت النبی(ع) زهراء (۱)

مامعنی قولهم نية المؤمن خير من عمله .

ماالحكمه ان المسلم محله فی الجنه والكافر فی النار .

هل يعمل احد عملا بغير قضاءالله .

لم عرفت الملائكه ان بنی آدم يفسدون فی الارض ماالحكمه ان الله ذكر كيد الشيطان ضعيفا و كيدالنساء عظيما (۲)

آغاز : الحمدلله الذی خلق الانام ثم يعيده من بعد حياة باطل وعلی الحق ميته احيی .. امابعد فانی وجدت فی بعض كتب مشايخ ماوراءالنهر منهم المسی الشيخ

۱ - درپاسخ اين سئوال گويد «لان فاطمه(ع) لم تحض قط فلطهارتها سميت بهذاالاسم فانه روی انه لماالدت فی وقت غروب الشمس ، طهرت من النفاس واغتسلت وصلت العشاء فی وقتها حتی قال بعض الفقهاء منهم محمدبن الحسن ان اقل النفاس ساعة و اربعون اكثرها بالاتفاق بين علمائناالثلاثه وانمالم تحض (ع) لان اصل خلقها كان من تفاح الجنه لان النبی(ع) حين دخل الجنه ليلة المعراج وطاف فيها فلما اراد الخروج اعطاء رضوان خازن الجنان تفاحه من تفاح الجنه كان ريحه اطيب من ريح المسك والين من الزبد واحلی من العسل فلما وضع رسول الله (ص) تلك التفاحه فی فمه ذاب من غير مضغ ... فلمااستقرفی بطن رسول الله (ص) تلك التفاحه تقوی بذلك لان ثمرالجنه يكون طاهراً مع القوه ... فحبلت (ای خديجه) بفاطمه (ع) فلما ولدت فاح ريح المسك من تفاح الجنه فلذلك لـم تحض قط و لهذاسمی الكوكب زهرةلانها انورمن جميع الكـواكب وقداجتمعت فی فاطمه رضی الله عنهاالجوزه الطهارة والنور حتی روی عن عايشه رضی الله عنها انهاقالت كنت ادخل الخيط فی سم الخياط فی الليلةالظلماء بنور وجه فاطمه (ع) وروی عن النبی (ص) انه قال لفاطمة (ع) يومامن الايام ان الله تعالی يكرمك يوم القيامه بالجواز علی الصراط وحداناحين ينادی مناد من تحت العرش يا اهل المحشر غضواابصاركم وطاطئوا رؤسكم فان بنت رسول الله يمرعلی الصراط .

۲ - پاسخ اين شبهه را نخست به‌عربی میگويد وسپس ترجمه فارسی آنرا درچند سطر از مؤلف نقل میكند : «ثم ترجمها بالفارسيه بكلمة وجيزه فقال : كيدشيطان به‌حساب رحمت ام ضعيف است هرچند وی بندگان مرا به كيد ازمن دوركند من ايشان رابر حمت خيش (كذادر نسخه) نزديك كنم ؛ كيد زليخا به‌جانب كيديوسف عظيم است هرچنديوسف (ع) خواست با تعليم تعبير خيش به‌عزيز مصر خودرا نزديك كند زليخا به كيد خويش يوسف راعليه السلام ازعزيز مصر دور می‌كرد» . درپاسخ سئوال بالا اين مثل نيزبه فارسی آورده‌است. «خرپيشين پسين راماند» (رجوع شود به ص۶۰ د۵۶ نسخه .)

الامام‌الزاهد ابوالحسن علی‌بن حسین‌بن‌محمدالزندوستی رحمه‌الله کتابا فیه‌اسؤله و اجوبةالمسمی بانس‌الحکمه‌واهبه‌وذالک‌الوضع والترتیب فانی‌رتبتهاعلی‌الوضع والقواعد ... عما یشغله عن ذلک لاعن قصوره (۱) فی‌ذلک باملاءِ من لطف‌الله تعالی‌الخیر خداراعن‌ادراج‌الطعن علی‌السلف نیلالدعاءالخلف ترتیبامبوبافی‌احد وعشرین باباجاءمن‌الله تعالی فی‌ذلک‌الثواب ... بعضها بطریق‌المطابقه و بعضها بطریق‌التضمن و بعضها بطریق‌الالتزام لیکون‌الفائدة اعم‌وذلک فی‌شهرربیع‌الاول سنه خمس و تسعین وستمائه‌الباب‌الاول فی‌ذکرالاعتقاد فی‌الله تعالی‌فان‌قیل فی لفظ‌الله اسم ام ذات‌الجواب‌الله اسم«ذات‌ومن‌قال انه ذات‌یکون غلطافاحشا و کفراً محضا.لان لفظةالله اذاکتب فی موضع یکون‌ذلک‌اله فیکون تعدد الکتابه للفظةالله تعددالاله

پایان: فان قیل‌لم‌یقال بالفارسیه سحر مکن‌الجواب له‌ان‌العطشان‌اذاوجد ماءالجمدشرب جمیع مافی‌الوعاءمن‌الماءِ فیکب‌الوعاء علی‌وجهه فیصیب‌جبهته فیجدالالم‌من ذلک هکذا قیل‌والله اعلم تمت‌بعون‌الله .

۲ـ رساله لم صار(ص۸۸ـ۹۱دفتر) **(عربی)**

المسائل از ارسطو . درعنوان نسخه چنین آمده است :

«مسائل ارسطوطالیس‌الحکیم . قال لم‌صار من به‌عطش اذا دخل الحمام سکن عطشه. رجوع شود به فهرست حاضر :

[۳۹۳۲]

دفتریست به‌قلم نسخ آمیخته به نسخ ازحدود قرن ۸ ـ ه .

برپشت‌نخستین برگ حدیثی‌است‌ازکتاب عیون اخبارالرضاباخط تازه وبرپشت‌آخرین برگ دفتر دوقطعه بیت‌عربی باقلم‌کهن نزدیک به‌قلم‌نسخه نوشته وقطعه دوم این‌است :

یاعین‌کفی و موقف‌الذل قفی	والجال صفی لعلکی تنتصفی
من‌خاف‌من‌الخوف‌عن‌الخوف‌عفی	من کف کفی‌الشر من عف‌عفی

عناوین شنگرف.

قطع رقعی ..×.. ج تیماجی مشکی باعطف سجاف شده .صفحات ۹۱سطور ۱۵ کاغذ ضخیم سمرقندی شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۸۹۶ جدید ۹۳۱۶ تنکابنی:۲۹

۱ـ عبارت دوسطر اخیر مشوش است .

۱- الجوهرالفرد (ص۲-۱۰٦ دفتر) (عربی)

ازفخرالدین محمدبن‌عمررازی دراثبات جزء لایتجزی درچهارفصل (۱) خواجه نصیر طوسی درحل‌مشکلات‌الاشارات از این رساله‌باهمین نام‌یادمیکند ابن‌ابی‌اصیبعه نیز در شمار مؤلفات رازی رسالةالجوهرالفردرا نام‌برده‌است .

رازی در شرح‌اشارات و خاصه در المباحث‌المشرقیه‌دربارۀجزءلایتجزی و مباحث پیوسته به آن بتفصیل سخن‌گفته اما در این رساله باشیوه‌ای دیگروبا بسطی بیشتر بحث میکند و این مزیت را نیز دارد که نتایج این‌بحث فلسفی را در جانب‌اثبات‌ونفی‌بیان میدارد وفصل٤ رساله را به‌شرح‌ثمره بحث (= تفاریع اثبات‌الجزء ونفیه) اختصاص میدهد .

فخررازی در فصل٤ در باره حرکت و تقسیمات و اجزاء زمان تحقیق میکند و میگوید «از ابوالبرکات بغدادی عجیب است که‌ازطرفی ماهیت‌حرکت را (مماسات متعاقبه متالیه)میداند و ازطرفی‌دیگردراین‌مسئله جای‌سخن‌طرفدار سرسخت ابطال جزء لایتجزی است وجوهرفردرا ضروری‌الفساد میشمارد .

در پایان رساله از قول امام فخررازی اینچنین آمده : « نیمهٔ نخستین این رساله را بهنگامی‌که در بلاد ماوراءالنهر بسر میبردم‌نگاشتم وتکمیل آن بعهده تعویق افتاد و ازهمان نیمه نخست نسخه‌های بسیار نوشته ومتداول گردیدپس‌از نزدیك به‌هفت‌سال که‌به مرووارد شدم باپیشنهاد برخی از دوستان‌بتکمیل رساله پرداختم پس‌اگر نسخه‌ای‌ناتمام دیده میشود به این‌سبب است» .

امام‌فخر دراین‌رساله ازتعلیقات‌فارابی‌درمسئله تتالی‌آنات وازشفاءبوعلی درباره‌همین‌مسئله‌وازرساله‌شیخ‌مهندس‌در

از نسخه حاضر اوراق چند از اوائل‌صفحه تاقسمتی‌از فصل .

۱- عنوان درصفحه اول «النمطالاول فی‌تسوهرالاجسام » آمده و ظاهراً کاتب این عنوان را از شرح‌اشارات را آورده است

نسخه‌ای دیگر از این رساله در این کتابخانه است (شماره ۴۸۲۸/۱) در مجموعه‌ای بخط صفی‌الدین محمدبن محمد فارسی مورخ ٦٤۲ که ناتمام است و تنها اندکی است از فصل نخستین (نقل مذاهب) ۵ درس از آن که در فهرست (ج۱۳) بقیه رساله رازی گمان شده .

بخش آخر، مقاصدالفلاسفه غزالی است و آخرین سطور کتاب مقاصد به جای سطور پایان رساله جوهر فرد درفهرست (۱۳ : ۲٤۱) نقل گردیده. (۱)

آغاز رساله (بنقل از نسخه کهن شمارهٔ ۴۸۲۸/۱) : قال ابوعبدالله محمدبن عمرالرازی تغمده الله بغفرانه وبعدفهذه رساله مشتمله علی مسئلة الجوهر الفرد استقصیت فیهاادلةالمثبتین ورتبتها علی فصول اربعه الفصل الاولی فی نقل المواهب

آغازموجوددرنسخه‌حاضر : النمط الاول فی تجوهرالاجسام الجسم اما ان یکون مرکبا من اجسام مختلفه و اما ان لایکون ویسمی البسیطه واختلفوا فی-البسیطه فمنهم من یری ان له اجزاء بالفعل اما متناهیته کابی الهذیل وانکسافراطیس و اماغیر متناهیته کالنظام وانکسا غورس ومنهم من یری ان الجسم الوحدانی لیس فی جوهره ان یتجزی بالفعل او یقبل الاثنینیه امالصلابته عنه بعضهم واما لتجویفه-الخلاء عند آخرین کابی بکرالرازی و دیمقراطیس واپلونیوس ومنهم من یری انه یحتمل الانقسام ابدا و ان کان لایتجزی فلاسباب زائده

پایان: ونحن بیننا فی کتبنا البسیطه ان قولهم الحال فی المنقسم منقسم منقوض بصور کثیره ولیکن هذا آخر کلامنا فی مسئلةالجزء الذی لایتجزی . قال الشیخ الامام نورالله ضریحه انی علقت الضف الاول من هذه الرساله و کنت فی بلاد ماوراءالنهر ثم عاقت العوائق من اتمامها ولقد کثرت النسخ من ذلك القدر فی الآفاق الی ان انقرض من ذلك قریب سبع سنین واتفق حضوری فاقترح بعض الاحباب

۱ ــ این مجموعه ازنسخ نفیس است که به درستی شناسانده نشده است رجوع کنید به تعلیقات فهرست حاضر .

علی‌اتمام الرساله فتممتها فان اتفق ان یوجد بعض هذه الرساله غیرتام فهولهذا السبب وحسبنا الله ونعم‌الوکیل

۲ـ الهیولی والصوره (ص ۱۱۳ـ۱۴۲ دفتر) **(عربی)**

= تحقیق حقیقه‌الجسم‌وحده‌ازامام فخررازی‌رساله‌ایست درمسئله‌ترکیب جسم ازهیولی‌وصورت دارای ٤ فصل به‌ترتیب زیر :

(فصل‌اول‌فی‌تلخیص‌محل‌النزاع ۲ـ فیمایدل‌علی‌ان‌الجسم‌ولایکون مرکبا من الهیرلی و الصوره ۳ـ حکایة دلیل القائلین بان الجسم مرکب عن الهیولی والصوره ٤ـ فی‌الخاتمه

مؤلف دراین رساله ازکتابهای فلسفی وکلامی‌خود سخن میگوئیم ویکی از ادلهٔ شیخ‌الرئیس را با تقریری تازه بیان میدارد . در بیان دلیل سوم ابطال هیولی میگوید : « من از ده سالگی تا این زمان‌که‌به‌۵۲ سالگی‌رسیده‌ام پیوسته در جستجو بوده‌ام و برای بدست آوردن آراء فلاسفه در بارهٔ ترکیب جسم از هیولی و صورت کوشش میکردم (۱) . دراین رساله چند حاشیه از میرزا طاهر تنکابنی دیده میشود . کاتب‌این نسخه‌رازنسخه‌ای مورخ‌۶۱۵رونویس کرده‌است.

آغاز : الحمدلله الذی‌بامره قامت‌الارضون والسماوات امابعد فقدسالتنی ان ذکر کلاماً واضحاً مشروحاً فی بیان ان الجسم هل‌هو مرکب من الهیولی و الصورة وکتبت هذه‌الرساله علی سبیل الا رتجال و رتبتها علی فصول اربعه

پایان: فان عنوا بالهیولی تلک الذات المخصوصه و بالصوره صفة کونه مختصا بالحیز والجهة فهذا مما لانزاع فیه وان ارادوا به‌غیر ذلک فالکلام علیه ماتقدم و حین انتهینا الی‌هذا الموضع فلنقطع الکلام حامدین لله شاکرین لالائه

۱ـ اعلم انی‌من اول ماکنت فی‌العاشره‌الی‌الآن وقد بلغت الثانی والخمسین من‌العمر کنت مصغی عن مذهب‌الیلاسفه و القائلین بان الجسم البسیط الواحد هل هیولاء واحده اولیس‌کذلک بل له بحسب کل‌انقسام ممکن هیولی‌علی صبره ... وما رأیت احدا منهم‌شرح فی‌هذاالتفصیل والفریغ

بقدرالطاقه عقرین بمضمون قوله سبحانه وان تعدوا نعمةالله لاتحصوهها راجین الفوز بالسلامه فی‌الاحوال الثلاثه‌المذکورة فی‌قوله تعالی وسلام علی‌یوم‌ولدت ویوم اموت و یوم‌ابعث حیا . . نجز و حسبناالله و نعم‌الوکیل ۲۸ رجب ۱۲۹۲ من نسخة قدیم تاریخها ۸ ذی‌القعده ۶۱۵

[مجموعه ۳۹۳۳]

دفتریست به‌قلم نسخ ابوالقاسم الوالی النابلسی مورخ ۱۲۹۲ کاتب در ذیل شمارهٔ ۲ نوشته از نسخه‌ای مورخ ۶۱۵ رونویس کرده‌است .

برپشت برگ اول چند یادداشت به‌نظم ونثراست وازآن جمله ابیاتی‌است به‌عربی ازکاتب نسخه دربارهٔ فخررازی مؤلف این رسائل :

این یکن فخر غیرنا و علاه	بمتاع الدنیا و قبح الیقین
نخن بالله لایزال علانـا	ولنا الفخرفی‌جمال‌الدین...
قد مضفی عصرهولاء و هذا	عصره لایزال فی کل حین

قطع خشتی × ۱ ج مقوائی باروکش‌کاغذ چیتی وعطف وگوشه تیماج قرمزصفحات ۱۴۳ سطور۱۹ کاغذفرنگی سفید وزرد شماره ثبت قدیم ۲۵۹۶۰ جدید۸۶۳۹ تنکابنی:۱۹۱

۱ــ الرخامات الافقیه ــ القول‌فی...(ص ۱ - ۱۸دفتر) عربی

= مقاله فی‌الرخامة الافقیه از ابوعلی حسن بن حسن بن‌هیثم (م حدود - ۴۳۰)تحقیقی است دربارهٔ ساعت آفتابی (= شاخص وقت)ودستور ساختن به کاربردن آن وچنانکه دیگران‌گفته و چنانکه او خود اینکار را می‌کند.در پایان رساله می‌گوید دراین رساله غرض اشاره به اصول وکلیات و طرزکار وفوائد صفحه..درخامه) است ودرکتابهای دیگر، تمام استفاده‌هایی که از این صنعت می‌توان برد ونیز راه تکمیل این صفحه را چنانکه بتوانید بسیاری از نیازهای مربوط به تشخیص زمان را برآورد بطور مستوفی بیان خواهیم داشت .

البتانی محمدبن جابربن سنان نیزباب ۵۷کتاب الزیج‌الصابن رابه‌دستور عمل‌رخامات‌اختصاص داده‌است

حاج‌خلیفه «کتاب‌الرخامة الافقیه » ازابراهیم بن‌سنان‌الجرجانی‌الحرانی یاد می‌کند ازرساله این

تراث‌العرب‌العلمی (ازقدری طوقان) : ۳۰٤

آغاز : قول‌لابی‌علی (درنسخه : لابی‌الحسن) الحسن بن‌حسن‌بن هیثم فی الرخامات‌الافقیه. الرخامه‌هی‌سطح معلوم‌الوضع‌ذوشخص قائم‌وخطوط‌اذاوقعت اطراف الظلال الشخص علی تلك الخطوط دلت علی‌الساعات الزمانیه الماضیه من‌النهار..وقدیتخذلاغراض‌اخراذازید فیهااعمال‌اخرغیرخطوط‌الساعات‌الاان المتعارف من اغراضها للتداول هو ان‌یعرف بهاوقت مقدارالماضی من‌النهار والباقی منه و اوقات نصف‌النهار والساعة الزمانیه هی‌الجزء من اثنی‌عشر جزءاً من مقدار طول‌نهاراليوم‌الذی قلب‌الساعته منه‌والساعات‌الزمانیه‌تختلف مقدارها فی‌کل‌یوم‌لان زمان‌النهار یختلف فی‌کل یوم والطریق‌الذی به‌کان یتخذاصحاب الاظلال الرخامات فی‌اول الامرهوانهم‌کانوا یعدلون سطحاً موازیالافق ویستز جون فیه‌خط نصف‌النهار ویقیمون شخصا علی‌خط نصف النهارقیامامعتدلا ثابتا فاذاوقع ظله‌علی خط... استدلوا بذلك علی‌ان‌الشخص قدانتهت الی‌دایرةنصف النهار... ثم‌کانوایرصدون‌الشخص فی‌کل یوم بالاسطرلاب اوماجری مجراه

پایان : وقدیمکن ایضاان یزادفی هذه‌الرخامات خطوط یدل الساعات المستویه وعلی‌الطالع ووسط و غیرذلك من فنون‌الاعمال التی یتخذها اصحاب الاظلال وقدیمکن ایضاتقسیم عمل‌الرخامات عندکل واحد من‌الافاق لکن غرضنافی‌هذاالقول ذکرالجمل والاصول التی یعتمد علیها فی عمل‌الرخامات و الاشاره الی‌کیفیةالعمل و مواضع الحاجه... وسنبتدی من بعدهذاالکتاب لالات الاظلال‌نستوفی فیه‌جمع‌المعانی والاغراض والاعمال التی‌یقتضی هذه الصناعیه والله المعین علی ذلك و موفقه و هوحسبنا ونعم‌الوکیل . تم‌قول الی‌علی‌الحسن حسن‌بن هیثم فی‌الرخامات الافقیه

۲ ـ سمت‌القبله (ص۱۹ـ ۳۵ دفتر) (عربی)

= مقاله‌فی‌سمت‌القبله از ابن هیثم (رجوع شود به شماره ۳۹۲۲ . ص ۱۸۰۰ فهرست حاضر)

۳ ـ نسخه‌البتانی (ص ۳۵ـ۴۳ دفتر) (عربی)

ابوعبدالله جابرین سنان . باب ۵۷ زیج بتانی است (مطابق باص: زیج البتانی چاپ باترجمه به لاتین وتصحیح ومقدمه ازنالینو) . موضوع این باب (همانند رساله‌ابن‌هیثم) دستورعمل‌ساعات زمانی(بارخامه)است‌بااین‌تفاوت‌که بتانی طریق بدست‌آوردن سمت‌قبله ومحاذات‌سمت بلاد با مکه نیزازرجامه را نیز بیان داشته وجدولی نشان دهنده ساعات و قبله رسم‌کرده است بتانی‌رخامه (ساعت) را چنین توصیف میکند :

الباب السابع والخمسون‌فی‌عمل‌آلة بسیطه وقائمة‌یعرف‌بکل‌واحدة منهما مامضی من‌النهار من‌ساعه من‌الساعات الزمانیه فی‌کل بلدویسمی الرخامه از اذاردت ان تعلم مامضی من‌النهار ... فاتخذ رخامه او صفیحة نحاس مستویه السطح سلیسة‌الوجه‌بای قدرشئت واحسن‌ما یتخذان یکون‌العرض مثل‌ثلثی‌الطول فیعلم علی‌مقدار ثلثی‌العرض‌فی‌نصف‌الطول نقطه وتتخذها مرکزا تدیرعلیه‌دائره بای قدرشئت

۴ ـ ارتفاع‌شمس (ص ٤٤ ـ ٤٥ دفتر) عربی

دستوربه‌دست‌آوردن‌ارتفاع‌شمس‌درنصف‌النهار. این‌نسخه‌ظاهراً بخشی‌است ازکتاب یا رساله‌ای

۵ ـ سمت قبله تبریز (ص ٤٨ـ٤٥دفتر)

از خواجه نصیرالدین طوسی . فائدتی است منقول ازخط خواجه‌باهمان

قلم کهن که دیگر رساله‌های مندرج دراین دفتر نگارش یافته . این نسخه حاشیه های بدون نشان وباقلم متن دارند

آغاز : استخراج سمت قبله تبریز.. منقول من خط الامام ... نصیرالحق والدین . لیکن آسمت راس تبریزوب‌سمت راس مکه وح قطب معدل‌النهار

پایان : وهـو ارتفـاع الشخص فـی‌الـوقت الـذی یکون قلـة مسامته لمکه‌حماهاالله تعالی‌من‌الیوم المذکور وهوالمطلوب .

٦ ـ تحریر اکرتئوذیوس (ص ٤٩ ـ ۱۰۲ دفتر)

ازخواجه نصیرطوسی (۱) اکرثاوذیوس را محیی‌الدین مغربی نیزتحریر کرده و مولی مهدی نراقی بـراین تحریرخواجه شرح نگاشته‌است (نسخه هردو کتاب دراین کتابخانه موجود است)

این نسخه حاشیه‌هایی توضیحی وتحقیقی دارد بانشان خدید .

۷ ـ تحریرالکرةالمتحرکه(ص ۱۰۲ ـ ۱۱۱ دفتر) (عربی)

تحریر کتاب‌الکره (= اکر)متحرکه‌اطولوقوس‌ازخواجه‌نصیرالدین‌طوسی این‌کتاب دارای یك‌مقاله و۱۲شکل است وبرخلاف بیشتر تحریرات خواجه ، خطبه ودیباجه‌ای ندارد اما درصدرنسخه حاضر چنین آمده‌است : تحریرکتاب الکرةالمتحرکه لاوطوقولوس اصلحه ثابت‌بن‌قرة وهومقالة واحده واثنی‌عشر شکلاالصدر النقطه التی‌یتحرك‌حرکة معتدله

چند حاشیه باقلم شکسته نستعلیق‌تازه نیزدرکنار نسخه دیده میشود .

۸ ـ تحریراکرمانا لاووس (ص ۱۱۱ ـ ۲٥٦ دفتر) **(عربی)**

از خواجه نصیرطوسی . خواجه دراین کتاب به‌تفصیل سخـن‌گفتـه و در مقاله سوم ازکتاب دیگر ابلونیوس که کتاب الجامع فی‌الصناعة الکلیـه) نـام دارد یادمیکند. وهمچنین ازابونصرعراق به‌تکرار نام میآورد .

---

۱ ـ خواجه درشرح شکل۱۱ مقاله۳ شکلی راطرح و تحریر میکند که ثابت بـن قره (اصلاح کننده ترجمه عربی اکر) برای بیان مقدمه مطلبی (در همـان شکـل ۱۱) افزوده ومیگویددرپاره‌ای ازنسخ اصلاح ثابت موجود است .

رجوع شود به‌فهرست۱۹ : ۱۱۴و۱۲۴وفهرست مخطوطات‌مصور(قسم ریاضیات) : ۳۱

۹ ـ تحریر المناظر (ص ۲۵۶ ـ ۲۷۲ دفتر) **(عربی)**

از خواجه نصیرطوسی. نسخه‌حاضر نیز(همانند نسخه‌تحریرکره متحرکه) خطبه‌ودیباجه ندارد.

رجوع‌شود به‌فهرست مخطوطات مصوره (ریاضیات) : ۳۵

۱۱ ـ معرفة مساحة الاشکال (ص۲۷۲ ـ ۲۹۸ دفتر) **(عربی)**

ازرسائل‌مهم‌هندسی‌است که برادران‌بنوموسی‌بن‌شاکر(محمدحسن‌واحمد) نگاشته‌اند ودارای ۱۸ مقاله است در مساحت اشکال مسطح (بسیط) وکروی)

درپایان این رساله تصریح کرده‌اند که درسراسر این رساله تنها دردو مورد ازافکاردیگران بهره‌مند شده نسبت‌قطرباه‌حیط‌ومقداری بین مقدارین(۱).

این رساله نیز درشمار تحریرات خواجه یاد شده‌کشف‌الظنول تاواحوال ازمدرس رضوی(۲)سارطن۲ : ۱۰۰۷فهرست‌مخطوطات‌مصوره(ریاضیات) : ۷

۱۲ ـ الطلوع والغروب (ص ۲۹۹ ؛ ۳۲۶ دفتر) **(عربی)**

تحریر خواجه‌نصیرطوسی درصدر نسخه آمده :

کتاب اوطولوقس فی‌الطلوع‌والغروب من‌اصلاح‌ثابت بن‌قره وهومقالتان وستةوثلاثون شکلا آثار واحوال‌خواجه : ۳۰۰)

---

۱ ـ عبارت رساله چنین است : وکل‌ما وضعنافی کتابنا هذا فانه‌من عملناالامعرفة المحیط من‌القطرفانه من عمل ارشمیدس والامعرفة وضع مقدارین بین مقداریـن لتتوالـی علی‌نسبة واحده فانه من‌عمل مانالاوس تم‌الکتاب

۲ ـ در کتاب آثار و احوال خواجه ، ازکشف الظنون نقل‌شده که رسالهٔ معرفه مساحة الاشکال‌البسیطه‌والکریه تألیف بنی‌موسی واصلاح قسطابن لوقاوتحریر خواجه‌نصیر است ۰ امادرکشف الظنون اشاره‌ای به‌اصلاح آن (به‌دست بعلیکی یادیگری)نشده اصولادر اینکه این‌کتاب از تحریرات خواجه باشد جای‌تأمل‌ودقت است .

۱۳ ـ تحریر کتاب الکره والاسطوانه (ص ۳۲۷)

از خواجه نصیرطوسی (رجوع شود به‌فهرست ۱۹ ، ۱۱۵-۱۱۷)

کتابی‌درشرح وتقریراین کتاب‌نوشته‌شده که‌میرزا محمدعلی قائنی اصفهانی برآن‌حاشیه‌دارد (شماره ٦٤١٢)

۱۴ ـ کشف‌القناع فی‌الشکل‌القطاع (ص٤٥٥ ـ ٤٥٩ دفتر) **(عربی)**

فصل‌هفتم ازکتاب خواجه فی‌الشکل القطـاع است .

رجوع شودبه فهرست ۱۹ : ٤۲٦ـ٤۳۰)

۱۵ ـ الکرةاوسع الاشکال‌المجسمه (مقاله فی‌ان ـ) (ص ٤٦۲ ـ ٥۰۹ دفتر) **(عربی)**

تألیف ابوعلی حسن‌بن الحسن بن الهینم دراثبات یك قضیهٔ‌هندسی .(دائره وکره اوسع اشکالی است که اضلاع آن متساوی بـاشد) بابرهان . ابن هیثم سبب نگارش این مقاله راچنین بیان میدارد «قدذکر اصحاب التعالیم هـذا المعنی و استعملوه الاانه لم‌یتیع الینا برهان لهم علی هذا المعنی ولادلیل‌مقنع فدعتناهذه الحال الی‌انعام النظرفی‌ذلك فعن‌لنا برهـان‌کلی مستوف لجمیع معـانیه‌فانشائنا هذاالقول».

۱٦ ـ تحریر کتاب جرمی النیرین (ص ٥۱۱ ـ ٥۲۹ دفتر) **(وربی)**

ازخواجه نصیرالدین طوسی کتاب جرمی النیرین ارسطارخس و مترجم آن‌به‌عربی اسحاق بن‌حنین است .

رجوع شود به‌فهرست ۱۹ : ۷٤

۱۷ ـ رساله‌فی علم‌الخلاف والمناظره (ص٦۳۸ـ٥٤۲دفتر) **(عربی)**

رسالهٔ درآداب بحث ومناظره دارای ٥ فصل

الفصل الاول فی بیان مصطلحات ارباب هذه الصناعه الفصل الثانی فی ترتیب البحث الفصل الثالث فی اداب المناظره الفصل الرابع بیان طرق الایراد علی کل نظر الخامس، فی بیان نکات متعدده، نسخه حاضر ناقص است .

آغاز : بسمله علم الخلاف عبارة عن العلم بکیفیة البحث و طرق الاستدلال علی المطالب لرعایة المذهب اوالزام الخصم وجماعة یسمون هذا القسم جدلا ویعرفونه بانه علم باستعمال الاقیسة المؤلفة من المقدمات المشهورة والمسلمة لاقناع من هو قاصر عن درجة البرهان اوالزام الخصم والجدل علی هذا التعریف نوع من انواع القیاس کما علم فی المنطق وبعضهم یسمیه علم النظر ویعرفه بانه علم یحصل به الاطلاع علی کیفیة البحث مع آخر وتألیف المقدمات العلمیه علی وضع اورفع بوجه لایرد علیه شیء

پایان: الفصل الخامس فی بیان نکات متعدده الاول الزکوة لایجب علی المدیون خلافاً للشافعی لانه لو کانت واجبة علی المدیون لکانت واجباً علی فقیر لایکون مالکاللنصاب واللازم باطل فالملزوم مثله امابیان الملازمه فلانها علی هذا التقدیر لولم تکن واجبه . . . لزم المحال اذعدم الوجوب حینئذ امــاان یکون لازما للوجوب... اماالاول فلانه لایکون (دنباله فصل ۵ تا آخر کتاب در نسخه نیست)(۱)

۱۸- سیمیا(ص ۵۴۳ - ۵۵۲ دفتر) **(عربی)**

درمعرفت خواص غریب وغیرمعتاد اشیاء مشتمل برچندفصل . مؤلف از ابومعشربلخی وجابربن حیان چند مطلب حکایت کرده‌است .

محمدزکریاکتاب الخواص دراین موضوع دارد ودرطب ملوکی یادکرد

آغاز : هذه اقسام العلوم السامیه المسماه بالسیمیاء وهی عبارة عن العلم بامور یتمکن الانسان بها من اظهار مایخالف العاده ... فلنردهیهنا فصولا الفصل الاول فی فضیلة هذه الصناعه وشرفها

۱- درفصل اول این رساله برای نظر تقسیم جالبی یادشده: «المناظره هی النظر بالبصیره وقیدالنظر بالبصیره لان النظر یطلق فی معان : الاول المطالعه ویستعمل بفی و الثالی الشفعه و یستعمل مع اللام ویقال نظرت لاتعلیم والثالث العشق ویستعمل بالی کمایقال نظرت الی سلمی

پایان: وهناعیشه وحصل له مال کثیر وفوایده

۱۹ـ رساله رمل (ص۵۵۲ـ ۵۶۲ دفتر) **(فارسی)**

رساله در چندین فصل . ازاول اندکی افتاده

۲۰ـ علم الخواص (ص ۵۶۹ ـ ۵۸۱ دفتر) **(عربی)**

رساله‌ای است دارای چند باب اول در خواص چهارپایان ودراین باب تانوادر . این نسخه ناقص است وتنهاباب اول است

آغاز: علم الخواص وهـوالعلم بخواص الموجودات السفله ومنافعها وصفات کل واحدمنها

[مجموعه ۳۹۳۴]

دفتریست به قلم نستعلیق قرن ۹صفحات . برپشت برگ نخست فهرست رساله‌های موجود دراین دفتر و نیزتملکی است باقلم نستعلیق کهن از مسعودبن فضل‌الله حسنی حسینی بهبهانی ونیزتملکی است اززین‌العابدین پشت برگ آخردفترفقره‌ای ازکشف‌الحقائق المحمدیه (غیاث‌الدین منصور) ودرذیل آن باقلم نستعلیق خوب به‌عربی نوشته: «ورودمن به‌دارالسلطنه اصفهان درعشرآخر شعبان ۱۱۶۷ مصادف باسلطه افاغنه برآن شهربود» عناوین درسراسر دفتر به‌شنگرف

قطع خشتی ۱۴ × ۱۹/۵ تیماجی قرمز با ترنجی که دروسط آن گل وبلبل نقاشی کرده‌اند .

صفحات ۵۸۱ سطور ۱۹ کاغذ اصفهانی شماره ثبت قدیم ۲۵۸۳۹ جدید ۹۳۷۲ تنکابنی: ۱۱۰

التشریح **(عربی)**

تشریح جالینوس است به‌ترجمه حنین بن اسحاق در۵ مقاله: (تشریح العظام تشریح العضل، تشریح العصب، العروق غیرالضوارب وتشریح العروق الضوارب(۱)

۱ـ در آغاز مقاله نخست (تشریح عظام) اصطلاحات فنی تشریح مانند(درز، لزاق و رکز) تفسیر گردیده وهم دراین مقاله به‌هنگام بیان استخوان بندی سر ، شکل هریك از استخوانهای سررا باحروف الفبای یونانی نشان داده شده است که دراکثرنسخ دراثربی‌توجهی کاتب درنسخه حاضر بخلاف بیشتر نسخه‌ها حروف یونانی بسیارروشن در متن ویادرحاشیه مشخص نیست رسم گردیده است .

از صدر مقاله ۴ (عروق غیرضارب) فهمیده میشودکه در زمان جالینوس نیزسیمون حیوان آزمایشگاهی بوده .

ابن زرعه یاابو الفرج جوامع کتاب تشریح را که بدست علماءِ اسکندریه فراهم آمده ترجمه کرده اندو نسخه‌ای از آن را در ضمن مجموعهٔ جوامع اسکندرانیان در مجلد ۱۹ و نسخه‌ای دیگر نیز در همین فهرست می‌شناسیم .

رجوع شود به فهرست ۱۹ : ۵۴۵ الفهرست (چاپ فلوگل) : ۲۸۹ تاریخ الطب فی العراق : ۵۲۱ وفهرست حاضر : ۲۰۵۶

آغازمقاله اولی : بسمله المقالة الاولی فی التشریح وهی فی تشریح العظام ترجمه ابی زید حنین بن اسحاق الترجمانی قال جالینوس قدینبغی للطبیب ان یعرف هیئة کل واحد من العظام فی نفسه وحاله

پایان مقالهٔ اولی: وعظام صغار جدافی مفاصل الاصابع شبیه بالسمسم و غیر ذلك الا انه لیس شی یضطر الی ذکرها فی هذا الکتاب تمت مقاله جالینوس فی العظام للمتعلمین ترجمهٔ حنین بن اسحاق والحمدلله رب العالمین.

آغازمقاله دوم : (۱) بسمله مقالة جالینوس فی تشریح العضل قال جالینوس ان تشریح العضل لم یصفه احد من المشرحین . الا ان ماریس اکثر المشرحین استقصاء لماذکره من امرها ولکن لانه لم یفردلها کتابا ولم یجعل کلامه فیها کلاما متصلا اوثر بالواجب تشریح تالیس ولوقس والیانوس للعضل فان تالیس فی المقاله الثانیه من کتابه فی المداخل الی علم بقراط وصف تشریح العضل مع سائر الاعضاء امالوقس فانه افردفیها مقالةوافره واماالیانوس فانه ایضاوصف تشریحها مع تشریح سایر الاعضاء کلها فی المقالة التی وضعها کالاختصار للکتب التی وضعها ابوه فی التشریح الا ان لوقس طالت مقالته... ولانه خلط بالامور التی یظهر بالتشریح مطالعات

۱ـجالینوس در مقدمه ممتع این مقاله تشریح عضل میگوید «پزشکان پیش از این به تشریح عضل توجهی نداشتند ومن در این رساله یادداشتهایی را در این باره بدرخواست جماعتی که طالب آموزش تشریح بودند ،گرد آوردم .

وی سپس برای آماده ساختن وکندن پوست بوزینه جهت تعلیم تشریح به شاگردان دستورهایی میدهد . و از کتاب منافع الاعضاء و علاج التشریح خود ونیز از کتابها و پزشکان بسیار یادمیکند .

منطقیه(۱)و اماالیانوس و تالیس فانهماانما وصفا من امرالعضل مایظهر فقط وهذا هوالذی رایت انا ان افعله فی‌هذاالکتاب ... وذلك‌انی قدوضعت مقالة فی حرکةالعضل و قدوصفت منافعها مع‌منافع سایرالاعضاء فی‌الکتاب الکبیرالذی وضعته فی‌منافع‌الاعضاء وانا واصف ایضاً کیف‌یقدرالانسان، کیف‌یجردویکشف باحکم مایکون‌العضل ... فی علاج‌التشریح فلذلك لم‌یکن غرضی‌ان افردکتابا فی‌تشریح العضل بل رأیت .. اذا انا جمعت‌کل ما استخرجته من امور ـ التشریح فی‌موضع واحد ان ادل فی‌ذلك‌الموضع علی‌ما اغفله من‌تقدمنا من‌امرـ العضل‌ولم‌یصیبوافیه‌غیر ان‌قوما من‌اصحابنا لما احبوامن‌الارتیاض‌فی‌التشریح.. سالو نی ان اضع‌لهم تذاکیرالاشیاء التی شاهدونی ... واضطرونی الی وضع هذه‌المقاله التی اعلم‌فیهاکل مایظهرعلینا من امرالعضل عند تشریحها من غیر ان ابرهن علی‌شی من افعالها بل‌اذکر بجوامعها ماقدبرهنت من ذلك فی‌کتب آخر وسالونی ایضاً ان اذکر الاشیاء التی اغفلهالوقس فهذه هی‌الاشیاء التی ـ تضمنتهاهذه المقاله و اناالان آخذ فی‌تلخیص امرالعضل فاقول ان‌لمن‌ارادان یرتاض فی‌تشریح‌العضل فلیخنق قردافی ماءٍ ویسلخه‌اولاعلی‌ماوصف فی کتاب علاج‌التشریح

آغازمقاله۳: بسمله مقالة جالینوس‌الثالثه وهی فی تشریح‌العصب نقل ابی عثمان‌الدمشقی . قد اجمع‌الاطباء کلهم علی ان‌لیس فی‌اعضاء الحیوان عضو له‌الحرکه التی یسمهاالارادیه اوحس‌الا بالعصب

آغازمقاله۴: بسمله مقالة جالینوس‌الرابعه فی‌تشریح‌العروق غیر الضوارب لمارایناك یا انسطاس‌الحبیب مشتهیاالان نفردك ما اختصرنا من تشریح‌العروق ـ الضوارب وغیرالضوارب ... لمارأیته بینا فی‌بدن‌القرود وصفت‌لك‌ذلك‌فی هذه‌ـ

۱ـ قابل ملاحظه است خرده‌گیری جالینوس برلوقس ـ پس‌از اعتراف‌به‌سابقهٔ‌اودرکار تشریح‌ـ به‌این که درقضایای‌طبی‌که‌بوسیله‌تشریح وتجربت‌علمی بدست‌میایدچرابه‌استدلالات منطقی (فلسفی) توجهٔ نشان میدهد .

المقاله فاما الاقتصاص المستقصی فی‌هذه وفی‌سائر الاعضاء الباقیه فنحن ذاکروه فی کتاب علاج التشریح

آغاز مقاله ۵: بسمله مقاله جالینوس فی العروق الضوارب قال جالینوس فنقتص الان امر الشرایین فنقول

پایان تشریح: تمت مقالة جالینوس فی تشریح العروق الضوارب وتم بتمامها کتابه فی التشریح للمتعلمین والحمدلله رب العالمین .

[۳۹۳۵]

نسخه‌ایست باقلم نستعلیق و نسخ از حدود قرن ۱۰ .

در ذیل صفحه آخر تملکهایی است از میرزامحمد طبیب‌رشتی وعبدالرزاق بن‌حسین طبیب بامهری مدور به‌نقش «هوالرزاق ذوالقوه‌المتین » .

درپشت برگ اول نیز همین مهر وچند تملك وچندیادداشت کهن‌از«منصور الحسینی ابن‌حسن الرشتی».

دو بیت از درویش نیز بر این‌صفحه بقلم نستعلیق تازه نوشته است . برپشت آخرین برگ چندبیت وقطعه‌بعربی بخط حسین بن‌عبدالنبی اصفهانی ومحمدبن شیخ‌محمدبردعی و تملك احمد موسوی دیده میشود .

درکنار نخستین صفحات نسخه حاشیه‌هایی است بدون‌نشان درذیل‌مقاله۳ تفسیر چند واژه طبی‌یونانی بقلم کهن قیدگردیده در تمام اوراق لکه‌های رطوبت بچشم میخورد . عناوین شنگرف .

قطع‌وزیری‌باریك۱۳ × ۵ / ۲۱ ج‌تیماجی‌قرمز (بدون‌مقوا)صفحات۱۴۴ سطور۱۷ کاغذ شکری رنگ آهار مهره شده شماره‌ثبت‌قدیم ۲٦۹۰٦ جدید۱۳۹۱ ۹تنکابنی: ۱۴۲

۱ـ التبصره فی‌الهیئه (۱ـ۱۳۲ دفتر) (عربی)

از شمس‌الدین محمدبن احمدبن‌ابی بشر المروزی خرقی (م‌ـ۵۳۳)

(بروکلمان ج ۱ ص ٦۲٤ و ج۲ ص۲۷۸ وذیل ۱: ۸٦۳ کراوزه : ٤۸٤ تاریخ علم‌الفلك : ۱٤۲).

خرقی این‌کتاب را برای‌علاءالدوله فخرالملك ابوالحسن‌علی‌بن‌الصاحب نصیرالدین محمودبن ابی‌نوبه‌المظفر وپس از منتهی الادراك نوشته و در دیباجهٔ تبصره میگوید «استقصاء در این فن را به آن‌کتاب رجوع کنید » .

خرقی در دیباجه ازکتابی در منطق که در دست تألیف دارد و به دلیل اشتغال‌به تبصره ، تکمیل آنرابه‌بعد موکول‌ساخته و نیزازکتابی درحکمت که میخواسته بنام امیر مزبور بنگارد ونتوانسته یاد میکند .

تبصره در دوقسم است (قسم‌اول در ۲۲باب و قسم‌دوم در ۱۴ باب) و خرقی در تألیف آن از شیوهٔ ابن‌هیثم پیروی کرده و در تعیین عرض بلاد شیوهٔ مجسطی را بکاربرده است .

درکتابخانه دانشگاه‌تهران فیلم‌همین‌نسخه‌ونیزنسخه‌ای‌دیگرازتبصره‌موجود است (شماره ۵۳۹۹)

ویدمان مقدمه تبصره را ترجمه‌کرده (تراث‌العرب :۳٦٦)

آغاز: الحمدلله‌حمدالشاکرین ... و بعد فان‌العلماء ... کانوا قبل‌زماننا‌هذا مستوفرین علی‌جمع‌العلوم ... اذکانت اوقاتهم صافیه عن‌الشوائب والان‌فقدنامت سوق‌العلم والحکمه وبارت بضائع اهلها ... الامیرالاجل السیدشمس‌الدین قوام الاسلام... عمدةالملوک‌والسلاطین‌علاءالدوله‌فخرالملک‌ابوالحسن‌علی‌بن‌الصاحب نصیرالدین محمودبن ابی‌نوبه‌المظفر ادام‌الله علوهما وقدکنت‌احدثت‌نفسی .. فی ان اجمع برسم خدمته کتابا فی‌الحکمه وکانت‌العوائق یعترض دون هذه‌الامنیه والان فقد اشتغلت بتألیف کتاب‌فی‌علم‌المنطق .. غیران‌ذلک‌الکتاب‌یقتضی برهة من‌الایام ... ولماقرب‌قدومه‌المیمون.. فاخرت‌الکتاب‌المذکوروالفت‌هذاالکتاب فی‌علم‌الهیته ... مقتدیا بابی‌علی‌بن‌الهیثم فی تقسیم‌الافلاک کلها من‌الحوامل والتداویر .. دون‌الاقتصار علی‌الدوائرالمتوهمه ... کماهو دأب اکثرالمتقدمین اذذاک هو فی‌الحقیقه اشارة الی‌کیفیة حرکات‌الافلاک وکمیتها دون‌البحث عن اوضاع‌الافلاک علی‌الهیئه التی یتصور معهاحرکات‌الافلاک علی‌النظم‌الموجود و سمیته‌کتاب‌التبصره فی‌علم‌الهیئه واجتهدت فی‌الاختصار .(. ومن‌ارادالتناهی‌فی هذاالفن‌فلیتامل کتابی‌الموسوم بمنتهی الادراک‌فی‌تقاسیم‌الافلاک فانه‌لایکادیستغنی فی‌هذاالفن من‌ذاک

پایان: والمنجمون یقسمون کل ساعة من الساعات بستین قسماسمی کل قسم منها دقیقه علی ماجرت عادتهم فی قسمة الدرج و اجزائها بالاجزاء الستینیه وحین انتهی الی هنا فلنختم الکلام علی نعمه. تم الکتاب... علی ید... ابن حیدر المدعو بعباس القمی ثم الاصفهانی فی سنهٔ ثلث وستین بعدالالف من الهجره .

۲. شرح دیباجهٔ تحریرالقواعد (ص۱۳۶-۱۵۰ دفتر) **(عربی)**

شرح دیباجهٔ شرح قطب الدین رازی بر رساله شمسیه کاتبی

در فهرست دارالکتب پس از ذکر نسخه‌ای از شرح تفتازانی بر شمسیه آمده وضمیمه آن شرح دیباجهٔ آن است از ولی قرمانی .

فهرست دارالکتب قاهره (چاپ ۱۹۲٤) ۱ :۲۳۷

آغاز: بسمله افتتح کتابه بالاستعاره الداله علی ان احسن الکلام حمدالمبدع ذی الانعام تنبیها علی ان صدور الحدعنه فی صدر المقاله ... لیس عن تقلیده و جهل بکیفیة الحال

پایان: یجنبنی عن الخطل ای الخطاء والاضطراب انه ولی التوفیق وبیده ازمة التحقیق جمع زمام والحمدلله رب العالمین فی سابع عشر من شهر محرم الحرام علی ید افقر العباد ابوالصادق الشهیر بملاعباس عفی عنه رب الناس .

۳ ـ حاشیه شمسیه (ص ۱۵۲ دفتر) **(فارسی)**

بخشی است کوتاه از سیدسماکی (ظاهراً سیدفخرالدین حسینی) در بیان حروف ملفوظی وملبوبی وزبروبینات وعنوان آن چنین است: «من فوائدالسید السماکی حاشیه علی الرسالة الشمسیه» .

۴ـ طبیعة الماء (ص۱۵۳-۱۵۹ دفتر) **(عربی)**

از قاضی بن کاشف الدین یزدی . دراین رساله از شرح شیرازی بر قانون، حکمة العین کاتبی، شرح آملی (برقانون) ، نجات وشفا نقل میکند .

رجوع شود به فهرست ۹: ۵۵۲ (= الماء وتحدیده) .

۵-تنازع عاملین (تطبیق فلسفی -) (ص ۱۶۰ - ۱۶۳) **(فارسی)**

رساله‌ایست از شهرستانی در تطبیق مسئله (تنازع فعلین - یا فاعلین - بر معمول واحد) بر یکی از مسائل فلسفهٔ الهی در دو مقصد: (مقصد اول در تحریر موضوع مسئله و مقصد دوم در تطبیق مسئله تنازع با مسئله الهی).

نسخه‌ای دیگر از این رساله با اختصار و حذف خطبه و دیباجهٔ مؤلف (که مشتمل بر تاریخ تألیف است) در مجموعهٔ دیگری در این کتابخانه موجود است (دیده شود: فهرست ۱۹) نسخه حاضر دیباجه مؤلف را دارد.

آغاز: وبعد حمدالله الذی لاتنازع فی فعله ... روز پنجشنبه **۲۴** شهر رجب سنة ست و تسعمائه در مدینه شهرستـان بودم برادر امجد مولا شیخ محمد المعرف التماس نمود که ولد ارشد او راغیاث الدین مقصود د.. درسی از کافیه بر تیمن و تبرك نزد فقیر بخواند و چون شروع در درس کرد اتفاقاً درس وی به آنجا رسیده بود که «واذ اتنازع الفعلان ...» چون لفظی چند گفته شد و برخواست و اصحاب متفرق شدند، فقیر به قیلوله مشغول شدم بعد از قیلوله چون بیرون آمدم که به وضو مشغول کردم حقیقت مسئلهٔ تنازع فعلان بر فقیر (واضح) شد و دانستم که این بحث اگرچه به ظاهر مفهوم از مسئلهٔ نحو است اما یکی از معظم مسائل الهیه است که این مسئله کنایة دلالت بر آن دارد و در ضمن این رساله تفصیل آن مندرج است و بسیاری از مسائل نحو باشد که در ضمن آن حقائق علوم الهیه مندرج باشد چنانکه مبداء این کتاب که تعریف کلمه است اشارت است به اصلی از اصول مسئله توحید و بیان اشتمال مسئله الهیه موقوف است بر ذکر آن مسئله اولا و تطبیق عبارت مذکوره بر آن لاجرم این کلام محتوی بر دو مقصد است

۶ - شرح حورائیه (ص ۱۶۴ - ۱۷۱ دفتر) **(فارسی)**

شرح رباعی معروف حورائیه منسوب به ابوسعید ابوالخیر.

شارح، این رباعی را به سه وجه شرح میکند و در اواخر رساله از شیخ اوحدالدین کرمانی بیتی میآورد.

درهمین فهرست‌شرح‌شاه‌نعمة‌الله برحورائیه‌باشماره۲۶/۳۰۶۷شناخته‌شد .

رجوع شودبه‌ص ۱۱۴و۵۹۲ فهرست حاضر وبه‌ذریعه ۷:۱۱۲

آغاز : حورا به نظارهٔ نگارم صف زد
رضوان زتعجب‌کف خود بر کف زد
آن خال سیه‌بر آن رخان مطرف زد
ابدال ز بیم چنگک در مصحف زد
حوراکه‌کنایت از مظاهرگویند ومهیات واعیان ثابته‌اند

پایان: چون‌مسمای این‌اسماء چون این دوبیت را بربیمار خواند اعنی - در حالت اتصاف بدین‌اوصاف وحال آنکه حال‌مریض نیز اقتضای فوت‌وموت کند فی‌الحال موت طاری شودباذن‌الله .

۷ ـ دستورالعمل تب (ص۱۷۳ ـ ۲۰۷ دفتر) **(فارسی)**

رساله‌ایست (ظاهراً درعصر قاجار تألیف شده) دارای یك‌مقدمه ، پنج فصل‌وخاتمه. این‌نسخه حاشیه‌هایی بانشان «ع‌س» به‌عربی وفارسی‌دارد .

آغاز : وهو یشفی بلطفه‌الکریم ... به‌عرض اشرف اعلی‌میرساندکه چون مقرر فرمودند که دستورالعملی مجمل در باب بعضی تبهـای کثیرالوقوع ... نوشته شود لهذا مختصری ... به‌موقف عرض میرساند ... مقدمه‌درتعریف‌تب و ذکر اجناس آن

پایان: در وقت احتیاج‌به‌قدریك مغز فندق‌کوچك‌میداده باشند نافع‌است انشاءالله تعالی هذا اقرما اردناه .

۸ ـ اعتقادات(ص ۲۱۷ ـ ۳۱۴ دفتر) **(عربی)**

از صدوق محمدبن‌علی . این‌نسخه نیز حاشیه‌هایی باهمان نشان (ع س) ونشانهای دیگردارد باقلم نستعلیق کاتبی دیگر که‌نام‌خوددرادرپایان‌چنین‌رقم کرده است «محمدتقی‌بن‌حاج‌محمدالمشهدی» .

۹ـ شرح یك مسئله فقهی (ص ۳۲۰ دفتر) **(عربی)**

شرح این عبارت است در قواعد علامه : «اذا قال ضعاعنه اوسط نجومه» از مفلح (ظاهراً از شرح الموجز مفلح صیمری)

۱۰ـ تحفهٔ شاهی (ص ۳۲۷ ـ ۳۳۱ دفتر) **(فارسی)**

از عمادالدین علی استرآبادی (قرن ۱۰) مؤلف مفردات (شمارهٔ ۳۵۱۱) دارای مقدمه ودوازده فصل وخاتمه واز شاطبی وجزری یاد میکند .

در فصل هشتم میگوید «در قرآن عظیم هیچ جای نیست که وقف بر آن واجب باشد وهیچ موضع نیست که وقف بر آن حرام باشد چنانکه در کتب این فن مقررات واین فقیر در بعضی از رسائل خود تحقیق این مبحث نموده» نسخه‌هایی ازاین تحفهٔ شاهی در دانشگاه با شمارهٔ ۲۶۳۶/٤ و ۳۳۶۳/۱ موجود است

ذریعه ۳ : ٤٤٤ فهرست نسخه‌های فارسی ۱: ۸۲ ـ ۸۳

آغاز موجود : فصل اول درمخارج حروف . مخرج مکانی‌را گویند که حرف ازوتولد نماید

پایان: بدان ایدك الله که لحن بردوقسم است جلی و خفی ... ولحن خفی آنست که حرف از مخرج خود ادا نشود یا خللی درصفات وی حاصل بشود و آن معلوم نشود الا هر کس را که قرآن فرا گرفته باشد پیش استاد ماهر صاحب سلیقه

۱۱ ـ مخارج حروف (ص ۳۳۲ دفتر) **(فارسی)**

یادداشتی است دربیان مخارج وصفات حروف وشرح وصفات هریك از حروف درزیر آن نوشته است .

۱۲ ـ العنایة والقضاء (ص ۳۳۳ دفتر) **(عربی)**

تحقیقی است فلسفی دربارهٔ قضاء وعنایت‌الهی .

آغاز : الحق فی‌تحقیق عنایةالله وقضائه هو ان‌کل وجودله خصوصیة

۱۳ـ عوامل‌منظومه (ص ۳۳۴ ـ ۳۳۵ دفتر) **(فارسی)**

منظومه‌ایست دربیان عوامل صدگانه نحو در ۱۳ نوع ومستخرج‌است‌از عوامل عبدالقاهر جرجانی . این‌منظومه در بیشتر نسخ جامع المقدمات به چاپ رسیده .

۱۴ ـ آداب‌المتعلمین (ص ۳۳۷ ـ ۳۵۵ دفتر) **(عربی)**

منسوب به خواجه نصیرطوسی (رجوع‌شود به‌ص۱۲۳۰فهرست حاضر)

۱۵ ـ الرسالة الذهبیه (ص ۳۳۷ ـ ۳۵۵ دفتر) **(عربی)**

رساله طبی منسوب به امام علی الرضا (ع) .

درباره این‌کتاب وشروح آن رجوع شود به فهرست ۱۹ : ۴۸۳ـ۴۸۵

این نسخه که به قلم نسخ محمد سعید است ظاهراً از نسخه شیخ علی‌بن عبدالعالی‌کرکی رونویس شده زیرا درپایان نسخه چنین‌آمده :

« قد تشرفت بکتابة هذه الرساله والامامه ... علیه‌السلام والتحیه ماناحت الحمامه العبدالمذنب علی‌بن‌عبدالعالی تاب‌الله‌علیه حامدامصلیا . تمت‌الرساله العبدالفقیر محمدسعید» .

برپشت نخستین برگ رساله ذهبیه ،سند روایت‌رساله‌ومقدمهٔ‌آن ازمقدمه شرح قاضی‌بن‌کاشف‌الدین (که‌تحفهٔ شاهی نام دارد) نقل شده ودرصفحه‌پس‌از نسخه ترجمهٔ عبارت سند ومقدمه ـ نقل شده ازتحفهٔ شاهی ـ به فارسی است با همان قلم وازهمان ناقل. مؤلف تحفه شاهی را استاد خویش می‌خواند .

١٦ـ قصيدهٔ عينيه (ص ۳۸۳ ـ ۳۸٤ دفتر) **(عربی)**

عينيهٔ شيخ الرئيس ابن سيناست باشروح مختلف بين سطور . پاره‌ای ازشروح با نشان(ع س) نقل شده است .

۱۷ ـ قصيدهٔ قافيه (ص ۳۸۵ ـ ۳۸۷ دفتر) **(عربی)**

قصيده‌ايست فلسفی و به‌شيوهٔ عينيهٔ ابن‌سينا با شرح وتوضيح دربين سطور .

مطلع قصيده :

ولقد تقضی من رياض روق — يلغاء ذات تنوق و تالق

وتعششت بتشابك من جسمنا — حتی انثنی باشعة و تفهق

پايان: كالملك للملك الكريم العادل

شرف الوری كهف العظام الفوق

لازلت فـی شرف و رفعة رتبه

و عداك فی اسف و يـاس مزهق

۱۸ ـ حاشية اللمعة الدمشقيه (ص ۳۸۹ـ٤۸٦ دفتر) **(عربی)**

حاشيه يا شرح است بر كتاب لمعهٔ دمشقيه محمدبن مكی (شهيداول)ومؤلف ازشرح خويش برشرايع (ص٤٤۷ و٤۷٤) وازكتابهای جد خود يادميكند. نسخه حاضر شامل كتاب طهارت وتا مبحث وقت ازصلوة است وازپايان افتاده دارد .

آغاز : الحمدلله حمداً كثيراكما هواهله (قوله) وموجبات الوضوء احدعشر المراد بموجبات الوضوء هنا مايتناول الموجب للوضوء خاصه وله مع الغسل

[مجموعهٔ ۳۹۳٦]

دفتريست نستعليق ونسخ باچندقلم ازقرن ۱۱ و۱۱ برپشت نخستين برگ دفتر ترجمه خرقی مؤلف تبصره فی علم الهيئه (شماره يكم) به‌خط مرحوم تنكابنی وتملكی است بدون نام مورخ ۱۲۷۱ . برپشت برگ آخرنيز چند يادداشت پزشكی با قلم تازه ديده ميشود .

قطع خشتی۱۳ × ۱۹ج تيماج مشكی با ترنج ونيم ترنج ضربی صفحات ۴۹۰ سطور ۱۵و۲۴ كاغذ نخودی آهارمهره شده شماره ثبت قديم ۲۵۹۷۰ جديد ۹۴۲۷ تنكابنی : ۱۹۰

۱ ـ جوامع النبض الی طوثرن (ص ۱ - ۴۵ دفتر) **(عربی)**

یکی ازجوامع اسکندر انیین ازکتاب جالینوس .

رجوع شود به‌فهرست ۱۹ : ۲۲

۲-جوامع کتاب التاتی لشفاءالامراض (ص ۴۵ -۱۹۸ دفتر) **(عربی)**

ازجوامع اسکندرانیان ازکتاب جالینوس به‌اغلوقن (= گلاگن) دردومقاله ترجمه‌حنین بن‌اسحاق(فهرست ۱۹ : ۲۲). دراین‌نسخه‌در آغازمقاله‌اولی مقدمهٔ تفسیر زکریابن نصرمروزی گذارده شده(۱) .

۳ ـ کتاب الاسطقسات (ص ۱۹۸ ۲۱۳ دفتر) **(عربی)**

رساله‌ایست ازحنین بن‌اسحاق مستخرج ازکتاب جالینوس دراسطقسات شامل‌یازده‌باب(تاریخ‌الطب‌فی‌العراق‌ازعبدالحمیدعلوچی: ۴۷۴ (= الاسطقسات علی‌رای‌بقراط) ابن ابی‌اصیبعه .

---

۱ ـ این مقدمه که‌دردیگرنسخه های جوامع اسکندرانی دیده‌نمیشود(اصولا درماخذ اززکریابن‌نصرمروزی‌وتفسیراوبر کتابهای‌جالینوس‌یادنشده) دربارهٔ‌اغراض جالینوس گفتگو میکند. اینك چند سطرازمقدمه :

«من‌تفسیر زکریابن نصرالمروزی لکتاب جالینوس الی اغلوقن،غرض جالینوس‌فی‌هذا الکتاب هوان‌یعلمنا طریق المداواة الکلیةالعامیه ... لیکون الاتی‌بعده یاخذ ذلك الطریق ویسلك ذلك المسلك ... فهذ اغرض جالینوس فی‌هذا الکتاب وقال زکریـابن نصر لقارئی کتاب جالینوس الی‌اغلوقن اعلم ایهاالقاری ان‌هذین النوعین الذی ذکر هما جالینوس فی هذا الکتاب همایعمان اعنی‌الحمیات». مروزی دربارهٔ غلوتن‌میگوید :

واماقوله غلوقن فلان غلوقن هذا هوالذی سال جالینوس ان یضعله هذا الکتاب و تاویل‌اسم‌غلوقن هوالازرق وذلك ان‌اسم الزرقه‌فی‌لغة الیونانیین غلوقن وکان غلوقن هذا احدالفلاسفة الذین‌کانوا بمدینة روسه وس‌اجل سن‌کان هناك من‌الاطبـاء لقلة معرفتهم بالصناعة وانتحالهم ایاهالاعلی الوجه والطریق الصناعی کان غلوقن هذا یذم صناعةالطب

آغاز : کتاب مختصر وجیز فی الاسطقسات استخرج من کتاب جالینوس وهواحد عشر بابا منسوب الی حنین بن اسحاق الباب الاول فی حدالاسطقس... الباب الحادی عشر فی انواع الاسطقسات ان ارسطوطالیس حدالاسطقس فی کتابه الموسوم بالسماء والعالم بان قال الاسطقس هی الشی الذی فیه فیکون ماهوله اسطقس کونا اولیا

پایان: فلنکمل قولنا هذا وتبعه بالقول علی امتزاج هذه الاسطقسات وتغیرها واستحالتها وایما اغلب منها فی کل واحدمن انواع الحیوان واعضائه والنبات وثماره والله موفقنا . تم کتاب الاسطقسات الذی استخرجه حنین بن اسحاق من کتب جالینوس .

۴ ـ جوامع کتاب المزاجات (ص ۲۱۴ ـ ۲۷۲ دفتر) **(عربی)**

جوامع اسکندرنیان از کتاب جالینوس درمزاج درسه مقاله .

رجوع شود به فهرست ۱۹ : ۲۴ (= امزجه)

۵ ـ جوامع کتاب القوی الطبیعه (ص ۲۷۳ ـ ۳۲۹ دفتر) **(عربی)**

جوامع اسکندرانیان از کتاب القوی الطبیعیهٔ جالینوس دارای سه مقاله باترجمه حنین بن اسحاق (فهرست ۱۹ : ۲۵)

٦ ـ جوامع کتاب التشریح (ص ۳۲٦ ـ ٤۲۲ دفتر) **(عربی)**

جوامع کتاب تشریح جالینوس ازعلماء اسکندریه (= اسکندر انین) در پنج مقاله . درعنوان برخی ازمقالات تشریح وبرخی دیگر ازجوامع که درمجموعه حاضر است کلمه «فص» دیده میشود ازآن جمله در آغاز مقاله ۲ جوامع تشریح عضل باهمان خط قدیم نسخه چنین آمده است : «من فص کتاب جالینوس فی تشریح اللحی ...) درپایان مقاله ٦ جوامع العلل والاعراض نیز عنوان فص آمده .

۷ ـ جوامع کتاب العلل والاعراض (ص ٤۲۲ ـ ٤۹۵ دفتر) **(عربی)**

جوامع کتاب جالینوس درعلل ازاسکندر انین دارای ٦ مقاله .

رجوع شود به فهرست ۱۹ : ۲٦ وتاریخ علوم عقلی ازدکتر صفا : ۳۳۸

درپایان مقاله ٦ آمده«و یتلوه فی‌الجزء الثانی کتـاب النبض الکبیر هذا الموضع فی‌الفص هکذا» وسپس چند سطر است که درنسخه شمـاره ۶۰۳۷/۸ وجود ندارد وپایان این زیادتی چنین است : «وقدر ایت ان‌اقطع الکلام ههنا تمت‌المقاله السادسه من‌الفص‌وهی آخرالکتاب ولله الحمددائماً .»

[مجموعه ۳۹۳۷]

دفتریست باقلم‌نسخ مورخ ۱۰۶۲ ،کتیبه وحواشی‌برگ اول‌را به‌که ظاهراً تذهیب داشته - بریده ووصالی کرده‌اند تمام صفحات زرافشان است پشت برگ اول تملکی است ازمحمد قاسم‌بن عبدالقادربا مهرکوچك بیضی .

قطع رقعی ۱۱/۵×۱۸ ج تیماجی قهوه‌ای مندرس سجاف‌عطف قرمز صفحات ۴۹۵ سطور ۱۵ کاغذ آهار مهره شماره ثبت قدیم ۲۵۹۱۱ جدید ۱۳۸۷ تنکابنی : ۱۳۵

۱ ـ رساله جوهرگوگرد (ص ۱ - ۹ دفتر) (فارسی)

رساله‌ایست درخواص وموارد استعمال جوهرگوگرد درشیمی. نویسنده می‌گوید : «چند سال قبل معلمین شیمی درپاریس به این خیال افتادند که اگر درمیان دولت فرانسه‌وایتالیا نزاع افتد وتجارت معوق ماند، به واسطه نرسیدن گوگرد سی‌سیل ، امرچندین کارخانه... متوقف شود وچندان ضرر رسد که ... ازگنجایش حساب خارج است . شورای علمیه‌دراین باب شد ویکی از اکابر علما... به تجربت رسانیدکه‌گوگرد را ازگچ میتوان‌گرفت و چون معادن گچ درفرانسه خاصـه درحوالی پـاریس زیاد است ایـن معنی مایه دلخوشی اهـل صنعت گـردیـد ... درفرانسه بیست سال قبل‌از این مقدارگوگردی کـه استعمال میکردندبیست‌هزارخرواربود وپنج‌سال پس‌از این درپاریس این بنده درروزنامه دیدکه مقدارگوگرد درآنسال یکصد وبیست و یکهزار وسیصد وپانزده خروار بوده است»

آغاز : بسمله مجملی درذکر خواص متعدد جوهر گوگرد

پایان : وشرح دادن بیش از این در خواص جوهرگوگرد اشکال ندارد ولی چون اسم جوهریات ماخوذه بواسطهٔ این که همه جوهر فرانسه است و در ایران مگردرنزد اطباء وحکماء طبیعی معروف نیست به این مختصر پرداخته ولی ازجزئی به کلی می‌توان برد

۲ ـ معادن (ص ۱۰ ـ ۸۵ دفتر) **(عربی)**

ترجمه کتاب فرارد ـ استاد فرانسوی شیمی ـ درباب معادن وخواص آنها درزندگی بشر، ازفرانسه به عربی به قلم بدوی رافع الطحطاوی (رفاعه بك)

مترجم کتاب انظارخودرانیردرحاشیه آورده‌است ودرمقدمه ازنبودن فرهنگ (= قاموس) کاملی برای لغت فرانسه (به‌عربی) شکایت میکند . نام مترجم ومؤلف درصدر نسخه باقلم قرمز کاتب نوشته شده است

این کتاب درمصر (مولاق۱۲٤۸) به‌چاپ رسیده است(معجم المطبوعات : ۹٤۲ ـ ۹٤٦)

آغاز : الحمدلله الذی معادن خزانته لاتحصی

پایان: قال مترجمه قد ترجمت الکتاب بمشورة جناب مسیو جوماناظر ـ الافندیه بپاریس و حجةالدیار المصریه وعزیزها ولی النعم دام سعده .تمت الکتاب حرره ابوطالب بن شیخ بهرام .

۳ـ میکانیك (ص۹۷ـ۱۷٦دفتر) **(عربی)**

کتابی است در آموزش شیوه ساختمان پاره‌ای از دستگاهها وآلات(از قبیل ساعت پرنده)و از مؤلف کتاب نامی درنسخه نیست .

این نسخه دارای سی شکل است که با دقت و استادی رسم شده‌است و ظاهراً تألیفی ناتمام است .

آغاز : بسمله نریدان نبین کیف نعمل کاسانصب فیه مقدارا من الشراب خرج کل شی فیه

۴-ترازوی حکمت (ص۱۷۷-۱۸۲ دفتر) **(فارسی)**

ترازوی آبی ارشمیدس .

رجوع شود به‌فهرست ۱۹ : ٤٦٠ سپهسالار ۳:۳۹۳ فهرست نسخه های فارسی ۱:۱٤٦

۵-رساله‌فی‌عمل‌الاکسیر (ص۱۸۵-۲۱۹ دفتر) **(عربی)**

از اسماعیل شاذلی . وی دراین‌کتاب ازشیخ ابوعبدالله محمدزواری ، واز کتاب مصحف‌الجماعه حکیم‌زراطش (زراتشت) ومکالمات او بابریندس، مصحف‌الحق زوسم‌معروف به‌مصحف الصورومکالمات زوسم‌باتیوسانیه، ماریه قبطیه ورساله‌الصنم او ، حکیم درویش ، زیتون ، اطاموش وبیون برهمی . وسپس‌کتاب محاوره وسئوال وجواب حکیم زوسم باتیوسانیه یادمیکند .

آغاز : وصلی‌الله علی سیدنا محمدوآله من عبدالله ابوهادی اسماعیل بن الوفائی الشاذلی... الی‌اخیه.. والمنون بمامن به‌علی‌الرئیس‌الفاضل‌ابوبکرمحمد بن زکریا الرازی سیدنا ابی‌عبدالله محمدالزواری.. والی‌الاخ‌العزیز...سیدی شرف‌الدین... وبعدفالذی ینهیه العبدالیکم... ان‌الوصول الی‌معرفةعمل‌الاکسیر یغنی‌الانسان‌الی‌الابدو یجبر کل‌کسیر

پایان : ولاتقف عندکلام البیون البرهمی فانه‌رمزواجتهدفی معرفة علم ذلك سواء قلت اوکثرت فافهم ذلك ترقی‌اعلاالمسالك والله لارب‌غیره ولاخیر الاخیره

٦ - حل‌الرموز (ص ۲۲۰ - ۲۵۸ دفتر) **(عربی)**

ازابن امیل‌تمیمی‌عراقی (محمدبن‌امیل م-۱۷۰)

رجوع شود به‌الدومیلی ، العلم‌عندالعرب (ترجمه عربی) : ۲٦۹

آغاز : بسمله وصلی الله علی سیدنا علی محمد و آله الطاهر بن.. عفوك اللهم وسموه اسماء حجر الحکماء ابار نحاس والمغنیسیا

پایان : لان غیره یری منه مالا یری هو من نفسه نسال الله تعالی من فضله بمحمد نبیه (ص)

[مجموعهٔ ۳۹۳۸]

دفتریست بخط شکسته نستعیق قرن۱۳ (یا اوائل ۱۴) وشماره ۲ - به‌قلم ابوطالب بن بهرام . عناوین شنگرف

قطع خشتی ۱۴/۵ × ۲۱/۵ ج تیماج قرمز یك لا استر وعطف و حاشیه تیماج سبز صفحات ۲۵۸ سطور ۱٦ کاغذ رنگی آهارمهر شده شماره ثبت قدیم ۲۵۸۴۹ جدید ۹۳۵۰ تنکابنی : ۷۳

۱ ـ نسبت خرقه درویشان (ص ۱ - ٤ دفتر) (فارسی)

ازمیر سیدعلی همدانی وی این رساله را که در دستور سلوك و سلسلهٔ خرقه است به التماس شرف الدین خضر شاه (که در آغاز خطبه ازاو یادمیکند) نگاشته است (۱) . برگ نخستین رساله تازه نویس است .

آغاز موجود : طالب صادق شرف الدین خضرشاه اصلح شانه ازاین داعی التماس او کرد که متضمن سلوك وسیر اهل کمال بوده متبرك به ذکر نسبت خرقه درویشان وبیان بعضی ازمقام واحوال ایشان

پایان : بندگی شیخ الاسلامی سیدجلال الدین ... فرمودا گر کسی ازاصحاب دنیـا بر کسی عکس گیرد این دعا بخواند . دعـا این است . . یاوهاب ویاراد

۲ ـ وی سلسله طریق خودرا تابه حسن بصری وازاو به حضرت مولی (ع) چنین یادمیکند: شرف الدین محمود مزدقانی، علاء الدوله سمنانی نورالدین عبدالرحمان اسفراینی شیخ احمدجوزقانی، نجم الدین کبری، عمار یاسر بدلیسی، ابوالنجیب سهروردی، احمدغزالی ابوبکر نساج ابوالقاسم گرگانی، ابوعثمان مغربی، ابوعلی کاتب ، ابوعلی رودباری جنید دبغدای وسری سقطی (دالی جتید) ، معروف کرخی، داود طائی وحبیب عجمی

۲ ـ رساله درتصفیه وسلوك (ص ۵ ـ ۹ دفتر) **(عربی)**

ازصدر الدین‌محمدقونوی (ظاهراً)

آغاز : الحمدلله وسلام علی عبادەالذی اصطفی امابعدفاعلم ایهاالطالب جعلك‌اللهممن‌صفی دائرة قلبه عن‌کدورات الاهداء ... ان‌قلوب اکثر الخلق‌انما محبت عن‌استفاضة انوارالتجلیات الالهیه ... بمافیها من‌الظلمة والصداء

پایان: غیرالکمل الذین‌شرح احوالهم یطوی ولایحکی جعلنـاالله ممن سعد بتحصیل موجبات‌قربه‌وفاز بمشا هدات‌انوار محبته‌بفضله ورحمته انه‌قریب .

۳ ـ تفسیرحروف المعجم (ص ۹ ـ ۵۰ دفتر) **(عربی)**

معانی واشارات حروف الفباء است به‌ترتیب ابتثی .

آغاز : تفسیر حروف‌المجم الالف‌الواحد من کل‌شی‌واسم الرجل‌من‌العرب الباء الرجل الکثیر الجماع

۴ـ فتوت‌نامه (ص ۱۰ـ ۴۲دفتر) **(فارسی)**

ازمیرسیدعلی‌بن شهاب همدانی درشرائطو آداب اخوت وثبوت سلسله همدانی استعار ازخوشی دراین‌رساله آورده‌است

این‌رساله درمجله‌معارف اسلامی سال۱۰ ص: ۶۵ باتصحیح‌دکترقریشی به‌چاپ رسیده‌است .

رجوع شود به‌فهرست نسخه‌های‌فارسی ۲ : ۱۲۹۴

۵ـ مشارب‌الاذواق (ص۴۲ـ۹۳ دفتر) **(فارسی)**

شرح = قصیدهٔمیمیه(= خمریه) ابن فارض از میرسیدعلی همدانی . در دیباجهٔرساله‌میگوید :

«چون قصیدهٔ میمیهٔ شیخ عارف ... عمربن فارض‌مصری . . از آن جمله بود که‌ابواب ابیات‌آن‌مشحون لطائف وحقائق است مبنی براستعارات : ذکر مدام ومیخانه‌وکاس وساقی .. به جهت ردانکارمحجوبان جاحد وردع اصرار طاعنان‌جاهد براثر هربیت کلمه‌ای چند برسبیل اختصار تحریرافتاد»

همدانی‌پیش‌ازآغازشرح ، مقدمه‌ای دارد دربیان‌حقیقت‌محبت که بسیار مبسوطاست ودرآن بسیار از اشعارخویش‌میآورد .

ذریعه ۲۱ : ۲۰۲ .

آغاز : حمداعم وثناءاتم حضرت ودودی را

پایان:ولایحل به‌حسرة بعدالموت‌انه‌الواهب‌المنان ذوالفضل والاحسان والجود والامتنان

٦ـ اسرار صلوة (ص۹٤-۹۷ دفتر) (فارسی)

بخشی‌است بدون‌اول‌وآخر ازرساله‌ای دراسرار صلوة (گویااز صائن الدین علی‌ترکه) در این‌بخش‌آمده : « ای‌عزیز تاگمان نبری‌که نمازکاری‌آسان است قیامی ورکوعی وسجودی از سررسم وعادت این‌جمله صورت وصفت نمازبود واین‌صفت راموصوفی .

۷ـ تلویحات (ص۹۷- ۱۱۷ دفتر) (فارسی)

از سید نوربخش دراثبات حالات‌وصفات بشری برای اولیا وانبیاء بـا عنوان : ای‌عزیز مولف دراین‌رساله ازریاضیـات جوکیان‌هندی واز معتقدات غلوآمیزعامه درباره اولیاوفرق میان‌کشف وتحقیق وتسخیرات وخوارق است سخن‌میگوید وازشیخ‌علی‌لالا یادمیکند .

ازآغاز نسخه اندکی افتاده (بخشی ازآغازخطبه) ونام مؤلف در پایان نسخه یادشده است .

آغازموجود: وبرورثهٔ حقیقی وی ازائمه‌هدی ... امابعد بدانکه اشرف موجودات ... طایفهٔ واصلهٔ انبیا واولیاءالله آمد ووصول حقیقی به‌سرادقـات جلال وسیات‌جمال .. بی‌واسطهٔ هدایت وولایت این‌طائفه ... متعذراست مگر برسبیل ندرت

پایان: محققان عرصه‌توحیدومکاشفان خطهٔ تفرید را به‌صحبـت کاملان برساناد بحرمته‌مظاهرذاته وصفاته من‌الاقطاب والافراد. تمت‌الرساله.تلویحات السیدالاولیاءالغوث‌الاعظم‌حضرةالنوربخش‌قدس‌سره

۸ـ فوائد (ص‌۱۱۷ـ۱۳۶ دفتر) **(فارسی)**

ازسیدنوربخش . این فوائد نیزبه‌دنبالهٔ مطالب رساله تلویحات است‌ودر نقادی عقائد افراطی درباره حدود معلومات وامکانات وتصرفات اولیاء وانبیا وباعنوان : «ای‌عزیز» دراین فوائد دربارهٔ صحت‌علم‌نجوم نیزسخن‌رفته ومؤلف آنرا جزء علوم اولیاء بشمار میآورد .

ودربارهٔ حدیث «کذب‌المنجمون» میگوید «الف‌ولام المنجـمون جهت عهداست یعنی آن‌منجمان که‌نجوم‌وکواکب رامؤثر حقیقی اعتقادنموده‌به‌عبادت کواکب اشتغال مینمایند ـ چون معتقدات فاسدهٔ‌ایشان مطابق باواقع نیست‌قول ایشان که‌مبنی برعقیدهٔ کاذبه است کذب‌است واگراعتقادکنی که مطلقاعلم‌نجوم کفراست لازم آیدکه ادریس‌نبی ودانیال وابراهیم‌خلیل که‌به‌اتفاق اهل تحقیق دراین فن‌صاحب‌کمال بوده‌اند کافر باشند»

آغاز : فوائدایضاً من‌کلامه‌قال‌الله تعالی‌ان شرالدواب عندالله‌الصم‌البکم» چنان معلوم میشودکه بسیارکسان باشند درصورت‌آدمی

پایان : واین‌معنی مقرر معین‌است‌که‌معرفت جوهر انسانی موجب فلاح و مثمرنجاح‌است . تمت‌الفوائد فی‌بلدة کشمیر علی یدالعبدالمذنب محمدبن‌علی بتاریخ تاسع رجب سنه‌اربع‌وعشرین‌وتسعمایه

۹ـ انسان‌نامه (ص ۱۳۸ ـ ۱۷۱ دفتر) **(فارسی)**

ازسید محمدنوربخش درمعرفت صورت وسیرت انسان دردوباب (باب اول دربیان حلیت وصورت (قیافه‌شناسی وفراست) دوم ـ دربیان سیرت و صفت انسان

نوربخش درباب دوم، ازمرشد خویش خواجه‌اسحاق که مریدامیرسیدعلی همدانی یادمیکند ومیگوید «بی‌اشتباه آن‌حضرت ـ علی‌ثانی (یعنی میرسیدعلی همدانی) حبل‌الله باشد وسلسله‌وی اقوی‌ازجمیع سلاسل اولیا» درجای دیگراز همین باب دوم، سطوری ازذخیرةالملوك همدانی آورده(۱) مؤلف‌درباره‌سبب تألیف ووجه‌تسمیهٔ کتاب چنین میگوید(درپایان مقدمه): «مبنی برهمین صورت کتابت رساله‌ای درصورت وصفت‌انسان جهت‌حضرت شاهی به‌موجب‌اشارت الهی واجب‌نمودچون این‌فقیر به‌نوشتن رساله از بهرآن‌حضرت ناموربود وباز نامهاواسپ‌نامها جهت سلاطین نوشته‌اند ازصفات بهیمی به‌صفات‌انسانی ترقی نموده انسان‌نامه نوشتن مناسب نمود امیدآنکه موجب‌ترقیات‌نامتناهی‌شود»

نسخه جای سخن در نشریه شماره ۵ دانشگاه بانام «صورت و سیرت انسان» وناشناخته‌یادشده (ص۴۷)ونسخه‌ای‌دیگرازاین‌رساله درفهرست‌کتابهای عارف حکمت ـ در همان نشریه ـ معرفی و درضمن معرفی آن‌از نسخ دانشگاه نیزیاد شده است.

ازآغاز نسخه حاضر برگی افتاده وسطوری ازخطبهٔ کتاب راندارد.

آغازموجود (پس‌ازخطبه) : بعدحمدالهی معلوم حضرت پادشاهی‌بادت که‌چون انسان خلاصه‌انواع اجناس موجودات دوجهانی‌است شناختن‌وی منتج

۱ـ دربارهٔ میرسیدعلی آورده‌که :«آنحضرت بعد ممارست فنون علوم به ملازمت حضرت مرشد حقانی شیخ محمود مزدقانی به مقام ولایت وارشاد وصول یافت وبعد از اجازت ازحضرت شیخ به‌موجب اشارت غیبی به‌سفر، سه‌بار به‌آن‌مقدار که‌مقدور بشر باشد عالم‌را گردید وبه‌صحبت شریفهٔ قریب‌هزاروچهارصد ولی‌رسید»

سعادت ودولت جاودانی‌است ازبهرآن‌که سعادت عظمی .. درضمن معرفت انبیا واولیاء مندرج وایشان انسانند

پایان: چون مقصود ازاین رساله شناختن انسان‌است دربیان صورت و سیرت انسان، شمه‌ای نبشته شد زیادت‌موجب‌اطاله‌است .

درخاطر شکسته میگذشت دوکلمه نصیحت مناسب‌است .چون نظربه‌حال خود انداختم به‌نصیحت دیگری نپرداختم عنان‌قلم به‌صوب دعا معطوف گشت. سلطنت صوری باسلطنت‌معنوی مجموع ، مرزوق حضرت خسروی بادبحرمة مظاهرتجلیات الاقطاب‌والافراد

۱۰ـ شرح الاسماءالحسنی (ص۱۷۲ - ۳۶۱ دفتر) **(عربی)**

= حقائق الاسماءازصدرالدین محمدبن اسحاق‌قونوی (م- ۶۷۲)

شرحی‌است به‌گفته مؤلف : «بلسان‌اهل‌الذوق والاشاره من‌ارباب الهمم العالیه والنفوس‌الفاضله‌لاماوقف علیه‌اصحاب‌النظر» قونوی دراین رساله برای اسماء‌حسنی تقسیمهای‌خاص آورده‌است .

کشف‌الظنون : ۱۰۳۴ بروکلمان ۱ ص ۵۸۵ برلین: ۲۲۲۸

آغاز: الحمدلله الذی نور سماء الوجود بمصابیح اسمائه الحسنی وفتح ابواب‌خزائن الجود بمفاتیح صفاته‌الاسنی ... امابعدفلما کانت‌الاسماءالالهیه موادالکاینات و اصول‌الممکنات‌التی لایمکن ظهور عین من‌اعیان الکون‌الابها وقد طال شوقی الی کشف بعض ماامکن من‌اسرارها وبث ماتیسر من‌حقائقها لطول‌استیناسی بتلاوتهاکل صباح ورواح . . فاستخرت الذی یخلق مایشاء.. فلما الهمت وایدت قیدت ماسنح لی‌من حقایقها کما اقتضی الحکم‌الوقت‌بلسان اهل‌الذوق

پایان: وسعد بنعیم العرفان عندسواطع انواراسراراداته . ربنا لاتزغ قلوبنا اذهدیتنا ... انک‌انت‌الوهاب ... والسلام‌علی‌من‌اتبع‌الهدی

۱۱ــ مرآت‌التائبین (ص۳۶۲ ـ ۴۶۶ دفتر) **(فارسی)**

ازمیرسید علی همدانی دارای چهارباب (۱ـ حقیقت‌توبه ۲ـ درآن‌چه توبه‌ازآن واجب‌است وانقسام صغائر وکبائر ۳ـ درشرائط توبه ـ ۴ ـ در «باعث تائب برتوبه وعلاج‌حل عقدهٔ‌اصرار»

ذریعه ۲۰: ۲۶۶ـ ۲۶۸ دارالکتب قاهره (فهرست‌طرازی)۱ : ۷۰

نسخه‌حاضر یك‌یادوبرگ ازآغاز وپایان‌آن افتاده‌است.

۱۲ــ الرسالةالقدسیه(ص۴۶۹ـ ۴۸۴ دفتر» **(عربی)**

ازمیرسیدعلی همدانی ـ نام‌کامل‌کتاب : « الرسالةالقدسیه فی‌اسرارالنقطة الحسیه‌المشیرةالی‌اسرارالهویةالغیبیه»است

موضوع این‌کتاب شرح اسرار حروف و خاصه اسرار نقطه است به زبان‌اهل ذوق . (۱)

کشف‌الظنون : ۸۸۲ ذریعه۱۷ : ۵۰

آغاز : الحمدلله‌الذی ظهر بماشاء لمن‌شاء ...وجعل‌خصائص‌النقطةبقدرته آیةدالةعلی‌حقائق‌الاحدیةالغیبیه ... لماشاع بین‌اهل‌العلم ان‌ارفع‌العلوم واشرفها علم‌التوحید

پایان: ویسمی طوله یوم تبلی السراروهذاغایةسیرالسائرین ونهایةدرجات کمال‌العارفین‌المحققین وبهایختم‌الرسالةالقدسیه‌فی اسرارالنقطة الحسیه‌المشیره الی اسرارالهویةالغیبیه .

---

۱ ـ این‌نسخه درنشریه‌شمارهٔ ۵ دانشگاه‌به‌غلط بانام اسرارالتوحیدیادشده ونویسندهٔ فهرست این‌رساله‌ومؤلف آن را نشناخته است .

[مجموعه ۳۹۳۹]

دفتریست بقلم نسخ ونستعلیق (شیوه هندی) باچندقلم ازقرن ۱۰ و ۱۱ ه .
کنار چندبرگ اول وآخر وچندبرگ پراکنده از وسط دفتر وصالی دارد ودر بیشتر برگها اثر رطوبت بچشم میخورد . در آغاز دفتر چندبرگ سفید و تازه است و هریکی از این برگها وچند برگ از مغربی و ازمحمد لشکرنویس و بریکی دیگرخطبه ایست بعربی به خط و انشاء محمدبن کاظم که درصدر خطبه نوشته «جناب آقای حاج سلطان العلماء مدیر مدرسه سلطانی ازاین بنده خواهش کردند دوخطبه عربی وفارسی انشاکنم که درروز آخر روضه خوانی قرائت شود .»
برپشت نخستین برگ رساله شمارهٔ ۱ تملکی است ازسیدعلی ملقب به موثق لشکر پسرمیرزا عنایت الله تفرشی وموثق لشکر دریادداشت خویش میگوید این نسخه را که در ۱۳۲۸ درخرمشهر خریده به محمدخان لشکرنویس اهداء کرده است .
قطع وزیری ۵/۱۵×۲۶ ج تیماجی قرمز صفحات ۴۶۶ سطور ۱۵ کاغذهندی نخودی رنگ
شماره ثبت قدیم ۲۵۸۳۲ جدید ۸۶۵۰ تنکابنی ۶۲

۱- تفسیر کتاب تدبیر الامراض الحاده (ص ۲-۱۵۴ دفتر) (عربی)

تفسیر کتاب تدبیر الامراض الحاده ابقراط از جالینوس . در سه مقاله به ترجمه حنین بن اسحاق از یونانی به سریانی و ترجمه اسحاق بن حنین از سریانی به عربی. متن وشرح باعنوان قال بقراط وقال جالینوس مشخص میگردد .
در شرح یکی از فقرات عبارات بقراط (درآغاز مقاله اولی) جالینوس دربارهٔ کهانت و زجروفال ودانش نظر در ذبیحه (یا : ذبیحه خواندن) بتفصیل سخن میگوید. نسخه ای ازاین رساله درایاصوفیه موجود است
ابن القفطی ازاین کتاب یادکند وگوید دریک مقاله است .
درالفهرست نیز همچنین یاد شده است .
رجوع شود به تاریخ الحکماء ۲۲۶ الفهرست چاپ فلوکل : ۲۹۰ تاریخ الطب فی العراق ازعلوچی : ۲۴ و ۴۹۳ عیون الانباء ۱ : ۹۹ معهد المخطوطات ۵ : ۲۴۸

آغاز مقاله اولی : المقالة الاولی من کتاب إبقراط فی تدبیر الامراض الحاده تفسیر جالینوس ونقل حنین بن اسحاق قال ب (یعنی بقراط) اما الاعراض التی تعرض للمرضی فی کل واحد من امراضهم

۲ ـ ثمار تفسیر تدبیرالامراض الحاده (ص ۱۵۵ ـ دفتر) (عربی)

ثمار تفسیر جـالینوس لکتاب تدبیر الامـراض الحاده بقراط استخراج حنین بن اسحاق از سریانی به‌عربی (و مطابق تصریح صدر وذیل مقاله ۲و۳ : استخراج حنین از یونانی به سریانی ونقل اسحاق بن‌حنین از سریانی به عربی) این کتاب به صورت سئوال وجواب (= المسئله و الجواب) و دارای سه مقاله است . دراین سئوالها برخی از مسائل فلسفی‌نیز طرح شده است .

(ابن ابی‌اصیعه(۱ :۲۷) ازاین کتاب در شمار مؤلفات حنین یاد میکند و نمیگویددرچندمقاله است ابن القفطی وندیم آنرا نیاورده‌اند .

آغاز (مقاله اولی (ص ۱۵۵ نسخه) : مسائل المقاله الاولی من‌تفسیر جالینوس لکتاب بقراط فی‌الامراض الحاده استخراج حنین بن اسحاق من السریانیه‌الی العربیه المسئله ماالذی‌یمکن‌ان یعلمه عوام الناس من امورالمرضی وماالذی لایمکن ان یعلمه الا الطبیب الجواب اماالذی یمکن ان یعلمه‌العوام فالاعراض التی‌یعرض‌للمرضی فی‌وقت امراضهم

آغاز مقاله دوم (ص ۱۸۳) : بسمله مسائل المقالة الثانیه المسئله فی‌ای الاعضاء یحدث‌الالم‌وعماذا یکون حدوثه

پایان‌مقاله۲ : (ص۲۱۸) کملت‌مسائل‌المقالةالثانیه‌من کتاب‌الامراض‌الحاده لابقراط‌تفسیر جالینوس واستخراج حنین‌بن‌اسحاق و نقل‌ابنه اسحاق .

آغاز مقاله۳ : بسمله‌مسائل‌المقاله الثالثه من‌تفسیر جالینوس لکتاب‌بقراط فی‌تدبیرالامراض‌الحاده اخراج حنین‌بن اسحاق من‌الیونانی الی السریانی ونقل اسحاق ابنه من‌السریانیه الی‌العربیه المسئله‌کم‌الفصول‌التی یختلف‌فیهاالخمور

پایان: کملت‌المقاله‌الثالثه من‌کتاب ابقراط فی‌الامراض‌الحاده وهوآخر الکتاب تفسیر جالینوس استخراج‌حنین‌بن‌اسحاق‌قدتم‌فی‌الخامس‌من‌شهرذی‌حجة الحرام‌سنة‌ثلث‌عشر والف من‌الهجره .

[مجموعهٔ ۳۹۴۰]

دفتریست بخط نستعلیق مورخ ۱۰۱۳ . کاتب درحاشیه‌سطر آخر آخرین‌صفحه‌نوشته «جهت‌نوردیدگی نورالدین‌محمدمسوده شد » پشت برگ اول دفتر یادداشتی است مورخ ۱۰۵۴ ازنورالدین‌محمد (همین‌کسی‌که این نسخه‌را پدرش برای‌او در ۱۰۱۳ نوشته) . درنسخه شمارهٔ ٦۰۳۷ (جوامع اسکندرانی)نیزنظیراین یادداشت‌ازهمین معزالدین محمد دیده میشود . براین‌برگ یادداشتی دیگریست به‌نقل ازعیون‌الابناء ابن‌اصیبعه درباره‌کلمه عباد ونسبت عبادی درصفحه متصل به‌برگ آخر نوشته ایست به عبری برخی از عناوین شنگرف .

قطع‌رقعی ۱۸٫۵/۱۰ج تیماجی مشکی عطف‌وحواشی قرمزصفحات۲۵۳ سطور۲۰ کاغذ آهار مهره شکری شمارهٔ ثبت‌قدیم ۲۵۹۰۴ جدید ۹۳۸۸ تنکابنی : ۱۳۸

بیان‌الحق بضمان الصدق (۱)(۱-۷۹دفتر) (عربی)

ازابوالعباس فضل‌بن محمد لوکری شاگرد بهمنیار .

بیان‌الحق دارای سه‌بخش(= جزء) است: منطق ـ طبیعی ـ الهی وجزء ۳ (نسخه جای سخن) خود دارای چهار بخش است (دوجزء ودو ملحق) که‌اینك فهرست آن‌ـمطابق موجود درمتن کتاب ـ (۲) یادمیگردد :

بخش‌اول ـ الهیات یاما‌بعدالطبیعه‌بالمعنی‌الاعم‌وبه‌تعبیرلوکری: «العلم‌الکلی الذی یتضمن تصحیح مبادی‌جمیع العلوم»ویا: «العلم الالهی‌العام الذی‌موضوعه الوجود بماهو موجود مطلقا» .

این بخش دارای هفت مقاله است در٤۱ فصل و مؤلف خود فهرست فصلهای این بخش رادرآغاز یاد میکند .

آغاز جزء ۳ = الهیات عام : الحمدلله‌رب العالمین ... هذاهوالجزء الثالث‌من‌الکتاب المؤلف‌فی‌العلوم‌الحکمیه الذی‌سمیناه‌بیان‌الحق بضمان‌الصدق و قصدنا ان‌نتکلم فیه‌فی‌اصول‌العلم‌الالهی‌علی سبیل‌التلخیص . . . بشرط ان

---

۱ ـ بروکلمان (ذیل ۲ : ۲۹۳) : بیان‌الحق وضمان‌الصدق .

۲ـ درفهرست مطالب که‌درمقدمه‌یادشده آخرین بخش یاخاتمه ملحق الهیات است ودرنسخه آخرین بخش اخلاق.مؤلف‌مباحث‌نفس‌رانیزچنانکه درمقدمه‌وعده‌میدهدنیاورده.

لایجمل شیٔ من قوانینه ولایطول الکلام فیه‌بذکر فروعه الافی‌فصل واحد وهو فی‌حال‌النفس الانسانیه عندمعادها اذا انقطعت عنه‌العلاقة البدنیه‌انهاکیف حالها عندذلك من‌العلم والجهل بالاشیاء وعلی‌ای نحویکون علمها ومعرفتها فان هذا شیءلم‌یجری العادة بذکره فی‌الکتب الموجودة فی‌ایدی الناس بل‌اکثرما ذکر من‌حالها بعدالمفارقة هوحال لذتها وسعادتها و شقاوتها واهمل ذکر علمها و معرفتها وتقلب احوالها فراینا ان‌نشبع الکلام فی‌هذا الفن بذکر هذه الزیاده وان نلحقها بهذاالعلم اذهوعلم المفارقات والنفس مفارقة خصوصاً فی‌معادها . و هذاالکتاب ینقسم الی‌کتابین احدهما فی‌علم مابعدالطبیعه وهوالعلم الکلی‌الذی یتضمن تصحیح مبادی‌جمیع‌العلوم والثانی هوالمشتمل علی‌معانی کتاب‌الربوبیه المسمی تئولوجیا وان‌کان قدیقع اسم‌ما بعدالطبیعه باصطلاح القوم علی‌جمیع اجزاء العلم الالهی العام فان هذا التقسیم فی‌هذا الموضع نافع و هو اولی لیتمیز بذلك العلم الربوبی من‌العلم الکلی وهوفی اثبات المبداء الاول وصفاته واثبات سائرالمفارقات.ورایناان‌نلحق بعدلك‌بهذاالفن‌فصولا متبرعه ... من‌علم الاخلاق فی‌اکتساب الفضائل النفسانیه‌وعقدالمدینة الفاضله ثم‌نختم الکتاب فی مسائل ونکت‌من‌علم مابعدالطبیعه یجری مجری‌الاسرار ... منها بعضها فی‌صفات الباری تعالی وتقدس و بعضها فی‌العقول الفعاله والنفوس السماویه و بعضها فی‌الامورالنفسانیه‌وهناك‌یکون تمام‌الکتاب .. وهذاحین‌نبتدیءبعلم مابعدالطبیعه والشروع فی‌ایراد فصوله . ببان‌کتاب مابعدالطبیعه ... وهوالعلم الذی یتضمن جمیع المقدمات المحتاج الیها فی‌جمیع العلوم سبع مقالات

پایان: ثم‌کیف یتولد من‌الاعداد حرارة وبرودة وثقل وخفه ... فان‌بطلان هذه ممایستغنی عن‌تکلف ابانه ... فیکون‌المبادی لیست‌اعداداً بل‌اعداد وکیفیات وامور اخرو هذا محال عندهم، ثم کتاب مابعدالطبیعه المشتمل علی العلم‌الکلی ولله‌الحمد و المنه .

بخش‌دوم- کتاب‌الربوبیه المسمی اثالوجیا) = الهی بالمعنی الاخص = الکتاب الثانی المشتمل‌علی‌کتاب‌الربوبیه) اینهاتعبیرات‌مؤلف است‌ازبخش‌دوم کتاب حاضر . مؤلف‌این بخش‌را ازآن رواز بخش اول جداکرده‌که موضوع آن‌مفارقات است نه‌موجود مطلق این بخش سه‌مقاله است‌در۲۱ فصل (فهرست فصلها رامؤلف خود درآغاز این بخش آورده)

لوکری در آغاز جزء ۳ بیان الحق میگوید : «همه مباحث فلسفی دراین کتاب ملخص وکوتاه است مگر مباحث نفس‌که آنرابا تفصیل و اشباع تمام برمباحث بخش مفارقات افزودم (صفحه اول نسخه حاضر) ودر این بخش - در فصل ۲۳ در بارهٔ نفس انسان سخن گفته لما برخلاف نویدی که در آغاز میدهد به تفصیل نپرداخته است وخود در پایان فصل نفس میگوید : «وهذه جملةلها تفصیل والمستبصر یقنع بذلك وان‌کنا وعدنا‌ان نشبع الکلام‌فیه لکنا لمارأینا الکل مجموعاً فی‌هذا القدر آثرنا الاقتصارعلیه »

آغاز بخش‌دوم: المقالة الثامنه فی‌بیان معانی کتاب الربوبیه‌المسمی - اثالوجیافیه‌ثلاث مقالات . ان‌النطرفی اثبات‌المبدأ‌الاول هومن‌العلم الذی سمی مابعدالطبیعه وهوعلم الالهی‌العام الذی موضوعه‌الموجود بماهوموجود مطلقا لکن النظرفی صفات هذاالمبدأ وخواصه هومن‌العلم‌الذی موضوعه‌المفارقات‌و هوالعلم الربوبی‌وجرت‌العاده‌بان یجعل هذاالعلم جزءاً آمن من‌علم‌ما بعدالطبیعه للاختصار لاللوجوب وهویشتمل علی‌کح‌فصلا

پایان : ویکون الفائده فی‌العباده للعابدین فهمایبعتی فهم‌السنةوالشریعه التی هی‌اسباب وجودهم وبمایقربهم عندالمعاد من‌الله زلفی برکاتهم والحمدلله رب‌العالمین

بخش سوم : الرساله الملحقة بعلم الربوبيه

لوکری دراین بخش درپاره‌ای ازمسائل فلسفه الهی که دردو بخش نخست نیزیاد شده و برخی دیگر ازمبادی و کلیات علم ربوبی به‌وجهی دیگر سخن میگوید .

این بخش دارای چهارباب وهرباب دارای چند فصل است :

باب اول ـ صفات باری در۱۱ فصل ، (۱ـ علـم الباری ۲ ـ ارادته ۳ ـ قدرته ٤ حکمته ۵ ـ جوده ٦ ـ بیان خیره ۷ ـ تقدمه ۸ ـ فیضان نـوروجوده ۹ـ بیان خاصیة وجوه ۱۰ ـ بیان انه یلزم عن الواحد واحد ۱۱ ـ بیـان انه لایلزم ذاتـه تکثر من صفاته)

باب دوم عقول در۹ فصل : (بیان معنی العقل البسیط ۲ ـ بیان فعل عقلیته ۳ ـ تعینه ٤ ـ اثبات العقـول الفعالـه... علیه خمسة براهین ۵ خـواص العقول الفعاله ٦ ـ الافعال الصادرة عن الاوائل ۷ ـ بیان امکان العقول الفعاله ۸ ـ فی انه لایسبق العقول الفعاله عدم ۹ ـ احوال الاجرام النیره

باب سوم نفوس ـ دارای هشت فصل : (۱ ـ اثبات النفوس السماویه بطریق کلـی ۲ ـ اثبـات النفس الانسانیه ۳ ـ فی بیان ان للنفس الانسانیه غایة ما ٤ ـ فی بیان ان النفس تدرك الاشیاء لیستکمل ۵ ـ ان للنفس کمالا غیر الهیئة البدنیه ٦ ـ ان حرکة النفس تسخیریه اضطراریـه ۷ ـ بیان الادراك بالحقیقه للنفس ۸ ـ فی بیان ان النفس لاتعرف ذاتها بالحقیقه الابعدا لمفارقه .

باب چهارم ولایت ونبوت ـ دارای چهارده فصل : (۱ـ استعداد النفس لقبول الملکة الفاضله ۲ـ فی بیان ان النفس الزکیه تدعو فیستجاب دعوتها فان لها تاثیراً فی المزاج ۳ ـ بیان ان النفس لیس مزاجا ٤ ـ بیان معنی مایقال ان النفس ذات لها قوا مها ۵ ـ بیان معنی شعور النفس بذواتها ٦ ـ فی حاجة النفس الی البدن ۷ ـ بیان معنی التصور العقلی البسیط للنفس ۸ ـ معنی تعقل الذات والرجوع الی الذات ۹ ـ فی

بیان العقل بالفعل اتصال للنفس ۱۰ ـ فی بیان انه کیف یتقبل بالعقل الفعال بعدالمفارقه ۱۱ـ فی انا هل نشعر بعدالمفارقه بذواتناالمخصصه کمانشعر بهاالان ۱۲ ـ انی اذا عقلت النفس الانسانیه هل یحصل فی حیز العاقل منی غیر ذاتی ۱۳ـ بیان حقیقةالثواب والعقاب ۱۴ ـ فی بیان ان للنفس سعادة اخریه

آغاز: الرسالةالملحقة بالربوبیه بسمله الحمدلله کماهو اهله فی ذکر بیان مسائل ونکت من علم مابعدالطبیعه یجری مجری الاسرار منها بعضها فی صفات ـ الباری تعالی وخواص افعاله وبعضها فی ذکر العقول الفعاله ولوازمها وبعضها فی مباحث الامور النفسانیه من الشعور بالذات والرجوع الی الذات وبعضها فی الاوهام الغیبیه وتأثیراتها وفی فنون شتی من هذاالعلم وهی تشتمل علی اربعه ابواب وکل باب یشتمل علی فصول

پایان: تمت الرسالة الملحقه والحمدلله حق حمده والصلوة علی محمد وآله

بخش چهارم: رسالةملحقه فی الاخلاق = فصول منتخبه من رسالةالاخلاق این رساله (= ملحق دوم) دارای ۵ باب وهرباب دارای چند فصل است .

در نسخه حاضر علاوه بر افتادگی آخر، تشویشی در تعداد ابواب آن دیده میشود وپس از باب دوم (در تدبیر منزل و سیاست مدن) باب چهارم است درجزءناطق نظری وفکری وعنوان آخرین فصل موجود چنین است: التعقل والکیس یحتاج کل واحد منها الی استعداد طبیعی یفطر الانسان علیه .

آغازرسالهٔ اخلاق (= آخرین بخش بیان الحق) : الفصول المنتخبه من رسالةالاخلاق بسمله هذه جمل وفصول منتخبه من علم الاخلاق یشتمل علی اکتساب فضائل النفس الانسانیه والاجتناب من... عاداته السیئه بالعادات الحسنه و فی عقد المدینة الفاضله و عقدالبیت و سیاسة اهلها و کلها مجموعة فی هذه الرسالهفی خمسة ابواب

لوکری تألیفی دیگر در فلسفه دارد به نام اسرار الحکمه که‌شرحی است به‌فارسی قصیدهٔ فارسی خود شامل منطق و ریاضی وتمام بخشهای فلسفه . (از این کتاب دونسخه دراین کتابخانه موجوداست)

تالیفی دیگر نیز از او در دست‌است وآن فهرستی‌است که وی برتعلیقات ابن‌سینا(برنسخهٔروایت‌بهمنیار) نوشته است.از بیان الحق تنها نسخه کاملی‌که می‌شناسیم نسخه مورخ ۶۰۱ (شماره ۲۵۰ دانشگاه) است . درکتابخانه الهیات (تهران) نسخه‌ایست (ش‌۶۹۵ د) نزدیك به‌نسخهٔ حاضر (جزاینکه بخش اخلاق در آن کامل تراست) بروکلمان نیز از نسخه شماره ۴۹۰۰ پاریس یاد میکند رجوع شود به بروکلمان تعلیقات ص ۸۳۱ذیل‌یکم: (S Ili:1237) (۱)

فهرست فیلمهای دانشگاه ۱ : ۲۹۱

ایام اربعة (یا) ایام اربعه (ص ۲۷۹-۲۰٤) **(فارسی)**

ازمیر محمدباقر داماد در تعیین روزهای (دحوالارض ، یوم‌الغدیر وعید مولود وعیدمبعث پیامبرما (ص)) که به‌گفته داماد «آن روزها را در اصطلاح شرع شریف‌ایام‌اربعه‌گویند »و وظایف‌وعباداتی‌که انجام‌دادن‌آنها دراین‌چهار روز وشبهاکه«آن شبها را لیالی اربع می‌نامند»درروایات‌توصیه شده

میرداماد این‌کتاب را در دوران شاه صفی ۳۶سال پس ازتألیف‌کتاب صراط مستقیم‌وبه حکم شاه و بانو تألیف‌کرده و در دیباحهٔ‌کتاب از شاه صفی شاه عباس صفوی یاد و خاطره تاریخی از روزگار شاه عباس اشارت **میکند (۲)**

۱- درفهرست‌اعلام‌کتب بروکلمان نشانی این‌کتاب‌به‌خطاثبت‌شده است

۲- دامادگوید : شاه عباس رحمه‌الله تعالی در تمامی مدت‌مدیدکه با داعی دولت قاهره صحبت میداشت ، این ایام را به‌پاگیزگی وعبادت میگذرانید، غسل میکرد و روزه میداشت و زیارت اشورا را بافقیر بجای میآورد وتصدقات بسیار میفرمود دریك سال از آن سالها مبلغهاء‌کلی دادکه برطلبهٔ علوم و مستحقین اهل صلاح قسمت نمودم دو دفعه

دنباله این‌حاشیه درصفحهٔ بعد-

نسخه‌حاضر فصل نخستین کتاب است ودنباله آن نوشته نشده درکتابخانه مشهدرضوی نیزنسخه‌ایست که‌ازاول وآخر افتاده دارد

رجوع شود به‌فهرست٦: ۹۰۲ ـ ۹۰۳

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین‌حق حمده ... امابعد داعی دولت قاهره‌ابدیه صفویه .. محمدباقرالداماد‌الحسینی .. میگوید چندفصل حسب‌الحکم نواب‌سپهر رکاب همایون اشرف .. ونواب مستطاب آفتاب‌حجاب علیهٔ‌عالیه متعالیه .. نوشته میشود

[مجموعه ۳۹۴۱]

دفتریست به‌قلم نستعلیق ازقرن ۱۲ (بادوقلم) . درشماره۲ (رساله ایام اربعه) عبارات عربی به‌قلم نسخ ودرشت‌تراست‌عناوین‌شنگرف

قطع نیم‌خشتی ۱۳ × ۲۰ ج تیماجی قرمزصفحات ۳۰۴ سطور۱۳-۱۹ کاغذفرنگی مهرمشکری شماره‌ثبت‌قدیم ۳۶۰۴۳ جدید ۸۶۵۲ تنکابنی: ۲۷۴

دنباله حاشیهٔ صفحهٔ قبل

در هر دفعه یکهزار تومان زر مسکوك به‌طلبهٔ ارباب استحقاق رسانیدم و در دفعه سوم‌که مزاج شریف نواب علیه را عارضه‌ای بود قریب به‌هزارتومان طلای‌مسکوك تصدق‌کرده قطعه قطعه طلا به مستحقین میدادیم وشبها باجمعی مخصوص اهل علم افطار میکرد و بعداز افطار تا قریب به‌نصف شب به‌صحبت علمی ومباحث علما بایکدیگر مجلس میگذرانید ... »

درفصل اول‌کتاب (= وظائف وآداب روز دحوالارض) نیز این خاطره جالب و محتوی فوائد تاریخی را نقل میکند: « قبل ازاین زمان به‌سی‌وشش سال‌که داعی دولت قاهره از تصنیف کتاب صراط مستقیم فارغ شده بود در دارالسلطنه قزوین ، پادشاه جمجاه مغفور مرحوم شاه عباس را دریکی‌از ایام اربعه برپشت بام مسجد پنجه علی تعلیم وتلقین زیارت میکرد به‌طریق مذکور (اشارت به دستوری است که قبل‌ازنقل این خاطره دربارهٔ آداب وترتیب زیارت معصومین(ع) داده وآنرا ازاسرار خفیه شمارکرده‌است)، بعضی‌از معاصرین‌که کمال شهرت‌داشت معارض شده از روی تعجب‌گفت نماز زیارت قبل‌از زیارت چه صورت دارد ... فقیر درجواب‌گفت شمارا اشتباهی واقع شده‌است اگرزیارت ازنزدیك باشد نماز زیارت موخراز زیارت می‌باشد واگرازدورباشد زیارت مؤخراست‌ازنماز.مجادله ومناظره به‌طول انجامیدآخرالامر کتابها حاضرساخته به‌عبارات صریحه‌الزام واسکات معاصر مناظر حاصل شد چون این مسئله غریب و دقیق است بعضی از عبارات اعاظم اصحاب ذکر میکنم »

حواشی اسفار **عربی**

حاشیه‌هایی است ازمیرزا ابوالحسن جاوه، مولی‌علی نوری، میرزا محمد مهدی خراسانی(شهید)، آقامحمد رضاقمشه‌ای ونیزحاشیه‌هایی بانشان «محمد» حاشیه‌های جلوه وقمشه‌ای غالبابه خط حاج میرزا احمدشیرازیست که‌نام اودربرخی ازفقرات دیده میشود واو تعلیقات این دو دانشمند راگاه با عنوان قال سیدنا الاستاد و بیشتر باقیدنام قمشه‌ای وجاوه نقل میکند.

دربرخی از صفحات حاشیه برحاشیه نوشده شده به این صورت که حاشیه‌دوم‌استدراك ویااضافه برمطلبی‌است اززبان همان‌استاد وصاحب حاشیه.

این‌حواشی‌درکنار صفحات‌نسخه‌ای‌چاپی‌ازاسفار (بخش‌جواهرواعراض) قیدگردیده‌است . پاره‌ای‌ازاین‌حواشی‌به‌خط میرزاطاهر تنکابنی‌است.

دراین کتابخانه‌نسخه‌ای‌خطی‌وکامل ازاسفار نیزموجوداست که‌درحواشی آن تعلیقات مفصل جلوه‌به خطاو دیده‌میشود

رجوع شود به‌فهرست۲: ۲۵۲ (نسخه شماره ۱۲۰)

[۳۹۴۲]

این‌نسخه بخشی است از اسفار چاپی

قطع‌رقعی ۵/۲۱×۳۵ ج مقوائی‌باروکش‌کالینگورآبی عطف‌وگوشه تیماج قرمز

صفحات: ۱۴۲ سطور.. شماره ثبت‌قدیم ۲۵۹۴۱ جدید ۹۴۲۳ تنکابنی: ۱۷۳

۱ـشرح المصادرات (ص۲-۳۹دفتر) **(عربی)**

= الرسالةالشافیه ازخواجه‌نصیرطوسی . درشرح وحل‌یکی ازقضایائی که اقلیدس در شمار مصادرات کتاب الاصول خویش یادمیکند خواجه‌نصیرپس‌از

---

۱ ـ درحاشیه‌بخش‌مقولات تعلیقی است به‌خط میرزاشیرازی واوازمیرزا ابوالحسن جلوه‌نقل‌میکندکه به‌شاگردان‌سفارش میکرد: بحث قاطیغوریاس‌را ازکتاب‌اسفارفرا مگیرید وبه‌شفارجوع کنید زیرا عبارات صدرالمتالهین دراین‌مسئله‌سخت‌مشوش ونارساست .

بیان اشکال وارد بر این مصادره، حل آنرا از ابن الهیثم، خیامی و عباس بن سعید جوهری نقل ورد میکند و آنگاه خود به توجیه و حل اشکال مصادره می‌پردازد.
خواجه میگوید «ابن الهیثم در کتاب حل شکوك کتاب اصول اقلیدس، بجای مصادرهٔ جای سخن مقدمه‌ای دیگر آورده و آنرا روشن‌ترمی‌پندارد و تصحیح این مصادره را به کتاب دیگر خویش بنام «شرح المصادرات» که تاکنون نسخه‌ای از آنرا ندیده‌ام احالت میدهد و خلاصه‌ای از بیانات خود را در آن کتاب در این رساله حل شکوك کتاب اقلیدس نقل میکند و اشتباه و عدم مهارت خویش را نشان میدهد». (۱)

سخن خیامی را از رسالهٔ او «شرح ما اشکل من مصادرات کتاب اقلیدس» عیناً نقل کرده در آغاز میگوید «واما الخیامی فقد اورد فی المقالة الاولی من رساله موسومه بشرح ما اشکل من مصادرات کتاب اقلیدس بیان هذا المطلوب فی ثمانیة اشکال و ذکر انها ینبغی ان یلحق بکتاب الاصول بعد الشکل الثامن والعشرین ونحن اثبتناها ههنا بالفاظها ثم اشرنا الی مواضع الخلل فیها»

دربارهٔ کار جوهری و زیادات او بر کتاب اصول نیز خواجه توضیحاتی ممتع میدهد و در آغاز میگوید :

۱ـ خواجه درباره تصحیحات مصادرات اقلیدس چنین اظهار میدارد.

«ثم ان جماعة ممن تاخرز مانهم من المبرزین فی هذا العلم لما نظروا بعین الانصاف اتضح لهم الحال فطلبوا لها حجه ... فبلغ کل ماتیسر له وخاب عما عسر علیه لکنی لم اظفر فیما وقع الی ببیان شاف ولم اعثر فیما رایت من کلامهم علی برهان کاف بل وجدت من وجدته باحثا عنها یتمسك فی ابانتها بانواع الحیل ویتمحل فی ایضا حها غایة التمحل فمنهم من بدلها بمصادرة اخری قریبة منها فی الظهور والخفا وهو ابوعلی بن الهیثم المتبحر فی الفن الریاضی ومنهم من اقام علیها برهانا مبنیا علی مقدمه لایتقدمها الی الوضوح والجلاء وهو الحکیم العالم ابو الفتح عمر الخیامی ومنهم من بناها علی مقدمه مغالطیه ... وهو الفاضل عباس بن سعید الجوهری وما وجدت کلام غیر هؤلاء الثلاثه فی هذه المسئله الی هذه الغایه وقد یسر الله لی بعد مطالعه کلامهم والوقوف علی مزال اقدامهم طریقا واضحا علی سبعة اشکال یفی سابعها بحل هذا الاشکال»

«فصل واما الجوهری فله اصلاح کتاب الاصول وقدزادفی مبادی کل فنی مقدمات ومصطلحات وفی اشکال الکتاب قریباً من خمسین شکلا»

خواجه حل خویش را در هفت شکل بیان میدارد و میگوید شکل ۷ خود برای حل اشکال کافی است

ازجواب خواجه به نامه نخستین علم الدین قیصر بدست میآید که رسا الرساله الشافیه همین رساله حاضر است (آثار واحوال خواجه ۲۱۵)

آغاز: اقول بعد حمدالله میسر کل عسیر ... ان التعلیمات باسرها خصوصا الهندسیات... لایشبه سائر العلوم والصناعات فی ارتباط الاجزاء.. ولا یخفی ابتناء معظم العلم بالاغراض الهندسیه علی معرفة الخطوط المتوازیه و اعراضها الذاتیه التی بنا بیانها علی المصادرة المشکله ؛. وهی التی اوردها صاحب کتاب الاصول فی اثناء المصادرات جعلها فواتح مقالته وعدها من المبادی الموضوعه... فقال ان وقع خط مستقیم علی خطین مستقیمین وکانت الزاویتان الداخلتان اللتان فی جهة واحده انقص من قائمتین فان الخطین اذا اخرجا فی تلك الجهه فلا بر من ان یلتقیا

پایان: ویتم هذا الاشکال بثامن هو آخر اشکال الجوهری بعینه فهذا ماتقرر لی فی هذه المسئله والحمدلله مفتح الابواب و مسهل الصعاب و واهب العقل و ملهم الصواب .

۲ـ نامه‌های قیصر وخواجه (ص۳۹ـ۴۱ دفتر) **(عربی)**

علم الدین قیصر بن ابی القاسم حنفی شامی در نامه‌ای که به خواجه نصیر نوشته ازشرح مصادره (خطوط متوازیه) به‌وسیله سفیلیقیوس سخن گفته و خواجه در پاسخ او میگوید «من این شرح را ندیده‌ام اما بسیار دربارهٔ حل این قضیه جستجو ومطالعه کرده‌ام ونظری را که درانجام بااستفاده از سخن سابقین وابتکارات خویش بدست آوردم دررسالة الشافیه عن الشك فی الخطوط المتوازیه بیان داشتم و نسخه‌ای از آن را باهمین نامه فرستادم».

رساله‌الشافیه که خواجه از آن یادمیکند باید همان‌رساله باشدکه در آغاز این دفتراست (شمارهٔیکم مجموعه) وچند نسخه‌ای‌دیگر ازاین‌نامهٔ علم الدین که می‌شناسیم‌نیزبا رساله« الشافیه » همراه است .

علم‌الدین قیصر پس‌از دریافت پاسخ خواجه باردیگر نامه‌ای نوشت ودر این‌نامه ازرسالهٔ ثابت‌بن قره درباره خطوط متوازیه ورسالهٔ دیگراو درباره این قضیه ورساله یوحنای کشیش وشرح ابن‌الهیثم بر مصادرات اقلیدس یادکرده والرسالة الشافیه راکه خواجه برای‌او به‌فرستاده بهترین و جـامعترین میداند و اعتراضاتی چند بر آن ایراد میکند. خواجه درپاسخ مفصل‌که بـه‌نامه دوم قیصر میدهد اعتراضات اورا نیزرد میکند .

ازعنوان‌نامه‌های خواجه‌درنسخه‌حاضر ودونسخه‌دیگرکه دراین کتابخانه دیده‌ام - پیداست که‌کاتب آنرا تلخیص‌کرده وهمه‌آنها را نمیآورد

رجوع شودبه‌آثار واحوال خواجه ازآقای مدرس رضوی: ۲۱۶-۲۲۰ .

آغاز (نامهٔ نخست علم‌الدین قیصر): کتب علم‌الدین قیصربن ابی‌القاسم الحنفی من الشام الی مصنف هذه الرساله ... فی‌کتاب ما هذه نسخته و مما یعرض‌علی‌الآراءالعالیه ماوقع‌لی‌فی‌قضیة ذکرها سفیلیقیوس‌فی‌شرحه لمصادرات کتاب‌الاصول فی‌مقدمات القضیه‌المشهوره

آغازنامه خواجه: فکتب مصنف‌الرساله‌فی‌جوابه من‌کتاب‌الیه واماالقضیه التی ذکرها سفیلیقیوس فی‌شرح‌المصادرةالمشکله... فلم‌یقع الی قبل هذاالاانی طالماکنت اطلب‌لتلک‌المصادره بیاناواتعقب ماجده فی‌الکتب حتی‌استقررایی علی‌طریقه استفدت‌بعضهاممن‌سبقنی وتممتها بمالاح‌لی‌واوردتها فی‌رسالة‌سمیتها بالرسالة الشافیه عن الشك فی‌الخطوط المتوازیه وقد ارسلت نسختها فی درج هذاالدعاء

آغاز نامه دوم قیصر : فکتب علم الدین قیصر فی جوابه کلاماً طویلا وماشرف مولامملوکه فی ذلك علی ماتضمنته الشافیه... وقدیقع عندنافی هذا البلاد لجماعة من العلماء مثل ثابت بن قره

آغاز پاسخ خواجه فکتب مصنف الرساله فی جوابه من کتاب طویـل : و اماقوله .

پایان : هذامااردت اناعرضه علی الآراء الشریفه وهـذا آخـرماجـری منافی هذه الرساله .

[مجموعهٔ ۳۹۴۳]

دفتریست به قلم نسخ مورخ ۱۱۵۶ ودرشیرازه کتاب شده درقم کاتب درذیل رساله وبدون **نام** کاتب است) عناوین شنگرف .
قطع وزیری ۱۵ × ۲۱ ج تیماجی مشکی صفحات ۴۱ سطور ۱۲ کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۲۶۰۷۹ جدید ۷۳۸۷ تنکابنی : ۳۲۳

شرح منطق ارسطو (عربی)

ازابن المقفع - شامل کتاب : کلیات (ایساغوجی) مقولات (قـاطیغوریاس) کتاب العباره (= باری ارمیناس) وتحلیل قیاس (= انالوتیك) . درپایان نسخه (پایان انالوتیك اول یا تحلیل قیاس) آمده کـه : پس از محمدبـن مقـفع ، ابونوح کاتب نصرانی به‌ترجمهٔ این سه کتاب پرداخت وپسر ازاو سالم حـرانی صاحب بیت الحکمه برای یحیی بن خالد برمکی ترجمه کرد و پیش از همه ایـن مترجمان ، این چهارکتاب منطقی به‌دست هدلی نصرانی ملکانـی ترجمه شده بود. درباره این کتاب و نسبت آن به ابن مقفع بحثهایی است که درمقاله کراوس به آنها اشاره شده واین نگارنده ودراینجا اضافه میکند که :

ابومحمد عبدالله بن محمد السیدالبطلیوسی (م ۵۲۲) از منطق ابن مقفع تعریف اسم راچنین نقل میکند : «وحدده ابن المقفع فی کتابه الموضوع فی المنطق

بان قال الاسم هو الصوت المجزء الموضوع غیر الموقت الذی لایبنی الجزء منه عن شیء من المسمی». (نسخهٔ حاضر ص ۱۸ = باری ارمیناس) :

بطلیوسی این تعریف رارد میکند که «نا آشکار و قابل اعتراض است» و سپس میگوید :

«و لم تر فیه لاحداحداً من المنطقین حداً او الی و اثقف من تحدید ابی نصر الفارابی»

این نسخه مطابق است با نسخه شمارهٔ ۱۹۸۲/۲ و مانندآن ازنسخه مورخ ۱۰٤۸ (که فعلا در کتابخانهٔ آستان قدس مشهداست) رونویس گردیده .

رجوع شود به فهرست ۵ : ٤۸۰ ـ ۵۸۲ و به التراث الیونانیه فی الحضارة الاسلامیه ـ ترجمه مقاله پول کراوس به قلم دکتر عبدالرحمان بدوی ـ : ص ۱۰۱ ـ ۱۱۹

[۳۹۴۴]

نسخه ایست به قلم نسخ سیداحمد بن محمد صادق قمی مورخ ۱۳۵۰ . یادداشتی نظیر همان یادداشت پایان نسخه ۱۹۸۲ دراین نسخه نیزموجود است (۱)

قطع خشتی ۱۷/۵ × ۲۱/۵ تیماجی مشکی صفحات ۷۰ سطور ۲۰ کاغذفرنگی آهار مهرشده شمارهٔ ثبت جدید ۲۶۱۱۸۲۰ ۷۳۹۴ تنکابنی : ۳۳۳

فعلت فلاتلم **(عربی)**

از قطب الدین شیرازی (رجوع شود به ذیل شماره ۳۹۲۲/۳۰ دفتر)

[۳۹۴۵]

نسخه ایست به قلم نستعلیق محمد بن عبدالله معروف ابوالليث ستاران مورخ ۸۲۶ کاتب چنین رقم کرده «وخدم بکتابته اضعف عبادالله المهین المنان محمد بن عبدالله المدعو بابی اللیث الستاران... وقداتفق الفراغ من تنمیقه فی اواسط شهرالله ... سنه ست وعشرین وثمانمائه. ونقل من سواد مؤلفه.» بر پشت نخستین برگ تملك محمدجواد بن علی صدرالدین مدنی حسنی حسینی (فرزند سیدعلی خان مدنی) و نصیرالدین حسین حسینی والغ بیك وصدرالدین محمد بن

۱ـ دراین یادداشت پس از ذکر فنون تسعهٔ منطق چنین آمده : ذکر فی شرح القسطاس یجوزان یخی الکلیات الخمس فی شی واحد باعتبارات مختلفه کالحساس فانه نوع من المدرك وجنس للسامع والبصیر وفصل للحیوان وخاصه للنامی وعرض عام للناطق .

منصور دشتکی (= صدرالدین ثانی) دیده‌میشود. تملك الغ بیك‌چنین است: «لاحوج خلق‌الله الغ بیك غفرالله سیآته» صدردشتکی درذیل تملك الغ بیك نوشته «هذاخطالسلطان‌العظیم‌الشأن الساطع‌البرهان الغ بیك‌بن‌شاهرخ‌بن تیمور گورگان وانتقل‌من‌عواری الزمان‌وطواری‌الحدثان الی‌الفقیر‌الحقیر صدرالثانی محمدبن منصورالحسین الشیرازی عفی‌عنه وغفر لاسلافه ورضی عنهم اجمعین».

درآغازصفحه اول‌بسمله باقلم نسخ وآب طلا نوشته‌شده و برگ اول دارای جدول مذهب است عناوین‌باآب‌طلا باشنگرف وباقلم‌آبی‌است.

قطع رقعی۱۷ × ۱۲ ح تیماجی قهوه‌ای صفحات ۴۶۴ سطور ۱۵ کاغذسمرقندی‌ضخیم شکری شمارهٔ ثبت‌قدیم ۲۵۸۴۱ تنکابنی ۲۳۷

حاشیهٔ‌لوامع‌الاسرار (عربی)

ازمیرشریف گرگانی برشرح قطب رازی برمطالع‌الانوار ارموی.

رجوع‌شود به‌ص۱۲۰ فهرست‌حاضر : ۸۲۱

[۳۹۴۶]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق قرن۱۰ــه این‌نسخه ناقص‌است وازآغازآن چند برگ (قسمتی ازشرح خطبه لوامع‌الاسرار) افتاده‌است.

دراوائل نسخه متن(لوامع) به‌تدریج درحاشیه‌صفحات نقل‌شده. حواشی ازداود، صلاح‌الدین محیی‌الدین ابیوردی، عبدالرحیم بردعی، رومی ونیزحاشیه‌های بی‌نشان وبا بانشان منه ومنقولاتی ازکتابهای منطقی‌ویاقوامیس مانندیوان‌الادب‌درنسخه‌است وبیشتر حواشی درنیمهٔ نخستین‌است درذیل پاره‌ای ازصفحات یك‌یادوسطر کوتاه‌است (مانندبیشتر نسخ‌قدیم) کاتب جای‌عناوین (= قوله)راسفید گذارده‌است.

قطع‌رقعی۵ / ۹ × ۱۸/۵ ج تیماجی‌قهوه‌ای‌رنگ‌صفحات ۳۸۰ سطور ۱۹ کاغذ سمرقندی شکری‌رنگ. شماره‌ثبت قدیم ۴۹۳۴۰ جدید ۸۸۳۵

انوارالبصائر (عربی)

ازحسن‌بن محمد شاگرد آقاباقر وحیدبهبهانی. ازدیباجهٔ نسخهٔ حاضروچند نسخه‌دیگرـ ازدیگراجزاء کتاب فهمیده‌می‌شود که‌مؤلف انوارالبصائر چند کتاب دیگر با عنوان مقدمهٔ آن کتاب تالیف کرده‌وازاین‌مقدمات که تااین‌زمان می‌شناسیم مجلدیست درکلام(نسخه‌حاضر ونسخه شماره ۳۳۸۵ و. چندنسخه‌دیگر)ومجلدی دراصول فقه (نسخه شماره ۸٤٤۸ آستان‌رضوی). مؤلف‌اعلام‌الشیعه نسخه‌ای

ازاین کتاب‌را دیده‌اند ومیگویندتألیف آن‌درغره شوال ۱۲۲۲ به‌انجام‌رسیده(۱) مؤلف حاشیه‌ای‌نیز برمعالم‌الاصول دارد که به‌نوشته‌صاحب ذریعه (۶:۲۰۶) نسخه‌ای از آن در کتابخانه مامقانی بوده‌وتألیفی دیگردرمعاد دارد رجوع‌شودبه‌اعلام‌الشیعه (القرن‌الثالث عشر) : ۳۵۲

نسخه شمارهٔ ۳۳۸۵ که درص ۱۲۴۱- ۱۲۴۳ فهرست‌حاضر معرفی گردیده تا اواخرالهیات است وبقیه ابواب وفصول کتاب را ندارد وازاین‌روی‌فهرست رؤوس مطالب آن درص ۱۲۴۲ ناتمام ماند . اینك‌دنبالهٔ آن :

پس‌از الهیات به‌ترتیب : فلکیات‌وطبیعیات ، نبوت ، امامت ومعاداست ، درباب امامت‌پاره‌ای ازمباحث را به‌تفصیل آورده‌وازآن جمله‌است اعتراضات وارد شده برخلفاء ثلاثه‌که درمورد هریك جداگانه وبه تفصیل نقل می‌کند. و همچنین ادله فضیلت امیرالمؤمنین علی(ع) را از قرآن وروایات نبوی .

مؤلف‌دراوائل امامت فهرستی ازمآخذ مهم مسئله‌امامت که‌همه‌ازتألیفات اهل سنت و جماعت و پاره‌ای ازآنها نادرالوجود است با معرفی کوتاه مؤلف آنهابه دست میدهد . اوخود نیز درمباحث اثبات امامت وفضیلت امیرالمؤمنین علی (ع) برهمین مآخذ استناد میکند (۲) در آغاز این فهرست

۱- سخن صاحب ذریعه دراعلام‌الشیعه مبهم‌است ومعلوم‌نیست تمام یایکی‌ازاجزاء این کتاب‌را دیده‌اند ونیزازظاهرنوشته‌اعلام‌الشیعه برمیآیدانوارالبصائرنام کتابی‌است‌دارای اجزاء مختلف دررجال، کلام‌تفسیر، نحو، منطق، فقه‌واصول

۲ ـ فهرست‌این کتابها چندورق‌ازکتاب‌رافراگرفته‌وازجمله کتابهایی که درآن یادشده کتاب‌السقیفه والفدك لابی بکرالجوهری ، کتاب‌السقیفه لعمربن شبه ، العرزلابن خزابه ، تفسیرابی‌اسحاق احمدبن‌محمدبن ابراهیم الثعالبی وهوالمسمی‌بالکشف‌والبیان، تفسیرالحافظ محمدبن مؤمن‌الشیرازی المستخرج من‌التفاسیر الاثنی عشر(نسخه‌ای ازاین‌تفسیردرفهرست کتابهای ابن‌طاووس دیده میشود ومؤلف‌کتاب حاضر تفاسیر اثنی‌عشر رابدین گونه‌برشمرده است : تفسیر ابویوسف یعقوب‌بن سفیان ، تفسیر این جریح ، تفسیر مقاتل‌بن سلیمان ، تفسیر وکیع‌بن‌جراح ، تفسیر یوسف‌بن‌موسی ، تفسیر قتادة ، تفسیر ابوعبیده قاسم‌بن‌سلام، تفسیرعلی‌بن حرب الطائی ، تفسیر سدی ، تفسیر مجاهد ، تفسیر مقاتل‌بن حیان و تفسیر ابوصالح)، تاریخ ندیم‌الفرید ابن‌مسکویه ، تاریخ ابواحمد جرجانی ، کتاب التحقیق‌حاکم ابونصر، کتاب‌فاطمة‌الزهرالدار قطنی، فردوس‌الاخبارلابن شیرویه دیلمی، کتاب وایة‌المنزله للقاضی‌التنوخی ابوالقاسم علی‌بن محسن ، دلائل‌النبوه‌البیهقی‌وکتاب‌البرهان لمحمدبن‌علی المازندرانی، کتاب‌الشریعه‌لابی بکرمحمدبن‌حسن‌الآجری ·

میگوید« لماکان النص علی طریق مذهبنا متواترا لم‌نحتج‌الی الاستدلال باخبارنا لنذکرالرواة من اصحابناواکتفینابدکراخبار مخالفینا» . مؤلف ازتألیف دیگر خویش‌که رساله‌ایست در معاد یادکرده‌است.

آغاز کتاب‌همان‌است‌که‌در۱۲٤۱ نقل شده و پایان آن در نسخه کامل: وقدافردنارسالةوجیزةلطیفه فی‌دفع هذه الشبهات من‌اراد ذلك فلیراجع الیها و لیکن هذاآخرما اردنا ایراده فی‌هذا الکتاب ومن‌الله فصل‌الخطاب... واسال الله ان یرجح بذلك میزان عملی ... و انا الاقل حسن بن محمد عفی عنهما تم الکتاب بعون‌الله فی‌اصفهان سنه ۱۲۲۲

[۳۹۴۷]

نسخه‌ایست به قلم نسخ قرن ۱۳ از این نسخه اوراق بسیار ـ از بقیهٔ الهیات (دنبال اختلاف درمادی یامجردبودن عقل) تا اواسط (امامت) افتاده است . و به جای اوراق افتاده یك برگ سفیدگذارده شده . عناوین شنگرف

قطع خشتی۱٦ × ۲۱ ج‌تیماج‌مشکی‌یك‌لا(باآستر کاغذی) صفحات۰ ۳۰سطور۱۴ کاغذ فرنگی‌آبی رنگ ضخیم شماره ثبت‌قدیم ۱۴۰۰۰ جدید ۹۸۱٦

شرح قصیدهٔ عینیه **(عربی)**

ازسدید سمنانی‌برقصیدهٔ عینیه شیخ‌الرئیس ابن‌سینا . وی‌ازشرح‌بعضی از فضلاءِ (شایدسمرقندی) یاد کـرده و آنرا غیروافی دانسته است

فهرست‌مصنفات‌ابن‌سینااز دکترمهدوی : ص۱۹٦.

آغاز الحمدلله العلی الجبار العزیز القهار... وبعد فیقول احوج خلق ... سدیدالسمنانی ان‌اولی مایصرن‌الیه‌الهمم ... معرفةالنفس واحوالها

پایان : فلایرد السئوال البته فهذاما اردنا ایراده و الحمدلله حق حمده والصلوة علی‌رسول... وآله‌الهادین من‌بعده

[۳۹۴۸]

نسخه‌ایست به قلم نسخ قرن ۱۱
قطع نیم‌خشتی ۱۲ × ۲۱ ج تیماجی مشکی صفحات ۴۶ (۲۴ برگ) سطور ۱۲ کاغذ شکری رنگ ضخیم شماره ثبت ۱۴۴۳۷

۱ ـ ایساغوجی (ص ۱ ـ ۷ دفتر) (عربی)

رساله در منطق از اثیرالدین مفضل بن عمر در گذشته ـ ۶۶۳ (کشف الظنون : ۲۰۶ بروکلمان ذیل ۱ : ۸۴۱ معجم المطبوعات) ترجمه رساله بفارسی تا قیاسات در کنار صفحات نسخه حاضر نقل شده است بدون ذکر نام مترجم .

۲ ـ شرح ایساغوجی (ص ۸ ـ ۴۹ دفتر) (عربی)

از عمادالدین یحیی بن علی فارسی .

در این فهرست شرح حسام‌الدین حسن کاتی و شمس‌الدین محمد فناری بر ایساغوجی یادگردید .

رجوع شود به فهرست کتابخانه رضوی (مشهد) ۳ : کشف الظنون ۲۰۷ فهرست حاضر : . .

در حواشی نسخه منقولاتی است از شرح فناری و رومی و جز اینها و حاشیه‌هایی نیز بفارسی درپایان شرح بچشم می‌خورد .

آغاز : نحمدك يا من بالحمد حقيق ... اما بعد فيقول اقل عباد ـ عمادبن يحيى بن علی الفارسی... من احسن ماصنف فی هذاالفن کتاب ـ ایساغوجی المنسوب الی الامام المحقق ...اثیر الملة والدین الابهری وکثیرا ما دار فی خلدی ان اکتب مایذلل مشکلاته الابیه ... فشرحته بمیامن دولته شرحا جامعا... اعلم ان المنطقی من حیث انه منطقی لایبحث عن الالفاظ

پایان : لانه الموصل الی التصدیقات الکامله التی وصلت الی قرینة الیقین ونختم کتابنا علی الیقین جعلنا الله تعالی من اهل الیقین .

[مجموعه ۳۹۴۹]

دفتریست بقلم نسخ قرن ۱۰ دررساله دوم عبارات متن ایساغوجی باقلم شنگرف است .

قطع رقعی ۱۱ × ۲۰/۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۴۹ سطور ۱۹ کاغذ آهارومهره‌شده شماره ثبت قدیم ۱۴۸۰۷ جدید ۸۵۰۲

مرصادالعباد **(فارسی)**

ازنجم‌الدین دایه (فهرست حاضر : ۱۲۹۴)

[۳۹۵۰]

نسخه‌ایست به‌قلم ثلث سلیمان بن محمود کرمانی مورخ ۷۲۵ درحواشی تعلیقاتی است به‌ترکی به‌نثر وگاه‌به‌شعر باقلم تازه‌تر افزوده شده درکنار رقم کاتب درپایان نسخه‌تملکی است که بیشترآن دراثر اندراس کاغذ خوانده نمیشودوتنهانام نویسنده‌که سلمان است وکلمه تسعمائه یاسبعمائه ازتاریخ آن خوانده میشود . تملکی دیگر نیز ازملاحسین بن ابی العلاءبن نظام مورخ ۸۰۱. است ازآغاز نسخه اندکی افتاده ودوبرگ نخست جابجا صحافی شده . دوبرگ اول وبرگ آخر وصال دارد وقسمتی ازسطور دوبرگ اول نسخه ازبین رفته است. درتمام برگها آثار رطوبت فراوان و کهن دیده میشود. عناوین وعبارات عربی شنگرف قطع خشتی × ج تیماجی مشکی صفحات ۳۸۴ سطور کاغذ ضخیم وکهن شماره‌ثبت قدیم ۴۱۷۶۵ جدید ۸۸۰۵

محاکمات **(عربی)**

ازقطب رازی شامل بخش منطق وطبیعی والهی. رجوع شود بفهرست ۵ : ۴۶۴ـ۴۶۷ فهرست مصنفات ابن سینا ازدکترمهدوی : ص ۳۶

[۳۹۵۱]

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق ونثرریز باکلمات وسطور متقارب مورخ ۷۷۱. ازآغازمنطق اندکی افتاده دارد. درکنار صفحات حاشیه‌هایی است با نشان «س» باقلم نستعلیق تازه‌تر وحاشیه‌هایی نیزبانشان «جم» دارد . برگ اول وچند برگ آخر وبرخی از برگهای وسط وصالی شده اما به نوشته‌ها آسیبی نرسیده . نسخه‌درتملک شیخ بهاءالدین عاملی بوده وخط او برپشت آخرین برگ دیده‌میشود. برهمین برگ نیزتملکی است ازمحمدمهدی رضوی بن غیاث‌الدین محمد مورخ ۱۰۸۵ وازابوالحسن بن محمد الرضوی مورخ ۱۳۰۰ . در برخی از برگها لکه‌های زرد رنگ دیده میشود .

قطع وزیری ۱۷ × ۲۴/۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۳۷۱ سطور ۲۹ کاغذ سمرقندی ضخیم شکری رنگ شماره‌ثبت قدیم ۱۳۲۳۴ جدید ۵۵۳۳

زبدة‌المعارف **(عربی)**

ازمولی علی‌اکبر اژه‌ای اصفهانی (قرن۱۳) در دو مطلب ۱ـ خودشناسی ۲ ـ دارای فصولی درخداشناسی، نبوت، امامت ومعادمتضمن مطالب پراکنده به‌تناسب .

وی این‌کتاب‌را در۱۲۲٤ پرداخته و دیباجهٔ آن‌را بنام فتحعلی‌شاه قاجار کرده است .

مؤلف درفصل معجزات پیغمبرما(ص) شبهات یوسف فرنگی‌راکه درآن روزگار مقیم اصفهان بوده نقل ورد میکند .

زبدة‌المعارف در تهران بچاپ رسیده است ونسخه خطی‌آن در دانشگاه (شماره ۱۳۸٤) و ملك (۵۷۳۳) موجود است

رجوع شود به‌ذریعه ۱۲: ۳۲ـ۳۳ اعلام‌الشیعه (قرن۱۳) فهرست‌نسخه‌های فارسی ازاحمد منزوی۲ : ۲۵۳

[۳۹۵۲]

نسخه‌ایست به‌قلم شیخ‌میرعلی‌اصغربن سیدقاسم طباطبائی زواره‌ای مورخ ۱۲۲۹. کاتب در رقم خویش مینویسدکه این‌نسخه‌را در روزهایی که درنزد او درس‌میخوانده از نسخه اصل خط مؤلف رونویس‌کرده است.

این‌نسخه دارای دوسرلوح بزرگ مذهب ونقاشی شده باقلم آب‌طلا و شنگرف و زنگار است (درص ۱ — ۲) . حواشی این دو صفحه نیز به‌شیوه سرلوح نقاشی و تذهیب دارد وسطور این‌دوص ازدیگر صفحات‌کوتاه‌تر وکمتر است دوصفحه‌آخر نسخه نیز بشیوه دیگر وبه چلیپاست. تمام‌صفحات دارای جداول طلائی وشنگرف وزنگار و عناوین شنگرف است وحاشیه‌هائی ازمؤلف دربرخی ازصفحات وجود دارد .

این‌نسخه درتملك‌عباسقلی سپهر وسپس ملك‌الشعراء بهاربوده ودرپشت نخستین‌برگ یادداشتی‌است ازعباسقلی سپهر«مستشارالوزراء ومستوفی دیوان اعلی».

قطع رحلی ۲۱ × ۳۱ ج‌روغنی بیرون واندرون صفحات ۶۱۵ سطور ۳۰ کاغذفرنگی آهارمهره شکری‌رنگ شماره‌ثبت قدیم ۷۴۶۱۴ جدید ۵۸۹۷.

ردپادری **(فارسی)**

ازسیدمحمدحسین بن میرعبدالباقی خواتون آبادی مؤلف رساله خلق الاعمال ورساله توحید(شماره) ۱۸۲۵/۷ و۱۸۲۵/۸).

این رساله درپاسخ شبهات رسالهٔ میزان الحق هانری مارتین کشیش مسیحی است که چندتن دیگرازدانشمندان ایران نیزبرآن رد نوشته‌اند ونیزخواتون آبادی دردیباجهٔ این رساله گویا به آن ردود اشارت دارد وگوید «اقدام نمودن درملاحظهٔ این نوع سخن (یعنی سخن کشیش هنری مارتین) بطور اجوبه نگاری... جزطریق تضییع اوقات پیمودن ...نخواهدبود... نهایت چون درسوالف ایام بعضی ازعلماء اعلام وفضلای اسلام طریق اجوبه‌نگاری ... پیموده فقرات مکالمات ناصواب ایشان را محمول برصحت وصواب داشته در مقام جواب شیرازه بند کتابی آمده‌اند واولیای دولت گردون عدت... اعلی‌حضرت... فتحعلی‌شاه... و سیما نور حدقه سلطنت ... شاهزاده عباس را علی‌الظاهر مرغوب طبع ارجمند . . . نیفتاده اشارت... به‌داعی شرف صدوریافت ... اعنی محمدحسین بن عبدالباقی الحسینی الحسنی»

رجوع شود به‌فهرست ۵:۲٤٦-۲٤۸ ذریعه ۱۰:۲۱۵.

[۳۹۵۳]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ قرن۱۳ برگ اول دارای کتیبه‌ای کوچك وآب‌طلائی وتمام صفحات دارای جداول به‌قلم طلاولاجورد .

قطع رقعی۱۱ × ۱۸ ج تیماجی قرمزیاترنج ونیم‌ترنج بانقاشی برجسته گل وبلبل صفحات ۲۱۲ سطور۱۴ کاغذ فرنگی آهارمهره شماره‌ثبت قدیم ۷۸٦۱۹ جدید ۱۱۲۵۸.

شرح تهذیب (عربی)

شرح تهذیب (منطق) تفتازانی ازهبةالله‌شاهمیر حسینی .

وی نخست تعلیقاتی برتهذیب تفتازانی نگاشته وسپس به‌درخواست یاران آن تعلیقات رابه‌صورت شرح مزجی‌وتوضیح دهنده درآورد . شیوه خود را در این شرح بدین‌گونه بیان میدارد :

«واقتصدت ان اضمحل معاقده بالتحلیل من غیر ایراد قال و قیل والتزمت فی البیان ان لایحتاج الی ماتقدم وتاخر لیلایتعسر الامر علی المبتدی اویتعذر واکتفیت فی الاوائل بحل الکلام ثم زدت فی تنقیح المرام فیکون البیان علی طریق الافهام » .

کشف الظنون : ۵۱۷ ذریعه ۳ : ۱٦٤

آغاز : بسمله غایة تهذیب الکلام فتح المنطق بحمد المنعام اما بعدفیقول الفقیر ...هبةالله الحسینی الشهیر بشاهمیر ... قال المصنف بسم ... بداء بالتسمیه ثم التحمید

پایان : والافهی مقاصدللمنطقی بالتحقیق ختمنا الکلام فهی قسم المنطق من تهذیب المنطق والکلام ... فی یوم الاثنین الرابع عشر من محرم ... فی عام واضح جدیدبین الانام...ونسال الله ان ینفعنی به و جمیع طالبیه و من توجه الیه من مطالعیه و یکثر رغبةراغبیه وان یوفقنالشرح قسم الکلام فانه المفضال المنعام الموفق بحصول المرام

[۳۹۵۴]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ قرن ۱۰ ـ ۱۱ پشت برگ اول چندیادداشت مدادی است درباره مولف این شرح ورساله اودرآداب سلطنت وآمدن نام این شرح درکشف الظنون . نویسنده دریکی از این یادداشتها میگوید که «مجموعه‌ای درمنطق‌وحکمت به‌خط‌محمدبن شاه میرحسینی ومورخ ۹٦۸ درکتابخانه من موجود است»برگ‌آخر نسخه اندکی وصالی دارد . در حاشیه‌ها ضبط نسخه بدل وگاه اصلاح و جبران سقطات دیده میشود عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۱۲/۵ × ۱۸/۵ ج تیماجی‌قهوه‌ای‌صفحات ۱۲٦ سطور ۱۹ کاغذ زرد رنگ ضخیم شماره ثبت‌قدیم ٦٦۹۵۹ جدید ٦۲۹۸

قصص خاقانی (فارسی)

از ولی‌قلی بیك شاملو (رجوع شود به‌نسخه شماره ۳۹۸۶)

این کتاب دارای مقدمه، سه‌باب وخاتمه‌است ومؤلف فهرست آن‌راچنین میآورد: مقدمه دربیان نسب والای عالی‌حضرت صاحب قرانی (شاه‌عباس ثانـی) باب اول دربیان مجملی از احوال اجداد شاه‌عباس تا شاه‌اسماعیل باب دوم‌وقایع ایام شاه‌اسماعیل تاعصر شاه‌عباس .

باب‌سوم احوال نواب صاحب‌قران (شاه‌عباس) از روز جلوس (ایـن وقایع تاتاریخ ۱۰۸۷ قیدگردیده است .

خاتمه‌ـ ترجمهٔ‌احوال برخی‌از علما وحکماوشعرای‌عصرشاه‌عباس‌ثانی (در دو تذکره) .

درخاتمه این کتاب ترجـمه برخی ازعلماء وشاعران‌وفهرست مؤلفات آنان آمده که‌در دیگرمآخذوتذکره‌هادیده‌نمیشود(۱)ازقبیل‌مولی‌عبدالرزاق کاشانی رضوی شاگرد سلطان العلماء ومیرفندرسکی‌دردیگرابواب این کتاب نیزتراجم ونامه‌ها و اسنادی یاد شده است که برارزش کتاب ازنظر تاریخی‌میفزاید .

اینك فهرست‌اسامی علما وشاعران که در خاتمه قصص خاقانی آمده با همان ترتیب یادشده درکتاب :

---

۱ ـ درابتدای خاتمه‌گوید «چون همگی اصـل مطلب حقیراز تحریر ایـن تسطیر چنانکه دردیباجه این تالیف شریف ثبت‌گردید... آن بودکه وقایع وسوانح زمان‌سلطنت خاقان صاحب قران علیه‌الرحمه راعلی وجه الایجاز زبان زد خاصـهٔ اظهارنمایـد وبعداز فراغ برسرتذکار احوال .. جمعی ازمشایخ عظام وعلمـاء دیـن‌مبین ... وشعـراء حسان بیان ... آید لهذاکمیت خوش‌خرام .. عنان‌تاب گردیده شرذمه‌ای چنانکه بایـد وشاید بواجبی سراید»

۱ ـ میرزا محمد رفیعا نایینی طباطبائی۲ ـ آقاحسین خوانساری ۳ مولی محمدخلیل غازی ٤ ـ محمدتقی مجلسی اردستانی ۵ ـ محمد محسن فیض ٦ ـ محمد باقر یزدی ۷ ـ مولی عبدالرزاق لاهیجی ۸ شاه ابوالولی شیرازی ۹شیخ حسین تنکابنی ۱۰ مولی‌محمد رضاکرمانی .
(صاحب شرح‌حکمة‌العین ، شرح اشارات‌وحاشیه خفری) ۱۲محمدباقرمجلسی ۱۳ ـ مولی‌صالح‌مازندرانی ١٤ حسن‌گیلانی (ازاوشرح کافی به‌فارسی وکتابی بزرگ درتصوف یادکرده) ۱۵ ـ ابراهیم فرزندصدرا ١٦ ـ شیخ‌احمدبن‌سلامه تمیمی الاصل ۱۷ ـ مولی‌عبدالرزاق بن‌محمد یوسف طبیب کاشی ۱۸ شیخ‌علی سبط‌شهیدثانی ۱۹ ـ محمدهادی بن محمد معین شیرازی ۲۰ غیاث الدین محمد رضوی (ازجمله تالیفاتش شرح‌فارسی برصحیفه وتحفه منصوره یادشده) ۲۱ ـ میرزامهدی‌بن غیاث‌الدین رضوی۲۲ ـ محمدباقر سبزواری ۲۳ قاضی‌بن‌کاشف الدین ۲٤ ـ مولی‌حسن‌علی شوشتری پسرمولاعبدالله ۲۵ ـ محمدباقر کوبنائی ۲٦ـشیخ‌مومن‌ساکن‌پاچنارمشهد)۲۷ محمدعلی‌موذن (از تألیفات اوست شرح فارسی‌برا سرارالصلوة شهیدثانی) ۲۸ ـ شیخ‌محمد عطار کاشانی (مدفون در بقعه شیخ‌بهائی)

۲۹ ـ درویش گنجعلی تبریزی (ازنسل خواجه نصیرالدین طوسی) ۳۰ ـ درویش باباکلب‌علی ۳۱ ـ محمد باقربن‌محمدحسین اردستانی ۳۲ ـشیخ‌عماد مازندرانی ۳۳ ـ درویش حاج‌محمدخم شکن ۳٤ ـ درویش کمال‌سدیری ۳۵ ـ آقامحمدصالح لنبانی اصفهانی۳٦ درویش‌محمدمحسن (ازمریدان شیخ‌المشایخ شیخ مؤمن) ۳۷ سیدمعز (ساکن بابارکن‌الدین دراصفهان) ۳۸ درویش منیر۳۹ مولامیرزامحمدساکن کاشانی٤۰درویش‌میرراعلی‌الوانی٤۱حاج‌شجاع‌اصفهانی ٤۲ باباقطب‌الدین صافیدی ٤۳ باباعلی‌خان (مدفون درمقبرة بابا ابوالمعالی) ٤٤ حاج درویش حسینی هروی (مدفون در جوار خواجه عبدالله‌انصاری) ٤۵

محمدعلی صائب تبریزی۴۶ (جلال‌اسیر جلال‌الدین‌محمد) ۴۷ میرزامحمدطاهر وحید فرزند میرزاحسین خان‌قزوینی (۱)۴۸ مولانانطقی(۲) ۴۹ مجذوب تبریزی ۵۰ میربرهان ابرقوهی ۵۱ مولانا ادهم خلخالی ۵۲ میرزاحمد صالح فرزند حاج محمدعلی ۵۳ میرزاصالح شیخ‌الاسلام تبریز۵۴ میرزامظفر ترکه ۵۵محمد امین قمی ۵۶ مولانامشهدی سایر ۵۷ میرمحمد صادق خلف میرزاحیدر ۵۸ مولاشعیب خوانساری ۵۹ بایندرخان شیخاوند ۶۰ میرزا سیدعلی . خلف میر معصوم ۶۱ میرزا مقیما فرزندحاج مقصود (از اولاد کمال الدین اسماعیل اصفهانی) ۶۲ میرصیدی ۶۳ میرمحمدهاشم فرزند میرمحمدیوسف لاهیجی ۶۴ عاملای بخاری ۶۵ مولی‌مراد (۳) ۶۵ مولی‌علی‌رضا تجلی ۶۶ سلطان علی بیك شاملو فرزند ولی قلی بیك‌بن‌علی‌قلی‌خان شاملو۶۷ ملارشدی نوروکجوری ۶۸ آقازمان زرکش اصفهانی ۶۹ میرزا مسعود فرزند آقازمان ۷۰ مولی محمد مجذوب(صاحب‌شاه‌راه‌نجات)(۴)۷۱ میرعبدالعال نجاتی (= میرنجات) فرزند محمدمؤمن ۷۲ ملامحمدعلی فرزندخواجه‌نصیرالدین‌اصفهانی ۷۳امینی همدانی (محمدامین‌الدین‌خلف‌ملازکی)۷۴ میرعبدالحق آصفی‌قمی فرزند میرشمس‌الدین محمدوصفی۷۵ میرزا ابراهیم‌ادهم ۷۶ـ میرزاعبدالله فرزندمیرزا شفیع اصفهانی (حسینی)۷۷میرمحمدرضا خالف‌حاج محمدصالح‌تبریزی‌چلبی۷۸ محمدعلی‌واحد ترکمان‌فرزندمنصور بیك‌ترکمان۷۹باقراخلیل کاشانی۸۰میرزامحمدمقیم‌احسان۸۱

---

۱ ـ شاملومیگوید: اوتاریخ وقایع وسوانح ازابتداءطلوع دولت‌صفویان باعبارات تازه به‌امرشاه تالیف‌کرده است .

۲ـ بنابرنوشتهٔ شاملو: نطقی‌خمسه‌ای دربرابرخمسه‌نظامی داردکه درمدح‌اهل‌بیت وتعداد ابیاتش متجاوز ازسی‌هزاراست وبیشتراوقاتش‌راصرف آن‌میکند .

۳ـ درباره اومیگوید: ازجمله‌پنج گنج خمسه‌ای که‌نظم آن‌رادرپیش‌دارد‌سه گنج رابپایان آورد به‌نامهای حصول‌المراد (دربحرمخزن‌الاسرار)وعشق وحسن (در بحریوسف وزلیخا) وسومی در بحر لیلی ومجنون نظامی .

۴ـ شاملومجذوب‌تبریزی‌را دوبار ذکرکرده است .

شيخ‌شاه‌نظراز قومشه ۸۲ مختار بيك‌اسير ۸۳مولانا عطاء اعجاز ۸٤ ـ امام‌قلى‌بيك چكنى ۸۵ ميرزا هادى‌رمزى ۸٦ مولى‌عبدالله خلف‌حكيم اسماعيل جيلانى ۸۷ حاج محمدعلى اصفهانى ۸۸ ـ ميرزامحمد رفيعا خلف‌ميرزاجان اردستانى۸۹ محمدعلى سالك ۹۰ آقافتحا فرزند كاظم‌بيك۹۱ نادر شيرازى ۹۲ ميرزا مؤمن پسر قاضى‌نصر(ساقى‌نامه‌دارد)۹۳ ميرزامحمدبن‌حسن‌بيك‌همدانى ۹٤ ميرمنصور عاشق سمنانى ۹۵ملك‌حمزه‌خان حاكم نيم‌روز ۹٦ استاد حاجى‌شريف قنادى ۹۷ مولانامحمداسماعيل‌سجستانى۹۸ مولانافاضل كاشانى كه‌ازاولاد ملارموزى است وپنج ديوان وپنج مثنوى دارد بنامهاى‌كفر: وايمان ، تحفة‌البلاد ، گلشن اخلاص ، قندهارنامه پنجرنامه) ۹۹ مرتضى‌قلى‌بيك گرجى متخلص به سروش پسر اسفنديار بيك‌گرجى (شاملوازوى‌شاهنامه عباسى‌دربحر مثنوى‌يادميكند) (۱) ۱۰۰ ملك‌بيك اوجى ۱۰۱ حاج عباس بيك (نواده سيداحمد سلطان تركمان) ۱۰۲ مولانا حيدر واعظ ۲۰۳ مولا حسن زرگر ۱۰٤ ميرمحمد امين‌محمدبن ميرصدرالدين‌بن ميرفخرالدين استرابادى سماكى ۱۰۵ مولى محمد حسين‌بن مولانا افضل (خطاط وسخندان) ۲۰٦ حاج محمد پسرحاج شاهى‌سارى ۱۰۷ مولانا زينا معروف به‌جنتى اصفهانى۱۰۸ شاه صالحاى‌اصفهانى ۱۰۹ اسماعيل طهرانى مجدا ۱۱۰ مولا على قمى ۱۱۱ ـ مولاحاتم وارث فرزندمحمد امين‌دركى‌قمى ۱۱۲ ـ مولاناعلى نقى بناپسر حاج قاسم قمى ساكن اصفهان۱۱۳ نورالدين‌محمد مجرم‌لاهيجانى ساكن سارى وفرزند ميرزا محمد ۱۱٤ مولاناعلى جاويد سارى پسرمحمدعلى حبش ۱۱۵ميرزا محمد شريف‌بن ميرزا محمدزمان‌اصفهانى ۱۱٦ ميرزامحمدشفيع‌پسرميرزامحمدحسين اصفهانى ۱۱۷ ـ تقيا الفت پسرشيخ داود شوشترى ۱۱۸ سالك يزدى ۱۱۹شيخ‌ابوالحسن

---

۱ ـ شاملوميگويد«اشعار شاهنامه‌او(گرجى)هذااليوم‌ازدوازده‌هزار بيت متجاوزاست‌و هرواقعه‌اى‌كه يومافيوما روى‌ميدهد طبع والايش به‌رشته‌نظم ميكشد» وسپس چند بيت از شاهنامه اورا نقل ميكند .

ابن‌محمدحسین سلامی ۱۲۰ خواجه محمدقاسم نقاش اصفهانی ۱۲۱ آقا محمد امین اصفهانی ۱۲۱ مولانا مظفربن‌شهاب الدین کوه‌بنانی کرمانی ۱۲۲ علی‌خان بیك‌موجی ۱۲۳ میرزا هادی پسر میرزامحمدطاهر کاشانی ۱۲٤ قاسم‌علی زایر پسرحاج امیدعلی‌همدانی ۱۲۵ مرتضی‌قلی بیك‌پسرالقاص بیك غلام ۱۲٦ مرتضی قلی‌بیك پسر ذوالفقارعلی‌بیك غلام ۱۲۷ مولی محمد مقیم فوجی نیشابوری ۱۲۸ میرزا ابوالحسن نیشابوری متخلص به بیگانه ۱۲۹ حاج محمد واصب قندهاری ۱۳۰ رضی‌الدین محمدرضوی ۱۳۱ میرزا منصور کلانتر هرات ۱۳۲ میرزانورالامع همدانی‌پسر قاضی نصیر همدانی ۱۳۳ بوداق بیك‌نسیم‌پسر سیدعلی بیك (به‌نوشتهٔ شاملوشراو مشابه‌شعریوسف بیك‌شاملواست) ۱۳٤ میرزاابوطالب نوادهٔ شمس‌الدین سلطان خرسانی ۱۳۵ مولانا ناظم ۱۳٦ میرزامحمد ارشد فرزند میرزاعلی اکبر برناباری هراتی ۱۳۷ میرجمال‌الدین‌وحشت زواره‌ای‌طباطبائی ۱۳۸ ــ امین‌الدین‌زرکش یزدی معروف به‌دقاق ۱۲۹ مولی‌محمد سعید سرمد کاشانی‌جدیدالاسلام (که‌به‌دست‌میرفندرسکی اسلام آورد) ۱٤۰ مولاناحسین‌وحدت کوه‌بنانی (شاگردملامحمدرضا کرمانی) مؤلف خودنیز شاعربوده وازسروده‌های خویش دراین‌کتاب بسیارمیآورد وازآن‌جمله دردیباچه درپایان ترجمه حال خود و تاریخچه‌این‌تألیف چنین آورده :

مدتی درپی تألیف کتاب	داده‌ام‌عمرزکف تادانی
بهراین‌نسخه‌نامی که‌بود	جمله ذکر جدل خاقانی
خلف سلسله مرتضوی	شاه عباس خدیو ثانی
نام‌تاریخ طلب میکردم	مضطرب‌حال‌بصد نادانی
ناگهان‌پیرخردمندحساب	گفت‌باشدقصص‌خاقانی (۱)

۱ ــ ازاین‌بیت‌استفاده‌میشود که‌تاریخ‌تالیف‌کتاب سطابق‌جملهٔ «قصص خاقانی»است که‌بابه‌حساب اوردن(ال) سطابق‌رقم (۱۰۷۳) است.

شاملو در پایان نوید میدهد که کتابی دیگر در سوانح زمان شاه سلیمان تألیف کند.
استوری (۱ : ۳۱۷) از قصص خاقانی یاد کرده و نسخهٔ پاریس و موزهٔ لندن را نشان میدهد

آغاز : ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق وانت خیر الفاتحین

پایان: اگر اجل زمان دهد طبع دوراندیش ومقتضای عادت خویش نیت صدق طویت بدان مصروف است که به عنایت بخشندهٔ بی منت ... وقایع زمان دارایی وفرمان روایی پادشاه سلیمان سانرا باعبارات تازه ... به نحوی که بایدوشاید کتابت نماید که موجب کلام الامور مرهونة باوقاتها تحریر وتسطیر سوانح زمان آینده... پرتو عالم گیر آفتاب التفات خاقان سلیمان سریر به عالم وجود این ذره حقیر پرتوافکن گردد به مددفروغ شعله انوار احسان ... مغز استخوان این ناتوان چنانکه باید روشن گردد .

[۳۹۵۵]

نسخه ایست به قلم نستعلیق قرن ۱۳ از اول و آخر نسخه برگهایی افتاده . اول موجود در احوال شیخ زاهد گیلانی وآخر نسخه شرح حال درویش محمدمحسن (از شعراء) است . کنار برگ آخر وچند برگ نخست نسخه وصالی دارد . در کنار ص ۶۴۳ تعلیقی است تاریخی باقلم دیگر در اثبات نادرست بودن تاریخ درگذشت سلطان العلماء ک.ه درمتن آمده ـ وآن تاریخ ۲۱ صفر ۱۰۶۴ ـ است :

اینك آن حاشیه: «از میرزا طاهر خلف میرزا ابوالحسن قائنی تفتیش شد که میرزا ابوالحسن تاریخ وفات نواب سلطان العلمایی راچه نحو ضبط نموده جواب نوشت در اوائل ربیع الاول ۱۰۶۴ بیمار شد ودرحوالی دهم جمادی الاولی رحلت نمود وامتداد بیماری چهل روزبوده ازسررشته میرزا شریف منجم سه شنبه دوازدهم جمادی الاولی ۱۰۶۴ .. وجمعی ازخدمه نواب مزبور که درسفر بودند شب جمعه ۱۶ جمادی الاولی گفتند بیست ویکم صفرظاهر این است که غلط باشد وتاریخ وفات راکه موافق تقریر بعضی ازخدمه نواب مغفرت مآب که شب جمعه ۱۵ جمادی الاولی میدانستند درشهنشاهنامه اولا نوشته بودیم .

ازاین مصرعت سال آید به کف ز اول جمادی شب منتصف

بعد ازاین تغییرداده شد ونوشته شد که» . این حاشیه (که ظاهراً ازناظم ومؤلف

شهنشاهنامه‌ایست) در اینجا ناتمام مانده است . دربعضی ازصفحات نزدیك به نیم یا صفحه یا بیشتر سفید است اما افتادگی بنظر نمیرسد ازآن جمله درصفحات ۱۹ - ۲۱ - ۲۲-۱۴-۱۵ عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۱۷/۵ × ۲۵ ج تیماجی قهوه‌ای ، صفحات ۸۷۲ سطور ۱۷ کاغذسفید آهارمهره نازك شماره ثبت‌قدیم ۱۶۰۹۰

شرح التهذیب (عربی)

از محمد امین بن محمد سعیداشرف بن مولی محمدصالح مـازندرانی برتهذیب تفتازانی (بخش کلام)

مؤلف دربیشترمباحث، اعتقادات واستدلالات متکلمان امامیه را به‌تفصیل میآورد . از شرح جد خود برکافی کلینی و نیز ازشرح عم و استاد خود برآن کتاب وازاستاد خود علامهٔ استرابادی یاد میکند .

ذریعه ۱۳ : ۱۵۹ ـ ۱۶۰

آغاز : بسمله بحمدك یامن یتلی اوراق الاطباق آیات توحیده ... وبعدفیقول المفتقرالی رحمةالله . . . ابن محمد سعید بن محمد صالح الحسام محمد امین انی لمارایت قسم الکلام من التهذیب ... هذا قسم الکلام من التهذیب . هذا اشارة الی المرتب الحاضر فی الذهن اذالالفاظ المرتبه لاحضورلها مثل المطر لایدری اوله خیرام آخـره (متن) ورزقناالله خیرالآخرة والاولی و وفقنا للعمل بما یحب ویرضی

[۳۹۵۶]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق حاج بابابن‌محمد السالیانی مورخ ۱۲۸۳ . کاتب این نسخه را برای فرزندش‌محمدهاشم درمدت‌دوماه به‌انجام رسانیده است. پشت‌برگ‌نخست شرح‌حال‌مؤلف به‌نقل ازاجازه میرزا حیدرعلی (به‌عین‌عبارت‌اجازه) به‌خط نیما فتوحی دیده میشود عناوین وعبارات متن‌تهذیب به‌شنگرف است .

قطع وزیری ۱۶/۵×۲۶ ج تیماجی‌مشکی صفحات ۲۷۴ سطور ۲۸ کاغذ آهارمهره فرنگی شماره ثبت قدیم ۶۲۴۶۵ جدید ۱۱۰۰۰ .

الاستیفاء **(عربی)**

= تلخیص الشافی سیدمرتضی (م-۴۳۶) ازشیخ الطائفه محمدبن حسن طوسی .

شیخ طوسی کارهایی راکه درکتاب الشافی سید مرتضی انجام داده و خلاصه اش حذف مکررات وترتیب مطالب وپاره ای اضافات است درآغاز وانجام این کتاب توضیح میدهد .

شیخ میگوید «عین عبارات والفاظ شافی را غالباً حفظ کرده ام ودرآنجا که بناچار وبرای تکمیل، مطالبی افزوده ام نیز ازسخنان سید مرتضی دردیگر مؤلفات او آورده ام » (۱). شیخ درمقدمه کتاب نوید میدهد که پس ازاثبات امامت (امامت مطلقه) به ذکر ادله امامت یکایك امامان اثنی عشر بپردازد (۲) امابرای رعایت اختصار ازپرداختن به امامت خاصه صرف نظر کرده وآنرا به کتابهای دیگر وبه کتاب المفصح خویش احالت میدهد: «وعدلنا عماار دنا ذکره من النصوص الوارده علی اعیان الائمه واحد اواحداً لئلا یطول به الکتاب وهی موجوده فی کتب اصحاب الحدیث المروفه من اصحابنا ... ومایتعلق بامامه الاثنی عشر علی الجمله ماروااه المخالفون لناعن النبی (ص) وقد ذکرنا منه طرقاً فی المختصر الذین عملناه فی الامامه الملقب بالمفصح »

نام تلخیص الشافی درپاره ای ازنسخه ها (الاستیفاء) است (ازجمله درنسخه شماره ۳۹۷۱) وشاید دلیل آن، عبارتی است که دردیباچهٔ کتاب آمده .

درفهرست کتب شیعه تألیف شیخ طوسی تألیفی ازاو بانام استیفاء یادنشده

رجوع شود به ذیل نسخه شماره ۳۹۷۱

۱- ازجمله کتابهای سید مرتضی که شیخ فقراتی ازآن نقل کرده کتاب الذخیره است که دربحث ازیکی ازشبهات غیبت چندصفحه ازآن راآورده است ودربارهٔ آن میگوید «ولم یجرفی شی من کتبه الاخر علی هذاالوجه من التحقیق والتفریع وانااذکر الجواب الذی ذکره بالفاظه

۲- دردیباجه میگوید: «ونحن نبین فیمابعد مایدل علی وجوبهاعقلا ثم نبین بعدذلك مایجب ان یکون علیها من الصفات .. ثم نعقب ذالك بالکلام فی اعیان الائمه واستیفاء الادلة المعتمده .

[۳۹۵۷]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق ابوالقاسم‌بن‌حسین موسوی مورخ ۱۱۲۶ کاتب نسخه- که‌به‌گواهی نوشتهٔ پشت برگ اول- ابوالقاسم جعفر جدصاحب روضات‌است-این نسخه رادراسفریجان‌کلپایکان به‌پایان رسانیده ودرکنار رقم خودنوشته‌که نسخه‌را در همین سال کتابت بانسخه‌ای‌خوانده شده‌برسولی باقرمجلسی‌مقابله‌وتصحیح کرده، نسخه‌حاشیه‌هایی با نشان «م‌ق‌ر» باخط کاتب دارد . نسخه بدلها ومنقولاتی از کتب لغت‌نیز در حواشی ضبط گردیده . درچند برگ اول اندکی اثر رطوبت دیده میشود . عناوین شنگرف .

قطع رقعی ۱۲/۵ × ۱۹ ج تیماجی قهوه‌ای صفحات ۶۲۶ سطور ۱۹ کاغذ فرنگی آهارمهره شماره ثبت‌قدیم ۱۴۴۰۰ جدید ۴۰۰۲ .

حجة‌الاسلام وبرهان‌الملة(ص ۱ - ۱۶۳ دفتر) **(فارسی)**

از مولی‌علی‌نوری بررساله (میزان الحق) پادری (پدرهانری‌مارتین) در دیباجه‌ازفتحعلی‌شاه قاجار ، عباس‌میرزا ومیرزا عیسی قائم‌مقام وملاعزیزالله - که پیغام قائم‌مقام را به اورسانیده‌است- یاد میکند نوری این‌رساله رادر۱۲۳۱ تألیف‌کرده ودرآن از اصطلاحات فلسفی بهره‌میگیرد .

ذریعه ۶:۲۵۷

آغاز: الحمدلله‌الاول بلااول

پایان: تاآخرمقالات‌غباوت وبلادت .. آیاتش تاآخر رساله‌نامعقوله‌اش پس‌بدانکه جواب‌ازآنها به‌جهت ضرورت ولزوم مقدم داشتن ابطال مذهب و ملت‌نصاری... به‌اثبات‌حقیقت دین‌مبین‌اسلام ...درابتدای رساله ازبابت تمهید مقدمه بروجه بسط وتفصیل ... نوشته شد ... اکنون حاجتی به‌اعاده نمیباشد... تاریخ‌الفراغةمن‌تصنیف‌هذه‌الرساله‌المسماة بحجة‌الاسلام الملقب ببرهان‌الملة... سنة اثنین وثلثین وماتین بعدالالف من‌الهجره (۱) .

---

۱ - مؤلف خود دراواسط‌کتاب میگوید «دراین‌زمان‌که سنه ۱۲۳۱ هجری است از نوروجود عالم‌افروز حجت‌ختمی‌مرتبت ...» بنابراین نوری تألیف این‌کتاب را در۱۲۳۱ در دست داشته است .

۲ ـ میزان‌الحق (ص۱۶۳ ـ ۱۷۶ ـ دفتر) **(فارسی)**

ازهانری مارتین کشیش‌مسیحی (پدر = پادری) درنقص مبانی اسلام

این‌نسخه‌تنهابخش‌معجزه‌است (همان‌قسمت‌ازکتاب‌پادری که‌حجة‌الاسلام نوری (شمارهٔ ۳۹۱۵/۱) ورساله خواتون آبادی (شماره **۳۹۵۳**) درپاسخ به آن تألیف شده) نام‌کتاب ومؤلف آن درنسخه یادنشده .

[مجموعه ۳۹۵۸]

دفتریست به‌قلم شکسته‌نستعلیق قرن ۱۳ مگرچند برگ پایان دفتر(گ۸۲ تا آخر) که تازه‌است. کنار برگ اول دفتر وصالی‌شده وبرگ‌آخر پاره ومندرس‌است امابه نوشته‌ها آسیبی‌نرسیده است . عناوین شنگرف وکاتب در نیمه‌آخر دفتر جای آنهارا سفید گذارده است .

قطع خشتی۱۵×۲۰/۵ ج‌تیماجی مشکی‌سجاف‌عطف تیماج قرمزروشن صفحات ۲۷۴ سطور۲۳ کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۲۷۹۲۹ جدید ۱۰۵۸

شرح تهذیب **(عربی)**

از مولی محمد امین سبط مولی صالح ساروی (دیده شود نسخه شماره ۱۹۵۶ . (فهرست حاضر ص : ۲۰۵۰)

[۳۹۵۹]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ مورخ ۱۱۸۶ درپایان این‌نسخه نام‌مولف وتاریخ‌کتابت ـ که‌درنسخه‌شماره ۱۹۵۶ نیست نیزآمده : مؤلف میگوید :

عقه مولفه افقرالعبیدمحمدامین بن محمدسعید وقداتفق الفراغ فی‌لیلة‌الخمیس‌من‌شهر صفر سنه. ۱۱۰ . کاتب سپس‌رقم کرده:« الی‌هنا انتهی کلامه .. قد فرغ من‌تحریرهـا. سنهٔ۱۱۸۶» این‌نسخه میرزاحیدر علی حفید محمدتقی مجلسی نویسانیده وخط و مهـر او (بانقش حیدرعلی‌بن‌عزیزالله) برپشت نخستین برگ نسخه‌دیده‌میشود وی‌برهمین‌برگ نیز نوشته : شارح این‌کتاب خال والده‌والدمرحوم میرزا عزیزالله‌بن النحریرالعلامه میـرزا محمدتقی‌المجلسی‌الماسی اصفهانی‌است. برکنار صفحات ونیز بر برگچه‌هایی‌که در لابـلای اوراق الصاق‌شده حاشیه‌هایی است ازمولف بانشان «منه‌رحمه‌الله» علائم تصحیح‌ومقابله نیز درحواشی نسخه‌دیده‌میشود عناوین‌شنگرف .

قطع‌رقعی ۱۰/۵×۱۷/۵ج تیماج قرمز يكلا صفحات۵۱۷ سطور کاغذ فرنگی‌شماره ثبت‌قدیم ۱۴۲۹۵ جدید ۲۹۹۳

النهجةالمرضیه شرح‌البهجة الوردیه **(عربی)**

ازابوزرعه احمدبن‌عبدالرحیم عراقی(م ـ ۸۲۸) . این کتاب شرح است بر نظم الحاوی‌الصغیر اززین‌الدین عمربن‌عمر الوردی (م ۷۴۹)

کتاب الحاوی‌الصغیر فی‌الفروع (فقه شافعی) از نجم‌الدین عبدالغفاربن عبدالکریم‌قزوینی(م ـ ۶۶۵)است وابن‌الوردی آنرا به‌نظم درآورد (درمنظومه‌ای به‌نام النهجةالوردیه) وکتاب حاضر شرح است برمنظومهٔ ابن‌الوردی . ابوزرعه دراین کتاب‌ازتحریر الفتاوی تألیف دیگر خویش یاد میکند »

رجوع‌شود به‌کشف‌الظنون۶۲۵ ـ ۶۲۷دارالکتب ۱ :۵۴۶(نسخه حاضراز آغاز کتاب‌تابخشی‌از کتاب‌القضاءراندارد‌و تنهایك‌برگ‌ازکتاب‌البیع‌ازنسخه‌ای دیگر که‌با قلم تازه‌تراست‌ودر آغاز آن افزوده‌اند .

پایان کتاب: بتمام هذه‌المسئله تمت‌النهجةلوردیه المسی بالنهجة المرضیه واللهاسال تمام‌النعمة بالوفاء .«.قال مصنفه رحمه‌الله‌تعالی وکان‌الفراغ‌من ذلك بیدمؤلفه ... احمدبن‌عبدالرحیم العراقی لیلة الاثنین خامس ذی الحجه ... سنه احدی وعشرین و ثمانمانه وحسبناالله ونعم الـوکیل . نجز بحمدالله وعونه ... شوال‌المبارك عـام ثمانیه وسبعین و ثمانمایه علی‌یدالعبد ... محمدبن محمدبن محمدبن‌خالدالرافعی مذهباالاشعری معتقداًالصفدی بلدا .

پایان منظومه :

قلت وباستیلا د کل مشطر	یفضی لمن یملکه فی‌العشر
والعصبات فی‌الولاء سویه	هذا تمام البهجة الوردیه

[۳۹۶۰]

نسخه‌ایست‌به‌خط نسخ محمدبن‌محمدرافعی مورخ۸۷۸(ازبقیه‌کتاب‌القضاء تاپایان). درپایان نسخه‌ابیاتی که‌ناظم‌حاوی (= ابن‌الوردی)درتاریخچه‌نظم‌آن کتاب گفته‌و در پایان منظومهٔ البهجةالوردیه‌آورده، باقلم‌دیگریادداشت شده این‌ابیات که‌دریادداشت‌مزبورآمده و در نسخه‌ها نیست این‌است :

ختمتهـا بعد الثلاثين التی	من بعد سبعمایه قد خلت
فان تعبها او تضع منهاالعدا	فاعذرهم فحقها ان تحسدا
فهی عروس بنت عشر بکر	بـکرته لها الدعاء مهر
وکیفلی اذا سکنت اللحدا	بدعوة صالحة لی تهدا
یاخالقالخلق ویااهلالکرم	بالمصطفی محمد خیر النسم
ادم علی نعمة الاسلام	ونجنی مـن خطر الاثـام
بـكالعیاذمن عـذاب القبـر	و القبرو الناروخزی الحشر
خذبیدی منهول کل غمة	فضلاوهب لیمنلدنك رحمة
وکـل مـن احب اواحبنی	فیك و کل مـؤمـن مؤمن
والحمدلله جزیل الفضـل	ثـم علـی نبیـه اصلـی
والآل والصحب بهذاالختم	نظمی والله تعالـی اعلـم

کنار برخی ازبرگها وصالی شده . برپشت نخستین برگ نام کتاب ومؤلف آنبطور کامل ثبتشدهاست .

قطع وزیریبزرگ۱۸ × ۲۶ ج‌تیماجیمشکیخشکشدهوشکافبرداشته) صفحات ۵۳۰ سطور۲۵ کاغذ ضخیم شکری رنك (ترکی) شماره ثبتقدیم۱۴۴۲۸ جدید ۳۰۱۲

قبسات (عربی)

از میرمحمدباقر استربادی = داماد . (فهرست۵ : ۴۲۸ ـ ۴۲۹)

[۳۹٦۱]

نسخه ایست به‌خط نستعلیق خوب قرن۱۱ (درزندگی مولف) نوشته هاییاست از مؤلف بانشان «منه‌مدظله» ونیزحاشیه‌هایی از یکی از شاگردان مولف بانشان « سمع» . ازآغاز چند برگ افتاده و ازاواخر ومضهٔ ۳ (ازقبس اول) درنسخه‌موجوداست

قطعرقعی۱۲ × ۲۰ج تیماجیقهوه‌ای صفحات ۴۳۳ سطور ۱۵ کاغذ اصفهانی شماره ثبتقدیم ۷۴۳۵۵ جدید ۵٦۸۵ .

تسدیدالعقائد (عربی)

شرح تجرید الکلام خواجه نصیرطوسی از شمس‌الدین محمود اصفهانی (م-۷۴۹) . رجوع شود به‌فهرست حاضر : ۱۹۰۳

[۳۹٦۲]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق مورخ ۸۴۳ . نسخه‌ایست اصلاح‌شده ودارای حواشی از «حلی» وچندفقره حاشیه(براوائل کتاب) به‌نقل‌از (مولانانصیرالدین کاشی) حاشیه‌های بسیاری نیزبدون نشان است .

مباحث امامت وقسمتی ازنبوت ومعاد ازنسخه افتاده‌است کنار دوبرگ اول و برگهایی ازآخر نسخه وصالی دارد پشت برگ‌اول چندمهرکهن که‌نقش آنها سیاه‌شده و نقش یکی ازآنها که‌مربع وکوچك است «واذکر فی‌الکتاب اسماعیل» است

قطع رقعی۱۳/۵ × ۱٦ج تیماجی مشکی مندرس‌صفحات۴٦۲سطور ۱۹ کاغذآهارمهره شکری شمارثبت‌قدیم ۱۳۷۴۰ جدید ۲۹۱۲

تفرید الاعتماد (عربی)

۱۸٦٦ ـ ۱۸٦۷ = شرح تجرید خواجه نصیرطوسی ازبهشتی اسفرائینی.
رجوع‌شود به‌ذیل‌شماره ۳۸۳۰ (ص۱۸٦٦-۱۸٦۷ فهرست‌حاضر) .

[۳۹٦۳]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ‌ازقرن۱۲ . چهاربرگ‌آخرنسخه تازه‌تر(وگویابه‌خطشیخ‌الاسلام زنجانی‌است‌که این‌نسخه‌جزء کتابخانه ایشان‌بوده) است. نسخه‌دارای حواشی «بانشان» سید وبدون نشان وحاشیه‌ای ازناصرالدین‌احمدحسینی‌است (گ۹٦ الف)

حاشیه‌هایی‌نیزمنقول‌ازشرح تجرید، شرح‌مواقف، شرح‌چغمینی، شرح حکمةالعین ؛ شرح اصفهانی (برتجرید) وطوالع وغیره‌درنسخه‌موجوداست .

برپشت‌نخستین برگ تملکی‌است از(نور) بامهری‌بیضی‌وکوچك‌به‌نقش «عبده‌نورالله» ونیز یادداشتی است باقلم دیگر دربارهٔ‌مصنف بااین عبارت «شرح‌تجدید : مسمی‌به تفرید الاعتماد .. مولانا محمدبهشتی که‌صاحب این شرح است مصنف شرح آداب‌البحث که‌به شرح بهشتی شهرت یافته ورساله بهشتی درحساب از مؤلفات موسی الیه‌است» . کنارچند برگ‌اول وآخرین برگ (ازبرگهای اصلی) نسخه وصالی‌دارد . عبارات متن‌شنگرف‌عناوین درحاشیه باقلم‌تاره ودقیق ضبط شده‌است .

قطع رقعی۱۳ × ۱۹ج تیماجی مشکی‌سجاف‌عطف وحاشیه تیماج قرمز صفحات ۲۹۲ (۱۴۷ گ) سطور ۲۳ کاغذآهار دارشکری شماره ثبت۸۵۹٦۲ .

وفیات‌الاعیان (عربی)

ازابوالعباس احمدبن ابراهیم اربلی‌برمکی‌معروف‌به ابن‌خلکان(م-۸۸۱)

[۳۹٦۴]

نسخه‌ایست به‌خط نسخ استادانه قرن ۸ ـ هـ حاشیه برگ‌۱۲ ، ۷٦ و۸٦ و گوشه برگ ۷۵ وصالی دارد ودراین برگ پاره‌ای ازسطور دراثر وصالی خوانده نمیشود و کنار برگ ۵۱ را بریده‌اند این‌نسخه قسمتی‌است ازیك‌نسخه ممتاز ازتاریخ ابن خلکان (از ابوالقاسم ابراهیم افلیلی تا عبدالملك اصمعی) . در بیشتر برگها لکه‌هایی به‌رنگهای مختلف دیده میشود ودربرخی صفحات یادداشتها وحاشیه‌هایی است تاریخی با قلم تازه‌تر . عناوین با آب طلا ویا شنگرف است (در متن وحاشیه) .

قطع رحلی۱۹ × ۲٦ ج تیماجی‌با ترنج‌دارای‌نقاشی گل وبلبل وسجاف عطف‌صفحات ۳۳۸ (۱٦۹ برگ) سطور۲۴ کاغذ سمرقندی‌ضخیم شکری‌رنگ شماره ثبت قدیم ۱۴۰۷۳ جدید ۲۹۳۱

مصابیح‌السنه (عربی)

از ابومحمد حسین‌بن‌مسعود بغوی شافعی فراء (م ـ ۵۱۰ یا ۵۱٦)

درفهرست حاضرچند نسخه دیگرازمصابیح‌بغوی‌یادگردیده‌است (رجوع شود به فهرست حاضر: ۵۷۷)

[۳۹٦۵]

نسخه‌ایست به‌قلم‌کهن(حدود قرن٦) . شیوه سطربندی صفحات‌کهن‌است . دراکثر حواشی منقولاتی از شرح‌السنه‌وخطابی‌ومفاتیح ونیزنوشته‌هایی است(خاصه‌درآغازنسخه) بانشان «مظهری» . تمام برگهاآثار رطوبت‌کهن وبسیاری ازبرگهاوصالی‌دارد . درحاشیه ص نوشته‌ایست که‌آنرا بادقت سیاه‌کرده‌اند وزیرآن مهری‌است بیضی با نقش (عبده محمد جعفربن محمدصفی» واین مهر در چند جای‌دیگر از نسخه دیده میشود . برگی از اول و دو باب از آخر نسخه حاضر افتاده است وسطور نخستین باب‌الایمان با قلم تازه در آغاز کتاب نوشته شده است .

قطع وزیری۱۷/۵ × ۲۵ ج تیماجی‌قرمز صفحات۴۲۲ (۲۱۱ برگ) سطور۲۴ کاغذ ضخیم کاهی شماره ثبت قدیم ۱۴۴۴۵ جدید ۳۰۱۴

کشف‌الدقایق (عربی)

ازجمال‌الدین یاعزالدین یوسف‌بن محمودبن محمد رازی طهرانی (قرن ۸ـ هـ)(۱)

---

۱ ـ عبارت کشف‌الظنون درثبت‌نام‌کتاب ومؤلف‌مشوش ومکرراست‌ودرچاپ‌فلوگل‌تکرار و تشویش کمتر است حاج خلیفه از اختصار مولی احمدبن محمود نیز یاد میکند (کشف‌الظنون : ۱۵۱۵) .

این کتاب اختصار شرح فخرالدین محمدبن عثمان زیلعی است بر کنز الدقائق ابوالبرکات حافظ الدین عبدالله بن احمد نسفی (م-۷۶۰) . شرح فخرالدین زیلعی : تبیین الحقائق لمافیه ما اکتنز من الدقائق (یا) تبیین الحقائق علی کنز الدقائق نام دارد .

به‌نوشته حاج خلیفه، رازی تألیف این اختصار را در قاهره بسال ۷۷۳ به انجام رسانید(۱) . کنزالدقائق نسفی و کشف الحقائق زیلعی هردو به چاپ رسیده اما اختصار رازی تاکنون طبع نشده است .

کشف الظنون چاپ فلوگل ۶:۲۵۲ در استامبول : ۱۵۱۶ دار الکتب قاهره (چاپ ۱۹۲۴) ج ۱ :۴۵۷ (= کشف الرقائق)

[۳۹۶۶]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ حدود قرن ۹ ومجلد اول‌ودوم (ازکتاب الصلوة تا تعزیر) و ناقص است بر پشت نخستین برگ نسخه باقلم قرمز (کاتب ظاهرا) چنین نوشته است «المجلد الاول والاخر من کتاب کشف الدقائق (کذا) ... فی شرح کنزالدقائق مختصر الزیلعی الرازی

آغاز ـ الحمدلله الذی خلق الانسان ومیزه بالعقل والعرفان ...

امابعد فان کنزالدقائق کتاب اسمه یطابق مسماه ... یحتاج الی حل الفاظه وکشف دقائقه وقد شرحه الامام المتقن فخرالمله والدین الزیلعی ... تبرحا وافیا ... غیران فیه نبذاً من الاطناب بحیث یعسر مطالعته علی الطلاب فقصدت ان اختصره ... واوسمه بکشف الدقائق (کذا فی النسخه؟) فی شرح کنزالدقائق... واعلم ان لفظ المطلق فی هذا الکتاب هو معلم بالطاء فی المتن فی ای موضع وقع کتاب الطهارة فرض الوضوء

پایان موجود درنسخه : وان کان بعدالقضاء قبل الامضاء سواء کان ثبوت السرقه بالبینه .

درکنار رقم کراسه‌ها (درگوشه بالای صفحات) تکرارشده :«من الرازی» . برگهایی ازوسط نسخه باقلم دیگرو دارای لکه‌های رطوبت است و کناربرخی ازاین برگها وصالی دارد عبارات متن وعناوین (قوله) شنگرف است.

قطع خشتی ۱۶ × ۲۱ ج تیماجی قهوه‌ای باترنج سوخته ومندرس صفحات ۶۰۰ (کراسه : ۳۰) سطور ۲۳ کاغذ ترکی ضخیم سفیدرنگ شماره ثبت قدیم ۱۴۳۹۰ ثبت جدید ۳۰۰۶

مشکوة المصابیح **(عربی)**

تالیف ولی‌الدین (یاولی‌الله) محمدبن عبداللهخطیب‌عمری تبریزی (قرن ۸ـه) درشرح‌وتکمیل مصابیح السنهٔفراء بغوی. رجوع شود به‌فهرست ۱۷ : ۳۲٤ ومعجم‌المطبوعات ۶۲۷، ـ ۶۲۸

[۳۹۶۷]

نسخه‌ایست به‌قلم‌نسخ‌قرن ۸ (یااواخرقرن۷) برپشت‌نخستین برگ کتاب مشکوة (پس از اوراقی اضافی که مندرجات آنها ذیلایاد میگردد) تملکی است ازیعقوب‌بن لطیف بن اسماعیل‌بن عثمان‌بن .. اسماعیل به‌تاریخ ۷۰۹ (۱)

۱ـ تاریخ تألیف مشکوة به‌نوشته حاج خلیفه (۷۳۷) است وبنابراین این‌یادداشت مورخ۷۰۹ جای‌شکفت وتردیداست

این‌نسخه ناقص‌است (تافصل۱۲ کتاب الفتن) وبقیه‌آن باب ۴۱ ازنسخه افتاده است .

این نسخه علاوه برقدمت دارای الحاقاتی‌است که‌باقلم‌کهن دراول نسخه‌اضافه‌شده این‌اضافات که از مزایای‌نسخه به‌شمارمیرودبه‌این‌شرح‌است :

۱ـ فهرست ابواب کتاب مشکوه‌است ازکتاب‌الایمان‌تاکتاب‌الیقین وعنوان‌فهرست چنین‌است: «بسمله هذه فهرست کتاب مشکوةالمصابیح بابوابها المشتمله علیهامن‌الصحاح والحسان والزیاده »

۲ـ مقدمهٔ کتاب مصابیح. توضیحات‌مولف کتاب‌مصابیح‌است درباره‌ٔخصوصیات‌تألیف خویش وچنین شروع می‌گردد .

قال‌الامام محیی‌السنه ناصرالحدث مصنف‌الکتاب: جعلت احادیث کل باب من‌هذا الکتاب صحاح وحسان

۳ـ طبقه‌بندی روات احادیث نبوی ازنظرتعداد روایات‌آنان. دراین‌دسته‌بندی‌هفت طبقه یاد شده : اصحاب‌الالوف ، اصحاب لمائین ، اصحاب المائه اصحاب‌العشرات ، اصحاب‌التسعه عشره اصحاب‌السبعة عشره واصحاب‌السته

۴ـ قال‌القاضی الرویانی فی‌الکتاب المسمی الحلیه والبحر کتابین من تصانیفه ان التحکیم جائز مطلقا فی‌المال والنکاح ...

نقلی‌است ازکتاب حلیةالمومنین وکتاب‌بحرالمذهب (هردو درفقه‌شافعی) ازتألیفات عبدالواحدبن‌اسماعیل رویانی شافعی (م-۵۰۲)

۵ـ نقل ازکتاب تهذیب‌الاسماء واللغات محیی‌الدین‌نووی این‌نقل تحقیقی‌است درباره ماهیت وتقسیمات بدعت به‌حکایت از کتاب قواعد ابومحمد عبدالعزیز ابن عبدالسلام ،

۶ـ نقل‌ازشرح صحیح‌بخاری تالیف کرمانی (شمس‌الدین محمدبن یوسف) دربـاره اقسام کفر

۷ـ شعب‌الایمان ازابوبکراحمدبن حسین بیهقی‌شافعی‌حافظ (م‍ـ۴۵۸) بخشی‌است از کتاب بزرگ‌اودراین باب که‌دومجلداست‌بنام «الجامع‌المصنف‌فی‌شعب‌الایمان»

بخش‌حاضر چنین‌آغاز میگردد:

بسمله هذه شعب الایمان سبع و سبعون شعبه جمعهاالامام الحافظ الفقیه ابوبکر احمدبن‌الحسین‌البیهقی

۸ـ تحقیق درطریق‌احتمال تخلص ازربا (دربیع دراهم ودنانیر) نقل‌ازکتاب ترجمه الاحکام فراء بغوی (مولف مصابیح‌السنه) به‌فارسی (۱)

۹ـ فائدة منقوله عن‌الشیخ السید الشریف . شیخ نورالدین الایجی مدالله ظلـه تحقیقی‌است دراسماء وصفات .

۱۰ـ فهرست رموز ونشانها که‌در مشکوه به‌کارمیرود. برنخستین وآخرین صفحه (ازاین‌برگهای‌اضافی) یادداشتها وتملکهایی‌است ازابوالسعادات منصوربن‌اسحاق، علی‌بن منصوربن‌اسحاق‌وعمربن‌اسحاق درتملك‌اخیر(که‌مورخ ۷۹۰است)آمده‌که نسخه‌را ازاتابك نصرةالدین احمد به‌عنوان هبه دریافت کرده‌است.

این‌نسخه دارای حواشی بسیاراست بانشان وبی‌نشان واکثر باقلم کهنه حاشیه‌برك آخرومتن چندبرگ اول نسخه‌وصالی دارد درجای مشخصی ازدارای صفحات‌به‌صورت دائره بریده ووصالی شده دربیشتربرگها اثررطوبت‌دیده میشود. عناوین‌به‌شنگرف ومشکی

قطع‌رحلی ۲۴/۵ × ۳۱ج تیماجی‌قرمز صفحات (بدون ۶ برگ الحاقی آغاز): ۳۹۰ (۱۹۵ برك)سطور۲۹ ـ ۳۰ کاغذ سمرقندی ضخیم شماره ثبت قدیم ۱۴۲۴۳ جدید ۲۹۶۹

تحریر تجریدالعقائد (عربی)

ـــ شرح تجریدخواجه‌نصیر طوسی ازحاج‌محمودنیریزی‌شاگردصدرالدین محمددشتکی (م ـ ۹۰۳) . نیریزی درشرح بررساله اثبات‌الواجب جدید دوانی

(۱) این کتاب‌ازکهن‌ترین کتابهای‌فقه‌فارسی‌است(کشف‌الظنون: ۳۵۰)وتنهانسخه‌ای که‌ازآن می‌شناسیم همین‌چندسطراست :

آغاز نقل:قال محیی‌السنه فی‌ترجمةالاحکام بالفارسیه بعدذکر هذه‌المسائل‌المذکوره فی‌احتیال المخلص عن‌الربوا قال «این‌طریقی‌است که مصطفی علیه‌السلام بدوارشادکرده است تاازحرامی بیرون‌آید ازبهر آنکه حرامی دراین معامله است نه‌درمنفعت جستن‌هم به‌طریق‌معامله ازوی خلاصی‌جوید رواباشد

(شمارهٔ ۱۸۴۱ و۱۸۴۲/۸)که آنرا در ۹۲۲ بپایان رسانیده ، از شرح خویش برتجرید یادو تحقیق درمسئلهٔ توحیدرابه‌آن شرح احالت میکند . در پشت یکی ازنسخ حاشیه خفری برالهیات شرح‌تجرید (نسخه‌شماره ۱۷۶۱) یادداشتی‌است که‌درآن ازنیریزی چنین‌یاد شده «فاضل‌نیریزی حاج محمود شارح تجریدتلمیذ صدرالمدققین» وخفری ازاوباعنوان فاضل نیریزی‌یادمیکند. چنین‌استنباط‌میشود که‌شرح‌نیریزی برتجرید به‌رغم این‌که ناشناس مانده ودرمآخذ ازآن‌یادنشده (و حتی‌ازمؤلف‌آن حاج‌محمودنیریزی نیزدرکتابهای‌متداول‌وسرگذشت‌ذکری‌دیده نمیشود) درزمان خود او(قرن۹) تا قرن ۱۱ معروف بوده واورا باعنوان‌شارح تجرید می‌شناخته‌اند .

شرح‌نیریزی برتجرید همانگونه‌که نامش‌حکایت دارد تحریر وبیان‌کتاب تجریداست اما نیریزی دربسیاری از مسائل فلسفی وهمچنین درمباحث امامت به‌بسط وتفصیل‌می‌پردازد وتحقیقات فلسفی‌دارد .

نیریزی بربخش‌منطق‌تجریدنیزشرح(یاحاشیه) نوشته (که درذریعه نسخ‌آن نشان‌داده‌شده)ودراوائل شرح‌حاضر (ص۷) ازآن‌چنین‌یادمیکند: «علی‌ان‌اعتبار امرخارج عن‌الشیء‌لایخرج‌الحدعن الحدیه علی ماحققناه فیماعلقناه علی تجرید المسائل المنطقیه عن‌الزوائد للمصنف»

نیریزی ازبیان‌الحق لوکری وشرح علامه حلی برحکمة العین واز امام فخررازی (باعنوان‌فاضل‌رازی)وکتاب‌محصل‌ونقدالمحصل واز(شروح‌تجرید) ویا (بعضی‌شروح) ورساله خواجه درعلم (درمباحث علم)بسیارنقل میکند . (در شرح اثبات الواجب نیزازبیان‌الحق به‌تکرارنقل دارد) .

از شرح نیریزی برتجرید ، تااین زمان نسخه‌ای دیگر نمی‌شناسم ونسخه حاضر تابخشی ازالهیات (= نفی‌الجهة) بایك قلم نوشته شده و ناتمام مانده

(پس از نزدیك به‌یك صفحه‌بیاض) دنباله مبحث‌نبوت‌خاصه(مباحث اعجازقرآن) تاآخر کتاب باقلم‌دیگر است .

درآغازنسخه‌نیزبه‌نظرنقصی‌میرسد و پیداست‌دنباله‌دیباجه‌شرح (یابقیه‌شرح دیباجه) است وگویاکاتب آغاز خطبه را دردست نداشته‌است .

آغاز نسخه: بسمله وماهو ذاك‌الشرح المسئول عن‌الله تعالی ان ینفع - الطلاب وان یجعل‌ذخرآلی فی‌یوم‌الحساب‌المبتدی بانه‌تعالی لمااوجب‌علی کل‌ما انعم علیه شکره وکان‌الاقتدار علی‌تجریدالمسائل الکلامیه عن‌الزوائد من‌النعماء الواصلة الی‌المصنف ارادان یفتح‌کلامه بشکره منعمه فبدأبه وجعله اشارة الی معظم مقاصدکتابه التی‌هی‌مباحث اثبات الواجب تعالی وصفاته ... وصدرها بکلمة اما وقال‌امابعد حمدواجب‌الوجود

پایان: قدعلم من‌سیرته‌علیه‌السلام‌انه‌کان‌لایتجسس‌عن‌المنکرات‌بل‌یسترها ویکرداظهارها واذقدوفقنی‌الله تعالی‌ان‌اصل‌الی هذا المقام واتمم تحریر مسائل تجرید العقائد فی‌الکلام مشتملا علی حقائق شملتها کتب الاقدمین ... مشحونا بزوائدلم یطمثهن الانس والجان ولم یخطر علی قلب بشرالی الان فقدحان ان اسمیه‌بتحریر تجرید العقائد المشتمل علی‌زبدة المسائل‌الکلامیه علی مذهب‌الفرقة الناجیه من‌الشیعة الامامیه واختمه بحمدالله الذی هدانا وماکنا لنهتدی لولاان هدانا‌الله واصلی‌علی‌سیدالانبیاء وآله ... الی‌یوم‌الدین .

[۳۹۶۸]

نسخه‌ایست به‌خط‌نسخ بادوقلم ازقرن۱۰ درپشت نخستین برگ‌نام‌کتاب ومؤلف‌با قلم درشت نوشته‌شده‌است ودردوجای دیگر ازاین‌برگ نام‌مؤلف باقلم‌کهن‌قید گردیده در این‌برگ‌تملکی است ازمحمدباقر شیرازی بامهر بیضی کوچك وازفرزند اومحمدجعفربن‌محمد باقرکه بالارث به‌اوانتقال‌یافته بامهرسربع‌بزرگ . درکنارصفحه‌نخست چندنوشته‌باقلم‌تازه ودرحاشیه ص۲۴۳ (برك ۱۲۲)این‌نوشته به‌قلم‌قرمز وکهن‌دیده میشود : «هذاالشرح‌لایق لان‌یکتب‌بالنور... رفع‌الله فی‌عالم‌القدس رتبة شارحه‌المحقق‌النیریزی» کنار برك نخستین وصالی‌شده ودرپاره‌ای‌ازبرگهای‌اول‌نسخه‌اثررطوبت موجوداست.

قطع رحلی بزرك ۲۶ × ۳۸ ج تیماجی قرمز مندرس با استر وعطف تیماجی وباترنج بزرگ ونیم ترنج مذهب ونقاشی شده باگل و بوته صفحات ۶۴۶ (برگ ۳۲۴) سطور ۲۸ کاغذ آهار مهره شده دورنگ شماره ثبت قدیم ۱۴۴۳۸ جدید ۳۰۱۳

انوار البصائر **(عربی)**

= لب اللباب و فصل الخطاب از حسن بن محمد .

رجوع شود به ذیل شمارهٔ ۳۹۴۷ (ص فهرست حاضر)

[۳۹۶۹]

نسخه ایست به قلم نسخ مورخ ۱۲۲۵ . درپایان نسخه کاتب که نام خویش را یاد نمیکند چنین نوشته : تم الکتاب اللب اللباب بامر المولی العالم الفاضل ... اوستادی ومرشدی و مقتدائی اسئله الدعاء فی کل اناء تقبله وتقبل منی انك سمیع الدعاء» در بیشتر صفحات نسخه اصلاحات در متن وحواشی بچشم میخورد جبران سقطات متن درحاشیه بادو قلم وهردو متفاوت باقلم متن است . چندفقره حاشیه از مؤلف نیز دراین نسخه هست که در دیگر نسخ این کتابخانه وجود ندارد ودریکی ازصفحات چندین سطر (نزدیك به نیم صفحه) خط خورده وبه نظر میآید که این نسخه به نظر مؤلف رسیده است. برپشت برگ نخستین کتاب وقف نامهٔ این نسخه به خط نستعلیق ومورخ ۱۲۳۳ ثبت شده ودروقف نامه آمده : حاج ابوالحسن فرزند حاج محمدعلی تبریزی درتاریخ یادشده ، این کتاب موسوم به لب اللباب رامن مؤلفات عالیجناب ... علامی فهامی شیخ المشایخ العظام مجتهد العصر والزمان شیخ حسن ادام الله فضله (۱) وقف کرده» دراین برگ صورت کتابهائی است که نویسنده درنزد محمدمهدی میرزا به امانت داشته است ودر این صورت نام کتاب (خلاصهٔ جلاء العیون) ولب لباب شیخ حسن) به چشم میخورد. گوشه برگها درنیمه نخستین نسخه با کاغذ کاهی رنگ وصالی شده .

قطع خشتی ۱۴/۵ × ۲۱ ج تیماجی قهوه ای باترنج ونیم ترنج ولچکی سوخته صفحات ۵۴۶ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی سفید آهارمهره شماره ثبت قدیم ۵۰۸۱۱ جدید ۹۱۹۲

شرح نهج البلاغه **(عربی)**

از کمال الدین میثم بن علی بن میثم بحرانی. (رجوع شود به فهرست ٤ : ١٥ و ١٠ : ٨٨١ و ١٧ : ٢٤٤ سپهسالار ۲ : ٤٩ ذریعه ١٤ : ١٤٩-١٥٠ دانشگاه فهرست کتب اهدائی آقای مشکوه از منزوی ۲ : ۱۵۰-۱۵۱)

[۳۹۷۰]

نسخه ایست به قلم نسخ مورخ ۶۷۹ (سال درگذشت مؤلف)

---

۱ - بنابر مفاد این وقف نامه شیخ حسن مولف انوار البصائر در ۱۲۳۳ حیات داشته است .

آغاز : موجود: بسمله ومن‌وصیةله لابنه‌الحسن (ع) کتبهابحا ضرین عندانصرافه من صفین ... وروی جعفربن بابویه‌القمی رحمه‌الله ان هذه‌الوصیته کتبها علیه‌السلام الی ابنه محمدبن الحنفیه رضی‌الله‌عندوهی من‌افصح الکلام . . . وفیها فصول

پایان : وهذا آخر ماوجدمن‌اختیارالسید الرضی... من‌کلام مولانا . واذوفقنی‌الله سبحانه لاتمام شرحه فله الحمد سبحانه علی مااعدنی‌له من منته‌الجزیله . . . ومنه‌اطلب والیه ارغب ان یجعل ماکتبته حجة لی‌لاعلی انه‌المنان ذوالفضل والاحسان. وفرغ من کتابته فی‌صفرسنه‌تسع وسبعین وستمایه‌والحمد لهاحق حمده وصلواته علی‌سیدنامحمد وآله الطیبین..وسلامه .

کناربیشتر برگهای اول وآخر نسخه وصالی وبرك آخر پارگی‌نیزدارد برپشت‌برك اول چند تملك‌ویادداشت‌کهن است .

قطع وزیری ۱۴ × ۲۵ ج تیماجی قرمز مندرس آستروسجاف عطف‌وحواشی‌تیماج مشکی صفحات ۴۱۰ سطور ۲۱ کاغذ سمرقندی ضخیم شکری‌رنك شماره‌ثبت‌قدیم ۱۴۳۲۱ جدید ۲۹۶۳

الاستیفاء **(عربی)**

تلخیص الشافی ازشیخ‌الطایفه‌محمدبن‌الحسن طوسی . رجوع شود به ذیل شماره ۳۹۵۷ (ص۲۰۹۷-۲۰۹۸فهرست‌حاضر)

[۳۹۷۱]

نسخه‌ایست بقلم نسخ مورخ ۱۱۰۱ این نسخه را علم‌الهدی فرزند فیض کاشانی نویسانیده وخود او درذیل صفحه‌آخر درپشت نخستین برك یادداشتهایی دارد . پایان درپشت برك اول چنین نوشته است : کتاب الاستیفاء فی‌الامامه من تألیف شیخ الطائفه وعمادالدین ابوجعفر محمدبن‌حسن بن‌علی‌الطوسی وهوتلخیص‌لکتاب الشافی‌الذی جادبتالیفه علی‌المومنین السیدالاجل... علم‌الهدی علی‌بن‌الحسین‌بن‌موسی. »

زیر این نوشته مهری است بانقش «جمال‌الدین اسحاق» بریك برك اضافی پایان نسخه این دو بیت‌دیده‌میشود که‌گویاازعلم‌الهدی است وبالای آن نوشته «لمحرره»

چون بعد نبی روی جهان گشت سیاه
هر طایفه را کرد هوائی گمراه
صد شکر خدا که ماز انواع خطر
در کشتی اهل بیت داریم پناه

ج نخست‌کتاب‌در (برك ۱۳۸ ب) پایان یافته‌است .

قطع‌خشتی‌۱۶/۵ × ۲۳/۵ ج تیماجی‌قرمز صفحات ۵۳۱ سطور۱۹ کاغذ اصفهانی‌نازك آهارشده‌دار شماره ثبت قدیم ۲۷۸۳۵ جدید ۸۵۰۸

بغیة الطالبین لصحة طریقه‌المجتهدین (۱) **(عربی)**

از عبدالله‌بن محمدرضا حسینی شبر (م - ۱۲۴۲) .

این کتاب درباره مسائل مورد اختلاف بین علماء اخباری و اصولی و اثبات صحت طریقت علماء اصول است و مولف آنرا در نوشته ذریعه کشف الحجب ازکتاب بزرگ خویش «منیةالمحصلین» فراهم آورده است .

کتاب بغیةالطالبین دارای‌پنج مبحث وهرمبحث دارای‌چند فصل واصل است : (المبحث‌الاول فی‌الکتاب (حجیت‌ظواهرکتاب) البحث‌الثانی فی‌السنه المبحث‌الثالث فی‌الاجماع‌الرابع فی‌الادلة العقلیه الخامس فی‌الاجتهاد والتقلید دارای ٤ فصل ویك اصل) .

شبر دراین رساله ازکتاب منیةالمحصلین خویش یاد می‌کند .

ذریعه ۳ : ۱۳۵ کشف‌الحجب : ۸۷

آغاز : الحمدلله‌الذی نزه قلوب‌المجتهدین فی‌معرفة احکامه من‌ظلمات الجهل‌والشبهات . . . امابعدفیقول قلیل‌البضاعه‌هذه تحقیقات صافیه و ترقیات شافیه.. تشتمل علی‌جل‌المسائل الاصولیه وامهات الدلائل الشرعیه التی‌طال فیهاالتشاجر والنزاع بین‌المجتهدین والاخباریین .. . وسمیتها بغیةالطالبین‌لصحة طریقةالمجتهدین... وهی‌مرتبة علی مباحث وفصول وتحقیقات واصول

پایان موجود: واماالاخبارالاخیره‌التی‌ظاهرهاالاطلاق‌الداله علی‌ان‌من لم یعرف شیا ... لاشی‌علیه وان مالایعلمون‌لایؤاخذون علیه فیمکن‌حملها علی الغافل اوعلی من لم تبلغه‌الدعوه حتی‌لاینافی الاخبارالسابقه .

[۳۹۷۲]

نسخه‌ایست بقلم نسخ قرن ۱۳ دربرخی ازصفحات اصلاحات و تصحیحات وتجدید نظر وخط خوردگی دیده میشود .

درصدر صفحهٔ نخست مهری است بیضی وبزرك با این نقش : «الواثق بالله الغنی عبدالله‌الحسینی » عناوین شگرف

قطع رقعی۱۱/۵ × ۱۶/۵ ج‌تیماجی قرمزرنك «صفحات۲۲۶ سطور۱۷ کاغذ رنگی سفید شماره ثبت قدیم ۱۴۴۳۴ جدید ۳۰۱۰

۱ ـ درکشف‌الحجب وذریعه : بغیةالطالبین فی‌حقیة طریقة المجتهدین

کشف‌الالتباس **(عربی)**

شرح‌الموجز الحاوی لتحریر الفتاوی ابن‌فهدحلی ازمفلح‌بن حسن صیمری.

رجوع شود به‌فهرست ۱۷ : ۳۳۲

[۳۹۷۳]

نسخه‌ایست بقلم نسخ قرن ۱۰

برپشت برگ اول یادداشتها وتملکهای مختلف بیشتر اوراق اثررطوبت دارد .

قطع خشتی ۱۶ × ۵ / ۲۱ ج تیماجی مشکی صفحات ۱۲۶ سطور ۲۰ کاغذضخیم آهارمهره شده شماره‌ثبت قدیم ۱۴۴۳۳ جدید ۳۰۱۸

معزنامه **(فارسی)**

= بوستان‌خیال = قائم‌نامه ازمحمدتقی جعفری حسینی متخلص به‌خیال.

این کتاب دارای چند گلستان وهر گلستان خود چندگلشن ونسخه حاضر گلشن دوم‌است ازگلستان اول. اته‌درفهرست کتابخانه دیوان‌هند چند نسخه از مغرنامه رامعرفی میکندکه هریك بخشی‌است ازاین کتاب .

نام‌چندتن‌ازقهرمانان.این‌داستان: شاهزاده‌معزالدین(شاهزاده‌ای که کتاب‌را بنام اونوشته) حکیم قیطاس، اقبال شاه ، طاقی شاه، اشبوط ، ضرون ، ملکه گلعذار، نوبهار، آذرشاه، اسب‌شاه، مرطوب‌شاه، صارمنکوس، ملکه‌سروسهی، حکیم اخشیحان ، سلطان اسماعیل ، امیر نظام‌الدین ، امیرناصرالدین‌یکه‌تاز، خواجه شمس‌القمرین وزیر وامیرکبیر جهان سالار و خواجـه شمس‌الدین.

فراهم آورندهٔ این داستان گاه شیوه‌ی خالص داستان سرایی را ترك گفته‌وپاره‌ای ازاطلاعات‌علمی، نجومی وتاریخی وجغرافی راباداستان میآمیزد

ومیکوشدکه کار از بیهوده گی وخیالی بودن محض خارج گردد . (۱) ومؤلف خود دراواخر گلستان‌دوم به‌این‌نکته اشارت‌دارد .

نویسنده این‌داستان ازرموز حمزه نیزیادمیکند: «این‌قدرکه قلمی شد ... تحریر اسامی چندی پیش نیست قصه خوان مربوط فی‌الجمله هم آن را ضبط می‌تواندکرد تا درمجالس جهت‌اظهارکمال، اورا بکارآید واین‌قدر را مستمع هم باوجود عدم‌شوق به امثال هذا میتواند شنید و یادگرفتن این اسامی چندان اشکال‌ندارد چه دررموزقصه حمزه بعضی ازاسماء طولانی را ذکر کـرده‌اند و قصه‌خوانان‌آن را به‌حافظه سپرده‌اند ومیگویند مانند سهلان‌بن‌سهل اژدهاچشم کرگدن پیشانی ، مناره گردن.» داستان سرا اشعاری نیزازخویشتن وازدیگران درداستان‌گنجانیده ازجمله شاعرانی‌که نام‌آنان دراین داستان‌آمده : نظامی، ومولوی‌است .

رجوع‌شود به‌فهرست‌اته(دیوان‌هند) ۱ : ۸۵۰ ذریعه ۳ :۱۵۶

[۳۹۷۴]

نسخه‌ایست به قلم نستعلیق قرن ۱۱ دارای دو سرلوح مرصع ومذهب در آغاز گلستان ۱و۲ (ص ۱و۲۲۹۹) بین‌السطوراین دوصفحه نیز تذهیب دارد .حاشیهٔ پایین‌برگ اول‌پارگی وکنار بسیاری ازصفحات وصالی دارد . تمام صفحات مجدول است باقلم‌درشت زر ولاجورد .

در این نسخه دو بخش ازکتاب معزنامه یا بوستان خیال است .

---

(۱) وی دربرگ۱۶۱ ب میگوید:مؤلف این‌کتاب محمدتقی الحسینی المتخلص به خیال درین مقام مصدع اوقات سامعان میگردد که چون مضامین این کتاب از زبان روایات شهربند متخیله مسموع شده غیر از لذات‌گوش فائدهٔ دیگر ببخشد و مستمع بر فراهم‌آوردن و جمع‌کردن بلکه ایجاد کردن آن تحسین برتضییع اوقـات مصنف نمایـد بنابراین اگرقدری درهرمقام ازبحث‌هرعلمی که‌مناسب باشد به‌آن مثل‌نجوم وهیئت مندرج ساخت یادرین مقام ازعلم تاریخ نیت نماید معذورش دارندکه نسبت به‌من صدق وکذب نیزجلد یابد ولآلی مضامین این دریای سخن مخترعات مخصوص هم نیستند بلکه گاهی به‌رشته راستی منسلك‌گردد لذا اگردربسط امصاراقالیم وبعضی ازغرائب عالم‌که متون تواریخ ازآن خبرمیدهد چند ورقی سیاه‌کرد بایدکه باعث ملال مستمعان‌نگرددکه‌چندین کتب فراهم‌آید تااین مضامین حاصل‌شود» .

بخش نخست (برگ ١-٢٢٨ب) گلشن دوم‌ازگلستان اول‌وبخش دوم (برگ٢٢٩ الف تا آخر نسخه) گلشن یا دفترسوم گلستان اول‌وپایان‌گلستان اول(که‌بهاردوم‌نیزهست) خواهد بود .

آغازنسخه : حمدی‌که اگر تمام دریاهای روی زمین مرکب شودوجمیع‌شاخهای درختان ربع‌مسکون قلمهاگردد به‌تحریر آن‌وفا نکنند اگر کاررا بشروع درمطلب‌برخود آسان سازیم بتحریر باقی‌قصه که در آخر گلشن دوم ازگلستان اول از کتاب بوستان خیال به این روش زیب و زینت‌بخشیده‌اند میان روان‌شدن شاهزاده نامدار معزالدین‌فلك اقتدار بجناب‌ملك‌ظهورستان وکتخدائی آن‌شاهزاده‌عالی‌شأن باناطقه‌را روشن‌بیان‌ومواصلت عاشقان بامعشوقان

پایان‌بخش‌اول : المؤلفه

چو آلوده‌گردیده این داستان	به احوال ناپاك آن سلحدان
شد آلوده این قصه محتشم	به مذکور این خارودشت ستم
همان به‌که سازم سخن مختصر	وگر هم نویسم نویسم ز سر
غرض‌چون ز جمشیدکردم‌کلام	کنم ختم گلزار در این مقام

راوی‌گویدکه چون سررشته سخن‌بذکر جمشیدکشید و این‌چند داستان به‌مذکورآن پلید آلوده‌گردید بایدکه‌گلزار اول ازگلشن دوم ازگلستان اول ازکتاب بوستان خیال‌در اینجا ختم نمایم و از داستان صاحب قران نقاب ازچهره شاهد مقصود در گـذار دیگر برگشایم چنانکه باقی قصه پرغصه این‌پلید یعنی جمشید نیز در ضمن داستانهای صاحب قران‌گیتی ستان یعنی شاهزاده معزالدین کامران مذکور خواهدشد واین‌گلزار مشتمل‌است بر ذکررفتن صاحب قرآن به جبل‌الصفا - تا درجشن نوروز نشستن وتهیه‌خواندن لوح کردن وچون سخن به این‌مقام خواهدکشید بهار اول ازکتاب بوستان خیال باتمام‌خواهد رسید .

آغازبخش‌دوم:

به‌نام خدایی که از مشت خاك	پدید آورد گوهر تابناك
به‌آن گوهر از لطف بی‌انتها	فروغ خرد را نماید عطا

و بعد از حمد و سپاس حضرت ملك‌علام و دعای ازدیادعمرودولت‌وبقای‌سلطنت پادشاه اسلام محمدشاه پادشاه غازی خلدالله ملکه‌وسلطانه . وازدیادعمر ودولت واقبال- نواب محمد اسحاق بهادر که حق‌تعالی مع بزادران. مدارج رفعت و شوکت ترقی دارد شروع در دفترسوم بهار دوم‌که معزنامه نام دارد نموده‌شدذکرفرستادن شاهزاده‌معزالدین ابوالمکارم ایلچی‌گری بجانب شهر فردوس وجبل‌اعلی نزد ابوعامر و ابوحاکم‌سابق‌برین رقم‌کرده کلك بلاغت آئین شده‌که آن شهریار بعداز تناول نمودن ثمرةالفهم به تصفیه قلب مشغول است و بعد از آنکه از آنکار پرداخت شروع به خواندن کسب حکمت از تصانیف حضرت ادریس‌و اعفاذیمون مصری نمود .

پایان کتاب: چون خواندن لوح وطلسم بیضا متضمن خواندن کتاب شاهنامه بزرگ یعنی تاریخ الاعظم است گلدسته بنداین گلهای رنگین یعنی مسود این اوراق- محمدتقی الجعفری الحسینی المتخلص به خیال را چنان بخاطر گذشت که گلستان اول راکه عبارت ازبهاردوم ازکتاب بوستان خیال است در این مقام ختم نماید و نقاب ازچهره گلرخان مضامین باقیه در گلستان دوم وبهار سوم برگشاید وخواندن لوح طلسم بیضا رامقدمه آن کتاب تاریخ الاعظم سازد وتتمه احوال خیرمآل صاحب قران اکبررا درضمن قصه صاحب قران اعظم بیان کند به این ترتیب که بعد هرچند داستان از این افسانه شیرین داستانی از این قصه رنگین نیز بر صفحه بیان خواهد کشید و خاطر دوستان را از تماشای گلهای تمام این بوستان خورمی (کذا) و تازگی خواهد بخشید واین گلستانرا مسمی بمعزنامه گردید امید که عزیزدلها گرددو گلستان دیگر چون بفرصت روزگار باتمام رسد بنام خورشید نامه علم شهرت برافرازد والله الموفق علی الاتمام .

در ذیل صفحه آخر یادداشتی است بقلم خوب شکسته از محمدباقر بن محمد رحیم تبریزی مورخ ۱۱۶۴ وبرپشت برگ نخست تملکی است مورخ ۱۲۵۸ ونام نویسنده تملك دراز وصالی ازبین رفته . کنارچندبرگ اول ودوبرگ آخر وصالی شده . عناوین شنگرف

قطع رحلی بزرك ۲۷ × ۴۶ ج تیماجی قهوه قرمزباسجاف تیماج و مندرس آستری تیماج مشکی سالم صفحات ۱۰۸۶ سطور ۲۱ کاغذ خانبالغ آهار مهره شماره ثبت قدیم ۱۴۰۹۲ جدید ۱۵۵۴۱

۱- شرح فصوص الحکم (ص۱-۸۱ دفتر) (عربی)

شرح فصوص فارابی است از امیراسماعیل شام غازانی (شنب غازانی) شاگرددوانی (م-۹۱۶)

رجوع شود به ذیل شماره ۱۸۷۵ فهرست ٤٤٦ ذریعه ۱۳ : ۳۸۱)

درنسخه حاضرچند فقره حاشیه ازمؤلف (بانشان منه) ونیز حواشی بسیار است بانشان (م ح ق) ونویسنده این حاشیه‌ها گویا میردامادا ست .

بیشترحواشی برشارح خرده گیری وازفارابی دفاع میکندودریکی ازحاشیه‌ها که تعلیق است برفص توحید« وجوب الوجود لاینقسم بالحمل علی کثیرین مختلفین بالعدد» نویسندهٔ تعلیق ازشبهه ابن کمونه یادمیکندومیگوید: بااین برهان که فارابی برای توحیدآورده ، شبهه ابن کمونه رامیتوان پاسخ گفت .عبارت این تعلیق چنین است :«هذا البرهان الذین لتوحیده تعالی یدفع شبهة ابن کمونه صراحة ... وانما

مرادهذا الحکیم العظیم المنزله بقوله و الامکان معلولاان تکثیر الشی انمایتصور بسبب انضمام شی آخر الیه فلوفرض واجبان بسیطان مختلفی المهیه والوجوب یکون عرضیا فهما فقلنا علیة ذلك الوجوب لایمکن متعدداً اذ هولواحد فعلیه لایکون عین کل منها والا لایتعد دالواجب فیکون امراعاًما متحققا فی کلیهما... فکان کل منها مرکباً ومعلولا وهذا ماارادهذا الحکیم العظیم القدر رحمه‌الله.»

۲ـ رساله مبدا ومعاد (ص۸۱ـ۱۵۵ دفتر) (عربی)

از شیخ الـرئیس ابن‌سینا. شیخ این کتاب را براساس فلسفه مشاء برای ابواحمد محمدبن ابراهیم فارسی درسه مقاله ودرهرمقاله چندفصل تألیف کرده است واینك فهرست فصول مقاله اولی تانمونه مباحث موجود در رساله باشد (فهرست تمام فصلها درفهرست دکتر مهدوی دیده‌شود) .

المقالةالاولی فی اثبات المبداء الاولی للکل ووحدانیته وتعدید الصفات التی تلیق به‌این‌مقاله دارای ۵۲ فصل است :

فصل ۱ ـ تعریف واجب الوجود ۲ ـ واجب الوجود لایکون بذاته‌بغیره ممکن‌الوجودبذاته وبغیره ۳ـ واجب‌الوجود ٤ ـممکن الوجودبذاته انما یوجد بـان‌یجب وجوده ۵ ـ فی‌انه‌لایجوز ان یکون‌اثنان یحدث منهما واجب وجود واحد٦ ـفی‌ان‌واجب‌الوجودبذاته‌واجب‌الوجودبجمیع‌جهاته ۷ ـ واجب‌الوجود معقول‌الذات‌وعقل‌الذات... وان‌العقل‌والعاقل والمعقول‌واحد ۸ ـواجب‌الوجود بذاته خیر محض ۹ ـ واجب‌الوجودحق‌محض۱۰ـواجب‌الوجودنوع لایقال‌علی کثیرین۱۱ـواجب‌الوجودواحدمن‌وجوه‌سننی۱۲ ـفی‌انه بذاته‌معشوق‌وعاشق‌ولذیذ ویلتذبه۱۳ـواجب‌الوجود کیف‌یعقل‌ذاته ۱٤ـفی‌تحقیق وحدانیةواجب الوجود۱۵ـ فی‌اثبات‌واجب الوجود۱٦ـفی‌انه‌لایمکن‌ان‌یکون‌لکل ممکن‌الوجود علة معه۱۷ـ لایمکن ان‌یکون الممکنات فی‌الوجود بعضها علة لبعض ۱۸ـ فی‌التجرد لاثبات واجب الوجود ۱۹ ـ فی‌بیـان ان‌کل حادث ثبانه بعله ۲۰ ـ فی‌انتهاء مبـادی

الکائنات الی العلل المحرکه حرکه مستدیره ۲۱ـ فی ان المحرک بالارادة متغیر الذات ـ ۲۲ـ فی ان القوة القسریه یحدث عنها اختلاف احوال ۲۳ـ فی جمیع صفات واجب الوجود ۲٤ـ فی الدلاله علی ان هذا المأخذ می البیان ای ماخذه ۲٥ـ فی اثبات المحرک لکل حرکه وانه غیر المتحرک ۲٦ ـ فی اثبات محرک غیر متحرک و لامتغیر ۲۷ ـ ۲۸ ـ اثبات دوام الحرکات بقول مجمل ۲۹ ـ کل حادث فله ماده متقدمه الوجود ۳۰ ـ مطلب آخر نافع ۳۱ ـ فی ان ذلک لم تقع لانتظار وقت ولایکون وقت اولی ۳۲ ـ فی انه یلزم علی وضع هولاء المعطله ان یکون الله سبحانه یسابق الزمان و الحرکة بزمان ۳۳ ـ فی انه لایجوز ان یکون آن ازل ۷٤ ـ فی ان المعطله یلزمهم ان یضعوا و قتاً قبل وقت بلانهایه ۳٥ ـ فی حل مغالطاتهم فی تناهی الازل ۳٦ ـ فی حل مغالطاتهم فی انه اما ان یحب اثبات التعطیل اوایجاب المساوات بین الله و بین الخلق ۳۷ ـ ان هذه الحرکه وانما یدوم بالاتصال لابالتشافع ۳۸ ـ فی ان الحرکة الاولی لیست مستقیمة بل مستدیرة ۳۹ ـ الفاعل القریب للحرکة الاولی نفس وان السماء حیوان مطیع لله عزاسمه ٤۰ ـ فی ان حرکة السماء مع انها نفسانیه کیف یقال انها طبیعیه ٤۱ ـ لایجوز ان یکون المحرک الاقرب للسماوات عقلا مجرداً ـ ٤۲ ـ ای الاجسام مستعده للحیوة ٤۳ ـ فی ان قبل النفس للفلک محرکاً لانهایة لقوته ٤٤ ـ المحرک الاول کیف یحرک ٤٥ـ فی ان لکل فلک جزوی محرکا ٤٦ ـ ابطال رای من ظن ان اختلاف حرکات السماء لاجل ماتحت السماء ٤۷ ـ المتشوفات التی ذکرنا لیست اجساماً ولانفس ٤۸ ـ حرکة الافلاک وضعیه لامکانیه ٤۹ ـ ان الافلاک الداخله فی الحرکة الاولی کیف یتبعها ٥۰ فی ان النار کیف یتبع الفلک فی الحرکه ٥۱ـ اجسام الفلک مختلفه الانواع ٥۲ ـ تعریف جرم الکل ونفس الکل .

المقالة الثانیه فی الدلالة علی ترتیب فیض الوجود عن وجوده مبتدئا عن اول موجود عنه

المقالة الثالثه فی بقاء النفس الانسانیه و السعادة الحقیقیة الاخرویه .

شیخ الرئیس در مسئله وجود مبدأ حرکت درهر جسم از تلخیص کتاب السماء والعالم ارسطوو تلخیص کتاب سماع طبیعی اویاد وتفصیل را به آن دو کتاب احالت میکند .

در مقاله سوم حکایت معالجه روانی پزشك دربار ساسانی کنیزکی را که بهنگام آوردن وگستردن سفره برای پادشاه و آن پزشك ناگاه دچار عارضه ای سخت شد و قامت راست نمیتوانست کرد بازگفته است (ص۱۳۳ نسخه)

نسخه حاضر حاشیه‌هایی دارد بانشان (م ح ق) که ظاهراً رمز نام میرداماد است . این حواشی متعدد است ودر مسائل توحید وحدوث و زمان دهری بسطو تحقیقاتی دارد .

این حواشی در دیگر نسخه‌هایی که دیده‌ام نیست (۱)

۱ـ بهمین دلیل نمونه‌ای ازحواشی نقل میگردد :

در یکی از تعلیقات ، برهانی را که شیخ الرئیس برنفی اشتراك وتعدد واجب الوجود میاورد محکم وغیرقابل خدشه دانسته ومیگوید «ازاین استدلال بااین اسلوب بدیع که شیخ روساء حکمت بیان داشته میتوان برای دفع شبهه ابن کمونه استفاده کرد) وپس ازپایان تعلیق یادشده درذیل آن این حاشیه که متضمن اشکال وحلی است دربرهان توحید دیده میشود:

«لکن بعد سویعة من الزمان اوردعلی ابلیس الوهم من جانب ابن کمونه اشکالا قویا من انه لایصح ان یکون وجوب الوجود من الامور العینیه ولیس بلازم لجواز ان یکون من ـ الاعتباریات . فاستعذت بالحق المعبود حتی الهمنی بان ننقل الکلام الی ماینتزع منه وجوب الوجود اهو مما یکون کل من ماهیتی الواجبین شرطاله فیکون مرکبا اذ تعددالشرط لایتصور فیهما هو واحد من جمیع الجهات اویکون احدهمافقط شرطافیتم وجوب الوجود ومهیته بدون الاخر ...ولایتصوران یکون احدهما الاعلی لتعیین شرطا کماعلمت فی هذا الفصل من هذه الصحیفة العلیا وارجو من هدایة الله تعالی وفیضه الحق ان یرشدو یهدی سائر طلبة الحق»

شیخ الرئیس در فصل (اثبات دوام الحرکات) ازرساله مبدأ ومعاد میگوید :

«قد بان لنا فی الطبیعیات ان الزمان تابع للحرکة. وان الحرکة لایحدث مابعدمالم یکن الا الحادث» . و درپایان این بحث میگوید :

«لایمکن ان یحدث مالم یتقدمه وجودالقابل وهوالماده» . و صاحب حواشی (که ظاهراً میرداماد است) در اینجا حاشیه‌ای مبسوط داردکه با این عبارات آغازمیگردد:

بقیه حاشیه درصفحه بعد ـ

فهرست ۵ : ۴۶۳ . دکتر مهدوی : ۲۱۲ . ۲۱۷ قنواتی ص۲۵۲ ذریعه ۱۹ : ۱۰

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین .. وبعد فانی اریدان‌ادل‌فی‌هذه المقاله‌علی حقیقة ماعندالمشائین‌المحصلین من حال‌المبدأ والمعاد تقربا الی‌الشیخ الجلیل ابی‌احمد ـ فیصح‌مقالتی هذه‌ثمرتی علمین کبیرین احدهما الموسوم‌بانه‌فیما بعد الطبیعیات والثانی‌العلم‌الموسوم‌بانه فی‌الطبیعیات ...ـ واتحری‌فی‌هذه‌المقالات‌ان اوضح ما اغلقوا واعلن ما ستروا ... بمقدارالوسع‌القاصر الذی‌لمثلی ممن‌منی بانقراض زمان‌العلماء و انصراف‌الهمم

پایان: فهذا غایة ما ذکرنا ان نودعه کتابناهذا وکنارقدوفینابماوعدناعلی سبیل‌الاختصار... ولکن مؤثرالایضاح‌والاختصار وتقریب‌البعیدان‌مال‌الی‌الاظهر فهو معذورونسال‌الله ان‌یجنبناالزیغ ... واعتقادالعجب‌فیمانری‌ونفعل .

درکنار رقم‌کاتب‌در حاشیه آخرین صفحهٔ‌نسخه‌ابیاتی‌است بفارسی‌که در صدر آن‌نام‌گویندهٔ‌ابیات‌شیخ‌شهاب‌الدین مقتول نوشته. اینک‌ابیات:

چون دور فلك به‌سیصد وشصت هزار

هر لحظه کند به گردش خویش مدار

بقیه حاشیه از صفحه قبل:

ـ «لایخفی‌ان‌هذه‌الافاده لوکانت صحیحه یستلزم‌امتناع‌الحدوث‌الدهری»

وپس‌ازچندین‌سطرچنین میاورد :

«قوله فانه لایمکن ان‌یحدث مالم‌یتقدمه وجودالقابل وهوالماده ان‌ارادبه‌الحدوث الزمانی‌فهوحق ...لکن کلامنافی‌الحرکةالدوریه‌الفلکیه الحافظه‌للزمان و لیست‌تلك‌الحرکه حادثه زمانیه بل انما هی حادثه حدوثا دهریا و ان اراد به‌الحدوث‌الدهری‌فکیف‌یصح اذا لمجردات مثل‌العقول حادثه بالحدوث‌الدهری علی‌ماقام علیه‌البرهان مع انها لم یتقدمها وجود ماده وهی‌مقدسه‌عن ملابسةالمواد والظاهران‌هذاالحکیم العظیم‌الشأن‌زادالله رشته‌فی حظائرالقدس انماافادهیهنابهذاالنهج مماشاة لبعض‌المشائین الظاهریین‌من‌الفلاسفه‌اذهواوما الی‌الحدوث‌الدهری فی‌کثیر من‌المواضع من‌الشفا و مع‌القول بذلك لایصح هذه‌الافاده »

از حاشیه میرداماد بررساله مبدأ ومعادابن‌سینا درهیچ‌ماخذی‌ذکری نیافتم

ظاهر شود آنچه پیش ظاهر شده بود
بی هیچ تفاوت ز یمین و ز یسار
هر صورت‌وهر نفس که شد محو کنون
در مخزن روزگار گردد مخزون
چون باز همان وضع شود وضع فلك
از پردهٔ غیبش آورد باز برون

۳ ـ رسالةالزوراء (ص۱٦۱-۱۷۹دفتر) **(عربی)**

ازجلال‌الدین محمددوانی

(رجوع شود به‌فهرست ۵: ۲۸۵-۲۸۷)ونیزرجوع‌شودبه‌ص: ۱۹٤۲فهرست حاضر: تحقیق‌الزوراء ازکمال‌الدین‌رازی)

۴ ـ شرح خطبةالزوراء (ص۱۷۰-۱۷۸دفتر) **(عربی)**

از دوانی.

درپاسخ اعتراضی که برعبارتی در خطبه رساله زوراءایرادگردیده‌است. کمال‌الدین لاری این رساله را در شرح خودش بررساله زوراء (= تحقیق‌الزوراء)گنجانیده وشرح کرده است.

رجوع شود به‌ص ۱۹٤۲ فهرست حاضر.

۵ ـ شرح‌الزوراء (ص ۱۷ ـ ۲۰۱ دفتر) **(عربی)**

از جلال‌الدین محمد دوانی رجوع شود به فهرست٤: ۱۸۱وج۵: ۳۳۵-۳۳٦وج: ٤۸٦ وفهرست‌حاضر: ۲ ۱۹٤ذریعه ۱۳: ۳۰۳.

٦ـانموذج العلوم (۲۰۱ ـ ۲٦٤ دفتر) **(عربی)**

از جلال‌الدین محمد دوانی.

دوانی دراین رساله ده‌مسئله از ده‌دانش راموردنظرقرار داده ودربارهٔ آن بحث میکند وپیش از شروع در مسائل ، استادانو تاریخچه کوتاه

زندگی خود را یاد میکند . یکی از اساتیددوانی که دراینجاازاویادآورده ، پدرش سعدالدین‌اسعد دوانی‌است که سلسله مشایخ‌واساتیداورا چنین میشمارد: شرف‌الدین عبدالرحیم جزی‌شاگرد امام ابوالمکارم خواجه‌شیخ‌بن‌المبارك شاه ساوی، شمس‌الدین‌محمدجزری، جمال‌الدین‌محمودبن‌حاج ابوالفتح‌سروستانی، لسان‌الدین‌نوح سمنانی‌شاگردجمال‌الدین محمدقزوینی‌ومیرسیدشریف گرگانی). استادان دیگر خویش‌را چنین‌یاد: میکند صفی‌الدین عبدالرحمان حسینی ایقجی‌و عبدالله‌بن‌میمون کرمانی گیلی‌ومحیی‌الدین‌محمد انصاری کوشکناری .

مسائلی‌که دوانی در این‌رساله(انموذج العلوم)فراهم آورده‌اینهاست : اصول فقه، حدیث ، خلافیات ، حدوث عالم ، مسائلی‌ازطب، هندسه ، هیئت وارثماطیقی. درمسئله‌حدوث وقدم عالم به‌تفصیل بسیارگراییده است .

رجوع شود به‌ذریعه ۲: ٤٠٦بروکلمان: ۲ص۳۸۲

آغاز : ــ الحمدلله المحمود فی‌کل فعال ... فیقول الفقیر الی‌الله تعالی محمدبن اسعد الدوانی الصدیقی ... انی کنت برهة من‌الزمان ... مشغوفابان انسلك فی‌سلك خدام حضرة من فاق السلاطین ... سلطان محمود ... واقدم بین‌یدی ذلك ذکر بعضی مشایخی‌العظام‌واساتیدی الاعلام

پایان: هذا آخر ماقصدنا ایراده‌فی‌هذه‌الرساله‌جعلته‌انموذجا‌لتلك العلوم ولله الحمد فی‌الاخره والاولی .

۷ ـ تفسیر سورهٔ اخلاص (ص ۲۵ ـ ۳۱۱ دفتر) **(عربی)**

ازجلال‌الدین محمددوانی (رجوع‌شود به فهرست حاضر: ۱۸۰۸)

۸ ـ تعریف علم کلام (ص ۳۱۲ ـ ۳۲۳ دفتر) **(عربی)**

= حاشیه شرح مواقف عضدی از مولی جلال دوانی و(بنابرگفته او در دیباجه) تقریرات اواست به‌هنگـام تدریس شرح سید شریف‌گرگانی برکتاب مواقف دربارهٔ تعریف علم‌کلام . دوانی این‌رساله‌را برای سیدحبیب‌الله تألیف کرده است .

کشف الظنو ن : ۱۸۹۳ تهران الهیات ش ٤/۷۵۵ دانشگاه ش/٤٦٦٨ سپهسالار ٤٥٠٥/٦

آغاز : یامن وقف فی حواشی مواقف جلاله عقول الاجله ... فهذا نبذ من الکلام علی تعریف علم الکلام کنانقرره اثناء مدارسة شرح المواقف سیدنا و شیخنا . . . المشتهر فی اصقاع العالم بلقبه الشریف ... حررته بالتماس عصابة من الاخوان... ثم اتحفته الی من جمع اشتات المعالی ... السیدالاید ... حبیب الملة والدین محب الله

پایان: فان الامی یتهیأ للکتابة لکنه لایقدر علیها .

۹ ـ شرح خطبه طوالع الانوار (ص ۳۲۳ - ۳۳۷ دفتر) **(عربی)**

از مولی جلال دوانی .

کشف الظنون : ۱٦٥ فهرست ۹ :٦١٥-٦١٦

آغاز : بسمله قال المصنف... الحمدمن وجب وجوده وبقائه عدل من التصریح بالموصول...

پایان: جعل مسائل الکتاب انوار الطالعه مطالع الافکار فهندس بها الی القاصد ونسج بها الاوطار والحمد علی ان هدانا والشکر علی ماأولانا .

[۳۹۷۵]

دفتریست به‌قلم نسخ محمودبن محمدقاسم شریف سیستانی(در نسخه: سجستانی) مورخ ۱۰۸۸ برپشت نخستین برگ رساله زوراء فهرست رساله‌های مندرج دراین دفتر را نوشته‌اند ودرفهرست مزبور نام تفسیرسوره جحد نیز دیده‌میشود که دردفتروجودندارد . این‌دفتر۳ کتابخانه مرحوم میرزاطاهر تنکابنی تعلق داشته ودرحواشی برخی ازصفحات خط او دیده میشودکناربرك آخروصالی دارد. دربرخی ازبرگها لکه رطوبت وجوددارد .

قطع رقعی ۱۲ × ۱۸/۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۳۳۷ سطور ۲۳ کاغذ شکری شماره ثبت قدیم ۲۵۹۵۳ جدید ۵۵۱٦ تنکابنی: ۱۷۱

عین العلم **(عربی)**

ازمحمدبن عثمان بن عمر نسفی مؤلف کتاب وافی درنحو (قرن۸) درسلوك و اسرارعبادات بااستناد به‌روایات دارای یك مقدمه بیست باب وخاتمه. به‌نوشتۀ

حاج‌خلیفه، ابن‌حجر تصریح دارد که مؤلف از فضلاء و پارسایان هنداست و نام خویش را اخفاء میکرده و ملاعلی قاری‌مکی (م ـ ۱۰۱۴) نیز که عین‌العلم را شرح کرده نام‌مؤلف آن کتاب‌را ذکر نمیکند. حاج‌خلیفه سپس میگوید برخی معتقدند که مؤلف این کتاب محمدبن‌عثمان بلخی‌حنفی است.

برپشت برگ اول نسخه‌حاضر که رونویسی آن در زندگی مؤلف انجام‌شده چنین آمده است :

«کتاب عین‌العلم فی بیان العبادات والعادات والمهلکات والمنجیات تصنیف‌الشیخ‌العالم‌العامل‌الفاضل... محمدبن عثمان‌بن عمرالنسفی وهومصنف الوافی اصلح‌الله حاله وانجح آماله»

بنابراین جای تردیددرهویت‌مؤلف کتاب‌باقی نمیماند. مؤلف‌این کتاب‌را به سیدابراهیم‌هدیه‌کرده ودردیباجه باتکریم‌فراوان ازاویاد میکند.

اینك فهرست مندرجات‌کتاب :

مقدمه درعلم باب‌اول قرآن وذکرباب دوم انفاق و قناعت. سوم روزه داری چهارم سفر وحج و جهاد پنجم تزویج وتخلی ششم‌کسب و ورع هفتم معیشت هشتم آداب صحبت نهم سکوت وآفات نیکویان دهم عفو وگذشت و نصیحت یازدهم عزلت دوازدهم تواضع سیزدهم صدق اخلاص نیت چهاردهم ذکرموت و قصرامل پانزدهم نفی خواطر و ریاضت شانزدهم توبه هفدهم صبرورضا وشکر هیجدهم خوف ورجا نوزدهم فقروزهد بیستم توحید وتوکل خاتمه‌سلوك و محبت

کشف الظنون ۱۱۸۲ دانشگاه نسخه‌شماره ۳۲٦٤ وهمین‌فهرست : ۱٦۹

آغازیارب یارباه‌باسمك‌ابتدی وبك‌اقتدی... خطر ببالی تصفح‌تلك‌العلوم واسرارها وتتبع‌سیرالرجال‌وآثارها... وبالغت فی‌جمعها وتهذیبها واستقصیت فی‌ضبطها و ترتیبها واتحفت به‌الفرع العلی من‌الاصل العلوی والغصن‌السنی من

الشجرالحسینی ارفع السراة عماد آوهومن بنی‌عدیان وسمی‌جده خلیل الرحمان رکن‌الدین... فحصل بحسن لطف رحمانی ... کتاب حجمه عندی صغیر ... و باعلی ظنی عزیزیعنی‌عماعداه...واساسه‌الکتاب‌والسنة وشیم الصحابه‌معری عما حدث من‌وضع غیرمشروع المقدمه فی‌العلم... العلم علمان‌علم المکاشفه

پایان : ویصیرمن‌ملوك‌الدین وقدانتهی الکتاب متحلی‌المقطع‌بالدعا ... وآخردعوانا ان‌الحمدلله رب‌العالمین والسلام‌علی‌عباد الله الصالحین والصلوة علی‌رسوله ... وعلی‌اتقیأ امته اجمعین

[۳۹۷٦]

نسخه‌است به‌قلم نسخ قرن۹ حواشی بسیار بدون نشان و با نشانهای مختلف و مقول ازکتابهای احیاء العلوم، مشکوة ، شرح عوارف المعارف ، منتخب احیاء، شرح طبیعی ، احیاء وحاشیه‌هایی به‌فارسی دارد. فهرست ابواب‌کتاب باقلم قرمزوکهن (کویا ازکاتب نسخه) سبزرنك بربرك اضافی‌آغازنسخه نوشته‌است . پشت برك نخست علاوه بریادداشت درباره مؤلف (که نقل‌گردید) ممکن‌است سورخ ۱۱۴۱ وچندمهربیضی

قطع‌خشتی ۱۷/۵ × ۲۴ج ت ماجی مشکی صفحات ۱۴۲ سطور۱۷ کاغذترکی شماره ثبت‌قدیم ۱۳۲۹۱ جدید ۲۹۸۹

امالی **(عربی)**

تألیف امام محمودبن عزیز کاتبی. درآغازباب‌فضیلةعلم نام مؤلف وسند روایت اوچنین‌یادشده : قال‌الشیخ الامام شمس‌المشرق محمودبن‌العزیزالکاتبی اخبرنا (درنسخه : اخ) السیدابوالحسن محمدبن‌فقیه‌الله الحسینی وهواخوالسید الاجل‌ابی الغنائم حمزه الذی سمعنا علیه جامع البخاری قال اخبرنا ابوعثمان الحیری قال حدثنا ابوبکرالقطان قال حدثنا محمدبن یعقوب الاصم قال حدثنا ابوعتبه قال‌حدثنا بقیه قال‌حدثناالسری عن‌ابی‌صالح عن الضحاك بن مزاحم عن عبدالله‌بن‌مسعودقال قال‌رسول‌الله صلی‌الله‌علیه من‌خرج‌یطلب‌بابا من‌العلم لیردبه باطلا الی‌حق اوضالاالی هدی‌کان‌کعبادة متعبد اربعین یوما. قال‌واخبرناالشیخ المقری‌النیشابوری المعروف بالحیری‌قال‌اخبرنا عبدالواحدبن‌کامل الحمدانی

بکرمان قال‌اخبرنا ابن‌سلامه‌القضاعی بمصر باسناده عن النبی قال حدثنی ابی...
قال‌حدثنی علی‌بن ابی‌طالب قال قال رسول‌الله الایمان معرفته بالقلب و قرار
باللسان وعمل بالارکان اخبرنا ابوعبد الرحمان و نیز درچنین باب : اخبرنا
ابوالحسن‌الحافظ عن‌ابن‌کامل الحمدانی عن‌القاضی‌القضاعی

راوی کتاب ازمؤلف، ابوالحسن علی‌بن محمدالعمرانی است که درظهر
نسخه‌نام‌اوراکاتب-که ظاهراً خودراوی‌کتاب‌ازعمرانی‌است-ثبت کرده‌است.

درآغاز کتاب‌مؤلف‌بعنوان مقدمه‌وبا اختصارنعمتهای الهی رابرمیشمارد
واندکی‌سخن‌درنبوت واثبات‌اعجاز قرآن‌ووجوه‌اعجاز قرآن دارد وپس‌از این
مقدمه‌چند باب‌است به‌این‌گونه :

باب فی فضیلة‌العلم، ومن‌املائه باب‌فی‌الاختیارمن‌العلوم، ومن‌املائه باب
فی‌الایمان ، من‌املائه ومما وقع‌فیه‌الایمان بمعنی‌العلم التصدیقی . ومن‌املائه
قدکنا ذکرنا ان‌الاسلام یذکرویرادبه الشریعه

درباب اول(فی‌فضیلة‌العلم) درتعریف‌علم‌کلام چنین‌آمده «فنقول ان علم
الکلام هوالعلم المقسم للعلوم والمتکفل بتمیز کل‌واحدمنها من‌الآخر و ایراد
خصائصهاواحصاءثمراتها ومنافعهافانه یبتدی‌من‌الموجودالمطلق فیقسمه‌الی‌قدیم
و محدث ثم یقسم المحدث الی‌جوهروعرض »

درمقدمه کتاب ازنظام ، جاحظ، عبدالحمید، ابن‌المقفع ، علقمه وابن
زکریا (محمدبن‌زکریا رازی) وازبرتری رازی در طب برجالینوس وخطاهای
پزشکی‌جالینوس‌یادشده.اینک‌نام رجالی که‌دراسنادروایات‌کتاب‌دیده میشود (با
همان‌ترتیب‌که درکتاب یادشده):

من‌املائه باب فی‌الاختیار من‌العلوم قال اخبر نابن‌عبدالعزیز النیشابوری
قرائة علیه فی‌داره بحیرة‌نیشابور قال‌اخبرناابن‌کامل‌الحدافی‌قال‌اخبرناابوعبدالله
باسناده عن‌النبی صلی‌الله علیه »

ونیز درهمین باب: «قال اخبرنا السید الاجل ابوالغنائم الحسنی قال اخبرنا ابوعبدالرحمان الحیری قال اخبرنا ابوالهیثم الکشمیهی قال اخبرنا ابوعبدالله محمدبن یوسف بن مطر قال اخبرنا ابوعبدالله محمدبن اسماعیل عن سعیدبن یحیی بی سعید قال حدثنا ابی عن ابی برده بن عبدالله بن ابی برده عن ابی موسی»

درباب الایمان: قال اخبرنا الشیخ الامام ابونصر القشیری ه. الشیخ الصالح ابوحفص .. اخبرنا ابوسعید احمد ... اخبرنا ابوبکر الرازی ... اخبرنا ابوالصلت عبدالسلام الهروی قال حدثنا علی بن موسی الرضا

آغاز : قال الشیخ الامام الاجل تاج الفضلاء شمس المشرق محمودبن العزیز الکاتبی . الحمدلله الذی هوخیرالمفاتیح ... قصدنا ان نصرف طرفاً من اوقاتنا آثارالرسول صلوات الله علیه التی هی مبادی السعاده فی الدنیا ... لیکن النظرفی آثار الرسول مقدمة الکلام فی الرسول وتحقیق دعوته ویسبق هذاالکلام البحث عن ارسال الرسل وانه واجب فی العقول

پایان: وهذان اللفظان من الالفاظ التی یدل فیهاتقارب الالفاظ علی تقارب المعانی کالنضح والنصح والتهکم والتهدم فان التهکم تساقط علی الا الانسان من غیظ کما ان التهدم تساقط الجدار . فرغ من تحریره وقت العصر یوم الثلثاء غرة شهرالله المبارك رمضان سنة تسع وثمانین وخمسمائه محمدبن یوسف بن علی عمربن عدی الکاتب بطرف الیسار .

[۳۹۷۷]

نسخه‌ایست به‌خط نسخ محمدبن یوسف بن عمربن‌علی مورخ ۵۸۹ کاتب ظاهراً با دست چپ مینوشته زیرا دنبال نام خویش میگوید «الکاتب بطرف الیسار» برپشت نخستین برك نسخه این نوشته که ازراوی کتاب است به‌خط کهن دیده میشود :

امالی محمودبن العزیز الکاتبی رحمه‌الله اخبرنا بها الشیخ الامام الاجل الاسند فخر المشایخ شرف الافاضل ابوالحسن علی بن محمد العمرانی رحمه‌الله عن المصنف بقرائة الامیر منتجب الدین سهل بن عزیز المستوفی دام عزه

درذیل‌نسخه‌این بیت ازقصیده‌ای‌اززین‌الدین السجادی نقل‌شده:

قبهاء چرخ را رزم تو از باران تبر
بر سر سیلاب خون گردان کند همچون‌حباب

ونیزاین بیت‌ازقصیده‌ای دیگر:

آب حیات چون به مقالات او رسد
حاجت بود مروق او را به تصفیه

ودرپشت نخستین برك این دوبیت عربی باهمان قلم‌دیده میشود:

مرالجرادعلی زرعی فقلت له
الزم طریقك لاتولع بافساد

فقام منهم خطیبا فوق سنبله
انا علی سفر لابد من زاد

دربیشراوراق علایم رطوبت دیده میشود

قطع خشتی۱۶×۱۹ ج تیماجی مشکی صفحات ۵۶ (۲۸ برك)سطور۱۵ کاغذ ضخیم کاهی‌شماره ثبت قدیم ۱۴۳۰۱ جدید ۲۹۹۰

جنك شعر ونثر (عربی)

این جنگ‌رازین‌العابدین گنجوی‌قراجه‌داغی‌برای‌میرزاآقاخان‌پیش‌خدمت خاصه فراهم آورده ودردیباجه‌ای‌که درآغاز آن نهاده ، باعث تهیهٔ این‌جنگ را بیان داشته‌است. بیشتراین جنگ ازاشعار شاعران متقدم ومتأخر واندکی‌نیز نثر استدرسر گذشت‌ادباگویندگان وجزاینهادراواخر کتاب. گاهگاه‌نیز لطائف کوتاه دروسط‌اشعار آورده .

اینك نام شاعران‌که در این سفینه یادشده :

جمال‌الدین عبدالرزاق ، خاقانی ، ادیب صابر ، ابوسعید ابوالخیر ، مجیر بیلقانی ، بایزید بسطامی (۱) (یك رباعی) مولوی (رباعی) مجنون‌عامری کمال خجندی، سعدی ، فخرالدین‌عراقی ، منصورحلاج (بفارسی)، خواجوی کرمانی ، کمال اسماعیل ، فردوسی ، اوحدالدین کرمانی ، سیدجلال‌عضدی (کذا . ؟) ، شرف‌الدین شفروه ، رضی‌الدین نیشابوری ، شمس‌الدین‌طبسی ، شاه شجاع‌کرمانی ، سلمان‌ساوجی ، حافظ ، سنائی ، ملافتح الله شوشتری درمدح‌مولی (معاصر مولف)

---

۱ ـ این است رباعی بایزید :

ما راهمه ره به کوی بدنامی باد
ازسوختگان بهره به جز خامی‌باد

ناکامی من هست چه‌کام دل من
کام دل من همیشه ناکامی باد

(ناصرالدین‌شاه) مشتاق اصفهانی ، عماد فقیه کرمانی، شاه‌نعمة‌الله کرمانی، شیخ‌زاهد گیلانی ،هاتف‌اصفهانی ، میرزا آقاخان پیش‌خدمت‌باشی متخلص به خاور(۱)مولی‌مهرعلی(صاحب قصیدهٔ‌هاءعلی بشرکیف‌بشر-ربه‌فیه‌تجلی‌وظهر)(در اینجامؤلف نصیحت‌نامه‌ای منظوم‌خطاب به‌آقامیرزا آقاخان متخلص به خاور نوشته ونام‌سراینده را نمیآورد .

آغازنصیحت‌نامه:

مهین خاورا یك زمان هوش دار
به شمع رضا پند من گوش دار
جهان دیده و تجربت کرده‌ام
بسی سرد و گرم جهان‌دیده‌ام)

مظفرعلیشاه (از جمله اشعار اوترجیع‌بندی است که برگردان آن این‌بیت سعدی است : بلغ‌العلی بکماله کشف الدجی بجماله...)

فروغی ، ابن‌یمین ، احمدغزالی ، عنصری ، ابن‌سینا .

(از ابن سینا بیتی چند از قصیده‌ای که در وصف می است‌نقل‌گردیده و از جمله آن این‌ابیات است :

عقیق پیکر و یاقوت‌جام ولعل صفات
همای گردد اگر جرعه‌ای بنوشد بق
چو درچکد به میان قدح زحلق سبو
ز لحن باربدی خوشتر آید و بق بق)

سید حسن اشرف ، خاقانی ، ناصر خسرو ، خیام ، میرزامحمدساوجی

۱- زین‌العابدین قراچه‌داغی مؤلف جنگ درآغاز اشعار خاورگوید:
« در این‌مجموعه گهرخزینه آنچه‌که از انواع سخن از قطعه وغزل‌ورباعی‌ومثنوی وغیره‌هاکه نسبت‌آن به سرکارآقا داده میشود مقصود همین‌معظم‌له‌است »

طرازیزدی ، عفتی اسفراینی، دقیقی،کسائی ، خرم (۱)، شیخ‌بهائی (مؤلف جنگ تخمیس اشعار معروف عراقی (ای‌تیرغمت بردل عشاق نشانه) راکه از بهائی است نقل‌کرده بدون‌ذکرنام‌بهائی درعنوان) .انوری ، عطار ، مکاتبی ، شاه‌قاسم انوار ، جعفر خراسانی ، عصمت بخارائی ، مهستی گنجوی ، نور علیشاه (بدون‌ذکر نام) ، معتمدالدوله نشاط ،خرم شیرازی ، عراقی ، صحبت لاری . مظهر (عباسقلی‌خان) ، شاه‌ناصر ،رافعی‌نیشابوری، صادقی‌نیشابوری، سید جعفر علی‌خان(فرزند میرمحمدمـؤمن شاه‌نعمةاللهی) رفعت نیشابوری ، مذاقی‌نیشابوری،نوری نیشابوری ، سعدی ،صائب ، موجی ، جامی، هلالی وحشی (منتخبات‌غزلیات‌وحشی‌ونیز منتخب‌حکایات منظوم، ممسطات و غزلیات او) ، منوچهری ، ملکشاه پسر تکش، سلطان شاه پسراتسز (رباعیات این‌دو درپاسخ یکدیگر) عزت (غزلیات اواز جمله غزلی در مدح استرچی فرنگی و رباعیات سوگندنامه دوازده امام)، بیدل،نورعلیشاه ، حاج سیدتقی (قصیدهٔاو درمرثیه وماده تاریخ‌فوت مجدالدین حاج‌میرزاصفا آقابسال ۱۲۹۱ درتبریز) ، توفیق ، عاشق ،کلیم ، طبیب ،بنائی ،فخری ، خواجه محمد قطب‌الدین هما (میرزاهما) ، محتشم ، باباطاهر، لوائی‌قمی ، مهری ، چاه‌وصال .

فهرست دیگر مطالب‌که در جنگ آمده :

تاریخ وفات حاج سیدتقی آقا در تبریز (سال ۱۲۹۲ ـ مطابق یا غفار) درگذشت عصمت علیشاه (همسرحاج‌سیدتقی آقا) ، آب وهوای‌ولایت‌گیلان،

مؤلف جنگ‌دراین‌بخش نخست بدگویی‌های مؤلفان کتاب جهان نما

۱ـ شاید همان خرم شیرازی است‌که درص۱۰۷ نسخه‌نیزاز او یاد میکند .

در این جنك قصیده‌ای مفصل درمدح میرزاآقاخان پیشخدمت باشی (خاور)ازاونقل شده با این‌مطلع :قداز سرو ورخ از سوری و زلف از ضمیران کردی

وعجایب المخلوقات(۱) رااز سرزمین ومردم گیلان نقل کرده ودرجواب آنان بشرح اوصاف ومحسنات گیلان بااستنادبه کتب معتبرجغرافیا وتاریخ پرداخته وسبب راه یافتن پاره‌ای نابسامانیها به‌این سرزمین بیان‌میکند ودر پایان این بخش که تاریخ و جغرافیای مختصر گیلان است ، ۳٤ تن ازرجال گیلان‌رابا اشارت‌بسر گذشت ایشان‌یاد میکند وخوددراین باره میگوید :

«ارباب سیر آن‌قدر مردم معتبرکه درگیلان ذکرفرمودند درجاهای دیگر جزری واصفهان نفرموده‌اندودرچند مجلدی‌که دردسترس این حقیر است قریب به‌دویست نفر ازصاحبان فخر وهنر ازاین دیاربه‌شمار رسیده‌اند وازجمله امین احمدرازی ۳۹ نفر دریك ردیف درمؤلفش‌کتاب هفت اقلیم ذکر نموده ... و این‌بندهٔ حقیر بیست وپنج نفرازآنان که موارد احوالشان مختصر بود اختیار به انضمام نه نفرازاشخاص دیگر... دراین‌مقام‌نقل واظهارمینماید» . اینك‌فهرست نام رجال وعلماء گیلان که مؤلف جنگ برگزیده است :

شیج محیی‌الدین عبدالقادر (۳۰۲) ، شیخ جمال‌الدین استاد شیخ زاهد (۳۰۲ ـ ۳۰۳) خواجه تاج‌الدین علی‌شاه (معاصر محمد خدابنده الجاتیو) ص ۳۰۳ خواجه محمود مشهور به خواجه جهان (۳۰۳ ـ ۳۰٤) نجم‌الدین مسعود (۳۰٤) بابافغانی (ص۳۰٤ ـ ۳۰۵) خان‌احمدخان‌گیلانی ۳۰۵ شیخ‌زاده‌لاهیجی (مؤلف شرح گلشن‌راز(ص۳۰۵،۳۰٦) یحیی‌خان‌بن مولانا احمد (طبیب معاصر شاه‌اسماعیل‌صفوی-ص۳۰٦-۳۰۷)حکیم‌همام، نورالدین(ص۳۰۷) حیاتی(۳۰۷) آخوند مولی نظرعلی‌گیلانی (دانشمند فیلسوف . ازاو شعری در شرح این غزل

۱ـ میگوید:«اولی ـ جهان‌نما ـ این دیار را استحقار نموده .. ودومی در این‌باب رباعی درکتاب خود ایراد نموده و آن این‌است :

گیلان که از او شیوه دیـوان آید
دیوانه شود هر که به گیلان آید
از روی خرد چگونه عاقل باشد
شهری که در آن همیشه‌باران‌آید»

حافظ : بلبلی برگ گلی خوش‌رنگ درمنقار داشت... دراین جنك نقل‌گردیده (ص۳۰۸ ـ ۳۱۰) آخوندمولی عبدالعزیز حالتی لنکرانی(قرن ۱۳ مؤلف رساله سمکیه وشرح مختصر نافع- ص۳۱۰ ۳۱۲ جنگ) .

شیخ‌زاده زاهد (ازمشایخ شیخ ابراهیم زاهد ص ۳۱۲ ـ ۳۱۳) .

(در اینجا دنباله رجال‌گیلان قطع شده است و برخلاف قولی‌که مؤلف جنگ درباره‌آوردن ترجمهٔ ۳٤ تن ازعلما وشعراء‌گیلان داده، تنها ترجمه ۱۵ تن ازرجال درنسخه حاضر یاد شده) . اینك دنباله مطالب جنگ :

ماشیخان (= واقع درقریه‌بوته‌سر آستارا ونام اصلی‌آن کاره‌زاران است) ص ۳۱۳ ـ ۳۱۵ از حکایات متعلق به بیلقان (۳۱۵ - ۳۱٦) حکایت از شعبی (۳۱٦) ، سربداران (ص۳۱۸ ـ ۳۲۰) تمثیل (۳۲۰ـ ۳۳۱)تنبیه(نقل ازجواهرنامه (ص۳۲۱) ، حکایت‌عربی که‌باعجمی‌رفیق‌شد(ص۳۲۲قطعات‌فکاهی‌ص۳۲۳-۳۲۵)- معماهایی چند به نام حیدر ، شیر، امین ، ناصر وچند نام دیگر. مثنوی بزرگی که مؤلف نام‌گوینده‌آنرا ثبت‌نکرده‌با این‌مطلع (ص۳۳۱ ـ ۳۳۹) :

آتشی می‌بینم ای یاران زدور   کرم می‌آید به چشمم نخل‌طور

آغاز جنگ: الحمدلله‌رب‌العالمین... امابعدفیقول‌العبدعلی‌بن‌الحسین‌المدعو بزین‌العابدین الجرجانی الگنجوی‌القراجه داغی ... مدتی‌این‌بنده درگاه‌وبیگاه مقیم درگاه خلایق امیدگاه امیری بود ... یعنی مدت دراز ... ملازمت‌حضرت بندگان خدایکان ... آقا میرزاآقاخان پیش خدمت خاصه سرکاری دام مجده العالی را ... اختیار نمود ... پس‌ازآن‌که آن‌وجود مسعود در بیان شش نوع سخن ازنظم ونثر وخواندن ونوشتن مهارت تمام یافتند ... روزی این بنده را مخاطب ساخته فرمودندکه اگر از اشعار آبدار جمعی ازگردن‌کشان‌نظم ... مجموعه‌ای نمایی‌جاداردکه اشارت به عبارت او تیت جوامع‌الکلم بنمایی... راقم سمعا وطاعة‌گفته اینك به‌تحریراین دیوان مینونشان مبادرت نمود

پایان: تم‌الکتاب ... برحسب امر وارادهٔ ... آقایی آقا میرزا آقاخـان پیشخدمت خاصه سرکارم دام‌اقباله العالی بیدالعبد ... محمد صادق فی غرهٔ ذیحجةالحرام سنه ۱۳۰۴

[جُنگ۳۹۷۸]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق محمدصادق مورخ ۱۳۰۴ دارای پنج‌سرلوح مذهب(در آغاز ودرص۱۹۲ ابتداء اشعارهلالی وص۲۱۶ ـ اشعاروحشی- وص۲۶۲ ـاشعاربیدل- و ص۲۹۵ - اشعارتوفیق) وتمام صفحات دارای‌جداول به‌قلم‌آب‌طلا و لاجورد است، حاشیه برك اول وصالی‌دارد .

قطع۱۷×۲۷ح تیماجی قرمز صفحات ۳۹۶ سطور ۱۹ کاغذ فرنگی‌آهارمهره‌شماره ثبت قدیم ۱۳۳۴۹ جدید ۲۹۴۳

۱ـ القواعد (ص ۲ـ۴۵۸ دفتر) (عربی)

تألیف بدرالدین محمدبن بهادربن عبدالله (یا محمدبن عبداللهبن بهادر) زرکشی شافعی‌مصری (م- ۷۹۴) درقواعدکلی فقهی‌واصولی باترتیب‌الف بائی (بارعایت ترتیب درحرف نخستین).

نام‌کتاب درکشف الظنون «القواعد فی‌الفروع» و در فهرست دارالکتب « المنثورفی‌ترتیب‌القواعدالفقهیه‌المعروف‌بقواعدالزرکشی»و درپاره‌ای ازکتب تراجم «قواعدتضبط للفقیه اصول المذهب» ثبت‌شده ودرپشت‌نسخهٔ‌جای سخن‌با قلمی‌کهن نوشته «قواعد اصول فقه مذهب شافعی» . مؤلف خود درمقدمه‌کتاب برای علم فقه‌ده«نوع» بیان‌داشته ودربیان نوع دهم (که منطبق برکتاب حاضر است) میگوید: هی‌اصول الفقه فی‌الحقیقه. اینك سخن مؤلف دردیباچه:

«واعلم‌ان الفقه انواع : احدها معرفة احوال الحوادث قضاءِ و استنباطا و علیه صنف‌الاصحاب تعالیقهم المبسوطه علی‌مختصرالمزنی والثانی معرفة الجمع والفرق وعلیه حل‌مناظرات السلف حتی‌قال بعضم الفقه فرق وجمع و من‌احسن ماصنف فیه‌کتاب الشیخ ابی‌محمد الجوینی و ابی الخیر بن جماعة المقدسی. وکل فرق بین المسئلتین موثرمالم یغلب‌علی‌الظن‌ان‌الجامع اظهر قال‌الامام ولایکتفی‌بالخیالات فی‌الفروق بل‌ان کان اجتماع المسئلتین اظهر فی‌الظن من‌افتر اقهما و جب‌القضاء باجتماعهما و ان‌انقدح فرق‌علی بعد قال‌الامام فافهموا ذلك فانه من‌قواعدالدین‌الثالث بناء المسائل‌بعضها علی‌بعض لاجتماعهما

فی‌ماخذ واحد واحسن شی فیه‌کتاب السلسله للجوینی وقداختصره الشیخ شمس‌الدین بن القماح وقدیقوی التسلسل فی‌بناء الشیء علی الشی ولهذا قال الرافعی و هذه سلسلة طولها الشیخ.ثم‌الاکثربناء الوجیهن علی‌قولین اوعلی‌وجهین ... الرابع المطارحات وهی مسائل عویصه یقصدون‌بهاتنقیح الاذهان و قدقال الشافعی للزعفرانی تعلم دقیق‌العلم‌کیلا یضیع العلم‌الخامس المغالطات السادس الممتحنات السابع الالغازالثامن‌الحیل وقدصنف فیه ابوبکرالصیرفی وابن سراقه وابوحاتم القزوینی التاسع معرفة الافراد و هو معرفة مالکل من‌الاصحاب من‌الاوجه الغریبه وهذا یعرف من طبقات العبادی وغیرهاممن صنف الطبقات العاشر ـ معرفة الضوابـط التی تجمع جموعا و القواعد التی ترد الیـها اصولا وفروعا وهذا انفعها واعمها و اکملها و اتمها و به یرتقی الفقیه الی الاستعداد لمراتب الاجتهاد وهی اصول الفقه علی الحقیقه » این‌تقسیم را نیزازدیگران نقل‌میکنند «فائدة‌کان بعض‌المشایخ یقول العلوم ثلثه علم‌نضج‌وما‌احترق و هوعلم النحو والاصول‌وعلم لانضج ولا احترق وهوعلم البیان والتفسیر وعلم نضج و احترق وهوعلم الفقه والحدیث وکان الشیخ صدرالدین بن المرحل یقول ینبغی للانسان ان یکون فی الفقه یتما وفی الاصول راجحا وفی بقیةالعلوم‌مشارکاً وقال صاحب الاجودی: لاینبغی لحصیف یتصدی‌الی‌تصنیف ان یتعدی عن غرضین اما ان یخترع معنا اویبتدع وضعا و مبنی وما سوی ذلـک فهو تسوید الورق و التحلی بحلیة السرق» .

زرکشی دراین‌کتاب ازمآخذ ومؤلفات مهم فقهی و اصولی یاد میکند و اینك نمونه‌ای ازتألیفات یادشده دراین‌کتاب :

شرح‌الوسیط ابن‌الاستاد ، ادب القاضی ابوعاصم عبادی ، المستظهری شاشی ، کتاب‌الام شافعی ، حاشیه‌کفایهٔ‌حنفی ، شرح‌التلخیص ابوعبیدجرجانی ، شرح‌التنبیه‌شیخ نجم‌الدین‌البالسی ، الفروق‌للشیخ ابومحمد ، کتاب الاشراف‌ابن منذر ؛ کتاب‌الذخائر. شرح‌النهایه‌آبیاری ، کتاب‌الاقلید ، شعب‌الایمان بیهقی ، شیخ‌ابوبکراسماعیلی ، احکام‌النساء تألیف شیخ علاءالدین ابن العطار ، تعلیقات قاضی ابوالطیب ، کتاب تقی‌الدین ابن دقیق العید ، الفورانی ، کتاب الاعداد ابن‌سراقه ، کتاب القواعد شیخ ابومحمد بن‌عبدالسلام ، احکام‌القرآن کیاطبری ، بندینحی ، کتاب الاصول و الضوابط نووی ، مستصفی وتعلیق غزالی ، کتاب شیخ صدرالدین ابن الوکیل ، الشامل امام الحرمین ؛ کتاب المنهاج حلیمی ، مناقب الشافعی‌هروی ، مختصرالبویطی الامام‌الشافعی ، طبقات عبادی ، المرشد

ابن القشیری کتاب ادب القضاء لابن القاص، مختصر النهایه ابن عبدالسلام، کتاب التلخیص ابن القاص، کتاب البرهان ابن الزملکانی، مستدرك الشیخ زین الدین الکتانی، کتاب الدلائل و الاعلام ابوبکر الصیرفی، ابن الرفعه، کتاب الحدود شیخ ابواسحاق شیرازی، شرح الکفایه از صیمری، شرح التلخیص صیدلانی، الاستقصاء، کتاب السیر غزالی، کتاب الحافظ المزنی، التجربد ابن کج، نهج الشریعه غزاوی، کتاب الشافی جرجانی، کتاب علاء الدین تاجی، ملل و نحل شهرستانی، شرح الوجیز للزنجانی، شرح الالمام از امام ابوالفتح قشیری، اصول شاشی (چاچی)، فتاوی قاضی صدر الدین الجوری، قواطع سمعانی، المدخل بیهقی

اینك فهرست مفردات و اصطلاحات عنوان شده در کتاب قواعد زرکشی:

الاباحه: شامل ٦ مبحث است: ۱ـ حقیقت اباحه (= تعریف)
۲ـ تقسیم اباحه به جائز ولازم ۳ـ بحث در اشتراط اباحه به علم به مقدار مباح ٤ـ تعلیق در اباحه ۵ـ ابا قابل رد است؟ ٦ـ بحث در استباحه) الابراء ـ الابنیه، الابوة و النبوة ـ الاتحاد ـ الاثبات ـ الاجاره ـ الاجل ـ الاجتهاد (در ذیل این عنوان بحثهائی چند است درباره قاعده الاجتهاد لاینقض بالاجتهاد و موارد و مستثنیات آن) اجتماع ـ ادراك ـ اداء (اداء الواجبات) ـ الاذن ـ الاذان ـ ابطال اتلاف ـ اتساع (اذا اتسع الامر ضاق یا اذا ضاق الامر اتسع) ـ اجتماع ـ اختلاط اختلاف ـ انفاق ـ الاسباب ـ استدار الفعل ـ الاسلام ـ الاستثناء ـ اشاره ـ الاصل (شامل این عنوانها: الاصل فی العقود، الاصل فی کل حادث، الاصل فی الابضاع الاصل فی الاشیاء ـ الاصل فی احباب الاحکام ـ الاصل فی العوض ـ الاصول التی لها ابدال) ـ الاصطلاح ـ الاصابع ـ اعمال الکلام ـ الاعراض ـ الاکراه ـ الامام امکان الاداء ـ الانعطاف ـ الانشاء ـ اوائل العقد ـ الایتمان ـ الایثار.

البدعهـ بعض المقدور علیه هل یجب

التابع التبعیه ـ التبعیض ـ التوقیت (التاقیت) ـ التبرع، التحمل ـ تحیات ـ تحریم ـ التخفیف ـ التخییر ـ التخصیص ـ تخلل المانع ـ التداخل ـ الترتیب ـ

الترجمه-الترادف- التزاحم - التسمیة - التصرف - التعارض-التقلید(در ذیل تعارض مباحث اصولی بسیار وقواعد کلی فقهی متعددطرح شده‌وهمچنین در ذیل عنوان تزاحم وتقلید) - التمنی - التواطی - التوبه (عنوان اخیرشامل هفت بحث مبسوط) .

الجائز- جبران -جعاله - الجلسات فی‌الصلوة - جماع -جمع - جهل .

الحاجه (۱) الحال (حلول) - الحجر - حدیث‌النفس - الحد-حدیث-حر حشفه-الحصر والاشاعه - حقوق-حکم-حکم‌الحاکم -الحلف، الحمل-الحواس- الحیلوله -الحیل - حیاة

خبر - خطب- خطاء- خلط-خلف-خلاف

الدفع- الدین

الذهب - (حدیثی‌نبوی درباره جوازگذاردن بینی یا دندان وانگشت یا دیگر اندام بدن انسان ازطلا) .

الرخص -(تعریف رخصت‌وعزیمت‌وبحثهائی‌متعلق‌به‌آنها)، الرده-رشوه- الرضا

الزائل - زیاده - زائده -زرع

السبب- (شامل ۵بحث ودرکلیات‌اصولی وقواعد فقه) السرایه - سفیه- سکران-سکوت - السنه- السؤال- السلامه -السهو- سید

۱-یکی‌ازنکته‌هایی که دراینجاجلب‌نظر میکند سخن مولف‌است درعلت‌تشریع‌اجاره به‌نقل‌ازابیاری.وی میگوید:

«الحاجه اذاعمت‌کانت‌کالضروره فتغلب ... ومنها مشروعیة الاجاره مع‌انها وردت علی منافع معدومه ... ومن فروعها مشروعیةضمان الدرك مع مخالفته لقیاس‌الاصول

۲- دربحث ازاین‌که عرف‌مرجع، عرف مقارن انشاء عقداست‌یاعرف‌طاری ، اشاره به‌چند نکته مهم تاریخی دارد یکی‌تعیین چهارقاضی (ازچهار مذهب)است به‌وسیلة‌الملك الظاهر در۶۶۴ ودیگری درباره تبدیل همه‌ساله جامه کعبه‌است‌وتصرف بنوشیبه درجامهٔ پیشین وموقوفه بزرگی که‌برای تهیه‌جامهٔ درهرسال تعیین گردید وسه‌دیگر تعطیل‌شدن دروس‌ومدارس‌است درسه‌ماه شعبان، رمضان وشوال (رجوع‌شود به‌برك۱۴۳ ر)

الشبه - الشبهه- الشرط (دارای مباحث)شروع- شفاعه - الشرکه(شامل ۲ مبحث)- الشك (شامل یازده مبحث درقواعد اصول فقه) الشلل

الصبی- الصحه (الصحیح) - التصریح (الصریح)- الصفه

الضرورات - الضرر لایزال بالضرر- الضمان (بحث در این عنوان بسیار مبسوط وشامل قواعد کلی فقه است)

الطاری - الطهارة تثبت بالتبعیه فی ثلاث صور

ظهور (ظهور امارات الشی هل ینزل منزلة تحققه)- الظن

العاده- (شامل چندمبحث)- العباده (درچندمبحث)- العبرة بصیغ العقود او بمعانیها(شامل چندبحث درحقیقت شرعی وعرفی ولغوی ومرجعیت یکی از آنها به‌هنگام تعارض)(۱)ودیگر بحثهای اصولی مناسب به این موضوع)- العقدشامل (یازده تنبیه) -العمل - العول - العیوب .

الغایه - غالب البلد - غریم - الغسل

الفاسد(مشتمل بر ۱٦مبحث) -الفدیه-الفرع الفرق-الفسخ فرض الکفایه (۲) پس از فرض الکفایه بار دیگر عنوان فسخ رایادو بتفصیل درباره آن بحث میکند)

۱-رجوع شودبه صفحهٔ قبلی حاشیهٔ (۲)

۲- واجبات کفایی را(که درحقیقت وظائف اجتماعی است) بااستنادبه مدارك وادله میشماردو از جمله واجبات کفائی که یاد کرده: ۱-اقامه براهین برای اثبات اصول عقائد .

۲ - تحصیل علوم تفسیر و حدیث و فقه (در اینجا به لزوم وجود مجتهد اشاره می کند .

۳ - قضاء وفتوی .

۴ - تحصیل علم طب .

۵ - حساب وخاصه مسئلهٔ قبله - این هردورا ازنووی وغزالی نیزنقل واضافه میکندکه رافعی شناختن قبله را واجب عینی میداند .

۵ - تصنیف کتاب درعلوم میگویداین وظیفه برای هر کسی است که دانشی دارد-

بقیه حاشیه درصفحه بعد-

القبض والاقباض ـ القدرة ـ القرائن ـ القربه ـ القرعه ـ القضاء (مقابل ـ الاداء) شامل ـ مباحث)

الکفر ـ الکفاره ـ کلیات (تعدادی از قواعد کلی فقهی) آورده است)

اللفظ (شامل ٦ مبحث) در حرف اللام همین یك عنوان است .

المایع ـ ماتعلق بسببین جاز تقدیمه علی احدهما . بدنبال این عنوان، مؤلف پاه‌اری از قواعد معروف اصولی و همین راکه عناوین آنها با«ما»آغاز میگردد آورده و شرح برخی از این قواعد را به حروف گذشته بازگشت میدهد چنانکه پس از ذکر عنوان «ماتعلق بسببین» که یاد کردیم میگوید :

«سبقت قاعدته فی حرف السین» و اینك چند نمونه دیگر از جمله قواعدی که مؤلف در اینجا آورده : ماثبت بیقین لایرفع الابیقین . (این یکی از قواعد معروف اصول فقه است که علماء شیعه از دیرباز به بحث در موضوع ومسائل آن توجه بسیاردارند وآنرا(استصحاب)منشاء اصول وفروع فقهی

بقیه حاشیه از صفحه قبل:

۷ ـ حفظ قرآن کریم .

۸ ـ آموزش وپرورش .

۹ روایت حفظ سنن .

۱۰ ـ جهادبانفس (از علاءالدین التاجی نقل میکند . :«لیقیم بکل اقلیم رجل من اهل الباطن کما یقوم به رجل من علماءالظاهر کل منهمایفیدالمستر شد : فالعالم یقتدی به والعارف یهتدی به »

۱۱ ـ امر بمعروف ونهی ازمنکر .

۱۲ ـ زیارت کعبه هرسال .

۱۳ ـ تأمین احتیاجات مردم بلاد اسلام اعم ازمسلمان وغیرمسلمان (مقصودوظیفه اجتماعی زائد بر زکوت‌وخمس ودیگر پرداختهایی است که وظیفه عینی ومسلمان است)

۱۴ ـ تجهیز موتی .

۱۵ ـ لقطه . (حفظ وایصال لقطه)

۱۶ ـ آزادکردن اسیران زرکشی‌تصدی حرف وصنایع حتی بیشه‌هائی از قبیل حجاجی و کناسی را در شمار واجبات کفائی یاد کرده است.

میدانند. مؤلف استنباط آن را به‌شافعی نسبت میدهد و ازعنوان معروف این قاعده (= استصحاب) یاد نمیکند. مدارك نشان میدهد که نزدیك دوقرن پیش ازشافعی علماء شیعه بااین قاعده آشنابوده اندوازپیشوایان خود(۱) امام باقرو امام صادق(ع) فراگرفته‌اند. اینك بقیه حرف(م): ماکان وجوده شرطا کان عدمه مانعا، ما صلح للحل لایصلح للعقد و آخرین قاعده این است: ماوسعه الشرع فضیقه المکلف علی نفسه مافی الذمه، ماعلی الذمه، المتوقع لایجعل کالواقع ـ المتولد المخاصم فی العین ـ المالك ـ المده ـ مسافة التقصیر المستثنی شرطا کالمستثنی ـ شرعا ـ المشرف علی الزوال ـ المشقه یجلب التیسیر ـ المضمومات ـ المضاف ـ المطلق ـ المطلوب المعدوم ـ معظم الشی یقوم مقام کله ـ معاملات العبید ـ المعاطاة ـ المعاوضه ـ المعیار ـ مقابلة الجمع بالجمع (مؤلف میگوید این قاعده مهمی است که فروع بسیار در فقه داردواوخود تعدادی از فروع آنرا می‌شمارد)، المقدرات المکاتب ـ المنکر لاینکر ـ المیسور لایسقط بالمعسور (مؤلف این قاعده را به قاعده «القدرة علی بعض الاصل» (در حرف ب) بازگشت میدهد) ـ من اتی بمعصیة لاحدفیها ـ من انکر حد غیره ـ من اقدم علی عقد کان فی ضمنه الاعتراف بوجود شرائط حتی لایسمع منه خلاف ذلك الاان یذکر تاویلا (مؤلف فروع این قاعده راکه ازامام شافعی میداند بازمیگوید) ـ من یعجل الشی قبل اوانه عوقب بحرمانه ـ من عطل محرما ـ من ثبت له القصاص ـ من ثبت له استیفاء القصاص ـ من حلف علی فعل نفسه ـ من حفر بئرافی ملکه ـ من ملك الانشاء ملك الاقرار ـ من لایملك التصرف لایملك الاذن فیه ـ من ملك التنجیز ملك التعلیق ـ من کان القول قوله فی اصل الشیء کان القول قوله فی صفته ـ الملك ـ الموالاة.

النادر ـ النائم ـ النجاسه ـ النفل ـ النیه ـ

الهواء (در این حرف همین یك عنوان است).

---

۱ ـ رجوع شود به‌رساله بزرگ شیخ مرتضی انصاری در استصحاب والذریعه از سید شریف مرتضی علم الهدی

الواجب ـ الوارث ـ الوثائق ـ الوصف ـ الوطی ـ الوقف ـ الوکاله ـ الولایة . در باب یاء نخست قواعدی است که با حرف نفی آغاز میگردد نخستین قاعده: «یکره السواك للصائم بعدالزوال» و آخرین قاعده: لیس لنامکلف حرمقیم یلزمه الجمعه ولا تنعقد به الا واحد و پس از اینها: یتیم ـ یحرم طلب مایحرم ـ یدخل الضعیف علی القوی الید یغتفر فی الابتداء لایغتفر فی الدوام (وچند قاعده که با «یغتفر» آغاز میگردد یقین ـ یمین. در نسخه برلین پس از پایان عناوین الفبائی ؛ مطالبی است مشابه مطلبی که مؤلف درمقدمه کتاب درباره به شاخه‌های فقه دارد واز آن جمله است ممتحنات ومطارحات .

بروکلمان ج ۲ ص ۱۱۲ فهرست دارالکتب قاهره (چاپ ۱۹۲٤) ج ۱ بخش ۱۱ (اصول فقه) : ۳۹٤ (شماره: ۵۸۰) (۱) برلین (اهلوارث) شمارهٔ ۴۶۰۵ الدرر الکامنه (چاپ جدید) ٤ : ۱۵ـ۱۶

آغاز : قال الشیخ الامام العلامه... مفتی المسلمین محمد ابوعبدالله بدرالدین الزرکشی الشافعی رحمه الله ... الحمدلله المتعالی عن الشبیه والنظیر المنزه عن وصف یدرك به حس او یختلج به ضمیر ... امابعد فان ضبط ... (در اینجا یك کلمه خوانده نمیشود) المنتشرة المتعدده فی القوانین المتحده هواوعی لحفظها... ولقد یحکی عن الشیخ قطب الدین السباطی انه کان یقول الفقه معرفة النظائر وهذه قواعد تضبط للفقیه اصول المذهب... وغالبها بحمدالله ممالاعهدلالانام بمثلها ولاركضت جیاد القرائح فی جوادسبلها... قال القاضی الحسین الفقه افتتاح علم الحوادث علی الانسان اوافتتاح شعب احکام الحوادث علی الانسان حکاه البغوی فی تعالیقه وقال ابن سراقه فی کتابه فی الاصول حقیقة الفقه عندی الاستنباط... قال السمعانی فی القواطع هو استنباط حکم المشکل من الواضح قال رسول الله (ص) رب حامل

۱ـ بروکلمان دربارهٔ شمارهٔ نسخه یادشده در فهرست دارالکتب دچار اشتباه گردیده و شمارهٔ ۲۶۶ ۲ متعلق به نسخهٔ بالاتر را از آن نسخه کتاب قواعد زرکشی تصور کرده وآنرا با شماره غلط (۲۶۶) آورده .

فقه غیر فقیه ای‌غیر مستنبط ... ومن المحاسن قول الامام ابی‌حنیفه الفقه معرفة النفس مالها وعلیها وقال‌الامام فی‌الغیاثی اهم‌المطالب فی‌الفقه‌التدبر فی‌ماخذ الظنون فی علل الاحکام و هوالذی یسمی فقه‌النفس و هوا نفس صفات علماء الشریعه .

۲- تفسیرالتحریر (ص ۴۵۹-۴٦٦ دفتر) (عربی)

شرح‌تحریر محسطی از نظام‌الدین‌حسن‌بن‌محمداعرج نیشابوری قمی (م-۷۳۰) (رجوع‌شود به‌فهرست ج ۱۹: ۸۸، ۱٦۲ و ٤٦٥) نسخه حاضرمقدمه وقسمتهای ازاوائل کتاب‌است وازاول ووسط آنهم افتاده‌است

[مجموعه ۳۹۷۹]

دفتریست باقلم‌نسخ ونستعلیق شمارهٔ ۱ (قواعدزرکشی) نسخ قرن۹ مگر چندورق آخرآن‌که باقلم دیگرویازه‌تراست وشماره ۲ نستعلین تازه‌تر (حدود قرن۱۱) است . چند برك‌اول وبیشتر برگهای نیمه دوم (اوراق اصلی) آثار رطوبت دارد و دربرگهای اول وخاصه دربرك ۱- و ۸ ونیز دربرك ۱۳۹ قسمتهایی ازسطور دراثر رطوبت خوانده نمیشود گوشه حاشیه برك اوصالی تازه‌دارد . برپشت این برك علاوه برنام‌کتاب ومولف به‌قلم کهن، تملکهایی است ازسیدمصطفی نجارمورخ ۱۱۱۹ ومحمدبن ابی‌بکرمورخ۹۸۵ ومحمدبن‌القطان مورخ ۹۳۱ و عبدالقادربن‌ابی‌بکربن‌سعیداین‌و یادداشت ازاسدالله: «من کتب‌السید صدرالدین عاریةلدی الاقل اسدالله».

قطع وزیری ۱۸ × ۲۷ ج تیماجی مشکی صفحات ۴٦٦ سطور کاغذ سمرقندی شکری آثارمهره شماره ثبت‌قدیم ۱۴۲۴۴ جدید ۲۹۷۰

شرح‌آداب البحث (عربی)

ازقطب‌الدین‌محمدگیلانی (قرن ۹ ـ ه)

گیلانی دراین شرح تمام رساله سمرقندی را با تدریج‌آورده وهربارچند سطردریك‌صفحه دیانت ازآن را نقل میکند . از رکن‌الدین حمیدی و نعمان خوارزمی نقل دارد.

شرح‌گیلانی برآداب البحث سمرقندی ازتاشکند به چاپ رسیده‌ونسخهٔ خطی‌آن در اوقاف عراق‌هست(کشف الظنون : ٤۰ فهرست اسعدطلس ۲۰۳ (شرح‌الرساله السمرقندیه) معجم‌المطبوعات: ۱۸)

آغاز: الحمدلله الذین هد انا الی سواءالسبیل ... و بعد فهذه حواشی کتبناها للرسالةالموسومه بآداب‌البحث للامام القاضی:.. آداب البحث صناعة نظریه یستفید منها الانسان کیفیة المناظرة و شرائطها صیانة له عن الخبط فی البحث والزاما للخصم وافحامه

پایان: نعم‌لوکان‌الشی ممکناً بالامکان الوقوعی لم یستلزم المحال و ان‌لم یکن ذلك التقدیر ثابتافی نفس الامر فیکون تحول الولایةللوقتین علهءموجبه لاحد الشمولین فیرجع الکلام ح الی الشق‌الاول‌من الترديدالمذکورفی تقریر النکته فیحصل‌بها المقصود

[۳۹۸۰]

نسخه ایست بقلم نستعلیق (شیوه ترکی) محمودبن نصوح بن محمود مازنی مورخ ۸۵۱ . رقم کاتب‌درذیل‌نسخه باآب‌طلااست وکاتب نوشته‌که این‌نسخه را درآدرنه کتا بت کرده‌است. دربرگ‌اول سرلوحه‌ایست‌مذهب ونقاشی‌شده باقلمهای‌شنگرف زر نگارو سفیدآب و در وسط آن به سفیدآب نوشته و درپشت برگ‌اول‌نسخه‌ایست بصورت‌ستاره هشت‌پر بانقاشی گل‌وبوته برجسته باقلم‌طلا در زمینه‌لاجورد ونیزمهریست‌بیضی‌که نقش آن‌سیاه‌شده . درصفحه‌آخرمهرهائی است‌مربع بزرگ‌بانقش «المتوکل‌علی‌الله محمدتقی‌بن علی» و یك‌مهر بیضی‌کوچك بانام محمدحسن .

عبارات متن (رساله آداب) که گاه بیك‌صفحه ونیم میرسد باقلم طلااست و تمام صفحات نیز مجدول است باقلم طلا ولاجورد . درحاشیه پایین برخی ازبرگهااثررطوبتی کهن بچشم‌میخورد .

قطع رقعی ۱۷/۵ × ۱۱ ج تیماجی قرمز صفحات ۷۲ (۳۶برگ) سطور۱۳ کاغذ سمرقندی شکری شماره‌ثبت ۱۳۹۱۹

مجمل‌اللغه (عربی)

از ابوالحسین احمدبن فارس بن‌زکریا (قرن٤ه) قاموس‌لغات‌عربی‌است بارعایت ترتیب‌الفبایی درحروف اول‌کلمات .

فهرست دانشگاه ۲ : ٤٤۸ نقشبندی: ۱۰۱(نسخه مورخ٤٦۲)

[۳۹۸۱]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ ابوالقاسم‌بن ملاعلی‌ریزی نجاتی مورخ۱۲۸۳ عناوین در متن بشنگرف و درحاشیه بالاجورد . برپشت برگ اول مهری بیضی‌است‌بانقش (محمد جعفربن‌محمدباقرالموسوی)

قطع خشتی × ج تیماجی‌قرمز . صفحات (بدون چهاربرگ سفید آخر نسخه) ۶۰۶ سطور ۲۶ کاغذفرنگی‌آهار مهره شده شماره‌ثبت۱۴۴۵۵

۱ـ حق‌الیقین (ص۱ـ۵۲ دفتر) **(فارسی)**

ازشیخ محمدشبستری‌سرایندهٔ‌گلشن راز دانسته‌شده. دارای هشت‌باب

رجوع شودبه فهرست حاضر: ۸۵۹ ومنزوی (فهرست نسخه‌های فارسی) ۲ : ۱۱۲۹

۲ـ ترجمهٔ تفاحه (ص۵۵ـ۸۲ دفتر) **(فارسی)**

= سیب‌نامه‌ترجمه باباافضل کاشانی که درمجموعه مصنفات ج۱:۱۱۱ـ ۱٤٤به‌چاپ‌رسیده‌است(۱).

مجلس۲ : ۳٦۰ منزوی (نسخه‌های فارسی) ۲ : ۸۰٤

۳ـ سازوپیرایه شاهان پرمایه (ص۸۵ـ۱۲۸ دفتر) **(فارسی)**

ازبابا افضل کاشانی دارای سه گفتارویك فصل.

(مجموعه مصنفات‌باباافضل۸۱ـ۱۱۰ منزوی: (فهرست‌نسخه‌های فارسی ۲ : ۱٦۲۱ مجلس ۲ : ۳۷۱ و ۳۸۲)

۴ـ انشاء نامه (ص۱۳۱ـ۱٦۸ دفتر) **(فارسی)**

ازباباافضل دارای سه گفتاروهر گفتاردارای‌چنددر.رجوع‌شودبه‌مجموعه مصنفات باباافضل۱ :۹۵۳ منزوی (فهرست نسخه‌های فارسی) ۲ :۷۹۸

۵ـ مدارج‌الکمال (ص۱۷۱ـ۲۴۲ دفتر) **(فارسی)**

از باباافضل دارای هشت گشایش (فهرست۹ :٤٤۳ منزوی : فهرست نسخه‌ها ۲ : ۸٤۰ مجموعه مصنفات : ۵۲) درحاشیه‌نسخه حاضر(ص۱۷۵) دوبیت به‌نقل ازمعارف مولوی وشقیق‌بلخی باقلم دیگرنقل شده .

۱ـ احمدکاشانی به سال ۱۲۵۷ این‌ترجمه را به«الفاظ مانوس‌متداول زمان محرر ساخته تا مراد آن برطالبان آسان گردد» صاحب این تحریرـ که نسخه‌ای ازآن‌را در مجموعه‌ای متعلق به‌یك‌کتابخانه شخصی‌دیده‌ام‌ـ ترجمه‌آن را ازیکی‌ازحکماء ماوراء النهر دوران سامانیان می‌پندارد ودرمقدمه تحریر خویش گوید «رساله تفاحه ... که یکی از حکماء ماوراء النهردرعهد سامانیان به‌زبان فارسی قدیم ترجمه نموده بود وفهم آن بر اغلب‌اذهان مشکل بود سال ۱۳۵۷... درخاطرم رسید که این رساله را به‌الفاظ مانوس متداول این زمان محرر سازم تامراد ومقصودآن‌برطالبان‌آسان گردد».

باباافضل این رساله‌را «فتوح هشت در» نیز میخواندو درمکتوبی به‌شمس‌الدین دزواگوش (شماره۷۵ همین دفتر) ازاین رساله یادکرده واشاراتی به مندرجات آن دارد: «دررساله فتوح هشت درکه‌بنام مدارج‌الکمال موسوم گشت آن‌مقصود هاجمله توان‌یافت هم‌آنکه سالکان راه‌حقیقت را برچه‌سان بایدبود وهم‌آنکه ازآفات سلوك ووصول چگونه پرهیزند ... این‌احوال ازچند باب ازآن‌رساله بنموده‌ایم یکی درفتح رابع فی‌الاسباب‌المعینه علی‌الکمال‌ودرفتح پنجم فی‌الاسباب التی تحول بین‌النفس وبین کمـالها و درفتح هشتم فی‌الطریق الی اقتنـاء الاسباب المعینه »

درپایان رساله «نسخه‌حاضر» سخنی‌است ازباباافضل که درپاره‌ای از نسخه‌های خطی ودرنسخه چاپی نیست (در نسخه شماره ٤۰۲/۹ دانشگـاه نیز موجوداست.) ودرمصنفات باباافضل درشماره فصول ومقطعات به‌چاپ‌رسیده(٦۷۱-٦۷۲). ازاین خاتمه استفاده میشودکه اوکتاب مدارج‌الکمال(یافتوح هشت‌در) را نخست به‌درخواست شمس‌الدین محمد دزواگوش به‌تازی پـرداخت وبعـد آنرا بدرخواست اسعدنسائی به‌پارسی برگردانید وبابا افضل از این دونـوع درخواست به‌اختلاف منزلت ورتبت‌دویارخویش پی‌برد :

« وازدرون وی (یعنی ازدرون اسعدنسائی)به‌تمنای‌خیال‌چنان رسیدکه‌اگراین نامه تازی‌به‌پارسی مترجم‌شدی‌نفع‌تاب فروغش به‌قوة نظر زیادت‌گشتی واجابت این خواهش واجب دیدم ازلغت تازی به‌الفاظ دری نقل‌کردم وهرفتح که تمام همی‌شد معانی آن‌در لباس دری پیدا ترومحکم ترهمی گشت وسبب تفاوت دررتبت واحکام‌حال ومنزلت این این دویار خواستار شناختیم که‌نخستین متقاضی محمد دزواکوش درآرزوی سلوك بود و خواستار دوم اسعد نسائی سالك مجد و آهنك وصول داشت. باآنکه هر دونامه مصباح تاریکی‌ها ومصقل تیرگیهااند نامهٔ‌تازی مایـه ومنشاءمحامدوفضائل‌ومجموع دری‌مجمع سعادات وخیرات».

٦- نصایح‌به طالبان‌حکمت (گفتاردر...) (ص۲٤۳.۲٤۵) **(فارسی)**

گفتاری‌است کوتاه ازباباافضل و درمجموعه مصنفات درشماره‌فصول مقطعه (به‌شماره ۲۷) چاپ‌شده ودرنسخه‌حاضر عنوان‌مکاتبه دارد رجوع شود به مجموعه مصنفات : ٦٥۹ - ٦٦۱ وفهرست حاضر : ۱۳۹۲

۷- مکتوب درجواب دزواگوش (ص۲٤٥-۲۵٦دفتر) **(فارسی)**

ازبابا افضل درپاسخ به‌نامه صدر سعید شمس‌الدین محمد دزواگوش. کاشانی دراین‌نامه ازمدارج‌الکمال خویش‌یادکرده وفهرست پاره‌ای‌ازمطالب آنرابدست‌میدهد. رجوع‌شود به فهرست نسخه‌های فارسی۲ : ۱٦۹۹ -۱۷۰۰ و مجموعه‌مصنفات مکتوب شمارهٔ۳ ص۷۰۰ -۷۰٦ .

آغاز: کلماتی که ازاقلام مبارك‌آن خلاصه‌اخبار .

۸- مکتوب در تعزیت نوشابادی (ص۲۵۷- ۲٦۱ دفتر)

نامه ازباباافضل به«صدر سعیدتاج‌الدین محمد نوشابادی» درتعزیت او. درنسخهٔ حاضر نام‌مخاطب کاشانی‌یادنشده ودرمجموعه مصنفات (مکتوب ٤) عنوان نامه همچنان‌است که‌یادکردیم.تفاوتهای دیگر نیز میان این دونسخه دیده‌می‌شود .

رجوع‌شودبه‌مجموعه‌مصنفات۷۰٦-۷۰۹فهرست‌نسخه‌های‌فارسی۲ : ۱۷۰۰.

آغاز:- مدد تأیید الهی ازکار واندیشه مخدومی منفصل ومنقطع مباد ... داعی خدمت وآفرین میرساند وبعدرون بامجلس اسمی دررنجی وآسیبی که‌نو رسیده‌است انبازاست

۹ - پاسخ نامهٔ دزواگوش (ص۲٦۱ - ۲۷۵دفتر) **(فارسی)**

جواب‌باباافضل به‌نامه‌دزواگوش‌درموضوع عالم محردات ومعادانسان. در نسخه حاضر به نام مخاطب تصریح نشده . در مجموعه مصنفات باعنوان: «جواب به‌شمس‌الدین محمددزواگوش» چاپ‌شده و درنسخه ۳٤۵٦/۲۵نیز نام دزواگوش قیدگردیده‌است.

رجوع‌شودبه‌فهرست‌حاضر: ۱۳۹۱ منزوی۲ : ۱٦۹۸

۱۰- پاسخ به‌نامه‌مجدالدین (ص۲۷۵-۲۸۵ دفتر) **(فارسی)**

باباافضل کاشانی این‌نامه‌را درپاسخ‌نامه مجدالدین محمدبن عبیدالله

(که‌نام او درنسخه حاضر نیست اما درعنوان ودیباجهٔ نسخه چاپی وجوددارد) نگاشته وبه سئوال اوپاسخ داده است . پیداست که موضوع نامهٔ مجدالدین‌محمد اشارت‌شده به‌پاره‌ای ازعبارات‌والفاظ‌کاشانی‌است‌درآغاز نامهٔ‌خود . باباافضل دراین‌نامه جوابیه‌چنین میگوید:

«کرم صاحبی او راگستاخ‌کرد و دلیری داد به فرمان‌که تا چیزی نویسد مشتمل برچند سخن‌که در دیباجهٔ سخن ومبادی‌کتابات ومخاطبات ورسائل‌لایق وشایسته بود ودعاگوی هم درآن لحظه نیك‌فهم نکرد غرض‌آن اشارت راتاهم برلفظ صاحبی‌رفت که‌مقصود ازین‌نامه رسوم وآئین‌رسائل است‌که تااین‌عنایت ناگفته ونانوشته نگذاشته‌اند ودرآن‌کتب ساخته‌اند اهل انشاءودیگر فضلا ... و دبیران‌گذشته‌آن مهم راکفایت‌کرده‌اند . غرض الفاظی چند است‌که مگررأی صاحبی را اتفاق مطالعت آن افتاده است‌ودرخدمتی‌ودعائی‌که در آن حضرت عرض دادی» .

ازاین‌نامه‌به‌دست میآید‌که باباافضل دراین هنگام به‌شصت سالگی رسیده بود «دانای نهان وآشکارا آگاه وداناست‌که این‌بندهٔ ناتوان شصت سال است تادرظلمات‌حیات خودبا دیه‌های عقبات رامی‌سپرد ومنزلهامی شمردوسرچشمه زندگانی‌خودرامی‌جوید» بین‌نسخه حاضر بانسخه چاپ شده‌درمجموعه‌مصنفات اختلافات بسیار است چنانکه در نسخه چاپی فقره‌ای است‌که درآن اشارت‌به قصه‌فرزدق‌شده‌واین فقرهٔ٦سطری‌درنسخه‌حاضروجودندارد.کمی‌ها وافزونی‌های دیگر نیز دیده میشود . (منزوی ۱ : ۱۷۱)

۱۱ ـ مکتوب (ص ۲۸٦ ـ ۲۸۸ دفتر) **(فارسی)**

این‌نامه را نیزبابا افضل ظاهراً به همان دزواکوش نوشته و از مخاطب خود باعنوان شمس‌الدین ضیاءالاسلام یاد میکند . وی دراین‌نامه درنسخه‌چاپی از مهذب‌الدین‌یاد میکند وبه‌او درود (خدمت‌وآفرین)میفرستد اما درنسخه‌حاضر این فقره نیست . بابا افضل با این‌نامه رسالهٔ زجرالنفس خویش را نیز برای

مخاطب ارسال داشته ودرپایان این‌نامه به‌آن اشارت دارد: «نسخه زجرالنفس را چنان دیدکه به‌خدمت رسد ونظر مبارك ازمطالعه‌آن خالی نباشد.»

رجوع‌شودبه‌فهرست‌حاضر ۱۳۹۱ (شمارهٔ‌۳٤٥٦/۲۸) ومجموعه‌مصنفات: ۷۱۰ - ۷۱۲

۱۲- مکتوب‌دیگر (ص ۲۸۸ - ۲۹۰ دفتر) (فارسی)

نامه‌ای ازباباافضل به‌شمس‌الدین(شایددزواگوش) ودرپاسخ‌نامهٔ اوکه‌از خواجه خواستارشده‌بود: «اگر ازنتائج‌اندیشه‌چیزی‌دیگرازسخنان‌منظم‌شده‌است» برای اوبفرستند. خواجه افضل در این مکتوب درباره قوتهای بدنی و نفسانی سخن گفته است.

رجوع شود به فهرست حاضر: ۱۳۸۸ (ش ۳٤٥٦/۷۷) و فهرست مصنفات: ۷۱۳.

۱۳ - مکتوب درپاسخ هراسکانی (ص۲۹۱- ۳۱۱ دفتر) (فارسی)

منتجب‌الدین هراسکانی سئوالاتی ازخواجه افضل کاشانی کرده که خواجه دراین‌مکتوب بآنها پاسخ‌میگوید. درصدر نسخه‌حاضر ونسخه‌شمارهٔ ۳٤٥٦/۸ وذیل نسخه‌چاپی نوشته: «این‌سخنها آخر سخنی‌بود تا به جوار رحمت ایزدی پیوست».

درذیل نسخه چاپی‌افزوده شده «وچون به جوار رحمت حق‌پیوست‌ازمرق به منتجب‌الدین هراسکانی فرستادندکه سائل‌بود».

نسخه‌حاضر (مانندشمارهٔ‌۳٤٥٦/۷)وبانسخه‌چاپ‌شده‌درمجموعه‌مصنفات

اختلافات بسیار دارد (۱) (رجوع‌شود به (ص ۱۳۸۸ فهرست حاضر) .

۱۴ - تناهی اجسام (ص۳۱۱ - ۳۱۷ دفتر) **(فارسی)**

فصلی است ملتقط از سخنان بـاباافضل و عنوان نسخه شماره ۳٤٥٦/۹ چنین‌است: «درتناهی اجسام . التقط من کلامه» .

رجوع شود به‌همین فهرست : ۱۳۸۹ ومجموعه مصنفات : ٦۲۷

۱۵ - ایمنی ازفنا (۳۱۷ - ۳۱۹ دفتر) **(فارسی)**

از فوائد باباافضل (مصنفات :٦۱٥ وفهرست حاضر : ۱۳۸۹) .

۱٦ - کلیت وجود ذهنی (ص ۳۱۹ - ۳۲۱ دفتر) **(فارسی)**

باباافضل در این گفتار میگوید علم به جزئی خارجی‌تصور و یا تصدیـق است به‌حقیقت کلی‌موجوددر ضمن‌آن جزئی‌وخودنیز کلی است وبـرای اثبات صدق این‌گفتار از نامه نویسی‌مثال میآورد .

درمصنفات باباافضل ایـن‌گفتار بصورت دوگفتار جدا چاپ شده ودو

دراین سئوالها وجوابهاچند نکته به‌چشم میخوردکه شایسته ذکراست ازجملۀاین نکات‌امتناع باباافضل‌است‌ازنگارش‌تفسیرقرآن‌وشرح‌احادیث‌واصولاشرح‌هر کتاب‌وهر نوشته‌و فکری‌متعلق‌به‌دیگری راگزافه میخواندهراسکانی دریکی‌ازسئوالها(سئوال ٥ درنسخه‌چاپی) از خواجه‌شرح‌وتفسیر برخی‌ازآیات‌وروایات‌را (که‌ظاهرابه‌نامه‌پیوسته بوده‌وبرخی‌ازآنهاازاشاراتی که‌درجواب است مشخص‌میگردد) میخواهد وخواجه درپاسخ میگوید : باید پرسنده‌بداند که این ضعیف شروع نکنددرتفسیروتاویل قرآن‌واخبازونیزدرسخن‌هیچ بزرك ازآدمیان... برای‌آنکه سخنی‌که نه‌برزبان این‌ضعیف رفته‌بود وبه‌زبان دیگری رانده‌باشد تفسیر گفتن آن‌گزاف شناسد . اماآن‌چه در خود یافته‌است‌ازاین‌سخنان الهی ... دراین‌معنی‌بنویسم» .

نکته دیگر ـاشعاری است‌که‌دربارۀ غزالی دارد. هراسکانی‌دردوسئوال‌خوداز کیمیای سعادت یادکند (بنابرنسخه حاضرکه سئوال ٦و۹ چاپی درپی‌یکدیگرآمده) ودر سئوال ٦ آمده «کیمیای‌سعادت به‌دست افتاده درمعنی شناخت خود» ودرسئوال‌بعدکه‌درنسخه‌حاضر بلافاصله پس‌ازآن‌است‌ـ چنین‌آمده: وهم‌درآن‌کتاب درمعنی‌اعتقاد ودانستن‌حق‌تعالی‌شرحی نیکوبغایت‌کمال‌میگوید» سائل درهردو سئوال از تعنت حاضران مجلس برکیمیای سعادت سخن‌گفته ودرسـوال اخیر میگوید«جماعت عوام‌گفتند هرآنکس‌که‌این سخن‌گوید مسلمان نباشد» باباافضل درجواب میگوید : اگرآن‌که آن‌همه‌تصانیف کرد وقوت اندیشۀ او تا به‌آن اندازه بود ،،. ضال است‌ومبطل‌آن‌که خود از لقمه‌ای‌که‌فرو می‌برد آگه‌نیست ... از خداوند ملکوت‌کی‌آگه‌بود .

سطر اول (مدعی)باعنوان«شخص فردی‌وحقیقت کلی» (درص۶۳۱)وبقیهٔ گفتار (که‌تمثیل‌واستدلال‌است‌بر کلیت‌وجودوذهنی)درص ۶۳۹ باعنـوان «احاطهٔ الفاظ کلی‌برالفاظ جزوی».درنسخه شماره٤۲۸دانشگاه‌نیزچنین‌است ولی‌خودپیداست که هیچ‌یك ازاین دوعنوان صحیح وکامل‌نیست وهیچ‌یك‌ازاین‌دوفقره‌ازیکدیگر جدانیست.

آغاز : شخص جزوی به‌حقیقت کلی وجود دارد وداننده معنی این‌کلمه‌نه شخص جزوی بود بلکه‌حقیقت‌کلی است دانندهٔ این معنی‌وحکم کننده برصدق این‌گفتارچون‌خواهی‌که نامه نویسی درست‌شدکه نامه نوشتن در تومصوراست وآنچه‌درتومصوراست نامه‌نوشتن کلی است پس چون خواهی که جزوکنی‌تا نامهٔ خواست شود آلات جزوی را بجنبانی ازدست وقلم وکاغذ وآن‌صـورت نامه نوشتن‌کلی را درنامه نوشتن جزوی بنگاری .

باباافضل‌گفتاری‌دیگردراثبات‌کلی‌بودن‌وجودذهنی‌دارد(ش۲۱همین‌دفتر)

۱۷ ـ ربط‌عاقل ومعقول وعلت‌ومعلول (ص ۳۲۱ ـ ۳۲۲ دفتر)(فارسی)

از فوائد کوتاه بابـاافضل (درمصنفات: ٦٤۰ ـ ٦٤۱ با عنوان سخنان مدد دهنده محصلان را)و دیده‌شودمجموعه شماره ۳٤٥٦ ص ۱۹۷ ـ ۲۰۹

۱۸ ـ اصناف‌مردم (ص ۳۲۲ ـ ۳۳۰ دفتر) (فارسی)

= درگونه گون مردم ازباباافضل کاشی (دانشگاه شماره ٤۲۱مصنفات ٦۳۲ فهرست حاضر : ۱۳۸۹فهرست‌نسخه‌های‌فارسی۲ : ۷٤۰)

۱۹ ـ اقسام زنده ورجوع‌همه به‌دانای‌به‌ذات

(ص ۳۳۰ ـ ۳۳۱ دفتر) (فارسی)

از باباافضل . درپایان بیشترنسخه‌های این‌گفتار یك‌رباعی است که در حاشیه ص ٦۱۸ مصنفات به‌چاپ رسیده .

۲۰ ـ حقیقت مبداء و موجودات (ص۳۳۱ ـ ۳۳۲) **(فارسی)**

گفتاریست‌از کاشانی. (مجموعـه مصنفات : ٦۲۵ ـ ٦۲٦) دانشگاه ش (٤۳۸/۱۱ .

۲۱ ـ وجود کلی درذهن ودرخارج (ص ۳۳۲ ـ۳۳۳ دفتر) **(فارسی)**

گفتاری کوتاه ازباباافضل (دانشگاه شماره ٤۳۱/۲٤ مصنفات : ٦۲٤)

۲۲ ـ پایندگی نفس (ص ۳۳۳ ـ ۳۳٦ دفتر) **(فارسی)**

از باباافضل (مصنفات : ٦٤۱ ـ ٦٤۲ دانشگاه شماره ٤۲۸/۱ و٤۳۱/٦)

۲۳ ـ النفس (ص ۳۳٦ ـ ٤۲۸ دفتر)

ترجمهٔ تلخیص کتاب النفس ارسطو از بابا افضل کاشانی درسه فصل .

این ترجمه در۱۳۱٦ وباردیگر درسال ۱۳۳۷ درمصنفات باباافضل (ص ۷ـ۳۷) به‌چاپ رسیده است . این‌نسخه تصحیح‌شده و سقطات‌آن درحاشیه ضبط است. رجوع شودبه‌فهرست ج ۲: ٦۰و۱۹۲ وج ۹ : ٤٤۲ فهرست نسخه‌های فارسی ازمنزوی ۲ : ۷٦۰ ـ ۷٦۱ .

[مجموعه ۳۹۸۲]

دفتریست به‌قلم نسخ قرن ۱۱ (بدون‌رقم وتاریخ) بریشت نخستین بـرگ فهرست رساله‌های مندرج درمجموعه باقلم‌کهن ویادداشتها وتملکهایی است‌از عبدالحی رضوی، عبدالعزیز رضوی و عبدالغنی الثانـی الحسینی ونیـز مهری از احتشام الملك . دربیشتـر برگها اثررطوبت دیده میشود کناراوراق آخرنسخه اندکی‌وصالی دارد . ویك برگ‌اضافی پایان دفترابیاتی از حکیم برکنارست و در عنوان اشعار نـوشته «حکیـم رکنـاسلمه‌الله عناوین شنگرف .

قطع‌رقعی۱۰ × ۱۹ ج تیماجی‌قرمز صفحات ۴۲۸ سطور۱٦ کاغذاصفهان‌شکری‌آهـار مهره‌دار شماره ثبت‌قدیم ۱۲۹۱۷ جدید ۵۵۲۳ .

بیان‌المختصر **(عربی)**

= شرح مختصر المنتهی دراصول فقه از ابن حاجب تألیف شمس‌الدین محمود اصفهانی(م ـ ۷٤۹) باعنوان قال واقول.شرح اصفهانی بر مختصر یکی از هفت‌شرح است که کرمانی درشرح خویش برمختصر (= النقود و الردود

شمارهٔ ۳۷۲۹) از آن بهره برده ودرمقدمهٔ آن کتاب از آن یادمیکند (رجوع شود به فهرست حاضر : ۱۷۱۹ـ۱۷۲۲) درشرح مبادی منطقی به تفصیل گراییده (۱) مسائل قضایا وانواع قیاس تامغالطات را به ترتیب ومشروح آورده واز اشارات شیخ یادمیکند درپاره‌ای ازمسائل اصولی به عقاید علماءشیعه اشارت دارد (۲)

اصفهانی دردیباجه تصریح میکند به اینکه این شرح را «بیان المختصر» نام نهاده وبه دستور وقت رشیدالدین (که باتکریم بسیار از اویاد میکند) تقدیم داشته است (٤) :

بروکلمان ازشرح اصفهانی برمختصر تنها یك نسخه (نسخه جامع زیتونه تونس) یاد میکند واز وجود نسخه‌ای دیگر درجای دیگر نیزتااین زمان اطلاع ندارم(٤) .

بروکلمان : ذیل یکم : ۵۳۷ کشف الظنون : ۱۸۵۵ و۱۸۵۷

آغاز : الحمدلله الذی اظهر بدایع مصنوعاته علی احسن النظام... امابعد فقد تطابق قاضی العقل وهو لایبدل ولا یعزل ... علی ان ارجح المطالب ... هوالعلم لانه عمل القلب... وبما ضعف فیه من الکتب ... مختصر منتهی الوصول والامل فی علمی الاصول والجدل . . . فتصدیت لان اشرحه شرحا یبین حقائقه ویوضح دقائقه(۱) .

---

۱ ـ اصفهانی اصول را از منطق جدانمیداند و میگوید اصولاتمام علوم استدلالی به منطق نیازمنداست وازاین سخن اودرآغاز مبادی منطقی ـ که اینك نقل میشود ـ به دست میآید که وی غزالی رامبتکر آوردن قواعد مهم منطق دراصول میداند :

ولما کان الاصول علمااستدلا لیاوالعلوم الاستدلالیه یحتاج الی المنطق ذکرالمصنف القواعد المهمه من المنطق اقتدائاً بالغزالی رحمه‌الله (برك ۷ ب)

۲ ـ درضمن بحث دربارهٔ قتلهٔ عثمان میگوید «عده‌ای از اصحاب پیغمبر وازآن جمله عماربن یاسروعدی حاتم معتقد بودندکه قتل عثمان نه‌ظام است‌ونه‌فسق» .

۳ ـ بروکلمان به‌نام‌خاص کتاب ووزیری که کتاب به‌او هدیه شده اشارتی نکرده حاج خلیفه نیز ازاین نکته یادنمیکند .

۴ـ شیوهٔ یگانه‌ای دیده‌میشود بین‌دیباجهٔ این‌شرح بادیباجه شرح مطالع وتجریداز اصفهانی مؤلف شرح‌حاضرزیرابسیاری ازجمله‌ها دراین سه‌دیباجه‌یکی‌است .

غیر مختصر اختصار آتودی الی الاخلال... ساعیافی حل مشکلاته ... و تقریر معاقده وتحریر قواعده . . . واسمیه بیان‌المختصرواخدم بـه‌خزانة من خصه‌الله بالسعادات المتظافره . وهوالمولـی‌الصاحب‌المعظم... سلطان وزراءالعالم ... رشیدالحق والدنیا والدین ... و ارجوان یلاحظه بعین‌الرضا... وها انا اشرع فی‌المقصود . . . قوله و ینحصر . ای‌المختصر لاالاصول لان هذه‌القسمه قسمة للکل الی اجـزائـه والمبادی علی الوجه الذی ذکره لا یکون بـاقسامها من اجزاءالاصول

پایان: وفیما ذکرنا من‌الجهات المفردة ارشاد لمایترکب منها والحمدلله الذی وفقنا لاتمامه حمدایوازی مزیدافضاله وانعامه .

[۳۹۸۳]

نسخه‌ایست باچندقلم (نسخ وتعلیق‌ونستعلیق) قرن۸. این‌نسخه ظاهراً در زندگی مؤلف کتابت شده وشاید اصلاحات وقلم‌خوردگی‌های موجوددرپاره‌ای ازصفحات بادست و یانظر خوداو انجام یافته. درچند حاشیه ـ که بقلم‌کهن وشاید بخط‌کاتب متن‌است ـ چنین آمده«قال‌الشارح دام‌ظله» ودریکی‌ازدویادداشت‌موجودبریک‌برگ‌اضافی‌اول‌نسخه‌چنین‌آمده: «قال‌افضل‌المحققین‌مولاعضدالدین‌اطال‌الله بقاه لابدمن‌مستلزم‌للمطلوب‌والالم‌ینتقل‌الذهن‌منه الیه...»(بنابراین‌یادداشت‌این‌نسخه‌پیش‌ازسال ۷۵۶ که سال در گذشت‌عضدالدین‌است نوشته شده). برپشت نخستین صفحه کتاب تملکی‌است ازسیدمحمدهاشم موسوی خوانساری ونیز دوبیت‌عربی به‌خط‌کهن‌ونیزتملکی‌است‌که‌آنراسیاه‌کرده‌اند. ازمزایای این‌نسخه نقل‌فقراتی است ازبرخی ازشروح‌نادرکتاب‌مختصر بانشانهای‌مختلف برحواشی‌آن وازهمه مهم‌ترشرح علامه‌حلی است‌که بسیاری ازفقرات‌آن بانشان«حلی» نقل‌شده . شروح‌دیگری نیزبانشان: عض،قب (یاق‌ق‌ب)وجزاینها نقل‌شده‌و غالباًنشان‌رابربالای‌نوشته‌میآورد. حاشیه‌هائی‌بدون نشان‌نیزدرنسخه هست‌که برخی از آنها ازنجم‌الدین سعید سعدی است‌که او ازصدرالدین حدیثی نقل‌میکند. دریکی‌از این حواشی ازامالی مصنف (ابن حاجب) یادشده .

قطع: وزیری ۱۶ × ۱۵ ج‌تیماجی‌قهوه‌ای‌صفحات ۴۱۰ سطور ۲۹ کاغذضخیم‌شکری‌شماره ثبت قدیم ۱۴۱۷۶ جدید ۲۹۵۹ .

رحلهٔ منظوم (۲ـ۱۳۲ دفتر) (عربی)

= سفرنامه نجیب‌الدین علی‌بن محمدبن مکی(۱) عاملـی جبیلی شاگرد

۱ـ جداویکی از شاگردان (یا صاحب اجازه روایت)از شهید ثانی بوده. در امل الامل‌ازضیاءالدین علی‌بن محمدبن‌مکی‌دیگری‌فرزندشهید اول‌است‌نیزیادکند وگوید ازپدرش روایت دارد .

شیخ‌بهائی وشیخ‌حسن صاحب معالم‌ونویسندهٔ شرح بررسالهٔ اثنی عشریه بهائی .
جبیلی داستان گردش خویش را در حجاز ویمن وایران وعـراق درمنظومه‌ای دارای حدود ۲۵۰۰ بیت شرح داده و (بنا برنوشته خود او در مقدمه منظومه و به‌گواهی سید علیخان مدنی در سلافة‌العصر) درنظم این سفرنامه شیوهٔ الصادح والباغم را دنبال کرده است . تاریخ‌سفر اوبه مکه چنانکه‌در مقدمه‌منظومه‌آمده ۱۰۰۵ ه وهمراه‌استادش شیخ حسن بوده است .

درسلافة‌العصر یکصدبیت‌ازاین‌منظومه نقل گردیده وشیخ‌حرعاملی‌ابیاتی از آن‌را در امل‌الامل‌آورده وگوید «من‌خود درجوانی‌نسخه‌ای‌ازمنظومه‌راررونویس کرده ودرپشت آن ازاشعار خویش‌چندبیت (درتقریظ این‌رحلة) یادداشت‌کردم» وسپس تمام‌آن ابیات‌را میآورد. نسخه‌ای‌که شیخ حر به‌آن اشارت‌کرده همین نسخه حاضر است‌که به‌خط شیخ‌حراست‌وهمان‌یازده‌بیت.به‌خط شیخ حر برپشت نخستین برگ آن دیده میشود وبالای آن نوشته « لراقمه‌محمدبن الحسن‌الحر» .
اینك چندبیت‌ازتقریظ‌شیخ‌حر :

یا رحلة بدیعه فی فنها — کاملة فی لطفها و حسنها
جامعة للوعظ و الامثال — بـارعة تزهو علی‌الاقوال
الفها افصح اهل دهره — فتی علا عن‌کل اهل عصره

جبیلی (سراینده این‌سفرنامه)مناظروابنیه و آثاری راکه درایران وعراق‌و هند دیده یاد وبا دقتی تمام وصف میکند وگاه به مناسبت،ابیاتی از بحر های مختلف درآن گنجانده ازآن‌جمله دراین ابیات‌که در مورد سفربه‌آستانه قدس رضوی و در وصف آن‌آستان سروده است .

ازاین ابیات که اینك نقل میشود بدست میآید درسفری که شاه عباس از اصفهان پیاده به مشهد رضوی رفت جبیلی نیز از ملازمان او بوده :

ثم مضینا نحو مولانا الرضا — علیه من ربی السلام والرضا
صحبة سلطان سلاطین العجم — من‌اصفهان ماشیاً علی القدم

بنـذر او عهـد له قد سبقا	مـن بعد مـوجب له اتفقا
و ذاك حيث اتفـق الـمسير	له اليه و جـرى التقدير
و كل يـوم نتـوخى السفرا	من قبـله ولم يـكن ميسراً
و عـاقنا من ذالك الطريـق	حتى ضجرنـا عـدم الرفيق
ولم يكن يخطر فى بـال بشر	مـا يسرالله بـه من السفر
وكان فى آخر جمادى الاولى	قـد يسرالله لنـا الـوصـولا

پس ازاين ، جبيلى بهوصف بناى ضريح و رواق حرم رضوى وفرشها وتزيينات وكتيبه هاى آن پرداخته و از موزه ومخزن كتابخانهٔ آن كه قرآنهـايى دارد بهخط اميرالمؤمنين على (ع) واز جامه ضريح كه نوشته هـاى مورخ ۶۰۰ دارد يادميكند وابيات فارسى شيخ‌بهائى‌راكه دركتيبه نقش‌كرده اند نخست به عربى ترجمه‌كرده وآنگاه متن آن دوبيت رانيزدربين ابيات عربى‌درج ساخته :

و فى خـلال النقش للبهـائى	بيتان جـائت عن صفـا و لاء
بـديعة الالـفـاظ مـولـوية	لكنمـا الالـفـاظ فـارسيه
حـاصلهـا وصيـة الـخـدام	فى قص شمع حضرة الاسلام
خوفا على جناح جبر ئينا	من ضربـة المقراض ان يبينـا
اذ الملـوك كلهـا العلـويـه	فراش شمع الحضرة العليه
... و هـذه صورة مـا ذكرنـا	بـالفـارسى ولـه فسرنـا
بنوشته بود به اعلى عليين	پروانه‌شمع روضه خلدعابرين
مقراض به احتياط زن‌اى‌خادم	ترسم ببرى شهپر جبريل امين

جبيلى برخى ازقصائد و قطعات ومسمطات خويش‌راكه دربحرهاى ديگر وبا وزنهاى كاملا متغاير بااين منظومه است بهمناسبت درآن گنجانيده است (شيخ حرعاملى‌كاتب نسخه حاضر برخى ازاين موارد رامشخص ساخته است)

رجوع شودبه امل الامل (چاپ بغداد) ۲ : ۱۷۶ ذريعه ۱۰ :۱۶۷

آغاز :

الحمد لله ولی الحمد — والمدح و الآلاء اهل المجد
یقول راجی عفو مولاه العلی — نجیب خیر الآل و الصحب علی
المذنب العاصی نجیب الدین — سامحه مالك یوم الدین
حججت عام ستة و الف — مع عدة من قادة والف
اجلهم استادنا العلامه — وشیخنا المحقق الفهامه
...من خص بالخلق و بالخلق الحسن — استادنا و شیخنا الحبر الحسن
... ونجله المولی الاجل الامجد — اوحد اهل دهره محمد
... و مذ د خلنا مكة المشرفه — وقد افضنا من منی و عرفه
توجه المسیر فیها عندی — لقصة تطول نحو الهند

پایان :

نظم منزل من بعد ذاکر فی السفر — نجد فی اسحارنا و فی البکر
حتی وصلنا لدمشق الشام — و الحمد لله علی التمام
و قد مضت لهجرة اعوام — و نقلها تاریخه ختام

۲ ـ قصائد وغزلیات (ص ۱۳۳ - ۱۵۲ دفتر) **(عربی)**

از نجیب الدین علی بن محمد بن مکی (سراینده رحله منظومه) شیخ حر عاملی چند قصیده و تغزل پاره‌ای از تهامیات و چند قصیده که جیعلی درمدیح پدر خویش بامسابقه سروده به منظومه الحاق کرده است .

آغاز قصائد : بخط وی ویار فتاقاده لااسمها باسعد فارابع لیناحین نجبینا

پایان: الهجر بمرضینا والبعد مهلكنا فالهجرو البعة آفات المجینا

[۳۹۸۴]

نسخه ایست به‌خط نسخ تحریری محمدبن الحسن الحر العاملی قرن ۱۱ . دو برگ آخر وصالی دارد. عنارین شنگرف است .

قطع رقعی ۱۳ × ۱۹/۵ ج تیماجی‌مشکی صفحات ۱۵۶ سطور ۱۷ کاغذ فرنگی آهار مهره‌دار شماره ثبت قدیم ۱۴۴۰۸ جدید ۹۳۵۹ .

ریاض‌الابرار فی‌مناقب الائمةالاطهار **(عربی)**

ازسیدنعمةاللهجزائری (م ـ ۱۱۱۲) فضائل چهارده‌معصوم‌است‌ازاحادیث.
این‌کتاب درسه‌مجلد بزرگ‌است به‌این ترتیب (فضائل نبی‌ووصی ۲ـ فضائل فاطمةالزهراء (ص) تا امام یازدهم (ع) ۳ـ امام دوازدهم (ع) عناوین باب وفصل. درآغازمجلد۲ درذیل‌فضائل‌حضرت زهرا به‌بحث درباره‌سیادت‌اشراف (منتسبان‌بالام) واثبات‌آن پرداخته درپایان‌بحث‌میگوید:

قدذکرنافی تضاعیف هذاالکتاب و شرحینا علی‌التهذیب والاستبصار ان الشریف سید علی‌الحقیقه ... واقمناعلیه‌الدلایل‌الکثیره»

درباب فضائل امام‌هشتم(ع) تمام‌متن‌قصیده دعبل‌خزاعی را نقل‌کرده و برای‌آن‌شرحی ممتع مینگارد. جزائری درشرح‌حال امام دهم(ع) میگوید:

«دوسال‌پیش ازتاریخ‌نگارش‌این‌سطورکه ۱۱۰۹ هجری‌است‌درشهرسامرأ آتش‌سوزی‌رخ‌داد وتمام ابنیه وآثاراین‌شهرحتی‌دیواروبارگاه‌مقدس‌سوخت و ویران شد ضریح وصندوق‌مقدس نیز دچارحریق شد دراین‌روزهابه‌امرشاهنشاه ایران شاه سلطان‌حسین صفوی برای‌تعمیر ضریح وابنیهٔ مقدسه سامرا اقدام گردیده است».

سیدنعمت‌اللهجزایری‌دراین‌کتاب‌ازمآخذ ومراجع‌معروف حدیث‌اهل‌سنت وشیعه ونیز ازپاره‌ای ازمنابع نادر ومهم‌یادمیکند مانند: تاریخ ابوشجاع وزیر، کتاب الفردوس ابن‌شیرویه دیلمی‌وسوق‌العروس. درذریعه تنها یك نسخه ازاین کتاب‌یادشده(نسخه ج۱ و۲درکتابخانه‌سیدآقاشوشتری‌درنجف وج۳درکتابخانه سیدعلی‌معلم درشوشتراست) ودرکتابخانه الهیات درکشکول شماره ۸۱۱ ـ د ازاین‌کتاب فقراتی‌نقل شده(ذریعه ۱۱: ۳۱۶ کشف‌الحجب :۵۰۰)

[۳۹۸۵]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ جعفربن ابراهیم ازقرن ۱۳ (رقم کاتب بدون‌تاریخ‌درذیل فضائل امام‌حسن‌بن‌علی (ع) آمده‌است) این‌نسخه‌مجلد۲ وشمل‌مناقب‌حضرت‌فاطمه‌تاامام یازدهم است وبیشتر ابواب دارای سرآغاز جداگانه است

آغاز نسخه حاضر (ج۲) : الحمدلله الذی جعل اهل البیت علیهم السلام کسفینة نوح.. فان المذنب الجانی نعمة‌الله الموسوی الحسینی . یقول هذا هو المجلد الثانیه من کتابنا ریاض الابرار فی مناقب الائمه الاطهار .. الباب الاول فی ولادتها واسمائها

پایان : وکان من مولده الی وقت مغیبه تسع وعشرون سنه وقدتم هنا المجلد الثانی من کتاب ریاض الابرار فی مناقب الائمة الاطهار سلام‌الله علیهم من منتخب المختار

قطع رحلی ۲۱ × ۳۳ ج مشگی مندرس صفحات ٦۱۸ سطور : ۱۸

کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۱۴۷۷۴ جدید ۹۴۷٦

قصص الخاقانی **(فارسی)**

ازولی‌قلی بیك شاملوهروی. (رجوع شود به ص ۲۰۹۰ فهرست حاضر)

[۳۹۸٦]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ قرن ۱۲. چهاربرگ اول به قلم شکسته ریز سعید نفیسی است که به‌جای اوراق افتاده ازنسخه گذارده ونسخه‌را تکمیل کرده و بـرپشت نخستین برگ یادداشتی است از اودرمعرفی کتاب ومؤلف و درباره تصحیح اغلاط نسخه. فهرستی ازبرخی اصطلاحات وپاره‌ای از اسامی امکنهٔ یاد شده دراین کتاب بردوبرگ کوچك درآغاز نسخه الصاق گردیده است. در حاشیه نخستین صفحه اصیل نسخه (نهمین صفحه موجود) چنین نوشته است. «کتاب زبدة التواریخ معروف بـه‌جهـان‌آرای صفـوی‌است‌از مولفات محمدکمال‌بن اسماعیل» عناوین‌شنگرف.

قطع رحلی ۲۱ × ۳۴ ج تیماجی یشمی صفحات ۴۲٦ سطور ۲۵ کاغذ فرنگی آهارسهره شده شماره ثبت قدیم ۱۲۹۵۱ جدید ۵۵۱۴ .

معیار الاشعار **(فارسی)**

رساله ایست درعروض و قوافی منسوب به‌خواجه نصیرطوسی . درپایان رساله تصریح شده که تألیف آن در ٦٤٩ به‌پایان رسیده است .

رجوع شود به‌احوال وآثار خواجه از آقای مدرس رضوی : ۲۳۷ .

[۳۹۸۷]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق کهن از حدود قرن ۸ (مگرد وبرگ آخر که تازه‌نویس است) برگ آخر (که تازه‌تراست) وکناربرگ اول نسخه‌وصالی دارد . برپشت نخستین برگ تملکی است از محمدقلی اردبیلی ونیز یادداشتی است به قلم قرمز که بدرستی خوانده نمیشود(وبنظر میرسد ازکاتب نسخه‌است) درباره اینکه مؤلف کتاب خواجه نصیر است . عناوین درمتن و حاشیه غالباً به قرمز وگاه به‌قلم سیاه ودرشت‌تر است . نسخه دارای حاشیه‌هایی است دربرخی ازصفحات با متن . درپشت برگ آخر معمائی است گویا به نام (رضی‌الدین) ودرعنوان آن‌نوشته‌است :

«للاخ الاعز الارشد موفق الزمانی ..: لازال مکرما الی افضل الفضلاء واصلح الصلحاء میرزا رضی الدین محمد» این معما چنین آغاز میشود:

ایها الاخ الرضی المرضی ... اخبرنی عن اسم مطلع سطلعه مطلع کواکب السبع ومقطع مقطعه کالمطلع من المطلع آخر اوله آخر الحروف

قطع رقعی ۱۱ × ۱۷ ح تیماجی مشکی سجاف عطف وحواشی باتیماج تازه صفحات: ۱۴۴ (۷۳ك) سطور ۱۷ کاغذ سمرقندی ضخیم شمارهٔ ثبت ۲۳۱۱۸

۱ - دفع المنا واة عن التفضیل والمساواة (ص ۲ - ۳۶۶) (عربی)

از سیدحسین بن ضیاء الدین ابو تراب حسن موسوی کرکی (۱) (م-۱۰۰۱)

۱- سیدحسین پدر میرزا حبیب الله ازصدور زمان صفویه است که شاه عباس اول - شاه صفی را درك کرده وشیخ حر درامل الامل وبرخی دیگر ازسراجع سیدحبیب رابه دانش فراوان نیز ستوده اند وبا القابی مانند «عالم جلیل القدر عظیم الشأن کثیر العلم» یاد کرده اند. همچنین عده ای از برادران و برادرزادگان و نوادگان اورا مانند میرزا ابراهیم بن محمد بن حسین که بنابر نوشته شیخ حرعاملی: «عالم فاضل جلیل القدر شیخ الاسلام بطهران» ونیز میرزا معصوم بن میرزا محمدمهدی بن میرزا حبیب ، ومیرزا علیرضا (فرزند دیگر میرزا حبیب).

شیخ حر عاملی (وبه تبعیت ازاو زنوزی درریاض الجنه) درترجمه سیدحسین کرکی به چند کلمه کوتاه بسنده کرده ودرمعرفی عده ای ازفرزندان وخویشاوندان اوخاصه درسرگذشت فرزند او میرسیدحبیب الله که صدارت داشته بشرح وتفصیل میپردازد و شیخ حر درباره مقام علمی سیدحسین و مؤلفات او هیچ اشاره ندارد جزاینکه میگوید «له کتاب سکن اصفهان حتی مات» و میرزا عبدالله افندی ازاین روش شیخ حرابراز شگفتی کرده واو را به سختی ملامت میکند واین کاررا (وقاحت شنیع) وموجب سلب اطمینان از صحت دیگرتراجم کتاب امل الامل میخواند و میگوید درنامه ای که به اونوشتم این نکتهٔ مهم را به او تذکردادم.

صاحب ریاض درپایان سرگذشت سیدحسین مجتهد کرکی وپس از فهرست مؤلفات او باردیگر اعتراضات خویش رابرمؤلف امل الامل تکرار میکند واین بار عباراتی ازآن کتاب را نقل وجمله بجمله آن را بررسی میکند . ازآنجاکه سخن افندی دراینجا محتوی نکات مهم تاریخی است عیناً نقل میگردد :

«وقال الشیخ المعاصر فی امل الامل عند ترجمة الامیرزا حبیب الله هکذا: السید میرزا حبیب الله بن الحسن الحسنی الحسینی الموسوی... کان عالماً جلیل القدر عظیم الشأن کثیر العلم والعمل سافر الی اصفهان وتقرب عند الملوك حتی جعلوه صدر العلماء الامراء واولاده وابوه وجده کانوا فضلاء... اقول لعمری قدافرط فی اوصاف الولد وفرط فی جمیل اعراف الوالد... اماشرح حال الولد فاشتهار قلة علمه یغنی عن الذکر والبیان فان قصص جهالته فی انحاء العلوم مشهوره والحکایات الواقعه بینه وبین الامیرزا قاضی علی الالسنه دائرة مذکوره. اماقوله واولاده کانوا فضلاء فمن اولاده بلاواسطه الوزیر الکبیر میرزا محمدمهدی وکان له حظ مافی العلوم وصار بعد والده للصداره-

بقیه حاشیه در صفحه بعد

دخترزادهٔ محقق کرکی که‌در دوران شاه تهماسب از عامل به اصفهان رفت و شاه‌عباس اول‌ودوم رادرك کرد . کتاب‌دفع‌المناواة دارای سه مرصد است (المرصد الاول فی مساواة علی‌للنبی (ص) فی ماعداالنبوة دارای عنوان فصل ومنهج المرصد الثانی فی‌افضلیته علی الخلق سوی‌نبینا (ص) و المرصد الثالث افضلیت امامان (ع) بر دیگر خلق) . کرکی این کتاب، را در ۹۵۷ به‌پایان رسانیده وبه گفته صاحب‌ریاض ـ که خودنسخه‌ای ازاین‌کتاب رادیده است ـ سید حسین کرکی ، کتاب دفع المناواة رابه‌نام خان احمد گیلانی فرمانروای گیلان تألیف کرده اما در مقدمه مبسوط کتاب ـ که چند صفحه از نسخهٔ‌حاضر را فراگرفته است ـ به‌جز ستایش فراوان شاه‌طهماسب دیده نمیشود. مؤلف‌درمرصدسوم‌ازپدرخویش‌چنین‌یاد میکند «ضیاءالدین‌ابوتراب‌حسن قمی» وبه‌هنگام بحث دربارهٔ ایمان ابوطالب ازکتاب ارشاد الطالب فی‌مناقب ابیطالب که در دست تألیف دارد یاد کرده و میگوید کتابی مبسوط است . کرکی پس ازتألیف این‌کتاب به‌ارزش واهمیت‌کتاب امالی شیخ مفید پی برده وفصلهایی ازآنرا به‌مناسبت براین کتاب افزود ودراین باره دراواخر مرصد اول میگوید : «وبعد تألیف‌هذه الجمله (یاهذه العجاله) بمدة وقفت علی‌استدلال شیخنا المفید علی الافضلیه لعلی(ع) بمساواته حیث قال وهذه عبارته فی امالیه فصل» وپس ازنقل فصلی ازامالی چنین میگوید « فلما وقفت علی هذه الفصول من هذا الکتاب الشریف لهذا الشیخ العظیم الشأن احببت الحاق کل شیء منها فی‌بابه تیمنا بانفاسه الطاهره» ،

بقیه حاشیه از صفحه قبل:

ـ ثم‌ترقی‌وصارفی اواسط زمن السلطان المذکور وزیرا وکان علی الوزاره تسع سنین ثم عزله‌السلطان ومات بعدالعزل بزمان (حاشیه: کان سنة ثمانین والف تقریبا) وکان له احفاد والذی کان‌له‌منهم‌نصیب مامن‌العلم هوالا میرزا معصوم وصار بعد وفات‌عمه شیخ‌الاسلام باصفهان ولکن‌قدمات قبل تصرفه فیه واماالولد الآخر فهوآقامیرزا علیرضا فصارشیخ‌الاسلام باصفهان ... وکان علیه الی ان‌مات واماقوله وجده من‌الفضلاء فلم نجدله ترجمه» .

کرکی در تألیف این کتاب از تألیفاتی نادر ازخاصه وعامه بهره‌ور شده وبه گفتهٔ افندی ازکتابهائی غریب روایت میکند . از جمله مصادر این کتاب که مؤلف باتصریح از آنها یاد میکند :

کتاب المناقب والفضائل ابوبکر احمدبن مردویه ، نهایة العقول امام فخررازی، اسرار الامامه ابوعلی طبرسی (مؤلف مجمع البیان) کتاب الفردوس ابن شیرویهٔ دیلمی ، کتاب یحیی بن بطریق کتاب الموازاة بین المعجزات راوندی، حاشیه رسالهٔ الفین از علی بن عبدالعالی کرکی (که جد مادری اواست وازاو چنین یادمیکند : « قال رئیس المحققین ... حجة المتأخرین فارس میدان الحکماء و المتکلمین . خاتم المجتهدین زین الملة والدین جدی ابوالحسین علی بن عبدالعالی فی حاشیة الرساله)، کتاب المواقیت ابوعمر زاهد ، کتاب المائة المرویه من طرق العامه ازمحمدبن احمدبن شاذان ، نفحات اللاهوت کرکی، معارج السئوال ومدارج المأمول لبعض الفضلاء المحققین ، مستدرک الاخبار فی مناقب الوصی المختار تألیف محمدبن احمدبن شاذان ،کتاب السلطان علی بن عبدالحمید ، صحائف شمس الدین سمرقندی ، کتاب اللوامع الالهیه ،کتاب البراهین علی امامة امیرالمؤمنین (ع) . مسالك الافهام للمحقق ابی القاسم الحلی ، قواعد ابن میثم بحرانی ،کتاب الیواقیت ابوعمرزاهد ،کتاب الاربعین اسودبن ابراهیم بن حسن اردبیلی ، کتاب مااتفق من الاخبار ، الانصاف فی الردعلی صاحب الکشاف، تنبیه الغافلین عن فضائل الطالبیین تألیف سید مرتضی علم الهدی ، المجالس و المحاسن مفید ، علامات النبی والائمه ازسعیدبن هبةالله راوندی ، غایة الطلب ونهایة السئول فی مناقب آل الرسول تألیف ابراهیم بن علی بن محمد دینوری حنبلی عیون المجالس وسرور المدارس ازطاهر بن محمدبن احمدبن نصرحداد، کتاب السلطان المفرج عن اهل الایمان تألیف زین الدین علی بن عبدالحمید . الفضائل والدلائل سعیدبن هبةالله راوندی، الانصاف فی الجمع بین الکشف والکشاف از ابن الاثیر، کتاب التمحیص زکریا بن آدم ، الخصائص الطبریه از ابوعبدالله

طبرسی ، تاریخ جرجان ازاحمد جرجانی ، کتاب طرق رد الشمس ابوبکر وراق ،کتاب جواز ردالشمس ابوعبدالله جعل ، تفسیر محمدبن مؤمن شیرازی مستخرج ازتفاسیر اثناعشر ، شرح انوار الملکوت نوبختی ازعلامهٔ حلی.

درحاشیه صفحه۱۷ قطعه‌بیتی است به‌عربی منسوب به‌خواجه نصیر طوسی در حب علی (ع) بااین مطلع : « لوان عبداً اتی بالصالحات غداً» . این قطعه که‌بقلم شکسته است دوبیت است که در آثار واحوال خواجه وجود ندارد .

زین‌العابدین علی‌بن عبدالمؤمن متخلص‌به نویدی وعبدی ،کتاب (دفع المناواة) را به‌فارسی‌ترجمه‌کرده ودرآن ازمظهرالاسرار و دیگر مثنویات خویش بسیار آورده‌است‌ونسخه‌اصل‌این‌ترجمه‌به‌خط‌مترجم مورخ ۹۷۶ ـه۶۵۰‌دراین‌کتابخانه محفوظ است .

نسخه‌ای‌ازرساله‌دفع‌المناوات‌دردانشگاه‌باشمارهٔ۶۵۰موجوداست‌ورجوع شود به‌ذریعه۸: ۲۳۲وریاض‌العلماءدرترجمه‌مؤلف‌واعیان‌الشیعه ۲۵ : ۲۷۰ـ۲۸۵

آغاز : هوالله‌الذی لااله الاهوالملك القدوس‌السلام

پایان : فانی‌قدوصلت‌الی‌مقام‌سدالحذق‌قلوباالحمدلله الذی‌هدانالهذا وما کناالنهتدی‌لولاان‌هدانااالله.لوان‌لی‌بدلامماا‌تیت‌بهـوکیف‌ذالك‌ومالی‌عنهم‌بدل.وقدفرغ من‌تسویدهامؤلفهاالمذنب‌الجانی‌حسین‌بن‌حسن‌الحسینی... سنةسبع‌خمسین‌وتسعمایه

۲ـ رساله فی‌النیابه (ص۳۷۸ـ۴۱۲ دفتر) **(عربی)**

از سید حسین‌بن حسن کرکی(مؤلف رساله‌بالا)شامل یك قاعده، دوقطب و یك‌تکمله (القاعده: فیما یقبل‌النیابه القطب‌الاول: فی‌العبادات‌القطب الثانی فی‌المعاملات والتکمله فی‌ان‌المعاملات باسرها قد یقع عبادة) .

در ریاض العلماء ازاین‌کتاب درشمارهٔ مؤلفات‌سیدحسین‌کرکی یادشده است . مؤلف این‌کتاب را برای شمس‌الدین محمد یکی از شاگردان‌خویش نگاشته است . (اعیان‌الشیعه۲۵ : ۲۸۵)

آغاز : نحمدك‌یامن‌هدانا الی معادنا بارشادفا عبدوه مخلصین‌له‌الدین...و

بعدفلما امتن سبحانه بفضل ماجعل عليكم فی الدين من حرج وكان اعز الناس علی واقربهم الی... دستور الاعاظم مطبوع الاكارم الاعبد الاسعد الاحمد شمس الملة والدين محمد اوسمت ميامن توفيقاته السبحانيه ... يرد عليه بوا در الالطاف ويتسابق اليه سوابغ الاعطاف ... ويوكل فی كثير من المعاملات سرد نبذة فی النيابه وصيغ العقود والايقاعات الواقعه علی جهة النيابه بطريق التبرع والاستنابه فی هذه المقوله من كل مبسوط وجامع ونظمتها بقاعدة وقطبين وتكمله اما القاعده ففيما تقبل النيابه فنقول العمل اما عبادة اولا . .

پایان : واما قصد حصول الثواب او الخلوص من العقاب اوهما فلاريب انها باطله اجماعا هذا ماقصدنا ايراده والحمدلله علی ماوفق لاتمامها واعان فی افتتاحها و اختتامها اللهم واجعلنا سببا من اسبابه وعلما من اعلامه ومعقلا من معاقله واجروهنا بتحليه ولاتشمت بنا حاسدی النعم المتربصين حيلولة الفتن ويردله الميل فی دار النقم واجعلنا من الذين يستمعون القول فيتبعون احسنه .

۳- رسالة فی تعيين مقتل عمر بن الخطاب(ص ۴۱۵ - ۴۲۰ دفتر)**(عربی)**

مؤلف رساله كه ظاهراً همان محمد حسين حسينی تفرشی كاتب رساله است اين رساله را به امر ميرحبيب الله صدر (پسر سيدحسين كركی مؤلف رساله بالا) تأليف كرده است وپس از ديباجه، متن حديث احمدبن اسحاق قمی را از امام ابوالحسن العسكری (ع) در بارهٔ روزنهم ربيع الاول آورده

در ديباجه ميگويد «صدرمعظم واميرمكرم ركن الدوله العليه... المخاطب بخطاب النواب المستطاب ميرزا حبيب الله اشارت كردند كه از حديث مزبور كه به خط افضل بن محمد بن علی بن علی محمدبن طی ديده بود و پدرش رساله‌ای باب آن ، دارد نسخه‌ای بنويسيم .»

حديثی كه ميرزا سيدحبيب صدر نسخه‌ای ازآن را از نويسنده خواسته روايت محمدبن ابی العلاء همدانی و يحيی بن محمدبن جريح است از احمدبن

اسحاق‌قمی -یکی‌ازیاران‌موردوثوق‌امام‌ابی‌الحسن علی‌العسکری(ع)دربارهٔروز نهم ربیع‌اول

آغاز رساله: الحمدلله رافع‌الدرجات جامع الخیرات ... وبعد فقداشار الی‌الصدرالمعظم‌الامیر المکرم... اعلم‌العلماءالفخام ... اناکتب هذاالحدیث الذی وجده بخط‌النحریرالفاضل‌افضل‌بن‌محمدبن علی‌بن‌طی‌لمارآه... قریبا الی الحدیث الذی هومن‌بعض مصنفات ابیه السید الفاضل‌خاتم‌المجتهدین الجحفل العدملی‌ابوعبدالله‌الحسین‌بن حسن‌العاملی... الحدیث : الحمدلله‌وحده روی‌عن ابی‌العلاء ... قالاتنازعنافی باب الخطاب واشتبه علیناامره فقصدنا جمیعا بیت احمدبن اسحاق القمی صاحب‌ابی‌الحسن العسکری (ص) بمدینة قم

پایان: فقام‌کل واحدمنا یقبل‌راس احمدبن اسحاق وقلنا الحمدلله الذی قیض لناحتی شرفنا بفضل هذا الیوم المبارک وانصرفنا من عنده وعیدنا فیه‌فهو عیدللشیعه‌تم‌الخبر والحمدلله‌وحده.. بقلم‌العبدالفقیرالی‌رحمه ربه‌افضل‌بن‌محمدبن علی‌بن‌علی‌بن محمدبن‌طی‌عفی‌الله عنه‌کتبه‌العبدالمحتاج... محمدحسین الحسینی التفرشی الشهیر بنجفی خدمة لمولاه ادام الله عزه و بقاه سنة ثمان و خمسین و الف .

۴ـ رساله فی‌یوم قتل عمر (ص۴۲۳ـ۴۲۸) (عربی)

ازسیدحسین مجتهدکرکی (مؤلف رساله دفع‌المناواة). درآغاز رساله‌ای که محمدحسین تفرشی برای میرسیدحبیب‌الله صدر نوشته (شماره۳ دفترحاضر) ازاین رساله یادشده . این‌رساله در ریاض العلماء «تعیین قتل‌عمر والعمل فیه» خوانده‌شده ودرذریعه: رساله فی‌تعیین قاتل‌الخلیفة الثانی (ذریعه۱۱ : ۱۵۱) .

آغاز: الحمدلله محق الحق ومظهره ودامغ الباطل ومدمره ... فقدسالتم ادام‌الله تاییدکم... عن‌فضل‌الیوم الذی اهلک‌الله فیه فرعون اهل‌البیت... وهو الیوم التاسع من‌شهر ربیع الاول... قد ذکرجمع‌من‌المحققین کالشیخ المفید وابن ادریس ... انه‌الیوم التاسع والعشرون من‌شهر ذی‌الحجة الحرام قلت وان ذهبوا

الی ذلك ... الاان العمل المستمر المستقر فی سایر الامصار وجمیع الاعصار.. انه الیوم التاسع من شهر ربیع الاول وهو المعول

پایان: استودعه دینی ونفسی وایاکم انه خیر مستودع وحفیظ وما توفیقی الابالله علیه توکلت والیه انیب .

۵ــ المقدمة الاحمدیه (ص۴۲۹ ـ ۴۴۴ دفتر) **(عربی)**

از سیدحسین مجتهدکرکی (مؤلف رساله دفع المناواه) دارای دو فصل (۱ــدراصول دین ۲ــطهارة وصلوة). درریاض العلماء کتابی بانام النفحات الصمدیه فی اجوبه المسائل الاحمدیه درشمار مؤلفات سیدحسین یادشده که ظاهراً جواب مسائل احمدخان فرمان‌روای گیلان است. دراجازه‌ای که مؤلف به‌شاگردخود شمس الدین محمد داده (ودرذیل رساله حاضر الحاق شده‌است) نام این رساله «مقدمه احمدیه» آمده است .

آغاز: الحمدلولیه والصلوة علی نبیه... فهذه المقدمه الاحمدیه فیمالابدمنه من الشریعه المحمدیه... واجب الوجودموجود والالم یکن لشی من الموجودات وجود

پایان: وکل صلوة آخر الی من الف رکعه فی کل یوم... من فوائدالبحر الزاخر... سیدالمحققین... مجتهد الزمان بین الانام ابوعبدالله الحسین بن تاج العارفین ابوتراب الحسن الحسینی .

۶ــ رساله توحید واثبات واجب (ص۴۴۵-۵۶۱دفتر) **(عربی)**

ازسیدحسین مجتهدکرکی. یکی‌از مبسوط‌ترین وکامل‌ترین مؤلفات‌است درتوحید واثبات واجب وبراهین آن

مؤلف دراثبات توحیدپنج مسلك یادمیکندودرهرمسلك باچندین نهج وصورت به‌استدلال می‌پردازد دریك مقدمه، پنج فصل و خاتمه .

سیدحسین کرکی این کتاب را برای سام میرزا پسرشاه‌تهماسب که برای فراگرفتن درس به‌حجرهٔ‌اومیآمده نوشته ودرمقدمه‌ازسام میرزا وشاه‌تهماسب یاد میکند .

سیدحسین در فلسفه به روش مشاء نظر دارد و مسلك اشراق را خطابی و ظلمانی میخواند و در پایان فصل اول میگوید: «ومع ما استقصینا فانما اتینا بقلیل من کثیر... لمحة من سبحات الجلال ونفحة من لمعات الجمال . . . کل ذلك علی طریقة المشائیین . ولالاشراقیین برازخ جسمانیه و غواش ظلمانیه یعدونها من الانوار الشعشعانیه وجلها خطابیات لیست باقناعیات والحق انها طور وراء طور العقل» درهمین فصل اول از شبهۀ ابن کمونه وراه حل آن یادکرده است . و در فصل ۳ (الطریق القرآنی والمنهج الفرقانی) بردوانی که ادله عقلی توحید را کافی ندانسته وتنها مستند اثبات توحید را ادلۀ نقلی میداند، اعتراض میکند: «ان ما ذکره بعض الدوانی والاقاصی ممن اخذهم الشیطان بالاقدام والنواصی الناکبین عن الصراط... ممن قدح فی الادلة العقلیه فی التوحید والتجأ الی الطرق النقلیه الغیر الوافیه ... علی شفا جرف هار من الشرك» .

ذریعه ٤ : ٤٧٨ اعیان الشیعه ۲۵ : ۲۸۵ ریاض العلماء (ترجمۀ مؤلف) .

آغاز: یا واحدا تقدست وحدانیته ان یکون شریعة لکل وارد... ووفقنا فیما تصدیناله من ازاحة التعقید عن ادلة التوحید ... وتحریر السدید من براهین التوحید حیث اتفق ان ملجاء ارباب الدین والدول ملاذ اصحاب الابهه النـواب النامی السامی لازال منقلبا تحت اجنحة الدوله السلطانیه ... انعم بالتشریف الی زاویتنا ... فاجریت فی خدمته بعض الکلام من فنون الحکمه ... فتلقاها بالنقض والابرام- وکان قد استقر فی خاطره الشریف... ان الدلیل العقلی لایفی بذلك المرام فاحببت ان اجرد نبذة من عرائس الدلائل واشرح شرذمة من نفاس العقائل الداله علی هذا المطلب

پایان: جف القلم من تسویدها فی اوائل جمادی الثانیه مفتتح حلول الشمس فی اشرف منازلها - من شهور السادسه من آحاد السابعه من عشرات العاشره من المآت من الهجرة النبویه علی من انتسبت الیه اشرف سلام وتحیه .

۷ـ رساله‌فی حکم ذبائح اهل الکتاب (ص ٥٦١ـ ٥٧٥ دفتر) **(عربی)**

ازسیدحسین کرکی (مؤلف رساله بالا). مؤلف نخست شبهات وسئوالاتی که در اطراف مسئله هست یکجا طرح کرده وسپس به‌تدریج وبه‌ترتیب به‌آنها پاسخ میدهد (اعیان الشیعه ۲۵: ۲۸۵ ذریعه ٤: ۳۲۲)

آغاز: الحمدلله وسلام علی عباد الذین اصطفی وبعد فقدقال سیدالمحققین ابوعبدالله الحسین بن العالم الربـانی ـ ابوتراب الحسن بن صاحب الکرامات ... ابوجعفرمحمد الموسوی الحسینی ... قدسال بعض الاخوان الدیانیین ... الکشف عن الدقائق... اعنی قوله جل شانه الیوم احل لکم الطیبات وطعام الذین اوتوا الکتاب اوردت فیهاعلی سبیل البدیهه... بحسب اقتضاءالوقت... بطریق السؤال والجواب

پایان: من غیرمراجعه فکروملاحظه رویة فی اواسط شهر رجب ست وسبعین وتسعمایه هجریه نبویه .

۸ ـ تیاسر القبله (ص ٥٧٥ ـ ٥٧٩ دفتر) . **(عربی)**

ازابوالقاسم جعفربن حسن بن سعید محقق حلی (م-٦٧٦) = رساله فی قبله اهل العراق . رجوع شود به‌همین فهرست : ۹۰ ـ ۹۰۱

۸ ـ الاشراف علی سیادة الاشراف (ص٥٧٩ ٦٣٤دفتر) **(عربی)**

ازسیدحسین کرکی (مؤلف دفع المناواه وچندرساله دیگر دراین مجموعه) دارای چندمعلمه نام این رساله درنسخه حاضر(که درعنوان نسخه باقلم تازه‌تر نوشته) ودرریاض العلماء«رسالة فی السید والسیاده» وبنابرنقل صاحب ذریعه مؤلف فضائل السادات ازاین رساله باهمین نام یادمیکندعبارتی که در دیباجه آمده «هذه جمله کافیه بالاشراف علی سیادة الاشراف» ایهامی به نام رساله است . مؤلف این رساله را به‌درخواست اعتمادالدوله شجاع الدین حیدری صفوی نوشته ودر دیباجه باتکریم بسیار ازاو یاد میکند و درآخررساله ازمجموعه‌ای سخن میگوید که پانزده سال

پیش ودرآغاز کودکی(۱) آنرا درکتابخانه‌خود دیده وگمان‌دارد که آن‌مجموعه به‌خط جد او ابوجعفر محمد بوده است.

صاحب‌ریاض میگوید چندنسخه ازاین‌رساله‌رادیده‌بود وصاحب ذریعه‌از یك‌نسخه که‌دیده‌اندودارای نقائص وبیاضات بسیار است یادکرده‌اند . درنسخه حاضر نیزجای عنوانها وپاره‌ای ازکلمات سفید است . مؤلف‌خود براین‌رساله حواشی‌دارد (که‌درکنارصفحات‌بانشان منه‌رحمه‌الله‌دیده‌میشود) .

رجوع شود به‌ریاض‌العلماء وبه‌ذریعه ۲ : ۱۰۲ اعیان‌الشیعه۲۵ : ۲۸٤

آغاز : الحمدلله‌الذی رفع آل هاشم وآل عبد مناف علی جمیع الاعاظم والاشراف... فهذه جمله کافیه‌بالاشراف علی‌سیادة الاشراف‌وضعتها‌الالانتصاف عمن‌عدل عن‌جادة الانصاف بالتماس عضدالسلطنه الباهره‌رکن‌الدوله‌القاهره... اعتمادالدوله‌الشاهیه... شجاع‌الدین الشریف الحیدری الصفوی الموسوی الحسینی... وفیه‌معالم

پایان: وجملة القول ان بنوة اولادالبنات امر مقرر عندالعصابه المحقه ومازالت المنازعات والمناظرات ـ جاریة فی‌ذلك بین‌الناس ـ وانمااوردناهذه النبذه کماجری‌لائمتنا (ع) وشیعتهم من الجدل ـ تنبیها علی‌ذلك وقدا نتقش‌علی صفیحة صحیفه‌خاطرك من‌المدارك‌الدامغه ـ مایغنی‌فیهاالبیان عن‌العیان افتتحت واختتمت فی‌الشهرالاول من مفتتح سنه سبعین وتسعمایه

۹ ـ رساله فی‌استقبال القبله (ص ٦٢٥ ـ ٦٥٨ دفتر) (عربی)

ازسیدحسین کرکی (مؤلف رساله قبل) دارای مقدمه چند فصل وخاتمه (درمقدمه خود چند بحث ودرخاتمه چند تنبیه دارد) .

صاحب ریاض از این رساله یاد کند وگوید « فیهافوائدکثیرة اخری» .
صاحب ذریعه به وجود نسخه‌ای ازاین رساله اشارت نمیکند (ذریعه ۲ : ۲۹) .
دراین نسخه نیز (مانند نسخه اشراف) جای عناوین‌سفید مانده است .

۱ ـ بنابراین پیداست که کرکی این‌رساله را درجوانی نوشته است .

آغاز : الحمدلله الذی خلق الموت و الحیوة ـ فهذه استقبـال الحق علی جهة الاستقلال والانحراف عن طریق اهل الغوایه والاضلال فی الاستقبال بالمیت فی جمیع الاحوال

پایان: کثیراً مایسمع الناس یتمنون ظهور صاحب الامر (ص) مدعین انه لوظهر لانقادوا الیه واطاعوه ممتثلین اوامره ومنتهین عن نواهیه وعندالظهور فالامر فی الامتناع اکبر .

[مجموعه ۳۹۸۸]

دفتریست به‌خط نسخ باچند قلم ازقرن ۱۱ ـ ه درپایان رساله شمارهٔ ۳ (تعیین مقتل عمر) رقم محمدحسین حسینی تفرشی و تاریخ ۱۰۵۸ دیده میشود ودرذیل رساله توحید (ش۶ دفتر) رقم عبدالله بن حسن کوهرزی داماغانی وتاریخ ۱۰۳۹ . نیزتاریخ کتابت رساله شمارهٔ ۱ (دفع المناواة) ۱۰۴۴ است . بریك برگ اضافی اول نسخه،فهرست رسائل مندرج دراین مجموعه ونیزیادداشتی است دربارهٔ مؤلف. پشت برگ اول تملکی است ازمحمدباقربن محمدتقی (گویا به‌خط مجلسی) وازابن زین‌العابدین بامهر محمد صادق الحسینی واین یادداشت از محمدعلی کلباسی مورخ ۱۳۱۷ «این کتاب ازکتب جنت مکان آقامیرزا عبدالوهاب آقازاده انتقال یافت به ... مرحوم حاجی میرزا مهدی آقازادهٔ آن مرحوم و ازآن مرحوم به جهت طلب مرحوم حاج محمدجعفر واگذار به‌شریعتمدار آقای آقاسید عبدالله شده‌است و ازسرکار معظم‌له ابتیاعا با بعضی کتب‌دیگر به این احقر انتقال یافته است» . برهمین برگ نام کتاب«الطهماسیه فی احوال الائمه» قیدشده امادراین مجموعه رساله‌ای بااین نام وجود ندارد . عناوین شنگرف .

قطع وزیری ۵/۱۶×۲۷ج تیماجی قرمزباعطف دامن صفحـات ۶۲۵ سطور ۳۱ کاغذ اصفهانی آهار مهره ادارد شماره ثبت قدیم ۱۶۲۶۶ جدید ۹۶۲۰ .

فصول الحق (فارسی)

ازمحتشم بن عمیدبن محمد شهنشاه (۱) درحجی (معاصر شاه عباس اول) دراثبات فرقه‌ناجیه(وتطبیق فرقه‌ناجیه برشیعه‌اثناعشریه) . مؤلف این کتاب رادر

۱ـ فرزند محتشم قائنی، ابوجعفر کافی درکتاب التسهیل(شماره۱۳۲۱۶ این کتابخانه (وشماره۱۷۷۹ـ۱۷۸۱ دانشگاه) نام ونسب خودرا چنین یاد میکند : «ابوجعفر کافی ابن محتشم بن عمیدبن محمدبن شاهنشاه قائنی » (فهرست ۱۹ : ۴۳۱) .

درذیل نسخهٔ اختصار مجسطی ازتألیفات ابوجعفر کافی(شمارهٔ: ۷۳۴۵ مشهدرضوی) میرزامحمد مهدی خراسانی (شهید) ازاو باعنوان جدعم خویش یاد میکند .

۱۰۴۰ تألیف کرده و در فصل ۲۸ ـ که در تاریخ شیعه و تشیع است ـ از شاه طهماسب و شاه عباس و تاریخ تألیف کتاب یاد کرده است: «چون او (یعنی محمد خدابنده الجایتو) به‌جوار رحمت‌حق واصل شد شیعه متواری کنج خمول شده تقیه شیوهٔ خود نمودند تا آنکه پادشاه فریدون جاه ... شاه اسماعیل الصفوی الحسینی ظهور نمود ... و بعد از او شاه طهماسب الحسینی که پنجاه و اند سال به‌امر جهانبانی قیام نمود و یك سرمو از جادهٔ شریعت‌راه انحراف نورزید و شیعه آل‌علی به‌فراغ بال در مهد امن و امان آسوده گردید... و چون نوبت جهان‌داری به‌نواب مستطاب ... ظل‌اللهی عباس پادشاه ... رسید .. والحق از زمان کیومرث تا امروز که هزار و چهل از هجرت است مانند این پادشاه ... درجمیع اوصاف کمال برمسند جهان بانی ننشسته است .. شیعه به‌رغم سنی . . . اظهار مذهب خود مینمایند واهل سنت نیز به‌حال خود بوده مرفه‌الحال اند» .

این کتاب دارای ۳۱ فصل است (فصل ۳۱ خاتمه کتاب است) و مؤلف در دیباجه دربارهٔ سبب تألیف و در فصل اول از مطالعات خود سخن میگوید : «چون نظر درنسب فریقین کردم نیافتم یك چیز که دلالت برخلافت ابوبکر و عمر و عثمان داشته باشد و نه یك چیز که دلالت برطعن بر یکی از ائمهٔ اثنا عشر داشته باشد» . و اینك فهرست فصول کتاب :

۱ ـ باید که بنی‌آدم نظر درحال واعمال واعتقاد خود ... نمایند .

۲ ـ شیعه قایل به‌امامت دوازده امام است .

۳ ـ فرق شیعه بسیار بوده اند و اندك ایشان مانده‌اند .

۴ ـ اعتقاد شیعه درفروع .

۵ ـ فرق اهل سنت دراصول .

۶ ـ مذهب اشاعره .

۷ ـ مذهب مجسمه .

۸ ـ تحقیق درفرقه ناجیه .

۹ ـ فرقه ناجیه شیعه اثناعشریه‌اند .

۱۰ ـ فضائل‌حضرت امیرالمؤمنین واولاد او (ع) به نقل از چهار مذه ،
۱۱ ـ درآیتها که اهل‌سنت درامامت امیرالمومنین‌علی(ع) آورده‌اند ۱۲ آیات نازل شده درباره فضل وکمال علی (ع) ازکتب اهل‌سنت (شامل اسانیدحدیث غدیر) ۱۲ ـ احادیث و روایات فضیلت علی (ع) از کتب معتبراهـل سنت۱۳ احادیث اهل‌سنت درفضیلت حضرت زهراء (ع) ۱۴ ـ آنچه دروقت بیماری رسول خدا وقوع یافت ۱۵ خلافت ناحق ابوبکر ۱۶ خـلافت نـاحق عمر ۱۷ خلافت عثمان وبرخی ازاحوال او ۱۸ متفرقات.(این‌بخش شامل مجلس‌مناظرهٔ مأمون ورساله امام علی‌الرضا (ع) به مامون و پاره‌ای دیگـر از احتجاجات و دارای سرآغاز جداگانه است) فصل ۱۹ احوال عایشه ۲۰ احوال ابوطالب۲۱ـ احوال جمعی‌که اهل سنت تعظیم ایشان از لوازم میدانند (مـانندمعاویه وعده‌ای دیگر) ۲۲ ـ چند فرع‌که درکتب ثبت‌است (احکام فقهی‌اهل سنت که برخلاف ضروریات دین است) ۲۳ ـ امامان(خلفاء) اثنی‌عشر (منابع آن) ۲۴ شرذمه‌ای از احادیث موضوعه اهل‌سنت ۲۵ ـشرذمه‌ای از اعتقادات اهل‌سنت ۲۶ پشیزی از اعتقادات شیعه ۲۷ ـ احوال اسماعیلیه که ایشان را باطنیه خوانند وملاحده گویند۲۸ ـ متفرقات‌این‌باب (شامل تاریخ شیعه وتشیع بااشارت به‌دوران‌محمد خدابنده وشاه تهماسب واشارت به مصائب ووقایع طف‌وترتیب ائمهٔ‌شیعه) ۲۹ـ درنوادر احکام‌که از حضرت امیرالمؤمنین و اولاد عظام او(ع) نقل کرده‌اند . ۳۰ بعضی از روایات که نسبتی بامطلوب دارد ۳۱ ـ خاتمه نوادر (از اخبـار شیعه) . محتشم‌قاینی‌درتألیف این‌کتاب ازمآخذبسیار بهره‌برده وازآنهایادمیکند وازجمله مـآخذمهم اواست :

تفسیرمحمدبن مؤمن شیرازی (استخراج از ۱۲تفسیر) ، برهـان الدول، کتاب الفردوس ابن‌شیرویه دیلمی. کتاب‌المثالب هشام‌بن‌محمدالسائب‌الکلبی،

اصناف المحامد ، ندیم الفریدابن‌مسکویه ، کتاب الزواجر عسکری ، نهایة الطلب ابراهیم دینوری حنبلی ، نزهة الریاض حمدالله قزوینی ، کتاب الریاض شفعوی ، رساله امام‌فخر رازی دراوصاف معاویة (که بنام اسماعیل‌پادشاه همدان نوشته‌است) ، کشف الاسرار احمدبن شیرویه حنبلی ،مخزن المخفیات (به نقل از ابن شیرویه) ، تاریخ بصره از سعیدبن شمیری ، انشراح الصدور عزیزالله انجدانی ، تاریخ آل‌سلجوق حمیدالدین بن‌مجدالدین نیشابوری .

آغاز : سپاس بی‌قیاس واجب‌الوجودی را که اصناف امم را دلالت بر صراط مستقیم...امابعدچنین‌گوید مؤلف این تالیف منیف محتشم بن عمیدبن محمدالشهنشاه‌الدرخجی ... که‌مدت مدید دربلادعجم ودردیار عرب و بعضی مضافات ولایات روم وماوراءالنهر وترکستان گردیدم ... وباعلماوفضلای‌هر محل مجالست نمودم و ادیان مختلف و مذاهب متنوعه مشاهده نمودم ودر اندیشه افتادم که پیروی دین‌اسلام ... چه وجه‌دارد که این مقدار اختلاف در آن باشد

پایان: یقین‌که درروز یوم‌النشور وحسابگاه قیامت مارامعاتب نخواهند فرمودکه چرا صحبت پیغمبر ماوعترت اورا اختیار کردید... و نعم ماقال‌الشیخ مصلح‌الدین سعدی الشیرازی الهی‌به‌حق بنی‌فاطمه ... من ودست ودامان آل‌رسول .

[۳۹۸۹]

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق عبدبن‌میرزا محمدحسین نائینی مورخ ۱۲۶۴ (دوبرگ آخربه‌قلم دیگراست) درپایان پنج برگ سفیداست وبریکی آنها غزلی‌است که به‌تقلید از غزل معروف‌حافظ گفته‌شده وبالای آن نوشته» «تضمین من‌کلام اسدالله» . پشت‌برگ اول‌یادداشتی‌است ازعلاءالحکماء مورخ ۱۳۳۹ ،کناربرخی‌ازبرگهالکه‌های رطوبت دیده میشود .

قطع‌خشتی ۱۲ × ۲۱ ج‌تیماجی‌قهوه‌ای‌قرمزصفحات ۳۴۴ سطور ۱۹ کاغذرنگی‌سفیدشماره ثبت‌قدیم ۶۶۸۶۳ جدید ۶۳۹۲ ۰

اصول النحو عربی

ازابوبکر محمدبن السری بن السهل معروف بهابن السراج (م- ۳۱۶) . . ازامهات کتب نحواست ومسائل مهم دستوری را طرح میکند .

اصول عناوین کتاب : الکتاب یاتلف من ثلاثة اشیاء ـ ذکر مایلحقه التغییر من هذه الثلثه ومالایتغیر ـ باب الاعراب والمعرب والبناء والمبنی ـ العوامل من الکلام الثلاث ـ ذکر الاسماء المرتفعه : الفعل الذی لایتصرف ، الاسماء التی اعملت عمل الفعل ، باب المعرفة والنکرة ـ ذکر الاسماء المنصوبات ـ ذکر المکان ، باب کسران وفتحها ، ذکر ان المفتوحه ـ المواضع التی تقع فیه انوان المفتوحه والمکسوره ، ذکر مایکون المنصوب فیه فی اللفظ غیر المرفوع والمنصوب ـ باب الاستثناء ، باب تمییز المقادیر ـ باب تمییز الاعداد ـ باب کم ـ باب النداء ، باب ماخص به النداء من تغییر بناء الاسم المنادی به والزیاده فی آخره والحذف ـ باب الندبه ـ باب الترخیم باب النفی بلا ـ باب مااذادخلت علیه لاء لم یغیره عن حاله ، لاء النافیه اذادخلت علیه الاستفهام ـ باب تصرف لا ـ (المجرورات) : ذکر الجر والاسماء المجروره ـ الحروف الجاره ، باب الاسماء المخفوضه فی القسم ـ ذکر مایستعمل مرة حرف جر ومرة غیر حرف جر . (باب الاضافه) : باب ماجر باضافه اسم ـ اضافه الاسماء الی الافعال والجمل ـ توابع الاسماء فی اعرابها . باب العطف بالحروف ـ حروف العطف ـ باب العطف علی الموضع ـ ذکر ما یتصرف من الاسماء وما لایتصرف ـ باب مایحکی من الکلم ومالایحکی ـ التسمیه بالتثنیه والجمع ، التسمیه بالحروف . باب الاسماء المبنیة التی لاتضارع المعرب . باب الاسماء التی سمی بها الفعل ـ باب الاسم التی قام مقام الحرف ـ اعراب الافعال وبنائها ، باب اعراب الفعل المعتل . مسائل من سائر ابواب اعراب الافعال . فصل مسائل حتی ـ فصل قل واقل ـ فصل من مسائل الدعاء والامر والنهی ـ فصل من مسائل الجواب بالفاء ، فصل من مسائل المجازاة .

او خوددربارهٔ این کتاب میگوید: «هذا اعلنت فی هذا الکتاب اسرار النحو وجمعتها جمعاً یحصره وفصلتها تفصیلا تظهره ورتبت انواعه وصنوفه علی مراتبها باخصر ماامکن من القول وابینه تسبق القلوب فهمه وتسهل علی متعلمه حفظه واعلم انه ربما یشذ الشی عن بابه فینبغی ان یعلم ان القیاس اذا اطرد فی جمیع الباب لم یکسر بالحرف الذی یشذ عنه وهذا یستعمل فی کثیر من العلوم ولو اعترض بالشاذ علی القیاس المطرد لبطل الصناعات والعلوم»

یکی از خصائص ابن سراج دراین کتاب آن که درهر بـاب ذیلی باعنوان «مسائل» دارد ودیگراین که درپایان بیشتر ابواب فهرست اجمالی موضوعات گذشته وآینده کتاب را یاد وبه این وسیله پیوستگی مطالب را حفظ میکند.

ابن السید بطلیوسی (م-۵۲۲) درشرح کتاب جمل زجاجی بنام اصلاح الخلل الواقع فی کتاب الجمل ازاین کتاب اصول النحو ابن السراج وتعریف او برای حرف یاد کرده است وبنوشته بروکلمان صاحب خزانه الادب (ج۳ :) نیزازاین کتاب یادمیکند. تااین زمان ازاین کتاب بجز نسخه این کتابخانه دونسخه می‌شناسیم :

یکی نسخه جامع القرویین مراکش مورخ... که درقائمه نفائس کتب یادشده دیگرنسخه کتابخانه سلیم آغا(شماره ۱۰۳۷/۲) که بروکلمان نشان میدهد و ضمیمه شرح آن کتاب است ازابوالحسن علی بن عیسی النحوی

رجوع شود به کشف الظنون : ۱۱۱ بروکلمان ذیل۲ : ۱۹٤(۲٦۳B)و۹۲٤ (شماره ۹٦)

آغاز: قال ابوبکر محمدبن السری النحوی النحو انما ارید به ان ینحـو المتکلم به اذاتعلم کلام العرب وهو علم استخرجه المتقدمون فیه من استخراج کلام العرب حتی وقفوامنه علی الغرض الذی قصده المبتدئون بهذه اللغه فباستقراء کلامهم ماعلم ان الفاعل رفع والمفعول به نصب وان فـعل مما عینه یاء اوواو تقلب عینه الفا واعتلالات النحو بین علی ضربین ضرب منهاهو المؤدی الی کلام العرب

کمامثلناوضرب آخر یسمی علةالعللمثل ان یقولو : الم صارالفاعل رفعاً والمفعول نصبا ... هذالیس یکسبنا ان نتکلم کماتکلمت العرب وانما تستخرج حکمتها فی الاصول التی وضعتها ویبین به فضل هذه اللغه علی غیرها من اللغات ... وغرضی فی هذاالکتاب العلةالتی اذاطردت وصل بها الی کلامهم ...لانه کتاب ایجاز انشاءالله . الکلام یاتلف من ثلاثةاشیاء اسم وفعل و حرف، جاءلمعنی شرح الاسم الاسم مادل علی معنی مفرد

پایان:ـ وان جعلت الجواب القسم اتیت باللم فقلت ان تقم یعلم الله لاتیك یریدفیعلم الله لازورنك وفیعلم الله لااتیك . وافق الفراق من نسخه یوم السبت آخرمن یوم شعبان من شهور سنه تسع عشره وسبعمایه من الهجره ببغداد کتبه العبد الفقیر... الامل منه دخول جنانه .. محمدبن رضوان بن جعفربن حسین غفرالله له ولوالدیه .

[۳۹۹۰]

نسخه ایست به‌قلم نسخ (شیوه کهن وآمیخته باکوفی)محمدبن‌رضوان مورخ ۶۱۹ این‌نسخه حاشیه‌هایی دارد باهمان‌قلم متن‌وبدون نشان وبالای‌آنها عنوان«حاشیه» تکرار شده درذیل نسخه (دراطراف رقم کاتب) چند تملك است ازابراهیم بن (نام‌پدرنویسنده درهر سه‌یادداشت سیاه‌شده) بن جعفربن‌محمدبن حمزه‌بن غسان‌بن محمدبن حمزه‌البحرانی الاوالی ونیزتملکی‌است از ماجدبن‌محمدبن حسین البقال‌وازسلیمان‌بن محمدبن علی‌الفقیه المظلوم مورخ ۸۰۳ برپشت نخستین‌برك نیز چند تملك‌است و ازآنجمله تملك فرهاد میرزا وتملك صالح‌بن شیخ‌امین‌الدین بن شیخ‌محمودبن شیخ‌احمد نجفی مسلمی غروی مورخ ۱۱۱۹ . حاشیه‌چندبرك‌اول ویك‌برك‌آخروهمچنین‌چندبرك‌ازوسط نسخه‌وصالی دارد .
ودرپاره‌ای‌ازبرگها اثر کرم‌خوردگی دیده‌می‌شود . بریك‌برك تازه درآخرنسخه ترجمه ابن‌سراج (مولف‌این‌کتاب)باقلم‌تازه‌از تاریخ‌ابن‌خلکان نقل گردیده‌است

قطع وزیری ۲۴×۱۶ ج تیماجی قهوه‌ای بابرگردان باترنج و نیم‌ترنج و لچکی سوخت وسجاف عطف‌وحواشی تیماج قرمز صفحات ۴۳۵ (۲۱۸ برك)سطور ۲۱ کاغذ سمرقندی ضخیم شکری شماره ثبت ۲۲۶۲۷

بساتین الفضلاء و ریاحین العقلاء **(عربی)**

= بساتين الفضلاء في اخبار الدوله الديلمية والسامانيه (= مطابق نسخه اصل موجود دراسکو ریال) شرح بر تاریخ یمینی.

کتاب (تاریخ یمینی) در اصل از ابونصر محمدبن عبدالجبار عتبی است (م-۴۳۱) و شرح از حمیدالدین محمودبن عمر نجاتی نیشابوری که (در تبریز سال ۷۰۹) پایان یافته است.

نجاتی نیشابوری نویسندهٔ شرح برقصیده بدیعیه (صنایع الاسحار فی بدایع الاشعار) قوامی گنجه‌ای (شماره ۶۱۰۲/۲) در مقدمهٔ این شرح از پنج شرح دیگر که پیش از او بر تاریخ یمینی نوشته‌شده یاد میکند و میگوید: فوائد آن شروح را بازیاداتی ارزنده دراین شرح گنجانیده است (و در مقدمه به آنها اشارت دارد) و پس از نوشتن کراسه‌ای ازاین شرح آنرا به‌نظر قطب‌شیرازی استاد خویش رسانیدو استادراسخت موردپسند افتاد ودستور داد این کتاب‌را باستایش پیغمبر (ص) بیاراید واو که خود این نیت داشتت اذعان کرد که دراین امت محدثان هستند (که‌برضمائر آگاهند):

«ثم انی(۱) طالعت له‌خمسة‌شروح مع ماظفرت فيها بكثيرمن الفتوح اختلج في صدري ودار في خلدي ان اكتب له شرحا وافيا بحل مشكلاته... حاويا على جميع مافي تلك‌الشروح مع زيادات لايقه ونكت رائعه من شرح اللغات والمعاني اللباب ولباب الاعراب خصوصا المنصوبات فانها فيها اجماعا احدى المستصعبات فانها

۱- تمام سخنان نجاتی‌را دراین قسمت ازدیباجه ازآن‌رو آوردم که اختلاف‌فاحش آن باآن مطلب که حاج‌خلیفه از قول نجاتی دراین شرح نقل‌میکند واضح گردد. بنا بر نقل حاج‌خلیفه ازقول حمیدالدین نجاتی:(وی پس‌ازتألیف این‌شرح آنرا براستاد خویش قطب‌شیرازی‌عرضه کردوقطب آن‌راپسندیدوپس‌از چندی که گذشت..؟ به‌دستور مؤکداستاد تمام‌متن‌را باتدریج درشرح بیاوردوپس‌ازشرح هرفقره‌به‌نقل فقره‌ای‌دیگرپرداخت). بین‌نسخه حاضر ونسخهٔ‌اصل(محفوظ درکتابخانه‌اسکوریال) نیزاختلافاتی‌بنظرمیرسد

وفاقا احدی‌خواصه المشکلات،وتفهیم قصصه‌والتواریخ والحکایات... وتصحیح اسماءالرجال والبلدان بقدرالقوه والامکان ولان‌المقام صعب... بقیت مدة من الحیاری ... فلما استانست استیناسا و کتبت منه‌کراساً عرضت علی استادنا قطب‌الحق والمله والدین... محمودبن مسعودالشیرازی... فلما شرفه بالمطالعه استحسنه استحسانایلیق بکلامه اعنی امرنی ان‌اطرز هذه‌السندس‌المعوهق بل الدیباج الاستبرق بشریف نعت‌الفائز بالسعادتین صدقاً الحائزللریاستین‌حقا نبی الخافقین رسول‌الثقلین صاحب النفس القدسیه المنزه عن الشوائب الحسیه بیت قصیدة الاتقیاء والاصفیاء صدر جریدةالاولیاء . . . شاهنشاه السائس للمتقین خاقان الرائض‌للمغرالمحجلین... الذی‌لوکان‌موسی(ع) حیا لما وسعه‌الااتباعه... المنزل‌فی‌حقه وما ارسلناك‌الارحمة‌للعالمین...فلما امرالمولی مامرنی اسجلت عند ذلك بصدق‌المحدثین وایقنت ان‌فی‌الامه محدثین فاعترفت بولایته‌کماکنت مذعنا معترفا بدرایته‌اذما خطر فی‌خاطره الشریف من‌التطریزالمذکور کان فی خاطرهذاالعبد الضعیف» .

دیگر شروح تاریخ یمینی‌که در این‌کتاب ازآنهایادوگاه سطوری نقل گردیده است (باهمان تعبیرکه دراین‌کتاب آمده است) :

شرح علامه، شرح تاج‌الدین‌عیسی‌بن محفوظ(۱)طرقی شرح مجدالدین صدرالافاضل و شرح‌شهاب‌الدین ابوالشرف مترجم جرفاذ قانی . (نجاتی غالباً ازجرفاذ قانی صاحب ترجمه یمینی چنین یادمیکند: قال الشارح‌المترجم فی‌شرحه) وازجمله‌دیگرکتابهائی که‌نجاتی‌ازآنها یادمیکند: کتاب‌التاجی‌صابی، آیین‌کسری، شرح‌ابوالبقاءبرمقامات‌ونیزشرح صدرالدین بینوی شیرازی.شرح

۱ــ ازسخنان نجاتی برمیآیدکه عیسی‌بن محفوظ شاگرد جرفاذقانی مترجم‌است ودر شرح خویش غالباً از مقاصد استاد خویش پیروی وازاو نقل‌میکند (رجوع شود به‌نسخه حاضر ص۴۸).

الحماسه ابوالرضا فضل‌الله راوندی ، کتاب سعدنامهٔ رشیدی(۱)تنکسوق نامه نصیرالدین محمد طوسی وشرح‌الکتاب سیبویه ازجامع نحوی اصفهانی .

این شرح علاوه براطلاعات فراوان دربارهٔ تاریخ ایران و پادشاهان و بزرگان دوران سامانیان و دیلمیان و غزنویان و علاوه بر تحقیقات در دستور و لغت عرب ، متضمن تحقیقاتی است ارزنده در فقه اللغه و ریشهٔ برخی از نامهای ایرانی شهرها واشخاص وگاهی برخی از اصطلاحات فارسی (و خاصه اصطلاحات خراسانی) را عیناً نقل و تفسیر میکند(دیده شود ص۷٦ نسخه حاضر) .

نسخهٔ اصل بساتین الفضلاء بخط مؤلف مورخ ۷۱۳ درکتابخانه اسکوریال مادرید محفوظ است. وبروکلمان چند نسخه دیگر از این کتاب را نیز در ترکیه و پاریس میدهد نسخه‌ای نیز درمشهد کتابخانه رضوی است.

رجوع شود به بروکلمان ذیل ۱ : ۵٤۸و۲ : ۲۵۷ فهرست اسکوریال۳ : ۲۱٤(ش : ۱٦۹٦) مشهد ۳ : ۹۰ .

کشف الظنون ۲۰۵۲ (یمینی) فهرست دانشگاه ج ۲ : ۵۳٦-۵۳۷

آغاز : الحمدلله المحمود علی الیمن الفائض عن یمینه السخاء ... وبعد فیقول المولی الاعلم الاعظم ... ابوعبدالله النجاتی محمودبن عمرالنیشابوری ... لمانجی الله الخلائق من ظلمات الکفر والخذلان بانوار رسوله ... وکتابه العربی الفرقان وجب تعلم لغة العرب علی ذوی العقول للاطلاع علی معانی کتاب الله و الفاظ الرسول(ص) وایم الله ان فیها لحلاوة جلت عن التقریر (۲) ... و من المعروف والمعلوم عنداولی الارب انه قلما وقع بعد کتاب الله کتاب عربی فی العالم مثل الیمینی

۱ـ نجاتی سرگذشت وتعداد اشعار رودکی را ازسعدنامه رشیدی نقل کرده وپس از آن ازدقیقی که نظم شاهنامه را آغاز کرد و پیش از پایان آن بدست غلام خوش کشته شد و ازفردوسی فرزند خسروی که به تکمیل شاهنامه دقیقی پرداخت یادمیکند.

۲ ـ صدر نسخه خط مولف موجود دراسکوریال درفهرست آن کتابخانه چنین آمد است : «وبعد فیقول ابوعبدالله النجاتی محمودبن النیشابوری..»

پایان: وانمااودع هذاالبیت خاتمه خاتمة الکتاب کی‌یکون مـثل خاتمة فاتحة الکتاب والحمدللهملهم‌الصواب والموفق لاتمام هذاالکتاب ... و واهب التوفیق لهذاالضعیف والسلام‌علی‌نبیه‌ختامه مشکاطریا .تمت‌الدفترالثانی‌من‌بساتین الفضلاء و ریاحین العقلاءِ علی‌یدی مصنفه المولی الاعظم .. حمیدالمله والدین محمد(کذا .. ؟) بـن‌عمرالنیشابوری روح‌الـه روحه ـ للیله‌بقیت‌من‌ذی الحجه الواقع سنه‌تسع‌وسبعمایه بمدینةتبریزبقیت بقاءِ السام والابریز ... و قد فرغت من تحریره... سنةتسع‌وسبعین‌وماتین‌بعدالالفـ وانا‌العبدالجانی غلام حسین‌الطبیب .

[۳۹۹۱]

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ غلام‌حسین طبیب خراسانی مورخ ۱۲۷۹ شامل‌دودفتر(از این تقسیم درسخن مولف نشانی دیده‌نمیشود) دفتراول درص ۲۸۹ پایان‌یافته .

پایان دفتراول: الثقاف الخشب الذی یثقف به‌القنا.تم‌الـدفتر الاول‌بحمدالله‌مـن بلساتین‌الفضلاءِ و یاحین العقـلاءِعلی یدالعبد ـغلام‌حسین الطبیب‌الخراسانی‌ـسنه۱۲۷۸

آغاز دفتر دوم (ص ۲۹۱):بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ..،قال ذکر شمس‌المعالی

درکنار صفحه ۳۵۲ حاشیه ایست از محمد صادق مورخ ۱۳۱۹ دربارهٔ دوبیتی‌که شارح ازفرزدق دانسته وصاحب حاشیه میگوید «این اشتباه ازکاتب است زیراگویندهٔ‌آن دوبیت اعشی است .»

عبارات متن باقلم زردیا آبی است .

قطع‌رحلی ۲۰ × ۳۱/۵ج تیماجی یشمی روشن باترنج ونیم ترنج دارای نقاشی گل‌و وبوته برجسته صفحات۴۸۰ سطور ۲۷ کاغذ فرنگی شکری آهار دارشماره ثبت ۳۶۷۸۱

مجموعه **(فارسی وعربی)**

= جنگ‌یامجموعه‌ایست ازمطالب مختلف که‌ازکتابهای مختلف گرفته شده‌ونیزچندرسالهٔ مستقل گردآوری‌محمدولی میرزا .این نسخه‌جزوکتابخانه بهمن بهمن‌میرزا بهاءالدوله ازشاهزادگان قاجاربودکه‌درنیمه‌دوم قرن‌سیزدهم میزیسته است ودرپشت آن‌نوشته شده :

جنگی‌است ازتألیفات نواب محمدولی میرزااستکتاب شده‌دردارالسلطنهٔ اصفهان‌در شهور هزارودویست شصت و نه (!)ضبط‌کتاب خانهٔ نواب اشرف

والابهاءالدوله بهمن میرزا بن مرحوم جلدآشیان فتحعلی شاه قاجار طاب الله ثراه سنه ۱۲۶۹» .

کاتب در پایان نسخه رقم کرده است «لکاتبه : برحسب امر نواب کامیاب والاجناب سلالهٔ دودمان سلطنت و نتیجهٔ خاندان عظمت و حشمت حاوی محاسن صوری و معنوی جامع مکارم دنیوی و اخروی ابوالفضایل الرشیده و صاحب الفضایل الحمیده شهزاده‌ای که پیر خرددر مقام انشاء مدایحش طفلی است بنادانی موصوف ودبیر ناطقه دربیان محاسن اوصافش شخصی است به هیچ ندانی معروف. شعر :

ولوزادت الالقاب فخرا لزدتها	ولکن به الالقاب یسمو و یفخر
بهاء دولت و دین بهمن خجسته وقار	که خسروان بغلامیش کرده‌اند اقرار
روایح کرم از نشر خلق او فایح	چرا طیب نافهٔ مشك ازحدود چین و تتار
معانیش همه بیرون زمدرك اوهام	مدایحش همه افزون ز مدرج افکار

لازال اشجار مآربه مثمرة بالطاف الملك المنان و اغصان مطالبه مخضرة بسحاب رافة المهیمن المستعان به سعی و اهتمام عالی جاه رفعت جایگاه عزت و سعادت همراه ذوالمجد الفاخر والنجدالزاهر والعقل الباهر ابوالمکارم و المفاخر هوالموید بتأییدالله الملك الجلیل آقامحمداسماعیل بیکالازال موفقا بتوفیقه ومؤیداً بتأییده این مجموعه بدست وقلم اضعف عباد واقل طلاب ملك محمدبن محمدحسن در غره جمادی الثانیه من شهور سنه یکهزار و دویست شصت و نه (۱۲۶۹) صورت اتمام واختتام پذیرفت الحمدلله اولا واخراً .

این مجموعه شامل چند بخش است باین ترتیب :

۱ ـ جنگ (ص ۱ ـ ۶۱۲)

این جنگ حاوی مطالب پراکنده و بیشتر تاریخی و منقول ازمدارك معروف و غیر مشهور و نیز گوشه‌هایی از تاریخ معاصر و همچنین اطلاعاتی است دربارهٔ خاندان قاجار و فرزندان فتحعلیشاه :

اینک نمونه‌هایی از عناوین مطالب این بخش به ترتیب یادشده در جنگ :

۱ـ رقم ولیعهدی امام رضا ع (ص۱) صورت آنچه برظهر مرقوم شده بخط الامام علی بن موسی الرضا علیها السلام (ص٤) .

۲ ـ نقل من کشف الغمه از کتاب الفی دراحوال صاحب بن عباد وزیر فخرالدوله دیلمی (ص٦ـ۱۲) .

۳ ـ نقل شد از کتاب شاهد صادق (ص ۱۳) از معراج النبوه نقل شده (ص ۱۵»

٤ ـ۵ـ نقل شد از کتاب شاهد صادق (ص ١٦) از تاریخ الفی نقل‌شده (ص ۲۷) .

٦ـ۷ـنقل شد از تاریخ طبقات محمودی (ص ۲۸) از تاریخ الفی نقل شده .

۸ـ۹ـنقل شد ازطبقات محمودی (ص ۲۹) از تاریخ معتبر .

۱۰ـنقل شد از تاریخ طبقات محمود شاهی .

۱۱ـ(ص ۳۱) مسئله دیناریه نقل من کشف الغمه .

نقل شد از تاریخ ابوالفضل بیهقی حکایت افشین وخلاص یافتن بو دلف ازوی .

۱۲ ـ (ص ٣٦) نصایح انوشیروان عادل از کیکاوس .

١٤ـ (ص ٤٨) نصایح امیر عنصر المعالی کیکاوس بن اسکندر قابوس در پندنامه که بجهت فرزند خود گیلانشاه نوشته بود .(ص٤٩ـ۵۲)

محمدولی میرزا در این بخش ۹۲ بند از نصایح قابوس را گرد آورده

۱۵ـ (ص ۵۳) من کتاب الموسوم بزهرة الریاض

١٦ ـ (ص٥٤) ازطبقات محمود شاهی. تاریخ بلاد جبال از زیجات و تواریخ

۱۷ (ص ٥٦) قال الکفعی و من امثال العرب .

۱۸ ـ (ص ۵۷) از کتاب حسن بیك (تاریخ خطوط قدیم)

۱۹ ـ نقل شد (ص ۵۸) من سلسلة الذهب جامی .

۲۰ - (ص ۵۸-۶۱) فوائدادبی‌واخلاقی

۲۱ - (ص ۶۱) نصایح‌جالینوس‌قول هرمزبن‌شاپور ، قول بهرام بن هرمز، طلسم‌شاهپور، قصهٔ‌بلعم‌باعورا .

۲۲ - (ص ۶۳-۶۷) مساجد مشهوره .

۲۳ - (ص ۶۷-۶۹)تاریخ‌سلاطین‌روس.

۲۴ - (ص ۶۹) تولد اسکندر رومی .

۲۵ - ص ۷۲) وکلای حضرت صاحب - نصایح لقمان .

۲۶ - ص ۷۰) تفصیل توریه وانجیل .

۲۷ - (ص - ۷۶) طول سد اسکندر .

۲۸ - (ص ۷۷) علت تسمیهٔ بابل .

۲۹ - (ص۷۹-۸۲) علم کاویان، نمایندگان‌سعدوقاص‌صفت‌عمر. قول علی علیه‌السلام . ، مملکت‌ماکادونیه

۳۰ - (ص ۸۳) جزیرهٔ منارکه و مجارکه - کلام افلاطین حکیم صاحب تاریخ‌التواریخ‌گوید - ازکلمات اسکندر .

۳۳ - (ص ۸۴) تاریخ اسکندری، شاپوربن‌اشك زرین لقب .

۳۴-(ص۸۵)نصایح‌بطلیموس‌اطباءمشهور-تفصیل‌طایفهٔ‌مطین‌واخلاف‌ازعرب

۳۵- (ص۸۵)ازامثال عرب، خواجه‌تاش‌مورطس‌حکیم-معنی‌جزیره‌العرب، رودنیل - تاریخ‌هبوط‌آدم - وسعت مملکت‌قیصر - سولون حکیم فرماید- مسافت ازاسکندریه تاجبل قمر .

۳۶ - (ص ۸۷) ازکلمات اقلیدس - قول‌دارای اول - فلاسفهٔ یونان .

۳۷ - (ص ۸۸) نصایح افلاطون .

۳۸ - (ص ۸۹) کلام دیوجانس حکیم .

۳۹ - (ص۹۰-۹۲) هوشنگ‌گوید-ازجمله‌وصایای‌حضرت رسول .

۴۰ - (ص ۹۲) قال الرضا (ع) .

۴۱ - (ص ۹۲) سلاطین هندوستان ـ دراخبار آمده است .
قال حسن بن علی علیه‌السلام

۴۲ـ (ص۹۴) چندحدیث ـادب‌ازقول‌حکماء

۴۳ـ (ص۵۴) حدیث‌ازابوامامه، ازحکماء سلف‌منقول‌است

۴۴ـ (ص۹۸) اصحاب اخدودازکلمات نصیحت آمیزسقراط

۴۵ـ (ص۱۰۰) تسبیح‌حیوانات

۴۶ـ (ص۱۰۱) ازمعجزات شامکونی، عمروبن‌عامرمزیقا

۴۷ـ (ص۱۰۲) تعریف سرو کشمیرـحکایت‌نیک‌دانك پادشاه چین

۴۸ـ (ص۱۰۵-۱۰۳) حدیث‌هاو حکایات

۴۹ـ (ص۱۰۶) ازتاریخ حافظ‌ابروـکلام سقراط

۵۰ـ (ص۱۰۷) نصایح‌هوشنگ کلام فیثاغورث ـنصیحت گشتاسب

۵۱ـ (ص۱۰۸) نامه پدر عثمان

۵۲ـ (ص۱۰۸ـ۱۰۹) بجهت‌آسانی وضع‌حمل‌چندطلسم ودعا

۵۳ـ (ص۱۱۰ـ۱۱۱) جهادحضرت امیردرلیلةالهریرصفین

۵۴ـ (ص۱۱۲) درتاریخ اعثم‌کوفی‌گوید-دربیان‌آنچه مورث فقرمی‌شود

۵۵ـ (ص۱۱۴) دراختیارات مرحوم ملامحمدباقر

۵۶ـ (ص۱۱۷) طبقات‌سلاطین‌اول‌خلقت آدم

۵۷ـ (ص۱۱۸) سلاطین‌هند ازتاریخ فرشته ازتاریخ الفی نوشته شد ـ از تاریخ اعثم‌کوفی‌نقل شدـعددسلاطین‌زندیه

۵۸ـ (ص۱۲۰) ازتاریخ ابوالفضل بیهقی نقل‌شد ازمجربات ایام

۵۹ـ (ص۱۲۲) ازعجایب این‌عصراست ـطول‌حمل‌زوجه‌ملا محمدپیکانی

۶۰ـ (ص۱۲۳) نقل، طول وعرض چهارباغ صفویه

۶۱ـ (ص۱۲۴) نقل، ازکتاب ابن‌خلکان نقل‌شدـ من‌الغرایب

۶۲ـ (ص۱۲۴) ازتاریخ‌طبری

٦٣- (ص١٢٦) از تاریخ روضة‌الصفا نقل‌شده

٦٤- (ص١٢٧) فایده در عدد اصحاب حضرت صاحب‌الامر

٦٥- (ص١٢٨) آخوند ملامحمدباقر در کتاب مفاتیح‌الغیب...

٦٦- (ص١٢٩) در خلاصة‌المنهج مذکورست

٦٧- (ص١٣٠) نقل از تاریخ طبری

٦٨- (ص١٣١) نقل من کشف‌الغمه، ملافتح‌الله در تفسیر می‌فرماید

٦٩- (ص١٣١) از مجاهد مروی است

٧٠- (ص١٣٤) از طبقات محمودی نقل‌شد

٧١-(ص١٤٠-١٣٦) الاربعیات نقل‌شد از جنگ، نقل‌شد از طبقات محمودی

٧٢- (ص١٤٠-١٤٢) نقل من جامع‌الامثال للثعالبی-تاریخ صابی

٧٣- (ص١٤٢) من کلام نعمان، قال قس‌بن ساعد-قال الشعبی- اصمعی گفت

٧٤- (ص١٤١) نقل‌من کشف‌الغمه

٧٥- (ص١٤٣)در تعریف اقسام‌علوم

٧٦- (ص١٤٧) مؤلف تاریخ‌الفی می‌گوید

٧٧- (ص١٤٨) ملاعبدالرزاق مؤلف تاریخ مطلع‌السعدین نوشته

٧٨- (ص١٤٨) در تاریخ‌الفی نوشته- مؤلف تاریخ تذکرة‌الملوك...

٧٩- (ص١٥١) حکمت‌نظری

٨٠- (ص١٥١) صاحب روضة‌الصفا می‌گوید

٨١- (ص١٥٤)مراتب‌علم‌برهان‌بر دو قسم است

٨٢- (ص١٥٥) قریش‌را چندمعنی کرده‌اند- در تفسیر منهاج ابوهریره ...

٨٣- (ص١٥٦) اتابیکان سه‌طبقه بوده‌اند، در تاریخ ابن‌خلکان نوشته

٨٤- (ص١٥٧) صحاح ستهٔ اهل‌سنت، فی‌الکافی عن‌الصادق‌علیه‌السلام

٨٥- (ص١٥٨) مؤلف‌رساله بکرات به‌تجربه رسانید

۸۶ـ (ص۱۵۹) نقل‌شد از طبقات‌محمودی، طایفهٔ افغان

۸۷ـ (ص۱٦۰) نقل‌شد از طبقات محمودی ـنقل من تاریخ طبری‌ـصاحب تاریخ‌الفی می‌گوید‌ـاسامی دوازده ماه‌فارسی

۸۸ـ (ص۱٦۲) نقل‌شد از طبقات‌محمودی

۸۹ـ (ص۱٦۳) وصف‌مسجدالحرام

۹۰ـ (ص۱٦۳) خانه‌کعبه‌ـ تحقیق دوایر‌دوازده‌گانه

۹۱ـ (ص۱٦٤)من‌العجایب والغرایب‌ـ واقعه درحضور ناصرالدین شاه

۹۲ـ(ص۱٦٦) ترجمه‌آیات توریه

۹۳ـ (ص۱٦۹) درتعریف‌حدیث ـ نقل من تاریخ مروج‌الذهب

۹٤ـ (ص۱٦۹) نقل‌شد ازتفسیر‌ملافتح‌الله‌ـنقل من‌تاریخ مروج‌الذهب

۹۵ـ (ص۱۷۰) تفصیل‌واجبات عینی هرنفس وواجبات کفائی‌همه مکلفین

۹٦ـ (ص۱۷۲) توضیح معنی‌جهاد نقل‌شد از کشف‌الغمه نقل‌شد ازطبقات محمودی‌دستور نوشتن مراسلات‌ازحدیث

۹۷ـ (ص۱۷) نقل‌شد از کشف‌الغمه

۹۸ـ (ص۱۷۳) نقل من جامع الامثال للثعالبی‌ـ نقل‌شدازتاریخ‌اعثم‌کوفی‌ـ نقل‌شد ازطبقات محمودی

۹۹ـ (ص۱۷۵)ازتاریخ‌مصرنقل‌شد‌ـازتاریخ‌سلیمان‌نقل‌شد‌ـتعریف‌ترخان‌ـ نقل‌شد ازتاریخ طبری‌ـ نقل‌شدازطبقات‌محمودی

۱۰۰ـ (ص۱۷۵)ازتاریخ‌طبری نقل‌شد‌ـازتاریخ‌الفی‌نقل‌شد‌ـازتاریخ‌گزیده

۱۰۱ (ص ۱۷٦) نقل شد از مجمع البحرین از تاریخ حبیب السیر نقل شد .

۱۰۲ ـ (ص ۱۷۸) نقل حدیث‌تعریف جذر از کتاب مجمع البحرین .

۱۰۳ ـ (۱۸۹) (بخشی از گلستان‌سعدی) .

۱۰٤ (ص ۱۹۱) ازتاریخ طبری .

۱۰۵ - (ص ۱۹۲) ازطبقات محمودی نقل شد .

۱۰٦ -(ص۱۹۳)نقل شدازتاریخ معتبرالقاب‌اسماعیلیه وتحقیق‌درقرامطه .

۱۰۷ - (ص ۱۹۵) نقل شدازتاریخ‌الفی درتحقیق مذهب اسماعیلیه بطریق اجمال .

۱۰۸ - (ص ۱۰۷) نقل‌من فتوح اعثم‌کوفی .

۱۰۹ - (ص ۱۹۸) سلطنت‌آل‌افراسیاب درماوراءالنهر .

۱۱۰ - (ص ۱۹۹) پادشاهان ایران(ازکیومرث) .

۱۱۱ - (ص ۱۹۵)خلفاوائمه . امویان وعباسیان .

۱۱۲ - (ص ۲۰۰) دولت‌تومرت درمغرب - خلفاء اسماعیلیه .

۱۱۳ - (ص ۲۰۲) تفصیل سلطنت آل‌ایوب‌مصر .

۱۱٤ - (ص ۲۰۳) حکومت آل‌مصعب ،ملوك بنی‌صفار ، آل‌سامان .

۱۱۵ - (ص ۲۰٤) آل‌بویه ، آل‌سبکتکین ،سلجوقیه .

۱۱٦ - (ص ۲۰۵) بنای گنبد حضرت‌عبدالعظیم در ری - سلجوقیان روم وکرمان .

۱۱۷ - (ص ۲۰٦) ذکر حکام موصل . ذکر حکومت مروان واولادش دردیار بکر . ذکر حکام هرمز . ذکر حکام دینور .

۱۱۸ - (ص ۲۰۷) اتابکان فارس- اتابکان‌آذربایجان- سلاطین غور .

۱۱۹ - (ص ۲۰۸) ملوك‌قراخطای - ملوك‌کرت.

۱۲۰ - (ص ۲۰۹) سلاطین‌مغول -فرقهٔ چوپانیه-اتابکان لرستان .

۱۲۱ - (ص ۲۱۰) آل‌مظفر-سربداران.

۱۲۲ - (ص ۲۱۱) نسب امیرتیمورگورکان ، سلاطین تیموری .

۱۲۳ - (ص ۲۱۲) سلاطین قراقوینلو - سلاطین آق‌قوینلو .

۱۲٤ - (ص ۲۱۳) سلاطین ازبك-سلاطین صفویه -تولد نادرشاه .

۱۲۵ - (ص ۲۱٤) پادشاهان افغانستان - کریم‌خان مشهور بوکیل .

۱۲۶ - (ص ۲۱۶) سلاطین لار- حکام شیروان - حکام سلیقیه - حکومت منکوجیه - حکومت دانشمندیه .

۱۲۷ - (ص ۲۱۷) شرفای مکهٔ معظمه- حکام بنی اسد- ذکر مشعشعی- سلاطین گیلان . (از کتاب حسن بیك)

۱۲۸ - (۲۱۸) کیفیت کشته شدن قراعثمان - حکام بطحیه - حکام بنی کلاب- حکومت بنی عقیل از موصل وغیره- توطئهٔ قتل خواجه رشیدالدین از تاریخ روضة الصفا .

۱۲۹ - (ص ۲۱۹) ذکر احوال سیدیحیی دارابی .

۱۳۰ - (ص ۲۲۰) خلفای علومی مشهور به اسماعیلیه نسب سلاطین عثمانی ممالك روم

۱۳۱ - (ص ۲۲۶) سلسلهٔ دولت عثمانیه .

۱۳۲ - (ص ۲۲۹) ازتاریخ معتبر نقل شد- ازکتاب ابن خلکان - ازطبقات محمودی - ازتاریخ الفی .

۱۳۳ - (ص ۲۳۰) ازطبقات محمودی نقل شد - پادشاهان هند .

۱۳٤ - (ص ۲۳۱) فواید تاریخی .

۱۳۵ - (ص ۲۳۲) ایام مشهورهٔ فرس

۱۳۶ - (ص ۲۳۳-۲۳٤) اقسام عقد .

۱۳۷ - (ص ۲۳٤) نقل من تاریخ مروج الذهب تاریخ فیل.

۱۳۸ - (ص ۲۳۸) نقل شد از طبقات محمودی- سید مرتضی وشیخ مفید روایت می کنند .

۱۳۹ - (ص ۳۹-۲٤۰) تحقیق دراصل کرد قواعد اهل هند نقل - من تاریخ مروج الذهب .

۱٤۰ - (ص ۲٤۰) نقل من تاریخ گزیده .

۱٤۱ - (ص ۲٤۱) فواید .

۱٤۲ - (ص ۲٤۳) نقل من مروج الذهب .

۱٤۳ - (ص ۲٤۵) نقل شد از تاریخ معتبر . فقرات تاریخی

۱٤٤ - (ص ۲۵۹) نقل شد ازتاریخ مروج الذهب .

۱۴۵ - (ص ۲۶۲) نقل شداز طبقات محمودی ـ نقل‌شد ازتاریخ ابن‌خلکان نقل شد ازتاریخ مروج‌الذهب .

۱۴۶ - (ص ۲۶۳) - ازطبقات محمودی- از تاریخ مروج‌الذهب

۱۴۷ - (ص ۲۷۴) تحقیق نجومی از حکماء ترکستان .

۱۴۸ - (ص ۲۷۵ - ۲۸۴) نقل شد ازکتاب‌ربیع‌المنجمین . فوائد نجومی.

۱۴۹ - (ص ۲۸۵) نقل شد ازتاریخ فرشته‌ـمطابق بودن عالم‌کبیر باعالم صغیر نقل ازکتاب گوهر مراد .

۱۵۰ - (ص ۲۸۷) قوس وقزح .

۱۵۱ - (ص ۲۸۸) اقسام پول .

۱۵۲ - (ص ۲۸۹) جدول اوزان‌ـدربیان دوایر مشهور ومیت افلاك .

۱۵۳ - (ص ۲۹۳) درعجایب المخلوقات .

۱۵۴ - (ص ۲۹۳) فائده شریفه ـنقل شد ازتاریخ‌گزیده .

۱۵۵ - (ص ۲۹۴) سؤال از .

۱۵۶ - (ص ۳۰۱) سوال ازجناب ملاعلی‌نوری وجواب آن .

۱۵۷ - (ص ۳۰۳) جواب ازجناب شیخ عارف کامل شیخ المشایخ‌احمد الاحسائی .

۱۵۸ - (ص ۳۰۶) درتاریخ خلدبرین- درتاریخ‌گزیده- درشرایط ذبح.

۱۵۹ - (ص ۳۰۶) نقل شد ازتاریخ‌گزیده .

۱۶۰ - (ص ۳۰۷) ازتاریخ ابن خلکان نقل شد .

۱۶۱ - (ص ۳۰۹) نقل شد ازتاریخ‌گزیده ـوصیت معویه‌به یزید پلید .

۱۶۲ - (ص ۳۱۳) قواعد اهل اصفهان ـقاعده درشهر یزد .

۱۶۳ - (ص ۳۱۳) ازکتاب اعثم کوفی نقل شد .

۱۶۴ - (ص ۳۱۴) فایده تاریخی.

۱۶۵ - (ص ۳۱۵) نقل شد ازکتاب حبیب‌السیر .

۱٦٦ ـ (ص ۳۱٦) فایده‌های تاریخی پراکنده .

۱٦۷ـ (ص۳۱۹) وصایای خواجه‌نظام‌الملك

۱٦۸ ـ (ص ۳۲۰) فایده تاریخی وعلل انقراض ملکشاه.

۱٦۹ ـ (ص ۳۲۱ـ۳۲۳) از کتاب الفی ـ از طبقات محمودی ـ فایدهٔ تاریخی ذوالنون مصری میگوید

۱۷۰ ـ (۳۲۳) نقل شد از طبقات محمودی نقل شداز تاریخ الفی .

۱۷۱ ـ (ص۳۲٤) نقل شداز تفسیر منهج الصادقین ـ از تاریخ ابن خلکان .

۱۷۲ ـ (ص۳۲٦) اختیارات مروی از شیخ بهائی .

۱۷۳ ـ (ص ۳۲۷) نقل شد از تقویم المنجمین ـ اختیارات آقا محمد باقر مجلسی نقل شد از کتاب نزهة‌القلوب .

۱۷٤ ـ (ص ۳۲۸) ابن‌مقفع گوید ـ نقل شد از طبقات محمودی .

۱۷۵ ـ(ص۳۳۹) قال علی علیه السلام ـ من الغرایب نقل از کتاب حبیب السیر ـ در مطالعه تاریخ فرشته .

۱۷٦ـ (ص ۳۳۰) نقل‌شد از تاریخ الفی نقل شد از تاریخ طبری صغیر .

۱۷۷ـ (ص۳۳۰) نقل‌شداز تاریخ معتبر .

۱۷۸ـ (ص ۳۳۲) نقل شد از تاریخ ابن‌خلکان (ترجمه ابن الخیاط دمشقی).

۱۷۹ـ (ص ۳۳۳) از تاریخ ابن‌خلکان، صاعدلغوی در کتاب فصوض .

۱۸۰ ـ (ص ۳٤۱) از کتاب الاماثل والاعیان ابن الصابی .

۱۸۱ ـ (ص ۳٤٤) ازتاریخ ابن‌خلکان ـ(برامکه) ، رویائی از فتحعلی شاه

۱۸۲ ـ (ص ۳٤۵) من الواردات من النصایح ـ ازتاریخ ابن‌خلکان .

۱۸۳ـ (ص ۳٤۷) از تاریخ معتبر ازاغانی .

۱۸٤ ـ (ص ۲۵۱) فایده تاریخیه ترجمه جمیل بن عبدالله و بثینه.

۱۸۵ ـ (ص ۳۵۵) ازدواج مأمون باپوران از تاریخ ابن‌خلکان .

۱۸٦ ـ (ص ۳۵۷) ازتاریخ معتبر ـ از تاریخ ابن‌خلکان .

۱۸۷ ـ (ص ۳٦٦) اولاد فتحعلی‌شاه قاجار (جدول) .

۱۸۸ ـ (ص ۳٦۷) ازتاریخ بیهقی که مؤلف اوابوالفضل‌است .

۱۸۹ـ (ص ۳٦۷) گفتار درهجوسلطان محمود .

۱۹۰ـ (ص ۳٦۹) ازتاریخ بیهقی که مؤلف‌او ابوالفضل است .

۱۹۱ـ (ص ۳۷۳) من‌ابی‌العباس ـخوارزمشاهیان ازکتاب جنگ .

۱۹۲ـ (ص ۳۷٤) ایضافی‌الخصال ـ نقل‌من کشف الغمه ـ ازجنگ .

۱۹۳ ـ (ص ۳۷۵) ازطبقات محمودی ـ جدول‌عدد ملوك‌امم‌سالفه .

۱۹٤ ـ)ص۳۷۷) ازطبقات محمودی جدول معرفت نسبت بین‌التواریخ .

۱۹۵ـ (ص ۳۷۸) ازطبقات محمودی‌تواریخ‌ایران .

۱۹٦ ـ (ص ۳۷۹) جدول‌عدد ملوك‌اسلامیه .

۱۹۷ ـ (ص ۳۸۰) ازطبقات‌محمودی بقیهٔ ـجدول عدد ملوك‌اسلامیه .

۱۹۸ـ (ص ۳۸۰ـ۳۸۲) معجون سرودی طوس اجزاء قرص فرفیون ـ بقیهٔ جدول‌عدد ملوك اسلامی .

۱۹۹ـ (ص ۳۸۲) روزنامه‌سمنان ـ تتمهٔ جدول عدد ملوك‌اسلامیه .

۲۰۰ـ (ص ۳۸۳ ـ ۳۸٤) جدول معرفت سلاطین صفویه .

۲۰۱ـ (ص ۳۸٦) ازتاریخ‌الفی .

۲۰۲ـ (ص ۳۸۷) از تاریخ معتبرمرزبان‌بن‌مسافر .

۲۰۳ـ (ص ۳۹۰) از روضة الصفاء ـ ازفتوح اعثم کوفی .

۲۰٤ـ (ص ۳۹۰) ازطبقات ـ محمودی ازتاریخ معتبر .

۲۰۵ـ (ص ۳۹٤) ازطبقات‌محمودی از تاریخ‌معتبر ـ نقل من کشف‌الغمه ازتاریخ مصر .

۲۰٦ ـ (ص ۳۹۵)ازطبقات محمودی ـازتاریخ‌معتبر ـ ازتاریخ اعثم کوفی.

۲۰۷ ـ (ص ۳۹٦) ازتاریخ بیهقی ـازفتوح اعثم کوفی .

۲۰۸ ـ (ص ۳۹۷) نصیحت شریفه ـ از جنگ ـ از تاریخ گزیده

۲۰۹ ـ (ص۳۹۹) قول‌اردشیر ـازفتوح‌اعثم کوفی .

۲۱۰ - (ص۴۰۰) ازشاهد صادق .

۲۱۱ - (ص۴۰۳) ازمعراج النبوه - ازشاهد صادق .

۲۱۲ - (ص۴۰۴)ازترجمهٔ کشف‌الغمه .

۲۱۳ - (ص ۴۰۵) ازتاریخ بیهقی که‌مولف‌او ابوالفضل‌است .

۲۱۴ - (ص۴۰۹) از روضة المناظر - ازتاریخ‌مصر .

۲۱۵ - (ص۴۱۰) حکایت سبکتکین باآهو ماده .

۲۱۶ - (ص۴۱۵) بیعت‌سلطان‌مسعود باالقائم .

۲۱۷ - (ص۴۱۹) از کشف‌الغمه .

۲۱۸ - (۴۱۹) از تاریخ معتبر .

۲۱۹ - (ص۴۱۹) ازکشف الغمه - ازتاریخ معتبر .

۲۲۰ - (ص ۴۲۰) ازطبقات محمودی .

۲۲۱-(ص۴۲۲)ازتاریخ‌معتبردربیان‌پندونصیحت(مثنوی گویاازمؤلف‌جنگ)

۲۲۲ (ص ۴۲۲) ازتاریخ ابن‌اثیرشرح‌حال‌واشعارسلطان‌محمد .

۲۲۳ - (ص۴۲۳) از تاریخ مصر .

۲۲۴ - (ص ۴۲۹) ازتاریخ روضةالصفا .

۲۲۵ - (ص ۴۳۰) فوايد تاريخيه - ازجنگ .

۲۲۶ - (ص ۴۳۱) از روضةالصفا - ازجنگ .

۲۲۷ - (ص ۴۳۲) ازتاریخ اعثم کوفی .

۲۲۸ - (ص ۴۳۳) ازکتاب طرایف‌اللطایف .

۲۲۹ - (ص ۴۳۹) از مجمع‌البیان (وجه‌تسمیه شهورعربی) .

۲۳۰ - (ص ۴۴۰)ازطبقات محمودی‌اسحاق‌بن‌یوسف‌مصنف کافی‌درفرائض

۲۳۱ - (ص ۴۴۱) ازتاریخ اعثم کوفی .

۲۳۲ - (ص ۴۴۴) تحقیق در یك‌لغزریاضی (قضیه‌دوساعت) .

۲۳۳ - (ص ۴۴۵) ازتاریخ معتبر - ازترجمهٔ طبری‌صغیر .

۲۳۴ ـ (ص ٤٤٨) فایدهٔ تاریخیه ـ از تاریخ خلدبرین .

۲۳۵ ـ (ص ٤٤٩) از تاریخ طبری صغیر .

۲۳٦ ـ (ص ٤٥٠) من غرایب زمانه از تاریخ طبری صغیر .

۲۳۷ ـ (ص ٤٥۲) از جنگ ـ از تاریخ طبری صغیر .

۲۳۸ ـ (ص ٤٥۳) نقل من رساله شارع النجات میرمحمد باقر داماد ـ نقل من درة الغواص ـ از کتاب جنگ

۲۳۹ـ۲٤٥ (ص ٤٥٤ـ٥۲٦) از ترجمهٔ طبری صغیر از روضة الصفا ـ فایدهٔ تاریخیه از طبقات محمودی :

۲٤٦ (ص ٥۲۳) از ظرایف السلطانیه ـ از طبقات محمودی .

۲٤۷ (ص ٥۲٥) از حبیب السیر

۲٤۸ (ص ٥۲۷) در طبقات محمودی .

۲٤۹ (ص ٥۲۸) در بیان علم فراست و فایده تاریخیه .

۲٥۰ (٥٥۳) ذکر احوال پیغمبران هنود وظهور شامکونی و تناسخ

۲٥۱ (ص ٥۳۹) نقل از جنگی ـ نقل از تاریخ معتبر

۲٥۲ (ص ٥٤٤) از مجالس المؤمنین ـ ذکر عقیدهٔ اهل هندوستان .

۲٥۳ (ص ٥٤٦) فایدهٔ تاریخیه از تاریخ فرشته.

۲٥٤ (ص ٥٤۷) فایدهٔ تاریخیه .

۳٥٥ (ص ٥٤۹) از مجالس المؤمنین ـ از تاریخ فرشته .

۲٥٦ (ص ٥٥۰) فایدهٔ تاریخیه .

۲٥۷ (ص ٥٥۱) از تاریخ مصر ـ از جنگ .

۲٥۸ـ۲٦۱ (ص ٥٥۲ـ٥٥٥) از مجمع البیان ـ از جنگ ـ از تاریخ معتبر .

۲٥۹ (ص ٥٥۳) از تاریخ مصر .

۲٦۰ (ص ٥٥٤) از تاریخ معتبر ـ فایده تاریخیه .

۲٦۱ (ص ٥٥٥) از جنگ فایدهٔ تاریخیه ـ از تاریخ معتبر .

۲۶۲ (ص۵٦) ازتاریخ‌مصر .

۲۶۳ (ص۵۵۹) ازتاریخ‌الفی .

۲٦٤ (ص۵٦۰) اسامی عموهای هادی و هارون از تاریخ مصر ـ از عجایب است .

۲٦۵ (ص۵٦۲) ازتاریخ‌مصر ـ ازاستیعاب .

۲٦٦ (ص ۵٦۳) جواب‌نامه امیرالمؤمنین‌علی(ع)بمعاویه به‌رسالت‌طرماح.

۲٦۷ (ص۵٦۳) از استیعاب .

۲٦۸ (ص۵٦۸) ازتاریخ اعثم کوفی .

۲٦۹ (ص۵٦۹) فایدهٔ تاریخیه ازغرایبات‌عالم .

۲۷۰ (ص۵۷۱) از تاریخ‌مصر ـ ازجمله غرایب عالم ـ ازطبقات‌محمودی.

۲۷۱ (ص۵۷۲) فایدهٔ تاریخیه ـ ازحبیب‌السیر ـ فایدهٔ‌تاریخیه .

۲۷۲ (ص۵۷۳) نعوانیه ـ فایدهٔ تاریخیه .

۲۷۳ (ص۲۷۷) حکایت‌جدیده .

۱۷٤ (ص۲۷۹) فایدهٔ‌تاریخیه .

۲۷۵ (ص۵۸۰) ازکتاب غرر ودرر ـ فایدهٔ تاریخیه ـ از حبیب‌السیر ـ فایدهٔ تاریخیه .

۲۷٦ (۵۸۱) ازحبیب‌السیر دربارهٔ میرسیدعلی همدانی وماده تاریخ در گذشت‌ابوبکر تایبادی‌وخواجه‌بهاءالدین وفوائدتاریخی دیگر .

۲۷۷ـ (ص۲۸۲) فایدهٔ تاریخیه ـ ازحبیب السیر ـ ازمعراج‌النبوه ـ از روضة‌الصفا .

۲۷۸ (ص۵۸۳) از تاریخ معتبر ـ فوائد تاریخی از روضة الصفا و معراج‌النبوه .

۲۷۹ (ص۵۸٦) ذکرآمدن ایلچیان که بمملکت خطا رفته بودند وشرح غرایب‌وعجایب آن‌دیار (بخشی ازخاتمه‌حبیب‌السیروبسیارمتفاوت‌بانسخه‌چاپی)

۲۸۰ (ص۶۱۲) بخشهایی از تاریخ الفی .

۲ـ رساله طی الارض (ص۶۱۳ ـ ۶۱۸) (فارسی)

ازحاج میرزا کریم خان کرمانی قاجار . دریك مقدمه(۱) وسه فصل. مولف این رساله رابنا به خواست محمدولی میرزا در۱۲۶۶ پرداخته است و در دیباجه از او یاد میکند . حاج محمد کریم خان رساله ای نیز بدرخواست محمدولی میرزا در تعیین لیلة الرغائب نگاشته است .

رجوع شود به فهرست کتب مشایخ ۲ : ۱۸۱ و ۲۱۹

آغاز: الحمدلله رب العالمین... وبعد چنین گوید بندهٔ اثیم کریم بن ابراهیم که چون از سرکار عظمت مدار ـ شاهزاده اعظم محمدولی میرزا ـ دست خطی مبارك صادرشده بود به افتخار این مخلص حقیر بی بضاعت ودرضمن آن فرمایشی فرموده بودند درخصوص معنی طی الارض و کیفیت آن که به چه قسم واقع میشود... پس درخصوص تحقیق این مسئله محتاجیم به بیان مقدمه وچهارفصل. مقدمه در مجملی ازمعرفت جسم مقدس معصومین (ص)

پایان: بعدازآن که این مقدمه را دانستید بجمیع اقسام جواب میتوانید بدهید وازهیچ امری عاجز نیستید. کتبه العبد الاثیم کریم بن ابراهیم وفرغ عنه عصر السبت ـ سنه ۱۲۶۶ حامداً مستغفراً .

۱ـ مولف درخلاصه سخن خود در مقدمه این رساله میگوید «اصل حسد آل محمد(ص) درلطافت هفتاد مرتبه ازمحدب عرش لطیف تراست ودر وسعت، محیط به جمیع عالم اجسام است ونافذ درکل عالم وداخل است درهمه چیز نه مثل دخول چیزی درچیزی وخارج است ازهمه چیز مثل خروج چیزی ازچیزی واشبه اشیاء به آن روح است درجسد که درهمه جای جسداست نه مثل آب درکوزه . ایشان به جسم خود درتمام این عالم نافذند وازهرچشمی بیناو ازهرگوشی شنوا... باری جسداصل امام آن است واین جسد بشری آینه است درزیر آن جسد واحکام آن براین جاری شودازجهت مطابقه واین نه اختصاص به ایشان دارد بلکه هر انسانی جسداصلی دیگر دارد واین جسد ... درنزد آن مانند آینه است دربرابرآفتاب لکن جسد اصلی سایر مردم کلی نیست وجسدایشان کلی است . (نسخهٔ جای سخن ص۶۱۶)

۳ـسفرنامهٔ‌مکه : (ص۶۱۸ـ۶۵۴ دفتر). **(فارسی)**

سفرنامه حج حاج‌محمدولی‌میرزاست (در ۱۲۶۰) به‌قلم او... وی دراین سفرنامه نکات‌تاریخی‌ووقایع‌ریزودرشت‌مهمی‌رایادداشت کرده‌وازآنجمله‌است «پیداشدن مردی‌ازطایفه شیخ‌درکربلاوادعاء جعل قرآن»ونیز ازحوزه‌های‌درسی ومراجع‌نجف وکربلا. علاوه‌بروقایع وسوانح غالباً منازل بین‌راههارا نام‌می‌برد ومسافات‌آنهارا بافرسخ وساعت‌تعیین میکند. درپایان پنج نقشه مذهب ومرصع ازمسجدالحرام ودیگر مواقف‌حج‌ترسیم‌شده .

آغاز : الحمدلله الذی سر نی بزیاره نبیه‌الذی کان محل زیارة الاتقیاء . . چنین‌گوید بندهٔ‌محتاج‌ـ محمدولی که چون درسنه ۱۲۶۰ که توفیق رفیق‌ـگردید وبعداز حصول استیذان ازپادشاه‌جمجاه ـ محمد شاه غازی ـ به‌زیارت بیت‌الله مشرف شدم درعرض راه‌آنچه ازقواعد ووقایع که مشاهده نمودم باآنکه بـر وجه تحقیق قطع حاصل کردم ـبروجه اختصار براین صفائح نگاشتم

آعاز : ازشام‌بمکه‌بسیارحمله‌دارها خوب راه میروندکه‌مردم درمراجعت هم‌بیایند باایشان.همینکه ازمکه درآمدند تمامی‌راه تاراج است ونزاع هرمنزل باهرکس بهرقسم‌وازبرای خدا دراول تمامی شرطهارا بکنید .

۴ـ انوارالحکمه (ص۶۵۴ ـ ۶۶۴دفتر) **(فارسی)**

رساله‌ایست‌درسلوك‌که‌آن‌رابه‌حکیم‌یوسفی، غـزالی‌وسیدمعصوم علی‌شاه نسبت کـرده‌اند (رجـوع شود به فهرست ۹ : ۲۹۵ ـ ۲۹۶ و ۹۴۲ ـ ۹۴۳ (تعلیقات‌آن‌فهرست) .

نسخه حاضر بخشی از اول رسالهٔ انوارالحکمه است .

۵ ـ منقولات از تـاریخ طبقات محمودی و روضة الصفاء (ص ۳۵۶ ـ ۶۶۴) .

[مجموعه ۳۹۹۲]

دفتریست بقلم نستعلیق محمدبن محمدحسن مورخ ۱۲٦۹ .
قطع رقعی..×.. ج تیماجی قرمز صفحات ٦٦۴ سطور کاغذ فرهنگی آهار مهره شده شکری شماره ثبت قدیم ۱۴۰٦٦ جدید ۲۹۳۴ .

اعلام الوری **(عربی)**

از امین الاسلام طبرسی درچهار رکن .

ذریعه۲ : ۲۴۰-۲٤۱ کشف الحجب والاستار ص ۵۳-٥٤ بروکلمان ذیل یکم : ۷۰۹ (ش ٦)

[۳۹۹۳]

نسخه‌ایست بخط تعلیق محمدبن حسن بن سعیدالدین آملی مورخ ۱۰٦۱ ظاهراً کلمهٔ (هزارازقلم کاتب افتاده) برپشت برگ اول یادداشتهای مختلف است
قطع رحلی ۲۲/۵ × ۳۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۴۲۴ سطور ۱۷ کاغذ ترکی شماره ثبت قدیم ۱۴۴۱۸ جدید ۳۰۲۳ .

مناقب الطاهرین **(فارسی)**

ازعمادالدین حسن بن علی طبری درتواریخ ومناقب پیغمبر وامامان (ص) درسه مجلد . طبری این کتاب را به‌سال ٦۷۳ دراصفهان نگاشت ودرهمان اوان تداول یافت ونسخه‌ها ازآن برمی‌داشتند. پس از تألیف آن « بابی راکه به‌ذکر سقیفه وتاریخ ملوك بنی‌امیه وبدعتهاءکه بدنبال ماجرای سقیفه در وجـودآمد ـ اختصاص داشت کتابی جداگانه ساخت »(همان کتاب الکامل فـی السقیفه نسخه شماره ۲۰۷۷) طبری خود درسبب و کیفیت تألیف این کتاب میگوید : «ششصد سال خلفاء بنی‌امیه وبنی‌عباس اخفاء مناقب اهل بیت میکردند وراویان رامیکشتند ودفترها واحادیث اهل‌بیت میسوختند . وزراء وامواء شیعه که ناصر

شرییعه ... بودند درایام سلف درکتاب مثالب النواصب مسطوراست اماآنك در دورماست ناصردین‌الله بهاءالحق والدین ـ محمدبن‌المولی الصاحب‌الاعظم‌ـ محمد صاحب‌الدیوان‌ـ که به‌فر دولت اوامروزتقیه‌ای‌که براین‌طایفه محققه‌واجب بود حرام‌شد دولت اهل‌البیت (ع) براقاصی عالم برکشیدند ودرسایهٔ‌این‌دولت فرقه یزیدیه ومروانیه وجبریه ومجسمه وناصبه منکوب ومخذول شد‌ـ چون‌داعی این دولت قاهره دید که شعفی خاص واهتمامی‌به‌اقصی غایه فائض است ازاین بساط جهان‌پناه صلاح درآن دیدکتابی جمع‌کند درتواریخ و قصص ومعجزات ومناقب ائمه معصومین (ع) ابتدا ازرسول ـ کرده پس‌ذکرفاطمه پس‌ذکرعلی و ازوی به‌ائمه دیگر... بنابرابواب‌وفصول نهاده‌به‌هر بابی‌دلائل‌امامت به‌قدرحاجت گفته‌شود زائد برآنچه درتعریف‌کلامی وخلاص و نجات واربعین بهائی هم به عربیت وهم بفارسی‌که داعی جمع‌کرده بود وهمچنین‌کفایه درامامت ازبهراین دولت‌قاهره درشهراصفهان درسنهٔ‌ثلاث وسبعین وستمائه‌که ملازم‌بارگاه عتبهٔ‌آن دولت‌ایده‌الله بوده است وبسیاری ازعلماء وطلبه علوم درآن دیار ازطرائف از آن مستفید شدند وقسمت‌گرفتند ـ ودر وضع اول این‌کتاب ذکرسقیفه واحوال ظلمی‌که برخاندان رفت وحل‌شبهات ایشان و جواب احادیث مفتریات و ذکر ملوك بنی‌امیه وکیفیت وضع بدعتها دراسلام دراثناء‌کلام واردبود ثانیاً دیده بر آن نفاذیافت‌که‌آن‌باب‌کتابی‌بودمفرد. آن باب‌را ازکتاب‌بیرون‌کردکه‌یك‌مجلد تمام برآمد ودرصدرکتاب جواب اقاویل ومذاهب هرطایفه وازعقب‌آن دلائل امامت به‌اقصی غایت رسانید ودلائل غریبه درآنجا درج‌کرد».

درجای دیگر ازاین‌کتاب‌گوید «فصل بدانك از تصنیف این‌کتاب مناقب الطاهرین تا هجرت رسول (ص) ششصد و هفتاد ویك سال است کـه‌گذشته» (نسخهٔ حاضربرگ‌۱۱۸ـ الف) .

ازجمله مآخذ طبری کتاب ثاقب درمناقب ازعمادالدین ابوجعفر محمدبن علی بن محمد طوسی مشهدی(۱) است .

[۳۹۹۴]

نسخه‌ایست بقلم نسخ حدود قرن ۱۱ از اول وآخر ووسط نسخه‌افتاده واوراق آن مشوش وجابجاست. کنار برخی ازبرگها وصالی شده.
قطع وزیری ۱۴/۵ × ۲۴/۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۳۷۵ سطور کاغذ ۲۳ سمرقندی ضخیم‌شکری‌رنگ شماره‌ثبت قدیم ۱٦۳۵۳ .

رسائل دروز (عربی)

= رسائل اهل‌التوحید. از فرق اسماعیلیه فرقه‌ایست که‌به‌الوهیت‌الحاکم بالله (خلیفه فاطمی مصر) قائل‌اند و اورا ناسخ همه ادیان دانسته و نیزخودرا اهل توحید میخوانده‌اندو بعدها از جهت‌نسبت به‌شغل محمدبن اسماعیل‌طهرانی درزی(= خیاط: یکی از داعیان ومروجان‌مذهب تالیه حاکم که در انجام‌کار به مخالفت با حاکم برخاست وکشته شد) آنان را دروز ودرزیه خوانده‌اند .

عقیده تالیه‌الحاکم باللهازسال ٤۰۸هجری آغازشدوحمزه‌بن علی‌بن‌احمد ملقب به‌قائم‌الزمان(۲)(یا امام زمان)وهادی‌المستجیبین‌وعلةالعلل (یکی‌ازالقاب الحاکم معل‌علةالعلل است) این سال را در مقابل تاریخ هجری مبدأ تاریخ قرار داد ودر ذیل تألیفات ونامه‌های او و اسماعیل بن محمدتمیمی‌داعی‌غالباً

۱ـ طبری وی‌را بالقب‌حجةالاسلام یادمیکند وازجمله مطالب که به‌نقل ازاوآورده پاره‌ای ازکرامات است‌که درعصراو درمزار امام‌رضا درمشهد واقع‌شده ویکی‌از این وقایع درباره انوشیروان مجوسی اصفهانی ازمقربان خوارزم‌شاه و دیگری درباره محمدبن علی نیشابوری نابیناست (رجوع‌شود به‌برگ ۲۵۵- الف وب) .

رجوع شود به‌ایضاح‌المکنون ۲:٥٦۱و ذریعه ۱۷:۲٥۳

۲ـ آقای عبدالحمید دجیلی در مقدمه مقاله ممتع خویش قائم الزمان را از القاب الحاکم پنداشته‌اند اما‌مطالعه در رسائل‌موجود مسلم میسازدکه‌این لقب‌مخصوص حمزه بن علی بوده واو الحاکم را منزه از تمام این‌گونه القاب وروح ساری در تمام ادواروازمان میداند

همین تاریخ حمزه دیده میشود باین‌گونه: «الثانی من‌سنین عبدمولانا» یا «الاول من‌سنین ظهور عبد مولانا و مملوکه»(۱)

مجموعه‌رسائل جای سخن یکی از چندین مجموعه حاوی رسائل متعلق به مذهب دروز (یابه اصطلاح خود آنان اهل توحید) است که دردست‌است درفهرست برلین (اهلورث) چندین رساله و مجموعه‌رسائل این‌فرقه زیرعنوان: Drusenschriften (شماره ۴۳۵۷ ـ ٤۲۹۰) معرفی شده. آقای عبدالحمید دجیلی در مقاله ممتع خود در مجله مجمع العلمی العراقی (سال ۳:٤۰۳ـ٤۲۱ و سال ٤:۲۵۰ ـ ۲٦٤) ٦ مجموعه متعلق به‌کتابخانه اب انستاس کرملی (شماره های ۹۵۰ـ۹۵۷ـ۹٦٤ـ٦۰٦ـ١٤١ و ۱۲۲۲) معرفی کرده‌اند که روی برهم وپس از حذف مکررات حاوی ٦۰ رساله از رسائل مذهب دروز است و هریك از آنها کاملا توصیف شده است وبه نوشتهٔ آقای دجیلی این‌نسخه‌ها از حدودقرن ٦ و یا حدود قرن ۹هجری است. درکتابخانه دانشگاه پنسلوانیانیز مجموعه‌ای ازرسائل دروزاست. (سومر۷:۲۹۲)

دربارهٔ تاریخ دروز وعقائد آنان رجوع‌شود به‌کتاب تاریخ‌جبل‌الدروز تألیف حنا ابو راشد ومقدمه مقاله آقای عبدالحمید دجیلی در مجله مذکور(۳: ٤۰۵ـ٤۰۸) و برای اطلاع از نسخ آثار آنان دیده شود بروکلمان ذیل یکم: ١٦ـ۷۱۷ وفهرست‌اهلورث

یك نسخه از مجموعهٔ ای‌که اینك درکار معرفی آن هستیم عینا با همین رساله‌ها در برلین‌است‌که در فهرست‌اهلورث از شماره ۴۳۲۵ تا ٤۳٤۰معرفی

۱ـدر ذیل رساله تاویل ورساله بدءالتوحید لدعوة الحق (شماره‌های ۹ر۹٦۴ و ۱۰ر۹٦۴ مجموعه اب‌انستاس) هردو تاریخ (هجری و حمزه) یادشده‌است.

در ذیل رساله تاویل چنین آمده:

«ورفع هذا الکتاب الی‌الحضرة اللاهوتیه فی‌شهر صفر سنه ثمانی و اربع مایه من الهجره وهی اول سنین ظهور عبدمولاناومملوکه‌هادی المستجیبین‌المنتقم‌من‌المشرکین حمزة‌بن احمد ...»

شده. مجموعه شماره ۶۰۶ کتابخانه کرملی (۱) نیز نظیر مجموعه حاضر است با همین رساله‌ها با این تفاوت که در پایان مجموعهٔ کرملی رساله‌ای دیگر است با نام کشف الحقائق که در مجموعه حاضر وجود ندارد.

مجموعه حاضر دارای ۲۶ رساله است به این ترتیب:

۱ــ الرسالة الدامغه (ص ۱ــ۱۸ دفتر)

از هادی المستجیبین (حمزة بن علی بن احمد) در رد بر رساله «الحقائق و کشف المحجوب» که تألیف یکی از نصیریه است (برلین اهلورث شمارهٔ ۴۳۲۵)

قسمتی از مطالب این رساله توصیه‌هایی است به زنان (خواهران ایمانی) که به سخنان گمراه کنندهٔ نصیریه و دعوتی که در رساله الحقائق به پرده‌دری و اباحه مطلق شده التفات نکنند و دیگر مطالب آن رد بر عقائد نصیریه (که در حقائق ابراز شده) و بیان معتقدات پیروان الحاکم است. مؤلف این رساله از: اسم و صفت، سابق تالی، جد، فتح، خیال، ناطق واساس، امام، حجت وداعی یاد میکند ومیگوید «کلهم عبیدلمولانا جل ذکره موجودون فی عصر ناهذا مشخصون وکذلك ابوبکر وعمر وعثمان وغیرهم موجودون معنا»

ازجمله عقائد نصیریه ــ که دراین رساله نقل شده ــ : «فاول ماقال هذا الفاسق النصیری لعنه المولی بان جمیع ماحرموه من القتل والسرقه والکذب و البهتان والزنا و اللیاطه فهو مطلق للعارف و العارفه بمولانا جل ذکره فقد کذب بالتنزیل والتاویل وحرف وماجازله ان یسرق مال الناس»

آغاز رساله : الرسالة الدامغه للفاسق الرد علی النصیری لعنه المولی فی کل کور ودور توکلت علی مولانا البار العلی سبحانه امابعد ایدکم المولی بتاییده انه ورد الی کتاب الفه بعض النصیریه الکافرین بمولانا جل ذکره المشرکین به الکاذبین

۱ــ مخطوطات این کتابخانه اکنون متعلق به موزه بغداد است ودر زندگی اب انستاس به آنجا انتقال یافته است. رجوع شود به مقاله آقای گورگیس عواد درمجله سومر بغداد (۷:۲۷۸ــ۲۹۳)

علیه‌الغاوین للمؤمنین والمؤمنات وسماه کتاب الحقائق وکشف المحجوب ... فلما قراته وجب علی الاحتیاط علیکم معاشر الاخوان ... فکتبت هذه الرساله رداً علی ماالفه هذا الفاسق النصیری

پایان:ـ فاسمعوا و اطیعوا امرکم به‌عند مولانا جل ذکره وصفیه هادی المستجیبین المنتقم من‌المشرکین سیف مولانا ... والسلام علی المؤمنین و المؤمنات والموحدین لمولانا جل ذکره و الموحدات والحمد والشکرلمولانا وحده وهوحسبنا ونعم‌النصیرالمعین .

درضمن رساله‌های دروز، چندرساله‌دیگر بانام دامغه دیده میشود یکی «الاسرائیلیه الدامغه لاهل‌اللدد والجحود اعنی الکفره من اهل شریعة الیهود» و دیگر: رساله «الدامغه للفاسق النجس فی‌توبیخ‌ابن البربریه» . (اهلورث شماره ۴۳۱۲/۲ و ۴۳۱۴/۲)

۲ـ رساله‌الرضاءو التسلیم (ص۱۹-۳۲ دفتر)

این رساله نیزبه‌شهادت قرائن از حمزة بن‌علی است (نام مؤلف درصدر وذیل‌رساله آمده اما اهلورث به‌اونسبت نداده) وبرای رفع‌شك پیروان‌الحاکم ونهی‌آنان از پیروی‌ومتابعت نشتکین درزی وبردعی تألیف شده .مؤلف‌دریکجا میگوید «وهذه المحنة التی‌اصابتکم قدکنت اوعدتکم بها ... واول ماحذر تکم من‌نشتکین الدرزی و البردعی و اصحابها وماکانوافیه من الافعال الردیه» و نیز میگوید: «واعلم بان الدرزی والبردعی نطقا بغیرمعرفة ولاعلم وعملا لغیر وجه مولانا جل‌ذکره ... وقد رفعت اسمه‌الی الحضرة اللاهوتیه فی جملة اسماء کثیره وقدسالنی مرارا بکثرةان ادفع‌الیه شیئا من‌کتب التوحید ممماالفته فلم‌افعل ذلك لماتفرست‌فیه من‌العاقبة الردیه» ازاواخررساله روشن میگرددکه نشتکین‌به‌امامت مؤلف (حمزه بن‌علی) ایمان نمیآورده ونیز از اوچیزهایی میخواسته یاسئوالاتی داشته وازاین‌روی رانده شده: «فکنت قدکتبت رسالة إلی نشتکین الدرزی و

عرفته بان لکل ظاهر باطنا ... والذی تطلبه انت من الکشف لیس لك علیه قدره و لابفعله طاقه لان له روحا وجسما و مابیدك منهاشیئاً فان کنت تدعی الایمان فاقرلی بالامامه کما اقررت فی الاول» .

آغاز : الرسالة الموسومة بالرضاوالتسلیم الی کافة الموحدین والی جمیع من شك فی مولانا .. و فی ولیه قائم الزمان من عبدمولانا .. لمارای من امور المستجبین بخلاف ماشرطه علیهم من الوصا یاباالرضا و التسلیم ... فکتب الیهم کتابا ... وهذه نسخته حرفا حرفا ... توکلت علی مولانا جل ذکره و به استعین... معل علة العلل صفات العله بسم الله الرحمان الرحیم الحمدلله جدالصمد الازل معل علةالعلل ... لم یلدمن العقل الاول... ولم یکن کفوا فی العوالم والمحل بذاته المنفردعن مبدعاته

پایان: رفعت نسختها الی الحضرة اللاهوتیه فی شهر ربیع الاخر الثانی من سنة عبدمولانا ومملوکه حمزةبن علی بن احمدهادی المستجیبین ... والحمدلمولانا وحده فی السراء والضراء والرخاء وهوحسبی وعلیه توکلت .

۳ ـ رساله التنزیه (ص۳۳ ـ ۴۲ دفتر)

ازحمزةبن علی درشرح پاره‌ای از اسرار عقائد فرقه وشرح اسرار ناطق واساس ودیگر القاب مصطلح بین آنان وتنزیه الحاکم ازاین القاب (اهلورث ۴۳۲۶/۳ کرملی مجموعه ۹۵۰/۲) حمزه این اسماء را به‌دو دسته تقسیم میکند : (الخمسه الجسمانیه الموجوده لاقامة دعوةالتلحید وخمسه روحانیه موجوده لاقامه دعوة التوحید) پنج اسم نخست : الاساس والناطق، الفتح، الجد و السابق است وپنج اسم دوم: ذومصه، ذومغ، کلمه السابق والتالی است .

وی میگوید ناطق واساس دراین وقت عبدالرحیم بن الیاس و عباس بن شعیب اند. مقصود اصلی مؤلف از تألیف این رساله رد بر کسانی است که الحاکم را

درردیف ناطق واساس میدانند وتنزیه اوست ازهمهٔ حدود ومراتب : «وتبطیل قول من قال ، مولاناهو الناطق والاساس اوالامام ... وقد ذکرت فی الکتاب المنفرد مایبطل مذهب کل فرقه منهم لکننی اذکر فی هذا الکتاب علی اختصار الدقائق و ومحض التوحید والحقائق» درپایان رساله نیز میگوید :

«ومولانا منزه عن حدود الدین والدنیا لایدخل فی الاوهام...»

از سلمان چنین یاد میکند: «قال سلمان الفارسی صلوات مولاناعلیه للناطق والاساس واصحابهما: کردیوابکر دیووحق میره بتردیوا تفسیرها بالعربیه عملتم فعملتم حتی قلبتم صاحب الامر وتشبهتم باولیائه وادعیتم مالیس لکم بحق ».

آغاز : ـ رسالة التنزیه الی جماعة الموحدین ورفعت الی الحضرة اللاهوتیه و اطلقت توکلت علی مولانا البار ... بسم الله الرحمان الرحیم دعاة عبدالامام من عبد عرف مولانا ... الهادی الی التوحید والایمان ... مملوک مولانا سبحان قدرة مولانا وتعالی مجده حمزة بن علی بن احمد هادی المستجیبین

پایان: وکتبت مسودتها فی شهر جمادی من سنة عبد مولانا جل ذکره حمزة بن علی بسیف مولانا وشدة سلطانه وحده لاشریک له .

۲ ـ رسالة النساء الکبیره (ص۲٤ - ۵۲ دفتر) .

ازحمزه. دستورها و تذکراتی است خطاب بازنان ودرآن ازمجلس یامجالس یادکرده ومقصود او دریک جا خطبه پیغمبر اسلام (ص) ودردیگرجا مقررات فرقه است «الم ینطق مجلسکن بهذا وبذلک نطق سجل المولی المقری علی رؤس الکافه ذهب امس بمافیه وجاء الیوم بماتقتضیه وغدالاتظن انک توافیه . والمجلس یقول لاتلتفتوا الی امس» بخشی ازاین رساله نیز دراسرار نماز است .

(اهلورث شمارهٔ ٤/٤۳۲۸) .

آغاز : الموسومه برسالة النساء الکبیره توکلت علی مولانا البار العلی ... حروف بسم الله الرحمان الرحیم حدود عبده الامام

پایان: وللمولی بعد ذلك رسل كثیره فی الدین یرسلهم كمایشاء وانما قصد بذلك رفقاً بمن اتصل الیه وجلالة لهم وشرفا... وبه استعین فی كل الامور .

۵ . الصبحة الكائنه (ص۵۸ ـ ۶۲ دفتر) .

= الصیحة الكائنه . این رساله را حمزه خطاب به نشتكین درزی وعلی بن احمد حبال وابومنصور بردعی كه حاكم را به الوهیت نمیشناختند (یااز این عقیده باز گشته بودند) نوشته ودر آن ازجنك بین حاكم وآنان سخن گفته وبااجمال وقائع راشرح میدهد .

(اهلورث ۴۳۲۸/۵)

آغاز ـ الصبحة الكائنه رساله من مولاناهادی المستجیبین المنتقم من المشركین الی اصحاب نشتكین المعتقلین ... امابعدفانه قدوصل الی رقعه من ابی القاسم مبارك بن علی الداعی ایده المولی بطاعته ...و ذكرانه التقی بولد معاندوغلامه... ومعهما رقعة بالسئوال عنی وتذكارهم للحضرة اللاهوتیه ... فكتبت الیهم هذه الاحرف

پایان : وكتبت فی شهر شعبان الثانی من سنة عبد مولانا جل ذكره وصفیه حمزة بن علی بن احمد هادی المستجیبین.. وهوحسبی ونعم النصیر المعین .

۶ ـ سجل المجتبی (۶۳ ـ ۶۴ دفتر)

تقلید المجتبی ؛ نامه‌ایست از حمزه بن علی به ابو ابراهیم اسماعیل ابن محمدتمیمی داعی (صاحب قصیدة شعرالنفس شمارهٔ همین دفتر)
(اهلورث ۴۳۳۰/۶) . حمزه دراین نامه از كتاب دیگر خود « الغایة و النصیحه» یاد میكند .

آغاز : نسخه سجل المجتبی توكلت علی مولانا علینا سلامه و رحمته . . بسم الله الرحمان الرحیم من عبد مولانا بالحقیقه واله الازلیه الواحدالصمدالحاكم

المنفرد جل ذکره الی اخیه‌وتالیه وذی مصة علمه و ثانیه آدم‌الجزوی ... اخی وصهری‌ابوابراهیم‌اسماعیل‌بن‌محمدالتمیمی‌الداعی...امابعدیااخی... انی‌نظرت الیك بنور مولانا . . . و جعلتك خلیفتی علی سایر الدعاة و الماذونین و النقباء والمکاسرین واسمیتك بصفوة المستجیبین . وذی مصة علم‌الاولین‌والاخرین

پایان: انه ولی ذلك والقادر علیه تم‌تقلیدالمجتبی .

۷ - تقلیدالرضی‌سفیرالقدره (ص ۶۶- ۷۰ دفتر)

نامه‌ایست از حمزة بن علی به‌الشیخ‌الرضی ابوعبدالله محمد بن وهب القرشی‌الداعی(اهلورث۲/ ۴۳۳۰)واورادراین‌رساله‌به‌جای‌الشیخ المرتضی‌منصوب کرده وکتب توحیدی مرتضی را به‌او بخشیده‌و مرتبت اورا برتر ازهمه داعیان وماذونین ونقباء ومکاسران ومستجیبین خوانده مگر اسماعیل بن محمد تمیمی : «وجعلتك فوق جمیع‌الدعاة .. ولافوقك احداعلی منك غیرصفوة المستجیبین. اخی‌وصهری ابوابراهیم اسماعیل بن‌محمدالتمیمی»

درپایان‌نامه میگویدنامه‌هاواخبار رسیده‌را به‌کنیزکی که‌برای این‌کار معین شده‌بسپارد او خود جواب آنهارا بوسیله فرزندانم علی وحسین ـ که هر دو از مأذونان‌اند ـ میرساند .

آغاز : ویتلوه‌تقلیدالرضی سفیرالقدره‌الحمدلمولانا وحده لاشریك‌له . . بسم‌الله‌الرحمان‌الرحیم حدود عبده‌الامام‌من عبدمولانا‌الحاکم... ومملوکه‌حمزة ابن علی بن احمد ... الی الشیخ‌الرضی سفیرالقدره... ابوعبدالله محمدبن وهب القرشی ...

پایان : وکتبب فی شهرشوال الثانی (۱) سنین عبد مولانا و مملو که حمزه.. و منه‌استمد و به‌استعین تم‌التقلید و الحمد لمولانا وحده.

۱- در نسخه شماره ۲ر۴۳۳۰ برلین نیز سال‌هجری‌یاد نشده واهلورث (گویا به استناد نسخه‌های دیگر آن‌کتابخانه) تاریخ‌آن را سال ۲ مطابق۴۰۹ نوشته‌است.

۸ـ تقلید المقتنی (ص ۷۱ـ۷۷ دمر) توقیع حمزه بن علی است به الشیخ المقتنی ابوالحسن علی بن احمد السموقی المعروف بالضیف (اهلورث ٤٣١١/١).

با این توقیع سموقی را به مرتبت «الجناح الایسر» ترفیع داده و میگوید: جناح ایمن سلامة بن عبدالوهاب است.

در این توقیع اسرار برخی از رموز نیز مانند (هفت فریضه، ۲٦ حرف و ٤ حرف ۹۹ داعی و ۱٦۱ حد وجواهر ثلاثه: الاراده والمشیه والکلمه) یادشده.

همچنین از «کلمه»: محمد بن وهب و سفیر القدره و نقیب النقباء: حسن بن هبة الرفاء یادگردیده

آغاز: ویتلوه نسخة تقلید المقتنی تقلیداً ضمن اعلم وفقك المولی ومنحك سبیل الهدی .. التوقیع الی الشیخ المقتنی بهاءِ الدین ...ابوالحسن علی بن احمد السموقی المعروف بالضیف

پایان: وکتب هادی المستجبین ...الجمعه الثالث عشر خلت من شعبان الثالث من ظهور سنینه المبارك ... سبحانه وحده لاشریك له

۹ـ مکاتبنه الی اهل الکدیه (ص۷۸)

نامه‌ایست از حمزه به اهل کدیه (دروز) (اهلورث ٤٣٣١/٢) در این نامه پس از اینکه آنان را به رضا وتسلیم میخواند، تأکید میکند که نامه‌های خویش را پراکنده نکنند وهمه را بدست سفیر القدره و یا حسن بن هبة الرفاءِ بسپارند.

آغاز: مکاتبة الی اهل الکدیة البیضاء توکلت علی مولانا وحده المنجز لعبده الامام الهادی وعده

پایان: والوصایه بترك الاصغاء الی شناعات فانها محنة واقعه باهلها والسلام وکتب قائم الزمان بخطه والحمدلمولانا وحده

۱۰ــ رسالة الانصناء (ص۷۸ـ۷۹)

رساله‌ای دیگر است از حمزه در دعوت و تبشیر مستجیبین (اهلورث ۴۳۳۲/۱)

آغاز: رساله الانصناء من هادی المستجیبین و انتم معاشر الموحدین بالانصناء کثر المولی عدد کم و زکی اعمالکم

پایان: و کتب هادی المستجیبین فی عشرة جمادی الاخری الثالث من سنینه المبارکه والسلام علیکم... وهو حسبی و ثقتی و به استعین

۱۱ــ شرط الامام صاحب الکشف (ص۸۰ـ۸۱)

این رساله نیز گویا از حمزة بن علی است در بیان شروط رضی وتسلیم (اهلورث ۴۳۳۲/۲). مجموعه شماره ۴۳۳۳ برلین شامل دو شرح بر رساله شرط الامام است که نام مولفان آنها در فهرست اهلورث یادشده و عنوان آنها «شرح شرط الامام» است .

آغاز: رساله شرط الامام توکلت علی مولانا جل ذکر الحمد لمولانا الحاکم من العبد المختار الی کافة اخوانه الدعاة

پایان: فلیتحققوا الساده هذه المکاتبه ویعملوا بها وبهذا الشرط فهکذا یجری الحال بالعدل والانصاف والسلام علیکم والحمد لمولانا وحده لاشریك له

۱۲ــ الرساله الی ولی العهد (ص۸۲ـ۸۳)

نامه‌ایست شامل وعده و وعید از حمزه بن علی به عبدالرحیم بن الیاس (که ظاهراً خویشاوند الحاکم و ولی عهد او بوده و به الوهیت حاکم اعتقاد نداشته و نام خود را در خطب و نوشته‌ها میگنجانیده و خویشاوندی خود را باالحاکم اظهار میداشته و سلام الله علیه میگفته به‌جای تسبیح وتقدیس او)

حمزه در این نامه باصراحت وتهدیداز عبدالرحیم بن الیاس میخواهد که این رهاواظهارات را تکرار نکند (۱). اینك چندجمله از عبارت رساله که جالب دقت است :

«والآن یجب علی ولی العهدالتضرع الی مولاناجل ذکره بان یعفو عنه ویمحی اسمه عن الخطب والمکاتبات والمخاطبات ولایقل ابن عم امیر المومنین اذکان هو سبحانه منزها عن الشبهات ولایقول هوایضافی مخاطبته اومکاتبه سلام الله علیه اذکان الله عبده (..!!) و انت اول حرف وسلام العبد لایکون علی المولی بل یکون سلام المولی علی العبد» (اهلورث ۱/۴۳۴۴)

آغاز : الرسالة التی ارسلت الی ولی عهد المسلمین عبدالرحیم بن الیاس توکلت علی امیرالمؤمنین جل ذکره ... مـن عبد امیرالمؤمنین ومملوکه هادی ـ المستجیبن ... امابعد فقدحان لولی العهدان یکشف القناع ویعرف لمی تسمی ابن عم امیرالمؤمنین وحاشامولاناجل ذکره من الاب والابن والخال لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفوا احدوانما سماك بهذاالاسم ولقبك بهذااللقب فی الزمن الماضی

۱۳ـرسالة خماربن جیش سلیمانی عکاوی (ص۸۴ـ۸۵) نامه ازحمزه به خماربن جیش عکاوی سلیمانی (اهلورث۲/۴۳۳۴) .

آغاز : رساله خماربن جیش ... توکلت علی امیرالمؤمنین جل ذکره من عبد امیرالمؤمنین ... هادی المستجیبین ... الی ابلیس الابلاس ومعدن الشرك والوسواس النغل اللعین ... امابعد یاخمارکان اسمك فی الاصل حارث ابلیس

پایان : تم نبتدی بمن هو مثلك فنتلهم قتل الکلاب ... حتی یؤدون الجالیه و هم صاغرون وذلك بقوة مولانا ... وهوحسبی ونعم النصیر المعین .

۱ـ دررساله‌ای دیگر (رساله‌التنزیه شماره۳ از رسائل این‌مجموعه) نیز حمزه‌درباره این عبدالرحیم‌بن الیاس‌اشارتی‌داشت .

۱۴ـ الرسالةالمنفذةالی القاضی (ص۸٦ ـ ۸۸)

حمزه‌دراین نامه تهدیدآمیز به‌قاضی‌القضاه احمدبن عوام تذکرمیدهد که‌بر سیرت ابوبکروعمر برود نه سیرت عثمان ونیز ازاومیخواهد که درکارموحدان داوری نکند وقضاوت درمرافعات آنان را به‌اوواگذارد تاخودحکم شریعت روحانی ودستورحاکم رادربارهٔ‌آنان اجراکند.پیداست که‌پیش‌ازاین نیزنامه‌ای به قاضی نوشته وپاسخ دریافت نداشته‌است . (اهلورث ۱/٤۳۳۵)

آغاز : الرسالةالمنفذه‌الی القاضی توکلت‌علی‌امیرالمؤمنین...بسم‌الله‌الرحمان الرحیم من عبدامیرالمومنین و مملوکه حمزه بن علی بن‌احمد ... الی احمد بن محمدبن عوام‌الملقب بقاضی‌القضاة امابعدفقد تقدمت‌لنا الیك‌رساله فقصرت‌عن الاجابه‌قلة علم منك

پایان : وایاك‌ثم ایاك ان تنظرلموحد فی‌حکم‌لاانت . ولاعادلتك ... و من جلس بین‌یدیك علم‌حکم‌فتسال‌عنه‌ان یکن‌موحداً‌فترسله الی مع رجالك ولاحکم اناعلیه بحکم‌الشریعة الروحانیه ... فقداعذرتك‌مرة بعداخری وانـذرتك وکتب فی‌شهر ربیع‌الاول الثانی من‌سنة عبدمولانا ومملوکه هادی المستجیبین ... نعم النصیرالمعین .

۱۵ـ مناجاة ولی‌الحق (ص۸۹ـ۹۵)

مناجاتی‌ات گویابه انشاء حمزه (اهلورث ۲/٤۳۳۵)

آغاز : باسمك‌اللهم‌سبحانك‌القدیم‌الازلی‌عرشك الشدید بطشك

۱٦ـ الدعاءالمستجاب (س ۹٦ـ۱۰۰)

نیایش نامهٔ دیگریست (گویا ازانشاءِ حمزه) آمیخته بااصطلاحات‌خاص فرقه(اهلورث ۱/٤۳۳۱) .

آغاز : الدعاءالمستجاب سبحانك یامبدع الاشیاء لامن شی کان ولامن‌ماده ولابآلة ولابمعنی ولابمثال صورة معلومه عنده بل بوجوده‌وعلمه وارادته

پایان : تعالیت عمایقولون ..: الجاهلون المقصرةالتائهون من‌نفی‌الوهیك عندالاثبات‌المحض اللائق بعظمتك‌و جلالك علوآكبیرا تم‌الدعاء والحمدلمولانا وحده .

۱۷ـ دعاءالصادقین (ص۱۰۱ -۱۰۲)

تقدیس وتنزیه ودعا ایست به‌انشاءحمزه‌بن علی آمیخته بارموزو اشارات خاص دروزی (اهلورث ۲/۴۳۳٦)

آغاز : التقدیس دعاءالصادقین دعاء لنجاةالموحدین‌العارفین توكلت علی مولاناالحاكم ... المنجزلعبده‌الامام‌الهادی‌وعده .

۱۸ـ معرفةالامام واسماءالحدود (۱۰۲ـ۱۰۳)

شرح اسماء روحانی وجسمانی‌وحدودوالقاب خاص این‌طائفه.درنخست القاب حمزه وپس از آن به ترتیب القاب : اسماعیل تمیمی ، محمد بن‌وهب قرشی، سلامة‌بن‌عبدالوهاب‌سامری‌وعلی‌بن‌احمدطائی‌سموقی(اهلورث۳/۴۳۳٦)

آغاز : ذكر معرفةالامام واسماء الحدود العلویه الروحانی والجسمانی . توكلت علی مولاناالحاكم المعبود والیه اشرنا بالو حدانیه ... الاسماءالواقعه علی مولای‌قائم الزمان الاول منهاعلة العلل الثانی‌السابق الحقیقی والثالث‌الامر والرابع‌ذومصه‌والخامس العقل‌الكلی روحانی واسمه‌الحسانی حمزةبن علی‌ابن احمدهادی المستجیبین ...

۱۹ ـ رسالة التحذیروالتنبیه (ص۱۰٤ ـ ۱۰۸)

درصدر وذیل‌این رساله اشارت به‌نام مؤلف نیست اما در مطالب رساله قرائن قطعی موجود است براینكه‌تألیف حمزةبن علی‌است (اهلورث ۴۳۳۷)

واز آن جمله است این عبارت: «واشکرونی واعرفونی حق معرفتی فانا القائم نحکم بامره المؤید بروح قدسه» و نیز این عبارت: «اناقائم الزمان وصاحب الزمان والهادی الی طاعة الرحمان».

آغاز: رساله التحذیر و التنبیه باسم القدیم و المولی الکریم ...الحاکم الذی خضعت لهیبته جمیع العباد

۲۰ ـ رسالة الاعذار والانذار (ص۱۰۹ ـ ۱۱۳)

حمزة بن علی در این ساله نیز (مانند رساله گذشته) درباره مقامات خویش ولزوم اطاعت ازاو دادسخن داده ومخالفان را تهدید و تحذیر میکند (اهلورث ۴۳۳۷/۲).

آغاز: الرسالة الموسومه بالاعذار والانذار الشافیه لقلوب اهل الحق من المرض والاحتقار توکلت علی مولانا الحاکم من هادی الامه

پایان: والسلام علی من الی اناب و تمسك بحدودی وتاب تمت بحمد مولانا وحده

۲۱ ـ رسالة الغیبه (ص۱۱۴ ـ ۱۲۵)

این رساله ازحمزه است درتشویق مریدان به ثبات قدم وتحذیر و تهدید متخلفان. دراین رساله باردیگر از عبدالرحیم بن الیاس ورفتار اویاد کرده و اورا باطل خوانده: «قدرایتم ماجری من قصص عبد مولانا .. عبدالرحیم بن الیاس واشرکه مولانا الحاکم سبحانه فی العهد المالوف وفی الخطبه علی المنبر وفی السکه علی الدینار فاشار الیه عمی البصیره (اهلورث ۴۳۳۸۱)

آغاز: رسالة الغیبه الرسالة التی وردت علی یدی ابی یعلی و هی رسالة التحذیر بعدالغیبه بشهور عدهوکان الخاص بهااهل جزیرة الشام توکلت علی مولانا الحمدلمولانا

۲۲ ـ تقسیم العلوم و کشف المکنون (ص ۱۲۶ ـ ۱۴۵)

تألیف اسماعیل بن محمد بن تمیمی (اهلورث ۴۳۳۹) این کتاب اصول معتقدات فرقه (معروف به دروز) را که قائل به تالیه الحاکم بالله اند بیان دارد. در این رساله نخست علم پنج قسمت، شده دو قسمت علم دین دو قسمت علوم طبیعی و در بارهٔ قسم پنجم میگوید :

«هو اجلها و اعظمها قدرا و هو القسم الحقیقی الذی هو المراد و الیه الاشارات ومن اجله قام الدار وظهر مابین اهلها امر مولانا الحاکم»

علم دین را به ظاهر و باطن تقسیم کرده و پیغمبران اولوالعزم از نوح تا محمد بن عبدالله (ص) را ناطق (یعنی صاحب علم ظاهر) میداند که هریك اساسی دارند واساس ناطق پنجم علی بن ابی طالب (ع) است وتفاوت این اساس ناطق پنجم بااساسان پیشین در بقاء معنویت این اساس است تا دورهٔ ظهور ناطق ششم یعنی محمد بن اسماعیل. پس از او نیز ظهور ناطق واساس ادامه یافت تا دور احمد بن حسین بن محمد بن عبدالله بن میمون قداح رسید. مؤلف کتاب میگوید این همه ناطق و اساس که ظهور کردند همچون جسمی کامل اما بدون روح بودند زیرا معرفت توحید مولی (الحاکم بالله) نداشتند :

«ان الناطق والاساس و ان کانا اقوی من جمیع من تقدم لم یعرفوا المولی جل ذکره ولو عرفوه لکان بین ایدیهم ظاهراً مکشوفا لکنه بحکمته احتجب عنهم ... فلما اوجبت الحکمه ذلك وقرب ظهور المولی جل ذکره بالصورة البشریه الملکیه ـ العالیه ... اوجب ظهور العقل الکلی و حجته لیشدوا امر الناطق غیر انهم لم یدخلوا تحت شریعته ولم یقبلو من دینه ... وانما کان محمد قد انتسب الیه بحد التربیه وکذلك الاساس انتسب الیه بحد التربیه والالیس هو ابو الناطق الجسمانی ولا الاساس لان الناطق الجسمانی کان میلاده فی جبال الشام وتربی مع القوافل ... والاساس کان میلاده بمکه» .

مؤلف در مقدمه تصریح میکند که تألیف این کتاب به امر قائم‌الزمان (حمزةبن‌علی) بوده است.

آغاز: کتاب فیه تقسیم العلوم و اثبات الحق و کشف المکنون تألیف اسماعیل بن محمد بن حامد التمیمی الداعی المشخص ذی‌مصة الممتص علمه من قائم الزمان حمزة ابن علی بن احمد هادی المستجیبین . توکلت علی مولانا ... و توسلت الیه بولیه قائم الزمان حمزه بن علی الحمد لمعل علة العلل و ازل الازل

پایان : تم کتاب تقسیم العلوم و اثبات الحق و کشف المکنون و کان فراغه سلخ المحرم الثالث من سنین ظهور عبد مولانا و مملوکه هادی المستجیبین المنتقم من المشرکین بسیف مولانا سبحانه استعین .

۲۳ ـ رساله‌الزناد (ص۱٤٦-۱٥٤)

مؤلف این رساله درباره فرقه ناجیه (پیروان الحاکم و هادی‌المستجیبین) سخن میگوید . (اهلوارث ۱/٤۳۳۹)

آغاز: الموسومه برسالة الزناد و السبیل الواضح للطالب المرتاد الحمد لمولانا الحاکم بذاته فنقول ان الحجر معنی العقل و الزناد معنی النفس و ظهور النار من الزناد بالقادح و الحجر کذلك ظهور الصور الروحانیه من النفس بمادة العقل و تایید الباری سبحانه .. کما ان ظهور النار لایتم الا بالقادح

پایان: جعلکم المولی ایها الموحدون ممن اقتبس من النار المبارکه... فاحمدوا مولاکم علی ما خصکم من نعمه اذهداکم الی طاعته و طاعة ولیه الهادی الی معرفته و السالك بکم منهج رحمته و الحمد لمولانا وحده و الشکر لقائم الزمان عبده و المولی حسبنا و نعم النصیر .

۲۴ ـ رسالة‌الشمعه (۱۵۵ـ ۲۶۲)

از اسماعیل بن محمد تمیمی داعی (مؤلف رسالة‌تقسیم العلوم)(اهلورث ۱/ ٤۳۳۹)

تمیمی میگوید این رساله‌را در باره‌مسلك سوم که همان مسلك توحیداست ساخته‌ام (مقصود ازمسلك‌سوم معرفة الحاکم است دربرابر ناطق‌و اساس)

درفهرست برلین‌رساله‌ای بانام ضوء‌الشمعه (شمارهٔ٤۲۳۲)ورساله‌ای‌دیگر بانام‌فحوی‌ضوئة‌الشمعه لیله الجمعه‌ازحمزة‌بن علی(شمارهٔ ۲ /٤۳٤۱)معرفی‌شده.

آغاز : ـ الموسومه برسالة الشمعه ومثلها فی‌التوحید ومثل حدودها علی ـ المسلك الثالث ورفعت الی‌الحضره اللاهوتیه واطلقت بامن مولالانا الحکیم... بسم‌الله‌الرحمان‌الرحیم یامولانایاسیدنا ... وقدالف‌العبداسماعیل‌بن محمدالتمیمی الداعی‌صهرمملوك‌مولاناجل‌وعز قائم الزمان‌حمزة‌بن‌علی بن‌احمد هذاالکتاب‌علی المسلك الثـالث و هو مسلك التوحید واعرضه علی المولی لیـامر جل‌اسمه ... بمایشاء .

پایان: فهذه صفة شمعة التوحید التی من‌اسرجت بین‌یدیه ابصر واهتدی‌و مـا هذا النطق بحولی و قوتی ... فماکان فیه من صواب فمن توفیق المولی و فوائد قائم الزمان ... الامام الاعظم والنور الاتم وسلامه علی الحدود العالیین النفسانیین... وبه‌استعین . تمت رسالة‌الشمعه ومثلها وحدودها علی‌المسلك‌الثالث ورفعت الی الحضرة اللاهوتیه واطلقت و الحمد لمولانا وحده والشکر للامام الهادی عبده .

۲۵ ـ الرشد و الهدایه (ص ۱٦۲ - ۱۷۰)

این رساله نیز تألیف اسماعیل بن‌محمد تمیمی است در نسخه تنهاالقاب خاص تمیمی‌یادشده نه‌نام‌او .

بنابه‌نوشته عبدالحمیددجیلی، رساله‌ای بانام‌الرشدوالهدایه تألیف‌المنصور بالله یمنی داعی در مصربه‌چاپ رسیده‌که مضمون آن تفسیر عقاید اسماعیلیان براساس حروف است (مجمع‌العلمی العربی العراق ۳ : ٤١٦)

(اهلورث ۲/٤۳۳۱ کرملی مجموعه شمارهٔ ٩٦٤/٧) .

آغاز : الموسومه بالرشد و الهدایه نص‌المجتبی اخنوخ الاوان و ادریس الزمـان هرمس الهرامسه النفس الکلیه ... حجة الامام قائم الزمان ... الحمد لمولانا الحاکم

پایان: فاسمعوا معاشر الاولیا نص‌هذه الرسالةالتی وضعتها وسمیتهاالرشد و الهدایه یسترشد بهاالطالبون و یهتدی بهاالمؤمنون .. بعون مولانا سبحانه و افاضه امام زمانه ... والشکر لقائم الزمان عبده .

۲٦ ـ شعرالنفس (ص ۱۷۱ ـ ۱۷۵) .

قصیده‌ای میمیه ازاسماعیل‌بن محمد تمیمی داعی دارای ۳۰ بیت . پاره‌ای ازابیات درمدح الحاکم والهادی (حمزه) وپاره‌ای نیز درتحذیر مخالفان‌است. (اهلورث ۲/٤۳٤۰ کرملی ٩٦٤/٩) (۱) درآغاز نسخه آمده : شعرالنفس قال الشیخ ابوابراهیم اسماعیل بن‌محمدالتمیمی الداعی المکنی صفوة المستجیبین الی‌دین مولانا اکی‌علم الامام .

آغاز قصیده : الی غایة الغایات قصدی وبغیتی
الی‌الحاکم العالی علی‌کل حاکم
الی‌الحاکم المنصور عوجو واممو ا
فلیس فتی‌التوحید فیه بنادم

پایان: سیکظم هذا الشعر کل منافق
ویزدادکظماً فوق کظم الاکاظم

---

۱ ـ آقای دجیلی قسمتی از ابیـات این قصیده رادر مقاله خود نقل‌کرده‌اند (مجلهٔ مجمع‌العلمی‌العراقی ۳ : ۴۱۵) .

درذیل اشعار (درنسخه حاضر ونسخه برلین) چنین آمده :

من الشیخ اسماعیل الی جبل السماق لیقری علی کل موحد وموحده ارتضابه المولاسبحانه و اشاع بنسخه للمستجیبین یتفاوضون به‌نشیداً استبراکابه‌فی کل یوم جد. نجزو السلام بحمدمولانا ومنه .

[۳۹۹۵]

دفتریست به‌قلم‌نسخ حدود قرن ۱۰ ، حرف(ص) درکلمه«صدق» وتمام مشتقات(۱) درسراسر نسخه‌ها با(س) نوشته شده . درکنار پاره‌ای ازصفحات وپائین سطور آنها توضیحاتی کوتاه به‌قلم قرمز کاتب نوشته است. دربرخی‌ازبرگها لکه‌های رطوبت وگاه لکه‌های چرکین دیده میشود عناوین کتابها باقلم قرمزودرلوحه‌ای است دارای نقاشی‌بسیار ساده . صفحات دارای جدول بایك دوقلم قرمز وسیاه . حاشیه برگ اول یدکی وصالی شده بین سطور نیم صفحه آخر (اشعار) رابادائره های‌کوچك وزرد رنگ‌که درآنهاباقلم سیاه ستاره ترسیم شده تزیین‌کرده‌اند .

قطع خشتی ۵۰ × ۲۱ ج تیماجی مشکی سجاف‌عطف وحواشی قرمز صفحات۱۷۵ (۷٦ برگ) سطور ۱۵ کاغذ ضخیم فرنگی شماره ثبت ۱۴۹۹۹ .

۱ ـ غررالحکم ودررالکلم (ص۱ ـ ۲۰٦دفتر) **(عربی)**

ازعبدالواحد آمدی تمیی (م ٦۱۰) (فهرست حاضر: ۱۹۰۸) .

این نسخه مقابله شده واختلافات ونسخه مدلها درحواشی ضبط‌گردیده .

۲ ـ الصافی (ص ۲۰۸ ـ ۲۵۰ دفتر) **(عربی)**

تفسیر صافی از فیض‌کاشانی. این نسخه مقدمات و بخشی‌از تفسیرفاتحه است ازآن‌کتاب وبعد ازآن راندارد .

[مجموعه ۳۹۹٦]

نسخه ایست به‌قلم نسخ‌روشن محمدحسن محمدعلی‌بن حبیب‌الله رضوی مورخ۱۲۴۸ بریشت نخستین برگ دفتر درکنار رقم‌کاتب در ذیل شماره یکم احادیث پراکنده با قلم نستعلیق (گویا همین‌کاتب) یادداشت شده .

قطع خشتی ۱۵ × ۲۱/۵ ج مقوائی باروکش چیت‌گل دار سندرس عطف و حاشیه میش قرمز صفحات ۲۵۴ سطور ۲۳ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت قدیم ۲۵۹۱۴ : جدید ۹۳۹۲ تنکابنی ۱۱۳ .

۱ ـ دجیلی مجلة مجمع‌العلمی عراق ج ۳ : ۴۱۰

۱ ـ منظومه درفقه (ص ۳ ـ ۷ دفتر)
قسمتی است ازمنظومه بحرالعلوم باحواشی به‌نثر ازمؤلف .

۲ ـ عوامل نحو (ص ۱۱ ـ ۲٦ دفتر) **(عربی)**
ازعبدالقاهر گرگانی، این نسخه دارای حاشیه های بسیار(فارسی‌وعربی) است که تمام‌کنارها و فواصل وسیع بین سطوررا فراگرفته

۳ ـ شرح کافیه (ص ۲۷ ـ ۳۱ دفتر) **(فارسی)**
بخش آخر است ازکتاب وبه‌جز شرح گرگانی معروف به شرح گیپایی است (شمارهٔ ۳۱۱٤) . درپایان نسخه آمده است : مضمون جمله اینست که‌خدا فرض کرده است برشما حرام بودن مادروخواهر راو معنی کتاب‌الله‌علیکم این است ... وتقدیر چنین است که‌کتب ذلك‌کتاب‌الله علیکم والسلام علی‌کاتبه . تمت هذه الرساله فی‌یوم‌شنبه سنه‌سبع‌عشرین ماتین (کذا)بعد الالف من‌الهجره .

۴ ـ الفیه (ص ۳۳ـ ۱۰٦ دفتر) **(عربی)**
ازمحمدبن‌مکی عاملی‌شهید اول (فهرست حاضر: ۲۸۰ ، ۷۷٦و۹۱۵) .

۵ ـ حواشی شرح‌کافیه (ص ۱۱۱ ـ ۹۲۵ دفتر) **(عربی)**
حاشیه هائی پراکنده ازقاسم (غالباً بانشان ق س م) و عصام اسفراینی غالباً(بـا نشان‌عص) .

٦ ـ صمدیه (ص ۱۲٦ ـ ۱۳۱ دفتر) **(عربی)**
بخشی‌کوتاه است ازرساله صمدیه شیخ بهـائی ودرحواشی آن منقولاتی است ازشرح صمدیه .

۷ ـ شرح صمدیه (ص ۱٤۲ ـ ۱٤۳ دفتر) **(فارسی‌وعربی)**
دوبخش ازشرح فارسی وعربی‌برصمدیه‌ازمبحث توابع .

۸ ـ هدایه (ص ۲۳۹ ـ ۱٦۸ دفتر) **(عربی)**
از کتاب‌های معروف نحو است . نسخه حاضر آغازکتاب راندارد .

[مجموعهٔ ۳۹۹۷]

دفتریست به‌قلم نستعلیق به‌شکسته نستعلیق سیدمحمد سعیدبن حسین حسینی مورخ ۱۳۲۷ ، برسی ازصفحات به‌چلیپا نوشته است .

قطع رقعی ۱۱/۵ × ۱۹ ج تیماجی مشکی باسجاف عطف وحواشی صفحات ۱۶۸ سطورگوناگون کاغذ فرنگی آبی (و چند برگ شکری رنگ) شماره ثبت قدیم ۲۶۰۹۷ جدید ۷۳۹۶ تنکابنی: ۳۳۷

کتاب الحروف **(عربی)**

ازابونصر فارابی . این کتاب مهم فارابی درمنطق باکوشش وتصحیح دکتر محسن مهدی از روی نسخه شماره ۳۳۹۲ دانشگاه (تنها نسخه دروقت چاپ) درمطبعه‌دارالشرق بیروت به‌چاپ رسیده است

[۳۹۹۸]

نسخه ایست به‌قلم شکسته نستعلیق قرن ۱۱ ـه

نسخه حاضر که ازلحاظ تاریخ کتابت ونیزپاره‌ای از اغلاط بانسخه دانشگاه (۱) مطابقت دارد ، بسیاری از افتادگی‌ها و اغلاط خطی وحتی نسخه چاپی‌را ندارد . اینك برای نمونه چند فقره از نسخهٔ حاضر ، بانسخه چاپی مقایسه میگردد .

این مقایسه تنها در سطوری‌از آغازفصل ۱۱ باب اول (برحسب‌تبویب‌دکترمهدی) انجام‌گرفته است .

نسخه چاپی	درنسخه حاضر
«وقد یوجدکثیرمنهافی‌المعقولات الثوانی حتی انها مایلحقها ان تصیر الی غیرالنهایه مثل ان یقال اضافة ـ الاضافه و « نسبةالنسبه» و « نسبة ـ نسبة النسبه» فاستعملت وانقطع بها عدم‌التناهی»	«وقد یوجدکثیرمنهافی‌المعقولات‌الثوانی حتی‌انهایلحقهاان‌تصیرالی‌غیرالنهایه‌مثل ان‌یقال«اضافةالاضافه»و«نسبةالنسبه»و «نسبةنسبةالنسبة»لکنها لماکانت‌ماهیتها وهی‌غیرمتناهیه ماهیته واحدةاحدث النسبةالکلیه‌یعم عن‌المتناهیه‌فاستعملت وانقطع بهاعدم‌التناهی»

چنانکه ملاحظه میگردد در صدر ایـن فقره کلمه «ما» که در چاپ افزوده شده در نسخه ما نیست و در ذیل فقره یك سطر که در نسخه حاضر است ووجود آن لازم به‌نظر میرسد در نسخه‌چاپی وجودندارد .

۱ـبنا بنقل دکتر مهدی‌از آقای سید محمد مشکوة، نسخه‌ای دیگراز کتاب‌الحروف فارابی درکتابخانه مرحوم الفت (دراصفهان) بوده که‌برآن دست‌نیافته‌اند زیراکه درقسمت خریداری شده بوسیله‌کتابخانه دانشکده ادبیات اصفهان‌نبوده و سرنوشت دیگر کتابهای الفت نیزروشن‌نیست .

دکترمهدی نیزباهمه‌کوششهایی که درراه بدست‌آوردن‌نسخه الفت‌بعمل آورده وبه اصفهان نیز سفرکرده‌اند از آن اطلاع نیافته‌اند

و باز درهمین باب و بدنبال مطالب بالا چنین آمده :

در نسخه‌چاپی

فان کل ارتباط و کل وصلة بین شیئین اثنین محسوسین اومعقولین انما یکون باضافه او نسبة ما و لذلك اذا کانت النسبه والذی توجه له النسبة شیئین اثنین محسوسین بینهما وصلة لم یکن بدمن ان تکون نسة ما وذلك هکذا الی غیر النهایه .

درنسخه‌ما

فان کل ارتباط و کل وصلة بین اثنین محسوسین او معقولین انما یکون باضافه اونسبة ما و لذلك اذا کانت ـ النسبه والذی توجد له النسبه شیئین اثنین بینهما وصلة لم یکن بدمن ان تکون بینهما نسبة ما و ذلك هکذا الی غیر ـ النهایه .

چنانکه ملاحظه میگردد علاوه برچند اختلاف غیرمهم ، درپایان فقره اختلافی مهم بچشم میخورد وآن وجود کلمه «بینهما» است که درنسخه چاپی وجود ندارد و مینماید که در نسخه دانشگاه نیز نبوده اماضرورت دارد و سخن بدون آن تمام نیست .

در آغاز این فصل عبارت منقول ازعلم مدنی ارسطو درنسخهٔ‌ما چنین آمده .

فاماالاضافه فقد یظن انها انماهی فرع وحسوه واراد بذلك تضعیف و جودها.

این‌جمله درنسخه‌چاپی به اینگونه تصحیح شده : «انما هی شرع وجور واراد بذلك لضعف وجودها» (۱).

این نگارنده گمان میکنم صحیح چنین باشد «انما هی فرع وحشوه» بقیه‌عبارت به همان‌صورت که در نسخه ماست باید خوانده‌شود .

پشت برگ اول این نسخه ، نام‌کتاب چنین آمده :

« حاشیه درحکمت‌مولامیرزاجان برامور عامه» و در برگچه‌الصاق شده برروی‌جلد (که پیش ازورود به این‌کتابخانه بوده) نوشته: «حاشیه‌میرزاجان براموروعامه‌حکمة‌العین» همچنین برپشت نخستین برگ تملکی است از فتاح‌بن ملاالیاس‌مورخ ۱۱۳۳ وتملکی‌است بخط تحریری عربی از اسماعیل‌بن‌عثمان‌بن کنعان‌الکرکوکی بلداالحلبی‌العربی نسلا ونسبا

---

۱ ـ فارابی دراین کتاب به‌بحثهائی درمسائل منطق می‌پردازد که درمتون منطقی متداول طرح نمیشود و ازجمله این مباحث که‌ابن‌سینا نیزبه‌آن اشارتی دارد (بدون‌نقل از فارابی) درباره مقولهٔ اضافه وحل شبههٔ تداخل آن‌است بامقولهٔ این وجده . ابن‌سینا استدلال فارابی رادرکتاب حروف برجدائی مقولهٔ اضافـه از دیگر مقوله‌ها ـ باهمان مثال عینامی‌آورد وباهمان‌بیان‌بدون اسنادبه‌فارابی. علامه حلی حسن‌بن‌یوسف‌نیز درکتاب‌نهایه درمقوله کیف‌مباحث جالبی درباره حروف واصوات دارد .

بر این برگ نیز چند بیت بفارسی نوشته است .

برپشت آخرین برگ نسخه تملك و مهر عباس‌بن محمدبن‌علی‌الطباطبائی‌دیده‌میشود این‌نسخه‌دارای‌ابواب و فصول یاعناوین دیگر نیست و عناوین‌پاره‌ای از مطالب‌درحاشیه‌یاد شده است .

قطع : رقعی۱۲×۲۲ج تیماجی قرمز مندرس صفحات ۱۱٦ سطور۲۰ کاغذ اصفهانی شکری رنك آهارمهره شده . شماره‌ثبت‌قدیم ۲۵۷۷۳ جدید۸٦۳۸ تنکابنی۴۹

مجموعهٔ طبی (عربی)

پاره‌ای‌ازکتب‌طبی‌جالینوس‌است‌باجوامع علماءاسکندریه (اسکندرانیین) درمجموعه حاضر چندمزیت‌مهم است که در دیگر نسخ‌جوامع‌اسکندرانی که تازمان دیده‌ام ویاازآن اطلاع دارم وجود ندارد .

یکی ازمزایا این که :متن‌کتاب‌جالینوس باجوامع آن همراه است به‌این معنی‌که پس ازپایان هرمقاله‌تلخیص وتوضیح آن مقاله(دراصطلاح جوامع آن) بااین عنوان آغاز میگردد: «تمت‌المقاله الثالثه ... جوامعها: ...».مزیت دوم : وجود تمام‌کتاب النبض (درشانزده‌مقـاله) است دراین مجموعه برخلاف دیگر مجموعه های جوامع اسکندر انیان است‌که تنها جوامع چهـار مقاله را دارد (نخستین مقاله‌از هربخش)و ظاهراً علماء اسکندر جوامع همین چهارمقاله را نگـاشته اندزیرا اصل مطلب‌هریك ازچهار بخش‌نبض(اصناف‌نبض تعریف نبض ، اسبـاب و تقدمة المعرفه) در همـان نخستین مقـاله است و جـالینوس دردیگرمقالات‌به‌نقض‌ابرام‌وبحث‌دربـاره اقوال و آراء و خـاصه دربارهٔ کتاب نبض ، تـألیف رجیحانس پـرداخته وی‌قسمت بزرگی از این کتـاب را بـه خرده گیری از منطقیـان و(اصحاب‌تعریف وحدود)ونقل‌مباحثات خود با آنان اختصاص میدهد . جالینوس خود درمقاله ٤ (ازقسم اول) میگوید :

«انی‌کنت‌حلمت‌منذاول‌الامرفی‌هذاالکتاب انه‌یکتفی فی‌امرالنبض باربعة اقسام قدذکر تهامرارأشتی ۱ـ هذاالقسم الذی نحن‌فیه‌و ۲ـ القسم الذی‌یذکرفیه تعریف النبض‌و۳ القسم‌الذی اذکرفیه‌الاسباب الفاعلـه للنبض و ٤ القسم‌الـذی

اذکر فیه تقدمة المعرفه الکائنة من النبض ولکن لماا ضطرنی کثیر من اصحابی ان اضع کتابا مفردا امتحن فیه کتاب ارجیحانس فی النبض فابین ماهو من قوله صواب ومالیس بصواب صارذلك» درپایان این مقاله نیز درهمین زمینه میگوید «قدقلت فی اول المقاله ۲ فی هذا الکتاب انی قداستمیت صفة جمیع ماینتفع به من امر النبض فی اعمال الطب فی المقاله الاولی... واسماء ماله اسم منها وسالت من احب ان یستعجل الانتفاع بعلم النبض ان یاخذ بعدفراغه للمقالة الاولی من هذا القسم ... فی قرائة القسم ۲ الذی اذکر فیه تعریف النبض و هو ٤ مقاله ... ثم بعد هذا قرائة القسم ۳ الذی اذکر فیه اسباب النبض و هوا یضا ٤ مقالات ثم ناخذ بعدذلك فی تقدمة المعرفه ... واماماذکر ته بعدذلك فی هذه المقاله نانما السبب فی ذکری له کان کثرة فضول الاطباء ... فان قوما من اصحابی سالونی ان اذکره ومکثت دهرا طویلا لااجیبهم ـ لانی کنت اری ان الاجود ان لااتعرض لذکر ما لاینتفع به وماهو فضل» .

کتابهای جالینوس که باجوامع آن از اسکندرانیان دراین مجموعه است :

کتاب تعریف علل الاعضاء الباطنه (یا الاعضاء الآلمه شش مقاله) .

کتاب النبض الکبیر (درشانزده مقاله به آن کیفیت که توضیح داده شد) .

کتاب اصناف الحمیات (دومقاله ص٤٨٦ ـ ٥٦٣) .

کتاب البحران ٥٦٤ ـ ٦٨٧ (۳مقاله)

کتاب ایام البحران ص ٦٨٧ ـ ٧٦٨ (۳ مقاله ناتمام) .

رجوع شود به فهرست ۱۹ : ٧٤ ـ ٧٩

[۳۹۹۹]

نسخه ایست به قلم نسخ قرن ۱۲ . نسخه از اول وآخر افتاده دارد . کناربرگ اول ویك برگ وسط نسخه وصالی دارد . عناوین غالباً با قلم قرمز .

قطع رحلی ۲۰/۵ × ۳۱ ج تیماجی قرمز صفحات ۷۶۸ سطور ۲۵ کاغذ فرنگی آهار ومهر

شماره ثبت قدیم ۲۵۹۴۴ جدید ۹۴۰۲ تنکابنی ۱۶۷

مجالس علاءالدوله (فارسی)

= مقالات علاءالدوله سمنانی گردآوری جلال‌الدین امیر اقبال بن سابق سیستانی، چهل مجلس است و مجلس اول روز عیدفطر سال ۷۲۱. ودر آغاز هر مجلس تاریخ و گاه مکان مجلس گویی ذکر گردیده.

در آغاز کتاب (پس ازخطبه) چنین آمده: «بدان ای‌طالب حق مبین که‌این نسخه راتألیف کرد برادر دینی ومحبوب یقینی امیرالفقراء وفقیرالامراء جلال‌الدین امیر اقبال‌بن سابق سجستانی- به‌وقتی‌که درمجلس انس وحضرت قدس - مخدوم شیوخ الاسلام - علاءالدوله السمنانی قدس الله‌سره - مواعظو فوائدی‌که برلفظ مبارکش میرود استماع میکرده نباید که به مرور روزگار برخواطرش فراموش شود همچنان‌که براین ضعیف همان فوائد بعضی‌فراموش شده است تاچون به‌قید کتابت مقید شود ازآن امن‌تواند بود - قال المولف رحمه‌الله فوائدی‌که برلفظ‌مبارك‌مخدوم حقیقی... میرفت گاه‌بود که به‌سبب‌غفلت من برخاطر مرتب‌یادنمی‌ماند الحق‌هریك گوهری قیمتی‌بودکه‌از موج‌بحرالهی به‌کنار می‌افتاد این‌ضعیف را دریغ نمود محافظت آن ناکرده وآن را مهمل گذاشتن‌چه‌مدتی‌تقصیر کرده‌وبسیار فوائدازدست‌رفت‌تاروزعیدفطر که‌بندگی[را] اندیشه افتادکه هیچ به‌ازآن نباشد که این‌فوائد را درقیدکتابت‌آورد ومن بعد آنچه ازلفظ مبارك بندگی مخدوم... استماع افتد بنویسد وآنچه ازگذشته‌ها یاد آید نیز بنویسد که هرگاه مطالعه افتد هر سخن نبوی مذکر باشد ودر راه دین ممدگردد».

این‌کتاب مجالس‌دارای‌خصائص لغوی واصطلاحی وفوائد تاریخی‌است ودرآن ازروابط باارغون‌خان وحسن‌چوپان ونیز ازاحمد غزالی وازجلال‌الدین سمنانی (عم‌علاءالدوله) وازکتاب معارف وعروه (ازتألیفات سمنانی)یادشده است. اینك فهرست مجلس‌ها:

مجلس اول سنه اربع وعشرین وسبعمایه فرمود در اثناء تلاوت قرآن در خاطر افتاد که حق جل اسمه هر شبی هر یکی از نبی و آل و اصحاب او یاد کرده است .

مجلس دوم- روزدوشنبه درباغ صوفیا بادنشسته درحال‌که بااخی محمد دهستانی عتاب‌همی‌فرمود که مردم ازچهارطبقه بیرون نیستند .

مجلس‌سوم درویشان‌پنبه پیرو(بیرو کردن؛زدن‌پنبه) میکردندبندگی مخدوم نیزموافقت میکرد وفرمود رسول (ص) هرگز بیکارنبود .

مجلس چهارم - فرمود بسیارکس باشندکه معنی کلمهٔ لااله‌الاالله ندانندو دروی‌خواهندکتابها تصنیف کنند.

مجلس‌پنجم فرمود قرآن میخواندم به‌این‌آیه رسیدم(۱)..

مجلس ششم میفرمود مرا درسلوك معلوم[شد] که هرکه درجهان چیزی می‌پرستد اوصفتی ازصفات‌حق می‌پرستد .

مجلس هفتم همان سخن‌را مکرر فرمودکه درمجلس پنجم .

مجلس هشتم فرمود امروز هرچند غائب میشدم مرا معنی برسر این بیت باز می‌آورد .

مجلس نهم فرمود اگر میخواهم آنچه مرا معلوم میشود کشف کنم ازاین می‌اندیشم .

مجلس دهم فرمود درمعارف که نوشته‌ام ترا هیچ سخنی میآید وشبهه‌ای زحمت میدهدگفتم نه .

۱- دراین مجلس‌علاءالدوله ازامام‌قائم‌یادکند وگوید «مرا به‌حقیقت معلوم‌شدکه‌او دروجودآمده است درفلان‌وقت‌که زعم روافض‌آن است که‌اونهان‌شده وراست‌آن بودکه‌در دائرسیصدگانه اموال درآمدازچشم خلق مخفی‌شد وچندان عمریافت‌که بمرتبه‌قطبی‌رسید ونوزده‌سال قطب‌بود بعدازآن وفات‌کرد قدس‌سره ودرمدینه رسول اورا دفن‌کردندچنانکه درعروه شرح‌آنرا داده‌ام .

مجلس یازدهم فرمود عجب حالست این مردمان ازخود وازعالم سخت بی‌خبرند .

مجلس دوازدهم برسر کارخانه بود که دوشاب می‌پختند ـ این حقیقت را فرمود.

مجلس سیزدهم شبی شیخ دام ظله اصحاب را جمع کرد ـ که درویشی همین روز واقعه‌ای دید .

مجلس چهاردهم ازدرویشی پرسید که چه واقعه گفته‌ای .

مجلس پانزدهم درحمام اتفاق افتاد که اخی عبدالله حشتی ازاردوسیده بود بااوحکایت میفرمود که دیدن حسن چوپان به‌چه سبب اتفاق افتاد .

مجلس شانزدهم شب اول اربعین موسی بوداخی علی را وبیچاره‌را طلب کرد.

مجلس هفدهم این بیچاره را فرمود که چه واقعه دیده‌ای بگوی .

مجلس هیجدهم اخی علی مصری را پیش خود نشانده بود ـ بدایت حال خود را چنان که درعروه است بۀاوتقریرمیکرد دراثنا فرمود که روزی شخصی بر من اعتراض کرد که علاءالدین هندو مرد ظالم است وعوان وتو او را ارشاد میکنی .

مجلس نوزدهم اخی علی مصری مرا فرمود درویشان که مصاحب تو آمده‌اند تومی‌پرس ـ واین اخی علی شیخی بود درملك شام وروم مشار الیه .

مجلس بیستم فرمود مردمان ازاین چندطبقه خالی نیستند .

مجلس بیست ویکم آن بود که امیرچوپان به مازندران می‌رفت چون به صوفیاباد رسیدبه او گفتند شیخ اینجاست (۱) .

۱- این مجلس نیز شدت مخالفت تعصب آمیز سمنانی را باشیعه میرساند: «شیخ فرمود از آنگاه بازکه خربنده میل به‌روانض کرده وسنیان را میرنجاندوجمله امراء بموافقت او ترك مذهب حق کردند امیر چوپان نکرد ـ اورا دوست داشته‌ام اماچهل سال است که از پیش ارغون بیرون آمده‌ام» دراینجا تفصیل مجلس خودرا باارغون شرح میدهد .

مجلس بیست‌ودوم اخی‌علی‌مصری میگفت که پیغمبران بنی‌اسرائیل بعضی بوده‌اند که رکاب پادشاهان میگرفته‌اند ـ اگر مخدوم شیخ برفتی جهت مسلمانان بد نبودی .

مجلس بیست‌وسوم میفرمود که سخن‌های مارا پیش امیرچوپان گفته‌اند و توجه ما را به‌حرب کفار شنیده گفته‌است که مصطفی گفته الصلح خیر .

مجلس بیست‌وچهارم درواقعات درویشان سخنی میرفت فرمود نوشتن واقعاً نزدیك من مستنکر است .

مجلس بیست‌وپنجم فرمود عجب‌حالی است این‌حال پادشاهان که‌چگونه به‌هیچ می‌نایند .

مجلس بیست‌وششم چون این‌ضعیف پرسید مخدوم‌دام‌ظله این‌فایده فرموده بود ـ از تقریر اخی‌علی سیستانی نوشته شده (این مجلس در باب صفات ذات خداست) .

مجلس بیست‌وهفتم فرمود درویشان که به‌کاری مشغولند باید هیچ بطالی را راه ندهند(دراین مجلس ازاستادخویش مولاناجمال‌الدین که صاحب‌تصانیف بسیار وشاگرد سیداخفش‌بود سخن میگوید) .

مجلس بیست‌وهشتم درویشی پرسید این‌که محیی‌الدین حق‌را وجودمطلق گفته معاقب بود در قیامت یا نه (۱) .

مجلس بیست ونهم فرمود درویش می‌باید فائده‌جو باشد

۱ـ دراین‌مجلس نیزسخنی‌ازسمنانی‌آمده که‌نمونه بارزی‌ازتعصب وعنادباحقیقت‌است:
درویشی حکایت این‌همی‌کردکه اورا درشام طعن همی‌کنند به‌آنکه‌معنی‌آیت‌طلاق راچنین می‌گویدکه البته بیك‌نوبت سه‌طلاق جمع نیاید ـ اگرچه‌بیك‌نوبت صدطلاق‌گوید ودیگر آن‌که درحق‌ـعمر گفته‌است‌که اودرچندین مسئله خطا کرده‌است. شیخ‌فرمودآنکه درمعنی آیت طلاق‌گفته معنی‌قرآن چنان‌است‌که‌گفته ومذهب‌امام جعفرصادق (ع)هم این است. وروافض‌دراین مسئله‌به‌قول اوعمل‌کنند واهل‌سنت وجماعت که‌میگویندسه‌طلاق به‌یك‌دفعه، ازبرای تقلیداست ـ تا دراین‌لفظ عوام‌دلیری‌نکنند وگرنه معنی‌قرآن همان‌است‌که ایشان گفته‌اند واگر نه‌سه‌بار بود الطلاق مرتان نفرمودی اثنتان فرمودی .

مجلس‌سی‌ام‌حکایت کاریز میفرمود عملی‌نیك است چه‌آبی درزیرزمین - به‌سعی‌کسی به‌روی زمین‌افتد ـ وازاین‌جاکاریزصوفیاباددرافتاد (تاریخچهٔ‌حفر قناتی‌است باهمت علاء الدولهٔ سمنانی ۱۱۸)

مجلس سی‌ویکم سخن میفرمود درحصرممکنات وجوهرمفارق‌ـ که‌حکما چگونه اثبات کرده‌اند.

مجلس سی‌ودوم‌روزی میفرمودکه درویشان‌بایدکه زودـ به‌سخنان‌رنگین‌ـ فریفته‌نشوند ـ فرمود درآن‌وقت که ارغون‌این‌ضعیف را ازراه‌بغدادبازگردانید به جبربه اردوبردـ عم من جلال الدین سمنانی وزیر بود وخال من‌سیاین قاضی ممالك‌وندیم.

دراین‌مجلس از استاد خود شیخ‌عفیف‌الدین و از حاجی آملی‌یاد میکند

مجلس‌سی‌وسوم بیچارگان راطلب داشت یعنی اخی‌علی‌رومی واخی‌علی سیستانی وکات‌ضعیف اقبال‌بن‌سابق‌سیستانی شب نوزدهم‌ذی‌الحجه فرمود توجه مردانه می‌بایدکرد.

مجلس سی‌وچهارم فرمود درویشان باید بدانندکه‌آخرت جان دنیاست

مجلس‌سی‌وپنجم درحمام این‌ضعیف ازلطیفهٔ انسانیت سئوال‌کرد.

مجلس‌سی‌وششم فرمود جمله انبیا که آمده‌اند ازبهرآن آمده‌اند تاچشم خلق بگشایند .

مجلس‌سی وهفتم فرمود شما را طلبیده‌ام تاواقعه علی‌را بشنویدکه دوش دیده است .

مجلس سی‌وهشتم فرمود امروز که قرآن میخواندم درخاطر من آمدکـه درویشان رابطلبم بگویم البته قرآن بسیارخوانند.

مجلس سی‌ونهم فرمودکه درویشان بیستم‌ماه وقت‌خلوت خواهد بوداماـ نگاه‌داشتن شرائط خلوت راجدبلیغ میباید.

مجلس چهلم فرمود که مقصود از نوشتن فلاح بیشتر بود

نسخه‌ای دیگر از کتاب است که قلم آن با شماره ... در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران محفوظ است.

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین ـ اما بعد بدان ای‌طالب حق‌مبین ـ که این نسخه‌را تألیف کرد برا دردینی

پایان‌موجود: شنیده‌ام که وقتی درری دو گروه شدند حنفیان و شافعیان تعصب مذهب میان ایشان جنگ افتاد و همچنان که تا شصت هزار مرد به‌شومی آن کشته آمدند ـ و فساد ظاهر در آن وقت که پادشاه خربنده رافضی‌شد حکم کرد که نام خلفای اربعه نگویند و نام دوازده‌امام‌بگویند چون‌ایلچی به اصفهان رفت تااین‌حکم برساند آنجا شیخی‌بود دانشمند اهل ومن‌ماونیك بودمی او فتنه آغاز کرد تاایلچی را برنجانید وترك ذکرصحابه‌کردند تاکار به جایی رسید که اورا به گناهکاری به اردو می‌بردند و بیم‌کشتن و زیان به خلق اصفهان رسید روزی اورا بدیدم و گفتم تومردعاقل چرا چنین‌کردی آخر نمیدانی که ابوبکر بعدازرسول(ص) خطبه گفت ونام‌کسی‌نبرد ـ وبعد ازاومعاویه وبنی‌امیه هیچ‌کس نام‌خلفانگفتند چون‌نوبت به‌عباسیان رسید

[۴۰۰۰]

نسخه‌ایست به‌قلم‌نستعلیق جلال‌الدین مورخ قرن ۱۲۷۲ ناتمام ودراصفهان نوشته شده‌است (ظاهراً بیش ازاین دردست‌کاتب نبوده‌است) درذیل سطرآخرمهر بیضی‌کوچکی است به‌اسم جلال وپس ازدوبیت از باباطاهر رقم‌کاتب به‌قلم شکسته نستعلیق خوب‌است. دراول وآخرنسخه برگهای سفید اضافی وجود دارد وبریکی ازاین‌برگها درآخر چند بیت واین یادداشت (باهمان قلم‌شکسته) دیده‌میشود:

درشب سه‌شنبه ۱۶ محرم‌الحرام ۱۲۷۶ در دارالسلطنهٔ اصفهان درعمارت‌آینه‌خانهٔ شاه طهماسبی هنگام مراجعت ازشیرازتحریرشد. برپشت نخستین برگهای‌اضافی اول‌نسخه تملکی‌است ازمیرزا طاهرتنکابنی وعلی‌اصغربن محمدابراهیم ومیرزاعلی‌اصغرخان‌امین‌الملك بامهری به‌نقش (امین‌الملك) برپشت نخستین صفحه کتاب حدیثی‌به قلم شکسته نوشته و اطراف‌آن مذهب شده ونویسنده میگوید آنرا در۱۲۷۴ درس‌کوهك شیراز نوشته است. کنار برك‌آخرنسخه وصال‌دارد عناوین شنگرف

قطع‌نیم‌خشتی ۱۲ × ۲۱ ج تیماج قرمز رنك صفحات۱۶۲سطور ۱۹ کاغذ فرنگی شکری شماره ثبت‌جدید ۷۳۸۶ تنکابنی ۳۲۰

یادآوری

تعلیقاتی که برای چهار بخش مجلد ۱۰ فراهم آمده بود با فهارس اعلام آنها خود به مجلدی جداگانه نیازمند است که باعنوان (تکلمهٔ فهرست ۱۰) به‌چاپ خواهدرسید .

در اینجا تنها به‌معرفی یك کتاب شماره ۳۸۱۲ که در جای خود نیامده و به‌جای آن نسخه روضهٔ شاذان (که‌در ص ۲۷۶ فهرست ۱۷ با شماره ۵۷۵۰ یادشده) آمده بود می‌پردازیم .

نقاوة‌الاصابه (عربی)

شرح ارجوزۀ رجالیه سیدمهدی بحرالعلوم طباطبائی (۲-۱۲۱۲) ازحاج میرزا ابوالفضل نوری تهرانی معروف به کلانتر ومولف کتاب شفاءالصدور فی شرح زیارةالعاشور (مطبوع) (م-۱۳۱۶). ارجوزه بحرالعلوم درباره اصحاب اجماع دارای هفده بیت است وچنین آغازمیگردد:

قداجمع القوم علی تصحیح ما
قدصح عن جماعة فلیعلما
وهم اولوا نجابة ورفعه
اربعة و خمسة وتسعه

کلانتر این هفده بیت را درمنظومه‌ای دارای ۳۶۸ بیت آمیخته وشرح کرده وبسال ۱۲۸٤ آن را بپایان رسانیده است .

درمصفی المقال چندتألیف دررجال ازحاج میرزا ابوالفضل یاد شده و یکی ازآنهارساله فی اصحاب الاجماع است ومؤلف مصفی المقال درباره آن هیچ توضیح نداده‌اند .

رجوع شودبه مصفی المقال: ۳۲-۳۳ ومقدمۀ چاپ والفوائد فی الرجال: .

آغاز: بدأت باسم‌الله خیر مفتتح
وحمده علی رغائب منح
حمداً بعز قدسه یلیق
ولیس محض غیره یطیق
. . . وبعد فالعبد ابوالفضل الاقل
ایده‌الله بعلم و عمل
یقول هذا شرح ماقد رسمه
بل‌هو تفصیل لعقد نظمه

حامـل عرش العـلم والایمـان
بحرالعلوم آیةالرحمان
جوزی عـن آبـائـه الا ماجـد
خیر جزاء ولد عنوالد
مزجته مزج عقیق بالحصـا
فعاد منه عیشه منغصا

فانها جواهر ثمینه لغادةالتحقیق فیها زینه
ازینت قاعدة الاجماع بهامتی زفت الی الاسماع
لکن اتانی الندب من ندب سری قدشمرت عن ساقها فشمری
بل قال لی بنفسهالزکیه الا خطیه فلا الیـه
قداجمع القوم کمادار علی لسان جمع من وجوه الفضلا
وقدعددنا منهم جماعة وفیهم دعائم الصناعه
وهوعلی تصحیح مایصح عن جماعة والکل حبر موتمن

پایان: فهاك مالوزیدفی اختباره مازید فی القلب سوی اختیاره
نظما علی تنضید ثغرذی شنب اسجل عن شبه بطلع اوحبب
وان ترم ان تجتلی معانیـه خذه ولو کان بقرطی ماریه
بل کل سجع منه حیث یوزن من شنف الاخصر حقااحسن
وسـمه نـقاوة الاصـابـه فهی لها کالد رللسحابـه (۱)
وقد وفینا فی البیان بالعده فنجعل الختام مسك المحمده
ادصادف التاریخ فی نظامه الحمدلله علی ختامه (۱۳۰۴)

۱ـ این بیت درحاشیه نوشته‌شده بجای بیت دیگری درمتن که‌برآن خط کشیده‌اند و این است آن بیت که خط‌زده‌شده :

وسم هذاعبقة الورد فذا جاء من الورد الفتیق بشذا

چنین پیداست که‌مؤلف نخست نام این منظومه را «عبقةالورد» نهاده‌بوده‌است

و افضل السلام‌لله علی محمد وآله اهل العلی
مظاهر الحق مصابیح الظلم معادن العلم مفاتیح الحکم
علیهم السلام ما جلی الصدی عن القلوب مد حهم اذانشدا

[۳۸۱۲]

این نسخه به‌خط شکسته نستعلیق محمدصادق بن محمدحسین فراهانی (ادیب‌الممالك) مورخ ۱۳۰۶. در کنار رقم کاتب (ادیب‌الممالك) این نوشته به‌خط مولف دیده میشود «وکتب ناظمه العبد الاثم ابو الفضل بن المحقق ابو القاسم حوسب حسابا بسیرا واوتی خیرا کثیر آفی الحائر الشریف لاربع خلون من شوال ۱۳۰۹ » بر پشت نخستین برگ نسخه یادداشت از مولف ودو یادداشت و چند مهر به‌اشکال مختلف از ادیب‌الممالك دیده میشود وهمچنین مهر و نشان کتابخانه ادیب‌الممالك که به‌فارسی وفرانسه نوشته «میرزا صادق خان ادیب‌الممالك» و چند مهر با نقش (امیر الشعرا). دریکی از یادداشتهای ادیب چنین آمده :

این منظومه بدیعه وارجوزه رفیعه که‌از مصنفات جناب‌مستطاب استاد اساتید جهان و نادره دورزمان معلم علوم حقیقی ومجازی وفارس‌میدان فارسی‌وتازی حاج‌میرزا ابوالفضل مجتهد رازی دام‌بقاه میباشد - تاریخ پنجشنبه دوم‌رمضان ۱۳۰۹ از سامره به‌حائر شریف آمدند وبعداز تشرف به‌دست بوسی این نسخه‌را بنا بر استدعائی که سابقا از حضرت ایشان رفته بود مرحمت فرمودند واغلب حواشی به‌خط‌خود ایشان است. درآخر نیز رقم فرموده‌اند ونیز بنده محمدصادق پسرمرحوم حاج‌میرزا حسین فراهانی از سادات قائم‌مقامی آن‌سامانم که نژادم به‌حضرت علی بن الحسین علیهم السلام میرسد .

سیدسجاد مهین جدمن کیست درمرتبه هم‌قدمن

بریك برك اضافی پایان نسخه‌متن رجوزه بحرالعلوم باشرح آن‌درحواشی ونیز فائدتی در رجال از شیخ‌بهائی ودر ذیل آن ، تعداد اخبار کتاب‌کافی فقیه و استبصار همه به‌خط ادیب‌الممالك است .

درکنار صفحات نسخه حواشی مؤلف بخط او ونیز منقولاتی از شرح ملخص است که ادیب‌الممالك آورده و دریکی از دو یادداشت خود در آغاز نسخه دراین باره توضیح داده است .

قطع نیم خشتی ۱۳/۵×۲۱ ج تیماجی یشمی صفحات ۴۴ سطور ۱۲ کاغذ رنگی آبی شماره ثبت قدیم ۲۶۱۱۰ جدید ۷۳۹۱ تنکابنی ۳۲۹